

બાઇબલનો શરૂઆતકોશા

ડૉ. ડા. જયાનંદ માહિ. પો. હાન

76.

15BGBZ

બાળબલનો રાખકોરા

: લેખક :

રવ. ડૉ. જ્યાનંદ આર્ટ. ચૌહાન

GUJARATI CHRISTIAN FELLOWSHIP
OF PHILADELPHIA
425 CENTRAL AVE.
CHELTENHAM, PA 19012-2103

- બાઇબલનો શર્જકોશ
- સંકલનકાર :
રેવ. ડૉ. જ્યાનંદ આઈ. ચૌહાન
- પ્રકાશક
ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટી
સાહિત્ય સેવાસદન, એલિસબ્રિજ,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૬.
ફોન : ૬૪૪૫૨૮૧
- પ્રથમ આવૃત્તિ : ઓક્ટોબર ૧૯૯૦
પુનઃ મુદ્રણ : નવેમ્બર ૨૦૦૧
- મૂલ્ય : રૂ. ૫૦-૦૦
- પ્રત : ૧૦૦૦
- મુદ્રક
ફોટોનિક્સ
ભરબાડા હાઉસ,
જૂની હાઇકોટ રેલવે કોસ્઱િંગ પાસે, નવરંગપુરા,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬. ફોન : ૬૪૩૭૪૪૮

આ શબ્દકોશ તે માત્ર શબ્દોના અર્થમાં સમજાવનાર કોશ જ નથી, પણ એમાં ભારોભાર શાસ્ત્રાભ્યાસ અને મનન સમાવવામાં આવ્યાં છે. આમ આ કોશ ત્રેવડો લાભદારી બનશે. આ કોશ નાનો અને સસ્તો બને માટે માત્ર ૪૬૦ જેટલા પસંદ કરેલા શબ્દો જ આ શબ્દકોશમાં લીધા છે.

જ્યાં અર્થ કે વિગત કોઈ અન્ય સોતમાંથી લેવાયાં છે ત્યાં તેનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. ભાષા અને ખાસ કરીને વિશેષનામો બાઇબલ સોસાયટીની નવી વ્યવસ્થા પ્રમાણે રાખવામાં આવ્યાં છે.

આ શબ્દોમાંના કેટલાયે શબ્દો મેં મારી પત્નીની આગળ તેમ જ મારી દીકરીની આગળ વાક્યસુધારણાને માટે, અર્થસ્પષ્ટતાને માટે, અથવા તો સરળ ભાષાની પસંદગી માટે વાંચી સંભળાવ્યા હતા અને તેઓએ મને યોગ્ય માર્ગદર્શન કે સલાહસૂચનો આપ્યાં હતાં. તેમ જ ઘરનાં કામોની બધી જવાબદારી તેઓએ ઊપાડી લઈ મને સમય અને સાનુક્ષળતા આપ્યાં, તે માટે હું તેઓ બંનેનો ભાવભર્યો આભાર વ્યક્ત કરું છું.

શબ્દર્થની, શબ્દશુદ્ધિની, ભાષાશુદ્ધિની, વાક્યરચનાની કે અન્ય કોઈ પણ ભૂલ વાચકને જણાય, અને મને તેની જાણ કરશે, તો આભારી થઈશ.

ઈશ્વરપિતા આ કોશને તેમના મહિમાને અર્થે વાપરો એ જ પ્રાર્થના સાથે વિરમું છું.

નવેમ્બર ૨૦૦૦

રેવ. ડૉ. જ્યાનંદ આઈ. ચૌહાન

છે કે મૂળે હિન્દુ ભાષામાંથી એ શબ્દ આવેલો છે. હિન્દુમાં ઘેરાના શિંગ માટે તેમ જ એ શિંગમાંથી ફૂંકતા નાદને માટે - 'યોબેલ' શબ્દ વપરાતો હતો. પાછળથી એ 'યોબેલ'નો 'જોબેલ' થયો. (જુઓ, યોહાન-જોન, યાકોબ-જેકબ, યોસફ-જોસફ). અને 'જોબેલ' ઉપરથી 'જુબિલી' તેમ જ 'જ્યુબિલી' થયા. પચાસ વર્ષની ઉજવણીને 'જુબિલી' કહેવામાં આવતી. અત્યારે તો એ સામાન્ય શબ્દ બની ગયો છે.

(૨) ઢોંગી : નાટકમાં પાઠ ભજવનાર નટ પોતે જે નથી એવો, - અન્ય વ્યક્તિનો પાઠ ભજવે છે. આવા બીજાનો પાઠ ભજવનાર નટને માટે ગ્રીક ભાષામાં 'હિપોકિતેસ' શબ્દ છે. 'નટ'ના પર્યાય તરીકે 'હિપોકિતેસ' શબ્દ વપરાતો. એ ઉપરથી અંગ્રેજીમાં 'હિપોકિટ' (= ઢોંગી) શબ્દ બન્યો, - 'પોતે જે નથી તેવું દેખાડનાર.'

(૩) "શાણના લૂગડાંમાં લપેટ્યું" : "શાણનાં લૂગડાં પડેલાં દીઠાં." (યોહાન ૧૮ : ૪૦. ૨૦ : ૬). પહેલા વાક્યમાં એકવચન છે, જ્યારે બીજામાં બહુવચન છે (ગુજરાતીમાં). પણ ગ્રીકમાં તો બંને બાજુએ બહુવચન છે, એટલે લૂગડું કે લૂગડાં નહિ, પણ લાંબા લાંબા વીટા. ગ્રીકમાં અહીં 'ઓથોનિયોઇસ', એટલે કે વીટા છે. પ્રભુ ઈસુના શબને "યહુદીઓની દાટવાની રીત પ્રમાણે" દફનાવવામાં આવ્યું. (યોહાન ૧૮ : ૪૦). તેમના શબને સો શેર (૪૫.૩૬ કિલો.) સુગંધી દ્રવ્ય લગાડીને શાણનાં વીટા અથવા લપેટાઓમાં ઢબૂર્યું. પ્રભુ ઈસુ મૃત્યુંજ્ય બની ઊઠાયા ત્યારે સુગંધી દ્રવ્યથી ચોટી ગયેલા વીટાઓમાંથી પ્રભુ ઈસુ બહાર નીકળી આવ્યા, અને વીટા એ જ આકારમાં વીટાયેલા એમ ને એમ પડી રહ્યા, - જેમ સાપ કાંચળીમાંથી નીકળી આવે અને કાંચળી સાપના આકારબંધ પડી રહે તેમ. એટલે તો એ જોઈને પિતરે અને યોહાને પ્રભુ ઈસુના જીવતા ઊઠવામાં એકદમ વિશ્વાસ કર્યો.

પ્રસ્તાવના

સુજ્ઞ વાચકોની સમક્ષ રેવ. ડૉ. જ્યાનંદ આઈ. ચૌહાન સાહેબ સંકલિત 'બાઇબલનો શબ્દકોશ' પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ રજૂ કરતાં અનહંદ આનંદ અને અતિ ગૌરવની લાગણી અનુભવીએ છીએ.

ગુજરાતી પ્રિસ્તી વાચકો તેઓશ્રીના બાઇબલ પ્રેમ અને બાઇબલ અભ્યાસને બિરદાવે એ સાવ સહજ અને આવશ્યક છે. તેઓશ્રી આજે ભૌતિકસ્વરૂપે આપણી મધ્યે હ્યાત ન હોવા છતાં પણ હાબેલની માફક તેઓની વિદ્ધતા અને સાકારતા તેઓના પ્રિસ્તી સાહિત્યના યોગદાન મારફતે ચોક્કસ રીતે બોલે છે.

રેવ. ડૉ. જ્યાનંદ સાહેબની સિદ્ધિ એ બાબતમાં રહેલી છે કે, જગવિષ્યાત વિદ્ધાનો, લેખકો અને ઈશ્વરવિદ્યા જ્ઞાનીઓનો ઊંડાણપૂર્વક અને તલસપર્શી રીતે અભ્યાસ કરીને સંશોધનપૂર્વ રજૂઆત આપણી માતૃભાષામાં કરેલ છે. અને આમ, ગુજરાતી પ્રિસ્તી વાચક જેનું ભાષાનું માધ્યમ માત્ર ગુજરાતી કે કંઈક અંશે હિન્દી છે તેને માટે તેઓએ બાઇબલના જ્ઞાનના ખજાનાની ચાવી આપી દીધી છે.

એક પાળક તરીકે મારી લાગણી વ્યક્ત કરું તો આ પુસ્તક પાળકિય સેવા, બાઇબલ અભ્યાસ અને ઉપદેશને માટે તેમ જ પાળકો અને લે-પ્રિયરના માટે પણ એટલા જ ઉપયોગી છે.

કૌટુંબિક લાઇબ્રેરીમાં આ પુસ્તક વસાવવાથી ઘણો ધર્મલાભ પ્રાપ્ત થઈ શકશે.

આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ તે તેઓનું ભરણોત્તર સન્માન જ ગણાશે.

આ પુસ્તકના પ્રકાશન માટે શ્રીમતી તારાબહેન ગોહિલ તરફથી
તેમના પતિશ્રી રેવ. ટી. જી. ગોહિલ સાહેબની સ્નેહસ્મૃતિમાં
રૂ. 30,000/- અને શ્રીમતી વિનોદીનીબહેન કિરીટ ઓલિવર
તરફથી તેમના પિતાશ્રી રેવ. ટી. જી. ગોહિલ સાહેબની સ્નેહસ્મૃતિમાં
રૂ. 10,000/- ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટીને ભેટ આપવામાં
આવ્યા છે, તેથી હૃદયના ઊંડાણથી આભાર માનીએ છીએ. અને
ઈશ્વરના મહિમા માટે આભારસહિત નોંધ લઈએ છીએ.

રેવ. પ્રકાશ સિંગાડા

સેકેટરી

માર્ચ, ૨૦૦૧

ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટી

પ્રાસ્તાવિક ઉલ્લેખ

પરમ કૃપાળું પરમેશ્વરની અપરંપાર કૃપાથી આ પુસ્તક લખી શક્યો તે માટે તેમનો મોટો આભાર. સિત્યાસી વર્ષની બઢતી વયે આ શક્ય બન્યું એ તેમની નરી કૃપા જ ને!

પુસ્તક લખવાનું પ્રયોજન : છેક ૧૯૪૮માં વિષયવાર 'બાઇબલ અભ્યાસ' (Topical Bible Study) તૈયાર કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. દિલની એ પ્રબળ ઇચ્છા હતી. પણ આ નવી પેઢીને માટે આપણા ગુજરાતી બાઇબલની ભાષા હજી ઠરીઠામ થઈ નથી, એટલે એ કામ હાલ મુલતવી રાખ્યું. ઈશ્વરેચ્છા અને કૃપા હશે તો એ કામ કોઈ વખત હાથ ધરીશું.

હાલ તો એને બદલે આ 'બાઇબલ શબ્દકોશ'થી સંતોષ માનવો રહ્યો. એમ છતાંથે આ કંઈ નાનુંસૂનું કામ નથી. બાઇબલની અસલ ભાષાઓ (હિન્દુ, ગ્રીક)ના મૂળમાં પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ શોથતો હતો, અને કાળાંતરે વપરાશમાં એનું કેવું રૂપાંતર થતું રહ્યું, અને આપણી ગુજરાતી ભાષામાં આજે એનો કેવો અર્થ થાય છે. તે બધું દર્શાવવા આ શબ્દકોશમાં પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. ગુજરાતી વાચકવર્ગને આ બધી માહિતી ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એવી આશાથી આ કોશ બનાવ્યો છે. એના બે ત્રણા દાખલા અહીં રજૂ કરું છું :

(૧) **જ્યુબિલી :** ઘણી ડિક્ષનરીઓ, અને આપણાં 'સાર્થ ગુજરતી જોડણીકોશ' પણ જણાવે છે કે આ 'જ્યુબિલી' શબ્દ અંગ્રેજમાંથી આવ્યો છે. બીજી કેટલીક ડિક્ષનરીઓ લાટીનને એનું ઉત્પત્તિસ્થાન માને છે. પણ અહીં આપણા આ 'બાઇબલના શબ્દકોશ'માં બતાવ્યું

અર્પણા

સ્વ. રેવ. થિયોફિલભાઈ જી. ગોહિલ

જન્મ : ઓક્ટોબર ૨૪, ૧૯૧૨ મૃત્યુ : જાન્યુઆરી ૧૬, ૧૯૯૭

શ્રીમતી તારાબહેન ગોહિલ તરફથી તેમના પતિશ્રી રેવ. ટી. જી. ગોહિલસાહેબની સ્નેહસ્મૃતિમાં આ પુસ્તકના પ્રકાશન પેટે રૂ. ૩૦,૦૦૦/- અને શ્રીમતી વિનોદિનીબહેન કિરીટ ઓલિવર તરફથી તેમના પિતાશ્રી રેવ. ટી. જી. ગોહિલસાહેબની સ્નેહસ્મૃતિમાં રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટીને ભેટ આપવામાં આવ્યા છે. તેથી આભારસહિત તેમની સ્નેહસ્મૃતિમાં આ પુસ્તકનું પ્રકાશન કરીએ છીએ.

બાઇબલનો શબ્દકોશ

શબ્દસૂચિ*

અ.		અભિષેક	૧૧	
	અગમસૂચક આત્મા	૧	અમાલેક	૧૧
	“અજાઝેલ માટેનો બકરો”	૧	અમોરીઓ	૧૨
	“અટકાવનાર”	૩	અરીએલ	૧૨
	અદાર	૪	અરુણોદય	૧૩
	અધઃસ્થાનમાં ઉત્તર્યા અને		અરેઓપાગસ	૧૩
	બંદીવાનોને ઉપર		અલીમેલેખ	૧૩
	લઈ ગયા	૪	અશુદ્ધ આત્મા	૧૪
	અધ્યક્ષ	૬	અશુદ્ધ થવું	૧૪
	અધ્યક્ષો	૭	અસ્તાય્યસ્ત અને ખાલી	૧૫
	અધિપતિઓ	૭	અંતરિક્ષ	૧૫
	અનંતર્યવન	૭		આ
	અનાકૃત્ત્રો	૮	આકાશ	૧૬
	અનામેલેખ	૧૦	આકાશના રાજ્ય પર	
	અબાદ્ધોન	૧૦	બળાત્કાર	૧૬
	અબીબ	૧૦	આકાશની રાણી	૧૭
	અબ્રાહમની ગોદમાં	૧૦	આગમન	૧૮

* પ્રત્યેક શબ્દની જમડી બાજુએ પૃષ્ઠાંક સૂચવ્યો છે.

આત્મા	૧૮	ઇલમી	૩૫
આત્મિક કે આધ્યાત્મિક			
માણસ	૨૪	“ઈશ્વરના જેવાં ભૂલુંભૂં	
આદમ	૨૫	જાણનારાં”	૩૫
આદિકરણ	૨૫	ઈશ્વરના દીકરા અને	
આદ્રામ્બોલેખ	૨૬	માણસોની દીકરીઓનો	
આદ્રીઆ સમુદ્ર	૨૬	ગૃહસંસાર	૩૭
આનાથેમા	૨૬	ઈશ્વરનું નગર	૪૬
આપીફોરમ	૨૮	ઈસુનું નામ, જૂના કરારમાં	૪૬
આબા	૨૮	૩	
“આમતેમ તીર હલાવે છે”	૨૮	ઉજ્જડની અમંગળપણાની	
આમીન	૨૮	નિશાની	૫૧
આમ્રોનપુત્રો	૨૮	ઉદ્ધાર	૫૧
આર્તમિસ	૨૮	ઉપપત્ની	૫૩
આલ્ફા અને ઓમેગા	૨૯	ઉરપત્ર	૫૩
આશ્તોરેથ	૩૦	ઉરીમ અને તુમ્મીર	૫૩
	૪	૩	
ઇજરાયલ પ્રજા	૩૦	ઉમરાઓ	૫૬
ઇજરાયલ દેશ	૩૧	“ઉંડાણનો ખાડો”	૫૬
‘ઇમ્માનૂઅલ’ કે ‘ઈસુ?’	૩૧	એ	
INRI	૩૪		
ઇરાનના રાજ્યના સરદારે	૩૪	“એક કાનો અથવા એક માત્રા	
ઇસહાક	૩૫	જતી રહેશે નહિ”	૫૬

“એક લાખ ચુમ્માળીસ હજાર કુંવારા”	કરતાલ	૬૮
એકાકીજનિત	કરાર	૬૮
એથાનીમ	કરારકોશ	૮૪
એદન વાડી	કરેથીઓ	૮૬
એપીક્યુરી	કાપણીનું પર્વ	૮૬
એપોકીફા અને સ્યુડો-એપોકીફા	કાર્મલ પર્વત	૮૬
એફોદ	કાલવરી	૮૮
એબેન-એઝેર	કાસ્ટી દેશ	૮૦
એલુલ	“કાળ, કાળો અને અધો કાળ”	૮૧
એસેનીઓ	કાંઠલો	૮૧
ઓ	કાંડાકે	૮૧
ઓમેગા	કિસ્લેવ	૮૨
ઓ	કુદરતી માણસ	૮૩
ઔગસ્ટસ, કાઈસાર	કુરબાન	૮૩
ક	કુરેની	૮૩
કડવાદૌના	કુરેનીનો સિમોન	૮૩
કનાન	કુંવારા, એક લાખ	૮૪
કનાન દેશ	ચુમ્માળીસ હજાર	૮૪
કપાળભૂષણ	કુશ દેશ	૮૬
કમોશ	કૃતિકા	૮૭
	કૃપા	૮૭
	કોરડા	૮૮

કોરડાનો માર	૮૮		
કોરેશ	૧૦૧	ઘરમૂતિઓ	૧૧૬
કુસ	૧૦૧	ઘંટી કે ગધેડાઘંટી	૧૧૬
	૭		
ખમીર	૧૦૧	ચર્મપત્રો	૧૧૭
ખંડળી	૧૦૪	ચાકરો	૧૧૮
ખોજા	૧૦૪		૫
ખોપરીની ટેકરી	૧૦૪	છિતાવવું	૧૧૮
ખોળો ખંખેરી નાખવો	૧૦૪	છેલ્લી ભૂલ	૧૧૮
ખ્રિસ્ત	૧૦૪		૪
ખ્રિસ્તવિરોધી	૧૦૪		
	૭	જગતનો અંત	૧૨૦
ગગનગમન	૧૦૮	જટામાંસી	૧૨૧
ગધેડાઘંટી	૧૦૮	જમણી આંખ કાઢીને	
ગભાણ	૧૧૦	ફેંકી દેવી	૧૨૧
ગલગથા	૧૧૧	જમણો હાથે બેઠો, ઈશ્વરને	૧૨૧
ગાલીલ પ્રાંત	૧૧૧	જમણો હાથ કાપી નાખવો	૧૨૨
ગાલીલનો સમુદ્ર	૧૧૩	જાદુગર	૧૨૩
ગિલઆદ	૧૧૪	જીવનનું પુસ્તક	૧૨૩
ગિલગાલ	૧૧૪	જીવનનું વૃક્ષ	૧૨૪
ગેથસેમાને	૧૧૪	જુબિલી વર્ષ	૧૨૬
ગેહેના	૧૧૫	“જેઓની દાઢી બાજુએથી	
ગ્રીક યહૂદીઓ	૧૧૫	મુંદેલી છે”	૧૨૮

જેરબંધ	૧૨૮	તીબેરિયસનો સમુદ્ર	૧૩૬
જોખ જોવા	૧૨૮	તેજસ્વી તારા	૧૩૬
	૩	તેત્રાર્થ	૧૩૬
ઝલોતસ	૧૩૦	“તે દિવસે”	૧૩૭
ઝીવ	૧૩૦	“તે મૂળેલાંનો ઈશ્વર નથી,	
જૂફા	૧૩૦	પણ જીવતાંઓનો ઈશ્વર છે”	૧૩૭
જૂસ	૧૩૦	“તેને ભયના રાજની હજૂરમાં	
	૩	લાવવામાં આવશે”	૧૩૮
ડબૂસો	૧૩૧	તોફેથ	૧૩૮
	૬	તોર	૧૩૮
ઢોંગી, ઢોંગીઓ	૧૩૧	ત્રણ ધર્મશાળા	૧૪૦
	૮	‘ત્રીજે દિવસે’ કે ‘ત્રણ દિવસ પછી’ (પ્રભુ ઈસુનું પાછું ઉઠવું)?	૧૪૦
તાજગીના સમયો	૧૩૨	‘ત્રીસમા વર્ષના’	૧૪૨
તામ્મુજ	૧૩૩		
તારણ	૧૩૩	૬	
“તારા પગ ધો”	૧૩૩	દકાપોલિસ	૧૪૨
“તારા પોતાના ટાંકમાંથી પાણી પી”	૧૩૩	દંતકપુત્રપણું	૧૪૩
તાર્તીરોસ	૧૩૪	દરગુજર	૧૪૩
તીબેત	૧૩૪	દહનકિયાઓ	૧૪૩
તીબેરિયસ કાઇસાર	૧૩૪	દહનાર્પણા	૧૪૪
તીબેરિયસ શહેર	૧૩૫	દંડવત્ત પ્રણામ	૧૪૪
		દંબ	૧૪૪

દાણીઓ	૧૪૪	નવો જન્મ	૧૬૬
દાવિદનું શહેર	૧૪૫	નહૃશતાન	૧૬૭
દિઓરસ્કુરી	૧૪૫	નાઓમી	૧૬૭
(અધ્યાત્મિકમાર)		નાજીર વ્રત	૧૬૮
દિવસ	૧૪૫	નાજારી	૧૬૮
દિવસે	૧૫૧	‘નાશ’	૧૬૯
દીદીમસ	૧૫૧	‘નિકોલાયતીઓનાં કામ’	૧૭૬
દીનાર	૧૫૧	‘નિકોલાયતીઓનો બોધ’	૧૭૬
દૂતો	૧૫૩	નિનવેહ	૧૭૭
દૂર્વી	૧૫૭	નિયમશાસ્ત્ર અથવા મોશે	૧૭૮
દેશજાતિઓ	૧૫૮	નિર્માણ	૧૭૮
દેહના નાશને સારુ		નિષ્કપટ	૧૭૯
શેતાનને સૌંપવો	૧૫૮	નીસાન	૧૭૯
દેહમાં કાંટો	૧૬૨	નોદ દેશ	૧૮૦
૪		ન્યાયકાળો	૧૮૧
ધર્મલેખો	૧૬૩	ન્યાયસભા	૧૮૨
ધર્મસુધારણા-રીક્ર્મશન	૧૬૪	ન્યાયીકરણ	૧૮૨
ધંતરમંતર	૧૫૬	ન્યાયીપણું	૧૮૩
“ધિક્કારપાત્ર વસ્તુઓની પાંખ		૫	
પર વેરાન કરનાર”	૧૬૫	“પગ ઢાંકવા ગયો”	૧૮૪
૮		પગરે ફરતા	૧૮૪
નથીનીમ	૧૬૫	પચાસમા દિનનું પર્વ	૧૮૫
નવા વર્ષનું પર્વ	૧૬૬	પરાત્પર	૧૮૫

પલેથીઓ	૧૮૫	પૂર્વસંકલ્પ	૨૦૮
પવિત્રીકરણ	૧૮૫	“પૃથ્વીના નીચેના ભાગમાં	
પશ્ચાત્તાપ અથવા પસ્તાવો	૧૮૫	ઓતર્યો”	૨૦૮
પસંદ કરવું, પસંદ કરવામાં આવેલી	૧૮૮	પેરેસ-ઉજ્જીષ્ઠ	૨૦૮
પસ્તાવો	૧૮૮	“પોતાના સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા	
પહોર	૧૮૮	પ્રમાણો”	૨૦૮
પાત્મસ ટાપુ	૧૮૮	પ્રતિષ્ઠા પર્વ	૨૦૯
પાપ	૧૮૮	પ્રથમજનિત	૨૦૯
પાપનું શરીર	૧૯૨	પ્રથમજનું પર્વ	૨૧૫
પાપનો માણસ	૧૯૨	પ્રબોધકો”	૨૧૫
પારાડૈસ	૧૯૨	પ્રબોધકોના પુત્રો	૨૧૫
પારે ફરનાર	૧૯૨	પ્રભાતના પુત્ર	૨૧૬
પાલેસ્તાઇન દેશ	૧૯૨	પ્રભાતનો પ્રકાશિત તારો	૨૧૬
પાસ્ખા પર્વ	૧૯૨	પ્રભુ	૨૧૬
પાંગતે	૨૦૦	પ્રભુનો દિવસ	૨૧૭
પિતળ	૨૦૦	પ્રમુખ યાજક	૨૧૮
પુનરુજ્જીવન	૨૦૦	પ્રયાણકાળ	૨૧૮
પુનઃસ્થાપના થવાના સમયો	૨૦૦	પ્રાગટ્ય	૨૧૮
પુનૈથુનીઓ	૨૦૧	પ્રાયશ્ક્રિત	૨૧૯
પૂરીમ પર્વ	૨૦૨	પ્રાયશ્ક્રિતનો દિવસ	૨૧૯
પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ	૨૦૨	પ્રેતોરિયમ	૨૨૦
પૂર્વનો તારો	૨૦૪	‘પ્રેમ’ અને ‘હેત’	૨૨૦
		પ્રેરિતો	૨૨૦

૬		બુલ	૨૪૦
ફરોશીઓ	૨૨૨	બેઉલાહ	૨૪૧
ફારુન	૨૨૨	બેખમીર રોટલીનું પવ	૨૪૧
	૬	બેથલેહેમ	૨૪૧
		બેથાનિયા	૨૪૩
બઆલ	૨૨૩	બેથેર પર્વત	૨૪૩
બઆલીમ	૨૨૩	બેથેલ	૨૪૪
બઆલ-પેયોર	૨૨૩	બેર-શોબા	૨૪૫
બદામડીનો ફણગો	૨૨૪	બેલ્યાલ	૨૪૫
બલઆમનો બોધ	૨૨૪	બોળ	૨૪૬
“બલઆમની ભૂલ”	૨૨૫		૮
બલઆમનો માર્ગ	૨૨૫	ભજનસ્થાનો (ઇજરાયલના)	૨૪૬
બળાતકાર : આકાશના		‘ભયંકર રોગ તેના	
રાજ્ય પર	૨૨૬	અવયવોનો નાશ	
બાઈબલ	૨૨૮	કરશે	૨૪૭
બાટી	૨૨૮	“ભલુંભૂંડું જાણનારાં ઈશ્વરના	
બાપ્તિસ્મા	૨૨૯	જેવાં”	૨૪૭
બાબિલ	૨૩૫	ભલુંભૂંડું જાણવાનું વૃક્ષ	૨૫૦
બાબિલોન	૨૩૬	ભાગળ/ણો	૨૫૫
બાલ	૨૩૭	ભારોટિયો	૨૫૫
બાલગબુબ	૨૩૮	ભૂતપિશાચોને	૨૫૫
બાલગબુલ	૨૪૦	ભૂતો	૨૫૬
બાલ-પરાસીમ	૨૪૦	ભૂવો	૨૫૬

મ		મિલાપ	૨૭૬
મનાશશાનું કુળ અને		મિસ્પાઈ	૨૭૮
એફાઇમનું કુળ	૨૫૬	મુકરર પર્વો, યહોવાનાં	૨૮૦
મરણાકારક પાપ	૨૫૬	મુક્તિ	૨૮૩
મરશે જ મરશે	૨૫૭	મુક્તિમૂલ્ય	૨૮૩
મરેવાને માટે બાપ્સિસ્મા વેવું	૨૫૮	મુલાકાતમંડપ	૨૮૩
મર્મા (રહસ્યો)	૨૬૨	“મૂઅલાં પોતાનાં	
મસીહ	૨૬૪	મૂઅલાંને દાટે”	૨૮૫
મંડળી	૨૬૪	“મૂઅલાંમાંથી પુનરુત્થાન”	૨૮૫
માગીઓ	૨૬૬	મૂઅલાંમાંથી પ્રથમજનિત	૨૮૫
માણસ	૨૬૮	મૂઠ મારનાર	૨૮૫
માના	૨૭૧	મૂલ્યવાન મોતી	૨૮૫
માઝી	૨૭૫	મૃગશીર્ષ	૨૮૫
મામરે	૨૭૫	મેઘધનુષ	૨૮૬
મામરેનાં એલોન વૃક્ષો	૨૭૬	મેલ્ખીસેટેક	૨૮૬
“મારા દુંગાર”	૨૭૬	મેસોપોટિમિયા	૨૮૮
મારાન-આથા	૨૭૬	મોઆબ	૨૮૮
માલ્કામ	૨૭૭	મોટી પાંખવાળો ગરુડ	૨૮૮
માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજ	૨૭૭	મોહિની લગાડનાર	૨૮૮
માંડવાપર્વ	૨૭૭	૫	+
મિખાએલ	૨૭૭	યબૂસ	૨૮૦
મિધાનીઓ	૨૭૮	યબૂસીઓ	૨૮૧
મિલ્કોમ	૨૭૮	યરદન નદી	૨૮૨

યરુશાલેમ	૨૮૭	લીબિયા	૩૦૮
યશુરન	૨૮૫	લીબેર્તીની	૩૦૮
યહોવા	૨૮૫	લેવી	૩૧૦
યહોવા તરફથી દુષ્ટ આત્મા	૨૮૭	લો-આમ્બી	૩૧૦
યહોવાનો દૂત	૨૮૮	લોબાન	૩૧૦
યથ્રો	૩૦૦	લો-રહામાહ	૩૧૦
યુરાકુલોન	૩૦૧	લોહીનાં ટીપાં - જેથસેમાનેમાં	૩૧૧
યોહાન બાપ્સિસ્ટ	૩૦૧	લ્યુસીફર	૩૧૨
૨		૩	
રફાઈઓ	૩૦૫	વચનનો દેશ	૩૧૩
“રળિયામણા દેશમાં”	૩૦૫	વડીલ	૩૧૪
રાખ્બી	૩૦૫	વડીલો	૩૧૬
રાખ્બોની	૩૦૬	વધસ્તંભની સજા	૩૧૬
રાહાબ	૩૦૬	વર્સ્યો	૩૧૮
રીનેસાં	૩૦૬	વાળુ	૩૨૦
રૂથ	૩૦૬	વિદેશીઓ	૩૨૦
રૂમાલ	૩૦૬	વિદેશીઓના સમયો	૩૨૧
રેઉઅલ	૩૦૭	વિદેશીઓની સંપૂર્ણતા	
રેખાબીઓ	૩૦૭	માંહે આવે	૩૨૨
રે તેજસ્વી તારા	૩૦૮	વિધિઓનું ખત	૩૨૩
૪		વિનાશનો દીકરો	૩૨૪
લહિયો	૩૦૮	વિનાશનો પુત્ર	૩૨૪
લિવયાથાન	૩૦૮	વિશ્રામવાર	૩૨૫

विश्वास	३२५	शेतान	३४६
विस्मरणाना देशमां	३२६	शेबात	३४८
वेंगछां	३२७	शेष (ઇअरायलनो)	३४८
श।		शापैद	३५०
शकुन जोवा के जोध जोवा	३२७		स
शभेम	३२८	सगो	३५०
शाण	३२८	सदैह थयो, शब्द	३५२
शाणनुं लूगडुं, झीणा		सप्तर्षि	३५६
शाणनां लूगडां	३२९	सभास्थान	३५६
शब्द	३३४	समझुन (शहेर)	३५७
शरीरोनुं	३३७	समझुनीओ	३६०
शलोमोन	३३७	समाधान, मिलाप	३६०
शास्त्रीओ	३३८	सरको	३६२
शांति	३३८	सर्वसमर्थ ईश्वर	३६२
शिनआर	३४२	सराइ	३६४
शिष्योलेथ	३४३	‘सवारनो तारो’	३६४
शिलोआह	३४३	संगेमरभर	३६५
शिलोह	३४३	संताडेलुं द्रव्य अने	
शीलोह	३४४	भूत्यवान भोती	३६५
शीकी	३४६	संतो	३६६
शुकन जोवा	३४६	“संपूर्ण दहनार्पण”	३६८
शुद्धिकरण	३४६	संबोधक	३६८
शेओल	३४६	सादुकीओ	३७०

સાન્હેદ્રિન	379	હલવાન	380
સાંબાથ	379	હવા	381
સાધ્યાંગ દંડવત્તુ પ્રણામ	379	હાટેસ	381
સાંસારિક માણસ	379	હાથ	381
સિનાય	379	હાર-માગેદોન	383
સિયોન	379	હારુન	386
સીર્તસ	379	હાલેલૂયા	386
સીવાન	379	હિતીઓ	386
સુન્તત	379	હિન્નોમપુત્રોની ખીણ	388
સુલેમાન	379	હિથ્યુ કે હિથ્યુઓ કે હિબરી	388
સુવર્ણપ્રભા	379	હુસ્સાબ	389
સુવાર્તા	379	'હેત' અને 'પ્રેમ'	389
સૂર્ઝ	379	હેબ્રોન	389
સૂર્યપૂજા	379	હેર્મેસ	389
સેલાઈ	379	હેરોદ	389
સેવકો	379	હેરોદીઓ	389
સ્ટોઈક મત	379	હેલેનીઓ	389
સ્યુડો-એપોકીઝા	379	હોર	389
ક		હોરેબ	389
હમાથ	379	હોસાના	389

બાઇબલનો શબ્દકોશ

૨

અગમસૂચક આત્મા (પ્રે. ફુ. ૧૬ : ૧૬) :

શેતાનના અનેક અશુદ્ધ આત્માઓમાંનો એક. એ દારા શેતાનની મદદથી માણસો ભવિષ્યકથન કરે છે. આજના જોશ જોનારા એ જ કરે છે.

“અજાઝેલ માટેનો બકરો” :

જુના કરારમાં પ્રભુનાં જે પર્વો આપવામાં આવ્યાં છે. તેમાં “પ્રાયશ્ચિત્તનો દિવસ” એ પણ એક પર્વ છે. એ પર્વ વર્ષમાં એક વખત આવતું, અને તે દિવસે પ્રભુખ યાજક આખી ઇજરાયલ પ્રજા માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરતો. પ્રાયશ્ચિત્ત માટે એક બળદને કાપીને તેનું રક્ત દ્યાસન પર છાંટવામાં આવતું. વળી બે બકરા લેવામાં આવતા. ચિહ્નીઓ નાખીને પસંદગી કરાતી. એક પ્રભુને માટે અને બીજો અજાઝેલને માટે. પ્રભુને માટેના બકરાને કાપીને ઇજરાયલ પ્રજાનાં સમસ્ત પાપોના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે તેનું રક્ત દ્યાસન ઉપર અને સામી બાજુ છાંટવામાં આવતું.

એ પછી અજાઝેલ માટેનો બકરો લેવામાં આવતો. પ્રભુખ યાજક ઇજરાયલ પ્રજાનાં આખા વર્ષનાં પાપ કબૂલ કરીને એ બકરાના શિર ઉપર મૂકતો, અને ઠરાવેલા માણસ મારફતે એને દૂર અરણ્યમાં છોડી ઢેવામાં આવતો. લેવીય ૧૬ : ૨૨માં લખ્યું છે : “અને બકરો તેઓના સર્વ અન્યાય પોતાને શિર ધરીને ઉજ્જવળ પ્રદેશમાં લઈ જશે, અને રાનમાં તે બકરાને છોડી ઢેવો.” વળી. જુઓ ૧૬ : ૭-૧૦. અજાઝેલ માટેની ચિહ્ની જે બકરા પર પડે, તેને અજાઝેલને માટે અરણ્યમાં મોકલી ઢેવામાં આવે - બધો વિધિ પતાવ્યા પછી.

આ 'અજાજેલ' શું છે તે અંગે બાઇબલ-અભ્યાસીઓએ જાતજાતના તર્કો કર્યા છે. અંગ્રેજમાં 'અજાજેલ'ને બદલે Scapegoat (સ્કેપગોટ) શબ્દ વાપર્યો છે. એનો અર્થ "હોળીનું નાણિયેર" જેવો થાય છે - બીજાનાં પાપ માટે જેને સજી ભોગવવાની થાય તે બકરો, અથવા જેને માથે બીજાનાં પાપ પડે છે તે, અભ્યાસીઓના જુદા જુદા અભિપ્રાયો નીચે રજૂ કરું છું :

(૧) કેટલાક કહે છે કે બકરાનું નામ 'અજાજેલ' પાડવામાં આવતું. પણ કલમ ૧૦ અને ૨૬ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે "અજાજેલ સારુ" મોકલવામાં આવે.

(૨) બીજા કેટલાક માને છે કે અરણ્યમાં કોઈ સ્થળ હતું જેને 'અજાજેલ' નામ પાડવામાં આવેલું, અને ત્યાં આ બકરાને છોડી દેવામાં આવતો. બીજા કેટલાક કહે છે કે એ નામનો અર્થ જ 'અરણ્યનાં સ્થળ' થાય છે.

પ્રભુ ઈસુના સમયમાં આ બકરાને માથે ઇજરાયલીઓનાં પાપ ચઢાવીને પર્વત ઉપર તેને લઈ જઈ નીચે ખીણમાં નાખી દેવામાં આવતો. એ ઉપરથી કેટલાક યહુદીઓ એમ માને છે કે જે સ્થળોથી આ બકરાને નીચે ફેંકી દેવામાં આવતો તે સ્થળને 'અજાજેલ' નામ આપવામાં આવ્યું હતું.

(૩) ઘણા માને છે 'અજાજેલ' એ કોઈ જીવંત વ્યક્તિ છે : કોઈ આત્મા, દુષ્ટાત્મા અથવા શોતાન પોતે. તેઓ એ અર્થ તારવે છે કે આ જીવંત વ્યક્તિ (આત્મા, દુષ્ટાત્મા કે શોતાન) ઇજરાયલ પ્રજાને હેરાન ન કરે, ને ફાંદામાં ન નાખે, માટે પ્રભુ વર્ધમાં એક વાર આવો - લોકોનાં પાપથી લદાયેલો - બકરો, તેને મોકલી આપે છે. ઇજરાયલ લોકો પર તે આત્મા કે શોતાન હક્ક ન કરે, માટે પ્રભુ તેને 'લાંચ' મોકલી આપે છે! પણ આ માન્યતા બાઇબલ આધારિત નથી.

બલિદાનો અને યજાપ્તશો દ્વારા ઈજરાયલ લોકોનાં પાપ માફ કરાતાં, અને યજાનું લોહી દ્યાસન પર છંટાતું. આ દ્યાસન તો આવનાર ઈશ્વરના હલવાનની ઉપમારૂપ અથવા પૂર્વધાયારૂપ હતું.

‘અજાજેલ’ શબ્દનો અર્થ હિંબુ ભાષા પ્રમાણે ‘સંપૂર્ણ દૂર કરાવું’ થાય છે. અરબીમાં પણ ‘અજાલા’ એટલે ‘દૂર કરાવું’ થાય છે. ગુજરાતીમાં મૂળ હિંબુ શબ્દ ‘અજાજેલ’ એમનો એમ રહેવા દેવાને લીધે આ ચિત્રવિવિત્ત અર્થો નીકળે છે. અંગ્રેજીમાં પણ કેટલીક આવૃત્તિઓમાં પણ એ જ પરિસ્થિતિ છે.

ઈશ્વર આપણાં પાપ સદાને માટે સંપૂર્ણપણે દૂર – અતિ દૂર કરી દે છે. “પૂર્વ જેટલું પશ્ચિમથી દૂર છે, તેટલાં તેણે આપણાં ઉલ્લંઘન આપણાથી દૂર કર્યા છે” (ગી. શા. ૧૦૩ : ૧૨). એ જ અર્થ અહીં પણ છે. બે બકરા - એક પ્રભુને માટે, ને બીજો અજાજેલને માટે - એનો અર્થ આટલો જ કે : એક પ્રભુને માટે અને બીજો ‘સંપૂર્ણ દૂર કરી દેવા માટે.’

“અટકાવનાર ” (ર થેસ્સા. ૨ : ૭) :

“કેમ કે અધર્મની ગુપ્ત અસર ચાલુ થઈ ચૂકી છે, પણ જે હાલ અટકાવનાર છે, તેને વચ્ચમાંથી દૂર કરવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી તેને અટકાવવામાં આવશે.” આ અધ્યાયની શરૂઆતથી જ “ખ્રિસ્તવિરોધી” યા “પાપનો માણસ” યા “વિનાશના પુત્ર” વિશે લખવામાં આવ્યું છે. પ્રભુ ઈસુ ગગનમાં ઉત્તરે અને મંડળી ગગનમાં ઊંચકાઈ જાય, એ પછી આ “ખ્રિસ્તવિરોધી” આખી પૃથ્વીની સત્તા હાથમાં લેશે. હાલ તો એને આવતો અટકાવનાર પવિત્ર આત્મા છે. એ પવિત્ર આત્મા મંડળીને ઉપર લઈ જશે, એ પછી “ખ્રિસ્તવિરોધી” પૃથ્વી પર પૂરી સત્તા જમાવશે. પાઉલ જો કે જણાવે છે કે “ખ્રિસ્તવિરોધી” હજુ આવ્યો નથી, પણ એની ગુપ્ત અને ભ્રષ્ટાભરેલી અસરો શરૂ થઈ ચૂકેલી છે.

અદાર (= કદાચ ‘ધનધોર’ કે ‘વાદળિયું’):

યહૃદી કેલેન્ડરનો બારમો માસ અંગ્રેજી કેલેન્ડરના ફેબ્રુઆરીની અધવચથી માર્ચની અધવચ સુધીનો સમય. એ માસ દરમિયાન ઇજરાયલ દેશમાં ‘પાછલો વરસાદ’ આવતો હોય છે. એ શાણ ઉપાડવાની મોસમ ગણાય છે. યરદનમાં એ વખતે પૂર આવે છે (એજરા ૬ : ૧૫. એસ્તર ૩ : ૭, ૧૩. ૮ : ૧૫).

અધઃસ્થાનમાં ઉત્તર્યા અને બંદીવાનોને ઉપર લઈ ગયા:

ઈસુ “અધઃસ્થાનમં ઉત્તર્યા” અને “બંદીવાનોને ઉપર લઈ ગયા” એટલે શું? એફેસી ૪ : ૮-૯ “ઉંચાણમાં ચઢીને તે બંદીવાનોને લઈ ગયો.. તે ચઢ્યો, એટલે શું? પ્રથમ તે પૃથ્વીના નીચેના ભાગોમાં ઉત્તર્યા, એમ નહિ?” એ વાક્ય, તેમ ૪ ૧ પિતર ૩ : ૧૮ “તે આત્મામાં પણ તેણે જઈને બંદીખાનામાં પડેલા આત્માઓને ઉપદેશ કર્યો.” એ બંને વાક્યોનો અર્થ શોથાય? શું ઈસુ પ્રિસ્ત કૂસ પર મૃત્યુ પામ્યા, એ પછી એમના આત્માએ હાડેસમાં જઈને નર્કવાસીઓને ઉપદેશ કર્યો, અને પસ્તાવો કરાવ્યા પછી તેમને બધાંને સ્વર્ગમાં લઈ ગયા? મૃત્યુ પછી સુવાર્તા ફરીથી સાંભળવાની અને ફરીથી પસ્તાવો કરવાની તક મળે છે ખરી?

મૃત્યુ પછી પસ્તાવો કરવાની કોઈને ફરીથી તક મળતી નથી. મૃત્યુ સમયે આત્માની જે સ્થિતિ હોય તે ફરી કદી બદલતી નથી (લૂક ૧૬ : ૨૬). ૧ પિતર ૩ : ૧૮માં “બંદીખાનામાં પડેલા આત્માઓને ઉપદેશ કર્યો” એમાં “ઉપદેશ કર્યો”નો અર્થ સુવાર્તાપ્રચાર કર્યો કે પસ્તાવાનો બોધ આયો એમ નથી. એનો અર્થ માત્ર ‘ખાસ સમાચારની જાહેરાત કરી’ - ‘ઢંઢેરો પિટાવ્યો’ થાય છે.

મૃત્યુ પામેલા લોકોના આત્મા શોઓલમાં (હિન્દુ શબ્દ) અથવા હાડેસમાં (ચીક શબ્દ) જાય છે. એ ‘મૃત્યુલોક’ના બે ભાગ છે: એકમાં ન્યાયીઓના આત્માઓ જાય છે, એને ‘અબ્રાહમની ગોદ’ અથવા

‘પારાદેસ’ કહે છે. અને બીજા ભાગમાં બાકીના આત્માઓ જાય છે. એને ‘હાડેસ’ કહે છે. ‘અખ્રાહમની ગોદ’માં પરમ આનંદ છે, જ્યારે હાડેસમાં ભારે પીડા છે (લૂક ૧૬ : ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૮). એ બંનેની વચ્ચે ખાઈ છે, અને કોઈ એકમાંથી બીજામાં સ્થળાંતર કરી શકતો નથી.

હિન્દુ ૮ : ૨૨, ૨૪, ૨૮મી કલમો બાઇબલમાંથી વાંચી જશો. ત્યાં આપ્યું છે કે “લોહી વહેવડાવ્યા વગર પાપની માઝી મળતી નથી” એટલે વિશ્વાસથી જીવનાર ન્યાયીઓના આત્માઓ શેઓલના પારાદેસ વિભાગમાં બંદી તરીકે હતા, અને ઈસુના નિષ્ઠલંક બલિદાનની રાહ જોતા હતા, જેથી ઈસુ બલિદાન દીઘા પછી આવીને તેમને ‘સ્વર્ગમાં’ ‘પિતાના ઘરમાં’ લઈ જાય. હજુ સુધી ‘દેવનો હલવાન’ વધેરાયો નહોતો અને જગતનું પાપહરણ થયું નહોતું, એટલે કોઈ સ્વર્ગ જઈ શકે જ નહિ. જો કૂસ પર ઈસુ પ્રિસ્તનું બલિદાન અપાયું ન હોત, જો ઈસુનું નિષ્ઠલંક રક્ત બલિદાનરૂપે વહેવડાવવામાં આવ્યું ન હોત, તો ન્યાયી લોકોના આત્માઓ એ જ સ્થિતિમાં રહેત, અને ‘પિતાના ઘેર’ સ્વર્ગમાં ન જઈ શકત.

પરંતુ ઈસુએ પોતાના પંડનું કૂસ પર બલિદાન આપ્યું (માથી ૨૬ : ૨૮). એ પછી ઈસુ “અધઃસ્થાનમાં” (પારાદેસમાં, શેઓલમાં) ઉત્તર્ય, ભરતો ચોર પણ એમની સાથે પારાદેસમાં ઉત્તર્યો (લૂક ૨૩ : ૪૩). અને ઈસુએ ત્યાં રાહ જોતા ન્યાયી આત્માઓને આ ખુશખબરની જાહેરાત કરી કે તમારું મુક્તિમૂલ્ય અપાઈ ચૂક્યું છે, અને હવે તમને ‘પિતાને ઘેર’ લઈ જઈ શકશો. ‘ઉપદેશ’ માટે ગ્રીક ભાષામાં નવા કરારમાં પાંચ શબ્દો વપરાયા છે : ૧ પિતર ઉ : ૧૮માં વપરાયેલા ‘કેરુઝો’ શબ્દનો અર્થ જાહેર કરવું કે ઢંઢેરો પિટાવવો થાય છે, એટલે કે ઈસુએ આ ન્યાયીઓના આત્માઓને ‘સુવાર્તાપ્રચાર’ કર્યો નહોતો, પણ ખુશખબર જણાવી હતી.

એ પછી પ્રભુ ઈસુ એ ન્યાયીઓના આત્માઓના મહાસમુદ્દાયને ત્યાંથી સ્વર્ગમાં લઈ ગયા. એફેસી ૪ : ૮-૯માં “તે બંદીવાનોને લઈ ગયો” વાક્યોનો અર્થ એ જ છે કે પ્રભુ ઈસુ ન્યાયીઓના આત્માઓને અધઃસ્થાનમાંથી (શોઓલમાંથી) સ્વર્ગમાં “પિતાના ઘેર” લઈ ગયા.

હવે પછી ઈસુ ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરનારાં અને તેમને સૌંપાયેલાં સૌ કોઈ ‘પિતાને ઘેર’ જાય છે. તો કોઈને પ્રશ્ન થશે કે તેઓને “ન્યાયકાળ”માંથી પસાર થવાનું નથી શું?

અધ્યક્ષ :

અં. Bishop (બિશપ). શ્રીક : ‘એપિસ્કોપોસ’ : એપી = ઉપર સ્કોપિયો = દેખભાળ રાખવી. મંડળીમાં અધ્યક્ષપદેથી તે દેખરેખ રાખનાર. ફિલિપી ૧ : ૧. ૧ તિમોથી ૩ : ૧, ૨. બિશપ કેવા પ્રકારની વ્યક્તિ હોવી જોઈએ તેના પ્રમાણપત્રનો નમૂનો ૧ તિમોથી ૩ : ૧-૧૧માં આપવામાં આવ્યો છે. તેમ જ તિતસ ૧ : ૭-૯માં પણ આખ્યો છે. ગુજરાતી બાઇબલમાં ‘બિશપ’ શબ્દ નહિં, પણ ‘અધ્યક્ષ’ શબ્દ છે.

ઈશ્વરની છથણ અને નિમણૂક પ્રમાણો, નવા કરારમાં છે તેમ, દરેક સ્થાનિક મંડળીમાં અધ્યક્ષ હતા. પ્રે. કૃ. ૧૪ : ૨૩. ૨૦ : ૧૭. ફિલિપી ૧ : ૧. તિતસ ૧ : ૫. યાકોબ ૫ : ૧૪. પ્રભુ ઈસુ માટે પણ આપણા હક્કમાં એ પદ યા ખિતાબ વપરાયો છે : “કેમ કે તમે ભૂલાં પડેલા વૈટાંના જેવા હતા, પણ હવે તમારા જીવોના (અં. souls, શ્રીક : ખુખોન) પાળક (અં. શેફ્ક, શ્રીક : પોઈમેના) તથા અધ્યક્ષની (અં. બિશપ, શ્રીક : એપિસ્કોપોન) પાસે પાછા આવ્યા છો (૧ પિતર ૨ : ૨૫).

નવા કરારનું શ્રીક જોતાં એક બાબત જાણવા મળે છે જેને ‘બિશપ’ કે ‘અધ્યક્ષ’ કહેવામાં આવ્યો છે તે જ વ્યક્તિ માટે શ્રીકમાં ‘પ્રેરખ્યુતેરોસ’ એટલે કે ‘વડીલ’ શબ્દં પણ વપરાયો છે. જુઓ પ્રે. કૃ. ૨૦ : ૧૭, ૨૮. અહીં સત્તરમી કલમમાં ‘વડીલો’ વાપર્યું છે અને એ જ લોકો માટે ૨૮મી કલમમાં ‘અધ્યક્ષો’ (બિશપો) શબ્દ વાપર્યો છે.

‘વડીલ’ (પ્રેરખ્યુતેરોસ, અં. એલ્ડર) પાકટ આત્મિક અનુભવ અને સમજબુદ્ધિ સૂચવે છે.

અધ્યક્ષો :

ફિલિપી ૧ : ૧ ગ્રીકમાં ‘પ્રેરખ્યુતેરોસ’ જે પરથી ‘પ્રેરખિતેર’ શબ્દ આવ્યો છે. ગુજરાતીમાં ‘વડીલો’ પણ કહી શકાય. આ ગ્રીક શબ્દના જુદા જુદા તરજુમા કરવામાં આવે છે : અધ્યક્ષ (બિશપ), વડીલ (અં.) ‘એલ્ડર’, પ્રેરખિતેર. નવા કરારના ગ્રીકમાં માત્ર બે શબ્દો છે : ‘દિયાકોનોસ’ = ‘સેવક’, અને ‘પ્રેરખ્યુતેરોસ’ = અધ્યક્ષ, બિશપ, વડીલ, પ્રેરખિતેર. ત્રીજો એક શબ્દ ગ્રીક નવા કરારમાં છે : ‘એપિસ્કોપોઈ’ = દેખભાગ રાખનાર. તેઓ ‘પ્રેરખિતેર’ હોય, અને સાથે સાથે ‘એપિસ્કોપોઈ’ (બિશપ) પણ હોઈ શકે.

અધિપતિઓ :

“કેમ કે આપણું આ યુદ્ધ રક્ત તથા માંસની સામે નથી, પણ અધિપતિઓની સામે, અધિકારીઓની સામે, આ અંધકારરૂપી જગતના સત્તાધારીઓની સામે, આકાશી સ્થાનોમાં દુષ્ટતાનાં આત્મિક લશકરોની સામે છે.” (એફેસી દ : ૧૨).

આ અધિપતિઓ, અધિકારીઓ, અને સત્તાધારીઓ કોઈ સંસ્થાના, કોઈ દેશના કે જગતના નહિ, પણ શેતાનનાં અદૃશ્ય લશકરોના છે. આપણું યુદ્ધ શેતાન અને તેનાં લશકરો સામેનું આત્મિક યુદ્ધ છે.

અનંતજીવન (યોહાન ૩ : ૧૬) :

બે મહાન છતાં એકબીજાથી તદ્દન વિરુદ્ધ દિશાના શબ્દો બાઇબલની આ મહાન કલમમાં આવે છે : (૧) અનંતજીવન, અને (૨) નાશ. (નાશ માટે જુઓ કક્કાવારીના એના સ્થાને). પ્રિસ્તી ધર્મ વિશ્વાસમાં આ બે શબ્દોને ‘સમય’ અથવા ‘કાળ’ સાથે કોઈ સંબંધ

નથી. તેઓ બંને મૃત્યુ પૂર્વના જીવનથી શરૂ થઈ શકે છે. અને મૃત્યુની પેદે પાર અનંતકાળ સુધી ચાલ્યા કરે છે, 'નાશ' પણ અનંતકાળ ચાલ્યા કરે છે, અને તેનો અંત કે છેડો આવતો નથી.

"કેમ કે ઈશ્વરે જગત ઉપર એટલો પ્રેમ કર્યા કે, તેણે પોતાનો એકાકીજનિત દીકરો આપ્યો, એ માટે કે જે કોઈ તેના પર વિશ્વાસ કરે તેનો નાશ ન થાય, પણ તે અનંતજીવન પામે" (યોહાન ૩ : ૧૬).

પ્રત્યેક માણસને આદમનું મૂળ પાપ લાગેલું હોઈને તે જન્મથી પાપી છે (ગી. શા. ૫૧ : ૫), એટલે તે 'નાશ'ને આધીન છે. જો તે માણસ પસ્તાવો (શ્રીક : મેતાનોછઆ = 'મનપલટો' અથવા 'નવું મન' પામીને) કરીને પ્રભુ ઈસુ પર વિશ્વાસ કરે, તો તે જ ક્ષણથી તે 'અનંતજીવન'માં પ્રવેશે છે, (એટલે કે તેનો નવો જન્મ થાય છે). અનંતકાળ માટે તે ખ્રિસ્તના કુદુંબનો બની રહે છે. રોમન ૮ : ૧ કહે છે કે "એ માટે જેઓ ખ્રિસ્ત ઈસુમાં છે તેઓને હવે દંડાજ્ઞા નથી." તે મરણમાંથી નીકળીને જીવનમાં (અનંતજીવનમાં) પ્રવેશી ચૂક્યો છે.

પ્રભુ ઈસુએ કૂસ ઉપર માણસોનાં પાપોની શિક્ષા વેઠી લીધી છે, અને ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરનાર માણસ એ મુદ્દાનો સ્વીકાર કરી લે છે. 'અનંતજીવન' એ જ એકમાત્ર શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં છે જે ખ્રિસ્તી ધર્મવિશ્વાસના સિદ્ધાંતને પૂરો સમાવી શકે છે. એ સિવાયના શબ્દો, જેવા કે, તારણ, મુક્તિ, ઉદ્ઘાર, મોક્ષ – એ બધા શબ્દો હિંદુ ફિલસ્ફોઝીમાંથી ઉદ્ભવેલા હોઈ અર્થમાં અધૂરા જ રહે છે. છતાં એ શબ્દોમાં 'અનંતજીવન'નો નવો અર્થ પૂરીને એમનો ઉપયોગ કરી શકીએ. 'અનંતજીવન'નો ટૂંકો અર્થ આ પ્રમાણે થાય : હવેથી આપણા જીવનના કબજેદાર અથવા સંચાલક આપણો કે શેતાન નહિ, પણ પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત છે, અને આપણનું જીવન ખ્રિસ્તમાં ગુપ્ત રખાયેલું છે.

ઉદ્ધારના ગ્રણ તથકકા છે : (૧) ભૂતકાળ : પ્રભુ ઈસુએ ભૂતકાળમાં કૂસ પર મારે બદલે મારી શિક્ષા વેઠી લીધી. (૨) વર્તમાનકાળ : પાપના બળ કે સામર્થ્યમાંથી ધૂટવાને તે મને પવિત્ર આત્માનું સામર્થ્ય દરરોજ આપે છે. અને (૩) ભવિષ્યકાળ : શરીરનો ઉદ્ધારક. પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમન સમયે તે મારા શરીરને મૃત્યુમાંથી ઉઠાડીને મને અનંતકાળ માટે મહિમાવંતું શરીર આપશે, જેમાં ફરી કદી મૃત્યુ, રોગ કે જર્જરિતપણું પ્રવેશશે નહિ, અને જો હું પ્રભુના પુનરાગમન સુધીમાં મરી ગયો નહિ હોઉં, તો મારા મર્ત્ય શરીરનું રૂપાંતર કરીને મને અનંતકાળ માટે મહિમાવંતું શરીર આપશે.

હા, પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમને સમયે તે આપણાને મહિમાવંતાં શરીરો આપશે. “તે, જે સામર્થ્યથી સર્વને પોતાને આધીન કરી શકે છે, તે પ્રમાણે આપણી અધમાવસ્થામાંના શરીરનું એવું રૂપાંતર કરશે કે તે તેના મહિમાવાન શરીરના જેવું થાય” (ફિલિપી ૩ : ૨૧). જુઓ રોમન ૮ : ૨૨-૨૩ “આપણા શરીરના ઉદ્ધારની વાટ જોતાં...”

અનાકપુત્રો (= લાંબી ગરદનવાળાના પુત્રો. ગણાના ૧૩ : ૨૮) :

તે ઝ્રાબર્નો દીકરો હતો. એ આબર્ને કિર્યથ-આર્બ શહેરને પોતાનું નામ આપ્યું હતું, એટલે કિર્યથ-આર્બ કહેવાયું. આ શહેર પાછળથી હેબ્રોન તરીકે જાણીતું થયું (યહો. ૧૫ : ૧૩. ૨૧ : ૧૧). આર્બ અનાકી લોકોમાં મોટો માણસ હતો, પણ આબર્નો દીકરો અનાક તો તેના કરતાં વધારે પ્રભ્યાત હશે, કારણ કે એ આખી પ્રજા એના નામ પરથી ‘અનાક પ્રજા’ તરીકે ઓળખાઈ.

ઇજરાયલના જે બાર જાસૂસો મોકલવામાં આવ્યા હતા તેઓએ આ અનાકી લોકોનું કેવું ભયભરેલું વર્ણિન કર્યું! “રાક્ષસોથી જન્મેલા રાક્ષસોને, એટલે અનાકના પુત્રોને, અમે જોયા, અને અમે પોતાની દાખિમાં તીડોના સરખા દેખાયા” (ગણાના ૧૩ : ૩૩). વળી, જાસૂસી

કરતાં તેમને માલૂમ પડ્યું કે અનાકૃત્ત્રો ત્રણ ટોળીમાં છે. એટલે અહીમાન, શેશાય તથા તાત્ત્વાય (ગણના ૧૩ : ૨૨). જેકે આ લોકો ઘણા જોરાવર હતા, તોપણ પ્રભુએ ઈજારાયલીઓ આગળથી તેમનો નાશ કર્યો (આમોસ ૨ : ૮). યોહાશુઆએ તે બધાનો નાશ કર્યો, અને બાકીના થોડાક રહ્યા તેઓ પલિસ્તી લોકોમાં જઈને વસ્યા, એટલે કે ગાજાહ, ગાથ અને આશ્દોદમાં (યહો. ૧૧ : ૨૨) રહ્યા. (જુઓ ૨ શમુ. ૨૧ : ૧૫-૨૨. ગણના ૧૩ : ૨૨, ૨૮, ૩૩. પુન. ૮ : ૨. યહો. ૧૫ : ૧૩, ૧૪. ૨૧ : ૧૧. ન્યાયા. ૧ : ૨૦. પુન. ૧ : ૨૮. ૨ : ૧૦, ૧૧, ૨૨. ૮ : ૨. યહો. ૧૧ : ૨૧, ૨૨. ૧૪ : ૧૨, ૧૫).

અનામ્બેલેખ (૨ રાજા ૧૭ : ૩૧) :

બાબિલોની દેવ (મૂર્તિપૂજા). એ આકાશનો દેવ મનાતો. એની આગળ બાળકોને અંજિમાં હોમવામાં આવતાં.

અખાદ્રોન (= વિનાશ) પ્રકટી. ૮ : ૧૧.

ઉંડાશનો દૂત(અપદૂત). શ્રીક્રમાં એને 'અપાલ્યોન' (= સંહારક) કહેવામાં આવે છે.

અબીબ (= દાણાનું કણાસલું) :

હિન્દુ ધાર્મિક ક્લેન્ડરનો પ્રથમ માસ. અંગ્રેજી ક્લેન્ડર પ્રમાણે માર્યની અધવચયથી એપ્રિલની અધવચના સમયની સમાંતર. એને 'નિસાન' માસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. પ્રભુના કહેવાથી એને પ્રથમ માસ ગણવાનો હતો. એ માસના ચૌદમા દિવસે યધૂદીઓ મિસરમાંથી નીકળી ગયા. એ તારીખે 'પાસખાપર્વ' આવે છે. (નિર્ગ. ૧૨ : ૧, ૨. ૧૩ : ૪)

અશ્રાહમની ગોદમાં (લૂક ૧૬ : ૨૨, ૨૩) :

જમતી વખતે યધૂદીઓ પલંગ કે બાજી પર આડા પડેલી સ્થિતિમાં જમતા હતા. આમ ઢેલી વ્યક્તિની આગળની વ્યક્તિનું

માથું આ રીતે લગભગ પાછળની વ્યક્તિની ગોદમાં આવતું. આ પરથી - 'ગોદમાં' શબ્દપ્રયોગ બન્યો છે. 'અખ્રાહમની ગોદમાં' એટલે કે અખ્રાહમની પાસેની બેઠક, અર્થાત્ અખ્રાહમને મળતી મહેમાનગીરી (સેવા-શુશ્રૂષા કે ખાનપાન) નજીદીકમાં બેઠેલી વ્યક્તિને મળે છે. અખ્રાહમ યદ્દૂઢીઓનો આદ્યિપિતૃ હતો, અને એને ઈશ્વરના મિત્રનું બિરુદ્ધ મળ્યું હતું. તે પરથી અખ્રાહમને મળતા આશીર્વાદ અને સુખચેન લાજરસને પણ મળ્યાં એવા ભાવાર્થમાં પ્રભુ ઈસુ યદ્દૂઢીઓનો રૂઢિપ્રયોગ વાપરે છે. અને મૃત્યુ પછી લાજરસની સ્થિતિ કેવી હશે તે દર્શાવે છે. મૃત્યુ બાદની આશીર્વાદિત સ્થિતિ માટે યદ્દૂઢી તાત્મુદમાં આ શબ્દપ્રયોગ વાપરવામાં આવ્યો છે.

અભિષેક :

કોઈને માન આપવા માટે અથવા ખાસ કામ માટે નીમવાને તેની ઉપર (ખાસ કરીને શિર ઉપર) તેલ (ખાસ કરીને જેતતેલ) રેડવામાં અથવા લગાડવામાં આવે તે. ઇજરાયલી રાજાઓનો ગાઢી પર બેસતી વખતે આ રીતે તેલાભિષેક કરવામાં આવતો. આથી તેઓ 'અભિષિક્ત' ગણાતા. 'ખ્રિસ્ત'નો અર્થ 'અભિષિક્ત' થાય છે. (શ્રીકમાં), અને 'મસીહ' (હિન્દુ)નો અર્થ પણ એ જ છે. એ પ્રભુ ઈસુનો ખિતાબ છે.

અમાલેક (નિર્ણ. ૧૭ : ૮-૧૬) :

ઇજરાયલપુત્રો ભિસરથી નીકળીને સિનાયના રણપ્રદેશમાં આવ્યા ત્યારે તેમની સામે સૌ પ્રથમ લડવા આવનાર પ્રજા અમલેક અથવા અમાલેકીઓ હતા. આ બહુ પુરાણી પ્રજા હતી, પણ બાઇબલ સિવાય જગતના ઇતિહાસમાં એ પ્રજા વિશે કંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી, કે પુરાવિદ્યાએ એના વિશે કંઈ શોધી કાઢ્યું નથી. (જુઓ ગણના ૨૪ : ૨૦) વળી “પ્રભુએ સોગન ખાધા છે કે, પ્રભુ અમાલેક સાથે

વંશપરંપરા યુદ્ધ કરશો.” (નિગ્ર. ૧૭ : ૧૬). ૧ શમ્ભૂ. ૧૫ : ૧-૩૫.
એસ્ટેર ઉ : ૧. ૧ કાળ. ૪ : ૪૩.

અમોરીઓ (= ઊંચા) :

હામવંશી કનાનથી થયેલી પ્રજા (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૫, ૧૬).
યબૂશીઓ, અમોરીઓ, રિગાશીઓ વગેરે કનાનની પ્રજાઓ, આ
બધી કનાનની થયેલી પ્રજાઓ છે. આવી સાત પ્રજાઓનો દેશ
'કનાન' ઇજરાયલીઓને આપવામાં આવ્યો (પુન. ૭ : ૧. સરખાવો
ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૧૬). તેઓ વારંવાર ઇજરાયલીઓ પર હુમલા
કરતા.

અરીએલ :

એલ = ઈશ્વર, અરી = સિંહ (= ઈશ્વરનો સિંહ). યરુશાલેમ
યદ્ધૂટિયાનું પાટનગર બન્યું એ પછી એને એ લાક્ષણિક નામ આપવામાં
આવ્યું. (યશા. ૨૮ : ૧, ૨, ૭), કારણ કે યદ્ધૂટાહના કૂળના જંડા પર
સિંહનું ચિત્ર દોરવામાં આવ્યું હતું (ઉત્પ. ૪૮ : ૮). વળી, હજકિયેલે
સહસ્રાબ્દી રાજ્યકાળના મંદિરનું જે શબ્દચિત્ર આવ્યું છે, તેમાં
દહનાર્પણની વેદીને 'અરીએલ' નામ આપ્યું છે. એ ઉપરથી કેટલાક
એવો અર્થ તારવે છે કે 'અરીએલ' એટલે 'ઈશ્વરની અજિનવેદી.'
પાટનગર યરુશાલેમ એ જાણે કે સમસ્ત ઇજરાયેલ માટે અને દુનિયા
માટે ઈશ્વરની અજિનવેદી છે.

(૨) મોઆબનો અરીએલ, જેના બે દીકરાને બનાયાએ મારી
નાખ્યા હતા (૨ શમ્ભૂ. ૨૩ : ૨૦).

(૩) એજરા શાસ્ત્રીએ ઈશ્વરના ઘરને માટે સેવકો લાવવાને જે
આગેવાનો મોકલ્યા તેમાંનો એક (એજરા. ૮ : ૧૬).

હિન્દુ 'એલ' એટલે ઈશ્વર, હિન્દુ 'એલોહ' એટલે પણ ઈશ્વર.
અરબીમાં એ રૂપ 'અલ્લાહ' (અલ્લા) છે. 'એલોહ' પરથી

‘એલોહીમ’ નામ બન્યું. ઉત્પ. ૧ : ૧માં એ જ નામ છે. આદિએ ઈશરે (એલોહીમે) આકાશ તથા પૃથ્વી ઉત્પન્ન કર્યા. ‘એલોહીમ’ વચનમાં બહુવચનમાં છે (એનું એકવચન ‘એલોહ’), પણ અર્થમાં એકવચન છે. જુઓ ઉત્પ. ૧ : ૨૬ “ઈશરે (એલોહીમે) કહું કે ‘આપણો... માણસને બનાવીએ.’ ”. જીવતા એકેશર માટે આ રૂપ વપરાય છે.

યરુશાલેમનું આ લાડકું પણ ગૂઢાર્થવાળું નામ છે.

અરુણોદય :

લૂક ૧ : ૭૮ “આપણા ઈશરની ઘણી દ્યાથી ઉપરથી અરુણોદય આપણા પર આવશે.” પ્રભાતનો પ્રથમ પ્રકાશ, અથવા પ્રકાશનું પહેલું કિરણ. આપણા આત્માને પ્રભુ ઈસુમાં ઈશરનું પ્રથમ પ્રકટીકરણ.

અરેઓપાગસ :

ગ્રીસ દેશના આથેન્સ શહેરમાં આવેલા કુંગરો, જ્યાં શહેરના મહાજન (આગોવાનો) મળતા. આથી આ મહાજનનો પણ ‘અરેઓપાગસ’ તરીકે ઓળખતા. પાછળથી તેઓ આ કુંગરા ઉપર નહોતા મળતા, છતાંથે એ જ નામે ઓળખતા. આ મહાજન કોઈ કયેરીનું કામ કરતા, તેમ જ અગત્યના મુદ્દા કે સિદ્ધાંત ચર્ચતા અને નિર્ણય લેતા. (પ્રે. ફુ. ૧૭ : ૧૮, ૨૨, ૩૪):

અલીમેલેખ (= ઈશર રાજા છે) :

રૂથ ૧ : ૨, ૩. ૨ : ૧, ૩. ૪ : ૩, ૮. અલીમેલેખ યહૃદાના કુળનો હતો, અને બેથલેહેમ-એઝાથાહનો વતની હતો. એના વિશેની જે વાત રૂથના પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે તે ન્યાયાધીશોના સમયમાં એટલે લગભગ ઈ. પૂર્વ ૧૦૭૦માં બની. દેશમાં દુકાણ પડ્યો હોવાથી તે પોતાની પત્ની નાઓમીને તથા પુત્રો માહલોન

તथા કિલ્યોનને લઈને મોઆબ દેશમાં જઈને વસ્યો. એ તથા એના દીકરા મોઆબ દેશમાં ભરી ગયા. કુલ દશોક વર્ષ મોઆબમાં રહ્યા પછી નાઓમી પોતાની મોઆબી પુત્રવધૂ રૂથને લઈને પોતાના વતનમાં પાછી ફરી. બીજી મોઆબી પુત્રવધૂ ઓર્પાહ મોઆબમાં હરીઠામ થઈ.

અશુદ્ધ આત્મા (અથવા ભૂતો) :

અશુદ્ધ અથવા ભૂંડા (અથવા 'દુષ્ટ') આત્માઓ ઘણા બધા છે. તેઓ શોતાનના અપદૂતો છે, અને માણસનું ભૂંડું છચ્છે છે, અને તેમને શારીરિક, માનસિક અને આત્મિક નુકસાન કરે છે, અને હેરાન કરે છે. તેઓ પતિત થયેલા દૂતો (અપદૂતો) છે. પ્રભુના પરાક્રમી શબ્દ આગળ તેમનું કંઈ ચાલતું નથી. પ્રભુ તેમનો ન્યાય કરનાર છે, અને શિક્ષા પણ કરશે. 'ભૂતો' એ ગુજરાતી તરજુમો ખોટો છે. ગુજરાતી બાઇબલમાં 'ભૂત' શબ્દને બદલે 'દુષ્ટાત્મા' કે 'ભૂંડો આત્મા' કે એ અર્થનો શબ્દ ચાલે. પ્રિસ્તીતર માન્યતા પ્રમાણે અવગતિ પામેલો માનવીનો આત્મા ભૂત બની ભટકે છે. આવી માનવી માન્યતાને બાઇબલનો જરા પણ ટેકો નથી (માથી ૨૫ : ૪૧. પ્રકટી. ૧૨ : ૭, ૮. લૂક ૪ : ૩૫. ૮ : ૧, ૪૨. યોહાન ૧૦ : ૨૧).

અશુદ્ધ થવું :

યહૂદીઓના નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે અશુદ્ધ ખોરાક લેવાથી, અશુદ્ધ વસ્તુના સ્પર્શથી, કે કોઈ સાવ કે રોગને કારણો વ્યક્તિ અશુદ્ધ થયેલી ગણાય. આવી વ્યક્તિ વિધિસર શુદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી જાહેર ભજન ભક્તિ કે યજાયાગમાં ભાગ લઈ શકે નહિ. નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે અમુક ખોરાક અને અમુક રીતરિવાજ અશુદ્ધ ગણાતા હતા. સ્ત્રી માસિક ધર્મમાં હોય ત્યારે તે અશુદ્ધ ગણાય. એ પણ એક પ્રકારનો સાવ છે.

અસ્તવ્યસ્ત અને ખાલી (ઉત્પત્તિ ૧ : ૨) :

હિંબૂમાં : “તોઢૂ વા બોઢૂ.” “પૃથ્વી અસ્તવ્યસ્ત અને ખાલી હતી.” આ વિશે બે માન્યતા પ્રવર્ત છે : એક માન્યતા એમ જણાવે છે કે ઈશરે પૃથ્વીને પહેલાંથી ખાલી બનાવી નહોતી, પણ ભરપૂર અને વ્યવસ્થિત બનાવી હતી. પણ લુસિફર (શોતાન) અને તેના અપદૂતોના બંડને કારણે પૃથ્વી પર શાપ આવ્યો, અને તે અસ્તવ્યસ્ત તથા ખાલી તેમ જ અંધકારભરી બની ગઈ. તેઓ યશાયા ૪૫ : ૧૮ ને સમર્થનમાં આગળ ધરે છે.

બીજા પ્રકારની માન્યતા જણાવે છે કે, ઉત્પત્તિ ૧ : ૧માં તો ઈશરે આકાશો અને ખાલી ખોખારૂપ પૃથ્વી બનાવી. અને એ પછી છ દિવસમાં અનેક વસ્તુઓ તથા જીવોને બનાવ્યા. કોઈ શાપની એમાં વાત નથી. ઉત્પત્તિ ૧ : ૨માં તો ખોખારૂપ પૃથ્વીનું માત્ર વર્ણન આપ્યું છે. એટલે કે છ દિવસમાં અસ્તવ્યસ્ત અને ખાલી પૃથ્વીને વ્યવસ્થિત અને ભરેલી બનાવી.

ઈશરનું ઉત્પત્તિનું દરેક પગથિયું પરિપૂર્ણતા તરફ દોરી લઈ જતું હતું. આદમને બનાવ્યા પછી જ પૃથ્વી પૂર્ણ બની.

અંતરિક્ષ (ઉત્પત્તિ ૧ : ૬-૮) :

આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચેનો ભાગ, – ખાસ કરીને જ્યાં વાદળો વિસ્તરેલાં છે, અને પક્ષીઓ ઉડ્યન કરે છે એ વિસ્તાર. પૃથ્વીની આસપાસ આવેલા વાતાવરણનો પ્રદેશ. બાઇબલ જણાવે છે કે આ વાયુમંડળમાં શોતાન અને એનાં લશકરોનો વાસો છે (એફેસી ૨ : ૨, ૬ : ૧૨) ઉત્પત્તિકાળે અંતરિક્ષ ઉપર, નીચે જેવાં જ પાણી હતાં. આ આવરણ નુકસાનકારક કિરણને પૃથ્વી પર આવતાં અટકાવતું હતું. ત્રણ આકાશમાંથી આ પહેલું આસમાન હતું, બીજું આસમાન સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓ આવેલા છે કે, અને ત્રીજું આસમાન ઈશરનો તથા દૂતોનો વાસો અને પારાદેસ.

આ

આકાશ :

બાઇબલમાં મોટે ભાગે આ શબ્દ બહુવચનમાં વપરાયો છે, પણ ગુજરાતીમાં એકવચન વપરાયું છે. દાખલા તરીકે ઉત્પ. ૧ : ૧ “આદિએ ઈશ્વરે આકાશ તથા પૃથ્વી ઉત્પન્ન કર્યાં” અહીં મૂળ ભાષામાં ‘આકાશ’ શબ્દ બહુવચનમાં છે. શામાઈમ = આકાશો. હિન્દુમાં ‘ઈમ’ પ્રત્યય બહુવચન બતાવે છે, (જેમ કે ‘સરાફ’ અને ‘સરાફીમ’, ‘કરુબ’ અને ‘કરુબીમ’). બાઇબલમાં ત્રણ આકાશ જણાવેલાં છે : સંત પાઉલ ૨ કોરિંથી ૧૨ : ૨માં લખે છે : “ખ્રિસ્તમાં એક એવા માણસને હું ઓળખું છું... કે જેને ચૌદ વર્ષ ઉપર ત્રીજા આકાશમાં ઉપાડી લેવામાં આવ્યો.” નવા કરારમાં આ ત્રણ આકાશ આ પ્રમાણે દર્શાવ્યાં છે : ‘ઉરાનોસ’ (ગ્રીક) = આકાશ, એટલે વાદળાંવાળો ભાગ, વાયુમંડળ. (માથી ૨ : ૨. ૩ : ૧૭. ૪ : ૧૭. ૫ : ૩, વગેરે). ‘મેસુરાનોસ’ (ગ્રીક) = આકાશ, મધ્ય આકાશ, ગગનમંડળ, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓનું ધામ (પ્રકટી. ૮ : ૧૩. ૧૪ : ૬. ૧૮ : ૧૭). અને ‘એપુરાનોસ’ (ગ્રીક) = આકાશ, સ્વર्ग. (ફિલિપી ૨ : ૨૦. એફેસી ૧ : ૩. ૨ : ૬. ૩ : ૧૧) ઈશ્વર અને તેમના દૂતો ત્યાં રહે છે. વિશ્વાસીઓના આત્મા ત્યાં જાય છે.

આકાશના રાજ્ય પર બળાત્કાર :

માથી ૧૧ : ૧૨માં આમ લખ્યું છે : “અને યોહાન બાપ્તિસ્મા કરનારના વખતથી તે હજુ સુધી આકાશના રાજ્ય પર બળાત્કાર કરાય છે, ને બળાત્કાર કરનારાઓ બળાત્કારથી તે લઈ લે છે.” લૂક ૧૬ : ૧૬માં પણ એ વાતનો જ ઉલ્લેખ છે. આ (માથી ૧૧ : ૧૨) કલમના તરેહ તરેહના અર્થ કરવામાં આવે છે. પણ એમાં બે મુખ્ય છે, અને એ બંને અર્થ એકબીજાના પૂરક બની રહે છે.

પહેલો અર્થ પહેલા વાક્ય માટે છે. “આકાશના રાજ્ય પર બળાત્કાર કરાય છે.” યોહાન બાપ્સિસ્ટ આકાશના રાજ્યના આગમનની છડી પોકારનાર હતો, અને પ્રભુ ઈસુ એ રાજ્ય સ્થાપવાના હતા. એ બંને ઉપર શાસ્ત્રીઓ, ફરોશીઓ અને યદ્દૂઢીઓ, તેમ જ અન્ય કેટલાક લોકો ઉશ્કેરાટભરી નજરે જોતા હતા અને વર્તતા હતા. આમ, આકાશના રાજ્યના બે અગ્રેસરો પર જે જુલમ ત્રાસ, યા બળાત્કાર કરાતો તે આકાશના રાજ્ય ઉપર જ બળાત્કાર થયો ગણાય.

વાક્યના બીજા ભાગમાં બીજી રીતનો અર્થ છે : “ને બળાત્કાર કરનારાઓ બળાત્કારથી તે (આકાશનું રાજ્ય) લઈ લે છે.” એટલે કે યદ્દૂઢી સમાજમાં શાસ્ત્રીઓ, ફરોશીઓ, યાજકો વગેરેનો ઉગ્ર વિરોધ હોવા છતાંથે ઘણા બધા લોકો હિંમત રાખીને તથા સામનો વેઠીને પડા આકાશના રાજ્યના વારસદાર બનતા હતા, એટલે કે યોહાન બાપ્સિસ્ટના તથા પ્રભુ ઈસુના શિક્ષણનો સ્વીકાર કરતા હતા, અને એમના પક્ષમાં ભળતા હતા. કેટલાકને તો સમાજમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવતા હતા, તોપડા નીડરતાથી (“બળાત્કાર”) અડગ રહેતા હતા અને સામનો વેઠતા હતા. “યોહાન બાપ્સિસ્ટના સમયથી” એમ બનવું શરૂ થયું હતું.

આકાશની રાડી (હિન્દુ : મલેકેથ હાશામાઈમ). (ધિર્મ. ૭ : ૧૮. ૪૪ : ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૫).

‘એસ્તાત્રો’ નામની શોમવંશીઓની પુરાણી દેવી. બાબિલોનીઓની ‘દ્યશ્તર’ દેવી તે બંને સરખી જ છે. વળી ગીસની ‘વિનસ’ અને ભારતની ‘રતિ’ એ બધી એક જ છે, માત્ર દેશરે પ્રમાણે નામફેર છે. જુદા જુદા કાળે, જુદા જુદા દેશોમાં, જુદા જુદા નામે એ પૂજાતી આવી છે. એ ‘ફળદુપતાની દેવી’ પડા ગણાતી. એની પૂજામાં ભ્રષ્ટાચાર ભરેલો હતો.

આગમન :

૨ થેસ્સા. ૨ : ૮. “તथા પોતાના આગમનના પ્રભાવથી તેનો (પ્રિસ્તવિરોધીનો) નાશ કરશે.” આ ‘આગમન’ શબ્દ માટે ગ્રીકમાં Epiphanes (એપિફાનેસ) શબ્દ વાપર્યો છે. અંગ્રેજમાં manifestation (મેનિફેસ્ટેશન) શબ્દ વાપર્યો છે. ગ્રીક અને અંગ્રેજ શબ્દનો અર્થ ‘દેખાવું’ કે ‘પ્રગટ થવું છે.’ એ ઉપરથી મેં ‘પ્રાગટ્ય’ શબ્દ યોજ્યો છે.

પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમનનાં બે પગથિયાં છે : પહેલું પગથિયું ગગનગમન. પ્રભુ ઈસુ ગગનમાં ઉત્તરશે, અને તેમના લોકો (પુનરુત્થાન પામેલા અને જીવતા) ગગનમાં ઊંચકાઈ જશે, એ ગગનગમન. એ આવવું ચોરની પેઠે થશે. દુનિયાના બીજા લોકોને એની ખબર નહિ પડે.

બીજું પગથિયું ‘પ્રાગટ્ય’. ઉપલા બનાવને સાત વર્ષ વીત્યા પછી પ્રભુ ઈસુ મોટા મહિમા તથા ઉપર ગયેલા સંતો સહિત પૃથ્વી ઉપર ઉત્તરશે. જેતુન પહાડ પર તે ઉત્તરશે (જ્ઞાયાર્ય ૧૪ : ૪). આ બીજું પગથિયું, પ્રાગટ્ય. “જેમ વીજળી પૂર્વથી નીકળીને પશ્ચિમ સુધી ચયમકે છે તેમ જ માણસના દીકરાનું આવવું થશે” (માથ્યી ૨૪ : ૨૭). સૌ કોઈને તેની ખબર પડશે. સૌને તે ઉત્તરતા દેખાશે, એટલે આ પગથિયાંને મેં ‘પ્રાગટ્ય’ નામ આપ્યું છે.

આ બીજા પગથિયાં સમયે પ્રભુ ઈસુ “પોતાના આગમનના પ્રભાવથી તેનો (પ્રિસ્તવિરોધીનો) નાશ કરશે.”

આત્મા (માણસનો) :

પ્રથમ એક જરૂરી બાબત જોઈ લઈએ :

મૂળ હિન્દુ અને ગ્રીકમાં આત્મા, પ્રાણ, જીવ, જીવન વગેરે માટેના શબ્દો (ન્યુમા, રૂહ, નિક્સ) અને અંગ્રેજના એ માટેના શબ્દો (સિપરિટ, બ્રેથ, સોલ, લાઇફ), તેમ જ ગુજરાતીના (આત્મા, પ્રાણ, જીવ, જીવન, શ્વાસ) શબ્દોના અર્થ તદ્દન સો ટકા સમાન નથી. એ ઉપરાંત અંગ્રેજમાં

'સોલ' અને 'સિપરિટ' અને હિન્હુમાં 'નફેસ' અને 'રૂહ' તે અરસપરસ એકબીજાને માટે વપરાતા આવ્યા છે, એટલે આપણી સમજમાં ફરક પડવાનો જ.

બીજી વાત ધ્યાનમાં રાખવાની તે આ : પશુ, પંખીઓ, હત્યાદિ માટે ઈશ્વરે જે નહોંતું કર્યું તે મનુષ્ય બનાવવામાં કર્યું : (૧) "દેવ કલ્યાંહે, આપણે પોતાના સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા પ્રમાણે માણસને બનાવીએ...." "એમ દેવે પોતાના સ્વરૂપ પ્રમાણે માણસને ઉત્પન્ન કર્યું." (ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૬, ૨૭). (૨) "અને યહોવા દેવે ભૂમિની માટીનું માણસ બનાવ્યું, ને તેનાં નસકોરાંમાં જીવનનો શાસ ફૂંક્યો, અને માણસ સજ્જવ પ્રાણી થયું." (ઉત્પત્તિ ૨ : ૭).

આમ, પશુપંખીઓ અને માણસો વચ્ચે ભારે મોટો તફાવત છે. પશુપંખીઓને શબ્દ દ્વારા બનાવ્યાં, જ્યારે માણસને ઈશ્વરે અજ્ઞાયબ કૃપા વાપરીને પોતાના હાથોએ ઘડયું. ઈશ્વરે માણસને બનાવવા ખાસ જાતે તસ્દી લીધી. અને બીજું કે, "ઈશ્વરે માણસને પોતાના સ્વરૂપ અને પ્રતિમા પ્રમાણે બનાવ્યું." પશુપંખીઓમાં નહિ, પણ માણસમાં ઈશ્વરે પોતાનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા ઊભાં કર્યા. માણસના ભૌતિક શરીરના ધાટ - આકારમાં ઈશ્વરનાં સ્વરૂપ અને પ્રતિમા સમાયેલાં નથી. ભૌતિક શરીરના ધાટ - આકાર અને આંતરિક શારીરિક વ્યવસ્થામાં માણસ અને પશુ લગભગ સરખાં છે, કારણ, તેમને બંનેને ભૌતિક પૃથ્વી પર ખાવા - પીવા, દોડવા - પકડવા, હત્યાદિ માટે લગભગ સરખી કિયા પ્રક્રિયા, અને એ માટે એકસરખાં અંગો મળેલાં છે. ઈશ્વરનાં સ્વરૂપ અને પ્રતિમા તો માણસને આત્મિક જીવનમાં મળેલાં છે.

હવે ઉત્પત્તિ ૨ : ઉના શબ્દો જોઈ લઈએ : એમાં લઘ્યું છે કે "અને યહોવા દેવે ભૂમિની માટીનું માણસ બનાવ્યું, ને તેનાં નસકોરાંમાં જીવનનો શાસ ફૂંક્યો, અને માણસ સજ્જવ પ્રાણી થયું." ઈશ્વર કોઈ

પ્રાણી કે પંખીમાં આ પ્રમાણો જીવનનો શાસ ફૂક્યો નથી. અહીં ઈશ્વરે માણસમાં પશુપંખી કરતાં કશુંક વધારે કર્યું. આ “જીવનનો શાસ” એટલે ફક્ત પશુઓને જીવ બક્ષ્યો એટલો ‘જીવ જ’ એમાં સમાપ્યેલો હતો કે વધુ કંઈક? જોઈએ : હિન્દુમાં ‘જીવનનો શાસ’ એવું એકવચન નથી વાપર્યું; પણ “જીવનના શાસો” એવું બહુવચન વપરાયું છે. એટલે મારીના બનાવેલા પૂતળામાં પ્રભુએ શાસ મૂક્યો એ અંદર અર્થ ખરો પણ એ ઉપરાંત એમાં ‘આત્મા’નું આપવું પણ સમાઈ જાય છે, એટલે માણસ આત્મિક વ્યક્તિ બનીને ઈશ્વર સાથે અનંતકાળ માટે સંગત માણી શકે. જુઓ યોહાન ૨૦ : ૨૨, ત્યાં લખ્યું છે : “એમ કહીને તેણે (પ્રભુ ઈસુએ) તેઓના (શિષ્યોના) પર શાસ નાખ્યો, અને તે તેઓને કહે છે કે, તમે પવિત્ર આત્મા પામો.” પશુપંખીઓને આમ આત્મા નથી આપવામાં આવ્યો. ‘આત્મા’ એ ઈશ્વરી સ્વરૂપ યા પ્રતિમા છે, અને માણસને જ આ સ્વરૂપ યા પ્રતિમા પ્રમાણો બનાવવામાં આવ્યું છે. ‘આત્મા’ એટલે ઈશ્વરને ધારણ કરવાનું કે ગ્રહણ કરવાનું અંગ યા સાધન, આત્મા દ્વારા જ ઈશ્વર સાથે સંગત કરી શકાય. પશુપંખીને એ દાન આપવામાં આવ્યું નથી. ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૭-૩૦માં માણસને આખી સૃષ્ટિ પર ઈશ્વરના પ્રત્યનિધિ તરીકે બતાવ્યો છે, અને સર્વ સત્તા તથા અધિકાર સૃષ્ટિ પર તેને આપવામાં આવ્યાં છે.

કેટલાક લોકો સભાશિક્ષક ઉ : ૧૮-૨૧ના શબ્દો તરફ આંગળી ચીધીને કહે છે કે, પશુઓને પણ ‘આત્મા’ હોય છે. એ વચનોમાં આ પ્રમાણો લખવામાં આવ્યું છે : “મેં મારા મનમાં કશુંકે, ઈશ્વર માણસોની પરીક્ષા કરે, અને તેઓ સમજે કે અમે પશુવત્ત છીએ, એ માણસને માટે છે, કેમ કે માણસોને જે થાય છે તે જ પશુઓને થાય છે, તેઓની એક જ દશા થાય છે. જેમ એક મરે છે તેમ બીજું પણ મરે છે, તે સર્વને એક જ પ્રાર્થ હોય છે, અને માણસ પશુ કરતાં બિલકુલ શ્રેષ્ઠ નથી, કેમ કે સધળું વ્યર્થ જ છે. સર્વ એક જ જગાએ જાય છે, સર્વ

ધૂળનાં છે, અને સર્વ પાછાં ધૂળમાં મળી જાય છે. મનુષ્યનો આત્મા ઉપર જાય છે, અને પશુનો આત્મા નીચે પૃથ્વીમાં જાય છે, તેની કોને ખબર છે?" (સભાશિક્ષક ૩ : ૧૮-૨૧).

પરંતુ સભાશિક્ષકના પુસ્તકનો લેખક એઈ સત્ય યા નક્કર હકીકત રજૂ કરતો નથી, પણ "સૂર્ય તળો" માનવી અનુભવ સીમાઓની અંદર રહીને માનવ-કલ્પનાઓ દ્વારા ઉચ્ચારણ રજૂ કરે છે. સભાશિક્ષકનું પુસ્તક સમજવા માટે કેટલીક ચાવીઓ આપણો જાહી લેવી જોઈએ : (૧) 'સૂર્ય તળો' - ઉપર વસતા ઈશ્વરને બાકાત રાખીને 'સૂર્ય તળો' પૃથ્વી પર પાપી સ્વભાવવાળા માનવી અનુભવે જેવું દેખાય તેવું અનુમાન અને તેવી રજૂઆત કરે છે. (૨) "પૂર્થી પર" એ શબ્દો પણ ઉપરના વિચારને અનુમોદન આપે છે. (૩) "વર્થતાની વર્થતા" ઈશ્વરને કેન્દ્રમાં રાખ્યા વગર થતા અનુભવો અને જ્ઞાનભાન 'નિરાશાવાદી' બને છે, અને બધું વર્થ જ છે એમ માને છે.

એ ફિલસ્ફૂરીનો વળગીને જ ૩ : ૨૦-૨૧ની કલમો 'સભાશિક્ષકે' લખી છે. માણસની જેમ પશુને પણ આત્મા છે એવી કોઈ સત્ય હકીકત રજૂ કરતો નથી, પણ તેનું કહેવું એટલું જ છે કે માણસ અને પશુનો સરખો જ અંત આવે છે, અને માણસ પશુ કરતાં કોઈ વાતે શ્રેષ્ઠ નથી, અથવા એ બંનેમાં કોઈ તફાવત નથી. આ 'નિરાશાવાદી' ફિલસ્ફૂરીમાં, ઈશ્વરને ધ્યાનમાં રાખ્યા સિવાય માનવી કલ્પનાના ઉચ્ચારાયેલા શબ્દો ઉપરથી કોઈ ધર્મસિદ્ધાંત બાંધી કે રચી ન શકાય. અને આ સભાશિક્ષક પોતે જ આખરે સાચી કે ખરી વાત રજૂ કરે છે : "તારી યુવાવસ્થાના દિવસોમાં તારા સરજનહારનું સ્મરણ કર..." (માણસના મૃત્યુ વિશે લખતાં તે કહે છે કે)... "અને જેવી અગાઉ ધૂળ હતી તેવી જ પાછી ધૂળ થઈ જશે, અને દ્વેજે જે આત્મા આપ્યો તે તેની પાસે પાછો જશે" (સભાશિક્ષક ૧૨ : ૧, ૭).

વળી, તે આખરે આ સત્ય પણ રજૂ કરે છે : “વાતનું પરિણામ આપણો સાંભળીએ, તે આ છે : દેવનું ભય રાખ અને તેની આજ્ઞાઓ પાળ, દરેક મનુષ્યની સંપૂર્ણ (૫૨૪) એ છે. કેમ કે દરેક ભલી કે ભૂંડી ગુપ્ત વાતો સુદ્ધાં દરેક કામનો દેવ ન્યાય કરશે” (સત્તાશિક્ષક ૧૨ : ૧૩, ૧૪). એ કથનમાં માણસને આત્મા છે, અને ઈશ્વર આખરે અનો (માણસનો) ન્યાય કરશે, એમ તે કબૂલ કરે છે, પશુપંખીના ન્યાય વિશે એમાં વાત જ નથી. ઈશ્વરની સાથે સંગત કરવાનો જેને આત્મા જ નથી એવાં પશુપંખીઓનો ન્યાય ક્યાંથી સંભવી શકે?

હવે આપણો ઈશ્વરના સ્વરૂપ અને પ્રતિમા પ્રમાણો માણસને બનાવવામાં આવ્યું એ મુદ્દા ઉપર જઈએ. બીજાં પશુપંખીઓને શબ્દો દ્વારા ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કર્યાં. ફક્ત માણસ એકલાને જ ઈશ્વરે પોતાના હાથો દ્વારા ઘડક્યું, અને તેનામાં “જીવનના શાસો” ફૂંક્યા. અને ઈશ્વરે માણસને જ પોતાના સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા પ્રમાણો બનાવ્યું. આ ઈશ્વરનાં સ્વરૂપ અને પ્રતિમા એટલે શું? આપણો તે જોઈએ :

શરૂઆતે જ આપણો જોઈ ગયા કે માણસના શરીરના ઘાટ આકારમાં ઈશ્વરનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા સમાયેલાં નથી. ઈશ્વર આત્મા છે, અને એને માનવીના જેવું ભૌતિક શરીર નથી, ઈશ્વરને તો આત્મિક શરીર છે. એટલે ઈશ્વરે પોતાનાં સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા માણસને આપ્યા છે એ તો આત્મિક પ્રકૃતિની વાત છે. ઈશ્વર પોતાને વ્યક્ત કરી શકે તેવી વ્યક્તિ છે, એમ માણસ પણ પોતાને વ્યક્ત કરી શકે તેવી વ્યક્તિ છે. ઈશ્વરે પોતાના અમુક ગુણો માણસને આપ્યા છે (પશુપંખીને નથી આપ્યા), એટલે માણસ ઈશ્વર સાથે સંગત માણી શકે છે. ઈશ્વરે માણસને એ હેતુથી બનાવ્યું કે માણસ ઈશ્વરને સંગત આપે. એટલે જ ઈશ્વરે, માણસને પોતાના સ્વરૂપ અને પ્રતિમા પ્રમાણો બનાવ્યું. ઈશ્વરની સાથે સંગત કરી શકે એવો આત્મા ઈશ્વરે માણસને આપ્યો. એટલે માણસ ઈશ્વરની જેમ બૌદ્ધિક અને નૌત્રિક વ્યક્તિ છે.

હા, ઈશ્વર સનાતન છે, જ્યારે માણસ કાળ અને સ્થળનાં બંધનમાં બંધાયેલું છે. તેમ છતાં ઈશ્વરના વ્યક્તિત્વના કેટલાક ગુણધર્મ અથવા તત્ત્વ માણસને બક્ષવામાં આવ્યાં છે : (૧) ઈશ્વર જે રીતે બધું સમજી શકે છે તેવી સમજબુદ્ધિ (એમાં તર્કબુદ્ધિ અને વિચારબુદ્ધિ યા વિચારભાન) માણસને આપવામાં આવી (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧૮-૨૦. ૩ : ૮, ૨૨). (૨) ઈશ્વર જેવું છય્યે તેવું છય્યાની છયાશક્તિ માણસને બક્ષવામાં આવી (ઉત્પત્તિ ૩ : ૬, ૭). ઈશ્વરને ‘બદ્ધેચ્છા’ નથી, પણ મુક્તેચ્છા છે, એટલે કે પોતે ચાહે તે છય્યી શકે. એમ માણસને પણ એવી મુક્તેચ્છા આપી. એમાં ઈશ્વરનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા માણસને મળ્યાં. પશુપંખીઓને આ મુક્તેચ્છા બક્ષવામાં આવી નથી, તેઓ નેસર્જિક વૃત્તિઓ અને વલણોથી દોરવાય છે. માણસને વૃત્તિઓ અને વલણો હોય છે (ભય, કોધ, કામવૃત્તિ, ભૂખવૃત્તિ, ઇત્યાદિ), પણ માણસ પોતાની મુક્તેચ્છા વાપરીને એ બધાંની ઉપરવટ જઈ શકે છે કે છય્યી શકે છે. (૩) (ઉત્પત્તિ ૩ : ૬) ઈશ્વર જેમાં આનંદે એમાં આનંદવાની, એમાં સંતોષ પામવાની વગેરેની લાગણી (ઈશ્વર જેવી લાગણી) ઈશ્વરે માણસને બક્ષી, એમાં પણ માણસને ઈશ્વરની પ્રતિમા અને સ્વરૂપ મળ્યાં.

ઉપરની ત્રણો બાબતોમાં નેતિક અને આત્મિક જવાબદારી સમાયેલી છે. જેમ ઈશ્વરના વ્યક્તિત્વમાં નેતિક અને આત્મિક જવાબદારીની સભાનતા છે, એ જ જવાબદારીની સભાનતા માણસને પણ મળેલાં છે, એ જ ઈશ્વરની પ્રતિમા અને સ્વરૂપ. એ જ ઈશ્વર તરફથી મળેલો આત્મા. એટલે જ માણસના આત્મામાં ઈશ્વરના આત્માનું પ્રતિબિંબ તેમ જ પડધો પડી શકે છે.

પણ માણસમાં પાપનો પ્રવેશ થયો ત્યારથી માણસમાંનું ઈશ્વરનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા વિકૃત બન્યાં. એટલે હવે ઈશ્વરથી ઊલદું તે સમજે છે, એટલે કે સમજબુદ્ધ ભ્રષ્ટ થઈ છે. એમ જ છયાશક્તિ

ભ્રષ્ટ થયેલી હોવાથી માણસ ઈશ્વર જેવું છયા શકતો નથી. પણ પોતાને માટે નુક્સાનકારક એવું તે છયા બેસે છે. તેમ જ ઈશ્વર જેમાં આનંદ એમાં આનંદવાની લાગણી પણ પતિત થયેલી હોવાથી પોતાને માટે ખતરાસમી બાબતોમાં તે રાચે છે.

આમ માણસોમાંનો ઈશ્વરનો આત્મા ‘મરી ગયેલો’ અથવા મૃતપ્રાય છે. હવે માત્ર નવા જન્મ દ્વારા જ ઈશ્વરનો આત્મા માણસમાં આવે અને તે નવી ઉત્પત્તિ બને. નવો જન્મ થાય ત્યારે જ ઉદ્ધાર પામેલા માણસમાં અથવા નવી ઉત્પત્તિ કરાયેલા માણસમાં ઈશ્વરની સમજબુદ્ધિ પાઈ આવે, ત્યારે જ ઈશ્વરની છયાશક્તિ તેમ જ ઈશ્વરની લાગણી (સંવેદના) માણસમાં પ્રતિબિંબ બને. એટલે નવા જન્મ સિવાયનો મહાત્મા પણ પતિત જ ગણાય.

ઈશ્વરે માણસને પોતાનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા બદ્ધ્યાં હતાં, અને એમાં અનંતકાળ માટેની હયાતી સમાયેલી હતી. પતિત બન્યા પછી એ સ્વરૂપ અને પ્રતિમા વિકૃત બન્યાં, પણ એમાં પેલી અનંત હયાતી ચાલુ જ રહી છે, એટલે નવો જન્મ પામેલી વ્યક્તિ અનંતકાળના જીવનમાં એટલે કે ઈશ્વરની અનંતકાલિક અને આનંદમય સંગતમાં રહેશે, જ્યારે નવો જન્મ ન પામનાર પતિત માનવી અનંતકાળ માટે ઈશ્વરથી વિમુખ રહેશે, અને અનંતકાલિક નરકાણિ વેઠચા કરશે.

હવે આપણો એક બાબત જોવાની રહી : માણસનું તૈકપણું. બાઇબલ એ વિશે કેટલીયે જગાએ બતાવે છે, પણ આપણો માત્ર એક કલમ દાખલા તરીકે લઈએ. “... અને આપણા પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્તના આવતાં સુધી તમારો આત્મા, પ્રાણ તથા શરીર સંપૂર્ણ (તથા) નિર્દોષ રાખવામાં આવો” (૧ થેસ્સા. ૫ : ૨૩). માણસનું વ્યક્તિત્વ તૈક છે, અને આત્મા (spirit), પ્રાણ (soul) તથા શરીર (body)નું બનેલું છે.

આત્મા (માણસનો) :

આત્મિક કે આધ્યાત્મિક માણસ : (જુઓ ‘માણસ’).

આદમ (= મારી, ભૂમિ) :

મારીમાંથી ઈશ્વરે આદમને ઘડ્યો, મારે ઈશ્વરે એનું નામ આદમ પાડ્યું. 'આદમ' એટલે લાક્ષણિક અર્થમાં 'માણસ.' એ ઉપરથી ગુજરાતીમાં 'આદમ' શબ્દપ્રયોગ વપરાય છે. ઉત્પત્તિ ૫ : ૧, ૨ કલમો સમજવા જેવી છે : "ઈશ્વરે માણસને ઉત્પન્ન કર્યું, તે દિવસે ઈશ્વરની પ્રતિમા પ્રમાણે તેણે તેને બનાવ્યું. પુરુષ તથા સ્ત્રી તેણે તેઓને ઉત્પન્ન કર્યાં, અને તેઓને આશીર્વાદ આપ્યો, ને તેઓની ઉત્પત્તિને દિવસે તેણે તેઓનું નામ આદમ પાડ્યું." એમ આદમ એ ઉભયવિંગી હતો. સંગત, સહચાર, અને સહાયને મારે પાછળ 'નારી' ભાગને છૂટો પાડી એને 'હવા' નામ આપ્યું, એટલે એ અર્ધાગના = અર્ધું અંગ) કહેવાઈ. અંગેજમાં એ better-half (બેટર-હાફ) કહેવાય છે. આદમાણ = મારી.

આદિકરણ :

પ્રકૃતીકરણ ૩ : ૧૪માં પ્રભુ ઈસુને મારે આ શબ્દો વપરાયા છે : "જે ઈશ્વરની સૂચિનું આદિકરણ છે, તે આ વાતો કહે છે." તો આ શબ્દ "આદિકરણ" એટલે શું? અંગેજમાં ઓથોરાઇજેડ આવૃત્તિમાં આમ આપ્યું છે : "The beginning of God's creation" (ધ બીગનિંગ ઓફ ગોડ્સ કિએશન = ઈશ્વરની સૂચિની શરૂઆત). તો શું પ્રભુ ઈસુ પણ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરાયેલી બ્યક્ઝિત છે?

'આદિકરણ' શબ્દ ઘણો અપરિચિત શબ્દ છે, અને ભાગ્યે જ થોડાક લોકો એનો અર્થ જાણતા હશે. એનો અર્થ થાય છે : 'આદિકારણ', મતલબ કે ઈશ્વરે આદિકાળે સૂચિ બનાવી, ત્યારે સૂચિનું 'આદિકરણ' શબ્દ તરીકે પ્રભુ ઈસુ હતા. યોહાન ૧ : ઉમાં કહ્યું છે કે "તેનાથી સધણું ઉત્પન્ન થયું." "કરણ" શબ્દ ઉપરથી 'આદિકરણ' શબ્દ બનેલો છે. કરણ એટલે કારણ, હેતુ, સાધન, અને કરણાહાર એટલે 'કરનાર' એટલે 'આદિકરણ' બદલે "આદિકારણ" શબ્દ એના બદલામાં ચાલે. અંગેજ ઓથોરાઇજેડ આવૃત્તિનો તરજુમો ગેરસમજ ઊભી કરે તેવો

છે. પણ “ન્યૂ ઇન્ડિયન બાઇબલ”માં ‘ધ પ્રાઇમ સોર્સ ઓફ ઓલ કિએશન’ છે, એ બરાબર છે. એમ જ ‘ન્યૂ ઇન્ટરનેશનલ’ આવૃત્તિમાં “ધી રુલર ઓફ ગોડિસ કિએશન” આપ્યું છે તે પણ બરાબર છે. ગુડ ન્યૂજ બાઇબલમાં છે : “હુ ઇજ ધી ઓરિજિન ઓફ ઓલ ધેટ હેઝ કિએટેડ” અને હાંસિયામાં ‘ઓરિજિન’ને બદલે ‘રુલર’ આપ્યું છે. એ પણ અર્થની દાખિએ બરાબર છે. ગુજરાતી ૧૯૦૮ની આવૃત્તિમાં આપ્યું છે : “જે દેવની ઉત્પત્તિનો અધિકારી છે” રોમન કેથોલિક ‘સંપૂર્ણ બાઇબલ’માં આમ છે : “ઈશ્રાની સૃષ્ટિનું જે મૂળ છે...”

આ બધા જ શબ્દોમાં કંઈક કંઈક ફરક છે, છતાં પણ અર્થ સચવાય છે. ગુજરાતીમાં ‘આદિકરણ’ જેવા અસ્પષ્ટ શબ્દ કરતાં ‘આદિકરણ’ વાપર્યું હોય તો વાંચનારને અર્થ સમજવો સુગમ પડે.

આદ્રામ્ભેલેખ :

મેસોપોતામિયાના (બાબિલોનના) વાયવ્ય ખૂણાના પ્રદેશમાંના આ દેવની પૂજા સમર્પણનીઓ સાથે લાવ્યા હતા. તેની આગળ છોકરાંને અભિનમાં હોમવામાં આવતાં. (મૂર્તિપૂજા) ૨ રાજા ૧૭ : ૩૧.

આદ્રીઆ સમુદ્ર (પ્રે. ફુ. ૨૭ : ૨૭) :

ભૂમધ્ય સમુદ્ર અથવા મેડિટરેનિયન સમુદ્ર.

આનાથેમા (ગ્રીક શબ્દ છે - Anathema) :

અંગ્રેજીમાં કોઈ કોઈ આવૃત્તિમાં ગ્રીક રૂપમાં જ એ શબ્દ વપરાયો છે. ગુજરાતીમાં એના માટે બે શબ્દો છે : અર્પિત અને શાપિત. જૂના કરારમાં હિન્દૂ ભાષાનો શબ્દ ‘ચેરીમ’ (Cherem) આ બંને અર્થમાં વપરાયો છે, અને સપ્તતિ તરજુમામાં આનાથેમા શબ્દ વાપર્યો છે.

લેવીય ૨૭ : ૨૮, ૨૯માં આ શબ્દ છે : “પરંતુ કોઈ માણસ, પોતાની પાસે જે હોય તેમાંથી કંઈ યહોવાને સમર્પણ કરે, તો તે

સમર્પિત વસ્તુ. પછી તે માણસ હોય કે પશુ હોય કે પોતાના વતનનું જેતર હોય, પણ તેને વેચવી કે ખંડી લેવી નહિ, પ્રત્યેક સમર્પિત વસ્તુ યહોવાને સારુ પરમપવિત્ર છે. જે કોઈ સમર્પિત થયેલો, જેનું સમર્પણ માણસોમાંથી થયેલું તે ખંડી લેવાય નહિ, તેને જરૂર મારી નાખવો.” અહીં કોઈ વ્રત - માનતાની પૂર્તિ અંગે આપેલું કે અર્પણ કરેલું તે ‘આનાથેમા’ ગણાય.

પણ પુનર્નિયમ ૭ : રૂફમાં એ શબ્દ ‘શાપિત’ના અર્થમાં વિનાશપાત્ર તરીકે વપરાયો છે. ત્યાં આમ લખેલું છે : “અને તું કોઈ અમંગળ (વસ્તુ) તારા ઘરમાં લાવીને તેની પેઠે વિનાશપાત્ર થઈશ નહિ, તારે તે છેક ધિક્કારવું, ને તારે તેનાથી છેક કંટાળવું, કેમ કે તે તદન વિનાશપાત્ર છે.” અહીં આ અમંગળ વસ્તુ તે ‘મૂર્તિ’ કે ‘મૂર્તિને લગતી કોઈ વસ્તુ’ માટે છે. વળી, જુઓ યહોશુઆ ૬ : ૧૭. એમાં સમર્પિત શબ્દ ગુજરાતીમાં છે, પણ એનો અર્થ વિનાશપાત્ર છે. ત્યાં લખ્યું છે : “અને નગર તથા તેમાંનું સર્વ યહોવાને સમર્પિત થશે, કેવળ રાહાબ કસબણ અને તેની સાથે ઘરમાં જે હોય તે સર્વ જીવતાં રહે...” આગળ ૧૮મી કલમમાં કેટલીયે વારે ‘શાપિત’ શબ્દ વપરાયો છે. જુના કરારમાં પાછલા સમયમાં એ શબ્દનો અર્થ મોટે ભાગે ‘શાપ,’ ‘શાપિત,’ એટલે કે યહોવાની અવકૃપા તરીકે વપરાયો છે. જુઓ, જખા. ૧૪ : ૧૧.

નવા કરારમાં તો એ શબ્દનો અર્થ ઈશ્વરની ‘અવકૃપા’ એટલે કે ‘શાપ’ કે ‘શાપિત’ તરીકે જ વપરાયો છે. પ્રે. ફૂ. ૨૩ : ૧૪માં લોકોએ લીધેલા ‘આકરા સોગંદ’ માટે એ શબ્દ વપરાયો છે, અને એનો શબ્દાર્થ એમ થાય છે કે, “અમે શાપ વહોરીને શાપિત થયા છીએ.” ગુજરાતી બાઇબલમાં છે : “અમે આકરા સોગનથી બંધ્યાયેલા છીએ.” અહીં ગ્રીકમાં ‘આનાથેમાતિઝો’ કિયાપદ છે. રોમન ૮ : ઉમાં ‘આનાથેમા’ ગ્રીક શબ્દ વાપર્યો છે, અને અંગ્રેજમાં Cursed

(કર્સેડ) અને ગુજરાતીમાં શાપિત શબ્દ વાપર્યો છે : “કેમ કે મારા ભાઈઓને બદલે, એટલે દેહ સંબંધી મારાં સગાંવહાલાંને બદલે, હું પોતે જ શાપિત થઈને પ્રિસ્તથી બહિષ્કૃત થાઉં, એવી જાણો મને છચ્છા થાય છે.” વળી, જુઓ ૧ કોરિંથી. ૧૨ : ૩, ૧૬ : ૨૨. ગલાતી ૧ : ૮, ૮. આ ત્રણમાં પહેલામાં શાપપાત્ર, બીજામાં શાપિત, અને ત્રીજામાં શાપિત શબ્દો છે.

પ્રકટી. ૨૨ : ઉમાં ગીકમાં એનું તીવ્રત્રણ વાપર્યું છે : કાતાથેમા (Katasthema). “હવે પછી કોઈ પ્રકારનો શાપ થનાર નથી.” ગુજરાતી તરજુમામાં એ તીવ્રતમતા વર્તાતી નથી, એટલે રોમન કેથોલિક તરજુમામાં ‘અભિશાપ’ શબ્દ વાપર્યો છે : “હવેથી કોઈ અભિશાપ પામેલી વસ્તુ ત્યાં નહિ હોય.” માથ્યી ૨૬ : ૭૪માં આ તીવ્રતાવાળું કિયાપદ વાપર્યું છે : કાતાનાથેમાતિઝો (“શાપ દેવા તથા સમ ખાવા લાગ્યો.”)

આપ્પીફોરમ (પ્રે. ફુ. ૨૮ : ૧૫) :

રોમથી ૪૦ માઈલ (૬૪.૪ કિલોમીટર) દૂર આવેલા ‘આપિયસ’ ગામનું બજાર. (જુઓ, ‘ત્રણ ધર્મશાળા.’)

આબા (= બાપા) :

અરામી ભાષામાં છોકરાં બાપને માટે આ શબ્દ વાપરતાં હતાં. ઈશ્વરને ‘પિતા’ના સંબોધનમાં પણ વપરાતો. ગુજરાતીમાં ‘અબ્બા’ અથવા ‘અબ્બાજાન’ વપરાય છે. (માર્ક ૧૪ : ૩૬. રોમન ૮ : ૧૫. ગલાતી ૪ : ૬).

“આમતેમ તીર હલાવે છે” (હજકિયેલ ૨૧ : ૨૧) :

જ્યાં નિર્જય લેવાનો હોય ત્યાં પુરાણા જમાનામાં થોડાંક તીર લઈને નીચે ફેંકતા, અને પડેલા આકારને જોઈને તે પ્રમાણે શકુન જોતાં, ને તે પરથી કામ કરતા. વળી એ જ કલમમાં “કલેજામાં

અવલોકન કરે છે" એનો અર્થ પણ શકુનનો છે. પ્રાણીનું કલેજું ચીરીને અંદરના આકારોથી શકુન જોતાં.

આમીન :

હિન્દુ શબ્દ જેનો અર્થ "એ એમ જ છે," અથવા "એમ જ થાઓ." 'ખચીત,' 'સાચે જ' અથવા 'ખરેખર'ના અર્થમાં પણ વપરાતો હતો. પ્રકટી. ૩ : ૧૪માં પ્રિસ્તના જિતાબ માટે પણ વપરાયો છે.

આમ્મોનપુત્રો :

ભટકતી પ્રજા. લોતને એની નાની દીકરીથી થયેલા પુત્ર આમ્મોનમાંથી પાંગરેલી પ્રજા (ઉત્પ. ૧૮ : ૩૬-૩૮). મોઆબ દેશની આસપાસ રણવિસ્તારમાં રહેતા હોવા છતાં ભટકતા રહેતા હતા. તેઓ છજરાયલીઓના સગા થાય, છતાં તેઓ બીજી પ્રજાઓની સાથે મળીને વારંવાર છજરાયલીઓને સત્તાવતા હતા (હજકી. ૨૫ : ૫, ૧૦. સફાન્યા ૨ : ૮).

આર્તમિસ (પ્રે. કૃ. ૧૮ : ૨૭-૪૦) :

ફળદુપતાની મહાદેવી, એફેસસમાં એનું મંદિર હતું, અને એફેસસમાં તેમ જ 'આખા આસિયા તથા જગતમાં' એની પૂજા થતી હતી (પ્રે. કૃ. ૧૮ : ૨૭). એ 'માતા' તરીકે પૂજાતી. એના ઉપલા ભાગમાં ગણા બધાં 'સ્તનો' ઉપસાવવામાં આવેલાં હતાં. એની ચાંદીની બનાવેલી મૂર્તિઓનો એફેસસમાં ધીકતો ધંધો ચાલતો હતો.

આલ્ફા અને ઓમેગા (પ્રકટી. ૧ : ૮. ૨૧ : ૬. ૨૨ : ૧૩) :

ગ્રીક ભાષાની કક્કાવારીમાં 'આલ્ફા' પહેલો અક્ષર, અને 'ઓમેગા' છેલ્લો અક્ષર છે. એનો અર્થ એ કલમોમાં જ આપ્યો છે તેમ પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્ત જ "આદિ તથા અંત" (૨૧ : ૬), "પ્રથમ તથા છેલ્લો," "આદિ તથા અંત" (૨૨ : ૧૩), "જે છે, જે હતો, ને જે આવનાર છે." (૧ : ૮).

આશતોરેથ :

બાઇબલમાં આ કનાની દેવી જુદા જુદા નામે ઓળખાય છે. વળી, જુદા જુદા દેશોમાં એનાં નામ જુદાં જુદાં છે. એ પણ 'કણદૃપતાની દેવી' ગણાય છે. એનું પુરુષરૂપ તે 'બાલ'. ઇજરાયલીઓ વારંવાર આ કનાની દેવ-દેવી (બાલ, આશ્તારોથ, અશોરાહ, અશોરીમ)ની મૂર્તિપૂજામાં પડી જતા (૧ રાજા ૧૧ : ૫).

૬

ઇજરાયેલ પ્રજા (= ઈશ્વરની સાથે મલયુદ્ધ કરનાર) :

યાકોબે પનુઅેલમાં (ઈશ્વરનું મુખ) ઈશ્વરની સાથે મલયુદ્ધ કર્યું ત્યારે ઈશ્વરે તેનું નામ બદલીને તેને નવું નામ, એટલે 'ઇજરાયલ' આય્યું (ઉત્પ. ૩૨ : ૨૮. ૩૫ : ૧૦. હોશિયા ૧૨ : ૩, ૪). યાકોબના આ નવા નામ ઉપરથી તેના સર્વ વંશજોને ઇજરાયલીઓ કહેવામાં આવે છે. બારેય કુણના સર્વ લોકોને 'ઇજરાયલ' (યહો. ૩ : ૧૭. ૭ : ૨૫. ન્યાયા. ૮ : ૨૭) : 'ઇજરાયલનું ધર' (નિગ. ૧૬ : ૩૧. ૪૦ : ૩૮) : 'ઇજરાયલપુત્રો' (યર્મિ. ૩ : ૨૧) એવાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે.

શલોમોન રાજાના દીકરા રહાબામ રાજાના સમયમાં રાજ્યના ભાગલા પડ્યા ત્યારે ઉત્તરના રાજ્યમાં દશ કુણો ગયાં, અને એ 'ઇજરાયલના રાજ્ય' તરીકે, અને દક્ષિણનું રાજ્ય 'યહૂદિયાના રાજ્ય' તરીકે ઓળખાયું.

બાબિલના બંદીવાસમાંથી જે બધા પાછા આવ્યા તેમાં જોકે કેટલાક યહૂદાના કુણના હતા, તોપણ તેઓ પોતાને 'ઇજરાયલ' તરીકે ઓળખાવતા હતા (અઝરા ૬ : ૧૬. ૮ : ૧. ૧૦ : ૨૫. નહેયા ૧૧ : ૩). પ્રભુ ઈસુના સમયમાં તેઓ બધા જ યહૂદીઓ તરીકે ઓળખાતા હતા.

ઇજરાયલ દેશ : જુઓ, 'કનાન દેશ.'

'ધમ્માનૂઅલ' કે 'ઈસુ?' :

યશાયામાં લખ્યું છે : "તે માટે પ્રભુ પોતે તમને ચિહ્ન આપશે, જુઓ, કુમારી ગર્ભવતી થઈને પુત્ર જણશે, અને તેનું નામ તે ધમ્માનૂઅલ પાડશે" (યશાયા ૭ : ૧૪). પણ માથ્યી ૧ : ૨૧માં તો લખ્યું છે : "ને તું તેનું નામ ઈસુ પાડશે; કેમ કે જે પોતાના લોકોને તેઓનાં પાપથી તારશે તે એ જ છે." તો કેમ પ્રભુ ઈસુનું નામ 'ધમ્માનૂઅલ' ન રાખતાં 'ઈસુ' રાખ્યું?

જુના કરારની મોટા ભાગની ભવિષ્યવાણીઓને બે મુદ્દાઓ હોય છે : એક તદ્દન નજીદીકના સમયની, અને બીજી બહુ લાંબા કાળ પછીની. ભવિષ્યવાણીના સામાન્ય અને સંકુચિત મર્યાદામાં એ ભવિષ્યવાણી તદ્દન નજીદીકના પ્રસંગે પૂર્વ થાય છે, પણ એનું શરસંધાન તો દૂરના ભાવિ માટે હોય છે. પહેલો પ્રસંગ યા વ્યક્તિ તે પૂર્વધારા (પ્રતિધારા) યા "થનાર વસ્તુનો પડછાયો" છે, અને ખરી વસ્તુ, ખરો બનાવ, યા ખરી વ્યક્તિ, એ લાંબા ગાળે આવનાર કે બનનાર છે - અને એ જ 'ખરી પ્રતિમા' (હિન્દુ ૧૦ : ૧) છે. આ આજના ભવિષ્યકથનના પણ બે તબક્કા છે : એક યશાયાના સમયનો તબક્કો, અને બીજો પ્રભુ ઈસુના જન્મ સમયનો તબક્કો.

જ્ઞાન બાઇબલ અભ્યાસીઓ જ્ઞાનવે છે તેમ, યશાયાએ આ ભવિષ્યકથન આહાર રાજાને જ્ઞાનવું તે સમયે કુંવારી હશે એવી કોઈ એક કન્યાને યશાયાએ પોતાની પત્ની તરીકે લીધી, અને એ પછી (યશાયા ૮ : ૩, ૪માં જ્ઞાનવું છે તેમ) અને ત્યાં 'માહેર શાલાલ-હાશ-બાજ' નામનો પુત્ર જન્મ્યો. એ પુત્ર સમજણો થયો (યશાયા ૮ : ૪) તેટલામાં અરામ અને ઇજરાયલનાં રાજ્યો પાયમાલ થઈ ગયાં.

હવે આપણે યશાયામાં આપેલા આ ભવિષ્યકથનનું એતિહાસિક પડખું વિચારી લઈએ. ઈ. પૂર્વ ૭૩૪માં આં. ભવિષ્યકથન યશાયાએ કર્યું. તે વખતે યહૃદિયા (યહૂદાહ)ની ગાદી પર આહાજ રાજા હતો. આ ભવિષ્યકથનનો સંદેશો પ્રાથમિક રીતે આહાજ માટે હતો. યહૃદિયા રાજાના બે શત્રુઓ (ઇજરાયલ અને અરામ યા દમસ્ક) વિરુદ્ધ આખું ભવિષ્યકથન છે (યશાયા ૭ : ૧૬).

તે સમયે અરામનો રાજા રસીન હતો, અને ઇજરાયલનો રાજા પેકાહ હતો. તે બંને રાજાઓનો નાશ થશે એવું આ ભવિષ્યકથન કહે છે. એમનો નાશ કરનાર રાજા આશ્શૂર દેશનો તિગ્લાથ પિલેસેર હતો (યશાયા ૭ : ૮, ૨૦. ૮ : ૭). આ તિગ્લાથ પિલેસેર, ભવિષ્યકથન પ્રમાણો, બાર વરસ પદ્ધી (ઈ. પૂર્વ ૭૨૨માં) ઇજરાયલ દેશ પર ચઢી આવ્યો, અને પેકાહ રાજાના કેટલાય બધા લોકોને ગુલામીમાં લઈ ગયો. પેકાહનું ખૂન થયું (૨ રાજા ૧૫ : ૨૮, ૩૦). વળી, આ તિગ્લાથ પિલેસેર રસીન રાજાના અરામ દેશ પર પણ ચઢાઈ કરી, પાટનગર દમસ્ક જીતી લીધું, અને રાજા રસીનને મારી નાખ્યો. (૨ રાજા ૧૬ : ૮). એમ, યશાયા ૭ : ૧૫, ૧૬. ૮ : ૪, ભવિષ્યકથન પૂરું થયું. ભવિષ્યકથન ઉચ્ચારાયું તેવામાં જન્મેલો છોકરો બારેક વર્ષનો ઈ. પૂર્વ ૭૨૨માં થાય, અને યશાયા ૭ : ૧૫, ૧૬માં લખ્યું છે તેમ એ અરસા (ઈ. પૂર્વ ૭૨૨)માં તે ભૂલુંભૂંદું સમજનારો બને. અંદર ૧૫મી કલમ આ પ્રમાણો છે : “તે ભૂંદું નકારવાને તથા ભલું પસંદ કરવાને સમજણો થશે, ત્યારે તે દહીં તથા મધ ખાશો.” (કલમ ૧૫) “એ છોકરો ભૂંદું નકારવાને તથા ભલું પસંદ કરવાને સમજણો થશે, તે પહેલાં જે બે રાજાથી તું ભયભીત થાય છે, તેમનો દેશ ઉજ્જવલ થશે.” (કલમ ૧૬).

આમ, આ ભવિષ્યકથન એના નજીદીકના તબક્કામાં પણ પૂર્ણ થયું, અને પ્રભુ ઈસુના જન્મ સમયે ‘ખરી પ્રતિમા’ પ્રમાણે સંપૂર્ણ

રીતે પૂરું થયું. હવે આપણે ‘ઈમાનૂઅલ’ અને ‘ઈસુ’ એ નામો વિશે જોઈએ.

‘ઈમાનૂઅલ’ એટલે ‘ઈશ્વર આપણી સાથે!’ એ નામ આહાજ માટે દિલાસારુપ અને હિંમતરુપ હતું, કારણ; જે બે શત્રુ - રાજ્યથી તે બીતો હતો, તેમની સામે અને તેને પડખે ઈમાનૂઅલ એટલે ઈશ્વર હતો. એ જ ઈશ્વર પ્રભુ ઈસુ દ્વારા આપણી સાથે રહ્યો, ઈશ્વર આપણી સાથે થયો.

‘ઈમાનૂઅલ’ એ ગુણદર્શક નામ છે. યશાયાને પ્રબોધકોથી જે પુત્ર થયો તેનું નામ ઈમાનૂઅલ રાખવામાં આવ્યું નહોતું, પણ ‘માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજ’ રાખવામાં આવ્યું હતું. એમ જ મરિયમ કુંવારીથી જન્મેલા પુત્રનું નામ પણ ‘ઈમાનૂઅલ’ રાખવામાં આવ્યું નહિ, પણ ‘ઈસુ’ રાખવામાં આવ્યું. જો કે માથ્યી ૧ : ૨૭માં યશાયાનું ભવિષ્યક્થન ટાંકતાં લખ્યું છે કે, “તેનું નામ તેઓ ઈમાનૂઅલ પાડશે.” છતાં યોસેફને સ્વખનમાં પ્રભુના દૂતે જણાવ્યું કે, “તે (મરિયમ)ને દીકરો થશે.., ને તું તેનું નામ ઈસુ પાડશે, કેમ કે પોતાના લોકોને તેઓનાં પાપથી તારશે તે એ જ છે.” એમ, ‘ઈમાનૂઅલ’ તો ગુણદર્શક નામ છે, એટલે કે ‘ઈશ્વર આપણી સાથે.’

વળી, એ જ આવનાર કુંવારીપુત્ર (પ્રભુ ઈસુ) વિશે યશાયા ૮ : દમાં આ પ્રમાણે એનાં નામ (ગુણદર્શક નામ) આપ્યાં છે : “કેમ કે આપણે સારુ છોકરો અવતર્યો છે, આપણાને પુત્ર આપવામાં આવ્યો છે... તેને અદ્ભુત મંત્રી, પરાકમી દેવ, સનાતન પિતા, ને શાંતિનો સરદાર, એ નામ આપવામાં આવશે.” આ પ્રભુ ઈસુનાં ગુણદર્શક નામો છે.

માણસોને કુટુંબમાં અને સમાજમાં જે નામો આપવામાં આવે છે, તે નામો એ વ્યક્તિઓના ગુણધર્મો યા ખાસિયતો દર્શાવનાર નામો નથી હોતાં, પણ અલેલટપે આપવામાં આવ્યાં હોય છે, જેમ કે નામ હોય લક્ષ્મી, પણ ભીખ માગતી હોય, નામ હોય શાંતિલાલ,

પણ નરદમ જગડાખોર હોય. આમાં નામનો અને નામ ધારણ કરનારને કોઈ સંબંધ ન હોય. જુના કરારમાં અને કવચિત્ત નવા કરારમાં પણ પવિત્ર આત્માએ માણસોનાં નામ બદલીને તેમને તેમના ગુણધર્મ કે કામગીરી પ્રમાણે નવાં નામો આપેલાં જોવા મળે છે.

એમ, 'ઈસુ' નામં પ્રભુ ઈસુ માટે તો ખરેખર ગુણદર્શક બની રહે છે. 'ઈસુ' એ હિન્દુ 'યેશુઆ'નું ગ્રીકરૂપ છે, અને 'યેશુઆ' એ અસલ 'યહોશુઆ' યા 'યોશુઆ'નું પાછલા સમયમાં થયેલું ટૂંકું રૂપ છે. પણ એ બધાનો અર્થ 'યહોવા આપણું તારણ' અથવા 'તારણ થાય છે. આ પ્રભુ ઈસુમાં જ આપણું તારણ (મુક્તિ, ઉદ્ધાર) છે એનું એમાં સૂચન છે, અને એ જ વાત દૂતે યોસેફને કહી : “કેમ કે પોતાના લોકોને તેઓનાં પાપથી તારશે તે એ જ છે.”

બીજાં યહૂદી બાળકોને માબાપ 'ઈસુ' નામ આપે, ત્યારે એમાં તો માત્ર એટલો જ અર્થ ઘટાવી શકાય કે ઈશ્વર પોતાના લોકોનાં પાપમાંથી તારશે એવો એમનો વિશ્વાસ છે. પણ પ્રભુ ઈસુને એ 'ઈસુ' નામ આપવામાં આવ્યું ત્યારે એ તો એમનું કાર્યક્ષેત્ર દર્શાવતું ગુણવાચક નામ બન્યું.

INRI :

વધસ્તંભ ઉપર લખેલા આ ચાર અક્ષર INRI તે ચાર લોટિન શબ્દોના ચાર પ્રથમાક્ષરો છે : I એટલે ઈસુસ (ઈસુ); N એટલે નાઝારેન્સ (નાઝરેથનો), R એટલે 'રેક્સ' (રાજા), અને I એટલે જ્યુડાઈઓરમ (યહૂદીઓનો). આખો જ અર્થ આ થયો કે, “ઈસુ નાઝારી, યહૂદીઓનો રાજા.”

ઈરાનના રાજ્યના સરદારે (દાનિ. ૧૦ : ૧૩) :

શેતાનના અપદૂતોના ઈરાન ખાતે રખાયેલા અદૃશ્ય લશકરમાંનો એક સરદાર. (કલમ ૨૦માં પણ એમ જ અર્થ લેવાનો છે).

ઇસહાક :

હિંબુમાં એનો અર્થ થાય છે : “તે હસે છે.” જુઓ ઉત્પત્તિ ૨૧ : ૬, “અને સારાએ કહ્યું, ‘ઈશ્વર મને હસાવી છે.’” (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧૨, ૧૪)

ઇલમી : (પુન. ૧૮ : ૧૦-૧૨) :

આવા શબ્દો માટે જુઓ ‘મોહિની લગાડનાર.’

૬

“ઈશ્વરના જેવાં ભલુંભૂં જાણનારાં” :

ઉત્પત્તિ ૩ : પમાં શેતાન હવાને કહે છે : “કેમ કે દેવ જાણો છે કે તમે ખાશો તે જ દિવસે તમારી આંખો ઉઘડી જશો, ને તમે દેવના જેવાં ભલુંભૂં જાણનારાં થશો.” તેમ જ ઉંચાં ૨૨માં આદમ હવાના પતન પછી ઈશ્વર કહે છે : “જુઓ, તે માણસ આપણામાંના એકના સરખો ભૂલુંભૂં જાણનાર થયો છે.” તો ‘દેવના જેવાં ભલુંભૂં જાણનારાં’ એટલે શું? પાપ કરવાથી માણસ દેવના જેવું કેવી રીતે બની શકે? પાપ કરવાથી તો માણસ શેતાન જેવું થાય!

આદમ અને હવા ઉત્પન્ન કરાયાં તે સમયે તેઓ પાપરહિત અને બાળક જેવાં નિર્દોષ હતાં. જેમ નાના બાળકોને ભલા કે ભૂંડાનું કંઈ જ ભાન હોતું નથી, - તે ભલા અને ભૂંડાના ભેદ પારખી શકતું નથી, એવાં જ તે બંને જગ્યા હતાં. ભલું શું કે ભૂંડું શું તેનો ભેદ તેઓ જાણતાં નહોતાં.

ઈશ્વર અને આકાશી દૂતો ફક્ત ભલા અને ભૂંડાના ભેદ પારખી શકતા હતા. એટલે શેતાને વાત તો સાચી જ કહી કે ઈશ્વરની જેમ ભલુંભૂં જાણો છે, તેમ પણ ફળ ખાવાથી ઈશ્વરની જેમ ભૂલુંભૂં જાણનારાં થશો. પણ વાત સાચી હોવા છતાં એ માત્ર છેતરામણાભર્યું કથન હતું.

ઈશ્રર તો ઈશ્રર હોવાથી એના સર્વજપણા દ્વારા ભલું કે ભૂંડું જાણો છે. ઈશ્રરને ભલું કે ભૂંડું પારખવાની દષ્ટિ પામવા ભલા કે ભૂંડાના અંગત અનુભવમાં ઉત્તરવાની જરૂર હોતી નથી. પણ આદમ અને હવા તો નિર્દોષ હતાં. ભલુંભૂંડું જાણવાની વિવેકબુદ્ધિ તેમનામાં ખીલી નહોતી, એટલે શેતાન જ્યારે પરીક્ષણ લાવ્યો ત્યારે તેઓ તેમાં લપસી પડ્યાં. આ તેમનો અંગત અનુભવ બને છે. હવે તેમના આત્મચક્ષુઓ ભૂંડાઈને અંગત અનુભવથી પારખી શક્યાં છે, અને એનાં ભૂંડા પરિણામો હથોડાની જેમ, તેમના હદ્યના પટ ઉપર જોરજોરથી ઠોકી ઠોકીને નૈતિક સભાનતાની જાણ કરે છે. આમ ઈશ્રરની જેમ તેઓ ભલાભૂંડાના જ્ઞાનવાળાં અથવા તો નૈતિક સભાનતાવાળાં બન્યાં.

પણ આમાં શેતાને તેમને ખરેખરાં છેતર્યા! તેઓ ઈશ્રરના જેવાં ભલુંભૂંડું પારખનારાં બન્યા ખરાં, પણ ઈશ્રર જેવાં નિર્જલંક તેઓ ન થયાં. આવા ભયંકર પરિણામ વિશે શેતાને તેમને જાણ કરી નહોતી. આમ, પાપના અંગત અનુભવ દ્વારા તેઓ ઈશ્રરની જેમ ભલુંભૂંડું પારખનારાં બન્યાં ખરાં, પણ ઈશ્રરની જેમ પુણ્યવાન કે પવિત્ર તેઓ બન્યાં નહિ, એટલું જ નહિ, પણ આપબણે પવિત્ર બનવાની શક્યતા તેમનામાં તલમાત્ર રહી નહિ. પાઉલ એ પરથી કહે છે, “ઈચ્છવાનું તો મારામાં છે, પણ સારું કરવાનું મારામાં નથી, કેમ કે જે સારું હું ઈચ્છું છું તે હું કરતો નથી, પણ જે ભૂંડું હું ઈચ્છતો નથી તે હું કર્યા કરું છું.” (રોમન ૭ : ૧૮, ૧૯). આમ, ઈશ્રર જેવાં બનવા જતાં શેતાનનું માનવાથી તેઓ દુઃખી દુઃખી બની ગયાં. તેઓ પાપી બન્યાં. તેમ જ આખી માનવજાત પણ પાપી બની.

હા, ઈશ્રર જેવાં ભલુંભૂંડું જાણનારાં, છતાં ઈશ્રર જેવાં નિર્જલંક તથા પવિત્ર તેઓ બની શક્યાં હોત. શેતાન જ્યારે પરીક્ષણ લઈને આવ્યો ત્યારે તેઓ શેતાનથી દૂર ભાગી ગયાં હોત, અને પોતાની

પસંદગીથી પ્રભુની આજ્ઞા પાળવાનું પસંદ કર્યું હોત, તો તેઓ એ અંગત પસંદગીના અંગત અનુભવ દ્વારા ઈશ્વરના જેવાં ભૂલુંભૂંડું જાણારાં તો બન્યાં જ હોત, અને વધારામાં તેઓ ઈશ્વરની જેમ પવિત્ર, નિષ્કલંક બન્યાં હોત. આવી અંગત પસંદગી કરી હોત, તો તેમની બાળક જેવી નિર્દોષતા (ભૂલુંભૂંડું જાણવાની ઊંડાપ) ગઈ હોત અને પવિત્ર બન્યાં હોત.

પતિત માનવી હવે તો, માત્ર બલિદાન થયેલા તથા મૃત્યુંજ્ય બનેલા ખ્રિસ્ત પર શ્રદ્ધા લાવવાથી નવો જન્મ પામે, અને એનામાં આવેલા “ખ્રિસ્તના ભાવ” (ખ્રિસ્તના આત્મા યા પવિત્ર આત્મા) દ્વારા પવિત્ર બની શકે (હિન્દૂ ૨: ૧૧).

ઈશ્વરના દીકરા અને માણસોની દીકરીઓનો ગૃહસંસાર :

ઉત્પત્તિ ૬ : ૨ પ્રમાણો “દેવના દીકરાઓએ માણસની દીકરીઓને જોઈ કે તેઓ સુંદર છે. અને જે સર્વને તેઓએ પસંદ કરી તેઓમાંથી તેઓએ સ્ત્રીઓ કરી.” આ “દેવના દીકરા” કોણ? એના ચાર જુદા જુદા ખુલાસા કરવામાં આવે છે :

(૧) પૃથ્વીના મહાન અને નામાંકિત પુરુષો તે દેવના દીકરા, અને માણસોની દીકરીઓ તે ઊતરતી કક્ષાનાં માણસોની પુત્રીઓ (બાઇબલની સમર્ઝની આવૃત્તિ, સુમાખસનો ગ્રીક તરજુમો, ઓન્જેલસનાં તારગમો અને જોનાથાન - એ બધાં આ મત ધરાવે છે. પણ એ માન્યતાને હાલના જમાનામાં લગભગ કોઈ ટેકો આપતું નથી.

(૨) બીજી માન્યતા આવી છે : આદમ અને હવાએ પાપ કર્યું (ફળ ખાયું) તે પહેલાં તેમને થયેલાં સંતાન એ જ દેવના દીકરા, અને પાપ પછીથી થયેલી પુત્રીઓ તે “માણસની દીકરીઓ” આ મતને પણ કોઈનો ખાસ ટેકો હતો નહિ, અને આજે પણ નથી. કારણ પાપ પૂર્વે આદમ-હવાને સંતાન થયાં હોય તેવો કોઈ ઉલ્લેખ બાઇબલમાં

કે ક્યાંથે નથી. કાઈન જ તેમનું પ્રથમ સંતાન લાગે છે. વળી, આદમ-હવાના પાપ પહેલાં જો તેમને સંતાન થયાં હોત તો તેઓ પાપરહિત હોત, મૂળ પાપી સ્વભાવ તેમનામાં ન હોત, અને પૃથ્વી પર તેમનાં સંતાન પાપરહિત હોત. પણ બાઇબલ કહે છે કે ‘એક પણ ન્યાયી નથી, હા, કોઈ પણ નહિ.’ વળી સર્વ મનુષ્યોમાં આદમ-હવાનું મૂળ પાપ રાજ કરે છે, એમાંથી કોઈ બાકાત નથી.

(૩) ગ્રીજી માન્યતા છે કે “દેવના દીકરા” એટલે દૂતો. “દૂતોએ પોતાની પદવી જાળવી રાખી નહિ, પણ પોતાનું સ્થાન છોડી દીધું” (યહૃદા ૧ : ૬), અને માણસોનાં સંતાનોમાંથી પોતાને સારુ પત્નીઓ લીધી. (હનોખનું પુસ્તક, ફાઇલો, ઇતિહાસકાર જોસીફસ, જસ્ટીન માર્ટર, એલેક્ઝાન્દ્રિયાનો કલેમેન્ટ, તર્તુલિયન, એ બધા આ મત ધરાવતા હતા.) આ મતની તરફે ષણમાં કહેવામાં આવે છે કે ‘દેવના દીકરા’ એ સંજ્ઞા જૂના કરારમાં બધે ઠેકાણો દૂતોને માટે વપરાય છે (અયૂબ ૧ : ૬. ૨ : ૧. ૩૮ : ૭. ગીતશાસ્ત્ર ૨૯ : ૧. ૮૮ : ૬). એટલે કે દૂતો પ્રકૃતિએ ‘દેવપુત્રો’ છે, જ્યારે ‘દૂત’ સંજ્ઞા (હિન્દુ : માલઅકીમ = સંદેશવાહક) એ એમની કામગીરી દર્શાવે છે. આ માન્યતા ધરાવનારા પોતાની તરફે ષણમાં યહૃદા ૧ : ૬ અને ૨ પિતર ૨ : ૪ને ટાંકે છે.

૨ પિતર ૨ : ૪માં ‘જે દૂતોએ પાપ કર્યું’ તેમની ઉપર ઈશ્વરે બહુ કપરો ન્યાયદંડ આણ્યો, એ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ દૂતોના પાપને જળપ્રલય સાથે જોડવામાં આવે છે. યહૃદાની દક્ષી અને ઉમી કલમોમાં આ પ્રમાણે આય્યું છે :

“વળી જે દૂતોએ પોતાની પદવી જાળવી રાખી નહિ, પણ પોતાનું સ્થાન છોડી દીધું, તેઓને મોટા દિવસના ન્યાયકરણ સુધી તેણે અંધકારમાંના સનાતન બંધનમાં રાખ્યા છે. તેમ જ સદોમ તથા ગમોરાહ અને તેઓની આસપાસનાં શહેરો, એ જ રીતે વ્યબિચારમાં

અને અનુચ્ચિત દૂરાચારમાં ગરક થઈને નિરંતર અજિનદંડ સહન કરીને ચેતવણી માટે દાખલારૂપ પ્રસિદ્ધ થયાં છે.”

પિતરે જે દૂતો વિશે લઘ્યું તેના વિશે યદ્દૂદા લખે છે. આ માન્યતા નીચેના મુદ્દા રજૂ કરે છે :

- (૧) આ દૂતોએ પાપ કર્યું છે - તેઓ પવિત્ર દૂતો નથી.
- (૨) પતિત થયેલા બીજા દૂતો જેમણે શેતાનના સંઘમાં ભળીને ઈશ્વરની સામે બંડ ઉઠાવ્યું, અને ઈશ્વરે તેમને નીચે નાખી દીધા, અને હવે તેઓ વાયુમંડળમાં વસે છે, પૃથ્વી પર અહીંતહીં ભટકે છે, અને માણસોને હેરાન કરે છે, તેઓ આ બંધનમાં રખાયેલા દૂતો નથી. બંધનમાં રખાયેલા આ દૂતો પૃથ્વી પર ધૂમતા નથી, એ છૂટ તેમને નથી.
- (૩) તેઓનું પાપ આ છે : તેઓએ પોતાની ‘પદવી’ - દૂતોની કોટીની પદવી જાળવી રાખી નહિ, એટલે કે તેઓ મનુષ્યકોટીમાં આવ્યા, માનવદેહ ધારણ કર્યો. તેઓએ પોતાનું ‘સ્થાન’ છોડી દીધું, એટલે કે પૃથ્વી પર આવીને માનવો મધ્યે વસ્યા.
- (૪) તેઓએ કામવાસનાથી આતુર બનીને માણસની દીકરીઓને પત્નીઓ તરીકે લીધી. એ જ “દેવના દીકરાઓ” અને તેમણે “માણસની દીકરીઓ લીધી.”
- (૫) ઈશ્વરે ભ્રષ્ટ પૃથ્વીનો જળપ્રલયથી નાશ કર્યો ત્યારે આ પતિત થયેલા દૂતો પાછા દૂતોના સ્થાન તરફ પાછા ફર્યા. પણ ઈશ્વરે તેમને બંધનમાં રાખ્યા. એટલે તેઓ સ્વર્ગમાં જઈ શકે નહિ, કે પૃથ્વી પર પણ આવી શકે નહિ, “અંધકારના સનાતન બંધનમાં” એટલે શેઓલ, કે હાડેસમાં નહિ. એ બંધનમાં તેઓ ન્યાયકાળ સુધી રહેશે, અને ત્યાર પછી તેમને અજિનની ખાઈમાં નાખી દેવામાં આવશે.

૬. દૂતો માણસનું શરીર ધારણ કરી શકે છે. એના પ્રમાણ તરીકે ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧-૨૧ અને ૧૯ : ૧-૧૭ બતાવવામાં આવે છે. એમાં દૂતો (જેમાંનો એક 'યહોવા' એટલે કે સનાતન શબ્દ યા પુત્ર હતો) માનવરૂપમાં પ્રગટ થયેલા તથા ખોરાક લેતા (૧૮ : ૮, ૧૯ : ૩) દર્શાવ્યા છે. એટલે દૂતો માનવી શરીર ધારણ કરીને સ્ત્રી-સંગ કરી શકે છે. એના દાખલા તરીકે ઉત્પત્તિ ૬ : ૪ને ધરવામાં આવે છે અને વધારાના પુરાવા તરીકે ૨ પિતર ૨ : ૪ તથા યહૂદા ૬, ૭ કલમો ૨૪ કરવામાં આવે છે.

"દેવના દીકરા" એ શબ્દો નવા કરારમાં છ વખત વાપરવામાં આવ્યા છે અને એ એકઓએક જગાએ પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્ટ પરના વિશ્વાસ દ્વારા બચી ગયેલાં માણસો માટે વાપરવામાં આવ્યા છે.

એ જ શબ્દો જૂના કરારમાં પાંચ વખત વપરાયા છે. પ્રથમ ઉત્પત્તિ ૬માં ત્રણ વખત. અયૂબના પુસ્તકમાં (અયૂબ ૧ : ૬, ૨ : ૧, ૩૮ : ૭). આ મત માનનારા માને છે કે આ બધે જ (ઉત્પત્તિ ૬ : ૪ મળીને) દૂતો વિશે ઉલ્લેખ છે.

પ્રભુ ઈસુએ માથી ૨૨ : ૩૦ (માર્ક ૧૨ : ૨૫)માં જણાવ્યું છે કે 'દૂતો પરણતા નથી કે પરણાવતા નથી.' એટલે તેઓ ઉત્પત્તિ ૬ : ૧-૪નો ખુલાસો કરે છે કે આકાશી દૂતો વિષયવાસનામાં આસક્ત થવાથી આકાશીસ્થાન છોડી પૃથ્વી પર આવ્યા અને માનવશરીર ધારણ કરીને માણસોની દીકરીઓને પત્નીઓ તરીકે લીધી.

ઉત્પત્તિ ૬ : ૪માં "મહાવીર" માટે હિંદુમાં 'નેઝથાલિમ' શબ્દ છે. એનો અર્થ એક રીતે 'મહાવીર' થાય છે અને બીજી રીતે 'પતિત' થયેલા યા 'પતન પામેલા' યા 'પડેલા' થાય છે.

એ માન્યતાની સામે રદ્દિયો ધરતાં બીજા કહે છે કે જૂના કરારમાં બધે જ 'દેવપુત્રો' દૂતો માટે વપરાયું નથી. જેમ કે હોશિયા

૧ : ૧૦માં ઇજરાયલ માટે વાપર્યું છે : “તમે જીવતા દેવના દીકરાઓ છો.” વળી, ગીતશાસ્ત્ર ૮૨ : ફરમાં પૃથ્વીના ન્યાયાધીશોને સંબોધીને લખાયું છે : “મેં કહું, તમે દેવો છો, અને તમે સર્વ પરાત્પરના દીકરા છો.” જુના કરારમાં આ શબ્દો દેવદૂતોને માટે, ઈશ્વરની ઇજરાયલ પ્રજા માટે, ન્યાયાધીશો માટે, આ ઈશ્વરને સ્થાને રાજ કરતા રાજાઓ માટે, અને તેક ઈશ્વરમાંની બીજી વ્યક્તિને માટે વપરાયા છે.

વળી, ગણના ૨૧ : રઘુમાં વિધમાં દેવ ‘કમોશ’ની ભક્તિ કરનારાને ‘કમોશના લોક.’ વળી, જુઓ માલાખી ૨ : ૧૧ પારકા દેવની પુત્રી સાથે લગ્ન કર્યું છે). નિર્ગમન ૪ : ૨૨, ૨૩માં ઈશ્વર ઇજરાયને મારા પુત્ર તરીકે ગણે છે, અને કહે છે કે “ઇજરાયલ મારો પુત્ર એટલે મારો જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે.” વળી, જુઓ પુનર્નિયમ ૧૪ : ૧. હોશિયા ૧ : ૧૦. યશાયા ૪૩ : ૬, ૭. યર્મિયા ૩૧ : ૨૦.

બાઇબલના શિક્ષણ મુજબ દૂતો જાતિ રહિત છે. તેઓ પરણતા નથી કે પરણાવતા નથી (માથી ૨૨ : ૩૦. માર્ક ૧૨ : ૨૫). માનવી શરીરવ્યવસ્થા મુજબ અને માનવી ભાષા મુજબ દૂતોને જાતિ નથી. (જેમ ઈશ્વરને માટે તેમ દૂતોને માટે ભાષામાં નરજાતિ વાપરવામાં આવે છે). જાતિ, પરણવું-પરણાવવું એ બધુ વંશવદ્ધિ માટે માણસને જરૂરી છે, દૂતોને એની જરૂર નથી. દૂતોને ઈશ્વરે અમુક સંખ્યામાં સૃજ્યા છે, અને પ્રજનનક્રિયા દ્વારા તેમની વૃદ્ધિ થતી નથી, અને એ વૃદ્ધિની જરૂર પણ નથી.

એ મત (દૂતોએ માણસની દીકરીઓને પત્ની તરીકે રાખી એ મત) સામે દલીલ કરવામાં આવે છે કે ‘તેમાંથી તેઓએ સ્ત્રીઓ કરી,’ એટલે કે પત્નીઓ રાખી અને ગૃહસંસાર માંડ્યો, એ હકીકત દૂતો સંબંધી તદન અસંભવિત છે, કારણ દેહ-આકર્ષણ અને દેહ-ઉપયોગ જેવી બાબતો દૂતો માટે અસંભવિત છે. દૂતોં તો આત્મા સ્વરૂપ છે અને અપાર્થિવ શરીર છે. જ્યારે માણસ ભૌતિક પ્રાણી છે.

સ્ત્રીનું દેહ-સૌદર્ય દૂતોમાં દેહ-વાસના જગાડે એ માન્યતા બાઇબલશિક્ષણ સાથે સુસંગત નથી.

વળી, એ મત સામે એમ પણ કહેવામાં આવે છે કે દૂતો આત્માસ્વરૂપ હોઈને તેમને અભિમાન, ઈર્ધા અને એવાં ‘મન-સ્વરૂપ,’ ‘સૂક્ષ્મસ્વરૂપ’ પરીક્ષણો આવે, પણ દેહની વાસના ભૌતિક શરીર સાથેના સંબંધને લઈને પરિણામે છે. દૂતો ભૌતિક શરીર વગરના હોઈને તેમને એ પરીક્ષણો હોઈ શકે નહિં.

અમુક દૂતોએ ખોરાક લીધો (ઉત્પત્તિ ૧૮ : C. ૧૮ : ૩), પ્રભુ ઈસુએ પુનરુત્થાન બાદ મહિમાવંત શરીરમાં ખોરાક લીધો (લૂક ૨૪ : ૪૨, ૪૩) - એ બધામાં તેઓને ભૂખ લાગી હતી માટે ખાંધું એવું નથી. વળી, તેમને માણસોની જેમ પચન-અવયવો અને પચન-તંત્ર હશે, એમ પણ માનવાની જરૂર નથી. વળી, મહિમાવંતાં શરીરો ધારણ કરેલા સ્વર્ગ ગયેલા માણસો માટે લઘું છે કે “તેઓને ફરી ભૂખ લાગશે નહિં, અને ફરી તરસ પણ લાગશે નહિં.” (પ્રકટી ૭ : ૧૬). તેઓ પરણશે કે પરણાવશે પણ નહિં (માથી ૨૨ : ૩૦. માર્ક ૧૨ : ૨૫). આત્મિક શરીરવાળા દૂતો એવા જ છે.

વળી, એ મત ૨ પિતર ૨ : ૪ તથા યહૂદા દ, ઉને જે અર્થમાં વાપરે છે તેની સામે અન્ય મત ધરાવતા અભ્યાસકો દલીલ કરે છે કે ૨ પિતર ૨ : ૪માં તો પિતર એટલું જ કહેવા માગે છે કે તે જમાનામાં મંડળીમાં પાખંડવાઈઓ (નોભીઆ નીએમ) શીખવતા હતા કે સુવાતાના જમાનામાં નૈતિક ધોરણ અને નિયમની કોઈ જરૂર નથી, કારણ કે મુક્તિ માટે વિશ્વાસ એકલાની જ જરૂર છે - ફર્યોની નહિં - એવા પાખંડવાઈની સામે પિતર લાલ બતી ધરે છે કે તમારે માટે ન્યાયકાળ જરૂર આવવાનો છે, તમને છોડવામાં આવશે નહિં, અને એ મુદ્દો સમજાવવા પિતર પણ ત્રણ ઉદાહરણ વાપરે છે. (દાખલા ૨૪ કરે છે) : (૧) પાપમાં પડેલા દૂતોને માથે દંડ આવ્યો છે.

(૨) પાપી માણસોને માથે જળપ્રલયનો દંડ આવ્યો. (૩) સદોમ-ગમોરાહના પાપી લોકોને માથે આગ અને ગંધકનો ન્યાયદંડ આવ્યો. પિતર આટલું જ કહેવા માગે છે. આવી દલીલ રજૂ કરનારા કહે છે કે એથી વધુ અર્થ કાઢવા કલમોના શબ્દોને ચોળીને ચીકણા કરવાની કોઈ જરૂર નથી.

‘હનોખનું પુસ્તક’ આપણા બાઇબલમાં હોતું નથી. કારણ એને ઈશ્વરપ્રેરિત પુસ્તક માનવામાં આવતું નથી. એ પુસ્તકમાં દૂતો કેવી રીતે પૃથ્વી પર આવે છે અને માણસોની દીકરીઓને પત્નીઓ તરીકે રાખીને સંતાનો ઉપજાવે છે, એ વાત ખૂબ વિસ્તારપૂર્વક આપવામાં આવી છે (હનોખ ૬-૧૮ અધ્યાયો). એમાં હનોખનો એ દૂતો સાથેનો સંબંધ પણ દર્શાવાયો છે. હનોખને અંધકારના ખાડાઓ બતાવવામાં આવે છે, અને હનોખ એ ખાડાઓમાં દૂતોને બંધનમાં લટકાવી રાખેલા જુએ છે.

આ ભતની સામે બીજી એક દલીલ પણ કરવામાં આવે છે કે પૃથ્વી પર વસ્તીગણત્રીના આંકડા તપાસીએ તો પુરુષો અને સ્ત્રીઓની સંખ્યા એકંદરે સરખી જ હોય છે. દર હજાર પુરુષે હજાર સ્ત્રી - એક હજાર સામે ૮૫૦ કે એવા પ્રમાણથી ઓછુંવતું થતું નથી. ઈશ્વર એનું અજાયબ રીતે નિયંત્રણ કરે છે. હવે જો હજારોની સંખ્યામાં દેવદૂતો પૃથ્વી પર ઊતરી આવ્યા હોય, માનવદેહ ધારણ કર્યા હોય અને માણસોની દીકરીઓને પત્ની તરીકે લીધી હોય, તો કેટલા બધા પુરુષો સ્ત્રીઓ વગરના રહી જાય! અથવા જો થોડાક જ દૂતો ઊતરી આવ્યા હોય, તો તો એટલા થોડાથી પૃથ્વી પાપથી ભરપૂર થયેલી કેવી રીતે બને?

બીજી એક દલીલ પણ કરવામાં આવે છે કે આવા દૂતો હજારોના પ્રમાણમાં કે ઓછા પ્રમાણમાં આવ્યા હોય, પણ તેઓના ભ્રમાચાર અથવા દૂતપદ ત્યાગવાના પાપને લીધે ઈશ્વર પૃથ્વી પર જળપ્રલય

શા માટે લાવે? શા માટે એ દૂતોને જ પકડીને તેમને બંધનમાં નાખી ન દે! માણસોની દીકરીઓનો અભિનાન શો વાંક! માનવદેહ ધારણ કરેલા દૂતોને તેઓ દૂતો તરીકે ઓળખી શકે જ નહિ. તેઓ તો તેમને પુરખો જ માને.

ઉલદું, બાઇબલમાં તો બતાવ્યું છે કે આખી પૃથ્વી પાપી બની ગઈ હતી. માત્ર નૂહ ન્યાયી માલૂમ પડ્યો હતો.

‘દેવના દીકરાઓ’ માટે હિંદુમાં ‘બેન એલોહીમ’ વાપરેલું છે. ‘બેન’ = દીકરો, સંતાન. એલોહીમ = દેવ, દેવો. જુઓ : બેન-અમિનાદાબ (૧ રાજા ૪ : ૧૧), બેન-આમ્રી (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૩૮), બેન-ગેનેર (૧ રાજા ૪ : ૧૩). એનો ‘દેવના દીકરા’ એ તરજુમો બરાબર છે. પણ બેઅંક તરજુમા ‘સુપરનેચરલ બીંઝસ’ (અલૌકિક જીવો) કરે છે તે ખોટી દ્ઘૂટ લીધી ગણાય. (લીંવિંગ બાઇબલ અને ટી.ઈ.વી. બાઇબલ). (એન.ઈ.બી.માં ‘દેવોના દીકરા’ - સન્સ ઓફ ધી ગ્રોડુસ).

ચોથો મત આ પ્રમાણે છે : ‘દેવના પુત્રો’ તે ધાર્મિક માણસો, ઈશ્વરના ભજનિકોનો વંશ - અને ખાસ કરીને શેથના વંશજો. કાઈનનો વંશવેલો એથી ઉલટો ગણાય છે. શેથના વંશજો જેઓ ઈશ્વર પર પ્રેમ રાખનારા હતા, તેમણે જગતી લોકોની દીકરીઓથી આકષ્યઈ તેમને પત્નીઓ તરીકે રાખી. આ મતને જુલિયસ આંદ્રિકાનસ, કીસોસ્તમ, એલેકઝાન્ડ્રિયાના સીરીલ, સંત ઓંગસ્ટીન, અને સંત જેરોમનો ટેકો હતો. મોટા ભાગના બાઇબલના અભ્યાસકોનો ટેકો આ મતને છે.

એટલું જ નહિ, પણ આ સૌથી પુરાણો મત છે. આ પ્રશ્નનો સૌથી પુરાણો પુરાવો ‘સમરૂની આવૃત્તિ’નો છે. એ શીખવે છે કે ‘દેવના દીકરા’ એટલે ભક્તજનોનો વંશ. દૂતોવાળી માન્યતા પાછળથી ઉભી થઈ, અને તે પણ માત્ર અમુક યહૂદી શાખામાં જ પ્રચલિત હતી.

બાઇબલ એ માનવ-ઇતિહાસનું પુસ્તક નથી. પણ એમાં પાપ પ્રવેશ, ઈશ્વર પ્રત્યે વફાદાર માનવવંશ, ઉદ્ધારનારના આગમનનાં વચનો અને તેમની પૂર્ણતા વર્ણવવામાં આવ્યાં છે. આ વફાદાર વંશ (શેથનો વંશ) ઉત્પત્તિ પમાં નોંધાયો છે. પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત આદમપુત્ર શેથના કુળમાં આવવાના હતા. પણ શેથનો આ ભક્તિભાવવાળો વંશ અન્ય જગતી માણસોનાં કુટુંબમાં સગપણ બાંધે, તેમાં ભળી જાય, અને પછી ઈસુ ખ્રિસ્ત ન આવે, એવું શેતાન ઇચ્છતો હતો. એટલે જ આ બે વંશોને ભેળસેળ કરી દે છે, એવું આ મત માનનારાઓનું કહેવું છે.

શેથવંશી ધાર્મિકોએ હવે જીવનસાથીના ચારિત્યની નહિ, પણ સૌદર્યની કિમત વધુ આંકી, ભક્તિશીળતા કરતાં દેહ લાલિત્ય તરફ વધુ આકષ્યા, એટલે જ પૃથ્વી પર ભ્રષ્ટતા વધી. એટલે એ જ અધ્યાયમાં (ઉત્પત્તિ ૬ : પમાં) ઈશ્વર જબ્બપ્રલય દ્વારા મનુષ્યનો સંહાર યોજે છે. જો આ ‘દેવના દીકરા’ તે દૂતો હોય, તો દૂતોને તો એમાં કંઈ જ શિક્ષા થતી નથી. માત્ર માણસજીતને જ શિક્ષા થાય છે.

બાઇબલમાં બધે જ ‘દેવના દીકરા,’ ‘દેવનાં સંતાન’ વગેરેનો અર્થ ‘ઈશ્વરને ભજનારા’ અન્ન ‘ઈશ્વરના વારસો’ થાય છે, - એ માનવો હોય કે પછી દૂતો હોય. ઈસુ ખ્રિસ્તે એ શિક્ષણને વધુ સ્પષ્ટ કર્યું છે, ઈશ્વર પ્રેમી પિતા છે અને તેનામાં નવો જન્મ લેનારાં સર્વ તેનાં સંતાનો (પુત્ર-પુત્રીઓ) છે. (યોહાન ૩ : ૩, ૫, ૬, ૮. સરખાવો. પ્રકૃટી. ૧૧ : ૧૧. યોહાન ૧ : ૧૨, ૧૩. ૫ : ૨૧. એફેસી ૨ : ૫. યાકૃબ ૧ : ૧૮. ૧ પિતર ૧ : ૨૭). શેતાનનાં સંતાનો માટે જુઓ યોહાન ૮ : ૩૮, ૪૧, ૪૪. (“તમે તમારા બાપ શેતીનના છો,” અને તમારા બાપની દુર્વાસના પ્રમાણો તમે કરવા ચાહો છો”) માથી ૧૩ : ૩૮.

બાઇબલ ધર્માઓનાં અધર્માઓ સાથે થતાં લગ્ન વિશે શું કહે છે તે જુઓ : ૨ કાળ. ૨૧ : ૬. ૨ રાજા ૮ : ૧૮. ૨ કાળ. ૨૨ : ૩.

ર રાજા ૮ : ૨૭. ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧૭-૧૮. ૨ કોરિથી. ૬ : ૧૪-૧૮. આ મતની સામે એક દલીલ થઈ શકે કે માત્ર નૂહ સિવાય બીજો કોઈ શેથવંશી ન્યાયી જગ્ઞાયો નહિ. ઈશરે તેઓ સર્વનો નાશ જળપ્રલય દ્વારા કર્યો.

બીજુ દલીલ આ મત સામે કરવામાં આવે છે તે આ : જો 'દેવના દીકરા' માત્ર શેથવંશી માણસો જ હોત, તો 'પુરાતનકાળના બળવાનો' ક્યાંથી થયા હોત?

ઈશરનું નગર (ગી. શા. ૪૬ : ૪. ૪૮ : ૧, ૮) :

પરુશાવેમને 'ઈશરનું નગર' કહેવામાં આવ્યું છે. પુનર્નિયમ ૧૨ : ૫, દમાં એ વિશે આવું ભવિષ્યવચન હતું : "પણ તમારાં સર્વ કુળોમાંથી જે સ્થળ પ્રભુ તમારો પરમેશ્વર પોતાનું નામ રાખવા માટે પસંદ કરશે તે સ્થળ આગળ એટલે તેના રહેઠાડા આગળ તમારે ભેગા થવું, ને ત્યાં તારે આવવું, અને ત્યાં તમારે તમારાં દહનાર્પણ તથા તમારા યજ્ઞો તથા તમારાં દશાંશ, તથા... લાવવાં."

ઈસુનું નામ, જૂના કરારમાં :

જો 'ઈસુ' એ જ જૂના કરારનાં મસીહ (ગ્રીક : પ્રિસ્ત) હોય અને જૂનો કરાર ઈસુ વિશેનાં ભવિષ્યકથનોથી ભરેલો હોય, તો જૂના કરારમાં ઈસુનું નામ ક્યાંયે કેમ લખવામાં આવ્યું નથી?

'ઈસુ' નામ જૂના કરારમાં અનેક વાર આપવામાં આવ્યું છે. મુશ્કેલી એટલી જ છે કે જૂનો કરાર હિન્દુ ભાષામાં લખાયેલો છે, એટલે 'ઈસુ' નામ જૂના કરારમાં હિન્દુ ભાષામાં 'યશુઆ' છે. નવો કરાર ગ્રીક ભાષામાં લખવામાં આવ્યો છે, એટલે એમાં ઈસુનું નામ ગ્રીક ભાષામાં 'ઈસુસ' (અથવા 'ઈસુ') છે. અને એ ઉપરથી ગુજરાતી નવા કરારમાં 'ઈસુ' લખ્યું છે.

હિન્દુનું 'યશુઆ' એ 'યહોશુઆ'નું ઢૂંકું રૂપ છે, અને એનાથીયે ઢૂંકું રૂપ 'યશા' હબાકૂક ઉ : ૧૭માં હિન્દુમાં છે. અને ગુજરાતીમાં

એનો તરજુમો 'ઉદ્ધારક' કર્યો છે. હિંબૂ નામ 'યશુઆ'નો અર્થ અથવા ગુજરાતી તરજુમો 'તારણ' અથવા 'ઉદ્ધાર' થાય છે. આટલો ખુલાસો યાદ રાખીએ તો જૂના કરારમાંથી ઈસુનું નામ શોધવું સહેલું થશે. હવે આપણે જૂના કરારમાંથી થોડાક દાખલા તપાસી લઈએ. આમ તો લગભગ ૧૦૦ જગાએ ઈસુનું નામ જૂના કરારમાં આવે છે, પણ તેમાંથી થોડા જ દાખલા લઈશું. જૂના કરારમાં જ્યાં જ્યાં 'તારણ' અથવા 'ઉદ્ધાર' કે એને લગતો શબ્દો હોય, અને ખાસ કરીને એની આગળ, જેનો અર્થ મારું, તારું કે તેનું હોય એવો હિંબૂ પ્રત્યય આવતો હોય ત્યાં ત્યાં ચોક્કસપણે વ્યક્તિવાચક 'ઈસુ' નામ આવેલું છે. (હિંબૂમાં આ પ્રત્યય પાછળ હોય છે).

'યશુઆ' અથવા 'ઈસુ'નો અર્થ 'તારણ' અથવા 'ઉદ્ધાર' થાય છે. લૂક ૧ : ૩૧માં દૂત મરિયમને સંદેશો આપે છે ત્યારે તે કહે છે : "ને તું તેનું નામ ઈસુ પાડશો," ત્યારે દૂતે તેને ગ્રીક ભાષામાં નહિ, પણ હિંબૂમાં કહ્યું હશે કે "તું તેનું નામ યશુઆ (=ઈસુ) પાડશો." એમ જ માથી ૧ : ૨૧માં દૂતે યોસેફને સ્વર્ણમાં દર્શન દ્વારા કહ્યું કે "ને તું તેનું નામ ઈસુ પાડશો, કેમ કે જે પોતાના લોકોને તેઓનાં પાપથી તારશો તે એ જ છે." અહીં દૂતે ગ્રીકમાં (ઈસુસ) નહિ, પણ હિંબૂમાં કહ્યું હશે કે "ને તું તેનું નામ યશુઆ (તારણ) પાડશો, કેમ કે જે પોતાના લોકોને તેઓનાં પાપથી તારશો તે જ છે." એ જ યશુઆ શબ્દ અથવા નામ હિંબૂ જૂના કરારમાં છે. (ફક્ત જ્યાં બિન-અંગત એટલે કે કોઈ વ્યક્તિને ઉદેશીને ન વપરાયેલું હોત ત્યાં જ વ્યક્તિવાચક નામ નથી હોતું).

(૧) ઉત્પત્તિ ૪૮ : ૧૮. યાકોબે પોતાના મૃત્યુ અગાઉ પોતાના બાર દીકરાઓને આશીર્વાદ આપ્યો. પ્રત્યેકને જુદા જુદા પ્રકારનો આશીર્વાદ આપ્યો. એ પ્રત્યેકમાં ભવિષ્યકથન હતું. એ દીકરાઓનાં ભાવિ જીવન એ આશીર્વાદોનાં વચનો પ્રમાણે થવાનાં હતાં. ઉત્પત્તિ

૪૮ : ૧૮માં તે કહે છે, “ઓ યહોવા, મેં તારા તારણાની (હિન્દુ : યશુઆની) વાટ જોઈ છે, એટલે કે “મેં તારા ઈસુની વાટ જોઈ છે.” અથવા ન્યૂ ઇંગ્લિશ બાઇબલ (NEB) પ્રમાણે “તારા તારણાની (ઈસુની) આશા રાખતાં રાહ જોઉ છું.” યા મૃત્યુશૈયા પર પડેલા યાકોબની આશા યશુઆ (ઈસુ) હતો.

(૨) ગી. શા. ૮ : ૧૪. અહીં દાવિદ હર્ષાલ્લાસિત થઈ કહે છે, “હું તારા તારણમાં (હિન્દુ : યશુઆમાં, ગ્રીક અને ગુજરાતીમાં ઈસુમાં) હર્ષ પામીશ.”

(૩) ગી. શા. ૮૧ : ૧૬. “લાંબા આયુષ્યથી હું તેને તૃપ્ત તરીશ, અને તેને મારું તારણ (મારો યશુઆ, મારો ઈસુ) દેખાડીશ.” ન્યૂ ઇંગ્લિશ બાઇબલ પ્રમાણે “લાંબા આયુષ્યથી (અનંતજીવનથી) હું તેને તૃપ્ત કરીશ, જેથી મારા તારણાની (યશુઆની, ઈસુની) સંપૂર્ણતા માણે.” છેક પ્રકટીકરણ ર૨ : ૩, ૪માં એ વચન પૂર્ણ થાય છે : “હવે પછી કોઈ પ્રકારનો શાપ થનાર નથી, પણ તેમાં ઈશ્વરનું તથા હલવાનનું રાજ્યાસન થશે. તેના દાસ તેની સેવા કરશે, તેઓ તેનું મુખ નિહાળશે.”

(૪) યશાયા ૧૨ : ૨, ૩. “જુઓ, ઈશ્વર મારું તારણ (યશુઆ, ઈસુ) છે. હું તેના પર શ્રદ્ધા રાખીશ, ને બીશ નહિ, કેમ કે પ્રત્યુ પરમેશ્વર મારું સામર્થ્ય તથા મારું સ્ત્રોત છે, અને તે મારું તારણ (યશુઆ, ઈસુ) થયો છે. ત્યારે તમે આનંદસહિત તારણાના (યશુઆના, ઈસુના) ઝરાઓમાં પાણી ભરશો.” અહીં આ કલમમાં ‘તારણ’ શબ્દ ત્રણ વખત વપરાયો છે. હિન્દુ બાઇબલમાં એનો અજાયબ અર્થ આવો કુંઈક નીકળે છે :

“જુઓ, સામર્થ્યવાન (અથવા, સર્વસમર્થ) મારું તારણ એટલે કે મારો યશુઆ કે ઈસુ છે. (ઈસુ માનવદેહધારી બન્યા તે પૂર્વની તેમની સનાતન હ્યાતી વિશે ઉલ્લેખ છે.) હું તેના પર

શ્રદ્ધા રાખીશ, ને બીજી નહિં, કેમ કે યાહ યહોવા (પ્રભુ પરમેશ્વર). અથવા જુના ગુજરાતી પ્રમાણો, યહોવા દેવ) મારું સામર્થ્ય તથા મારું સ્તોત્ર છે. અને તે મારું તારણ (યશુઆ, ઈસુ) થયો છે (એટલે એ યાહ યહોવા જે 'શાબ્દ' રૂપે હતો તે સદેહ થઈને તથા આપણી મધ્યે વસીને (યોહાન ૧ : ૧૪) દેહધારી યશુઆ કે ઈસુ બન્યો છે). ત્યારે (તોથી જુઓ અંગ્રેજી આવૃત્તિઓ) તમો આનંદસહિત તારણના ઝરામાંથી પાણી ભરશો (કુસે જડાયેલા યશુઆ અગર ઈસુના ઝરાઓમાંથી કાલાવરીએથી વહેતું તારણરૂપી પાણી ભરશો)."

(૫) હબાક્કુક ૩ : ૧૩. જુના કરારમાં 'ઈસુ' નામનો બહુ સ્પષ્ટ દાખલો આ કલમમાં જોવા મળે છે. આ કલમમાં 'ઈસુ' નામ અને 'ખ્રિસ્ત' તરીકેનો તેમનો જિતાબ બંને જોવા મળે છે. ગુજરાતીમાં કલમ આ પ્રમાણો છે : "મારા લોકના ઉદ્ધારને માટે (હિન્દુ પ્રમાણો : "ઉદ્ધારની સાથે" પણ થઈ શકે. 'ઉદ્ધાર' એટલે યશુઆ અથવા ઈસુ અને 'યશુઆ' સાથે કે 'ઈસુ' સાથે) તારા અભિષિક્તના (હિન્દુ : મસીહ, અને ગ્રીક : ખ્રિસ્તોસ, અને ગુજ. ખ્રિસ્ત અથવા અભિષિક્ત) ઉદ્ધારને માટે (હિન્દુ પરથી કેટલાક અંગ્રેજી તરજુમાઓમાં 'અભિષિક્તના ઉદ્ધારની સાથે') તું સવારી કરે છે. એટલે હિન્દુ પરથી આમ પણ તરજુમો થઈ શકે : "તારા લોકોના ઈસુની સાથે, તું સવારી કરે છે." "દુષ્ટના ઘરમાંથી તું શિરને કાપી નાખે છે." ઉત્પત્તિ ૩ : ૧૫માં છે, "તે તારું (શેતાનનું) માથું ઢૂંદશે." એ પ્રમાણો ઈશ્વર પોતાના 'ઈસુ ખ્રિસ્ત' સાથે સવારી કરે છે, અને દુષ્ટના ઘરમાંથી તે શિરને કાપી નાખે છે.

આ કલમમાં હિન્દુમાં 'યશુઆ' નથી, પણ 'યશા' છે, અને આગળ ઉપર આપણે જોઈ ગયા કે યશા, યશુઆ અને યોશુઆ તે યહોશુઆનાં ટૂંકાવેલાં રૂપ છે, અને યશા તથા યશુઆનો અર્થ 'ઈસુ' અથવા

“તારણા” થાય છે. આમ, આપણા પ્રભુને નવા કરારમાં આપેલું નામ, ‘ઈસુ ખ્રિસ્ત’ આ કલમમાં જોવા મળે છે.

(૬) લૂક ૨ : ૨૯, ૩૦. આ જુના કરારનો ભાગ નથી, પણ નવો કરાર શરૂ થાય, એટલે કે નવા કરારની ઘટનાઓ ઘટવી શરૂ થાય ત્યાર પૂર્વે પવિત્ર આત્માએ શિમાઓનને જણાવ્યું હતું કે., “પ્રભુના ખ્રિસ્તને જોયા પહેલાં તું મરીશ નહિં” (લૂક ૨ : ૨૬). “તે આત્માની પ્રેરણાથી મંદિરમાં આવ્યો” અને તેણે બાળઈસુને પોતાના ખોળમાં લઈને કહ્યું કે, “ઓ સ્વામી, તું તારા દાસને શાંતિથી જવા દે છે, કેમ કે મારી આંખોએ તારું તારણ દીહું છે.” ખરું જોતાં એમ હોવું જોઈએ કે “મારી આંખોએ તારા યશુઆને - અથવા તારા ઈસુને - દીઠો છે.” કારણ, પવિત્ર આત્માએ જ શિમાઓનને કહ્યું હતું કે, “પ્રભુના ખ્રિસ્તને જોયા પહેલાં તું મરીશ નહિં.” અને એટલે જ ઉરમી કલમમાં એ તારણ, યશુઆ કે ઈસુ વિશે લખેલું છે કે “વિદેશીઓને પ્રકાશ આપવા સારુ, તથા તારા ઇજરાયલી લોકોનો મહિમા થવા સારુ તે પ્રકાશરૂપ છે.” અહીં ‘તે’ સર્વનામ વ્યક્તિ માટે વપરાયું છે, એટલે કે ‘યશુઆ’ કે ‘ઈસુ’ માટે વપરાયું છે. આથી જ ઉરમી કલમનું “તારું તારણ” એ માત્ર ભાવવાચક નામ નથી, પણ વ્યક્તિનું નામ છે. વ્યક્તિવાચક નામ છે એટલે જ ત્યાં આમ થઈ શકે : “કેમ કે મેં મારી આંખોએ તારા ઈસુને જોયો છે.”

(૭) લૂક ૨૪ : ૨૫-૨૭. અહીં પ્રભુ ઈસુ જુના કરારમાં પોતાના વિશે જે લખવામાં આવ્યું હતું તે એમ્મોસ જનારા બે શિષ્યોને સમજાવે છે. આ કલમોમાં આમ લખ્યું છે : “તેણો તેઓને કહ્યું કે, ઓ અણસમજુઓ, તથા પ્રબોધકોએ જે કહ્યું છે, તે સર્વ પર વિશ્વાસ કરવામાં મંદબુદ્ધિનાઓ! શું ખ્રિસ્તે એ બધું સહેવું અને પોતાના મહિમામાં પેસવું જોઈતું નહોતું? પછી મોશેથી તથા સધણા પ્રબોધકોથી

માંડીને તેણો બધા ધર્મલેખોમાંથી પોતાના સંબંધીની વાતોનો ખુલાસો કરી બતાવ્યો.”

આખા જૂના કરારમાં પાને પાને પ્રભુ ઈસુ વિશે લખેલું છે. ‘મોશે’ એટલે મોશેનાં પાંચ પુસ્તકો, ‘પ્રબોધકો’ એટલે યશાયાથી માલાખી સુધી, અને બાકીનાં પુસ્તકો “બધા ધર્મલેખોમાં” આવી જાય, જેમ કે ગીતશાસ્ત્રમાં તો પ્રત્યેક અધ્યાયમાં પ્રભુ ઈસુના પહેલા અને બીજા આગમન વિશે ઘણાં બધાં ભવિષ્યકથનો લખવામાં આવ્યાં છે.

૬

ઉજ્જવની અમંગળપણાની નિશાની :

(જુઓ, “ધિક્કારપાત્ર વસ્તુઓની પાંખ પર વેરાન કરનાર”).

ઉજ્જવન : જુઓ ‘અનંતજીવન.’

પ્રભુ ઈસુના વધસ્તંભ ઉપરના ઉજ્જવનક કાર્યને પાંચ દિનિબિંદુથી જોઈ શકાય. એમાંનું મુક્તિ-મૂલ્ય એક દિનિબિંદુ છે. જૂના તરજુમો પ્રમાણે એને ‘ખંડળીવિષયક’ દિનિબિંદુ કહેવાય. પ્રભુ ઈસુએ માણ્યી ૨૦ : ૨૮માં આખ્યું છે : “જેમ માણસનો દીકરો સેવા કરાવવાને નહિ, પણ સેવા કરવાને, તથા ઘણા લોકની ખંડળીને (મુક્તિ-મૂલ્યને) સારું પોતાનો જીવ આપવાને આવ્યો છે તેમ.”

આમાં ગ્રીક બજારમાં ગુલામો વેચાતા હતા તેનું ચિત્ર જોવા મળે છે. જેમ ગુલામો વેચાતા હતા તેમ માણસ પાપને વેચાયેલો છે. રોમન ૭ : ૧૪ “... હું દેખિક છું, અને પાપને વેચાયેલો છું.” આ ગુલામોના બજાર પરથી માણસના આત્માના ઉજ્જવન અથવા છિટકારાના સંબંધમાં પ્રેરિત પાઉલે પત્રોમાં ગ્રીક શબ્દો વાપર્યા છે :

૧. એગોરાજો (agorazo) = ગુલામોના બજારમાંથી ખરીદી લેવું.
“કેમ કે મૂલ્ય આપીને તમને ખરીદવામાં આવ્યા છે” (૧ કોરિંથી ૬ : ૨૦).

૨. એકઝાગોરાજો (exagorazo) = ગુલામોના બજારમાંથી ખરીદી લઈને બહાર લાવવું. ખરીદી લેવાયેલું ફરીથી વેચાવા માટે બજારમાં ફરી લાવવામાં આવશે નહિ. ‘ખ્રિસ્તે આપણી વતી શાપિત થઈને, નિયમના શાપથી આપણાને છોડાવી લીધા.’’ (ગલાતી ૩ : ૧૩). “પણ સમય પૂરો થયો, ત્યારે ઈશ્વરે સ્ત્રીથી જન્મેલો, અને નિયમને આધીન જન્મેલો, એવો પોતાનો પુત્ર મોકલ્યો, એ હેતુથી કે જેઓ નિયમને આધીન હતા તેઓને તે છોડાવી લે, કે તેથી આપણે તેના પુત્રો તરીકે ગણાઈએ” (ગલાતી ૪ : ૪, ૫). વળી જુઓ માથી. ૧૩ : ૪૬.

૩. લુત્રો (Lutro) = કિંમત ભરી દઈને મુક્ત કરવું. “એનામાં, એના લોહી દ્વારા, તેની કૃપાની સંપત્ત પ્રમાણો આપણાને ઉદ્ધાર એટલે પાપની માફી મળી છે.” (એફેસી ૧ : ૭) વળી, જુઓ માથી. ૨૦ : ૨૮. “તેણે આપણે સારુ પોતાનું સ્વાર્પણ કર્યું, કે જેથી સર્વ અન્યાયથી તે આપણો ઉદ્ધાર કરે.” (તિતસ ૨ : ૧૪). “પણ ખ્રિસ્ત, જે નિષ્ઠલંક તથા નિર્દોષ હલવાન જેવો છે, તેના મૂલ્યવાન રક્તથી, તમારો ઉદ્ધાર કરવામાં આવ્યો છે.” (૧ પિતર ૧ : ૧૮).

ઉદ્ધારના ત્રણ કાળ

૧. ભૂતકાળ : આજથી ૨૦૦૦ વર્ષો પૂર્વે પ્રભુ ઈસુએ કુસ ઉપર મારે બદલે મારાં પાપની શિક્ષા વેઠી. પાપના દોષથી, પાપની દંડાશાથી મને ઉદ્ધાર પમાડ્યો છે. “એ માટે જેઓ ખ્રિસ્ત ઈસુમાં છે તેઓને દંડાશા નથી” (રોમન ૮ : ૧). વળી, જુઓ યશાયા ૫૩ : ૫. નિશાની : કુસ.

૨. વર્તમાનકાળ : નવા જન્મ પછીના જીવનમાં પ્રભુ ઈસુ આપણાને દરરોજ પાપના બળથી, પાપના રાજમાંથી, પાપની ટેવમાંથી કે પાપની પકડમાંથી છુટકારો કરે છે, વિજયી બનાવે છે. જુઓ, રોમન ૮ : ૨. ગલાતી ૩ : ૧૩. હિન્દૂ ૮ : ૧૪. ગલાતી ૧ : ૪. નિશાની : પ્રભુભોજનની મેજ આસપાસ સંગત.

ઉ ભવિષ્યકાળ : શરીરનો ઉદ્ધાર. પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમન સમયે તે મારા શરીરને મૃત્યુમાંથી ઉઠાડીને મને અનંતકાળ માટે મહિમાવંતું શરીર આપશે. જેમાં ફરી કદી મૃત્યુ, રોગ કે જર્જરિતપણું પ્રવેશશે નહિ. અને જો હું પ્રભુના પુનરાગમન સુધીમાં ભરી ગયો નહિ હોઉં, તો મારા મર્ત્ય શરીરનું રૂપાંતર કરીને મને અનંતકાળ માટે મહિમાવંતું શરીર આપશે.

હા, પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમન સમયે તે આપણાને મહિમાવંતાં શરીરો આપશે. “તે, જે સામર્થ્યથી સર્વને પોતાને આધીન કરી શકે છે, તે પ્રમાણે આપણી અધમાવસ્થામાંના શરીરનું એવું રૂપાંતર કરશે કે તે તેના મહિમાવાન શરીરના જેવું થાય” (ફિલિપી ૩ : ૨૧). જુઓ, રોમન ૮ : ૨૨-૨૩ “આપણા શરીરના ઉદ્ધારની વાट જોતાં...”
નિશાની : તાજ.

ઉપપત્તી :

માણસની દાસી સ્ત્રી, એ તેની ઉપપત્તી ગણાતી, અને તેની સાથે માલિક શરીરસંબંધ પણ કરતો, અને તેનાથી થતાં સંતાન કાયદાની દસ્તિએ એનાં ગણાતાં. આ ઉપપત્તીને કેટલાક કાયદાકીય હક્કો પણ મળતા, અને માલિક એનો પતિ ગણાતો. ઉત્પત્તિ ૧૬ : ૧, ૨, ૩૦ : ૩-૫, ૮-૧૦, છત્યાદિ. પત્તીની દાસી પેટે થયેલા સંતાન પત્તીના સંતાન ગણાતાં. કોઈ વખત ‘દાસી’ સિવાયની સ્ત્રીને પણ ઉપપત્તી તરીકે રખાતી.

ઉરપત્ર (અથવા) ન્યાયકરણનું ઉરપત્ર :

આખા વર્ડાન માટે જુઓ, નિર્ગમન ૨૮ : ૧૩-૩૦.

ઉરીમ અને તુમ્ભીમ :

નિર્ગમન ૨૮ : ૩૦માં લખવામાં આવ્યું છે કે, “ન્યાયીકરણના ઉરપત્રમાં તું ઉરીમ અને તુમ્ભીમ ઘાલ.” વળી, ગણના ૨૭ : ૨૧.

એજરા ૨ : દઉઅને નહેયા ૭ : દુપમાં પણ આ બંને નામ વાપરવામાં આવ્યાં છે.

આ બે શબ્દો 'ઉરીમ' અને 'તુમ્મીમ' વિશે કોઈ પણ વ્યક્તિ કંઈ ખાસ જાણતી નથી. જૂના સમયના જેસીફિસ, ફિલો, વગેરે જેવાએ પણ એ વિશે કંઈ પણ ખુલાસારૂપ લખાણ આપ્યાં નથી. આ બંને શબ્દો બહુવચનમાં છે. હિન્દુમાં 'ઈમ' પ્રત્યંય બહુવચન બનાવવા માટે વપરાય છે. એ ઉપરથી પણ અર્થનો અણસાર મળતો નથી. એ બંનેનો શબ્દાર્થ "પ્રકાશો" અને "સંપૂર્ણતાઓ" થાય છે. પણ જૂના સમયમાં યહૂદીઓ માનતા કે આ બહુવચન આંકડાઓનું બહુવચન. નથી. અને તેથી જ ઈ. પૂર્વ બીજી સદીના સપ્તતિ શ્રીકતરજુમામાં શ્રીક ભાષામાં આ બે શબ્દોનું એકવચન આપ્યું છે : પ્રકાશ અને સંપૂર્ણતા.

પ્રમુખ યાજક જ્યારે જ્યારે મુલાકાતમંડપમાં ઈશ્વરની આગળ આવે, ત્યારે તેણે ઠરાવેલાં વસ્ત્રો પહેરવાં પડતાં, અને છાતી ઉપર 'ઉરપત્ર' બાંધવું પડતું હતું. આ ઉરપત્રમાં બાર કીમતી પથ્થરો હતા, અને દરેક પથ્થર પર એક એમ બારેય કુળનાં નામ લખેલાં હતાં. એમ મુખ્ય યાજક ઈશ્વરની હજૂરમાં આવતો ત્યારે ઇજરાયેલનાં બારેય કુળોને જાણો કે પોતાની છાતી પર ધરીને તેઓના વતી અને પ્રતિનિધિ તરીકે આવતો. એને 'ન્યાપકરણાનું ઉરપત્ર' કહેવામાં આવતું.

કેટલાકનું કહેવું છે કે ઉરીમ અને તુમ્મીમ એ કોઈ અલગ વસ્તુઓ નથી, પણ ઉરપત્રના છ પાણાણ ઉરીમ તરીકે ઓળખાતા અને બાકીના છ પાણાણ માટે તુમ્મીમ નામ વપરાતું હતું. પણ એ ખુલાસો બરાબર નથી. ઉરીમ અને તુમ્મીમ નામના બે પથ્થર હતા, અને ઉરપત્ર સાથે થેલીમાં રાખવામાં આવતા.

ઇજરાયેલની જાહેર અને રાષ્ટ્રીય બાબતોમાં ઈશ્વરની ઈચ્છા અને આજી જાણવા માટે આ બે પથ્થરો વપરાતા. પ્રમુખ યાજક ઉરપત્ર તથા ઉરીમ અને તુમ્મીમ ધારણ કરીને પવિત્ર સ્થાનમાં જતો

અને પડદાની તદ્દન નજીદીક જઈને અને પોતાના હાથ ઉરીમ અને તુમ્મીમ પર રાખીને લોકોની અરજ ઈશ્વરની આગળ ધરતો, અથવા જે પ્રશ્ન કે માહિતી જોઈતી હોય તે ઈશ્વર આગળ ધરતો, અને ઈશ્વર એનો જવાબ આપતા. (વધુ માટે જુઓ, ગણના ૨૭ : ૨૧. પુન. ૩૩ : ૮. ૧ શુમાલ ૨૮ : ૬. એજરા ૨ : ૬૩. નહેંયા ૭ : ૬૫).

ઈ. સ.ની પહેલી સદીનો યદ્દુદી છતિહાસકાર જોસીફસ આ ઉરીમ અને તુમ્મીમને એફોદ (ઝલ્મા)ના બંને ખભાની સ્કંધપટીઓ પર જે બે ગોમેદ પાખાણ પ્રમુખ યાજક ધારણ કરતો તેની સાથે સરખાવતો કે, તે બંને વસ્તુ એક જ છે. અને યુદ્ધમાં ઇજરાયલનો વિજય થવાનો હોય તો આ બે પથ્થર અગાઉથી ઉજળા અથવા તેજસ્વી બનતા, અને હાર થવાની હોય, અથવા જોખમ આવી પડવાનું હોય, ત્યારે તેઓ શ્યામ બની જતા. વળી, બીજી એક માન્યતા પ્રચલિત હતી કે એફોદની વચ્ચે કે એની ગરીઓમાં આવેલા પથ્થર પર અથવા સોનાની પતરી પર યહોવાનું નામ કોતરેલું હતું.

પ્રમુખ યાજક દ્યાસન આગળ કે પડદાની આગળ ઊભો રહીને પતરી પર કોતરેલા યહોવાના નામ સામે તાકી રહેતો, તે સમયે તેને ભવિષ્યક્થન કરવાની દેવી શક્તિ મળતી, અથવા ઈશ્વરની વાણી તેના હદ્યમાં સંભળાતી, અને ઈશ્વરના દશ્ય ગૌરવ (હિન્દુ=શક્તિના) દ્વારા તે ભવિષ્ય ભાખતો, મર્મા ઉકેલતો કે ઈશ્વરની ઇચ્છા જાણતો. (જોસીફસના 'એન્ટીક્વીટીઝ' નામના પુસ્તકના III m ભાગના રીતે પ્રકરણના પાંચમા વાક્યમાંથી લીધું.)

બાઇબલથી અલગ એવા "મોશેના નિયમો"ની બાવનમી કલમમાં મીખાએલી પોતાનો આગવો ખુલાસો આપે છે. (એ ખુલાસો સાચો છે કે ખોટો તે ઈશ્વર જાણો.) તેનો ખુલાસો છે કે ઉરીમ અને તુમ્મીમ એ ત્રણ પથ્થર હતા. અને એમાંના એક પર "હા" અને બીજા પર "ના" કોતરેલું હતું, જ્યારે ત્રીજા પર કશું જ કોતરેલું

નહોતું, કોઈ વાત નક્કી કરવા માટે ચિહ્નીઓ નાખવામાં આવે, તેમ પ્રમુખ યાજ્ઞક આ ત્રણ પથરો દ્વારા ઈશ્વરની ઈચ્છા જાણતો. (અંગરની બાઇબલ ડિક્ષનેરી, પૃષ્ઠ ૧૧૨૮).

૩

ઉમરાઓ (ગી. શા. ૬૫ : ૧૦) :

“તમે તેના ઉમરાઓને સપાટ કરો છો.” હળ વડે ખેડેલી જમીનમાં બે ચાસો વચ્ચે ઊંચી ઉપસી આવેલી જગાને ઉમરો કહે છે. હળથી ઊંડી ગયેલી જમીનને ચાસ કહે છે. (ઘરના પ્રવેશદ્વારમાં નીચે લાકડાનો, ઈંટોનો, પથરનો કે સિમેન્ટનો ઊંચો ભાગ હોય છે તેને પણ ‘ઉમરો’ કહે છે).

“ઉંડાણનો ખાડો” (પ્રક્રી. ૯ : ૧-૨૧) :

અંગ્રેજ શબ્દ “બોટમલેસ પીટ”નો અર્થ થાય છે, ‘તળિયા વગરનો ખાડો.’ લૂક ૮ : ૩૧માં પણ અશુદ્ધ આત્માઓ આ શબ્દનો ઉલ્લેખ કરે છે. અશુદ્ધ આત્માઓને આ ‘ઉંડાણ’માં જવાનું ગમતું નથી. મહાવિપત્તિના સમયમાં આ ‘ઉંડાણ’માંથી ઘણા ભૂંડા આત્માઓને વિપત્તિ માટે બહાર લાવવામાં આવશે. શેતાનને પણ સહસ્રાબ્દી સમય માટે આ ‘ઉંડાણ’માં નાખવામાં આવશે (પ્રક્રી. ૨૦ : ૧-૩). આ “ઉંડાણનો ખાડો” એ શોઓલ નથી, હાડેસ નથી, નક નથી, કે અજિનખાઈ નથી.

ઓ

“એક કાનો અથવા એક માત્રા જતી રહેશે નહિ” :

આ કલમ (માથી ૫ : ૧૮)નો અર્થ શો થાય છે? બહુ જુદા જુદા પ્રસંગો માટે આ શબ્દો વાપરવામાં આવે છે, અને આ પ્રકારનું અર્થધટન કરવામાં આવે છે, તો ખરો અર્થ શો?

આગળની કલમમાં (પ : ૧૭માં) પ્રભુ ઈસુએ જ જણાવ્યું છે તેમ તે પોતે ઈશ્વરપુત્ર હોવા છતાં બાઇબલનું એકેય વચન રદ કરવા આવ્યા નહોતા, તે તો સૌ વચનો પૂર્ણ કરવા આવ્યા હતા. બાઇબલનાં બધાં જ વચન ઈશ્વરપ્રેરિત છે, અને એકપણ વચન મનુષ્યપ્રેરિત નથી. એકેએક વચન પૂર્ણ થવા માટે જ અપાયેલું છે. હા, નિયમશાસ્ત્રમાં પશુઓનાં બલિદાન વિશે આજ્ઞા આપવામાં આવી છે. પ્રભુ ઈસુએ આ કૃપાના જમાનામાં એ યજ્ઞો અને બલિદાનોને રદબાતલ કર્યા નથી, પણ પ્રભુ ઈસુમાં એ પૂર્ણ થયાં છે. નિર્દ્દિષ્ટ પશુઓને બદલે ‘ઈશ્વરનો ખરો હલવાન’ વધેરાઈ ચૂક્યો છે. એમ એ બલિદાનો અને યજ્ઞોનો નિયમ પ્રભુ ઈસુમાં પૂરેપૂરો પૂર્ણ થઈ ચૂક્યો છે, - પળાઈ ચૂક્યો છે.

આકાશ તથા પૃથ્વી જતાં રહેશે. પણ બાઇબલનું એક પણ વચન પૂર્ણ થયા વગર રહેવાનું નથી. એટલે કોઈ પણ માણસને એ વચનોમાંથી કશું જ કાઢી નાખવાનો અધિકાર નથી કે કંઈ ઉમેરવાનો પણ અધિકાર નથી. બાઇબલમાં આ વચન પ્રભુ ઈસુએ બોલેલાં છે માટે એ ઉપયોગી છે, અને આ પાઉલે કે પિતરે બોલેલાં કે લખેલાં છે એ માટે એની કિંમત ઓછી છે, માટે એ પ્રમાણે ન વર્તીએ તો ચાલે, અથવા એ આપણાને / અમને બાધિત નથી, એમ કોઈથીયે બોલી કે વર્તી શકાય નહિ. બાઇબલની એકેએક કલમ, હા, એકેએક શબ્દ ઈશ્વરપ્રેરિત છે.

બાઇબલનું એકેએક વચન ઈશ્વરપ્રેરિત છે એમ કહીએ છીએ, ત્યારે એ વાતનું મૂળ હિંભૂ અથવા ગ્રીકમાં અથવા અરામીમાં મૂળ પ્રથમ વખતે ઈશ્વરે જે આયું તેને માટે એ સત્ય છે. આમ છતાં મૂળ પરથી ઉત્તરી આવેલી અન્ય આવૃત્તિઓ અથવા પ્રતોમાં કોઈ સિદ્ધાંત જોખમાય કે કોઈ ભવિષ્યકથનનો અર્થ પલટાઈ જાય કે કોઈ શિક્ષણનો મૂળ અર્થ પલટાઈ જાય

એવું નકલોમાં બન્યું નથી. નકલો બનાવવામાં કોઈ મહત્વનો ફેરફાર થવા પામ્યો નથી.

હવે જુદી જુદી ભાષાઓમાં થયેલા તરજુમાઓની વાત લઈએ : જો પવિત્ર આત્માની સહાયથી તરજુમો કરવામાં આવે તો મૂળ અર્થ જાળવી રાખવામાં પવિત્ર આત્મા સહાય કરશે જ. અત્યાર સુધી આપણો જે ગુજરાતી તરજુમો વાપરતાં આવ્યાં છીએ તે તરજુમો ઘણી બીજી ભાષાઓના તરજુમાઓ કરતાં ક્યાંય ચઢિયાતો અને વિશ્વાસું છે. જમાના પ્રમાણો એની પલટાતી ભાષા પ્રમાણો અવારનવાર તરજુમામાં ફેરફાર કરવાની જરૂર રહે છે, જેથી લોકો સ્પષ્ટપણો અને સરળ રીતે બાઇબલ સમજ શકે. પણ એ તરજુમા પ્રાર્થના સાથે, અને પવિત્ર આત્માની સહાય શોધીને જ કરવામાં આવવા જોઈએ. પ્રભુની આગળ એ બહુ ગંભીર કામ છે.

‘કાનો અને માત્રા’ એટલે શું? અસલ ભાષામાં હિંબુ અક્ષરોનો ઉલ્લેખ છે : ‘કાનો’ ત્યાં હિંબુ ‘યોધ’ અક્ષર છે. વાક્યમાં વપરાતા અલ્યાવિરામ જેવો અને જેટલો જ અક્ષર છે અને ‘માત્રા’ની જગાએ મૂળમાં હિંબુ અક્ષરોમાં તફાવત દર્શાવવાનું નાનું જીણું ટપકું કે તદન નાની લાટી વપરાય છે તે વિશે ઉલ્લેખ છે. પ્રભુ ઈસુ આ બેનો ઉલ્લેખ કરીને કહેવા માગે છે કે તલમાત્ર (તલ જેટલુંયે) વખત પૂર્ણ થયા વગર મિથ્યા થશે નહિં.

ગુજરાતી તરજુમો કરવામાં હિંબુ ભાષામાં કે ગ્રીકમાં કે અંગ્રેજીમાં ‘આર્ટિકલો’ (હિંબુ : ‘હા,’ ગ્રીક : ‘એન,’ ‘હો,’ અંગ્રેજી : ‘એ,’ ‘એન,’ ‘ધી’) તરજુમામાં મૂકી શકાય નહિં, પણ એ ઉપરથી અર્થ અથવા ભાવ તારવીને મૂકવો રહ્યો. જમાના પ્રમાણો અને પલટાતી ભાષા પ્રમાણો તરજુમામાં નવા શબ્દોની જરૂર છે, અથવા અર્થ વધારે સ્પષ્ટ કરવાની નવી શબ્દ પસંદગી અને વાક્ય રચનાની અવશ્ય જરૂર છે. એટલે શબ્દો ભલે બદલાય, મૂળ અર્થ સંપૂર્ણ સાચવવો

જોઈએ. એટલે જ તરજુમામાં પ્રાર્થના અને પવિત્ર આત્માની સહાય બહુ જરૂરનાં છે.

“એક લાખ ચુમ્માળીસ હજાર કુંવારા” :

જુઓ, “કુંવારા, એક લાખ ચુમ્માળીસ હજાર.”

એકાકીજનિત (યોહાન ૩ : ૧૬) :

ગીકમાં ‘મોનોગીનેસ’ છે. મોનો = એક અથવા ‘એકાકી’ ગીનેસ = જન્મેલો. પણ એ તો ગીક રૂઢિપ્રયોગ છે, અને માણસ કે પશુ જન્મે છે એવી રીતે જનમવા સાથે એને કોઈ સંબંધ નથી. ત્યાં “એકમાત્ર”, “એકનો એક” શબ્દ વાપરીએ તો મૂળ અર્થમાં ખાસ ફરક પડતો નથી. રોમન કેથોલિક બાધબલમાં ‘એકનો એક’ વાપર્યું છે તે બરાબર છે. ઘણી અંગેજ આવૃત્તિઓમાં પણ “ઓન્ટી બીગોટન” નથી રાખ્યું.

નિકેયાના વિશ્વાસનામામાં એ જનમવા વિશેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે : “તે સર્વ યુગો પૂર્વ પિતાથી જન્મેલો, એટલે ઈશ્વરથી ઈશ્વર, જોતથી જોત, ખરા ઈશ્વરથી ખરો ઈશ્વર, સૃજાયેલો નહિ, પણ જન્મેલો.., પિતાની સાથે એક જ સત્ત્વનો, જેનો દ્વારા સર્વ કાંઈ ઉત્પન્ન થયું...” (નિકેયાનું વિશ્વાસનામું. ભજનસંગ્રહ પૃ. ૩૨૫).

“દેવથી દેવ જ, જોતથી જોત જ... દેવથી જન્મેલો, પેદા નહિ કરેલો” (ભજનસંગ્રહ, ગીત નં. ૬૦. શ્લોક ૩).

એથાનીમ (બીજું નામ - તીશરી) :

યહુદી ધાર્મિક ક્લેન્ડર પ્રમાણે સાતમો મહિનો, અને સરકારી ક્લેન્ડર પ્રમાણે પહેલો મહિનો, એથાનીમ = કાયમી. અંગેજ ક્લેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અધ્યા સપ્ટેમ્બર, અને આગલો અધ્યા ઓક્ટોબર થાય. આ સમય ખેડખાતરનો છે. એમાં રણાંશિંગડાંનું પર્વ (લેવીય ૨૩ : ૨૩-૨૪. ગણના ૨૮ : ૧). દશમો દિવસ ‘પ્રાયશ્ક્રિતનો દિન’

(લેવીય ૧૬ : ૨૯-૩૦. ૨૭ : ૨૬-૨૮. પ્રે. ફુ. ૨૭ : ૮). પંદરથી બાવીસ 'માંડવાપર્વ' (નહેયા ૮. લેવીય ૨૭ : ૩૩-૪૪). એના કુલ ૩૦ દિવસ.

એદન વાડી (= આનંદકારક, ખુશનુમા) :

ગીક સપત્તિ આવૃત્તિમાં "પારાદૈસ" શબ્દ વાપર્યો છે. બાઇબલમાં શબ્દો આ પ્રમાણે છે : 'અને યહોવા દેવે પૂર્વ તરફ એદનમાં એક વાડી બનાવી' (ઉત્પત્તિ ૨ : ૮). એટલે કે પૂર્વ પ્રદેશમાં એદનના વિસ્તારમાં ઈશ્વરે એક વાડી બનાવી. એટલે એ વાડીનું નામ 'એદન' કહેવાયું.

યુફેટિસ અને તૈત્રિસ નદીઓના વિસ્તારમાં એટલે કે બાબિલોન (હાલના ઇરાક) અને આર્મિનિયા વિસ્તારમાં આ એદનવાડી આવેલી હતી. દશથી ચૌદ કલમોમાં જે નદીઓનાં અને દેશોનાં નામ આખ્યાં છે તે ઉપરથી આ ચોક્કસ પ્રદેશ આપણે કલ્પી શકીએ છીએ. જળપ્રલયના સમયમાં એના રહ્યાસહ્યા અવશોષો અને ઝેંધાણો જતાં રહ્યાં હશે. આજે તો ચોક્કસપણે કહી શકાય જ નહિ કે અમુક જ સ્થળે આ વાડી આવેલી હતી.

પૃથ્વીની બીજી બધી જમીન કરતાં આ એદનવાડી ઈશ્વરે ખૂબ ફળદુપ અને ફળકૂલજાડોથી અતિ ભરપૂર અને અતિ સુંદર બનાવી હશે. તેને 'યહોવાની વાડી' તરીકે પણ ઓળખાવી છે. (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૦). આ વાડીને પાણી પાવાની પણ ઈશ્વરની સુંદર વ્યવસ્થા કરી હતી (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧૦). હીદેકેલ એટલે તૈત્રિસ નદી.

ઈશ્વરે આપણાં આદિ માતાપિતા આદમ અને હવાને તેમાં રાખ્યાં. કલમ ૧૫માં એ બંનેને સૌંપેલું કામ દર્શાવ્યું છે : "એદન વાડી ખેડવાને તથા તેનું રક્ષણ કરવાને યહોવા દેવે તે માણસને તેમાં રાખ્યો." એ પરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ શારીરિક કસરત અને મહેનત માણસના પતન પહેલાંથી ઈશ્વરે યોજી હતી. જેથી

શરીર સ્કુર્તિલું અને કસાયેલું રહે. પરસેવો પાડીને અને કષ સહિત ખોરાક મેળવવાનું તો પતન પછી આવ્યું.

બીજુ એક વાત સમજાય છે કે ઈશ્વરે આદમને એદન વાડીમાં મૂક્યો ત્યારે તે એકલો હતો, અથવા સાચું જોઈએ તો તે ઉભયલિંગી હતો, એટલે તે નરનારી હતો. ઈશ્વરે પાછળથી આ વાડી સ્થળે જ આ આદમમાંથી નારીને (હવાને) ધૂટી પાડી.

વૈજ્ઞાનિક રીતે પુરાવિદ્યાનાં જે સંશોધનો થયાં છે તે બતાવે છે માનવી જીવનનું પારણું સૌપ્રથમ આ જ વિસ્તારમાં જૂલ્યું હતું, - માનવજીવનની શરૂઆત અહીં જ થઈ હતી.

વાડીમાં જાતજાતનાં ફળવૃક્ષો હતાં “જેનાં ફળ જોવામાં સુંદર તથા ખાવામાં સારાં હતાં.” (ઉત્પત્તિ ૨ : ૮). વાડીની વચ્ચમાં ‘જીવનનું વૃક્ષ’ અને ‘ભલુંભૂંકું જાણવાનું વૃક્ષ’ પણ હતાં. ઈશ્વરે બધાં જ વૃક્ષનાં ફળ ખાવા તેમને ધૂટ આપી હતી, ફક્ત ‘ભલુંભૂંકું જાણવાના જાડ’નું ફળ ખાવાની મના હતી. (જુઓ કલમ ૧૬, ૧૭). આદમ અને હવાએ ઈશ્વરની આજ્ઞા તોડી એટલે ઈશ્વરે તેમને એદન વાડીની બહાર ખદેઢી મૂક્યાં. બહારના એ પ્રદેશમાં તેમને એદન વાડીની કિંમત થઈ હશે.

એપીક્યુરી (પ્રે. ફુ. ૧૭ : ૧૮) :

ગ્રીકોમાં કેટલાક લોકો એપીક્યુરી મત માનનાર હતા. એપીક્યુરી નામના એક ગ્રીક ફિલસ્ફોરે આ મત પ્રવર્તાવ્યો હતો (મૃત્યુ : ઈ. પૂર્વ ૨૭૦). મોજમજા અને આનંદપ્રમોદમાં જીવન વિતાવવું એ જ જીવનનું રહસ્ય છે : “ખા, પી અને આનંદ કર.” વળી, જુઓ ૧ કોરિંથી ૧૫ : ઉર. ૧૫ : ૧૭-૧૮.

એપોકીફા અને સ્યુડો - એપોકીફા : (વધુ માટે જુઓ બાઇબલનો માહિતી કોશ ભાગ ૧).

એપોકીફા : જૂના અને નવા કરારની વચ્ચેના ગાળામાં લખાયેલાં ૧૪ પુસ્તકોને ‘એપોકીફા’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એ પુસ્તકો

લખાયાં તે અગાઉ જૂના કરારનો 'નિયમગણ' (અં. 'કેનન') બંધ અથવા પૂરો થઈ ગયો હતો. આ એપોકીઝાનાં પુસ્તકો જૂના કરારના હિથ્ભૂ નિયમગણમાં ન હતાં. તેઓનો સમાવેશ 'સપ્તતિ'માં અને લેટિન વલ્લોટમાં કરવામાં આવ્યો, અને એ બંનેમાં જૂના કરાર અને નવા કરારની વચ્ચેના ભાગમાં એ પુસ્તકો મૂકવામાં આવ્યાં હતાં. આ 'સપ્તતિ' તરજુમો અને 'લેટિન વલ્લોટ' એ બંને હિથ્ભૂ નિયમગણ બંધ થયા પછીના તરજુમા છે. રોમન કેથોલિક મંડળી આ ૧૪માંનાં ૧૧ પુસ્તકોને 'દ્વિતીય નિયમગણ'નાં પુસ્તકો તરીકે માન્ય રાખે છે.

ઈ. સ. ૧૫૪૬માં રોમન કેથોલિક મંડળીની 'ટ્રેનટની કાઉન્સિલ' મળી. તેણે જૂના કરારના ભાગ તરીકે, આ કહેવાતા 'દ્વિતીય નિયમગણ'નાં પુસ્તકોને જાહેર કર્યા હતાં. પ્રોટેસ્ટન્ટો, આ ચૌદ પુસ્તકોના આંતરિક અને બાબુ પુરાવાને આધારે, તેમને નિયમગણનાં પુસ્તકો તરીકે સ્વીકારતા નથી. અને પ્રભુ ઈસુએ પણ આ ચૌદ પુસ્તકોને બાઇબલના ભાગ તરીકે માન્ય રાખ્યાં નથી. તેમ જ નવા કરારમાં પણ તેમને એ પ્રકારની માન્યતા મળી નથી. વળી, સાચી સમજણ પામેલા કોઈ પણ ધર્મપિતૃઓએ પણ તેમને માન્ય રાખ્યાં નથી.

એપોકીઝાનાં પુસ્તકો આ પ્રમાણો છે : પહેલો એજદ્રાસ, બીજો એજદ્રાસ, તોબિત, જ્યુટિથ (યધૂદિથ), બીજું એસ્તેર, સુલેમાનનું ડહાપણ, સભાશિક્ષણ (ઉપદેશમાળા), પહેલું મક્કાબી, બીજું મક્કાબી, બારુખ, ગ્રાં છોકરાંનું ગીત, સુસાન્નાની વાર્તા, બેલ અને દાગોન, અને મનાશાની પ્રાર્થના.

સ્યુડો-એપોકીઝા : 'સ્યુડો' એટલે 'બનાવટી' અથવા 'જૂઠાં', (સ્યુડો-એપોકીઝા = જૂઠાં અથવા બનાવટી લખાણો). ઈ. પૂ. ૨૦૦થી ઈ. સ. ૨૦૦ના ગાળામાં આ 'સ્યુડો-એપોકીઝા'નાં પુસ્તકો લખાયાં. કોણો કોણો એ પુસ્તકો લખ્યાં તે વિશેની ક્યાંયે કોઈ માહિતી નથી,

પણ જુના કરારની મહાન વ્યક્તિઓનાં નામ લેખકો તરીકે આ પુસ્તકો સાથે જોડ્યાં છે : જેવાં કે આદમ, હનોખ, નૂહ, મોશે, સફાન્યા, બારુખ, ઇત્યાદિ. ‘એપોકીફા’નાં પુસ્તકો (૧૪માંથી ૧૧)ને રોમન કેથોલિક મંડળીએ ‘નિયમગણા’નાં પુસ્તકો તરીકે માન્યતા આપી છે, પણ સ્યુડો - એપોકીફાનાં પુસ્તકોને ‘નિયમગણા’નાં પુસ્તકો તરીકે સ્વીકારવાની વાત તેઓમાં કોઈ દિવસ ઉભી થઈ નથી.

આવા ‘સ્યુડો - એપોકીફા’નાં તો આ ચૌદ કરતાંથે ઘણાં બધાં બીજાં લખાણો છે, પણ એમાંના થોડાંકનાં નામ અહીં નોંધીશું : મોશેનું સદેહ સ્વર્ગ જવું, યશાયાનું સ્વર્ગગમન, હનોખનું પુસ્તક, જ્યુબિલીનું પુસ્તક, સીબિલીન ઓરેકલ્સ (ઓરેકલ્સ = દેવવાણી), શલોમોનનાં ગીતો, બાર ધર્મપિતૃઓનો કરાર.

એફોદ :

પ્રમુખ યાજકે પહેરવાના એફોદની બનાવટ માટે ઈશ્વરને મોશેને આપેલી સૂચના નિર્ગમન ૨૮ : ૬-૧૨માં આપી છે. એની ખભાની પટીઓ પર ઇજરાયલનાં બાર કુળોના પ્રતીકરૂપ બાર કિંમતી પથરો લગાડેલા હતા. એમ બારેય કુળોને તે ઈશ્વરની હજૂરમાં જાણે કે લઈ જતો હતો. એ એફોદ સાથે ઉરપત્રમાં ઉરીમ તથા તુમ્હીમ લગાડેલાં હતાં. આ બધું ઈશ્વરની આરાધના માટે તેમજ ઈશ્વરની ઇચ્છા જાણવા માટે ઉપયોગનાં હતાં. આ વિશે ઝાંઝું સ્પષ્ટીકરણ બાઇબલમાં નથી.

એબેન-એઝેર (= સહાયનો પથ્યર). ૧ શમુઅલ ૭ : ૧૨.

શમુઅલે મિસ્પાહ અને શેનની વચ્ચે એક પથર ઉભો કર્યો હતો. પ્રભુએ તે દિવસે પલિસ્તીઓને ભારે હારે આપી હતી. અને ઇજરાયલને મોટી જીત પમાડી હતી. શમુઅલે પથર મૂકીને કહ્યું, “અત્યાર સુધી પ્રભુએ આપણાને સહાય કરી છે.”

એલુલ :

યહૂદી ધાર્મિક ક્લેન્ડરનો છહો મહિનો, અને સરકારી ક્લેન્ડર પ્રમાણે બારમો મહિનો, કુલ ૨૮ દિવસ. જૈતકળ વેડવાનો સમય. અંગ્રેજી ક્લેન્ડર પ્રમાણે અર્ધો ઓગષ્ટ, અને આગલો અર્ધો સપ્ટેમ્બર (યશાયા ૩૨ : ૧૦).

એસેનીઓ :

જૂના અને નવા કરાર વચ્ચેના ૪૦૦ વર્ષના ગાળામાં આ જૂથ ઊભું થયું હતું. તેઓ સંન્યાસીઓ કે સાધુપંથીઓ હતા. સમાજથી દૂર મઠમાં રહેતા. અપરિણીત જીવન ગાળતા. શાસ્ત્રપઠન, મનન, પ્રાર્થનામાં મશાગૂલ રહેતા. મિલકત કે સામગ્રી સહિયારી રાખતા. તેઓની હસ્તી ઈ. પૂર્વ ૨૦૦થી ઈ. પૂર્વ ૭૦ સુધી રહી. 'મસીહ'ના આવવા વિશે તેઓ ઊંડી શ્રદ્ધાથી રાહ જોતા હતા.

ઓ

ઓમેગા (પ્રક્રિ. ૧ : ૮. ૨૧ : ૬. ૨૨ : ૨૩) :

જુઓ, "આલ્ફા અને ઓમેગા."

ઓ

ઔગસ્ટસ, કાઈસાર (= પૂર્જ્ય). (લૂક ૨ : ૧) :

રોમ સલ્તનતનો બાદશાહ. એનું નામ ઓકટેવિયસ હતું. "ઔગસ્ટસ" એ તો એનો શાહી બિતાબ હતો. રોમના પહેલા બાદશાહ જુલિયસ સીઝર (કાઈસાર)નો એ પૌત્ર તેમ જ એનો અનુગામી હતો. ખરું જોતાં જુલિયસના ભાઈનો એ પુત્ર હતો. એનો જન્મ એ.યુ.સી. (રોમ શહેરની સ્થાપનાથી ગણતાં) ૬૮૧માં, એટલે કે ઈ. પૂર્વ ૬૫માં

થયો હતો. એનો ઉછેર કરનાર અને એને શિક્ષણ તથા તાલીમ આપનાર જુલિયસ સીજર હતો.

જુલિયસ સીજરના મૃત્યુ પછી શરૂઆતમાં તો તે એન્ટોની અને લીપિડસની સાથે મળીને ત્રિપુટી સરકારમાં હતો. પણ ઈ. પૂ. ૩૧માં એરટીઅમના યુદ્ધ પછી તે સર્વસત્તાધીશ બાદશાહ થયો. અને તે પછી ઈ. પૂ. ૨૭માં તેને "ઔગસ્ટસ" ખિતાબ રોમની સેનેટે આપ્યો.

મહાન હેરોદ એન્ટોનીની તરફદારી કરી હતી, પણ ઔગસ્ટસે હેરોદને માફ કર્યું. અને હેરોદના મૃત્યુ (ઈ. પૂ. ૪) પછી તેના વસિયતનામા પ્રમાણે જ તેના ચાર દીકરાઓ વચ્ચે તેના રાજ્યને ચાર સરખે ભાગે ઔગસ્ટસે વહેંચી આયું.

પ્રભુ ઈસુના જન્મ સમયે (ઈ. પૂ. ૪) રોમની સલ્તનત પર આ ઔગસ્ટસે બાદશાહ હતો (લુક ૨ : ૧). અને પ્રભુ ઈસુના અર્ધ જેટલા જીવનકાળ સુધી તે જ બાદશાહ હતો. ઔગસ્ટસનું મૃત્યુ ઈ. સ. ૧૪માં થયું હતું, પણ તેનું નામ નવા કરારમાં ફક્ત એક જ વાર આવે છે. તેણે હુકમ બહાર પાડ્યો હતો કે દરેક પોતાનું નામ નોંધાવવા પોતપોતાના વતનમાં જાય, જોકે બધા જ સંજોગો પાછળ સંચાલન તો ઈશ્વરનું જ હોય છે.

ક

કડવાદીના : (યિ. વિ. ૩ : ૧૫. આમોસ ૫ : ૭. પ્રકટી. ૮ : ૧૧) :

કડવાદીના એક પ્રકારનો છોડ છે. એ અતિશય કડવો અને માણસને બેભાન બનાવે, અને બેભાન અવસ્થામાં બકવાટ કરાવે છે. રોમન કેથોલિક તરજુમામાં 'અજમોદ' શબ્દ વાપર્યો છે. યિ. વિ. ૩ : ૧૫ આ શબ્દ આફતરૂપે વપરાયો છે, અને આમોસ ૫ : ૭માં અન્યાયના રૂપમાં વપરાયો છે. પ્રકટી. ૮ : ૧૧માં એ શબ્દ બે વખત

વપરાયો છે. અને પહેલી વખતે તો વિશેષનામ તરીકે વપરાયો છે. એ તારાનું નામ જ 'કડવાઈના' આખ્યું છે.

કનાન :

નૂહના દીકરા હામનો દીકરો કનાન. કનાનના વંશજો (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૫-૨૦) અને વધુ વિગત માટે જુઓ : કનાન દેશ.

કનાન દેશ :

ઇજરાયલ લોકો જે દેશમાં આખરે ઠરીઠામ થયા તે દેશ અનેક નામોથી ઓળખાય છે. મિસર દેશનાં પુરાણાં સ્મારકો પરનાં લખાણોમાં આ દેશને (૧) 'રૂધેન' અથવા 'રૂતેના' તરીકે ઓળખાવ્યો છે. ઇજરાયલીઓ મિસરથી આવીને આ દેશમાં વસ્યા તે પહેલાં બાઇબલમાં એને (૨) 'કનાન' તરીકે ઓળખાવ્યો છે. નૂહના દીકરા હામના દીકરા કનાન ઉપરથી આ દેશનું નામ કનાન પડ્યું. (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૬, ૧૫). કનાનના વંશજો આ દેશમાં આવીને વસ્યા હતા. એ વંશજો આ પ્રમાણો : સિદીનીઓ, હેથીઓ, યબૂસીઓ, અમોરીઓ, ગિગાર્શીઓ, હિન્વીઓ, આરકીઓ, સીનીઓ, વગેરે. (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૫-૧૮). યાકોબના બાર દીકરાઓના જન્મ પહેલાં સૈકાંઓ પર આ બન્યું. યરદનના પશ્ચિમ કાંઠાનો પ્રદેશ - છેક ભૂમધ્ય સમુદ્ર સુધીનો કનાન દેશ તરીકે ઓળખાતો હતો.

એ દેશને (૩) પાલેસ્તાઇન દેશ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ભૂમધ્ય સમુદ્રના કંઠાર પ્રદેશમાં આવીને વસેલા પલિસ્તીઓના નામ પરથી દેશનું નામ પાલેસ્તાઇન પાડ્યું. છેક ઈ. સ. ૧૯૪૮ સુધી એ નામ ચાલ્યું.

યહૂદીઓ મિસરથી આવીને અહીંની પ્રજાઓને જીતી લઈને અહીં કાયમી બન્યા ત્યારથી આ દેશને (૪) ઇજરાયલ દેશ નામ મળ્યું.

એને (૫) વચનના દેશ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, કેમ કે પ્રભુએ અખ્રાહમ, ઇસહાક અને યાકોબને - અને તેમનાં સંતાનને

આ 'વચનનો દેશ' સદાકળના વતન તરીકે આપવાનું વચન આયું હતું (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૧, ૮, ૧૮-૨૧, ઉપ : ૧૧-૧૨). ઇજરાયલીઓએ યહોશુઆની આગેવાની નીચે આ દેશને જીતી લીધો ત્યારે તેઓને આ દેશ વહેંચી આપવામાં આવ્યો : નવ કુળોને યરદન નદીનો પશ્ચિમનો ભાગ, અને બે કુળોને યરદનની પૂર્વનો ભાગ આપવામાં આવ્યો (યહોશુઆ ૧૪ : ૨-૩).

ઈ. સ. ૭૦માં તિતસે યરુશાલેમ જીતી લીધું એ પછી - અને રહ્યાસર્વા યહૂદીઓ ઈ.સ. ૧૩૫માં હેડ્રિયન બાદશાહના હુમલા પછી - દુનિયાના ૧-૪ દેશોમાં લગભગ ૧૬૦૦ વર્ષ સુધી વિખેરાયલા રહ્યા પણ મે ૧૪, ૧૯૪૮માં ફરી ઇજરાયલનું રાજ્ય સ્થપાયું અને 'વચનનો દેશ' તેમને પાછો મળ્યો.

વળી, આ દેશને (૬) 'પવિત્ર ભૂમિ' (Holy Land) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. પ્રભુ ઈસુના દેહધારીપણાનો સમય આ દેશમાં ગાળેલો હોવાથી આ લાડીલું નામ દેશને મળ્યું છે. બાઇબલમાં ફક્ત એક જ વખત એ નામ વપરાયું છે (જાખાર્ય ૨ : ૧૨).

કૃપાળભૂષણ :

મોશેએ ઇજરાયલની જમાતને એકત્ર કરીને તેઓને યહોવા અને યહોવાના વચન પ્રત્યે વિશ્વાસુ રહેવા ઉપદેશ આપ્યો. એમાં યહોવાનાં વચન વિશે ભાર દઈને કહે છે કે, "આ જે વચનો હું આજે તને ફરમાવું છું તે તારા અંતઃકરણમાં ઠસી રહે; અને તે તું ખંતથી તારાં છોકરાંને શીખવ, ને જ્યારે તું ઘરમાં બેઠો હોય, ને જ્યારે તું રસ્તે ચાલતો હોય, ને જ્યારે તું સૂઈ જાય, ને જ્યારે તું ઊઠે, ત્યારે તે (અટલે કે આ વચનો) વિશે વાત કર, અને તું તેમને નિશાની તરીકે તારે હાથે બાંધ, ને તારી આંખોની વચ્ચે તેમને કૃપાળભૂષણ તરીકે રાખ. અને તેમને તારા ઘરની બારસાખો ઉપર તથા દરવાજા ઉપર લખ." (પુનર્નિયમ ૬ : ૬-૮).

તે જમાનામાં યહૃદીઓ એમ કરતા હતા, અને આજે પણ ચુસ્ત યહૃદીઓને આ પ્રમાણે કરતા મેં અમેરિકામાં અને ઇજરાયલમાં પણ જોયા છે. ચામડાની (અને હવે રેશમ, નાયલોન કે પ્લાસ્ટિકની પણ) વાધરીઓ કે પટીઓમાં નાની ચામડાની કે અન્ય ચીજની પેટી હોય, અને તેમાં જૂના કરારનાં (અને વિશેષે કરીને પુનર્નિયમ ૬ : ૪-૮નાં વચનો કે એમાંની એકાદ કલમનાં) વચન છાપેલાં કે હાથે લખેલાં હોય, અને એ પેટીઓને હાથે બાંધેલી હોય. “નિશાની તરીકે તારે હાથે બાંધ.” અને એવી જ પટીઓવાળી જરાક મોટી પેટી માથાની આસપાસ બાંધવામાં આવતી. અને એ પેટી કપાળની ઉપર બે આંખો વચ્ચે રાખવામાં આવતી. એને “કપાળભૂષણ” કહે છે. મેં ઘણાને આ કપાળભૂષણ બાંધેલા જોયા છે. એ નાની પેટીમાં પણ યહોવાનાં ઉપરનાં વચન રાખેલાં હોય. વળી, ઘણાં યહૃદી ઘરોના બારણો (દરવાજે) અને બારસાખો આગળ લાકડાની, ચામડાની કે અન્ય કંઈ ચીજની નાની ડબ્બી કે કોથળીમાં યહોવાનાં વચન રાખેલાં, અને એમ લટકાવેલાં હોય. મારા પુસ્તક “ગુજરાતી બાઇબલનો ઇતિહાસ”માં ૧૮ પૃષ્ઠ પર યહૃદીએ કપાળ પર પહેરેલા કપાળભૂષણનું ચિત્ર આપ્યું છે.

કમોશ : (૧ રાજા ૧૧ : ૭. ૨ રાજા ૨૩ : ૧૩).

મોઆબીઓનો રાખ્યીય દેવ (મૂર્તિપૂજા) કમોશની આગળ પણ બાળકોને અનિમાં બાળવામાં આવતાં.

કરતાલ :

કંસીજોડાં (એમાં ‘જાંઝ’ ઉમેરી શકાય, પણ મંજુરાને જાંઝ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.) ૨ શમૂઅલ ૬ : ૫.

કરાર :

આ લખાણમાં આપણે માણસોએ અન્ય માણસો સાથે કરેલા

કરાર વિશે જોવાના નથી, પણ ઈશ્વરે માણસો સાથે કરેલા કરાર વિશે જોવાના છીએ. અંગ્રેજીમાં ‘કવેનન્ટ’ (Covenant) અને ‘ટેસ્ટામેન્ટ’ (Testament) એવા બે શબ્દો બાઇબલમાં વાપર્યા છે, પણ ગુજરાતીમાં માત્ર ‘કરાર’ એમ માત્ર શબ્દ છે.

બાઇબલમાં ‘કરાર’ શબ્દ મૂળ હિન્હુ શબ્દ ‘બેશીથ’ પરથી આવ્યો છે, અને એ હિન્હુ શબ્દનો અર્થ ‘ચીરવું’, ‘ફાડિયાં કરવાં’ કે ‘કાપવું’ થાય છે. ઘણું ખરું કરારમાં ઉત્તરતી વખતે વાછરડો કાપીને તેના બે ભાગ કરીને બે સામસામી બાજુએ ગોઠવવામાં આવતા વળી, પક્ષીઓને પણ ચીરીને બે બાજુએ મૂકવામાં આવતાં. કોઈ વખત પક્ષીઓને ચીર્યા વગર મારીને મૂકવામાં આવતાં, અને કરારમાં ઉત્તરનાર વ્યક્તિઓ આ ચીરેલાં પ્રાણી-પંખીઓના બે ઢગ વચ્ચેથી પસાર થતી.

ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૮-૨૦માં પ્રભુ પોતે અબ્રામ સાથે કરારમાં ઉત્તરે છે તેનું બધુ સ્પષ્ટ વર્ણન આપ્યું છે : “અને તેણે કહ્યું કે, ‘હે પ્રભુ યહોવા, હું એનો વારસો પામીશ, એ હું શાથી જાણું?’ અને તેણે (યહોવાએ) તેને કહ્યું કે, ‘ત્રણ વર્ષની વાછરડી, તથા ત્રણ વર્ષની બકરી, તથા ત્રણ વર્ષનો મેંઢો, તથા એક હોલું ને કબૂતરનું એક પીલું મારે સારુ લે.’ અને તેણે એ સર્વ લીધાં, ને તેઓને વચ્ચમાંથી ચીરીને કકડા સામસામા મૂક્યા, પણ તેણે પક્ષીઓને ચીર્યા નહિ. અને જ્યારે શિકારી પક્ષી તે મુડાં ઉપર પડ્યાં ત્યારે અબ્રામે તેઓને ઉડાડી મૂક્યાં. અને સૂર્ય આથમતો હતો, ત્યારે અબ્રામ ભરઊંઘમાં પડ્યો. અને જુઓ, મોટો ધોર અંધકાર તેના પર પડ્યો. અને તેણે (યહોવાએ) અબ્રામને કહ્યું, ‘તું ખચીત જાણા, કે તારો વંશ પરદેશમાં ભટકશો, અને ત્યાંના લોકોની સેવા કરશો, અને ચારસેં વર્ષ લગી તેઓને દુઃખ દેવામાં આવશે, અને જે લોકોની સેવા તેઓ કરશો તેઓનો ન્યાય પણ હું કરીશ, અને ત્યાર પછી તેઓ ઘણી સંપત્તિ લઈને નીકળશો.

પણ તું પોતાના બાપદાદાઓની પાસે શાંતિએ જશે, અને તું ઘણો ઘરડો થયા પછી દટાશે, અને તેઓ ચોથી પેઢીમાં અહીં પાછા આવશે, કેમ કે અમોરીઓમાંનાં પાપનો ઘડો હજુ ભરાયો નથી,’ અને એમ થયું કે, સૂર્ય આથમતાં અંધારું થયું, ત્યારે જુઓ, એક ધુમાતી સગડી તથા બળતી મશાલ કે જે એ કકડાઓની વચમાં થઈને ગઈ. તે જ દિવસે યહોવાએ અખ્રામ સાથે કરાર કર્યો કે, “..... (જુઓ, ૧૮-૨૦ કલભો).”

આ બનાવમાં માત્ર પ્રભુ કરારમાં ઉત્તરે છે, અને ચીરેલા કકડાઓ વચ્ચે થઈને પ્રભુ પોતે એના પ્રતીક્ષસમાં ધુમાતી સગડી અને સળગતી મશાલના રૂપમાં પસાર થાય છે. એમ ઈશ્વર પોતે અખ્રામ સાથે કરારમાં ઉત્તરે છે. અખ્રામ ચીરેલા કકડાઓ મધ્યેથી પસાર થતો નથી. એ તો માત્ર ઈશ્વરે રજૂ કરેલો કરાર સ્વીકારી લે છે.

આપણે શરૂઆતે જોઈ ગયા કે હિન્દુ ભાષામાં ‘બેરીથ’ (=ચીરવું) શબ્દ ઉપરથી આ ‘કરાર’ શબ્દ ઉત્તરી આવ્યો છે. એમાં લોહી વહેવડાવવા વિશે આવે છે. એટલે ઈશ્વરે જે જે કરાર માણસ સાથે કર્યા છે તેમાં લોહી વહેવડાવવામાં આવ્યું છે. (આ માટે જુઓ, હિન્દુ ૬ : ૧૨-૨૨) :

“બકરાના તથા વાછરડાના રક્તથી નહિ, પણ પોતાના જ રક્તથી, માણસોને સારુ સનાતન ઉદ્ધાર મેળવીને પરમ પવિત્રસ્થાનમાં એક જ વખત ગયો હતો... તો પ્રિસ્ત, જેણે સનાતન આત્માથી પોતાના પંડનું દોષ વગરનું બલિદાન ઈશ્વરને આપ્યું તેનું રક્ત તમારા ફદ્યને જીવતા ઈશ્વરને ભજવા સારુ નિર્જવ કામોથી કેટલું બધું વિશેષ શુદ્ધ કરશે? એ જ કારણથી પહેલા કરારના વખતમાં જે ઉલ્લંઘનો કરવામાં આવ્યાં હતાં, તે કરનારના ઉદ્ધારને સારુ તે પોતે મરણ પામે, અને જેઓને તેડવામાં આવ્યા છે, તેઓને અનંતકાળના વારસાનું વચન મળે, માટે તે નવા કરારનો મધ્યસ્થ છે... કેમ કે મોશેએ નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે દરેક આજા સર્વ લોકોને કહી સંભળાવ્યા પછી, પાણી, કિરમજી

ઉન તથા ગુજરાતિનું વાચીરડાનું તથા બકરાનું રક્ત લીધું, ને તેને પુસ્તક પર તથા સર્વ લોકો પર પણ છાંટીને કહ્યું કે, જે કરાર ઈશ્વરે તમને હરાવી આપ્યો તેનું રક્ત એ જ છે. વળી, તેણે તે જ રીતે મંડપ પર તથા સેવાના સધણાં પાત્રો પર પણ રક્ત છાંટ્યું હતું. નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે ઘણું કરીને સધળી વસ્તુઓ રક્તથી શુદ્ધ કરવામાં આવે છે, ને રક્ત વહેવડાવ્યા વગર પાપની માફી મળતી નથી.”

ચિર્મેયા ૩૪ : ૧૮, ૧૯માં માણસોના અંદર અંદરના કરારની વાત હોવા છતાં, એ જ ચિત્રમય શબ્દો છે : “જે માણસોએ મારા કરારનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે, જેઓએ વાચીરડાના બે કકડા કરીને તેના બે ભાગોની વચ્ચેથી જઈને મારી આગળ કરાર કર્યો હતો....”

શ્રીકમાં પણ ખાસ પ્રકારનો શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. નવા કરારમાં શ્રીક પાઠમાં તેમ જ જૂના કરારના ‘સપ્તતિ’ના શ્રીક પાઠમાં ‘દિયાથેકે’ (Diatheke) શબ્દ વાપર્યો છે. જો કે ‘કરાર’ને માટે શ્રીક ભાષામાં ‘સુનથેકે’ શબ્દ હોવા છતાં, ‘દિયાથેકે’ શબ્દ વાપર્યો છે. ‘સપ્તતિ’ શ્રીક આવૃત્તિમાં આ ‘દિયાથેકે’ તે અસલ હિંખૂ મૂળ ‘બેરીથ’ના તરજુમા તરીકે જ ઉતાર્યો છે. પણ એમાંથે ખાસ હેતુ છે. શ્રીક ‘દિયાથેકે’ શબ્દનો અર્થ ‘વસિયતનામું’ અથવા ‘વીલ’ થાય છે. અંગ્રેજી શબ્દ Covenant(કવેનન્ટ)માં ‘ભેગા મળવું’નો અર્થ સમાયેલો છે. જૂના ફેન્ચ શબ્દ ‘Convenir’ (કન્વેનીર) પર મધ્ય યુગનો અંગ્રેજી શબ્દ ‘Convenire (કન્વીનાયર) શબ્દ છે. આ બધાનો અર્થ ‘ભેગા મળવું’ થાય છે. કરાર કરવાને બે પક્ષ કે અમુક માણસો ભેગા મળે. એ જ અર્થ ગુજરાતી શબ્દ ‘કરાર’માં પણ બે પક્ષ કે અમુક લોકો વચ્ચે - ભેગા મળીને - કરાર કરવામાં આવે છે. પણ શ્રીક ‘દિયાથેકે’માં બે પક્ષ કરાર કરે એવી કોઈ વાત નથી. અંગ્રેજી શબ્દ Testament (ટેસ્ટામેન્ટ)નો અર્થ ‘મૃત્યુપત્ર’, વસિયતનામું, પણ થાય છે. એ અર્થમાં શ્રીક ‘દિયાથેકે’ બરાબર છે.

ઉપર જોયું તેમ 'દિયાથેકે'માં વસિયતનામું કે 'વીલ'નો અર્થ છે. પવિત્ર આત્માએ બાઇબલમાં આ શબ્દ વાપરવા દીધો છે એ મહત્વની બાબત છે. માણસ ઈશ્વરની સાથે સામસામા કરારમાં ઉત્તરી શકે નહિં. જેમ અખ્રામ સાથે (ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૮-૨૦માં) પ્રભુ કરાર કરે છે, ત્યારે ચીરાયેલાં પશુપક્ષીઓ વચ્ચે થઈને 'ધૂમાતી સગડી અને સળગતી મશાલ' તરીકે ઈશ્વર એકલો જ પસાર થયો, એમ જ ઈશ્વર માણસ કે પ્રજા સાથે જ્યારે જ્યારે કરાર કરે છે ત્યારે ત્યારે એમાં ઈશ્વર એકલો જ એમાં ઉત્તરે છે. માણસ અથવા પ્રજા તો કરારની શરતોનો માત્ર સ્વીકાર કરે છે. 'દિયોથેકે' અથવા વસિયતનામામાં એક જ વ્યક્તિ એ 'નામા'માંની શરતોનો સ્વીકાર કરે છે. એણો કાં તો એ 'દિયાથેકે' અથવા વસિયતનામાનો આખો જ સ્વીકાર કરી લેવો પડે, અથવા તો તેને ફગાવી દેવું રહ્યું તે માણસ એની એકેય શરત બદલાવી શકે નહિં, કે કંઈ પણ ફેરફાર કરી શકે નહિં.

નીચેની કલમોમાં અને એ સિવાય બીજી અનેકમાં ગીકમાં 'દિયાથેકે' અને ગુજરાતીમાં 'કરાર' શબ્દ વાપર્યા છે : લૂક ૧ : ૭૨. પ્રે. કૃ. ઉ : ૨૫. રોમન ૮ : ૪. ૧૧ : ૨૭. ગલાતી ૩ : ૧૭. એફેસી ૨ : ૧૨. હિબ્રૂ ૭ : ૨૨. ૮ : ૬, ૮, ૧૦. ૧૦ : ૧૬.

ઈશ્વરે માણસ સાથે કર્યા હોય એવા કુલ આઠ કરાર બાઇબલમાં આપવામાં આવ્યા છે. એ કરારો જુદા જુદા જમાના સૂચવે છે. પ્રત્યેક કરારથી નવો જમાનો શરૂ થાય છે. લેખકના પુસ્તક "ચિત્રમય બાઇબલ અભ્યાસક્રમ" આ સાત જમાના અને આઠ કરાર વિશે લખવામાં આવ્યું છે. આ કરારો નીચે પ્રમાણે છે :

આઠ કરારો

I. એદનમાંનો કરાર (ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૮-૩૦. ૨ : ૧૫-૧૭).

માણસનું પતન થયું તે પૂર્વ ઈશ્વરે એદન બાગમાં આદમ અને

હવાને આ કરાર આપ્યો. એ કરાર આપવામાં આવ્યો ત્યારથી “નિર્દોષાવસ્થા” નો જમાનો શરૂ થયો. અને એની શરત આજીવીનતા હતી. એમાં કુલ સાત શરતો હતી :

- (૧) પૃથ્વીને માનવી સંતોનોથી ભરપૂર કરવી.
“સફળ થાઓ, વધો, અને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો.” (ઉત્પ. ૧ : ૨૮).
- (૨) “તેને (પૃથ્વીને) વશ કરો” (૧ : ૨૮).
કદાચ એનો અર્થ એ થતો હશે કે માનવવંશની જરૂરિયાત પ્રમાણે પ્રકાશ, ઉખા, વીજળી, ગુરુત્વાકર્ષણ, વગેરે બળોને વશ કરી જરૂર પ્રમાણે એનો ઉપયોગ કરો.
- (૩) બધાં પ્રાણી, પંખી, માછલાં, જીવજંતુઓ પર અમલ ચલાવો (૧ : ૨૮).
- (૪) શાકાહારી ખોરાક લેવો. ૩૦મી કલમ પરથી એમ લાગે છે કે બધાં પ્રાણીઓ માટે પણ શાકાહારી ખોરાક હતો (૧ : ૨૯, ૩૦).
- (૫) એદન બાગ તેઓએ જેડવાની હતી (૨ : ૧૫).
પતન પહેલાં આ કામ શ્રમભર્યું નહિ, પણ આનંદભર્યું હશે. પતન પછી જ ‘કાંટા અને કાંટાળી’ અને જાખરાંએ જેતીનું કામ દુઃખભર્યું, કષ્ટમય અને પરસેવાભર્યા શ્રમભર્યું બની ગયું.
- (૬) વાડીની વચ્ચેના ભલુંભૂંદું જાણવાના વૃક્ષનું ફળ ખાવાની મના હતી. ધાવણા બાળકની જેમ આદમ-હવાને નિર્દોષ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. પાપ શું છે તેનું તેમને ભાન નહોતું. તેમની આસપાસનું વાતાવરણ પાપની અસરોરહિત હતું. જો તેમણે ઈશ્વરની આજ્ઞા તોડી ન હોત, તો તેઓ નિર્દોષ જ રહેત.

(૭) અનાજાંકિતપણાની સજા મૃત્યુ હતી.

આત્માનું મૃત્યુ એટલે ઈશ્વરથી અળગાપણું, તે તત્કષણ બન્યું, સાર્વકાલિક મૃત્યુ (પ્રકટી. ૨૦ : ૬, ૧૪). આ મૃત્યુ નવાં આકાશ તથા નવી પૃથ્વી સ્થપાય ત્યાર પહેલાં અમલી બનશે, સિવાય કે વ્યક્તિ પ્રિસ્તમાં નવો જન્મ પામે, અને ત્રીજું મરણ તે શારીરિક મૃત્યુ. શરીરમાં એની અસરો તો પતનકાળથી શરૂ થઈ ચૂકી હતી. જો ઈશ્વરે આદમ સાથેનો કરાર તે જે સમયે જો સ્થાપ્યો ન હોત, તો કદાચ શારીરિક મૃત્યુ તે જ કષ્ટો નાથી.

૩૩ આદમ સાથેનો કરાર (ઉત્પત્તિ ઉ : ૧૪-૧૭).

ઉપરના કરારની જેમ આ કરાર પણ આદમ અને હવા સાથે, પતન પછી અને એદન બાગમાંથી ખદેડી કાઢ્યાં તે પૂર્વ, ઈશ્વરે કર્યા, આદમથી જળપ્રલય સુધીનો જમાનો અંતરાત્માનો અથવા પ્રેરકબુદ્ધિનો જમાનો ગણાય છે.

આ કરાર દ્વારા ઈશ્વર પતિત માણસના જીવનનું નિયંત્રણ કરે છે. સમગ્ર માનવજાતને આ કરારમાં આવરી લેવામાં આવી છે. આ કરારની વ્યવસ્થા છેક પ્રિસ્તના સહસ્રાબ્દી રાજ્ય સુધી અમલી રહેશે.

આ કરારમાં કોઈ શરત રાખવામાં આવી નથી. એમાં ‘શાપ’ અને ‘વચન’ આપવામાં આવ્યાં છે.

૧. “શાપ” : ચાર પ્રકારનો શાપ.

ક. સર્પને : શોતાનના હાથમાં સાધન તરીકે વપરાયો. શાપ પૂર્વ તે સુંદર-રૂપાળો અને આકર્ષક હતો, હવે તો ઘૃણાયુક્ત બન્યો. હજી પણ એની કેટલીક સુંદરતા અને મોહકતા આજેય જોવા મળે છે. હવે તો પેટે ચાલનારો અને ધૂળ ચાટનારો બની ગયો. અગાઉ તે કદાચ ટટાર અને પગે ચાલતો હતો.

ખ. શોતાનને : એને અમુક મર્યાદાની છૂટ રહેશે. (“તું એની એડી છૂંદશો” ઉ : ૧૫), પણ આખરે એનો ન્યાય કરવામાં

આવશે, અને “નાશ” કરવામાં આવશે. (“તું તારું માથું છૂંદશે” ૩ : ૧૫).

ગ. સ્ત્રીને : ત્રણ પ્રકારે એની હાલત બગડી :

(i) અનેકગણાં ગર્ભધાન અને પ્રસૂતિ. પૃથ્વીને માણસોથી ભરેલી બનાવવાની હતી. (૧ : ૨૮). પણ હવે તો પાપને કારણે મરણો પ્રવેશ કર્યો, એટલે માણસોની સંઘા ઘટવાની. અત્યારે દર સેકન્ડ એક માણસ, અને દર એક દિવસે ૫૦,૦૦૦ માણસ ભરે છે. તો પૃથ્વીને ભરપૂર કરવા સ્ત્રીએ અનેક ગર્ભધાન ધારણા કરવાં પડશે. એમાં કદાચ એ પણ અર્થ સમાઈ જતો હોય કે એક જ પ્રસૂતિ વખતે જોડિયાં કે વધારે બાળકો જન્મે.

(ii) ગર્ભધાનથી પ્રસૂતિ સુધી - અને ખાસ કરીને પ્રસૂતાની પીડા ખૂબ વધી જશે. નારી-માનવીને નારી-પશુ સાથે સરખાવતાં આ વાત કેટલી સત્ય ઠરે છે! જો પાપ પ્રવેશ્યું ન હોત, તો પ્રસૂતિ વખતે વેદના ન હોત, માતૃત્વ આનંદકારક હોત, અને બાળકનો જન્મપ્રસંગ વધુ આનંદકારક બનત.

(આદમ-હવાને પતન પહેલાં કોઈ સંતાન હતાં નહિ. કાઈનનો જન્મ તેઓ એદનમાંથી બદેડી મુકયાં ત્યાર પછી થયો (૪ : ૧). જરૂરિયાતને કારણો આ એક જ માતાપિતાનાં સંતાનોએ અંદરઅંદર લગ્ન કર્યા.)

(iii) નારી, નરની સમોવડી બનાવવામાં આવી હતી, પણ નારીએ નરનું પતન આણ્યું, એથી એનું સમોવડીપણું જતું રહ્યું, અને નરને નારી ઉપર ઘણીપણું મળ્યું (૩ : ૧૬).

ଘ. પુરુષને : તેને લીધે ભૂમિ શાપિત થઈ, પહેલાં તો એદન બાળની દેખભાગ આનંદજનક હતી, પણ હવે તો માણસે સખત મહેનત કરવી પડશે, અને સખત મજૂરીમાં ખૂબ પરસેવો પાડીને ખેતરની પેદાશ ખાવી પડશે. અને જમીન કાંટા, કંટાળી અને ઝાંખરાં

ઉગાવશે. ફળકૂલવૃક્ષો અને અનાજ ઉગાવવા કેટલી મહેનત કરવી પડે છે! જ્યારે કાંટાં અને ઝાંખરાં આપોઆપ અને ઝપાટાબંધ ઉગે છે, ને ફેલાઈ જાય છે! જીવન કષ્ટમય બનશે, અને માણસનું શરીર આવા કપરા ઘસારાને લીધે વહેલું ઘસાઈ જશે, અને તે પાછો ધૂળમાં મળી જશે.

ચ. ભૂમિને : આદમને લીધે ભૂમિ શાપિત થઈ છે, અને તે હવે કાંટા, કંટાળી અને ઝાંખરા ઉગાવશે જેથી ખેતી કપરી બનશે (૩ : ૧૭-૧૮. રોમન ૮ : ૨૦).

છ. મસીહ સંબંધીનું પ્રથમ વચન : ‘શીનું સંતાન’ (=પ્રિસ્ત), સર્પનું (=શેતાનનું) માથું ધૂદશો, એટલે કે તેનો નાશ કરશે. એટલે કે આવનાર (હિંભૂ) મસીહ અથવા (શ્રીક) પ્રિસ્ત, શેતાનનો નાશ કરશે, અને માણસ તથા સૂચિને શાપની અસરમાંથી મુક્ત કરશે, અને પતન પહેલાંની સ્થિતિમાં લાવશે. (૩ : ૧૫. રોમન ૮ : ૨૧, ૨૨).

III નૂહ સાથેનો કરાર (ઉત્પત્તિ ૮ : ૨૦ - ૧૯ : ૧૭).

આ ત્રીજો સામાન્ય અને સર્વ માનવજીત સાથેનો ઈશ્વરનો કરાર છે. “અંતરાત્માના અથવા પ્રેરકબુદ્ધિના જમાનામાં” પણ માનવજીત સરિયામ નિષ્ઠળ નીવડી, અને ઈશ્વરે જળપ્રલય દ્વારા નૂહ અને કુટુંબ સિવાય, આખી માનવજીતનો, તેમ જ જળચરો સિવાયના સર્વ જીવોનો વિનાશ કર્યો. જળપ્રલય પછી નૂહે ઈશ્વરને પસંદ પડે તેવો યજ્ઞ કર્યો. અને તે સમયે ઈશ્વરે નૂહ સાથે બિનશરતી કરાર કર્યો. ત્યારથી “માનવી રાજ્યસત્તા”નો જમાનો શરૂ થયો. આ નૂહ સાથેનો ઈશ્વરનો કરાર પૃથ્વીને અગ્નિથી બાળીને નવી કરવામાં આવશે ત્યાં સુધી ચાલશે. આ કરારનું ચિહ્ન “મેઘધનુષ્ય” છે.

ઈશ્વરે આદમની સાથે કરેલા કરારમાં પતિત માનવીના જીવન સંબંધી જણાવેલી શરતો આ નૂહ સાથેના કરારમાં પણ ચાલુ રાખવામાં આવી છે. આ કરારમાં “માનવી રાજ્યસત્તાનો સિદ્ધાંત” પણ સ્થાપિત

કરવામાં આવ્યો છે, જેથી કરીને આ રાજ્યસત્તા દ્વારા પાપ, ઉલ્લંઘનો અને અરાજ્કતાને દાખવામાં આવે. કારણ, પાપને કારણે ઈશ્વર ફરીથી જળપ્રલય દ્વારા પૃથ્વીને શિક્ષા કરે એ શક્યતા રહી નથી. પૃથ્વીનો નાશ કરવાનો નથી, પણ પાપ કરનારને શિક્ષા ફરમાવવી.

આ નૂહ સાથેના કરારમાં નીચે પ્રમાણોની વ્યવસ્થા હતી :

૧. ઈશ્વર હવે ફરીથી ભૂમિને શાપ આપનાર નથી, અને સર્વ જીવોનો ફરીથી પાણીથી નાશ કરનાર નથી. (૮ : ૮-૧૫). વળી, પૃથ્વીની વ્યવસ્થા વાવણી, કાપણી, ઉનાળો, શિયાળો, દિવસ અને રાત ચાલુ રહેશે (૮ : ૨૨). એનું ચિહ્ન ‘મોઘધનુષ્ય’ થશે (૮ : ૧૧-૧૭).

૨. જેમ આદમને કહેવામાં આવ્યું હતું, તેમ નૂહને તથા તેના દીકરાઓને પણ કહેવામાં આવ્યું કે “સફળ થાઓ, વધો, ને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો” (૮ : ૧).

૩. અન્ય સર્વ જીવસૂચિ ઉપર, અગાઉની જેમ, તેઓ અમલ ચલાવે. આ બધા જીવ માણસથી બીહીશે.

૪. અત્યાર સુધી તેઓ ‘એનના કરાર’ પ્રમાણો શાકાહારી હતાં, પણ હવેથી તેઓ માંસાહાર કરી શકે છે, એટલું જ કે માંસમાંથી લોહી કાઢી નાખવું, - લોહી ખોરાક તરીકે લેવું નહિ (૮ : ૩-૫). મોશે મારફતે અપાયેલા નિયમશાસ્ત્રમાં જળાવેલા શુદ્ધ અશુદ્ધ પ્રાણીપંખીના ભેદ અહીં નથી આપ્યાં. અહીં તો કહ્યું છે કે, “પૃથ્વી પર હરેક ચાલનાર પ્રાણી તમારે સારુ ખોરાકને માટે થશો” (૮ : ૩, ૪).

૫. મનુષ્યધાતકને દેહાંતદંડની સજી ફરમાવવામાં આવી (૮ : ૬). આજ સુધી આ મૃત્યુદંડની સજી બંધ કરવામાં આવી નથી, પણ એનો અમલ કઈ રીતે કરવો તે ‘આશ્રયનગરો’ના પ્રકરણમાં આપવામાં આવ્યું છે (ગણના ૩૫ : ૧-૩૪).

આ કરાર નૂહ મારફતે આખી મનુષ્યજાત સાથે, અને દરેક જીવ સાથે કરવામાં આવ્યો.

આ કરારમાં ત્રણ ભવિષ્યકથનો ભાવિ પ્રજાઓ વિશે છે :

(i) હામના એક દીકરા કનાનનો વંશ બીજી પ્રજાઓને ગુલામ બનશે (ઉત્પત્તિ ૮ : ૨૫-૨૬). (ii) શેમના વંશજોનો ખાસ પ્રકારનો સંબંધ ઈશ્વર સાથે બંધાશે (ઉત્પત્તિ ૮ : ૨૬-૨૭). ઈશ્વરનું તમામ પ્રકટીકરણ શેમવંશીઓ મારફતે જ છે. પ્રિસ્ટ પણ, શરીરમાં શેમવંશી હતા. (iii) યાઝેતના વંશથી મોટી મોટી જાતિઓ ઊભી થશે (ઉત્પત્તિ ૮ : ૨૭). સરકાર, વિજ્ઞાન, કળા (art) મોટે ભાગે યાઝેતવંશીઓમાં સવિશેષ પાંગર્યા છે. ઇતિહાસ આ ભવિષ્યકથનના પૂર્ણ થયાનો સાક્ષી છે.

IV. અખ્રાહમ સાથેનો કરાર (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૧-૩).

બાબિલના બુરજનો બનાવ માનવદ્વારાને એક મહામોટો વળાંક આપે છે, ત્યાંથી ઇતિહાસનું પાનું જ બદલાઈ જાય છે (ઉત્પત્તિ ૧૧ : ૧-૮). બાબિલના બુરજ સુધી માનવકુટંબ આખું એક જ ઘટક તરીકે સંયુક્ત હતું, જુદી જુદી પ્રજાઓ નહોતી. કોઈ યહૃદીઓયે નહોતા, અને વિદેશીઓયે (વિધર્માઓયે) નહોતા. આખી માનવજાત મૂર્તિપૂજક હતી. આનો છલાજ કરવા માટ ઈશ્વરે શેમવંશી એક માણસની પસંદગી કરી તેને તેદું આખ્યું, અને તેના દ્વારા એક અલાહિદી કોમ અને અલાહિદી પ્રજા બનાવી. જેને તેદું આખ્યું તે માણસનું નામ અખ્રાહમ. મેસોપોટામિયા દેશમાં, ખાલદીઓના ઉર શહેરમાં અખ્રાહમ આ સમયે રહેતો હતો. (“મેસોપોતામિયા” એટલે બે પાણીઓ વર્ચ્યેનો દેશ. યુકેતિસ અને તેણિસ નદીઓ વર્ચ્યેનો દેશ).

અખ્રાહમ ઈશ્વરના તેડાને આધીન થયો. ઈશ્વરે એ સમયે જે કરાર તેની સાથે કર્યો, તેને પાછળથી ઈશ્વરે અખ્રાહમના પુત્ર આગળ વિસ્તૃત કર્યો અને પાકો કર્યો (ઉત્પત્તિ ૨૬ : ૧-૫), અને પછી એના

પૌત્ર યાકોબ આગળ પણ ટઠ કર્યો (ઉત્પત્તિ ૨૮ : ૧૦-૧૫). આ કરાર બિનશરતી હતો, અને ‘ધર્મપિતૃઓના જમાના’માં એ સ્થાપવામાં આવ્યો. એ કરારમાં સાત વચનો અભ્રાહમને આપવામાં આવ્યાં છે.

(૧) “હું તારાથી એક મોટી કોમ (=પ્રજા) ઉત્પન્ન કરીશ”
(૧૨ : ૨). બે રીતે આ વચન પૂરું થનાર હતું :

(૫) કુદરતી વંશજો દ્વારા. “સમુદ્રકંઠાની રેતી જેટલાં તારાં સંતાન વધારીશ જ વધારીશ” (ઉત્પત્તિ ૨૨ : ૧૭). આ વચન ઇસહાક (યાકોબ અને એસાવ મારફતે) અને ઇશ્માએલ (બાર કુળોના બાર સરદારો મારફતે) (ઉત્પત્તિ ૨૫ : ૧૬, ૧૭ : ૨૦, ૧૬ : ૧૦).

(૬) આત્મિક સંતાનો મારફતે “આકાશના તારા જેટલાં... તારાં સંતાન વધારીશ જ વધારીશ” (ઉત્પત્તિ ૨૨ : ૧૭). અભ્રાહમ સર્વ વિશ્વાસ કરનારાઓનો પિતા હતો, એટલે વિશ્વાસ કરનારા અગણિત ખ્રિસ્તીઓ અભ્રાહમનાં આત્મિક રીતે સંતાનો છે (ગલાતી ૩ : ૬, ૭, ૨૮, રોમન ૪ : ૧૨-૧૬).

(૨) “હું તને આશીર્વાદ દઈશ” (૧૨ : ૨). તે સમયે ઘેટાંબકરાં, ગધેડીઓ, ઊંટો, વગેરેનાં પારાવાર ધણો અને ટોળાં મારફતે, તને આશીર્વાદિત કર્યો. (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૪-૧૮, ૧૫ : ૧૮-૨૧, ૨૪ : ૩૪, ૩૫). તને આત્મિક આશીર્વાદો પણ મળ્યા (ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૬).

(૩) તારું નામ મોરું કરીશ” (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૨). બાઇબલમાં ખ્રિસ્તના નામ પછી અભ્રાહમનું નામ બીજા નંબરે આવે છે.

(૪) “તું આશીર્વાદરૂપ થશો” (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૨). અભ્રાહમ પોતાના સમયના લોકોને, પ્રજાઓને તથા રાજાઓને આશીર્વાદરૂપ બન્યો. અને તેના વંશજોમાં પ્રભુ ઈસુ, જગતના ઉદ્ધારક આવ્યા, એમ તે આપી પૃથ્વીને માટે આશીર્વાદરૂપ બન્યો.

(૫) “જેઓ તને આશીર્વાદ દે તેઓને હું આશીર્વાદ દઈશ” (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૩).

(૬) “જેઓ તને શાપ દે તેઓને હું શાપ દઈશ” (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૩). આ પાંચમી અને છણી બાબતો માનવઘતિહાસમાં કેટલી બધી રીતે યહૂદી પ્રજાની બાબતમાં સાચી ઠરી છે! બે ૭ દાખલા રંજડના લો : સાઠ લાખ યહૂદીઓનો સંહાર કરનારા હિટલરનું શું થયું? એના દેશના કેવા ભાગલા પડી ગયા! લાખો યહૂદીઓને રંજડનાર સામ્યવાદી રણિયાના કેવા હાલહવાલ થઈ ગયા છે!

(૭) “તારામાં પૃથ્વીનાં સર્વ કુટુંબ આશીર્વાદ પામશો” (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૩). આભિક રીતે પ્રભુ ઈસુ તારનાર મારફતે આ કેટલું સાચું પડ્યું છે! વળી, ખ્રિસ્તના સહસ્રાબ્દી રાજ્યમાં ઇજરાયલ પ્રજા દ્વારા વિદેશી (ઘેટાં) પ્રજાઓ પણ કેવો આશીર્વાદ પામનાર છે! (પુન. ૨૮ : ૮-૧૪. યશાયા ૬૦ : ૩-૫, ૧૧, ૧૬).

ઇસણાકને અર્પણ તરીકે યથાવવાની કસોટીમાં પસાર થયા પછી અખ્રાહમ સાથેના આ કરારને ફરીથી તાજો અને પાકો કરવામાં આવ્યો અને સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો (ઉત્પત્તિ ૨૨ : ૧૫-૧૮). એ સનાતન કરાર છે (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૭).

આ કરારનું ચિંહ ‘સુન્તત’ છે (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૮-૧૪). અને આ કરાર ‘અંત સમય’ સુધીનો છે, અને એમાં ‘નવી પૃથ્વી’ પણ આવી જાય છે.

આ અખ્રાહમ સાથેનો કરાર હિબ્રૂ પ્રજાને અનુલક્ષીને હતો, જ્યારે આદમ સાથેનો અને નૂહ સાથેનો કરાર - એ આખી માનવજાત સાથેના કરાર હતા. અને ચાલુ ૪ રહે છે.

V. મોશે સાથેનો કરાર (નિર્ગ. ૧૮ : ૫-૮).

મોશે ઇજરાયલ પ્રજાને ઇજિઝતમાંથી કાઢી લાવીને સિનાય (હોરેબ) પર્વત આગળ લાવ્યો, ત્યારે ઈશ્રે મોશેની મારફતે ઇજરાયલ પ્રજા સાથે આ કરાર કર્યો. ત્યાંથી માંડીને “નિયમશાસ્ત્રનો જમાનો”

શરૂ થયો. આ કરારના ત્રણ ભાગ પાડી શકાય :

૧. નૈતિક નિયમ : નિર્ગ. ૨૦ : ૧-૨૬. એમાં દર આજ્ઞાઓનો સમાવેશ થાય છે.

૨. રાષ્ટ્રીય નિયમો : નિર્ગ. ૨૧ : ૧-૨૪ : ૧૮.

૩. કિયાકાંડોના નિયમ : નિર્ગ. ૨૫ : ૧-૪૦ : ૩૮. આમાં મુલાકાતમંડપ વિશે, યાજકપદ વિશે, અને ભજનભક્તિના કાર્યક્રમ વિશે પણ નિયમો આપવામાં આવ્યા છે. આ કરારનું ચિહ્ન છે 'સાખ્બાથ' (નિર્ગ. ૩૧ : ૧૨-૧૮).

યદ્ધૂદી પ્રજા ઈ. સ. ૭૦માં વિખેરાઈ ગઈ ત્યાં સુધી આ કરાર અમલી રહ્યો. એ પછી એ મોક્ષફિ છે. પણ યદ્ધૂદીઓ પોતાના વતનમાં પાછા વસે, અને ખ્રિસ્તનો તેઓ સમગ્ર યદ્ધૂદી પ્રજા તરીકે સ્વીકાર કરશે ત્યારે આ કરાર 'પાલેસ્તાઈની કરાર' તરીકે અમલી બનશે, અને અભિનથી પૃથ્વીનો નાશ થાય ત્યાં સુધી અમલી રહેશે.

આ મોશેને અપાયેલો કરાર શરતી હતો. "તે હવે જો તમે મારું કહેવું માનશો, ને મારો કરાર માનશો, તો સર્વ લોકોમાંથી તમે મારું ખાસ ધન થશો." યદ્ધૂદીઓએ અનેક વખત આજ્ઞા તોડી છે, તો પણ ઈશ્વર વિશ્વાસુ રહ્યા છે. બીજું કે મોશે સાથેનો કરાર આવવાથી અભ્રાહમવાળો કરાર નાખૂં થતો નથી. (જુઓ, એ વિશે પાઉલ પ્રેરિતનો ખુલાસો, ગલાતી ૩ : ૧૭-૧૮). મોશેના કરારનાં અર્પણો, બલિદાનો, કિયાકાંડો વગેરે માણસનાં પાપ માફ કરી શકતાં નથી. તે બધાં તો 'ખ્રિસ્ત' તરફ આંગળી રીંધનારાં છે.

VI. પાલેસ્તાઈની કરાર (પુન ૩૦ : ૧-૧૦).

આ કરાર ઈશ્વરે મોશેની મારફતે ઈજરાયલ પ્રજાને આપ્યો હતો, અને ઈજરાયલ પ્રજા પસ્તાવો કરશો તો ઈશ્વર તેમને પાલેસ્તાઈનમાં પાછા લાવશે. તેઓ પાલેસ્તાઈનમાં પાછા આવશે,

અને પછી સામૂહિક પશ્ચાત્તાપ કરીને પ્રિસ્તનો સ્વીકાર કરશે (અખા. ૧૨ : ૧૦-૧૪). એટલે આ કરારની શરૂઆત થશે, અને એક હજાર વર્ષના (સહસ્રાબ્દી) રાજ્યમાં તે અમલી બની રહેશે. અને એ સહસ્રાબ્દી રાજ્યને અંતે 'પાલેસ્તાઇની કરાર'નો અંત આવશે.

અખ્રાહમવાળા બિનશરતી કરારમાં જે વિસ્તાર (ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૧૮-૨૧) દર્શાવ્યો છે તેટલો પ્રદેશ તેમણે આજ સુધી કદ્દી મેળવ્યો નથી, પણ સહસ્રાબ્દી રાજ્યકાળમાં યહૂદીઓ એ વતન આખું જ પામશે. બાઇબલમાં અન્ય સ્થળે આ વિસ્તારનો ઉલ્લેખ છે : ગણાના ૩૪ : ૩-૧૨. પુન. ૧૧ : ૨૪-૨૫. યહોશુઆ ૧ : ૩-૪. ૨ રાજા ૧૪ : ૨૫. યશાયા ૧૮ : ૨૩-૨૫. હજકી. ૪૮ : ૧-૨૮.

આ કરારના સાત ભાગ છે : (૧) યહૂદીઓના અનાજ્ઞાંકિતપણાને લીધે તેઓ દેશની બહાર વિખેરાઈ જશે. ઈ. સ. ૭૦માં એ બન્નું યહૂદીઓ ૧૦૪ દેશોમાં વિખેરાઈ ગયા. પુન. ૩૦ : ૧. (પુન. ૨૮ : ૬૩-૬૮). (૨) દેશબહારના સમયમાં પસ્તાવો ૩૦ : ૨. અને અમુક યહૂદીઓનું પાછા આવવું. (૩) પ્રભુનું પુનરાગમન ૩૦ : ૩. (આમોસ ૮ : ૮ - ૧૫. પ્રે. કૃ. ૧૫ : ૧૪-૧૭). (૪) એકેએક યહૂદી વતનમાં પાછો આવશે. ૩૦ : ૫. (યશાયા ૧૧ : ૧૧-૧૨. યિર્મયા ૨૭ : ૩-૮. હજકી. ૩૭ : ૨૧-૨૫). (૫) સામરા બધા જ યહૂદીઓ પ્રિસ્તનો સ્વીકાર કરશે. ૩૦ : ૬. (હોશયા ૨ : ૧૪-૧૬. રોમન ૧૧ : ૨૬-૨૭). (૬) હજરાયલ પર જુલમ ગુજારનાર પ્રજાઓનો ન્યાયકાળ ૩૦ : ૭. (યશાયા ૧૪ : ૧-૨. યોએલ ૩ : ૧-૮. માથી ૨૫ : ૩૧-૪૬). અને (૭) રાષ્ટ્રીય સમૃદ્ધિ ૩૦ : ૮. (આમોસ ૮ : ૧૧-૧૫).

VII. દાવિદ સાથે ઈશ્રે કરેલો કરાર (૨ શમ્ભૂએલ ૭ : ૪-૧૭).

ઈશ્રે આ કરાર દાવિદ રાજ સાથે યરુશાલેમમાં નાથાન પ્રબોધકની મારફતે કર્યો હતો. શરત એમાં એટલી જ હતી કે જો દાવિદના

વંશજ અનાજ્ઞાંકિત બનશે, તો તેમને સજા થશે, અને અપાયેલું વચન અમુક મુદ્દત સુધી મોક્કફ રખાશે, પણ કરાર કે વચન રદ થશે નહિ.

આ કરારમાં ચાર વચનો સમાયેલાં છે :

૧. દાવિદનું કુટુંબ : ૭ : ૧૩. એટલે કે દાવિદના વંશજ નાશ પામશે નહિ.

૨. દાવિદની રાજગાઢી : ૭ : ૧૩. એનું રાજ્ય કદી નાશ પામવાનું નથી. હા, અમુક સમયને માટે એ મોક્કફ રહેશે, પણ પાછલા સમયમાં એ રાજ્ય સ્થાપન થશે. બાબિલની ગુલામી પછી ફક્ત એ વંશના એક જ વારસ-રાજાને મુગટ પહેરાવવમાં આવ્યો હતો, અને તે ‘કાંટાનો મુગટ’ હતો (માથ્યી ૨૭ : ૨૮). પણ ઇજરાયલની સજા પૂરી થશે ત્યારે એ જ રાજા રાજ્ય મેળવીને પાછો આવશે, અને દાવિદની રાજગાઢી દાવિદપુત્ર તારીકે ફરીથી સ્થાપશે. લૂક ૧ : ૩૦ - ૩૩.

૩. દાવિદનું રાજ્ય : આ દાવિદપુત્ર આ પૃથ્વી પર યતુશાલેમમાં રાજ્યગાઢી સ્થાપશે. એનું રાજ્ય પૃથ્વી પરનું હશે. એ એક હજાર (સહસ્રાબ્દી) વર્ષનું હશે. “વળી, તે સમુદ્રથી સમુદ્ર સુધી, અને નદીથી તે પૃથ્વીની સીમા સુધી રાજ કરશે” (ગી. શા. ૭૨ : ૧-૨૦).

૪. “એ સદાકાળનું રાજ્ય થશે” : “તેનું રાજ્યાસન હું સદાને માટે સ્થાપિત કરીશ” (૨ શમુઅલ ૭ : ૧૩). “તારું રાજ્ય તારી આગળ સદા અવિચણ થશે, તારું રાજ્યાસન સદાને માટે કાયમ થશે” (૨ શમુઅલ ૭ : ૧૬).

VIII. નવો કરાર (હિન્દુ ૮ : ૭-૧૩. ધિર્મેયા ૩૧ : ૩૧-૩૪).

આ ‘નવો કરાર’ હજુ કરવામાં આવ્યો નથી. ઇજરાયલ પ્રજા પાલેસ્તાઇનમાં આવીને વસે, અને એક સામટો આખી પ્રજાનો નવો જન્મ થાય ત્યારે ઈશ્વર યહૂદીઓની સાથે આ નવો કરાર કરશે. “હવે પછી જે કરાર હું ઇજરાયલના વંશજોની સાથે કરીશ, તે આ

છે” (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૩). એ કરારમાં ચાર બાબતો આપવામાં આવી છે :

૧. નવો જન્મ : “હું મારો નિયમ તેઓનાં હદ્યમાં મૂકીશ, તેઓના હદ્યપટ પર તે લખીશ” (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૩).

૨. રાષ્ટ્રીય પુનઃસ્થાપના : “હું તેઓનો ઈશ્વર થઈશ, ને તેઓ મારા લોક થશે” (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૪). ઈશ્વરે જાણો કે થોડા સમય સુધી (ઈ. સ. ૭૦થી આજ સુધી) જાણો કે તેમને પડતા મૂક્યા હતા. પણ હવે ફરીથી તેઓ ઈશ્વરના પસંદ કરેલા અને વહાલા લોક બનશે. તેઓને પાલેસ્તાઇનમાં પાછા લાવવામાં આવશે, અને પ્રજા તરીકે સ્થાપિત કરવામાં આવશે.

૩. પવિત્ર આત્મા પોતે તેઓમાં કામગીરી બજાવશે. તેઓને પ્રત્યેકને ઈશ્વર અંગત રીતે શીખવશે “વળી, યહોવાને ઓળખો, એમ કહીને તેઓ હવે પછી દરેક પોતાના પડોશીને, તથા દરેક પોતાના ભાઈને શીખવશે નહિ, કેમ કે નાનાથી તે મોટા સુધી તેઓ સર્વ મને ઓળખશે.” (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૪).

૪. એકએકની દોષમુક્તિ : એકેએક યહૂદીનાં પાપની ક્ષમા કરવામાં આવશે. “હું તેઓના અન્યાયની ક્ષમા કરીશ, ને તેઓનાં પાપોનું સ્વારણ ફરી કરીશ નહિ, એવું યહોવા કહે છે” (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૪).

કાલવરીના કૂસ પર પ્રભુ ઈસુએ જે લોહી વહેવડાવ્યું તે ઉપર આ નવો કરાર આધારિત છે. જે લોહી ઈજરાયલને નવા કરારની ખાતરી આપે છે, એ જ લોહી મંડળીમાં સ્થપાયેલાં સર્વ વિશ્વાસ કરાનારાંને પાપની માઝી બક્ષે છે. મોશે સાથે ઈશ્વરે જે કરાર કર્યો હતો તેને “જૂનો કરાર” કહેવામાં આવ્યો છે, અને એની સાથેની સરખામણીમાં આ કરારને “નવો કરાર” કહેવામાં આવ્યો છે (ધિર્મયા ૩૧ : ૩૨. વળી, હિન્દૂ ૮ : ૬-૧૩), કારણ કે, મોશેવાળો કરાર જે

તરફ માત્ર આંગળી ચીધે છે, પણ અમલમાં લાવી શકતો નથી, તેને આ “નવો કરાર” અમલી બનાવે છે, - એટલે કે ઈશ્વરના ચારિઅય અથવા સ્વભાવ સાથે સુમેળ થાય એવું ઈશ્વરનાં આ સંતાનોનું જીવન પણ થયું છે.

નવો કરાર વત્તો સારો (નેતિક રીતે નહિ, પણ અસરકારક) નવો કરાર શરત વગરનો (જૂનામાં ‘જો આમ કરશો તો’) નવામાં ‘હું કરીશ.’

‘જૂનો કરાર’ અને ‘નવો કરાર’ - બાઇબલના બે ભાગનાં નામ : લોટિન બાઇબલમાં એ બે ભાગને જે મથાળાં લોટિનમાં આપવામાં આવ્યા છે, તે ઉપરથી અંગ્રેજ બાઇબલના બે ભાગ એ મથાળાં Testament (ટેસ્ટામેન્ટ) આપાવમાં આવ્યાં છે. ઈસુ પ્રિસ્તના આવ્યા અગાઉનો ભાગ તે ‘ઓલ્ડ ટેસ્ટામેન્ટ’ અને એ પછીનો ભાગ તે ‘ન્યૂ ટેસ્ટામેન્ટ.’ અને એ ઉપરથી ગુજરાતીમાં ‘જૂનો કરાર’ અને ‘નવો કરાર’ નામ પડ્યાં. બહુ જૂના ગુજરાતી બાઇબલમાં ‘પુરાણો બંદોબસ્ત’ અને ‘નવીન બંદોબસ્ત’ હતું.

કરારકોશ :

મુલાકાતમંડપમાં અથવા યરુશાલેમના મંદિરમાં પરમપવિત્ર સ્થાનમાં સોને મહેલી લાકડાની પેટી હતી, તે ‘કરારકોશ’ તરીકે ઓળખાતી હતી. ‘કોશ’ એટલે પેટી, અને એમાં ‘કરાર’ની યાદી તરીકે દશ આજ્ઞાઓ લખેલી બે શિલાપાટી યા સાક્ષ્યપાટી રાખવામાં આવી હતી. એટલે એને ‘કરારકોશ’ કહેવામાં આવતો અસલ તો એમાં ‘માના’ અને હારુનની ખીલેલી લાકડી પણ રાખવામાં આવ્યાં હતાં. કરારકોશ ઉપર સોનાનું દ્યાસન રહેતું (નિર્ગમન ૩૭ : ૧-૮. ૪૦ : ૨).

કરુબ અને સરાફ :

એમનાં બહુવચન : કરુબીમ અને સરાફીમ (ઉત્પત્તિ ૩ : ૨૪. નિર્ગ. ૨૫ : ૧૮. ઇત્યાદિ, હિન્દુ ૮ : ૫. ૨ કાળ. ૩ : ૭-૧૪. ૧ રાજા

૬ : ૨૩. ૨ શમુ. ૨૨ : ૧૧. ગી.શા. ૧૮ : ૧૦. હજકી. ૧ : ૫.
 ૧૦ : ૧. પ્રકટી. ૪ : ૬). એક પ્રકારના દૂત. તેઓને પાંખો હતી.
 માણસની ભૂંડાઈ અને અભિમાન સામે ઈશ્વરની પવિત્રાઈ જાળવનાર.
 કરેથીઓ (=કંતલ કરનાર) :

દાવિદ રાજાના લશ્કરમાં કરેથીઓ અને પલેથીઓ કોઈ
 ખાસ જાતના નાના સમૂહના માણસો હતા. તેઓ યહૂદીઓ
 નહોતા. તેઓ દાવિદની ખાસ તહેનાતમાં રહેતા હતા (૨
 શમુઅલ ૮ : ૧૮). અને રાજા કોઈને સજા કરવામાં કે મારી
 નાખવા માગતો હોય તો એ હુકમ આ લોકોને આપવામાં આવતો
 હતો, અને તેઓ એનો અમલ કરતા હતા (૧ રાજા ૨ : ૩૪,
 ૩૬). બાઇબલમાં આ બંને પ્રકારના લોકોનું વર્ણન સાથે સાથે
 કરવામાં આવ્યું છે. મૂળ તેઓ કઈ પ્રજાના હતા તે વિષે કંઈ
 ચોક્કસ કહી શકાય નહિ. કેટલાકનું કહેવું છે કે તેઓ
 પલિસ્તીઓમાંનું કોઈ જૂથ હશે.

કાપડીનું પર્વ : (જુઓ, 'પચાસમા દિનનું પર્વ').

કિસ્સેલ :

યહૂદી ધાર્મિક કેલેન્ડર પ્રમાણે નવમો માસ, અને સરકારી
 કેલેન્ડરમાં ગ્રીજો માસ. એના કુલ ૩૦ દિવસ. અંગ્રેજ ગણતરી પ્રમાણે
 પાછલો અધ્યો નવેમ્બર, અને આગલો અધ્યો ડિસેમ્બર આવે. એનો
 ૨૫મો દિવસ 'પ્રતિષ્ઠાપર્વ' (યોહાન ૧૦ : ૨૨). 'આગલો
 વરસાદ' ચાલુ.

કાર્મલ પર્વત (=ફળદુર્પ પ્રદેશ, શિકાર કરવાનું કોટવાળું મેદાન) :

(૧) આશોરના કુળના પ્રદેશમાં આ પહાડ આવેલો છે.
 એસ્ટ્રાઓલોનના મેદાનથી ભૂમધ્ય (મેડિટરેનિયન) સમુદ્ર સુધી આશરે
 ૧૨ માણલના (૧૮.૩ કિ.મી.ના) અંતરમાં આ પહાડ આવેલો છે.

પહાડનો પૂર્વ છેડો ૧૭૨૮ ફૂટ ઊંચો, અને પશ્ચિમ છેડો એકરના અખાત ઉપર સમુદ્રની સપાઠીથી ૬૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલો છે.

પૂર્વ છેડાને ‘એલ-મુખરાકાહ’ (=બાળવાની જગા) એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે. કારણ, એલિયાએ બાળના સાડીચારસે પ્રબોધકોને આ સ્થળે મારી નાખ્યા હતા. અને આ જ સ્થળે ઈશ્વરના અજિનએ એલિયાનાં દહનાર્પણોને ભસ્મ કરી નાખ્યાં હતાં (૧ રાજ ૧૮). વળી, આ સ્થળે આહાબ રાજાનાં ૫૦ માણસોને બાળી મૂકવામાં આવ્યાં હતાં. વળી, આ જ સ્થળે શૂન્નામી સ્ત્રી પોતાના દીકરાના મરણને લીધે એલિયાને બોલાવવા આવી હતી (૨ રાજ ૪ : ૨૫-૩૭).

ગીતોના ગીતમાં પોતાના પ્રીતમના શિરને કાર્મલ પર્વત સાથે સરખાવ્યું છે (ગી. ગી. ૭ : ૫). આ પર્વત પર પુષ્ણ ચારાની જગા હોવાથી તેને બાશાનની સાથે સરખાવ્યો છે (યશાયા ૩૩ : ૮. યિર્મ્યા ૫૦ : ૧૮. આમોસ ૧ : ૨). આ પર્વત ખૂબ સુંદર ગણવામાં આવ્યો છે. આ પર્વતની કેટલીક ગુફાઓ ખડકમાં ખોદી કાઢવામાં આવેલી છે, અને બહુ પુરાણા સમયમાં ભટકતી પ્રજાઓ રહેતી હતી. એલિયા અને એલિશા ઉપર જણાવી તેમાંથી કોઈ ગુફામાં રહેતા હતા. આમોસ ૮ : ઉમાં આ ગુફાઓ વિશે લઘ્યું છે.

પર્વતમાં પાણીનાં પુષ્ણ નદીનાળાં આવેલાં છે, જે કીશોન નાળાને મળે છે. વિધવિધ પ્રકારના મેવાનાં તથા ફૂલનાં જાડો જોવામાં આવે છે.

(૨) યદ્વારિયાના પહાડી પ્રદેશમાં આવેલું એક શહેર (કાર્મલ) (યહો. ૧૫ : ૫૫). આ શહેર નાબાલનું વતન હતું. (૧ શમુ. ૨૫ : ૨, ૫, ૭, ૪૦). વળી, દાવિદ રાજાની પત્ની અભીગાઈલની એ સ્વદેશ ભૂમિ હતી (૧ શમુ. ૨૭ : ૩). આ શહેરમાં રાજા ઉગ્રજીયાની દ્રાક્ષાવાડીઓ હતી (૨ કાળ. ૨૬ : ૧૦). આ શહેરનું ખંડેર આજે પણ જોવા મળે છે, અને એ ‘કુરમુલ’ નામે ઓળખાય છે.

કાલવરી :

ગ્રીકમાં 'કેનિયોન' (kranion). ગ્રીકમાં 'કારા' (kara) એટલે 'માથું', એ પરથી 'કેનિયોન' = ખોપરી. અંગ્રેજીમાં cranium (કેનિયમ) એટલે 'ખોપરી'. ગ્રીક 'કેનોન' (kranon)નો લઘુતાવાચક શબ્દ આ 'કેનિયોન' છે. લોટિનમાં એ કેલ્વરિયા તરીકે ઓખળાય છે, એટલે અંગ્રેજી તરજુમો કરનારાઓએ આ લોટિન શબ્દ પરથી અંગ્રેજીમાં 'કેલ્વરી' (calvary) રાખ્યું. ગુજરાતીમાં એ પરથી જ 'કાલવરી' પ્રચાચિત બન્યો. પણ કાલવરી શબ્દ ગુજરાતી બાઇબલમાં વપરાયો નથી. અરામી ભાષામાં 'ખોપરી' માટે 'ગોલગોથા' શબ્દ છે. અને હિન્દુમાં 'ગુલ્લોલેથ' શબ્દ છે. ન્યાયાધીશો ૮ : પત અને રાજા ૮ : ઉપમાં એનો તરજુમો 'ખોપરી' કર્યો છે. જ્યારે માથી ૨૭ : ઉત. માર્ક ૧૫ : ૨૨ અને લૂક ૨૩ : ઉતમાં ગુજરાતીમાં 'ગોલગ્થા' શબ્દ વાપર્યો છે, અને સાથે સાથે ખુલાસો પણ આપ્યો છે કે, "એટલે ખોપરીની જગા." યોહાન ૧૮ : ૧૭માં ફક્ત "ખોપરીની જગા, જે હિન્દુ ભાષામાં ગોલગ્થા કહેવાય છે." એમ લખ્યું છે.

આ ટેકરી ઉપર પ્રભુ ઈસુને વધસ્તંભે જડવામાં આવ્યા હતા. એને ખોપરીની જગા અથવા 'ખોપરીની ટેકરી' કહેવામાં આવે છે, કારણ કે એનો આકાર ઉધાડી ખોપરી જેવો છે. આજે પણ ઊગતા સૂર્યના પ્રકાશમાં એ ટેકરી મનુષ્યની ખોપરી જેવી જ દેખાય છે. આંખના ગોખલા જેવો બે ખાડામાંના એકને ધિર્મયાની ગુફા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એમ કહેવાય છે કે બાબિલના રાજાએ યહૃદિયાના રાજ્યને હરાવ્યું, યરુશાલેમનું પતન કર્યું, અને મંદિરનો ક્રીમતી સામાન બાબિલ લઈ ગયો, ત્યારે ધિર્મયા પયગંબરે યરુશાલેમની બહાર આ ગુફામાં બેસીને વિલાપ કર્યો હતો. પાયમાલ નગરીને જોઈ તે ચોધાર આંસુએ રડ્યો હતો. એ રુદ્ધનનું જે પુસ્તક તેણે લખ્યું તે જ 'ધિર્મયોના વિલાપ' તરીકે બાઇબલમાં છે.

બીજુ એક માન્યતા છે કે આદમની ખોપરી આ સ્થળેથી ભળી આવી હતી, એટલે તેનું નામ ‘ખોપરીની ટેકરી’ પડ્યું. પણ આ વાતમાં તથા લાગતું નથી. આ ટેકરી પર હાલ મુસ્લિમ કબ્રસ્તાન આવેલું છે, અને એની તળેટીમાં યરુશાલેમનું અને ઇજરાયલ દેશનું બસ સ્ટેન્ડ આવેલું છે.

યરુશાલેમ શહેરની દીવાલો અને કવાર તોડવામાં આવી હોઈને ‘કાલવરી’ ચોક્કસ ક્યા સ્થળે આવી તે વિશે અલગ અલગ ભત છે. લોકો ગુનેગારોને કરેલી વધસ્તાંભની સજા જોઈ શકે માટે આવી સજા જાહેર ધોરી માર્ગ પર રાખવામાં આવતી. એમ, કાલવરીનું સ્થળ જાહેર માર્ગ પર હોવું જોઈએ.

ઈ. સ.ની ચોથી સદીથી માંડીને આજ સુધી કાલવરીનું સ્થળ, અત્યારે યરુશાલેમ શહેરના કુઝે ડરોનું મહામંદિર અનો કોન્સ્ટન્ટાઈન બાદશાહનું મંદિર આવેલું છે તેને માનવામાં આવે છે. આજે એ મંદિરને ‘ચર્ચ ઓફ ધી સેપ્યુલકર’ (કબરનું મંદિર) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ત્યાં ઈસુની કહેવાતી કબર છે. બીજા કેટલાક લોકો જેને ‘ગોર્ડન્સ કાલવરી’ તરીકે ઓળખે છે તેને કાલવરીનું સ્થાન ગણો છે. ત્યાં પણ ઈસુની કબર આવેલી છે. પ્રોટેસ્ટન્ટ મંડળીઓનો મોટો ભાગ એને કાલવરી તરીકે ઓળખે છે. એ યરુશાલેમ શહેરથી એકાદ ફલ્લાંગ જેટલું દૂર છે. ‘ધિર્મયાની ગુફા’ પણ ત્યાં જ આવેલી છે. યરુશાલેમનું અને દેશનું બસ સ્ટેન્ડ પણ ત્યાં જ આવેલું છે. બાઇબલમાં ઈસુની કબર અંગે જે થોડું વર્ણન છે, એ વર્ણન આ ‘ગોર્ડન્સ ટુબ્બ’ને વધારે બંધબેસતું આવે છે:

મનુષ્યની ખોપરી ‘ખોપરીની ટેકરી’ ઉપર પ્રેમના પ્રભુને, દ્યાના સાગરને, વધસ્તાંભે ન જડી દે તો બીજું શું કરે? આજ સુધી મનુષ્યની ખોપરી એમ જ વર્તતી આવી છે ને!

કાસ્ટી દેશ :

બાબિલની દક્ષિણાના આખા મેસોપોટામિયાને કાસ્ટીઓનો દેશ કે કાસ્ટીમ કહે છે (ધર્મયા ૫૦ : ૧૦. ૫૧ : ૨૪. હજકી. ૧૬ : ૨૮). આ દેશનું હિન્દુ નામ કાસ્ટીમ, પણ આશ્શૂરી નામ કાસીદી (=શતનાર) હતું.

ઈરાની અખાત ઉપર કાલદાઈ નામની એક કોમ રહેતી હતી. તેમનો રાજ મરોદાખ બાલઅદાન કરીને હતો. તેણે જ્યારે આ દેશ જીતી લીધો ત્યારે આખા દેશને તેણે ખાલ્દી (=કાસ્ટીઓનો દેશ) એવું નામ આપ્યું (૨ કાળ. ૩૬ : ૧૭).

શરૂઆતમાં બાબિલના રાજાઓના આ દેશને 'શિનઆર' નામ આપ્યું હતું (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૦). પણ કાસ્ટીઓએ બાબિલમાં રાજ્ય કર્યું ત્યારે આ દેશને 'કાસ્ટી' નામ આપવામાં આવ્યું. આ દેશ ફિત નદીને જમણો કાંડે આવેલો હતો. એ આશરે ૪૦૦ માઈલ (૬૪૪ કિ. મિ.) લાંબો અને ૧૦૦ માઈલ (૧૭૦ કિ.મિ.) પછોળો હતો.

બાઇબલમાં જે પુરાણા શહેરોનાં નામ શરૂઆતે આપેલાં છે, એટલે કે, બાબિલ, એરેખ, અક્કાદ અને કાલ્નેષ, તે કાસ્ટીઓનાં શહેરો હતાં. કાસ્ટી પ્રજા શરૂઆતમાં બહુ નાની અને નબળી હતી, પણ પાછળથી તે 'કરડી' તથા ઉતાવળી 'ભયંકર તથા બિહામણી' (હિબ. ૧ : ૬-૧૦. અન યશાયા ૨૩ : ૧૩) પ્રજા ગણવામાં આવતી. તેઓને ખાલ્દીઓ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવતા.

આ દેશનાં મુખ્ય બંદરોમાં 'ઉર' હતું. ત્યાંથી ઘણા દેશો સાથે વેપાર ચાલતો હતો. આ 'ઉર'માંથી પ્રભુએ અખાહમને તેઢું આપ્યું હતું. નબુખાદનેસ્સાર બાદશાહના સમયમાં એનું સામ્રાજ્ય આખી દુનિયા પર હતું (ધાનિ ૨ : ૧, ૩૭). તેમની ભાષા અરામી હતી. બાબિલોનના નાશ વિશેની ભવિષ્યવાણી માટે જુઓ, યશાયા ૧૩. ૧૪ : ૨૩-૨૭.

“કાળ, કાળો અને અધ્રો કાળ” : દાનિ. ૭ : ૨૫.

(=વર્ષ, બે વર્ષ, અને અર્ધું વર્ષ, એટલે સાડાત્રણ વર્ષ).

ભવિષ્યમાં મંડળીનું ગગનગમન થશે, અને એ પછી સાત વર્ષ પ્રભુ ઈસુનું પ્રાગટ્ય થશે, એટલે કે તે પૃથ્વી ઉપર ઉત્તરશે. આ સાત વર્ષનાં પાછલાં સાડાત્રણ વર્ષ જે મહાવિપત્તિનો સમય હશે તે વિશે અહીં ઉલ્લેખ છે.

દાનિ. ૧૨ : ઉમાં પણ એ જ સમયગાળાની વાત છે : “કાળ, કાળો ને અધ્રો કાળ.” વળી પ્રકટી. ૧૨ : ૧૪માં પણ એ જ મુદ્દત વિશે કહ્યું છે : “સમય, સમયો તથા અધ્રો સમય.” વળી, પ્રકટી. ૧૧ : ૨, અને ૧૩ : ૫માં એ ગાળાને “૪૨ મહિના” તરીકે ઓળખાવ્યો છે, અને પ્રકટી ૧૨ : ફર્માં અને “બારસો સાઠ દિવસ” તરીકે ઓળખાવ્યો છે. યહૂંથી ધાર્મિક ચાંદ્રવર્ષના પ્રત્યેક માસના ઉદ્દો દિવસ લેખે સાડાત્રણ વર્ષના ૧૨૬૦ દિવસ થયા. દાનિયેલના સિત્તેરમા (વર્ષાના) અઠવાદિયાના (૮ : ૨૭) છેલ્લા અડધા ભાગની અહીં વાત છે.

કાંઠલો : (અયૂબ ૭ : ૬).

વણકરની શાળામાં કાપડ વણવા વપરાતું ઓજાર. દોરાના તાણાવાણથી કાપડ બને. ‘તાણો’ એટલે વણવા માટે તાણોલા લાંબા ઊભા તાર. ‘વાણો’ એટલે આડા તાર. જોઈતા રંગનું સૂતર કાંઠલામાં ગોટીડુપે મૂકેલું હોય, અને વણકર ઊભા તાર (વાણા)ની વચ્ચે જમણેથી ડાબે, અને ડાબેથી જમણો, એ કાંઠલાને ફેંકતો જાય, અને વણાયેલા ભાગને કઠણા કરતો જાય. આ કાંઠલો ખૂબ જ વેગથી ફેંકાય છે, એટલે અયૂબ કહે છે : “મારા દિવસ વણકરના કાંઠલા કરતાં વધારે વેગવાળા છે” (અયૂબ ૭ : ૬).

કાંડાકે : (પ્રે. ફુ. ૮ : ૨૭).

તે હબશીઓની રાણી હતી. એબિસિનિયા પરથી ‘હબશી’

શબ્દ બન્યો છે. આ એબિસિનિયા તે જ ઇથિયોપિયા દેશ. અને બાઇબલમાં એને 'કૂશદેશ' તરીકે પણ ઉલ્લેખવામાં આવ્યો છે. (જુઓ, 'કૂશદેશ.') ઇથિયોપિયાને ન્યૂભિયા તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

'પ્રેરિતોનાં કૃત્યો'માં વાત આપવામાં આવી છે તે સમયે એ દેશમાં કંડાકે નામની રાષ્ટ્રી રાજ્ય કરતી હતી. અને એ રાષ્ટ્રીનો પ્રધાન તથા કોશાધ્યક્ષ નામે 'ઈન્ડિક' કરીને એક ખોજો હતો. તે ભજનભક્તિને અર્થે યરુશાલેમ આવ્યો હતો. ત્યાંથી દેશ પાછા જતાં ફિલિપ સુવાર્તિકને હાથે તેનું બાન્ધિસ્મા થયું, અને તેણો પ્રત્યુ ઈસુ પ્રિસ્તાનો સ્વીકાર કર્યો.

કદાચ તેની સાક્ષી દ્વારા રાષ્ટ્રી કંડાકે પ્રિસ્તી થઈ હશે. હબશી ખોજાએ એબિસિનિયામાં સુવાર્તાપ્રચાર કર્યો, અને ઘણાંને પ્રિસ્તાની પાસે લાવ્યો. તેના વિશે એમ પણ કહેવાય છે કે તેણો આસપાસના પ્રદેશોમાં અને અરબસ્તાનમાં પણ સુવાર્તાપ્રચાર કર્યો. બીજુ એક વાત પણ તેના વિશે કહેવામાં આવે છે કે તે શ્રીલંકામાં પ્રિસ્તાની સાક્ષી આપતાં આપતાં શહીદ થયો.

કિસ્લેવ : (Chislev) ડિબ્લૂ : કિસ્લેવ. અક્રેડિયન ભાષામાં 'કિસ્લિમુ.'

યદ્ધૂદીઓનો સરકારી ત્રીજો મહિનો અને ધાર્મિક નવમો મહિનો. અત્યારે ઇજરાયલ દેશમાં ત્રીજો મહિનો. નહેંખ્યા ૧ : ૧. ઝખાર્યા ૭ : ૧. અંગ્રેજ મહિના નવેમ્બર-ડિસેમ્બર, શિયાળાની શરૂઆત થાય છે (યોહાન ૧૦ : ૨૨). પર્વતો પર હિમવર્ષ. વર્ષ દરમિયાન સૌથી વધુ વરસાદ ડિસેમ્બર, જાન્યુઆરી અને ફેબ્રુઆરી. વૃક્ષો બોડાં હોય છે, પણ પાદરો અને રણપ્રદેશમાં કૂણું ઘાસ ઊગી નીકળે છે. આ માસની રપમીએ મંદિરનું પ્રતિષ્ઠાપર્વ આવે છે. એને 'રોશનીનું પર્વ' પણ કહે છે. એ આઠ દિવસ ચાલે છે. એ મંદિરની વેદી પર ભૂંડ વધેરીને નાપાક કર્યું હતું, તે પછી યદ્ધૂદ મકાબીએ મંદિરનું શુદ્ધિકરણ કર્યું તેની યાદમાં આ પર્વ પાળવામાં આવે છે (યોહાન ૧૦ : ૨૨).

કુદરતી માણસ : (જુઓ, 'માણસ').

કુરબાન (એટલે અર્પિતદાન) : માર્ક ૭ : ૧૧.

હિંબૂ અને ગ્રીક 'કોરબાન' = ઈશ્વરને અર્પણ કરવું, એટલે જ 'પૂજ્ય કરવું' (નિર્ગ. ૨૮ : ૩૮). કુરબાન કરવું, કે કુરબાન કરેલું - એ બંને અર્થમાં વપરાય છે.

કુરેની : (માથી ૨૭ : ૩૨, માર્ક ૧૫ : ૨૧. લૂક ૨૩ : ૨૬).

કુરેની = સૂર્યનો ઝરો.

ઉત્તર આફિકાના લિબિયા રાજ્યનું તે એક શહેર હતું. હાલ એને ટ્રીપોલી કહેવામાં આવે છે. ગ્રીકોએ ઈ. પૂર્વ ૬૩૦માં એને વસાવ્યું. ભૂમધ્ય સમુક્રની સપાટીથી ૧૮૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ આ શહેર આવેલું છે. મહાન એલેક્ઝાન્ડરના મૃત્યુ પછી તે મિસરના કબજામાં આવ્યું, અને રાજા ટોલેમીએ (Ptolemy) ઘણા યહૂદીઓને શહેરમાં વસાવ્યા. એ પછી રોમનોના કબજામાં તે આવ્યું.

પ્રભુ ઈસુનો કૂસ ઊંચકનાર "કુરેનીનો સિમોન" તે આ શહેરનો વતની હતો. (માથી ૨૭ : ૩૨ અને ઉપર મુજબ બીજી સુવાતર્ણાઓમાં). પચાસમાના પર્વ વખતે કુરેનીથી ઘણા યહૂદીઓ યરુશાલેમ આવ્યા હતા. (પ્રે. ફુ. ૨ : ૧૦). વળી, આ શહેરના યહૂદીઓનું એક સભાસ્થાન પણ યરુશાલેમમાં હતું. (પ્રે. ફુ. ૬ : ૮). લુકિયસ કુરેની પણ આ શહેરનો વતની હતો (પ્રે. ફુ. ૧૩ : ૧).

કુરેનીનો સિમોન :

આફિકાના કુરેનાયકા જિલ્લામાં કુરેની નામનું સુંદર શહેર ગ્રીકોએ બાંધ્યું હતું. તેનો સિમોન નામનો વતની. ત્યાં ઘણા યહૂદીઓ રહેતા હતા (પ્રે. ફુ. ૨ : ૧૦). કુરેનીના યહૂદીઓનું સભાસ્થાન યરુશાલેમમાં હતું (પ્રે. ફુ. ૬ : ૮). આ સિમોને પ્રભુ ઈસુનો કૂસ ઊંચકી લીધો હતો (માર્ક ૧૫ : ૨૧).

કુંવારા, એક લાખ ચુમ્માળીસ હજાર :

પ્રકટીકરણ ૧ : પમાં લઘ્યું છે કે “પૃથ્વી પરથી જે એક લાખ ચુમ્માળીસ હજારને ખરીદવામાં આવ્યા હતા, તેઓ વગર બીજું કોઈ એ કિર્તન શીખી શક્યું નહિ. સ્ત્રીઓના સંસર્ગથી જેઓ અપવિત્ર થયા નથી તેઓ એ છે કેમ કે તેઓ કુંવારા છે.”

પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમન વખતે મંડળી ઉપર લઈ લેવાશે. મંડળી ગગનમાં હશે એ સાત વર્ષના ગાળામાં પૃથ્વી પર યદ્દૂઢીઓની ભારે સતાવણી થશે. એ સમય દરમિયાન યદ્દૂઢીઓમાંથી એવા એક લાખ ચુમ્માળીસ હજાર હશે કે જેઓએ ‘‘ખ્રિસ્તવિરોધી’’ (૩.૫૮)ની પૂજા નહિ કરી હોય. જેમ આહાબ રાજાના સમયમાં (૧ રાજા ૧૮ : ૧૮) બાબાલની મૂર્તિની પૂજા નહિ કરેલી એવા ૭૦૦૦ હતા, તેમ પોતાને મૂર્તિપૂજાની ભ્રષ્ટ નહિ કરેલા એવા આ પ્રભુના લોક યદ્દૂઢીઓમાંથી, ૧,૪૪,૦૦૦ હશે, અને તેઓને મુદ્રાંકિત કરવામાં આવશે. મંડળી કે મંડળીના લોકોના સંબંધમાં આ કહેવાયું નથી, માત્ર સતાવણીના સમયના યદ્દૂઢીઓની આ વાત છે.

ચોથી કલમમાં આપ્યું છે કે “સ્ત્રીઓના સંસર્ગથી જેઓ અપવિત્ર થયા નથી તેઓ એ છે. કેમ કે તેઓ કુંવારા છે.” એ ઉપરથી એવું ખોટું સમજું બેસવાની જરૂર નથી કે પતિ-પત્નીનો દેહ સંબંધ અપવિત્ર છે. અથવા બ્રહ્મચારી રહેવું તે વધારે પવિત્ર છે. ઈશ્વરે પોતે આદિ માતાપિતાને આશીર્વાદ દીધો કે, “સફળ થાઓ અને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો.” પતિ-પત્નીનો દેહસંબંધ અપવિત્ર અથવા ઓછો પવિત્ર છે એવું શિક્ષણ બાઇબલના શિક્ષણથી તદ્દન ઊભાંદું છે, અને ખોટું છે. “સર્વમાં લઘુ માનયોગ્ય ગણાય.” (હિન્દુ ૧૩ : ૪). આ ૧,૪૪,૦૦૦ બધા કુંવારા હતા એમ માનવાની જરૂર નથી. કુંવારા માટે અહીં શ્રીકમાં જે શાબ્દ બાપર્યો છે તે ‘‘પાર્થેનોઈ’’ (કુંવારી, virgin) છે. અવિવાહિત કન્યાઓ (કુંવારીઓ) માટે વપરાતો શાબ્દ અહીં વાપર્યો

છે. 'મરિયમ કુંવારી'માં જે શબ્દ વપરાયો છે એ જ શબ્દ અહીં છે. જૂઠા ધર્મા અને જૂઠા મતાંતરોમાં ભળી જનારા અને મૂર્તિપૂજા કરનારા માટે 'બ્યલિચારી' શબ્દ બાઇબલમાં વપરાયો છે (પ્રક્રિયા ૧૪ : ૮-૧૨. યાકૃબ્દ ૪ : ૪ વળી સરખાવો). અને "ખ્રિસ્તવિરોધી" (શાપ્દ)ની પૂજા નહિ કરનારા આ ૧,૪૪,૦૦૦ માટે 'કુંવારીઓ' (અં. વર્જિન્સ. શ્રીક : પાર્થેનોઈ) શબ્દ વાપર્યા છે, તેઓ બધા આત્મિક રીતે 'કુંવારી' છે. જેમ માથી ૨૫ : ૧માં સુજાજનો માટે (પ્રભુ ઈસુના આગમનની રાણ જોતાં તૈપાર રહેનારાંઓ માટે) 'કુમારિકાઓ' શબ્દ વાપર્યા છે તેમ. પ્રક્રિયાકરણમાં બ્રહ્મ મંડળી માટે 'વેશ્યા' શબ્દ વાપર્યા છે (પ્રક્રિયા ૧૪ : ૮. ૧૭ : ૧-૫). વળી, જુઓ યશાયા ૧ : ૨૧. (સરખાવો ૨ કોરિંથી. ૧૧ : ૨. એફેસી ૫ : ૨૫-૨૭). આત્મિક સંદર્ભમાં બાઇબલમાં જેને વેશ્યા કહી છે તેનાં પ્રલોભનો યા પરીક્ષણોમાં નથી પડ્યાં અને જેઓએ ખ્રિસ્તી વફાદારી જળવી રાખી છે તેઓને માટે આ ઉપમા વપરાઈ છે : "સ્ત્રીઓના સંસર્ગથી અપવિત્ર થયા નથી તેઓ એ છે."

પાઉલના કથનનો અર્થ આની સાથે સરખાવો : "કેમ કે એક પતિની સાથે મેં તમારો વિવાહ કર્યા છે, કે જેથી એક પવિત્ર કુમારીકા જેવા હું તમને ખ્રિસ્તને સૌંપું" (૨ કોરિંથી. ૧૧ : ૨).

પ્રક્રિયાકરણ ૭ : ૧-૮માં જે ૧,૪૪,૦૦ ગણાવ્યા છે તે આ જ લોકો. સતાવણી સમયના ઇજરાયલનાં બાર કુળોમાંના પ્રત્યેકમાંથી બાર હજાર ($12,000 \times 12 = 1,44,000$) પસંદ કરાશે. અહીં બાર કુળોનાં જે નામ આપકેમાં આવ્યાં છે તે જરા નોંધ માગી લે છે. અસલ જૂના કરારમાં જે બાર કુળો છે તેમાંથી અહીં દાન અને એફાઇમનાં કુળોનાં નામ કમી કર્યા છે, અને એને બદલે યોસેફ અને લેવીનાં કુળો દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. અમ કેમ? કારણ સ્પષ્ટ છે, પુનર્નિયમ ૨૮ : ૧૮-૨૧માં આપ્યું છે કે કોઈ પુરુષ,

સ્ત્રી. કુટુંબ કે કુળ ઈજરાયલમાં મૂર્તિપૂજા દાખલ કરે તેનું નામ આકાશ તળેથી ભૂસી નાખવામાં આવે, અને તેવું કુળ ઈજરાયલમાંથી અલગ કાપી કઢાય.

એ મુજબ દાન અન એફાઇમનાં કુળોએ ઈજરાયલમાં મૂર્તિપૂજા દાખલ કરી હોઈને તેઓને આ શાપ લાગુ પડે છે. યરોબઆમના સમયમાં દાનના કુળમાં દાન શહેરમાં, અને એફાઇમના કુળમાં બેથેલમાં સોનાના વાછરડાની પૂજા શરૂ થઈ, અને એ બંને જગાએ મૂર્તિપૂજાની વેદીઓ સ્થપાઈ (૧ રાજ ૧૨ : ૨૫-૩૦). આને લીધે જ એ બંને કુળોનાં નામ અહીં ઈજરાયલમાંથી નાખૂદ કરાયાં, અને એમની જગાએ બીજાં નામ મુકાયાં.

પેલાં બે કુળમાંના પ્રત્યેકમાંથી બાર હજાર મુદ્રાંકિત નહીં થાય, અને મુદ્રાના રક્ષણ વગર જ તેઓને ભારે સત્તાવળીમાંથી પસાર થવું પડશે. પરંતુ પ્રભુ ઈસુના પૃથ્વી પરના એક હજાર વર્ષના શાંતિના રાજ્યમાં એ બે કુળોને પણ પવિત્ર વતનમાં હિસ્સો મળશે. (હજકી. ૪૮ : ૧-૭, ૨૩-૨૮). કલમ ૪થીના પાછલા ભાગમાં “પ્રથમફળ” શબ્દ છે, એનો અર્થ એટલો જ કે પુનઃસ્થાપિત થયેલા ઈજરાયલમાંથી તેઓ ઈશ્વરને ખાતર પસંદ કરાયેલાનું પ્રથમફળ થશે, એ કલમને મંડળી સાથે સંબંધ નથી.

કૂશદેશ : (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧૩. ૨ કાળ. ૨૧ : ૧૬. હજકી. ૩૮ : ૫).

કૂશ = કાળું.

નૂહના દીકરા હામના દીકરા કૂશો આ દેશ વસાવ્યો હતો, અને પોતાના નામ પરથી દેશનું નામ ‘કૂશ’ પાડયું હતું. કૂશ દેશ ક્યો તે વિશે નિષ્ણાતો એકમત નથી. કેટલાક કહે છે કે કૂશની પ્રજા વધતાં વધતાં અરેખિયાની દક્ષિણ સુધી ગઈ, અને ત્યાં વસી (૨ કાળ. ૨૧ : ૧૬). અને ત્યાંથી વધીને બાબિલમાં અને આશ્શૂરમાં

રહેવા લાગી. અને એમ જ્યાં જ્યાં તેઓ વસ્ત્યા તે પ્રદેશને કૂશ નામ આપ્યું.

આફિકમાં મિસરની સરહદ પર આ નામનો દેશ આવેલો હતો (હજકી. ૩૮ : ૫). એને ગ્રીક લોકો ઈથીયોપિયા કહેતા હતા. હાલમાં એને આબિસિનિયા નામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે (યશાયા ૧૮ : ૧. સફાન્યા ૩ : ૧૦).

મિસર દેશના જૂના લેખોમાં ઈથીયોપિયા નામ આપવામાં આવ્યું છે. (ગી.શા. ૬૮ : ૩૧. યશાયા ૧૮ : ૧. ધિર્મયા ૪૬ : ૮). કૂશી લોકો કાળા અને મજબૂત બાંધાના હતા. વળી, તેઓ મોટા વેપારી પણ હતા (યશાયા ૪૫ : ૧૪). મિસરીઓ અને કૂશી લોકો વચ્ચે બહુ લડાઈઓ થતી હતી, અને મિસરના કેટલાક રાજાઓ કૂશી હતા (૧ રાજા ૨૭ : ૪. ૧૮ : ૮).

એબિસિનિયા પરથી 'હબશી' શબ્દ બન્યો છે. આ હબશીઓની રાણીનો અમલદાર અને કોશાધ્યક્ષ, ફિલિપ સુવાર્તિક દ્વારા બાન્સિસમા પાચ્યો હતો. અને તેણે કૂશ (આબિસિનિયા) પાછા જઈને ખ્રિસ્તી ધર્મવિશ્વાસ ફેલાવ્યો હતો.

કૃતિકા : (અયૂબ ૮ : ૮. ૩૮ : ૩૧. આમોસ ૫ : ૮) નક્ષત્ર.

(અં. પ્લેઇડીસ - Pleiades). આ નક્ષત્રમાં સાત મોટા અને ઘણા બધા નાના તારા પૂર્વ આકાશમાં હોય છે.

કૃપા : (અં. Grace - ગ્રેસ. ગ્રીક : 'ચેરીસ').

ગ્રીકમાં અને અંગ્રેજીમાં એ શબ્દના અનેક અર્થ અને વપરાશ છે, બલકે વપરાશ પ્રમાણે અર્થ છે. અંગ્રેજીમાં બેએક દાખલા લઈએ : (૧) to grace the occasion = પ્રસંગને શોભાવવો; (૨) She is graceful = હાવભાવની - ચાલવાની - સુંદર ફ્લે, સૌંદર્ય; Your Grace = ઝ્યુક કે આર્થિક માટે વપરાતો ખિતાબ,

Grace marks = ધૂટના માર્ક (ગુણ), Grace = જમતી વખતની પ્રાર્થના, વગેરે.

ગુજરાતીમાં ‘કૃપા’ શબ્દનો એટલો વિસ્તૃત વપરાશ નથી. નવા કરારમા વપરાશના કૃપા એટલે માણસજીત ઉપર ઈશ્વર પિતાની કે પુત્રની અસીમ દયા અને અનંત પ્રેમ. એમાં માણસના કોઈ ગુણ, પદવી કે સારાં ફૂત્યો ભાગ ભજવતાં નથી. એ બધાંની ઉપરવટ જઈને ઈશ્વર માણસની ઉપર કૃપા કરે છે. માણસ પોતાનાં કોઈ કર્મ દ્વારા કે નિયમના આજ્ઞાપાલન દ્વારા ઈશ્વરની નજરમાં ન્યાયી ઠરી શકતો જ નથી. પણ ઈશ્વર પોતે પોતાની કૃપા દ્વારા જ માણસને ખ્રિસ્તના ઉદ્ધારક કાર્ય દ્વારા જ ન્યાયી ઠરાવે છે, અને ન્યાયી ગણે છે (તિતસ ઉ : ૪, ૫, ૭).

‘નિયમ’ અને ‘કૃપા’ અલગ અલગ છે (રોમન ૧૧ : ૬). જે ‘નિયમ’ કરી શકતો નથી તે કૃપા કરી શકે છે. ‘નિયમ’ માણસને પાપી પુરવાર કરે છે, જ્યારે ‘કૃપા’ માણસને ન્યાયી ઠરાવે છે. મંડળીનો જમાનો કૃપાનો છે, જ્યારે મોશેથી મંડળીના જન્મ સુધીનો સમય ‘નિયમ’નો જમાનો હતો. ‘નિયમ’ના જમાનામાં નિયમની માગણી આજ્ઞાપાલનની હતી, અને ઈશ્વર એ આજ્ઞાપાલન દ્વારા માણસની પાસે ન્યાયીપણું માગતા હતા, જે અશક્ય હતું, જ્યારે કૃપાના આ જમાનામાં ઈશ્વર પોતાની મફત કૃપા દ્વારા માણસને ન્યાયીપણું બખે છે (રોમન ઉ : ૨૧-૨૪. ૮ : ૩-૪. ગલાતી ૨ : ૧૬. ફિલિપી ૩ : ૮).

ખ્રિસ્તમાં કૃપા મફત છે, પણ ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ જરૂરી છે (યોહાન ૧ : ૧૭. ઉ : ૧૬. રોમન ૧૦ : ૪-૧૦). હર જમાનામાં વિશ્વાસ તો અગત્યનું પાત્ર (=વાસણ) રહ્યું છે (ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૬. રોમન ૪ : ૩. હિન્દૂ ૧૧મો અધ્યાય).

કોરડા : (જુઓ, ‘કોરડાનો માર’).

કોરડાનો માર :

રોમની રીત હતી કે વધસ્તંભે જડતાં પહેલાં ગુનેગારને કોરડાનો માર મારવો. ઈસુને પણ કોરડા મારવા લઈ ગયા.

કોરડાની શિક્ષા ઘણી ઘાતકી શિક્ષા હતી. પુનર્નિયમ ૨૫ : ૨ - તું પ્રમાણે યદ્દૂઢી કોરડાની રીત મુજબ ગુનેગારને સુવાડીને પીઠ ઉપર ફટકા મારવામાં આવતા. “જો દુષ્ટ માણસ ફટકા યોગ્ય હોય તો એમ થાય કે ન્યાયાધીશ તેને સુવાડીને તેના ગુના પ્રમાણે ગળીને તેને પોતાના દેખતાં ફટકા ભરાવે. ચાળીસ સુધી તે તેને મારે, પણ તે ઉપરાંત નહિ.” રખેને ભૂલથી ચાળીસ કરતાં વધારે ફટકા ભરાઈ જાય, અને કાયદો ભંગ થાય એમ સમજ્ઞને સામાન્ય રીતે ઓગણચાળીસ ફટકા મારવામાં આવતા (૨ કોરિંથી. ૧૧ : ૨૪). ચામડીની વાધરીઓનો ચાબૂક બનાવવામાં આવતો. એમાં બળદના ચામડાની એક અને ગધેડાના ચામડાની બે વાધરી લેવામાં આવતી. તેર ફટકા જમણા ખભા તરફ પીઠ ઉપર, બીજા તેર ફટકા ડાબા ખભા તરફ પીઠ ઉપર, અને આખરે બાકીનાં તેર ફટકા કમરની આસપાસ મારવામાં આવતા.

રોમન ફટકાની શિક્ષા તો ઘણી જ ઘાતકી અન ત્રાસજનક હતી. લાકડાનો ગોળ નાનો કકડો લઈ એની આસપાસ ચામડાની સંઘ્યાબંધ વાધરીઓ બાંધવામાં આવતી. પ્રત્યેક વાધરીને છેતે તીક્ષ્ણ અણીદાર હાડકાંના કે પછી સીસા, ત્રાંબા કે લોખંડના કકડા ગુંથી લેવામાં આવતા. ફટકાની સંઘ્યા નક્કી નહોતી. પીઠ ઉપર ફટકા પડતા ત્યારે માત્ર ચામડી ઉપર સોળ ઊઠતા એમ નહિ, પણ હાડકાંના કે ઘાતુના કકડા માંસને વીંધી નાખતા, અને માંસના નાના નાના દુકડા લઈને બહાર આવતા. ગુનેગારની પીઠ રેંસાઈ જતી, ધૂંદાઈ જતી. બહાર નીકળેલું માંસ અને લોહી તેની પીઠ ઉપર વેરવિભેર પથરાતાં. ગુનેગાર બેસુમાર યાતના પામતો. સામાન્ય માણસ તો

થોડાક ફટકામાં મૂછળ ખાઈ જતો. આવા રોમન ફટકા ‘અર્ધુ મોત’ ગણાતા. ગુનો કબૂલ કરાવવા કે સાકી પુરવાર કરાવવા પણ આ શિક્ષા વપરાતી. ઈ. સ. ૧૨૭માં અને ૨૪૮માં પોર્શિયન અને સીન્પ્રોસનિયન કાયદાની રૂએ રોમન નાગરિકને આ સજા કરવામાં આવતી નહોતી.

યહૂદી રીતે કોરડાની શિક્ષામાં ગુનેગારને સુવાડીને ફટકા મારવામાં આવતા, જ્યારે રોમન રીતે કોરડાની શિક્ષામાં ગુનેગારને નમાવવામાં આવતો. એના હાથ પીઠ પાછળ રાખી એને થાંભલે બાંધવામાં આવતો. સામાન્ય રીતે તદન નીચા, ત્રણ કૂટ ઊંચાઈના થાંભલે ગુનેગારને બાંધતા. પછી ફટકા મારવામાં આવતા. રોમન સૈનિક પોતે ફટકા લગાવતા. ફટકાના ઘાથી થતી વેદના અસહ્ય બનતી. શરીર ભયંકર રીતે ચીરાઈ જતું.

સૈનિકોએ ઈસુનાં વસ્ત્રો ઉતારી લીધાં, અને તેમના હાથ થાંભલા સાથે પાછળ બાંધી દીધા. આશરે ચારસો સૈનિકોની ટુકડી ત્યાં ખડી હતી. ઈસુની સાથે કુસે જડવામાં આવનાર પેલા બે બહારવટિયાને ફટકા મારવામાં આવ્યા નહોતા. ઈસુની ઉઘાડી પીઠ ઉપર કૂર કોરડાનો માર પડ્યો. પ્રત્યેક કોરડે ઈસુનાં પગ અને સંઘળા ગાત્રો ધ્રૂજી ઊઠચાં હશે. અને ફટકા ફક્ત પીઠ પર જ નહોતા પડતા, પીઠ પર ઝીકેલી વાધરીઓ પેલી બાજુ છાતી પર પણ વિચિત્ર અવાજ સાથે ફરી વળતી, અને છાતી પણ વીંધાઈ જતી.

આવે સમયે ભલભલા ગુનેગારો બૂમાબૂમ કરી મૂકતા અને પછી બેભાન બની જતા. આ પારાવાર વેદનામાં ઈસુએ બૂમ પાડી કે નહિ એ તો ખબર નહિ, પણ મૂંગી પ્રાર્થના તો કરી જ હશે. એમના આખા જીવનની રસમ પ્રમાણે એ જ નેસરિંક હતું.

પેલો રોમન સૂબેદાર ત્યાં ઊભો હતો, અને બધું નિહાળતો હતો. એના મનમાં શું મનોમંથન ચાલી રહ્યું હશે? એની ફરજ હતી

કે ગુનેગાર બેભાન બની જાય, અને એનું ભાન પાછું આવનાર નથી એમ લાગે, તો કોરડાની સજા બંધ કરવાનો હુકમ આપવો. આમ ઈસુને કોરડાની સજા પૂરી થઈ. તેમને થાંબલેથી છોડવામાં આવતાં તે ધરણી પર ઢળી પડ્યા હશે. આજે પણ યરુશાલેમમાં ખોદી કાઢેલું આ સ્થળ જોવા મળે છે. પેલો ટૂંકો થાંબલો પણ છે. પયગંબરે કેવું ભવિષ્યક્થન લખ્યું હતું! “આપણા અપરાધોને લીધે તે વીંધાયો, આપણાં પાપોને લીધે તે કચડાયો, આપણાને શાંતિ પ્રાપ્ત કરાવવાને માટે તેને શિક્ષા થઈ, અને સોણથી આપણાને સાજાપણું મળ્યું છે” (પશાયા ૫૩ : ૫).

કોરેશ : (દાનિ ૬ : ૨૮. યશાયા ૪૪ : ૨૮-૪૫ : ૧ - ૭. ૨ કાળ. ૩૬ : ૨૨-૨૩. એજરા ૧ : ૧-૧૧).

જગતના ઇતિહાસમાં તે સાયરસ રજો તરીકે અથવા કુરુશ તરીકે ઓળખાય છે. બાબિલના બંદિવાસનાં ૭૦ વર્ષ પૂરાં થતાં આ કોરેશ બાબિલોનની ગાદી પર આવ્યો. અને યહુદીઓને પાલેસ્તાઈન પાછા જઈ મંદિર બાંધવા પરવાનગી આપી. (ઈ. પૂર્વ ૫૩૦માં મૃત્યુ).

કુસ : (જુઓ, ‘વધસંભની સજા’).

૪

ખમીર : ‘ખટાશ કે આથો ચઠાવનારું તત્ત્વ’ (અં. યીસ્ટ, લેવન).

આ એક જાતનો પદ્યાર્થ છે, જે લોટ કે મેંદામાં આથો કે ઉભરાટ લાવે છે, અને ખટાશ લાવે છે. આમ તો આટા કે મેંદામાં નમક નાખ્યા વગર ગુંદીને રાખી મૂકવામાં આવે તો તેમાં ખટાશ અને આછો ઉભરાટ આવે છે.

હિન્દુ ભાષામાં ખમીર માટે ‘સેઓર’ શબ્દ વાપર્યો છે. અને એ શબ્દ જૂના કરારમાં માત્ર પાંચ વખત વપરાયો છે (નિર્ગ. ૧૨ : ૧૫, ૧૮. ૧૩ : ૧૭. લેવીય ૨ : ૧૧). અહીં “ખમીર” શબ્દ વાપર્યો છે.

પણ પાંચમી વખતે (પુન. ૧૬ : ૩) એનો તરજુમો ગુજરાતીમાં “ખમીરી રોટલી” કર્યો છે.

તે જમાનામાં અને આજે પણ આથો લાવવાની રીત વપરાય છે. અગાઉ આથવેલા લોંદામાંથી થોડોક રાખી મૂકી, નવા લોંદામાં તેને ઉમેરવામાં આવે છે, અને એમ આખો લોંદો આથાવાળો બની જાય છે.

પ્રથમ તો ખમીર, બાઇબલમાં ભૂંડાઈની ઉપમા તરીકે બધે જ વપરાયું છે. ખમીર હંમેશાં લોટને ખાટો બનાવી ફીંશ લાવી આથો ચડાવે છે. આ એક પ્રકારનો ‘સડો’ છે. ઇજરાયલપુત્રોને ફરમાન હતું કે પાસખાના દિવસો દરમિયાન તેઓએ પોતાનાં ઘરોમાં ખમીર રાખવું નહિ, અને રાખે તો તે શિક્ષાપાત્ર બને (નિર્ગમન ૧૨ : ૧૫. લેવીય ૨ : ૧૧. ૧૦ : ૧૨). કારણ, પાસખાનું પર્વ એ ઈસુ પ્રિસ્તના બહિદાનની પૂર્વછાયારૂપ હતું અને પાસખાનું હલવાન તરીકે વધેરાનાર ‘દેવના હલવાન’ ઈસુ પ્રિસ્તની ઉપમારૂપ હતું. એટલે ઈસુ પ્રિસ્ત નિષ્ઠલંક હોઈ તેની ઉપમારૂપ પાસખાના પર્વમાં ભેળસેળ ફેલાવનાર ખમીરની હાજરી ન હોવી જોઈએ. વળી, ૧ કોરિંથી. ૫ : ૬-૮માં લખ્યું છે : “તમે અભિમાન રાખો છો તે શોભતું નથી. થોડું ખમીર આખા લોંદાને કુલાવે છે, તે શું તમે નથી જાણતા? તમે જૂના ખમીરને કાઢી નાખો, જેથી જેમ તમે બેખમીર છો તેમ તેમ નવા લોંદારૂપ થઈ જાઓ... એ કારણથી આપણે એ પર્વ જૂના ખમીરથી નહિ, એટલે પાપ તથા દુષ્ટતાના ખમીરથી નહિ, પણ નિખાલસપણાથી તથા સત્યની બેખમીર રોટલીથી પાળીએ..” અહીં પણ ખમીરને ભૂંડાઈની સાથે સરખાવ્યું છે. વળી, પ્રભુ ઈસુ માથ્યી ૧૬ : ૬-૧૨માં અને માર્ક ૮ : ૧૫માં “ફરોશીઓના ખમીરથી અને સાદુકીઓના ખમીરથી” દૂર રહેવાનું કહે છે. વળી, તે હેરોદના ખમીરથી પણ દૂર રહેવા સૂચવે છે. ફરોશીઓનું ખમીર એટલે જૂઠા સિદ્ધાંત, કાયદાબંધન,

અને પરાકમ વગરનું ધર્મનું બાધ્ય કોચલું (બાધ્યચરણો). સાદુકીઓનું ખમીર એટલે શંકાશીલપણું, દૂતો અને પુનરુત્થાનમાં નહિ માનવું. હેરોદનું ખમીર એટલે ભૌતિકવાદ યા ધર્મ અને જગતીપણાનું ભિશ્રણ. ગલાતી ૫ : ઈમાં પણ કહ્યું છે, “થોડું ખમીર (લોટના) આખા લોંદાને ખમીરી કરે છે.” અહીં આ કલમમાં પણ સંત પાઉલ ખમીરને ભૂંડાઈના ભેળસેળ અર્થમાં જ વાપરે છે.

(આખા બાઇબલમાં માત્ર બે પ્રસંગે ખમીર વાપરવાનું છે : લેવીય ૨૩ : ૧૫-૧૭. ૭ : ૧૩ અને આમોસ ૪ : ૪, ૫ લેવીય ૨૩ : ૬-૧૪ સુધીમાં બેખમીરી રોટલી વાપરવાની વાત છે, પણ ૧૫-૧૭ કલમોમાં માણસોનાં અર્પણોની વાત હોઈને ખમીર વાપરવાની છૂટ આપી છે. કારણ કોઈ પણ માણસ પરિપૂર્ણ રીતે શુદ્ધ નથી. એવું ૪ ૭ : ૧૩મી કલમમાં છે. આમોસ ૪ : ૪-૫માં “ખમીરવાળી વસ્તુનું ઉપકારાથર્પણ ચઢાવો” એ તો મજાકમાં કહેવાયેલાં વચનો છે).

ખમીરનું દષ્ટાંત (માથી ૧૩ : ૩૩). ઘણા આનું સામાન્ય અર્થઘટન આ પ્રમાણો કરે છે : ‘એક સ્ત્રી’ એટલે મંડળી, ‘ખમીર’ એટલે સુવાર્તા, ‘ત્રણ માપ લોટ’ એટલે માનવસમુદ્દય, અને સુવાર્તાનું ખમીર લઈને મંડળીરૂપી સ્ત્રીએ માનવસમુદ્દયરૂપી લોટમાં ભેળવી દીધાથી આખી દુનિયા ખ્રિસ્તનો સ્વીકાર કરી લેનારી બનશે. પરંતુ આ અર્થઘટન બાઇબલ વિરુદ્ધનું છે.

ખમીરને તો લોટમાં છુપાવવું પડે છે, જ્યારે સુવાર્તાને તો પ્રગટ યા જાહેર કરવાની હોય છે. સુવાર્તા ખમીર પેઠે કામ કરતી નથી. ખમીરને તો લોટમાં મૂકવામાં આવે ત્યારે તે પોતાની આપોઆપ લોટના આખા લોંદાને ખમીરવાળો બનાવી દે છે. પણ જો સુવાર્તા વિશે એમ બનતું હોય તો જે ગામ, શહેર કે દેશમાં એક વખત સુવાર્તાપ્રચાર થાય તે આખું ગામ, શહેર કે દેશ આપોઆપ ખ્રિસ્તી બની જાય. પણ ઊલદું પ્રભુ ઈસુ તો જગતના અંત વિશે બોલતાં કહે

છે કે “પરંતુ માણસનો દીકરો આવશે, ત્યારે પૃથ્વી પર તેને વિશ્વાસ જડશે શું?” (લૂક ૧૮ : ૮), અને “અન્યાય વધી જવાને કારણે ઘણાખરાનો પ્રેમ ઠંડો થઈ જશે” (માથી ૨૪ : ૧૨). એનો અર્થ એ જ કે આખી દુનિયા પ્રિસ્તી નહિ બની જાય, પણ શેતાનનું રાજ પૂર જોશમાં ફેલાશે. આ દ્વારાંત એટલું શીખવવા માગે છે કે ‘આકાશનું રાજ્ય’ એના મર્મરપમાં પૃથ્વી પર હશે ત્યાં સુધી એમાં ભૂંડાઈની ભેળસેળ પ્રવેશવાની છે. આગલા દ્વારાંતોમાં બતાંયું તેમ જ.

અભ્યાસ માટે જુઓ નીચેના શાસ્ત્રભાગો : નિર્ગ. ૧૨ : ૧૫, ૧૮, ૧૩ : ૭. લેવીય ૨ : ૧૧. પુન. ૧૬ : ૪. માથી ૧૬ : ૬, ૧૨. માર્ક ૮ : ૧૫. લૂક ૧૨ : ૧. ૧ કોરિન્થી ૫ : ૬-૮. ગલાતી ૫ : ૮. ૧. તિમોથી ૪ : ૧-૩. ૨ તિમોથી ૨ : ૧૭-૧૮. ૪ : ૩-૪. ૨ પિતર ૨ : ૧-૩.

બંડાડી : (જુઓ, ‘ઉદ્ધાર’).

ખોજા :

કુદરતી શરીર-સંભોગ ન કરી શકે તેવો બનાવી દીધેલો માણસ ખોજો (નપુંસક, ખંઢ, કંચુકી કે હીજડો) કહેવાય. પુરાણા રાજાઓના દરબારમાં ખોજાઓ અગત્યનાં સ્થાન ધરાવતા હતા (પ્રે. ફુ. ૮ : ૨૬-૨૭નો હબસી ખોજો “હબસીઓની રાણી કંડાકેના હાથ નીચે મોટો અમલદાર તથા તેના બધા બંડારનો કારભારી હતો.”) એટલે કદાચ એવા અમલદારોને ‘ખોજા’ તરીકે ઓળખવામાં આવતા હોય એમ બને, તેઓ ખસ્સી કરેલા ન હોય તો પણ ૨ રાજ ૧૮ : ૧૭. ૨૦ : ૧૭, ૧૮. યશાયા ૩૮ : ૭. દાનિ. ૧ : ૩, ૭. પ્રભુ ઈસુ માથી ૧૮ : ૧૨માં ત્રણ પ્રકારના ખોજા વિષે કહે છે : (૧) કેટલાક એવા જન્મેલા જ હોય છે, - તેઓ પુરુષપણામાં ન હોય, (૨) કેટલાકને માણસોએ ખસ્સી કરી હોય, જ્યારે (૩) કેટલાકે પ્રભુની સેવામાં જાતીય વાસના ઉર્ધ્વગામી કરી દીધી હોય.

ખોપરીની ટેકરી : (જુઓ, કાલવરી).

ખોળો ખંખેરી નાખવો : (નહેમ્યા ૫ : ૧૩).

તે જમાનામાં બિસ્સાં નહોતાં, એટલે કમરે અથવા કેદે વીંટાળેલા લૂગડાના પટકાએ કે એની અંદર બધું ખોસતા. આપણો ખોળો ખંખેરી નાખીએ, એમ આ યહૂદીઓ પટકો છોડી નાખીને ખંખેરી નાખતા. એ ખંખેરવાનો અર્થ “મેં બધું ખોઈ નાખ્યું છે કે જતું કર્યું છે,” એમ થાય છે.

પ્રિસ્ત (=અભિષિક્ત) :

આ ગ્રીક રૂપનું હિન્દુ રૂપ તે ‘ભસીહ.’ એનો અર્થ પણ અભિષેક કરાયેલો (ગ્રીક : પ્રિસ્તોસ). મૂળમાં પ્રભુ ઈસુ માટેનો એ બિતાબ હતો. હવે એ જાણો કે નામ બની ગયું છે. ત્રિઅએક ઈશ્વરમાંની ‘પુત્ર’ યા ‘શાબ્દ’ વ્યક્તિને દુનિયાનો તારનાર બનવા માટે ઈશ્વરપિતાએ અગાઉથી પસંદ કરી હતી, અને અભિષેક કર્યો હતો.

પ્રિસ્તવિરોધી :

નવા કરારમાં ૧ યોહાન ૨ : ૧૮માં આ બિતાબ ‘પ્રિસ્તવિરોધી’ આવે છે. ગ્રીકમાં “આન્તીપ્રિસ્તોસ” અને અંગ્રેજમાં “ઓન્ટીકાઇસ્ટ” લખ્યું છે. જેમ પ્રભુ ઈસુ આવનાર છે, તેમ ‘પ્રિસ્તવિરોધી’ પણ આવનાર છે. ભૂતકાળમાં શેતાને અનેક માણસોને જોરદાર રીતે વાપર્યા છે, પણ આખરને સમયે આ એક માણસ ઊભો થશે, જે ખરેખર શેતાનનો અવતાર બનશે. જેમ દૈવી ત્રિઅએકપણું (પિતા, પુત્ર અને પવિત્ર આત્મા) છે, તેમ અનું અનુકરણ કરી શેતાને પણ પોતાનું શેતાનિક ત્રિઅએકપણું રચ્યું. છે : શેતાન (પિતા), પ્રિસ્તવિરોધી (શેતાનનો અવતારી પુત્ર) અને જૂઠો પ્રબોધક (શેતાનનો આત્મા) પ્રકટીકરણ ૧૭મા અધ્યાયમાં સમુદ્રમાંથી નીકળતું શાપદ (૧૩ : ૧), તે પ્રિસ્તવિરોધી છે, અને ‘પૃથ્વી યા જમીનમાંથી નીકળતું બીજું એક શાપદ’ (૧૩ : ૧૧) તે ‘જૂઠો પ્રબોધક’ છે.

ઉત્પત્તિ ૩ : ૧૫માં સૂચવેલું “સ્ત્રીનું સંતાન” તે પુરુષ દ્વારા નહિં, પણ પવિત્ર આત્મા દ્વારા ગર્ભ રહેલો અને ‘સ્ત્રીથી જન્મેલો’ પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત છે. તેમ જ એ જ કલમમાં સૂચવેલું ‘સાપનું’ (એટલે કે શોતાનનું) સંતાન એ જ આવનાર ખ્રિસ્તવિરોધી ઓળખાય છે : ‘બાબેલનો રાજા’ (યશાયા ૧૪ : ૪), લ્યુસીફર (યશાયા ૧૪ : ૧૨), ‘નાનું શિંગડું’ (દાનિયેલ ૭ : ૮. ૮ : ૮), ‘વિકરાળ ચહેરાનો તથા ગહન વાતો સમજનાર રાજા’ (દાનિયેલ ૮ : ૨૩), ‘આવનાર સરદાર’ (દાનિયેલ ૮ : ૨૬), ‘પોતાની મરજી પ્રમાણો વર્તનાર રાજા’ (દાનિયેલ ૧૧ : ૩૬), જેના વિશે પ્રભુએ આ પ્રમાણો કહ્યું છે : “હું મારા બાપને નામે આવ્યો છું, પણ તમે મારો અંગીકાર કરતા નથી, જો કોઈ બીજો પોતાના નામે આવશે, તો તેનો તમે અંગીકાર કરશો” (યોહાન ૫ : ૪૩), “તે પોતાની મરજી મુજબ વર્તશો” (દાનિયેલ ૮ : ૨૪). તે પણ એ જ ખ્રિસ્ત વિરોધી છે, “પાપનો માણસ” (૨ થેસ્સા. ૨ : ૩), “વિનાશનો પુત્ર” (૨ થેસ્સા. ૨ : ૩), “તે અધર્મી” (૨ થેસ્સા ૨ : ૮), “ખ્રિસ્તવિરોધી” (૧ યોહાન ૨ : ૧૮), “શાપદ” (પ્રકટી. ૧૩ : ૧).

ડૉ. કલેરેન્સ લારકિન્સે પોતાના પુસ્તક ‘ડિસ્પેન્સેશનલ ટુથ’માં પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત અને ‘ખ્રિસ્તવિરોધી’ વચ્ચેના ૧૪ જેટલા તફાવત બતાવ્યા છે, જે અહીં ટાંકું છું :

૧. ખ્રિસ્ત ઉપરથી આવ્યા. – યોહાન ૬ : ૩૮.
૨. ખ્રિસ્તવિરોધી ઊંડાણમાંથી નીકળશે. – પ્રકટી ૧૧ : ૭.
૩. ખ્રિસ્ત પોતાના પિતાના નામે આવશે. – યોહાન ૫ : ૪૩.
૪. ખ્રિસ્તવિરોધી પોતાના નામે આવશે. – યોહાન ૫ : ૪૩.
૫. ખ્રિસ્તે પોતાને નમ્ર બનાવ્યા. – ફિલિપી ૨ : ૮.
૬. ખ્રિસ્તવિરોધી પોતાને મોટો મનાવશે. – ૨ થેસ્સા. ૨ : ૪.

૪. ખ્રિસ્ત તુચ્છકારાયા. — યશાયા ૫૩ : ૩. લૂક ૨૩ : ૧૮.
ખ્રિસ્તવિરોધીની આરાધના થશે — પ્રકટી ૧૩ : ૩, ૪.
૫. ખ્રિસ્ત શ્રેષ્ઠ મનાયા. — ફિલિપી ૨ : ૮.
ખ્રિસ્તવિરોધી અભિભાઈમાં નાખી દેવાશે.
— યશાયા ૧૪ : ૧૫. પ્રકટી. ૧૮ : ૨૦.
૬. ખ્રિસ્ત પોતાના પિતાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા આવ્યા
— યોહાન ૬ : ૩૮.
ખ્રિસ્તવિરોધી પોતાની ભરજી પ્રમાણે વતર્શે. — દાનિ. ૧૧ : ૩૬.
૭. ખ્રિસ્ત મુક્તિ આપવા (શોધવા તથા તારવા) આવ્યા.
— લૂક ૧૮ : ૧૦.
ખ્રિસ્તવિરોધી નાશ કરવા આવશે — દાનિયેલ ૮ : ૨૪.
૮. ખ્રિસ્ત ભલા ભરવાડ છે. — યોહાન ૧૦ : ૧-૧૫.
ખ્રિસ્તવિરોધી નકામો (ચીરી નાખનાર) પાળક થશે.
— જખાર્ય ૧૧ : ૧૬, ૧૭
૯. ખ્રિસ્ત ખરો ‘દ્રાક્ષવેલો’ છે. — યોહાન ૧૫ : ૧.
ખ્રિસ્તવિરોધી પૃથ્વીનો દ્રાક્ષવેલો છે જેને કાપીને ખૂંદી નાખવામાં આવશે. — પ્રકટી ૧૪ : ૧૮.
૧૦. ખ્રિસ્ત સત્ય છે. — યોહાન ૧૪ : ૬.
ખ્રિસ્તવિરોધી જૂઠો છે. — ૨ થેસ્સા ૨ : ૧૧.
૧૧. ખ્રિસ્ત ‘દેવનો પવિત્ર’ છે. — માર્ક ૧ : ૨૪.
ખ્રિસ્તવિરોધી અધર્મી છે. — ૨ થેસ્સા. ૨ : ૮.
૧૨. ખ્રિસ્ત દુઃખી પુરુષ છે. — યશાયા ૫૩ : ૩.
ખ્રિસ્તવિરોધી ‘પાપનો માણસ’ છે. — ૨ થેસ્સા ૨ : ૩.
૧૩. ખ્રિસ્ત ઈશ્વરપુત્ર છે. — લૂક ૧ : ૩૫.
ખ્રિસ્તવિરોધી ‘વિનાશનો પુત્ર’ છે. — ૨ થેસ્સા. ૨ : ૩.
૧૪. ખ્રિસ્ત મનુષ્યસ્વરૂપમાં પ્રગટ થયેલો ‘સતર્ધર્મનો મર્મ’ છે.
— ૧ તિમોથી ૩ : ૧૬.

ખ્રિસ્તવિરોધી “અધર્મની ગુપ્ત અસર” અને મનુષ્યસ્વરૂપમાં
પ્રકટ થયેલો શેતાન છે. — ૨ થેસ્સા. ૨ : ૭.

દાનિયેલ ૮ : ૨૬ પરથી જણાય છે કે યરુશાલેમનો નાશ
કરનાર પ્રજામાંથી (રોમનોમાંથી) તે આવનાર છે. દાનિયેલ ૮ : ૮,
૮માં આપેલાં ૧૦ શિંગડામાંનું “નાનું શિંગતું” તે આ ખ્રિસ્તવિરોધી
છે. એટલે ભૂતકાળના રોમન સામ્રાજ્યના યુરોપીય વિસ્તારમાંથી
આ ખ્રિસ્તવિરોધી આવશે. યુરોપનાં દશ રાજ્યો અત્યારે સંયુક્ત
બન્યાં છે, તેમાંથી જ તે આખરે આવશે.

પ્રભુ ઈસુ પોતાની મંડળીને લેવા ગગનમાં ઉત્તરશે, અને મંડળી
ઉપર ઊંચકાઈ જશે. તે પછી આ ખ્રિસ્તવિરોધી પોતાને જાહેર કરશે
અને આખી દુનિયા ઉપર તે હક્કુમત ચલાવશે, અને આખી દુનિયા તેની
આરાધના કરશે (પ્રકટી. ૧૩ : ૭, ૮). વળી, દરેક જાતિ તથા પ્રજા તથા
ભાષા તથા દેશ પર તેને (ખ્રિસ્તવિરોધીને) અધિકાર આપવામાં આવ્યો.
જેઓનાં નામ સૂચિના મંડાણથી મારી નંખાયેલા હલવાનના
જીવનપુસ્તકમાં લખેલાં નથી, એવાં પૃથ્વી પર રહેનારાં સર્વ તેની
આરાધના કરશે. તે સમયે પૃથ્વી પર એક સરકાર થશે, અને ખ્રિસ્તવિરોધી
આખા જગતનો અધિકારી બનશે. પ્રભુ ઈસુએ તેના વિશે આ પ્રમાણે
કહ્યું હતું : આ “આ જગતનો અધિકારી” આવે છે, અને મારામાં તેનું
કાંઈ નથી (યોહાન ૧૪ : ૩૦. પ્રકટી. ૧૭ : ૧૩).

શરૂઆતમાં તે ઘણા યહૂદીઓ સાથે કરાર કરશે, એટલે
યહૂદીઓ ‘નિર્ભય’ બનશે, અને યરુશાલેમનું મંદિર બાંધશે. પણ
પ્રથમનાં સાડાત્રણ વર્ધના અંતભાગમાં આ ખ્રિસ્તવિરોધી યહૂદી
સાથેનો કરાર તોડી નાખશે, અને પોતાની મૂર્તિની સ્થાપના
યરુશાલેમના મંદિરમાં પરમપવિત્રસ્થાનમાં કરશે, તેમ જ યહૂદીઓની
સામે ભારે સત્તાવહી લાવશે. (દાનિયેલ ૮ : ૨૭. માથી ૨૪ : ૧૫,
૨૧. ૨ થેસ્સા. ૨ : ૩-૪).

છેલ્ખે, આ પ્રિસ્તવિરોધી યહુદીઓ સામે લડવા આખી દુનિયાનાં લશ્કરો યરુશાલેમ પાસે યહોશાફાટની ખીણમાં એકઠાં કરશે. એ જ સમયે પ્રભુ ઈસુ સંતોની સાથે, યરુશાલેમ સામેના જૈતૂન પહાડ પર ઉત્તરશે (ઝાર્યા ૧૪ : ૪), અને “પ્રભુ ઈસુ માત્ર ફૂંકથી તેનો સંહાર કરશે, તથા પોતાના આગમનના પ્રભાવથી તેનો નાશ કરશે.” (૨ થેસ્સા ૨ : ૮).

૩

ગગનગમન (=મંડળીનું ગગનમાં ઊંચકાઈ જવું) :

પ્રભુના ‘પુનરાગમન’નું એ પહેલું પગથિયું છે. એ આગમન ચોરની પેઢે થશે. માત્ર જેઓ પ્રિસ્તના છે, તેઓ જો મૃત્યુ પામેલા હશે, તો મહિમાવંતાં શરીરો ધારણ કરીને ઉઠશે. અને પ્રિસ્તના લોકો જેઓ તે વખતે જીવંત હશે, તેઓનાં શરીરો મહિમાવંત શરીરોમાં ફેરવાઈ જશે. એ પછી આ બંને સમૂહ ગગનમાં પ્રભુ ઈસુને મળવા ઊંચકાઈ જશે (૧ કોરિથી ૧૫ : ૨૦-૨૩. ૧ થેસ્સા. ૪ : ૧૫-૧૭. ફિલિપી ૩ : ૨૦, ૨૧).

મૃત્યુ પામેલા પ્રભુના લોકોનાં શરીરોને કબર બહાર નીકળવા કબરો ખૂલ્લી જવાની કોઈ જરૂર રહેશે નહિ. પ્રભુ ઈસુ બંધકબરે બહાર નીકળ્યા હતા, અને બંધબારણે તે શિષ્યોની વચ્ચે આવી ઉભા હતા. એમ મૃત્યુ પામેલાં વિશ્વાસીજનોને જે મહિમાવંત શરીરો મળશે, તે બંધકબરે પણ બહાર નીકળશે, અન ગગનગમન કરશે. (જુઓ, ‘પ્રાગટ્ય’).

ગધેડાધંટી : (માથી ૧૮ : ૬).

ગધેડાધંટી ચલાવાતી ધંટી બહુ વજનદાર પથ્થરની હતી. પ્રભુ ઈસુએ જાળીબૂજ્ઞને આ શબ્દ વાપર્યો છે. પ્રભુ ઈસુના કહેવાનો ભાવાર્થ આવો છે કે “પણ આ નાનાઓ જેઓ મારા પર વિશ્વાસ કરે છે,

તેઓમાં એકને જે કોઈ ઠોકર ખવડાવશે તે કરતાં તેની કોટે ઘંટીનું પડ બંધાય, ને તે સમુદ્રના ઊંડાણમાં ઝૂબાડાય એ તેને માટે સારું છે.” એટલે કે સામાન્ય ઘંટીનું પડ નહિ, પણ ગઘેડાથી ચલાવાતી વજનદાર ઘંટીનું ભારે પડ એની કોટે બંધાય, જેથી સમુદ્રના ઊંડાણમાંથી તે કદી પાછો ઉપર ન આવે. શ્રીક : ખુલોસ = ઘંટી, શ્રીક : ઓનીકોસ = ગઘેડું. શ્રીક : ખુલોસ ઓનીકોસ - ગઘેડા વડે ચલાવાતી ઘંટી. સ્ત્રીઓ જે ઘંટીઓ વાપરતી તેના કરતાં આ ‘ગઘેડાઈંટી’ બહુ વજનદાર હતી. પ્રકટીકરણ ૧૮ : ૨૧માં છે : ‘છસ્યુરોસ’ (= મજબૂત) લીથોન (= પથ્થર) હોસ (= જેવો) ખુલોન (= ઘંટી) મેગાન (= મોટી) = મોટી ઘંટીના મજબૂત (વજનદાર) પથ્થર (અથવા ‘પડ’). (જુઓ, ‘ઘંટી’).

ગભાણ : (શ્રીક : ફાલ્નો).

ફોરોની કોઢમાં કે તબેલામાં ચારો કે દાઢ નીરવાની જગાને ગભાણ કહેવાય છે. અંગ્રેજમાં એને મેન્જર (Manager) કહે છે. પાલેસ્તાઇનમાં ઘણી વખત એ ખણોલા પથ્થરની કે લાકડાની બનાવવામાં આવતી. એ વજનદાર રાખવામાં આવતી જેથી ફોરો એને ખસેડ્યા ન કરે. માતા મરિયમે એ ગભાણમાં કોરું અને એકંદરે સારું પરાળ પાથરીને અને તાજા જન્મેલા બાળઈસુને લૂગડામાં ફ્લૂરીને એમાં સુવાડ્યા હશે.

કોઢ કે તબેલો એ ગભાણ નથી. નાતાલનાં ચિત્રોમાં આખી જૂંપડી કે માંડવાને માટે ‘ગભાણ’ કે ‘મેન્જર’ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે તે બરાબર નથી. ગભાણ કે ‘મેન્જર’ એ માત્ર નીરણ કરવાની જગા છે. એ પથ્થરની કે લાકડાની ખૂલ્લી પેટીની હોઈ શકે. કે પછી ગુજરાત અને ભારતમાં કેટલેક ઠેકાણો કોઢ કે તબેલામાં આંદું મોટું લાંબું લાકડું રાખીને નીરણાની જગા બનાવેલી હોય છે

સાર્વ જોડણીકોશ આ પ્રમાણે આપે છે : “ગતા(-મા)ણ = ઠોરના નીરણ માટે આંદું લાકડું રાખી કરેલી જગા.” અંગ્રેજીમાં વેઝ્સ્ટર ડિક્ષનરી ‘મેન્જર (Manger)નો અર્થ આ પ્રમાણે આપે છે :

Manger (O. F. mangeure, derived of Latin : manducare = to eat, chew (when French manger = to eat) A trough or box holding fodder for horses or cattle to eat. અંગ્રેજી શબ્દ ‘trough’ (ટ્રોફ) એટલે લાકડાનું કે પથ્યરનું લાંબું અને સાંકડું પાત્ર.

રીડર્સ ડાઈજેસ્ટની ‘ગ્રેટ ઇલ્સ્ટ્રેટેડ ડિક્ષનરી’માં પણ એમ જ આપ્યું છે : Manger : A trough or open box in which feed for horses or cattel is placed.

ધર્મશાળાના વિસ્તારમાં ‘કોઢ’ કે ‘તબેલો’ રાખવામાં આવતો, કારણ કે ધર્મશાળામાં ઊતરેલા વટેમાર્ગું કે યાત્રીઓના ઘોડા, ખચ્ચરો કે ગધેડાને તેઓ અહીં રાખી શકે. અને એ કોઢ કે તબેલામાં આ પ્રાણીઓને નીરણ (ધાસચારો, હત્યાદિ) આપવાને માટે એમાં ગભાણ રાખવામાં આવતી. ગભાણ અને ગમાણ એક જ વસ્તુ છે. ગુજરાતમાં કોઢ કે તબેલામાં જે આંદું લાકડું મૂકી ગભાણ બનાવવામાં આવે છે એને ‘ગમાણિયું’ કહેવામાં આવે છે.

ગલગથા : (જુઓ, ‘કાલવરી’).

ગાલીલ પ્રાંત (= ધેરાવો) :

શલોમોન રાજાએ હિરામને વીસ શહેરો આપ્યાં હતાં, તે દેશનું નામ પ્રથમ ગાલીલ હતું (૧ રાજા ૮ : ૧૧), પણ હિરામને તે બસ્કિસ ગમી નહિ, માટે તેણે તેનું નામ ‘કાબુલ’ પાડ્યું. પણ પાછળથી એ જ નામ મોટા પ્રાંતને લાગુ પડ્યું.

ગાલીલમાં ફેનીકી, આરબો અને ગ્રીક લોકોની વસ્તી ઘણી હતી. રોમન રાજ્યકાળ દરમિયાન પાલેસ્ટાઇનના ત્રણ ભાગલા પડ્યા.

એટલે કે યહૃદિયા પ્રાંત, સમરૂની પ્રાંત, અને ગાલીલ પ્રાંત (પ્રે. ફુ. ૮ : ૩૧. લૂક ૧૭ : ૧૧). અને ત્રણોમાં ગાલીલ સૌથી મોટો પ્રાંત હતો. આ પ્રાંતમાં આશોર, નાફ્તાલી, ઝબૂલૂન તથા યિસ્સાખારના પ્રદેશ હતા. ગાલીલની ઉત્તર સરહદ પર લબાનોન, દક્ષિણ સમરૂનના પર્વતો, પૂર્વ ધરણ નદી અને ગાલીલ સમુદ્ર, અને પશ્ચિમે ભૂમધ્ય સમુદ્ર આવેલો હતો.

પ્રાચીન સમયમાં ગાલીલ દેશમાં ૨૪૦ શહેરો અને તે સિવાય બીજાં મોટાં આબાદ ગામો આવેલાં હતાં. ગાલીલના ઉત્તર ભાગમાં ફેનિકે, અરામી અને આરબ લોકો રહેતા હતા, તેથી તે ભાગને વિદેશીઓનું ગાલીલ કહેતા હતા (માથી ૪ : ૧૫). આવી બધી વિદેશીઓની વસ્તીને લીધે આખા ગાલીલ તરફ યહૃદીઓ તિરસ્કારની નજરે જોતા હતા (યોહાન ૧ : ૪૬). એમની ભાષા પણ હલકા પ્રકારની હતી (માર્ક ૧૪ : ૭૦). આ પ્રાંતમાં આવેલાં પ્રસિદ્ધ શહેરો કાફરનાહુમ, બેથસાયદા, ખોરાઝન, માગદાલા, તિબેરિયસ, કાના, નાઝરેથ અને નાઈન હતાં.

ગાલીલમાં પ્રભુ ઈસુ ત્રીસ વર્ષ રહ્યા હતા. નાઝરેથ તેમનું રહેઠાણ હતું. પ્રભુ ઈસુનાં કહેલાં દ્વારાંતોમાંનાં ૧૮ સુંદર દ્વારાંતો તથા કરેલા ચમત્કારોમાંથી ૨૫ ચમત્કારો તેમણો આ પ્રાંતમાં રહીને કરેલા છે. તેમણે પહેલો ચમત્કાર ગાલીલના કાનામાં કર્યો હતો. તેમ ૪ તેમનો છેલ્લો ચમત્કાર ગાલીલ સમુદ્રના કિનારે કરવામાં આવ્યો (યોહાન ૨૧). પહાડ પરનું ભાષણ પણ ગાલીલમાંથી ૪ આઘ્યું. વળી, જીવનની રોટલી વિશે, શુદ્ધતા વિશે, માઝી વિશે અને નમ્રતા વિશેનો બોધ અહીંથી ૪ આઘ્યો. અહીંથી ૪ તેમણે પોતાના પહેલા શિષ્યોને બોલાવ્યા.

નિકોદેમસ સાથે (યોહાન ૭ : ૫૦-૫૧) શાસ્ત્રીઓએ તથા ફરોશીઓએ વિવાદ કરતાં કહ્યું હતું કે, “શોધ કરીને જો, કેમ કે

કોઈ પ્રબોધક ગાલીલમાંથી ઉત્પન્ન થવાનો નથી.” પણ તેઓની આ વાત ખોટી હતી. યુના અને એલિયા પ્રબોધકો ગાલીલના હતા. એટલું જ નહિ, પણ નાહુમ અને હોશિયા પણ કદાચ ગાલીલના હતા.

પ્રભુ ઈસુએ શિષ્યોને પોતાનો આખરી આદેશ બે વખત આપ્યો. પહેલી વખતે ગાલીલના એક પર્વત પર (માથી ૨૮ : ૧૬-૨૦), અને બીજી વખતે યરુશાલેમ અને બેથાનિયા પાસેના જૈતૂન પહાડ પર (માર્ક ૧૬ : ૧૪-૨૦. લૂક ૨૫ : ૫૦-૫૩).

ગાલીલનો સમુદ્ર : (માથી ૪ : ૧૮. ૧૫ : ૨૮).

બાઇબલમાં આ ગાલીલના સમુદ્રને બીજાં નામે પણ ઓળખવામાં આવે છે : (૧) કિન્નરેથ (ગણના ૩૪ : ૧૧. યહો. ૧૨ : ૩. ૧૩ : ૨૭). (૨) ગેન્નોસારેત (લૂક ૫ : ૧). (૩) તીબેરિયસ (યોહાન ૬ : ૧. ૨૧ : ૧). હાલના આરબ લોકો તેને “બારતબારિયહ” કહે છે. આ સમુદ્ર ઉત્તર-દક્ષિણ બાર માઈલ (૧૮.૩ કિ.મી.) લાબો, પૂર્વ-પશ્ચિમ ચારથી સાત માઈલ (૬.૪ થી ૧૧.૩ કિ.મી.) પહોળો છે. તેની સપાટી ભૂમધ્ય સમુદ્રની સપાટીથી ૬૮૨ ફૂટ નીચી છે. સમુદ્રની ઊંડાઈ ૮૦ થી ૧૬૦ ફૂટ સુધીની છે.

યરદન નદી તેના મૂળ આગળથી નીકળ્યા પછી ૨૬% માઈલ (૪૨.૬ કિ.મી.) દૂર ગાલીલના સમુદ્રમાં પડે છે. ભૂમધ્ય સમુદ્રના ૬૦ માઈલ (૮૬.૬ કિ.મી.) દૂર આ સમુદ્ર આવેલો છે. કાફરનાહુમ શહેર

દ્રકાંઠે આવેલું હતું. (માથી ૮ : ૫). સિમોન પિતર, અને તેનો ભાઈ આંદ્રિયા, યાકોબ તથા તેનો ભાઈ યોહાન આ સમુદ્રમાં માછલાં પકડતા હતા ત્યારે પ્રભુ ઈસુએ તેમને શિષ્યો તરીકે તેજ્યા (માથી ૪ : ૧૮-૨૨. માર્ક ૧ : ૧૬-૨૦. લૂક ૫ : ૧-૧૧). પ્રભુ ઈસુ શિષ્યો સાથે હોડીમાં હતા ત્યારે અહીં તોફાન થયું (માથી. ૮ : ૨૩-૨૭. માર્ક. ૪ : ૩૫-૪૧). પુનરુત્થાન પછી પ્રભુ ઈસુ આ સમુદ્રને કાંઠે મળ્યા હતા. (યોહાન ૨૧).

ગિતઆદ : (ધિર્મયા ૮ : ૨૨)

યરદન નદીના પૂર્વકાંઠાનો પ્રદેશ. દવા અને મલમ માટે ઉપયોગી એવી અનેક વનસ્પતિ ત્યાં થતી હતી.

ગિત્યાલ :

ઇજરાયલીઓની અરણ્યની મુસાફરી પૂરી થઈ અને તેઓ કનાનમાં આવી પહોંચ્યા એ પછી તેમણે દેશમાં વેદીઓ વારાફરતી બાંધી. એમાં સૌથી પહેલી યરદન અને યરેખો વચ્ચે ગિત્યાલમાં. યરદન ઓળણ્યાં પછી કરારકોશને અહીં થોભાવવામાં આવ્યો. યરદનની વચ્ચેથી લાવવામાં આવેલા પથ્થરોની વેદી બાંધી (યહોશુઆ ૪ : ૧૮. ૮ : ૬). અહીં ઇજરાયલીઓએ પ્રભુનો કરાર ફરી સ્વીકાર્યો, અને તેઓની સુન્તત કરવામાં આવી (યહોશુઆ ૫ : ૨-૮) અને વચ્ચનના દેશમાં પહેલી જ વાર પાસ્ખા પર્વ પાળવામાં આવ્યું. લાંબાં વર્ષો પછી શમ્ભૂઅલ લોકોનો ન્યાય કરવામાં ગિત્યાલમાં આવીને વસ્યો (૧ શમ્ભૂઅલ ૭ : ૧૬). શાઉલનો અભિષેક પણ અહીં જ “ઈશ્વરની આગળ” થયો હતો (૧ શમ્ભૂઅલ ૧૧ : ૧૫). શાઉલે અહીં જ બિનઅધિકૃત બલિદાન દીધું હતું (૧૩ : ૭-૧૫. સરખાવો ૧૦ : ૮. ૧૫ : ૧૨-૩૩). વળી, જુઓ ૨ શમ્ભૂઅલ ૧૮ : ૧૬, ૪૧. હોશિયા ૪ : ૧૫. આમોસ ૪ : ૪. ૩ : ૫. અમાલેકી રાજા અગાગનો વધ પણ અહીં કરવામાં આવ્યો હતો (૧ શમ્ભૂઅલ ૧૫ : ૩૩).

એલિયા અને એલિશાના સમયનું ગિત્યાલ (૨ રાજા ૨ : ૧, ૨. ૪ : ૩૮). તે કદાચ બેથેલ અને શિલોહથી ચાર માછલ દૂર આવેલું હતું. ગેથસેમાને (= તેલની ધાડી) :

યરુશાલેમથી પૂર્વ તરફ ઉત્તરી કિદ્રોન નાળું ઓળંગી સામે પાર જૈતૂન પહાડ પર જઈએ ત્યાં ગેથસેમાને બાગ આવેલો છે. એમાં જૈતૂનનાં ઘણાં વૃક્ષો આવેલાં છે. પ્રભુ ઈસુ પોતાના શિષ્યો સાથે આ

બાગમાં વારંવાર આવતા હતા (યોહાન ૧૮ : ૧, ૨). આ તેમનું નિવૃત્તિસ્થાન કે વિરામસ્થાનસમું હતું. પ્રભુ ઈસુ અહીં એકાંતમાં વારંવાર આવીને પિતાની સંગતમાં અને પ્રાર્થનામાં ગાળતા હતા.

એમ જે “રીત પ્રમાણો” પ્રભુ ઈસુ પોતાના મૃત્યુની આગલી રાત્રે પોતાના શિષ્યો સહિત પ્રાર્થના માટે આ બાગમાં આવ્યા. અને (યશાયા ૬૩ : ૩ પ્રમાણો) ભારે કષ્ટ સહિત તેમણે પ્રાર્થના કરી કે જેથી તેમનો પરસેવો “લોહીનાં ટીપાં” જેવો થયો (લૂક ૨૨ : ૩૮-૪૬. માથી ૨૬ : ૩૬. માર્ક ૧૪ : ૩૨).

હાલ પણ આ સ્થળે કેટલાંક અતિ પુરાણાં જૈતવૃક્ષો આવેલાં છે. તેઓ લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષ કે તેથીયે વધારે જૂનાં છે. માનવામાં આવે છે એમાંના કોઈ વૃક્ષ નીચે પ્રભુ ઈસુએ પ્રાર્થના કરી હશે.

ગોહિના :

આ શબ્દ નવા કરારમાં બાર વખત મૂળ શ્રીકમાં વપરાયો છે. અગિયાર વખત પ્રભુ ઈસુએ વાપર્યો છે (માથી ૫ : ૨૨, ૨૯, ૩૦. ૧૦ : ૨૮. ૧૮ : ૮. ૨૩ : ૧૫, ૩૩. માર્ક ૮ : ૪૩, ૪૫, ૪૭. (લૂક ૧૨ : ૫). વળી, યાકૂબ ૩ : ૬. એ બારેય જગાએ ગુજરાતી તરજુમો ‘નરક’ કે ‘નર્કાન્નિ’ કર્યો છે. યરુશાલેમના અજિન ખૂણે ‘હિન્નોમપુત્રની ખીણા’ આવેલી હતી. હિન્બુ ‘ગોહિનોમ’ = ‘હિન્નોમની ખીણા.’ ત્યાં શહેરનો કચરો ઠલવાતો, અને તે રાતદિવસ બધ્યા જ કરતો. મરેલાં જનવરોનાં મુડદાં અને દટાય નહિ તેવા ગુનેગારોનાં શબ પણ એમાં નંખાતાં. એ પરથી ‘નર્કાન્નિ’ શબ્દ બન્યો (માથી ૫ : ૨૨, વગેરે). (જુઓ, ‘નરક’).

શ્રીક યદૂદીઓ :

(જૂનાં ગુજરાતી બાઇબલોમાં ‘હેલેની યદૂદીઓ’ હતું). પ્રે. કૃ. ૬ : ૧. ૮ : ૨૮. ૧૧ : ૨૦. જે લોકો શ્રીક ભાષા બોલતા હતા, પણ જન્મે શ્રીક નહોતા, તેવા લોકોને ‘હેલેનીઓ’ કહેવામાં આવતા. આ

નામ 'હેલેનીઓ' ખાસ કરીને યદ્ધુદીઓને માટે વપરાતું, કે જે યદ્ધુદીઓએ ગ્રીક ભાષા તેમ જ કંઈક અંશે ગ્રીક રીતરિવાજો અને ગ્રીક સંસ્કૃતિ પણ અપનાવ્યાં હતાં. ગ્રીક (અથવા હેલેની) યદ્ધુદીઓ સામે હિન્દુઓને દર્શાવ્યાં છે.

૬

ઘરમૂર્તિઓ : (હિન્દુ : તરાશીમ). ઉત્પત્તિ ૩૧ : ૩૪.

"રાહેલ ઘરમૂર્તિઓ લઈને ઊંઠોના સામાનમાં મૂકીને તેઓ પર બેઠી હતી." ઘરમૂર્તિઓ = દેવલાં (ઘરના દેવસ્થાનની મૂર્તિઓ). બાઇબલપ્રદેશોમાં આ ઘરમૂર્તિઓ યા દેવલાં ઘરની આગેવાની સૂચવે છે. સંતાનોમાં જે જ્યેષ્ઠ કે આગેવાન હોય તેને વારસામાં આ ઘરમૂર્તિઓ મળતી. ખાસ કરીને પુત્રને એ વારસો મળતો. પુત્રીને પણ મળી શકે. પોતાના બાપના ઘરમાંથી રાહેલે ઘરમૂર્તિઓ ચોરી લઈ જઈ એવો હક્ક સ્થાપવા માગતી હતી કે એના પિતા લાબાનની મિલકત અને અને એના પતિને મળો. આમ, રાહેલનું આ કૃત્ય ભારે ગુનાહિત ગણાય.

ઘંટી કે ગધેડાઘંટી :

ઈસુએ માથી ૧૮ : ઇમાં 'ગધેડાઘંટી'નો ઉલ્લેખ કર્યો છે, આમ તો યદ્ધુદીઓની ઘંટી આપણે ત્યાં વપરાય છે તેવી જ ઘંટી હતી, અને સ્ત્રીઓ જ અનાજ દળતી હતી. કોઈ વખત એક સ્ત્રી અને કોઈ વખત બે સ્ત્રીઓ : આપણે ત્યાં થાય છે તેમ જ; એટલે જ પ્રભુ ઈસુએ કહ્યું છે કે "બે સ્ત્રીઓ ઘંટીએ દળતી હશે, એક લેવાશે ને બીજી પડતી મુકાશે" (માથી ૨૪ : ૪૧). આ જગ્યાએ માથી ૧૮ : ઇમાં ઈસુએ સામાન્ય ઘંટી (ગ્રીક : ખ્રુલોસ = ઘંટી) વિશે ઉલ્લેખ કર્યો છે, જ્યારે માથી ૧૮ : ઇમાં પ્રભુ ઈસુએ જે શબ્દ વાપર્યો છે તે "ગધેડા વડે ચલાવતી ઘંટીનું પડ" છે (ગ્રીક : ખ્રુલોસ = ઘંટીનું એક

પડ, ઓનીકોસ = ગધેડાવાળી, અથવા ગધેડાથી ચલાવાતી). જો કે તરજુમામાં ‘ગધેડા વડે ચલાવાતી’ એ શબ્દ મૂક્યો નથી. જુઓ, ‘ગધેડાધંટી.’

નાની ધંટી એક સ્ત્રી ચલાવતી. જરા મોટી ધંટીને એક અથવા બે સ્ત્રીઓ ચલાવતી (માથી ૨૪ : ૪૧). કેદીઓ અને ગુલામો પણ ધંટીએ દળતા (ન્યાય. ૧૬ : ૨૧). અને ભારે મોટી ધંટી ગધેડા દ્વારા ચલાવાતી (માથી ૧૮ : ૬. લૂક ૧૭ : ૨).

૨

ચર્મપત્રો : (૨ તિમોથી ૪ : ૧૩).

“... અને પુસ્તકો, પણ વિશેષ કરીને ચર્મપત્રો, આવતી વેળા સાથે લેતો આવજો” (પાઉલ તિમોથીને લખે છે). તે સમયે હાલના જેવાં કાગળ નહોતાં, એટલે બહુ પુરાણા સમયમાં માટીની પાટીઓ પર લખાણ કોતરવામાં આવતું. એ પછી પ્રાણીઓના ચામડા ઉપર લખવામાં આવતું (ઈ. પૂર્વ ૨૫૫૦ થી માંડીને). વેટાં અથવા બકરાંના ચામડાં વપરાતાં. ચામડાં સીવીને લાંબો ‘લપેટો’ (‘વીંટો’, ‘લખોટો’) બનાવાતો. એકબે ફૂટથી માંડીને ૧૦૦ ફૂટ જેટલો લાંબો ‘વીંટો’ બનાવાતો, - જેવું પુસ્તક. ચામડું ખૂબ પાતળું બનાવવામાં આવતું. એક વીંટોમાં ઘણાં પુસ્તકો પણ લખાતાં. છેક ઈસ્વીસનની બીજી ત્રીજી સદી સુધી ચામડું વપરાતું. એ પછી બરુઓ જેવાં ‘પાપીરસ’માંથી ચીપો બનાવી, ચોટાડી પતાં બનાવાતાં, અને એના ઉપર લખવામાં આવતું. અને એવાં અનેક પતાં બનાવતાં, અને એના ઉપર લખવામાં આવતું. અને એવાં અનેક પતાં સીવીને પુસ્તક બનાવવામાં આવતું. (પાપીરસ પરથી અંગ્રેજ શબ્દ ‘પેપર’ બન્યો છે.) ભારતમાં પણ લખવા માટે ‘ભોજપત્ર’ (ભૂર્જપત્ર) એટલે કે ભૂર્જ નામના વૃક્ષની છાલ વાપરવામાં આવતી.

ચાકરો : (ર શમૂઅલ ૧૮ : ૯. ૧૬ : ૧૧ ઇત્યાદિ).

જુના કરારમાં, અને ખાસ કરીને શમૂઅલના, રાજાઓનાં અને કાળવૃત્તાંતોનાં પુસ્તકોમાં આ શબ્દ “ચાકરો” આપવામાં આવ્યો છે. પણ એનો અર્થ નોકરો (અં. સર્વનટ્ટુસ) નથી થતો, પણ રાજાના અધિકારીઓ, સૈનિકો, કે સેનાપતિઓ એવો થાય છે. ગુડ ન્યૂડ બાઇબલ અથવા અન્ય નવી અંગ્રેજ આવૃત્તિઓ, અથવા રોમન કેથોલિક ગુજરાતી બાઇબલ સાથે સરખાવી જોવાથી એ શબ્દનો સ્પષ્ટ થશે.

૪

છિતાવવું : (પ્રે. ફુ. ૨૭ : ૩૮).

“વહાણને હંકારીને તે છિતાવી શકાય કે નહિ એ વિશે તેઓએ મસલત કરી..” છિતાવવું એટલે છીછરા પાણીમાં વહાણને જમીન સાથે ચોટાડવાની કિયાને વહાણ છિતાવવું કહે છે.

છેલ્લી ભૂલ :

માથી ૨૭ : દ્વારા યહૂદીઓના આગેવાનો પિલાતને આ પ્રમાણે કહે છે : “એ માટે જ્રણ દિવસ સુધી કબરોને જાપતો રાખવાની આજ્ઞા કર, રખને તેના શિષ્યો રાત્રે આવીને તેને ચોરી જાય, ને લોકોને એમ કહે કે, મૂઅલાંમાંથી ઊઈયો છે, અને છેલ્લી ભૂલ પહેલીના કરતાં મોટી થશે.”

આ પાઠમાં ‘ભૂલ’ તરજૂમો બરાબર નથી. મૂળ ગ્રીક ભાષામાં ‘પ્લાને’ શબ્દ વાપર્યો છે (Plane) અને એનો અર્થ ‘ઠગાઈ’ અથવા ‘છેતરપિંડી’ થાય છે. અંગ્રેજ બાઇબલમાં ફક્ત ‘ક્રિંગ જેમ્સ’ આવૃત્તિમાં (અથવા ‘અધિકારયુક્ત આવૃત્તિમાં’) જ ‘error’ (એટલે ‘ભૂલ’) શબ્દ વાપર્યો છે, બાકી બીજી બધી અંગ્રેજ આવૃત્તિઓમાં ‘deception’ (દિસેપ્શન = ઠગાઈ કે છેતરપિંડી) શબ્દ વાપર્યો છે.

અહીં દુભી કલમમાં પિલાતની પાસે આવેલા ફરોશીઓએ ઈસુને માટે વાપરેલો 'ઠગ' શબ્દ બંધબેસતો થાય છે.

રોમન કેથોલિક (સંપૂર્ણ) બાઇબલમાં આ શબ્દનો તરજુમો બરાબર છે, ત્યાં દુભી કલમમાં આ પ્રમાણે છે. : "નહિ તો કદાચ એના શિષ્યો આવી એના શબને ઉપાડી જાય અને પછી લોકોને કહે કે એ ફરી સજ્જવન થયો છે. તો એ પાછલી ઠગાઈ પહેલી કરતાં બદટર હશે." હિન્દી બાઇબલમાં પણ તરજુમો બરાબર છે: "તબ વહ અન્તિમ ધોખા પેહેલેસે અધિક બૂરા હોગા."

હવે આપણો આપણો પ્રશ્ન જોઈએ: પહેલી ઠગાઈ કઈ હતી? અને છેલ્લી ઠગાઈ કઈ? જોઈએ: ફરોશીઓને મન ઈસુ ઠગ હતા, અને ઈસુ પોતે આવનાર મસીહ છે એમ કહેતા કે કહેવડાવતા હતા એ બાબતને ફરોશીઓ 'ઠગાઈ' ગણતા હતા. ફરોશીઓની માન્યતા પ્રમાણે ઈસુ બાળજીબૂલની (શોતાનની) મદદથી તે ચમત્કારો કરતા હતા, અને પોતાને 'મસીહ' કહેવડાવતા હતા. એ પહેલી ઠગાઈ. (હિન્દુમાં 'મસીહ' અને ગ્રીકમાં 'પ્રિસ્ત' અને ગુજરાતીમાં 'અભિષિક્ત').

પણ જો કબર પર જાપતો રાખવામાં ન આવે, અને શિષ્યો રાત્રે આવીને ઈસુના શબને ચોરી જાય, અને પછી જાહેર કરે કે, ઈસુ તો મૃત્યુમાંથી પાછા ઊઠ્યા છે! તો તો ઘણાં બધા લોકો આવા 'જીવંત થઈ ઊઠેલા જાહેર થયેલા ઈસુમાં માનતા થાય!' એમ ઈસુના શબને ચોરી જઈને તેમને જીવતા થઈ ઊઠેલા જાહેર કરવાની ઠગાઈ વધારે ખરાબ બને! પોતાને 'મસીહ' જાહેર કરતા ઈસુની ઠગાઈમાં થોડાક લોકો માને, પણ શબચોરી કરી જીવતા જાહેર કરેલા ઈસુ પર ઘણા બધા લોકો વિશ્વાસ કરે એ દેખીતું છે. એટલે પહેલી ઠગાઈ કરતાં આ છેલ્લી ઠગાઈ લોકોને ઠગવામાં ખૂબ ખૂબ ફિટેહમંદ નીવડે!

ગુજરાતી બાઇબલમાં હાલ વપરાયેલો 'ભૂલ' શબ્દ બરાબર નથી. 'ઠગાઈ' શબ્દ ઈસુને અને શિષ્યોને લાગુ પડે છે, જ્યારે 'ભૂલ'

શબ્દ અહીં તો જાળો કે પિલાત અને ફરોશીઓને લાગુ પડતો હોય એવો ભાસ થાય છે. પણ પિલાત અને ફરોશીઓની પહેલી ભૂલ કઈ એ વિશે કંઈ ચોક્કસ મેળ ખાતો નથી. એટલે જ 'ઠગાઈ' શબ્દ બરાબર છે.

૪

જગતનો અંત

માથી ૨૪ : ઉ “જગતના અંતની શી નિશાની થશે?” પ્રભુ ઈસુ શિષ્યોની સાથે યરુશાલેમમાં મંદિર સામે આવેલા જેતૂન પર્વત પર બેઠા હતા, તે સમયે શિષ્યોએ તેમને પૂછ્યું કે, “એ બધું ક્યારે થશે? અને તારા આવવાની તથા જગતના અંતની શી નિશાની થશે?” (માથી ૨૪ : ૨૩). અહીં “જગતના અંતની” તરજુમો કર્યો છે એ બરાબર નથી. “યુગના અંતની” એવો તરજુમો જોઈએ. મૂળ ગ્રીક લખાણમાં અહીં “ઈયોન” (અથવા ‘એયોન’) છે, અને એનો અર્થ ‘યુગ’ થાય છે, નહિ કે જગત. પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી ઉપર ઉત્તરશે ત્યારે જગતનો અંત નહિ આવે, પણ નવા યુગનો આરંભ થશે, એટલે કે “આકાશનું રાજ્ય” પૃથ્વી ઉપર આવશે, જેમાં પ્રભુ ઈસુ પોતે પૃથ્વી ઉપર સદેહ આવ્યા હશે, અને યરુશાલેમથી આખી પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરશે. દુનિયાનો અંત તો એ એક હજાર વર્ષના રાજ્ય પછી આવશે, જ્યારે આકાશ તથા પૃથ્વી બાળી નંખાશે (ર પિતર ૩ : ૧૦-૧૩). રોમન કેથોલિક તરજુમામાં “યુગનો અંતની” વાપર્યું છે તે બરાબર છે. હિન્દુ ૮ : ૨૬માં પણ “યુગો” શબ્દ જોઈએ.

બીજું કે ‘અંત’ શબ્દ પણ બરાબર નથી. ‘અંત’ માટે ગ્રીકમાં ‘તેલોસ’ શબ્દ છે, જ્યારે માથી ૨૪ : ઉમાં ‘સુન્તેલિયા’ શબ્દ વાપર્યો છે. એનો અર્થ પરાકાષ્ટા, અથવા ‘ચરમ સીમા’ થાય છે, એટલે કે

‘આ યુગ એની પરાકાષ્ટાએ અથવા ચરમ સીમાએ ક્યારે પહોંચશે?’
પણ વાસ્તવમાં ‘અંત’ શબ્દ ચાલે ખરો.

જટામાંસી : (માર્ક ૧૪ : ૩. યોહાન ૧૨ : ૩. ગી. ગી. ૧ : ૧૨.
૪ : ૧૩, ૧૪).

“મરિયમે ઘણું મૂલ્યવાન જટામાંસીનું એક શેર અતર લઈને
ઈસુને પગે ચોળ્યું, અને પોતાને ચોટલે તેમના પગ લૂછ્યા. અતરની
સુગંધ આખા ઘરમાં પ્રસરી રહી” (યોહાન ૧૨ : ૩). જટામાંસીના
છોડ હિમાલય પ્રદેશમાં થાય છે, અને એનું બહુ કિંમતી અતર ભારત
અને એશિયા ખંડમાં રાજારજવાડાંમાં અને ધનિકોને ત્યાં વપરાતું.
દૂરના દેશોમાં પણ એની માગ વધતી જતી હતી. એનો છોડ એકથી
બે ફૂટ જેટલો થાય છે. એનાં પાંદડાં લંબગોળ હોય છે. એનાં ફૂલ
માથામાં શોભા-સુગંધ માટે નંખાય છે. એનાં ફળ નાનાં અને
રૂવાંટીવાળાં થાય છે. એનું અતર ખાસ કરીને મૂળિયાંમાંથી
બનાવવામાં આવે છે. એ અતર બહુ કિંમતી હોય છે.

જમણી આંખ કાઢીને ફેંકી ટેવી :

માથી ૫ : રહ્યમાં આમ લઘ્યું છે કે, “અને જો તારી જમણી
આંખ તને ઠોકર ખવડાવે, તો તને કાઢી નાખીને તારી પાસેથી ફેંકી
દે, કેમ કે તારા અવયવોમાંના એકનો નાશ થાય, ને તારું આખું
શરીર નરકમાં ન નંખાય, એ તને ગુણકારક છે.”

‘ઠોકરના અર્થ માટે જુઓ, આગલી બે કલમ : માથી ૫ :
૨૭, ૨૮.

વળી, જુઓ, શબ્દકોશમાં : “જમણો હાથ કાપી નાખવો.”

જમણો હાથે બેઠો, ઈશ્વરને :

(માર્ક ૧૬ : ૧૮. “ઈશ્વરને જમણો હાથ બેઠો”).

પ્રભુ ઈસુ માટે આ શબ્દ વપરાયા છે. એ ૧૮મી કલમમાં

આમ લખેલું છે : “પ્રત્યુ ઈસુ તેઓની સાથે બોલી રહ્યા પછી આકાશમાં લઈ લેવાયા, અને ઈશ્વરને જમણો હાથે બેઠા.” નવા કરારમાં ઘડો ઠેકણો એ પ્રકારના શબ્દો છે, જેમ કે : લૂક ૨૨ : ૬૮. પ્રે. ફ. ૨ : ૩૩, ૩૪. ૫ : ૩૧. ૭ : ૫૫, ૫૬. રોમન ૮ : ૩૪. કોલોસી ૩ : ૧. હિન્દૂ ૧ : ૧૩. ૧ પિતર ૩ : ૨૨.

ગ્રીકમાં ફક્ત ‘ડેસકીઓન’ ('ડેક્સીઓસ' - પ્રત્યય સાથે) એટલે ‘જમણો’ આપ્યું છે. અને એનો અર્થ ‘જમણો હાથે’, ‘જમણો બાજુ’ થાય છે. ગ્રીકમાં આપું વાક્ય છે : કાઈ એકાથિસેન એક દેક્સીઓન તુ થીયુ, એટલે : અને બેઠો જમણો બાપને, એટલે કે “અને બાપને જમણો હાથે (અથવા ‘બાજુએ’) બેઠો..”

વળી, વિશ્વાસનામામાં પણ એ શબ્દો છે : “અને સર્વસમર્થ ઈશ્વરપિતાને જમણો હાથે બેઠો છે.”

ઈશ્વર આત્મા છે, એટલે એને ‘હાથ’ ન હોય, કે ‘દિશા’ ન હોય. ઈશ્વર સમય અને સ્થળ (દિક્કાલ)ના બંધનમાં નથી. માણસ મર્યાદિત હોઈને એને દિશા અને કાળનું બંધન છે, એટલે એને જમણી કે ડાબી બાજુ હોય. અહીં ‘જમણો’ શબ્દ દ્વારા ‘ઈશ્વરના મહામહિમા અને સામર્થ્ય અને સત્યતા’ સૂચયવે છે.

જમણો હાથ કાપી નાખવો :

માથી પ : ઉઠમાં આમ લખેલું છે : “અને જો તારો જમણો હાથ તને ઠોકર ખવડાવે, તો તેને કાપીને તારી પાસેથી ફેંકી દે, કેમ કે તારા અવયવોમાંના એકનો નાશ થાય, ને તારું આપું શરીર નરકમાં ન નંખાય, એ તને ગુણકારક છે.”

પ્રત્યુ ઈસુ અરામી ભાષામાં બોલતા હતા, અને ‘હાથ કાપી નાખીને ફેંકી દેવો’ એ અરામી ભાષાનો હૃદિપ્રયોગ હતો. અને એનો અર્થ એવો થાય છે કે એ ઠોકરવાળી બાબત કે કામને છોડી દે. જાણો કે એ ઠોકર ખવડાવતી બાબત કરવા તારે હાથ જ ન હોય તેમ વર્ત.

આજે પણ અરામી ભાષામાં એવા રૂઢિપ્રયોગો વાપરવા ચાલુ છે. જેમ કે “મારી દ્રાક્ષાવાડીમાંથી તારો હાથ કાપી નાખ.” એટલે કે “મારી દ્રાક્ષાઓ તોડી ન જા.” આગલી કલમમાં પ્રભુ ઈસુએ આંખ માટે પણ એવું જ કહ્યું છે, અને એનો પણ એવો જ અર્થ થાય છે.

એ આખો ફકરો વ્યલિચાર વિશે ને સ્ત્રી પર ખોટી નજર ન કરવા વિશે છે. એક માણસ પારકી સ્ત્રી સાથે અધિટિત સંબંધમાં ચાલતો હતો, એ સંબંધ ખોટો છે, એમ ભાન થતાં તેણે એવો સંબંધ છોડી દેવા નકી કર્યું. પણ પેલી સ્ત્રીના જેંચાળને લીધે, અને પોતાના તેના તરફના આકર્ષણને લીધે તે એ સંબંધ તોડી શક્યો નહિં. એટલે એણે એ સંબંધ ઓછો કરી નાખ્યો, છતાં અવારનવાર મળતા-હળવાનું ચાલુ રાખ્યું. એટલે એ સંબંધ ફરી વધવા લાગ્યો. આખરે એણે માથ્યી ૫ : ત૦ની આ કલમ વાંચ્યા ત્યારે તેને ભાન થયું કે ખરેખર “જમણો હાથ કાપી નાખવાની જરૂર છે.” અને આ માણસે જ્યારે આ અધિટિત સંબંધ કાપી નાખ્યો ત્યારે જ તે સુખી થયો, અને તેનું કુટુંબ પણ સુખી થયું.

(વળી, જુઓ શબ્દકોશમાં : “જમણી આંખ કાઢીને ફેંકી દેવી.”)

જાહુગાર : (પુનર્નિયમ ૧૮ : ૧૦-૧૨).

આવા શબ્દો માટે જુઓ, “મોહિની લગાડનાર.”

જીવનનું પુસ્તક :

“જીવનના પુસ્તક” વિશે તદ્દન અછિડતા ઉલ્લેખો જ માત્ર બાઇબલમાં જોવા મળે છે. અભ્યાસીઓએ એ શબ્દો પરથી અનેક મતો બાંધ્યા છે. એક માન્યતા એવી છે કે પ્રત્યેક જગ્ઞા જે ઈશ્વર પર કે ઈસુ ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરે છે, તેનું નામ ‘જીવનના પુસ્તક’માં નોંધવામાં આવે છે. બીજો મત છે કે, પૃથ્વી પર જન્મ લેનાર એકેએકનું નામ ‘જીવનના પુસ્તક’માં નોંધેલું હોય છે, પણ એ

ઈશ્વર પર કે ઈસુ ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરવાથી દૂર રહે છે, તો તેનું નામ આ પુસ્તકમાંથી ભૂસી નાખવામાં આવે છે. બધાં જ બાળકો બાલ્યવસ્થામાં, સમજણ આવ્યા પૂર્વ મરી જાય છે તેઓ સીધાં સ્વર્ગ જાય છે. તેઓના નામ “જીવનના પુસ્તક”માં નોંધેલાં હોય છે. કેટલીક કલમો અહીં સમજણ માટે નોંધું છું. પ્રકટી. ૧૩ : ૮ “જેઓનાં નામ સૂચિના મંડાણથી મારી નંખાયેલા હલવાનના જીવનપુસ્તકમાં લખેલાં નથી....” પ્રકટી. ૩ : ૫ “જે જતે છે તેને એ જ પ્રમાણો ઉજળાં વસ્ત્ર પહેરાવવામાં આવશે, અને જીવનના પુસ્તકમાંથી તેનું નામ હું ભૂસી નાખીશ નહિ.” નિર્ગમન ૩૨ : ઉરમાં મૂસા પ્રભુને કહે છે : “તોપણ તું તેઓના પાપની ક્ષમા કરે તો સારું, નહિ તો તારા લખેલા પુસ્તકમાંથી મારું નામ તું ભૂસી નાખ.” બીજુ કેટલીક કલમો આ પ્રમાણો છે :

પ્રકટી. ૧૩ : ૮. ૧૭ : ૮. ૨૦ : ૧૨, ૧૫ ગી. શા. ૬૮ : ૨૮.
ધાનિયેલ ૧૨ : ૧.

અગાઉ અને હાલ પણ દરેક ગામ કે શહેરના લોકોની નામની આગળ નોંધણી રાખવામાં આવે છે, અને માણસ મરી જાય ત્યારે તેનું નામ કભી કરવામાં આવે છે. એમ જ બધાંના નામ ‘જીવનના પુસ્તક’માં નોંધેલાં હોય છે. પણ તેઓ પ્રભુ ઈસુનો સ્વીકાર ન કરે તો આભિકરીતે મરેલા તરીકે તેમનાં નામ ભૂસી નાખવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક કઈ જાતનું હશે તે ખબર નહિ, પણ આપણા ચોપડા જેવું તો નહિ જ હોય. ઈશ્વરની નોંધણીની વ્યવસ્થા માણસની કલ્યનાની બહારની વાત છે.

જીવનનું વૃક્ષ : (વળી, જુઓ ‘ભલુંભૂં જાણવાનું વૃક્ષ’).

એ એદન બાગની વચ્ચમાં હતું (ઉત્પત્તિ ૨ : ૮). એ સાચુંકલું ઝાડ હતું. એ ઝાડ વિશે વધારાની કંઈ જ માહિતી આપવામાં આવી નથી. પણ આ ઝાડ સાથે કંઈક રહસ્ય જોડાયેલું લાગે છે. ઈશ્વર

ઉત્પત્તિ ઉંચાં રૂમાં આવું કંઈક કહે છે : “જુઓ, તે માણસ આપણામાંના એકના સરખો ભલુંભૂંદું જાગનાર થયો છે, અને હવે રખેને તે હાથ લાંબો કરીને જીવનના વૃક્ષનું ફળ તોડી ખાય ને સદા જીવતો રહેં.” એટલે પ્રભુએ તેમને એદન બાગમાંથી કાઢી મૂક્યાં, અને “તે માણસને હાંકી કાઢીને જીવનના વૃક્ષની વાટને સાચવવા સારુ તેણો કરુબો તથા ચોતરફ ફરનારી અંનિરૂપ તલવાર એદન વાડીની પૂર્વગમ મૂકી!”

એ ઉંચાં રૂમાં શબ્દો બતાવે છે કે આ જીવનના વૃક્ષના ફળમાં એવું કંઈક હતું કે તે ખાવાથી માણસ “સદા” અથવા બહુ લાંબા ગાળા સુધી જીવ્યા કરે. જેમ ઈશ્વરે એલિયાને ખવાડેલા “ખોરાકના પ્રતાપથી” તે ચાલીસ દિવસ ને ચાલીસ રાત ચાલીને દેશના પર્વત હોરેબ પહોંચ્યો (૧ રાજા ૧૯ : ૭, ૮). તેમ આ ફળમાં એવો પ્રતાપ હશે.

એક તો આદમ-હવાની પાપમય હાલત થઈ હતી, અને બીજું કે એને લીધે મૃત્યુનાં બી તેમનામાં પડી ચૂક્યાં હતાં, અને મૃત્યુની પ્રક્રિયા તેમનામાં શરૂ થઈ ચૂકી હતી. આવી સ્થિતિમાં તેઓ સતત સદાકાળ જીવ્યા જ કરે એ ઈશ્વરની દાખિલમાં યોગ્ય નહોતું. કારણ, આવી સ્થિતિમાં જીવનના વૃક્ષના ફળને ખાઈને માણસે મેળવેલી ભૌતિક અમરતા માણસને માટે આશીર્વાદ નહિ, પણ ભયાનક અને ભયંકર શાપ લાવત.

માણસનો પતિત થયેલો સ્વભાવ અને બિનકાયદેસરનાં વલણો અને વિકારો, માણસની ચિંતાઓ અને પરિશ્રમ, દુઃખો, લાચારી અને કલેશો, અને ઉપરથી અંત અથવા છેડા વગરનું જીવન જીવ્યા જ કરવાનું માણસને માટે અસહ્ય બની જાત! એટલે જીવનના વૃક્ષથી માણસને અળગો કરી દેવામાં ઈશ્વરની તો ભારોભાર ફૂપા જ થઈ. જો માણસ એટલામાં જ પાસે ક્યાંક રહ્યો હોત તો એ જીવનના

વૃક્ષને વારેધડીએ જોઈજોઈને સતત નિરાશા અનુભવત, અને ભૂતકાળનાં દુઃખભર્યા સ્મરણો એને સત્તાવ્યા કરત. તેથી ઈશ્વરે તેમને દૂર હાંકી કાઢ્યાં.

પ્રભુ ઈસુના કુસ પરના બલિદાન દ્વારા નવો જન્મ પામેલાં સર્વને જીવનના વૃક્ષનાં ફળ ખાવાને નવા યરુશાલેમમાં અને નવી પૃથ્વી ઉપર મળશે (પ્રક્રિ. ૨૨ : ૨). ભલુંભૂંદું જાણવાનું વૃક્ષ ત્યાં નહિ હોય. કેમ કે નહિ હોય તે ફરી કોઈ વાર જોઈશું.

જુબિલી વર્ષ : (હિન્દુ : યોબેલ = રણાંશિંગાનો નાદ).

જ્યુબિલીના વર્ષના અનુસંધાનમાં (લેવીય ૨૫ : ૨૮). આ વર્ષની શરૂઆતે ઘેટાનું વળાંકો લેતું બહુ મોટું રણાંશિંગાનું વગાડવામાં આવતું. કેટલીક ભાષાઓમાં 'ય'નો 'જ' થાય છે, એમ 'યોબેલ'નો 'જોબેલ' થયો. એ પરથી 'જુબિલી' શબ્દ બન્યો. અને એ પરથી 'જ્યુબિલી'. એને 'છુટકારાનું વર્ષ' પણ કહેવામાં આવે છે (હાજરી. ૪૬ : ૧૭). એ વિશે વધુ માટે જુઓ, લેવીય ૨૫ : ૮-૧૬, ૨૧-૨૫. સર્વ જમીન યહોવાને અર્પિત છે તે વિશે જુઓ, લેવીય ૨૭ : ૧૬-૨૫. પુનર્નિયમના પુસ્તકમાં જુબિલી વર્ષ માટે કંઈ આપવામાં આવ્યું નથી. પંચગ્રંથમાં બીજે ફક્ત ગણાના ઉદ્દેશ્યમાં આવ્યું છે. અંક્ષાનમાં 'યોબેલ' અથવા 'જોબેલ' એટલે ૫૦ થાય છે. એટલે 'જોબીલ' (જ્યુબિલી) યા ૫૦ વર્ષ.

એનો સમય : વર્ષોના સાત સાખ્બાથ અથવા સાત સાત વર્ષોના સાત કાળ વીતે તે પછીનું વર્ષ જુબિલી વર્ષ ગણાય. એટલે કે $7 \times 7 = 49$ મા વર્ષ પછીનું ૫૦મું વર્ષ જુબિલી વર્ષ ગણાય, અને જેમ કેટલાક લોકો ગણે છે તેમ, ૪૯મું વર્ષ તે જુબિલીનું વર્ષ ન મનાય. એટલે કે ૫૦મે વર્ષ, આખા દેશભરમાં રણાંશિંગાનું વગાડવામાં આવે, અને ૫૦મા વર્ષ જુબિલીનું વર્ષ ગણાવામાં એ પવિત્ર વર્ષ ગણાય. લેવીય ૨૫ : ૧૦માં 'જુબિલી વર્ષ' વિશે આપવામાં આવ્યું છે, અને

૪૮મા વર્ષને નોખું બતાવીને એને વર્ષોના સાત સાખ્બાથોના અંત તરીકે અલગ બતાવ્યું છે.

જુબિલી વર્ષની ઉજવણી : ઇજરાયલ પ્રજા કનાન દેશનો કબજો લે, અને તે પછી ૪૮ વર્ષ સુધી જમીન જેડે તે પછીના વર્ષ, અને એ પછી દર ૫૦મા વર્ષ જુબિલી વર્ષ ઉજવે. યહૃદ્દીઓની તાલ્મુદી પરંપરા પ્રમાણે વર્ષોનો પહેલો સાખ્બાથ (કનાનમાં આવ્યા પછીના) ૨૧મા વર્ષને ગણવામાં આવ્યું છે, અને ૬૪મા વર્ષને પહેલું જુબિલી વર્ષ ગણવામાં આવ્યું છે, કારણ, કનાન દેશને જીતીને 'કબજે કરતાં સાત વર્ષ લાગ્યાં હતાં, અને કુણો પ્રમાણે દેશની વહેંચણી કરતાં બીજાં સાત વર્ષ લાગ્યાં હતાં. એમ પહેલાં ચૌદ વર્ષ બાદ કર્યા પછીનાં પહેલાં સાત વર્ષમાંનું સાતમું વર્ષ તે ૨૧મું વર્ષ થાય, અને ૫૦મું (જુબિલી) વર્ષ તે ૬૪મું વર્ષ થાય.'

જુબિલી વર્ષની ઉજવણીમાં પ્રથમ તો આખા દેશમાં રણશિંગાંડું વગાડવામાં આવે, અને એમ એની જાહેરાત થાય. એ જાહેરાતનો અર્થ એ થાય કે ઈશ્વર સાથે કરારથી જોડાયેલી પ્રજાના પ્રભુની કૃપામય હાજરી તેઓની મધ્યે છે. જોકે બાઇબલમાં કોઈ જુબિલી વર્ષની ઉજવણી દેશમાં ઉજવાઈ હોય એવી હકીકત કે વર્ણન આપવામાં આવ્યું નથી, પણ જેમ બીજાં પર્વો ઉજવતાં હતાં તેમ જુબિલી વર્ષ પણ અચૂક ઉજવાતું હશે.

એ સંબંધી નિયમો : (૧) જમીનને વિશ્રાંતિ. આ વર્ષ દેશભરમાં જમીન પડતર રાખવામાં આવતી. વાવણી, કાપણી થતી નહિ, કે દ્રાક્ષાવેલાઓને સોરવામાં આવતા નહિ, અને તે પર લાગેલી દ્રાક્ષા વીણવામાં આવતી નહિ (લોવીય ૨૫ : ૧૧). આમ તમામ જમીનને પવિત્ર વિશ્રામ મળતો. અને માણસને વાવણી અને કાપણીના પરિશ્રમમાંથી આરામ મળતો, અને ઈશ્વરના વચન પ્રમાણો, છઢા વર્ષ જે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ઈશ્વરે

આપેલા પાક (અનાજ, દ્રાક્ષા, વગેરે) આનંદથી ઉપભોગ કરવામાં આવતો (લેવીય ૨૫ : ૨૧).

(૨) જમીન મૂળ માલિક કે વારસદારને જુબિલી વર્ષમાં પાછી સૌંપાતી (લેવીય ૨૫ : ૧૦-૧૪, ૨૭ : ૧૬-૨૪). મોશેના કાયદા પ્રમાણે વચ્ચના દેશની તમામ જમીન ચિહ્નીઓ નાખીને વહેંચવામાં આવી હતી. અને એ બધી જ જમીન ઈશ્વરની હોઈને કોઈથી એ વેચી શકાય જ નહિ. ગામડાંની કે કોટબંધ નગરોની ઘરથાળની કે ખેતરોની જમીન વેચી શકાય જ નહિ. પણ કોઈ માણસે તંગી અથવા અન્ય મુશ્કેલીને લઈને જમીન વેચી હોય, તો જુબિલી વર્ષમાં એ જમીન (કે ઘર) પાછી મૂળ માલિકને કે તેના વારસદારને કોઈ પણ જાતનું વળતર લીધા વગર પાછી સૌંપવી પડતી. આમાં એક અપવાદ હતો. યરુશાલેમ અને એવાં બીજાં મોટાં અને કિલ્લેબંધી શહેરોમાંનાં ઘરો વેચ્યા પછી એક વર્ષમાં પાછાં ન ખરીદી લીધાં હોય, તો તે ખરીદનારની માલિકી તણે રહેતાં, - જુબિલી વર્ષમાં પાછાં સૌંપાતાં નહિ (લેવીય ૨૫ : ૨૮, ૩૦), અને એવાં શહેરોનાં વેચેલાં ખેતરો પણ જો મૂળ માલિકે ખંડી ન લીધાં હોય, તો તે ખેતરો જ્યુબિલી વર્ષમાં પાછાં સૌંપવાનીનાં નહોતાં, પણ એ ખેતરો યાજકોના કબજે જતાં (લેવીય ૨૭ : ૧૭-૨૧).

(૩) વેચાયેલા ઇજરાયલી માણસોનો ગુલામગીરીમાંથી છુટકારો : કોઈ પણ ઇજરાયલી માણસે, ગરીબાઈને લીધે, પોતાને બીજા ઇજરાયલીને ત્યાં, કે દેશમાં રહેતાં પરદેશીને ત્યાં, વેચ્યો હોય, અને પોતે પોતાને આજ સુધી છોડાવી શક્યો ન હોય, કે તેના સગાએ તેને છોડાવ્યો ન હોય, તો તેવા ઇજરાયલી માણસ જુબિલી વર્ષમાં કંઈ પણ બર્યા વગર ગુલામીમાંથી કે દાસપણામાંથી પોતાનાં સંતાનો સહિત મુક્તિ પામતો. એને 'દાસ્યમુક્તિ' કે 'દાસ્યમોચન' કહેવાય છે (લેવીય ૨૫ : ૨૮-૩૫, ૩૮). ઇજરાયલી માણસનો એના શેઠ

સાથેનો સંબંધ દાસ કે ગુલામ જેવો નહિ, પણ ચાકર જેવો રહે (લેવીય ૨૫ : ૪૦, ૫૩). જુબિલી વર્ષમાં જુદા જુદા પ્રકારનું દેવું માફ કરી દેવાનું હોય.

પાછળથી આ ‘જ્યુબિલી’ શબ્દ અંગ્રેજમાં બહુ પ્રચલિત બન્યો. અને સિલ્વર જ્યુબિલી, ગોલ્ડન જ્યુબિલી (રોષ અને સુવર્ણ મહોત્સવ) પ્રચલિત બન્યા.

પચ્ચીસ વર્ષનો મહોત્સવ ‘સિલ્વર જ્યુબિલી’ ૩૦માં વર્ષને ‘પર્લ જ્યુબિલી’ (મોતી મહોત્સવ), ૪૦માં વર્ષ ‘રૂબી જ્યુબિલી’ (માણેક અથવા ‘લાલ મહોત્સવ’), ૫૦માં વર્ષ ‘ગોલ્ડન’ (સુવર્ણ), ૬૦માં વર્ષ ‘ડાયમન્ડ’ (હીરક), ૭૦માં વર્ષ ‘લોટિનમ’, ૭૫માં વર્ષ ‘નેકટર’ (અમૃત), ૮૦માં વર્ષ ‘ઈરિડિયમ’, ૮૮માં વર્ષ ‘યુરેનિયમ’, અને ૧૦૦માં વર્ષ ‘સેન્ટિનરી’ (શતાબ્દી) જ્યુબિલી.

યહૂદીઓમાં પાછળથી જુબિલી વર્ષ ઊજવવાનું વિસરાઈ ગયું. પણ છેક ઈ.સ. ૧૩૦૦માં પોપ સાતમા બોનીફિસે આ તહેવાર વર્ષ ‘જ્યુબિલી વર્ષ’ ઊજવવા ફરમાવ્યું. પણ દર ૧૦૦ વર્ષ યહૂદીઓ તેમ જ બિન-યહૂદીઓએ આનંદથી ઊજવણી કરી. એ પછી ઈ. સ. ૧૩૪૭માં પોપ કલેમેન્ટે ફરમાવ્યું કે દર ૫૦ વર્ષ એ જ્યુબિલી ઊજવવી. વળી, ફરી પોપ અર્બન જોને ઈ.સ. ૧૩૮૮માં ઠરાવ્યું કે આવો સારો અવસર પાંત્રીસને બદલે દર પચ્ચીસ વર્ષ ઊજવવો.

“જેઓની દાઢી બાજુએથી મુંડેલી છે” : (યિર્મયા ૮ : ૨૬).

રણ પ્રદેશના લોકો પોતાના દેવોના માનમાં દાઢી બાજુએથી મુંડતા હતા. આ વિદેશી રીત માટે ઇજરાયલીઓને પ્રતિબંધ હતો. (જુઓ, લેવીય ૧૮ : ૨૭).

જેરબંધ (= ચામડાનો કોરડો) : ૨ કાળવૃત્તાંત ૧૦ : ૧૧.

જોખ જોવા : (જુઓ, “શકુન જોવા”).

૩

જલોતસ (= કંતિકારી, વિખ્યવવાદી) : પ્રે. ફુ. ૧ : ૧૩.

એ નામનો યહૂદી રાષ્ટ્રીય પક્ષ અથવા એનો સભ્ય (લૂક ૬ : ૧૫). સિમોનની અટક.

જીવ :

આ માસ 'ઈયાર' તરીકે પણ ઓળખાય છે. યહૂદી ધાર્મિક ક્લેન્ડર પ્રમાણે બીજો માસ, અને સરકારી ક્લેન્ડર પ્રમાણે આठમો માસ. અંગ્રેજી ક્લેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અર્ધો એપ્રિલ અને આગલો અર્ધો મે આવે. એના કુલ ૨૮ દિવસ. જેમણે પહેલા માસમાં પાસ્ખા પાછ્યું ન હોય. તેઓ આ બીજા માસની ૧૫મીએ 'બીજું' અથવા 'નાનું' પાસ્ખા પાળતા.

જૂફા :

એક પ્રકારનો નાનો, ઘટાદાર છોડ. યહૂદીઓના ધાર્મિક વિધિઓમાં ખાસ કરીને લોહી છાંટવા માટે વપરાતો છોડ (લેવીય ૧૪ : ૪-૭, ૪૮-૫૩. ગણના ૧૮ : ૬). વળી, યહૂદીઓ મિસરમાંથી નીકળ્યા ત્યારે બારણા પર હલવાનનું લોહી જૂફા વડે છાંટ્યું હતું. (નિર્ગ. ૧૨ : ૨૨). પ્રભુ ઈસુને કૂસ ઉપર જૂફા અને વાદળી દ્વારા સરકો ધર્યો હતો (યોહાન ૧૮ : ૨૮, ૨૯).

જૂસ : (પ્રે. ફુ. ૧૪ : ૧૨, ૧૩. ૧૮ : ૩૫).

પાઉલ અને બાન્નિબાસ લુસા શહેરમાં આવ્યા અને એક જન્મથી લંગડા માણસને સાજો કર્યો, ત્યારે ત્યાંના લોકો પાઉલ અને બાન્નિબાસને અનુકૂમે હેર્મેસ અને જૂસ (જિયુસ) તરીકે પૂજવા લાગ્યા.

શ્રીક દંતકથાશાસ્ત્રોમાં અનેક દેવદેવીઓ જણાવવામાં આવી છે. (ભારતમાં જેમ તેતીસ કરોડ દેવો હતા તેમ ૪.) પણ એ બધાં

દેવ દેવીઓ જૂસ (જિયુસ) કે જ્યુપિટર (જ્યુપિતર)ના અધિકાર તળે હતાં.

સંસ્કૃત, ગ્રીક, લોટિન વગેરે ભાષાઓ મૂળ કોઈ એક ભાષામાંથી ઉત્તરી આવેલી છે, એટલે આ ભાષાઓમાં, જુદા જુદા ફેરફારો છતાં, શબ્દોનું મળતાપણું જોવા મળે છે.

સંસ્કૃતમાં ઘો એટલે 'આકાશ' અથવા 'સ્વર्ग'. અને એ ઘો ઉપરથી કે એના મૂળ ભાષાના શબ્દ ઉપરથી જૂસ કે જિયુસ બન્યો. ગ્રીક પેટેર, લોટિન પિતર, અને સંસ્કૃત પિતર અને પિતૃ ઉપરથી પિતા શબ્દ બન્યો. એમ જ્યુપિટર એટલે 'આકાશમાંના પિતા' થાય.

૩

ઉખૂસો (=વહાણનો પાછળનો ભાગ) : માર્ક ૪ : ૩૮. પ્રે.કુ. ૨૭ : ૨૮.

૬

ઢોંગી, ઢોંગીઓ : (માથી ૬ : ૫, ૧૬).

જે ગ્રીક શબ્દનો આ ગુજરાતી તરજુમો છે તે શબ્દ 'હુપોકિટેસ' (Hupokrites) છે. અને એ ઉપરથી અંગ્રેજી શબ્દ 'હિપોક્રીટ' બન્યો છે. મૂળ ગ્રીક શબ્દ બહુ ચિત્રમય છે. નાટકમાં કોઈ પાત્રનો ભાગ ભજવનાર નટને માટે ગ્રીકમાં આ શબ્દ વાપરવામાં આવતો. ભાગ ભજવનાર પોતે જે નથી તેનો ભાગ તે ભજવે છે, એટલે તે 'હુપોકિટેસ' કહેવાતો. એનો તરજુમો 'ઢોંગી' થાય. એટલે કે 'ઢોંગી' માણસ પોતે જે નથી તે ભાગ ભજવે છે. ગ્રીક નટો મહોરાં પહેરતા, અને અવાજ પાતળો, જાડો, તીવ્ર અગર જુદો કાઢવા યાંત્રિક સાધનનો ઉપયોગ કરતા. ફક્ત પહેલી ત્રણ સુવાતીમાં આ ગ્રીક શબ્દ વપરાયો છે, અને એ બધી જ જગાઓએ પ્રભુ ઈસુએ પોતે એ શબ્દ વપરાયો છે, માથીની

સુવાર્તામાં પંદર વખત, માર્કમાં ૭ : ૬માં, લૂકમાં ૬ : ૪૨. ૧૧ : ૪
(અને કેટલાક હસ્તલેખમાં) ૧૨ : ૫૬માં.

ઢોગ શબ્દ પણ એ જ ગ્રીક શબ્દ (હુપોક્રિસીસ) પરથી બન્યો
છે. માથી ૨૩ : ૨૮. માર્ક ૧૨ : ૧૫. લૂક ૧૨ : ૧. ૧ તિમોથી
૪ : ૨માં આ શબ્દ વપરાયો છે. એનું બહુવચન ૧ પિતર ૨ : ૧માં
વપરાયું છે, અને ગુજરાતીમાં એનો તરજુમો 'દંભ' કર્યો છે. ગલાતી
૨ : ૧૩માં ગુજરાતી શબ્દ 'ઢોગ' છે, ત્યાં ગ્રીકમાં એ જ ગ્રીક શબ્દ
લઈને બીજા શબ્દ સાથે જોડીને બનાવ્યો છે. વળી, યાકોબ ૩ : ૧૭માં
'દંભરહિત' શબ્દ ગુજરાતીમાં છે ત્યાં ગ્રીક 'અનુપોક્તિતોસ' વાપર્યો
છે. તેમ જ ૧ ૧ પિતર ૧ : ૨૨માં પણ આ 'અનુપોક્તિતોસ' શબ્દ
વાપર્યો છે. જેનો ગુજરાતી તરજુમો 'નિષ્કપ્ત' કર્યો છે. ગ્રીક 'અન'
એટલે 'વિના' અથવા 'વગર' અને 'ઉપકિતાસ' એટલે 'ઢોગ' યા
'કૃપટ.'

૮

તાજગીના સમયો : (પ્રે. ફુ. ૩ : ૧૮, ૧૯).

યરુશાલેમના મંદિરના 'સુંદર' નામના દરવાજે લંગડાને સાજો
કર્યા પછી એકત્ર થયેલા લોકોને બોધભાષણ આપતાં પિતર કહે
છે : "પણ ઈશ્વરે બધા પ્રબોધકોનાં મુખ દ્વારા આગળથી જે કષ્ટું હતું
કે, તેનો પ્રિસ્ત દુઃખ સહેશે, તે એ રીતે તેણે પૂર્ણ કર્યું. માટે તમે
પસ્તાવો કરો, ને ફરો, જેથી તમારાં પાપ ભૂસી નાખવામાં આવે,
અને એમ પ્રભુની હજૂરમાંથી તાજગીના સમયો આવે." (પ્રે. ફુ.
૩ : ૧૮, ૧૯).

પ્રભુના પુનરાગમન સમયે ઇજરાયલ પ્રજાના ભક્તજનો
તરીકેનો શેષ ભાગ મસીહનો સ્વીકાર કરશે. એ સમયને 'તાજગીના
સમયો' પ્રબોધકોએ કહ્યા છે. .

તામ્રૂજ : (હજકિયેલ ૮ : ૧૪).

અકાદીઓનો દેવ, અને એની ભક્તિ તે વખતની શેમવંશી પ્રજાઓમાં ફેલાયેલી હતી. આ દેવ ઇસ્તાર દેવીનો, પતિ અને ભાઈ થતો હતો. ઇસ્તાર બાબિલની પ્રજનન દેવી હતી. બાબિલની દંતકથા પ્રમાણે પાનખર અને શિયાળામાં જ્યારે બધી વનરાજ અને પાક સુકાઈ જતાં ત્યારે તામ્રૂજ દેવ મરી જતો, અને વસંતમાં જીવતો થતો. હજકિયેલ ૮ : ૧૪માં સ્ત્રીઓ આ તામ્રૂજને માટે રડતી હતી. એટલે કે વનસ્પતિ બધી સુકાઈ ગઈ હતી એટલે તામ્રૂજ મરી ગયો, એટલે સ્ત્રીઓ એના મૃત્યુને કારણે વિધિસરનું રડતી હતી. આ યદ્દૂઢી સ્ત્રીઓ હતી, અને પ્રભુના મંદિરમાં રડતી હતી. એ ઈશ્વરની નજરમાં ધિક્કારપાત્ર હતું. તામ્રૂજ પૂજામાં જાતીય ભ્રષ્ટાચાર ખૂબ વપરાતો.

ગ્રીકોના આવા દેવનું નામ 'અદોનીસ' હતું. અને ભિસરી દેવનું નામ 'ઓસીરીઝ' હતું. બાબિલના ચોથા મહિનાનું નામ (આપણા જુલાઈ) તામ્રૂજ હતું. અને એ ઉપરથી યદ્દૂઢીઓના ચોથા માસનું નામ 'તામ્રૂજ' પડ્યું હતું.

તારણા : (જુઓ., 'અનંતજીવન').

"તારા પગ ધો" : (૨ શમુઅલ ૧૧ : ૮).

= મુસાફરીએથી આવીને હાથ-પગ-મોં ધોવાં, અને આરામ કરવો.

"તારા પોતાના ટાંકામાંથી પાણી પી" : નીતિવચ્ચન ૫ : ૧૫.

એ કલમ એમ કહેવા માગો છે કે પરસ્ત્રી પાસે નહિ જતાં, તારી પોતાની પત્નીથી આનંદ માન. એ પછીની ૧૬ થી ૧૮ વગેરે કલમો વાંચવાથી એ અર્થ સ્પષ્ટ થઈ જશે. એમાં શીવામ્બુ (સ્વમૂત્ર)ના હિમાયતીઓ કહે છે તે સ્વમૂત્ર સંબંધી આછેરો કે અછડતો ઇશારો સરખોયે નથી.

તાર્તારોસ : (જુખો, 'નરક').

તીબેત :

યહૂદી ધાર્મિક કેલેન્ડર પ્રમાણે દશમો માસ, અને સરકારી કેલેન્ડર પ્રમાણે ચોથો માસ, એના કુલ ૨૮ દિવસ, 'આગલો વરસાદ' ચાલુ, કવચિત્ર કવચિત્ર જોરદાર જાપટાં. આ માસમાં વસંતી લીલોતરી પુષ્યળ થાય. અંગ્રેજી કેલેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અધો ડિસેમ્બર અને આગલો અધો જાન્યુઆરી આવે.

તીબેરિયસ કાઈસાર : (લૂક ૩ : ૧).

એના નામનો અર્થ છે : તીબેર (ટાઈબર નદીને લગતું. રોમ શહેર ટાઇબર નદી પર આવેલું હતું). રોમન તવારીખમાં એનું આખું નામ "તીબેરિયસ કલોડિયસ નીરો સીજર" હતું. તે ઈ. સ. ૧૪માં રાજગાદીએ બેઠો. અને ઈ. સ. ૩૭ સુધી રોમની ગાદી પર રાજ્ય કર્યું. ઔગસ્ટસ રોમનો પહેલો બાદશાહ હતો, અને એના પછી એનો સાવકો દીકરો તીબેરિયસ બીજો બાદશાહ થયો. એના પિતાનું નામ લીલિયા હતું. એનો જન્મ તા. ૧૬ નવેમ્બર, ઈ. પૂર્વ ૪૨માં રોમમાં થયો હતો. એના જીવનના પશ્મ ઓગસ્ટની ૧૮મીએ, ઈ. સ. ૧૪મા તે રોમની ગાદી પર આવ્યો. બાઇબલમાં એનું નામ માત્ર લૂક ૩ : ૧માં આપવામાં આવ્યું છે. ત્યાં લખવામાં આવ્યું છે કે, "હવે તીબેરિયસ કાઈસારની કારકિર્દીને પંદરમે વર્ષ..... જખાર્યાના દીકરા યોહાનની પાસે રાનમાં ઈશ્વરનું વચન આવ્યું" એટલે કે તીબેરિયસની કારકિર્દીના પંદરમે વર્ષ યોહાન બાપ્તિસ્તે પોતાની સેવાની શરૂઆત કરી. ગાદી ઉપર આવ્યા અગાઉ તીબેરિયસમાં ઉત્તમ પ્રકારનાં લક્ષ્ણો માલૂમ પડ્યાં હતાં, પણ પાછળથી તે આણસુ, મોજશોખીલો, વૈર વૃત્તિવાળો અને ખૂની માલૂમ પડ્યો હતો. તે ૭૮ વર્ષના રાજ્યકાળ પછી, મૃત્યુ

પાય્યો. તેના જ સમયમાં પ્રભુ ઈસુએ પોતાનું સેવાકાર્ય શરૂ કર્યું, દુઃખ વેઠયું, અને કુસે જડાયા તથા મૃત્યુમાંથી સજીવન થયા.

તીબેરિયસ શહેર :

પ્રભુ ઈસુના સમયમાં આ શહેર અસ્તિત્વમાં આવ્યું. ગાલીલ સમુદ્રના પશ્ચિમ કાંઠે આ શહેર આવેલું હતું. અને શહેરના નામ ઉપરથી ગાલીલનો સમુદ્રને તીબેરિયસ સમુદ્ર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. નવા કરારમાં એ નામો સૌ પ્રથમ યોહાન ૬ : ૧, ૨૩. ૨૧ : ૧માં વાપર્યું છે. જોસીફસ ઇતિહાસકાર જણાવે છે કે હેરોદ આન્તિપાસે આ શહેર ઈ.સ. ૧૬માં બંધાવ્યું હતું અને શહેરનશાહ તીબેરિયસને (ઈ.સ. ૧૪-૩૭) માન આપવા સારુ હેરોદ એવું નામ તીબેરિયસ શહેર પાડ્યું હતું. આ શહેર યરુશાલેમથી આશરે ૮૦ માઘલ (૧૧૪.૮ કિ.મિ.) અને નાઝરેથથી આશરે ૨૦ માઘલ (૩૨.૨) કિ.મિ.) દૂર આવેલું હતું. પ્રભુ ઈસુના સમયમાં યહૂદીઓ એ શહેરમાં વસતા નહોતા, અને એ શહેરમાં પ્રવેશવાનું બનતાં સુધી તેઓ ટાળતા. હતા. પ્રભુ ઈસુ પોતે એ શહેરમાં ગયા હોય એવું ક્યાંયે લખવામાં આવ્યું નથી. આ શહેરની વસ્તીમાં રોમનો અને ગ્રીકો મુખ્ય હતા. આ શહેર મૂર્તિપૂજક હતું. આ શહેર વસ્યાના સમયથી માંડીને હેરોદ આગ્રીપા IIના સમય સુધી ગાલીલનું પાટનગર રહ્યું. એણો બદલીને સત્તાનું ધામ સેફોર્ડિસ રાખ્યું. તીબેરિયસ બંધાવ્યું તે પર્વ સેફોર્ડિસ પાટનગર હતું.

એ સમયમાં ગાલીલના સમુદ્રની આસપાસ આવેલાં નવ મોટાં શહેરો જેની વસતી પંદર હજાર કરતાં ઓછી નહોતી, એમાંનું આ એક શહેર હતું. યરુશાલેમનું પતન થયું (ઈ.સ. ૭૦), તીબેરિયસ શહેર યહૂદીઓનું મુખ્ય શહેર બન્યું, અને રાખ્બીઓની ધાર્મિક શાળા ત્યાં સ્થાપવામાં આવી. ઈ.સ. ૧૫૦ પછી યહૂદીઓની વરિષ્ટ ન્યાયસભા સાન્હેદ્રીનનું એ કેન્દ્ર બની ગયું. તાત્ક્ષણ અને મસ્સોરાહ

પણ અહીં જ લખાયાં. પરદન નદી ગાલીલના સમુદ્રમાં પડે છે ત્યાંથી દક્ષિણે લગભગ બાર માઈલ નીચે આ તીબેરિયસ શહેર આવેલું છે, અને સમુદ્રમાંથી પરદન નદી પાછી નીકળે છે ત્યાંથી ઉત્તરે લગભગ દ માઈલ પર એ આવેલું છે. શહેરની પાસે ઉના પાછીનો કુંડ આવેલો છે.

તીબેરિયસનો સમુદ્ર : (યોહાન ૨૧ : ૧).

ગાલીલનો સમુદ્ર એ જ તીબેરિયસનો સમુદ્ર છે (જુઓ, ગાલીલનો સમુદ્ર). માત્ર યોહાનની સુવાર્તામાં જ એને તીબેરિયસનો સમુદ્ર કહેવામાં આવ્યો છે (યોહાન ૨૧ : ૧. ૬ : ૧). યરુશાલેમ શહેરનો નાશ (ઈ.સ. ૭૦માં) થયા પછી યોહાનની સુવાર્તા લખાઈ હશે, જે વખતે યરુશાલેમને બદલે તીબેરિયસ શહેર પાટનગર બન્યું, એટલે એ સમુદ્રનું તીબેરિયસ નામ વધુ પ્રચલિત બન્યું હશે. એને કિન્નરેથ કે કિન્નારોથનો સમુદ્ર પણ કહ્યો છે.

તેજસ્વી તારા : (યશાયા ૧૪ : ૧૨).

હિલ્લ્યુમાં અહીં ‘હેલેલ’ શબ્દ છે. અને એનો તરજુમો કેટલીક અંગેજી આવૃત્તિઓમાં લોટિન પરથી, લ્યુસીફર કર્યો છે (જુઓ, ‘લ્યુસીફર’). શોતાન માટે આ નામ વપરાયું છે.

તેત્રાર્ખ :

ગ્રીક : તેત્રાર્ખ (Tetrarches), અં. તેત્રર્ખ (Tetrarch),

રોમન કેથોલિક બાઇબલ : રાજા. નવું હિંદી (૧૮૭૮) શાસક (ખુલાસો : મૂલ મેં, ‘તિત્રાર્ખ્સ’, અથાર્ત દેશ કે ચોથાઈ ભાગ કા રાજા). (ગ્રીક પ્રમાણો : તેત્રા = ચાર, આર્ખ = રાજા) પ્રદેશના ચોથા ભાગનો રાજા અથવા વહીવટકર્તા. મુખ્ય રાજા કે અધિકારી માટે ‘અથનાર્ખ’. હેરોદ આન્તિપાસ, માથી ૧૪ : ૧. લૂક ૩ : ૧૮. ૮ : ૭. પ્રે. ફૂ. ૧૩ : ૧.

એ નામ પરથી કિયાપદ 'તેત્રાર્ખઓ', એટલે કે તેત્રાર્ખ બનવું. લૂક ઉ : ૧માં ગ્રીકમાં ત્રણ વખત કિયાપદ વપરાયું છે. પણ ગુજરાતીમાં એ ત્રણો વખત "રાજ હતો" એમ તરજુમો કર્યો છે : (૧) હેરોદ ગાલીલનો તેત્રાર્ખ હતો, (૨) તેનો ભાઈ ફિલિપ ઇતુરાઈ તથા ત્રાખોનીતી દેશનો તેત્રાર્ખ હતો, તથા (૩) લુસાનિયસ આબિલેનેનો તેત્રાર્ખ હતો. હેરોદ આન્તિપાસને અને ફિલિપને, તેમના પિતાના રાજ્યના ચોથા ચોથા ભાગનો રાજકારભાર મળ્યો હતો.

લેખક લૂકે ઉ : ૧-૨માં જે વિગતો આપી છે તે બિલકુલ સાચી છે એવું, તે સમયનાં કોતરેલાં લખાણ પરથી સાચી ઠરી છે. (અભિયુ. ઈ. વાઇન્સ).

"તે દિવસે" :

જો કે નવા કરારમાં આ શબ્દ વપરાયો છે. પણ જૂના કરારમાં, અને તેમાંથે ભવિષ્યકથનોમાં બહુ મોટા પ્રમાણમાં વપરાયો છે. "તે દિવસ" એટલે પ્રભુના પુનરાગમનનો સમય. યશાયા ૧૮માં છ વખત, ૨૭માં ચાર વખત, અખાર્ય ૧૨માં સાત વખત, ૧૩માં ત્રણ વખત, ૧૪માં આઠ વખત. નવા કરારમાં દા.ત. ૨ થેસ્સા. ૧ : ૧૦. ૨ તિમોથી ૧ : ૧૮. ૪ : ૮. ભવિષ્યકથનો સમજવા આ શબ્દ એક ચાવી છે.

"તે મૂઅલાંનો ઈશ્વર નથી, પણ જીવતાંઓનો ઈશ્વર છે."

માર્ક ૧૨ : ૨૬-૨૭માં આમ લઘ્યું છે : "પણ મૂઅલા લોક પાછા ઊઠે છે, તે સંબંધી, શું તમે મોશેના પુસ્તકમાંના જાડી વિશેના પ્રકરણમાં નથી વાંચ્યું કે, દેવે તેને એમ કહ્યું કે, હું અખ્રાહમનો દેવ તથા ઇસહાકનો દેવ તથા યાકોબનો દેવ છું? તે મૂઅલાંનો દેવ નથી, પણ જીવતાંઓનો દેવ છે."

પ્રભુ ઈસુ સાદુકીઓને એમના પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં ઉપરનાં વાક્યો વાપરે છે. યહૂદીઓમાં કેટલાક પંથો હતા, જેમ કે ફરોશીઓ અને સાદુકીઓ. સાદુકીઓ મૂખેલાંના પુનરુત્થાન વગેરે બાબતોમાં માનતા નહોતા). તેઓ ઈસુની પાસે આવ્યા અને તેમને શબ્દજાળમાં ફસાવવા પેલી સ્ત્રી જે પૃથ્વી પર સાત ભાઈઓની પત્ની બની હતી તેના વિશે પ્રશ્ન કરે છે કે પુનરુત્થાન સમયે તે કોની પત્ની થશે. આ વાત સત્ય હકીકત હશે કે ઉપજાવી કાઢેલી વાત હશે તે વિશે કંઈ લઘ્યું નથી. કદાચ ઉપજાવી કાઢેલી વાત હશે.

પ્રભુ ઈસુ તેમને જવાબ આપતાં જૂના કરારના આ શબ્દો ટાંકે છે. યહોવાએ મોશેને બળતા જાડવાનાં દર્શન દીધું ત્યારે આ શબ્દો યહોવાએ મોશેને કહ્યા હતા (નિર્ગમન ઉ : ૧-૬). ઈશ્વર પોતાની ઓળખ આપતાં કહે છે કે, “હું તારા પિતાનો દેવ, અબ્રાહમનો દેવ તથા ઇસહાક તથા યાકોબનો દેવ હું.” એનો અર્થ એ થાય કે અબ્રાહમ, ઇસહાક તથા યાકોબનો દેહ બહુ લાંબા સમય પર મૃત્યુ પામ્યા છતાં તેઓ સજીવ છે, મૃત્યુ પારના જીવનમાં તેઓ જીવે છે, તેમના આત્મા હયાત છે. એટલે જ ઈશ્વર મૂખેલાંઓને નહિ, પણ જેમ તેમના પૃથ્વી પરના જીવનકાળમાં, તેમ તેમની મૃત્યુ પદ્ધીની હયાતીમાં ઈશ્વર તેમનો ઈશ્વર છે. જો ઈશ્વરે એમ કહ્યું હોત કે “હું અબ્રાહમનો.... દેવ હતો,” તો એમ સમજ શકાત કે પુરાણા એક સમયે ઈશ્વર - અબ્રાહમ વગેરે હયાત હતા ત્યારે એમનો દેવ હતો, પણ હવે તેઓ કોઈ હયાત નથી.

પણ અહીં વર્તમાનકાળ વાપર્યો છે “હું... દેવ હું.” એનો અર્થ એ જ કે અબ્રાહમ, ઇસહાક અને યાકૂબ આત્મિક હયાતી ધરાવે છે અને ફરી એક વાર તેઓનો દેહ પણ પુનરુત્થાન પામશે. જૂના કરારના આ શબ્દો ટાંકીને પ્રભુ ઈસુ જ્યિસ્ત સાદુકીઓને એમ જણાવવા માગે છે કે તેઓનો સિદ્ધાંત ખોટો છે, અને મૂખેલાંનું પુનરુત્થાન છે.

સાદુકીઓ જૂના કરારને ચુસ્ત રીતે માનતા હતા, અને ઈસુએ જૂના કરારનું જ વચન લઈને તેમની દલીલ તોડી નાખી.

“તેને ભયના રાજની હજૂરમાં લાવવામાં આવશે”

(અયૂબ ૧૮ : ૧૪ ક). (હિન્દુ : બાલાહા (ઝ) = ઘસાઈ ગયેલું જીણ થઈ ગયેલું, લાશ થઈ ગયેલું). આ કલમમાં ‘ભયનો રાજા’ એટલે ‘મૃત્યુ’ થાય છે. હિન્દુ માન્યતા પ્રમાણેના ‘ધમરાજ’નો અહીં ઉલ્લેખ નથી, તેમ જ પ્લેટોની માન્યતાવાળો ‘મૃત્યુનો રાજા’ પણ નથી. અહીં ‘ભય’ એટલે માણસને લાશ કરી નાખે એવો ભયંકર રોગ થાય છે. આ ભયંકર રોગ તે ‘મૃત્યુરૂપી રાજા’નો ચાકર છે, અને આ ‘ચાકર’ ધીમે ધીમે માણસને એના (ચાકરના) રાજની પાસે લાવે છે.

‘હજૂરમાં લાવવામાં આવશે’ : હિન્દુમાં એનો એવો અર્થ નીકળે છે કે માણસને ‘ધીમે ધીમે અને ગંભીર રીતે મૃત્યુ પાસે લાવવામાં આવશે.’ ઈશ્વર વિનાના માણસની આંખો આગળ ભયભરેલું મૃત્યુ લાંબા સમયથી હોય છે.

તોફથ : (૨ રાજા ૨૩ : ૧૦).

મૂળ ‘તોફ’ શબ્દ પરથી બન્યો છે. ‘તોફ’ એટલે નગારું, મોલોખ દેવ (મૂર્તિ) આગળ છોકરાં યા બાળકોને અભિનમાં થઈને ચલાવતાં ત્યારે તેઓની બૂભો ન સંભળાઈ શકે, માટે નગારાં જોરજોરથી વગાડવામાં આવતાં. મૂળમાં બીજો અર્થ પણ નીકળે છે : ‘થૂંકવું’ એ ઉપરથી ‘ધિક્કારપાત્ર’ અયૂબ ૧૭ : ૬માં એ પ્રમાણે આ શબ્દનો ગુજરાતીમાં અર્થ કર્યો છે. મૂર્તિપૂજા સાથે આ બધું સંકળાયેલું છે.

તોર : (૨ શમુઅલ ૨૧ : ૧૮).

વણકરનું શાળ પર વણાતું જતું કાપડ જે લાકડાના ગોળ પાટડા પર વીંટાય છે તેને ‘તોર’ કહેવામાં આવે છે. આ તોર ખાસ્સો જાડો હોય છે. ગોલ્યાથ ગિતીના ભાલાનો દાંડો (હાથો) એવો જાડો હતો.

ત્રણા-ધર્મશાળા : (પ્રે. કુ. ૨૮ : ૧૫).

રોમ જવાના 'આપિયન માર્ગ' ઉપર આવેલું ગામ હતું. રોમથી એ ૩૦ માઈલ (૪૮.૨ કિલોમિટર) દૂર આવેલું હતું. વહાણમાંથી ઊતર્યા પછી પ્રેરિત પાઉલ રોમ આવતો હતો, ત્યારે છેક રોમથી 'ભાઈઓ' તેને મળવા તથા લેવા માટે છેક 'ત્રણા ધર્મશાળા' તથા 'આપીકોરમ' સુધી આવ્યા હતા. આપીકોરમ તે આપિયસ ગામનું બંજાર હતું. આપિયસ ગામ રોમથી ૪૦ માઈલ (૬૪.૪ કિલોમિટર) દૂર હતું. ત્રણા ધર્મશાળા અને આપિયસ ગામ હતાં, તેમ જ રોમનાં દૂરનાં થાણાં (આઉટ-પોસ્ટ) હતાં. 'આપિયન માર્ગ' રોમ અને કાપુઆને જોડનારો ધોરી માર્ગ હતો. પાછળથી અને બ્રિટિશી સુધી લંબાવ્યો હતો. એ પૈટ્ટ કિલોમિટર (૭૬૬ માઈલ) લાંબો હતો. 'ત્રણા ધર્મશાળા' એ ગ્રીક મૂળ નામ 'ત્રેસ તિબેર'નો તરજુમો છે.

'ત્રીજે દિવસે' કે 'ત્રણા દિવસ પછી' (પ્રભુ ઈસુનું પાછું ઉઠવું)?

૧. માર્ક ૮ : ૩૧	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ
૨. માથી ૧૬ : ૨૧	ગૃહિક : ત્રીજે દિવસ પછી
૩. લૂક ૮ : ૨૨	ગૃહિક : ત્રીજે દિવસે
૪. માર્ક ૮ : ૩૧	ગૃહિક : ત્રીજે દિવસે
૫. માથી ૧૭ : ૨૩	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ
૬. માર્ક ૧૦ : ૩૪	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ
	ગૃહિક : ત્રીજે દિવસે
	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ
	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ
	ગૃહિક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ

૭. માથી ૨૦ : ૧૮ શ્રીક : તે ત્રીતે હેમેરા

ગુજરાતી : ત્રીજે દિવસે

૮. લૂક ૧૮ : ૩૩ શ્રીક : તે હેમેરા તે ત્રીતે

ગુજરાતી : ત્રીજે દિવસે

(શ્રીક : ભેતા = પછી. શ્રીકમાં ૧, ૪, ફ/બી.માં ‘ભેતા’ વપરાયું છે, એટલે આમ તો એનો અર્થ “ત્રણ દિવસ પછી” થાય, અને બાકીનાં ૨, ૩, ૫, ફ/ચે, ૭ અને ૮ સંદર્ભોમાં “ત્રીજે દિવસે” થાય. પણ બધા જ અત્યાસકો આ બધા જ સંદર્ભોના અર્થને સરખો જ ગણે છે, એટલે “ત્રીજે દિવસે” જેવો અર્થ જેમ કે સંદર્ભ નં. ૪માં શ્રીકમાં “ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ” હોવા છતાં તરજુમો “ત્રીજે દિવસે” કર્યો છે.

યહૂદી વિચારસરણીમાં જાણો કે એ બંને પ્રકારની શબ્દસમૂહ રચનાને સરખી ગણી હોય એમ લાગે છે. એક દાખલો લઈએ :

પહેલો રાજા ૧૨ : ૫માં રહાબઆમ રાજા પોતાના વયોવૃદ્ધ સલાહકારોને કહે છે : “તમે અહીંથી ત્રણ દિવસ સુધી જાઓ, અને ત્યાર પછી મારી પાસે પાછા આવજો.”

પણ ૧૨ : ૧૨માં આમ આપ્યું છે : “રાજાએ ફરમાવેલું કે ત્રીજે દિવસે મારી પાસે પાછા આવજો તે પ્રમાણે યરોબઆમ તથા સર્વ લોકો ત્રીજે દિવસે રહાબઆમ પાસે આવ્યા.”

નવા કરારના બીજા સંદર્ભ ટાંકું છું :

૯. માથી ૨૭ : ૬૩ શ્રીક : ભેતા ત્રાઈસ હેમેરાસ

ગુજરાતી : ત્રણ દિવસ પછી

૧૦. યોહાન ૨ : ૧૮-૨૨ શ્રીક : એન ત્રીસીન હેમેરાઈસ

ગુજરાતી : ત્રણ દિવસમાં

૧૧. ૧ કોરિન્થી ૧૫ : ૩,૪ શ્રીક : તે ત્રીતે હેમેરાસ

ગુજરાતી : ત્રીજે દિવસે

૧૨. લૂક ૨૪ : ૭

ગ્રીક : તે ત્રીતે હેમેરા
ગુજરાતી : ત્રીજે દિવસે

'ત્રીસમા વર્ષના' : (હજકિયેલ ૧ : ૧).

ખાલદી વંશની શરૂઆત ઈ. પૂર્વ દરપમાં થઈ (નબોપોલોસાર રાજા હતો) ત્યારથી માંડીને ઈ. પૂ. પછ્ચમાં યહોયાકિન દેશનિકાલ કરાયો તેના બંદીવાસના પાંચમા વર્ષ સુધીનો સમય હજકિયેલે ગણ્યો હશે? – કે પોતાની ઉંમરનાં ત્રીસ વર્ષ? ખબર નહિ.

૬

દકાપોલિસ : (ગ્રીક : ડેકા = દશ, પોલિસ = શહેર) = દશ શહેરો અથવા 'દશ નગર.'

નવા કરારમાં દકાપોલિસ નામ ત્રણ વખત આવ્યું છે (માથી ૪ : ૨૫. માર્ક ૫ : ૨૦. ૭ : ૩૧). નાના પ્લીનીએ જે વર્ડાન કર્યું છે. તે પરથી આપણો જાણી શકીએ છીએ કે આ પરગણાનો વિસ્તાર ૧૦૦ માર્ગિલ (૧૬૧ કિ.મી.) લાંબો, અને ૬૦ માર્ગિલ (૮૬.૬ કિ. મી.) પછોળો હતો. આ પ્રાંત અથવા પરગણામાં દશ નગરો આવેલાં હતાં. ગાલીલ સમુદ્રની પાસે ગાલીલ પ્રાંતના ઈશાન ખૂણો આવેલો હતો. મહાન એલેક્ઝાન્ડરના અનુયાયીઓએ આ શહેરો બાંધ્યાં હતાં. એ પછી રોમનોએ ઈ. પૂર્વ દરપમાં તેમને ફરીથી બાંધ્યાં, અને એ શહેરોને અમુક અધિકારો આપ્યા હતા. તેમણે આ શહેરોનાં દકાપોલિસ નામ આપ્યું. આ દશ શહેરો નીચે પ્રમાણો છે:

- (૧) સ્કીથીઓપોલિસ, એટલે કે સીથિયન લોકોનું નગર. દરેય શહેરમાં આ શહેર સૌથી મોટું હતું. તેનું જૂનું નામ 'બેથ-શાન' છે. આ એક જ શહેર યરદનની પશ્ચિમ બાજુએ આવેલું હતું, બીજાં નવ શહેર યરદનની પૂર્વ તરફ આવેલાં હતાં (૧ શમુઅલ ૩૧ : ૧૦).
- (૨) ગાડરા, અથવા ગડારા, અહીં ઈસુએ અશુદ્ધ આત્મા વળગેલા

એક માણસમાંથી આત્માઓની 'સેના'ને કાઢી હતી. ગાડરા ગરગસા શહેરની નજીદીક જ હતું. એટલે તે કોઈ વખતે ગરગસા નામે પણ ઓળખાતું, તેને 'ગોરાસીનીઓનો દેશ' એવું નામ પણ આપવામાં આવ્યું હતું (માર્ક ૫ : ૧. માથી ૪ : ૨૫). (૩) હીપ્પોસ. (૪) પેલ્લા. (૫) ફિલાઉલિયા. અનું જૂનું નામ 'રાષ્ટ્રાથ-આમ્રોન' હતું. (૬) ગેરાસા. (૭) દીઓન. (૮) કનાથા. (૯) રફાના. (૧૦) દમસ્ક. હાલ આ પ્રદેશ ઉજ્જવલ બની ગયો છે. છ શહેરો બિલકુલ નાશ પામી ગયાં છે. દમસ્ક તો સિરિયાની રાજ્યાની છે.

દત્તકપુત્રપણું :

એક કુટુંબના બાળકને બીજું કુટુંબ પોતાનું કરી લે ત્યારે કાયદાનો કેટલોક વિધિ પતાવવો પડે છે. એ પછી પેલું બાળક 'બીજાં' કુટુંબનો દત્તકપુત્ર કે દત્તકપુત્રી ગણાય છે, એમ, ઈશ્વરનાં સૃજેલાં માણસો પાપને કારણો ઈશ્વરના કુટુંબમાંથી નીકળી ગયાં છે, અને શેતાનનાં સંતાન બન્યાં છે. પસ્તાવો કરીને ઈશ્વરની પાસે પાછાં આવ્યાથી આપણો ઈશ્વરનાં સંતાન બનીએ છીએ, એટલે કે ઈશ્વરના કુટુંબમાં આપણો 'દત્તક' લેવાયેલાં સંતાન બનીએ છીએ. નવા જન્મ દ્વારા જ એ શક્ય બને છે (રોમન ૮ : ૧૫-૧૭. ગલાતિ ૪ : ૪-૬. એફેસી ૧ : ૫. ૨ કોરિન્થી ૬ : ૧૮).

દરગુજર : (જુઓ, 'માદી').

દહનકિયાઓ :

ધિર્મેયા ૩૪ : ૫. "તું તરવારથી મરીશ નહિ, તું શાંતિથી મરીશ, અને લોકોએ તારા પૂર્વજોની, એટલે તારા પહેલાંના રાજાઓની દહનકિયાઓ કરી તેમ તેઓ તારી દહનકિયા કરશે." આમાં દહનકિયાને (દાટવાની કિયાને) બદલે દહનકિયા (મૃતજનને બાળવાની કિયા) વિશે નથી, કારણ, યદ્યુદીઓમાં દાટવાનો જ રિવાજ હતો.

પણ યહૂદી રાજાઓના મૃત્યુ પછી દફનકિયા વખતે અને એ પછી પણ બહુ મોટા પ્રમાણમાં સુગંધી દ્વયો બાળવામાં આવતાં તેના વિશેની વાત છે. એને દફનકિયા કહેવામાં આવતી.

દહનાર્પણા :

દહનાર્પણમાં વપરાતાં પશુપંખીઓનું પૂરેપૂરું દહન કરવામાં આવતું, જ્યારે બીજાં બધાં પ્રકારનાં અર્પણાઓમાં પશુપંખીઓનો અમુક ભાગ જ બાળવા માટે વેદી ઉપર હોમવામાં આવતો.

દંડવત્તુ પ્રણામ : (રૂથ ૨ : ૧૦).

દંડ અથવા લાકડીની જેમ સૂઈ જઈ પ્રણામ કરવા. સાષ્ટાંગ
દંડવત્તુ પ્રણામ = છયે અંગો વાંકાં વાળીને કરેલા પ્રણામ.

દંભ : (જુઓ 'ઢોંગી').

દાણીઓ :

બંદરોએ બહારથી આવતા માલ ઉપર સરકાર દાણા (જકાત) ઉધરાવતી હતી. આ ઉપરાંત દેશમાં અંદરોઅંદર અનેક પ્રકારના કર ઉધરાવવામાં આવતા. મુખ્ય કર/જકાત ઉધરાવનારા રોમનો હતા. પણ નાકાં પર બેસીને જકાત કે કર ઉધરાવનારા નાના અધિકારીઓ યહૂદીઓ હતા. બંદરે તેઓ અનેક પ્રજાઓના લોકોની સાથે સતત સંપર્કમાં આવતા હોઈ ધર્મની દૃષ્ટિએ 'અશુદ્ધ' રહેતા, એટલે એમાંના મોટા ભાગના સભાસ્થાનમાંથી "બહાર કરાયેલા" (નાતબહાર જેવા) હતા. વળી, પારકી રોમન સરકારને જકાત કે કર ભરવું તે યહૂદીઓને અણગમતું લાગતું. એટલે પારકી સરકાર માટે કર ઉધરાવનારા યહૂદીઓ લગભગ 'પાપીઓ' જેવા ગણાતા. યોધાન બાપ્તિસ્તના ઘણા શિષ્યો આ હડધૂત થયેલા લોકોમાંથી હતા (વળી, 'માથી દાણી', 'જાખી દાણી'). (લૂક ૩ : ૧૨, ૧૩. ૧૮ : ૮).

દાવિદનું શહેર :

જુના કરારમાં સામાન્ય રીતે, દાવિદ રાજાએ યબૂસીઓ પાસેથી યરુશાલેમનો જે ભાગ જીતી લીધો હતો તેને 'દાવિદના શહેર' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે (૨ શમુઅલ ૫ : ૬-૮. ૧ કાળવૃત્તાંત ૧૧ : ૪-૮), જ્યારે નવા કરારમાં દાવિદનું વતન બેથલેહેમ (યહૂદિયાનું બેથલેહેમ એકથાં) જ્યાં દાવિદ જન્મ્યો અને ઉછર્યો હતો - તેને 'દાવિદના શહેર' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. 'દાવિદપુત્ર' પ્રભુ ઈસુનો જન્મ પણ, ભવિષ્યવાણી પ્રમાણે 'દાવિદના શહેર'માં (લૂક ૨ : ૧૧) એટલે બેથલેહેમમાં (માથી ૨ : ૪-૬) થયો હતો.

દિઓસ્કુરી (અધિનીકુમાર) : (પ્રે. કુ. ૨૮ : ૧૧).

પ્રેરિત પાઉલ બંદી તરીકે રોમ લઈ જવાતો હતો ત્યારે વહાણભંગ થવાથી તેઓને બધાને માલ્ટા (મલિટા) ટાપુ પર ત્રણ મહિના રોકાવું પડ્યું. ત્રણ મહિના પછી આવેકસાંદ્રિયાના એક વહાણમાં તેઓ રોમ જવા બેઠા.

આ વહાણની નિશાની 'દિઓસ્કુરી' (અધિનીકુમાર) હતી. શ્રીક દંતકથામાં જાહીતા અને શ્રીકો અને રોમનોના દેવતા જ્યુપિટર (જિયુસ)ના બે શૂરવીર પુત્રો (કાસ્ટર અને પોલક્સ)ને આ નામ 'હિયોસ્કુરી' (અધિનીકુમાર) આપવામાં આવ્યું હતું. આવેકસાંદ્રિયાના લોકો દિઓસ્કુરીની પૂજા કરતા હતા, એટલે તેમણે પોતાના એક વહાણને 'દિઓસ્કુરી' નામ આપ્યું હતું. આ વહાણના ખલાસીઓ પણ 'દિઓસ્કુરી'ની પૂજા કરતા હતા.

દિવસ :

(a) બાઇબલમાં 'દિવસ' શબ્દ વારંવાર વપરાયો છે, અને ચાર જુદા જુદા અર્થમાં વપરાયો છે. (૧) મોટા ભાગે ચોવીસ કલાકના દિવસ તરીકે એનો વપરાશ વધુ છે. ઉત્પત્તિના પહેલા અધ્યાયની

છહી કલમનો છેલ્લો શબ્દ "દિવસ" (હિંબુ = યોમ) એ ચોવીસ કલાકનો દિવસ છે.

અને (૨) 'દિવસ' તથા 'રાત'ના સંદર્ભમાં વપરાયો હોય ત્યાં બાર કલાકના દિવસ તરીકે વપરાયો છે, આપણી ગુજરાતી ભાષામાં વાપરીએ છીએ એ રીતે જ. અને એ 'યોમ' દિવસ ઉપરથી હિંબુમાં "યોમામ" (દરરોજ), કે 'યોમ બી-યોમ' (પ્રત્યેક દિવસ), અને 'થે માયીમ' (બે દિવસ) વપરાશ થયો છે. હિંબુમાં 'દિવસ' માટે બીજો એક શબ્દ 'બોકેર' છે, પણ તે બહુ જ ઓછો વપરાયો છે : (ન્યાયાધીશો ૧૮ : ૨૬ 'પોહ' ફાટાં, ૨ શમુઅલ ૧૩ : ૪ 'રોજ રોજ'). (૩) પર્વ કે અન્ય ખાસ હેતુને માટે મુકરર કરેલા સમયને પણ 'દિવસ' કહેવામાં આવે છે, જેમ કે 'પ્રાયશિતનો દિવસ' (લેવીય ૨૩ : ૨૭, ૨૮. ૨૫ : ૮. 'સાબ્દાથદિન' પુનર્નિયમ ૫ : ૧૨, ૧૫). આ ઉપરાંત (૪) જેમાં પ્રભુ પોતાના અગાઉથી જાહેર કરેલા છરાદા પૂર્ણ કરવાનો છે એવા લાંબા ગાળા માટે પણ 'દિવસ' શબ્દ વપરાયો છે : 'પ્રભુનો દિવસ' (૨ પિતર ૩ : ૧૦). વળી, ઉત્પત્તિ ૨ : ૪માં 'જે દિવસો' શબ્દપ્રયોગ વાપરીને સૃજનકાર્યના છયે દિવસને આવરી લેવામાં આવ્યા છે.

ઉત્પત્તિના પહેલા અધ્યાયની ભાષા એટલી બધી સરળ અને સીધી છે કે એમાંથી ૨૪ કલાકનો દિવસ અને સાત દિવસનું સામાન્ય અઠવાડિયું જ વાંચી શકાય. ઉત્પત્તિકાર્યમાં 'સાંજ' થઈ તથા સવાર થઈ બીજો દિવસ, એના સંદર્ભમાં વપરાયેલો શબ્દ અક્ષરશ : ચોવીસ કલાકનો દિવસ છે. કેટલાક અભ્યાસીઓ એનો અર્થ 'યુગ' કરે છે, પણ તે બરાબર નથી. વિજ્ઞાનના યુગોની સાથે સહમત થવાના હેતુથી જ તેઓ 'યુગ' અર્થ કરે છે. ઉત્પત્તિકાર્ય ક્રમશઃ : વિકાસ દ્વારા લાંબા લાંબા યુગોમાં થયું એવું તેઓ માને છે. ઈશ્વરે શબ્દ બોલીને તત્કષણ પ્રત્યેક ચીજ અને પ્રત્યેક સજીવને ઉત્પન્ન કર્યું એવું તેઓ માનતા

નથી. આપણે આગળા લખાણમાં આ વિશે લંબાણપૂર્વક જોઈ ગયા છીએ. એમાં આદમ વિશે જોયું કે ઈશ્વરે આદમને બાળક નહિ પણ પુખ્ત ઉંમરનો એક ક્ષણમાં બનાવ્યો. એવું જ અન્ય જીવો અને વનસ્પતિના સંબંધમાં પણ બન્યું.

(b) એ પ્રત્યેક દિવસ ચોવીસ કલાકનો હતો એની સાબિતીઓ જોઈએ :

(૧) પ્રત્યેક દિવસની આગળ સંઘ્યાવાચક વિશેષજ્ઞ વપરાયું છે. “બીજો દિવસ”, “ત્રીજો દિવસ”, “ચોથો દિવસ” વગેરે. બાઇબલની ભાષાની અંદર જ જો વિશેખાર્થ ન સૂચયવો હોય તો, કેમ શાબ્દિક અર્થમાં અર્થઘટન ન કરવું? ઇતિહાસ વર્ણનના આ લખાણમાં સંઘ્યાવાચક વિશેષજ્ઞ એ પ્રત્યેક દિવસને ભાષાના સામાન્ય વપરાશ પ્રમાણે જ વાપરવા સૂચયે છે. ગજાનાના સાતમા અધ્યાયમાં ઇતિહાસ વર્ણન છે, અને ત્યાં “પહેલે દિવસે”, “બીજે દિવસે”, “ત્રીજે દિવસે” અને એમ બાર દિવસ વિષે કમવાર જગ્યાવું છે. (કલમો ૧૨, ૧૮, ૨૪, ૩૦, ૩૬, ૪૨, ૪૮, ૫૪, ૬૦, ૬૬, ૭૨, ૭૮). ત્યાં કોઈપણ વાચક, સામાન્ય ચોવીસ કલાકના દિવસ પ્રમાણે જ અર્થઘટન કરશે. તો શા માટે અહીં એ જ અર્થઘટન ન કરતાં ‘યુગ’ તરીકે અર્થ કરવો?

હિન્દુમાં ‘ધોમ’ની આગળ સંઘ્યાવાચક વિશેષજ્ઞ વાપર્યું હોય તારે તો એનો ચોક્કસ અર્થ ૨૪ કલાકના દિવસ તરીકે જ કરવો પડે. બાઇબલમાંથી જ એના દાખલા જોઈ લઈએ. વળી, જો હિન્દુ ભાષામાં જોઈએ તો તો બહુ સ્પષ્ટ સમજાય. ઉત્પત્તિ ૭ : ૧૧ “નુહના આયુષ્ણના છસેંમા વર્ણના બીજા મહિનાનો સતતરમે દિવસે તે જ દિવસે મોટા જળનિધિના જરા ફૂટી નીકળ્યા...” અહીં ‘દિવસ’ની આગળ સંઘ્યાવાચક વિશેષજ્ઞ છે, એટલે એ સતતરમો યુગ નહિ, પણ બીજા મહિનાની સતતરમી તારીખ થઈ. એમ જ ૮ : ૧૪ “અને બીજા મહિનાને સત્તાવીસમે દિવસે ભૂમિ કોરી થઈ.” વળી ૧૭ : ૧૨ “અને

તમારામાં આઈ દિવસના હરેક છોકરાની..... સુન્નત કરવી." એમ જ નિર્ગમન ૧૨ : ૬ "અને તે માસના ચૌદમા દિવસ સુધી તમારે તે રાખી મૂકવો" આ બધી જગાએ દિવસની આગળ સંઘાવાચક વિશેષજ્ઞ હોવાથી એ ૨૪ કલાકનો સૌર્ય દિવસ જ જાણવો.

ગુજરાતી બાઇબલમાં પહેલા દિવસના ઉત્પત્તિકાર્યને અંતે ચોથી કલમમાં લખ્યું છે : "અને સાંજ થઈ તથા સવાર થઈ, એક દિવસ", એ તરજુમો દુઃખનીય છે. ત્યાં "પહેલો દિવસ" જોઈએ. શુભસંદેશવાળા જૂના કરારના (રોમન કેથોલિક) તરજુમમાં બરાબર આપ્યું છે. "સાંજ પડી અને સવાર થયું. પહેલો દિવસ પૂરો થયો." બીજી બધી જગાએ બરાબર છે. "બીજો દિવસ", "ત્રીજો દિવસ" ઇત્યાદિ.

ડૉ. આર. એફ. સરબર્જ, પોતાના પુસ્તક "ડાર્વિન, ઇવોલ્યુશન એન્ડ કિએશન"ના પૃષ્ઠ ૬૧ પર આર્થર સી. કસ્ટાન્સના એક કાગળનો ઉત્લેખ કરે છે. તેમણે હાલના હિન્દુ ભાષાના નવ નિષ્ણાત પંડિતો ઉપર પત્ર પાઠવ્યો હતો. ત્રણ કેનેડાની, ત્રણ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની અને ત્રણ હંગાંડની યુનિવર્સિટીઓના નવ પંડિતો પર આ પત્રો મોકલી હિન્દુ 'યોમ' (=દિવસ) વિશેના તેમના અભિપ્રાય માર્ગયા હતા તેમણે પુછાવ્યું હતું કે ઉત્પત્તિના હિન્દુ અધ્યાયમાં સંઘાવાચક વિશેષજ્ઞ સાથે વપરાયેલા 'યોમ' શબ્દનો અર્થ વ્યાજભી ગણાય? (૧) ચોવીસ કલાકનો દિવસ? (૨) યુગ? (૩) સામાન્ય દિવસ કે યુગ - ગમે તે અર્થમાં વાપરી શકાય? આ નવમાંથી સાત જણે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો હતો, અને સાતેસાત જણે સૂચાવ્યું હતું કે "સામાન્ય રીતે સમજીએ છીએ તે દિવસ" (એટલે કે ૨૪ કલાકનો દિવસ).

(૨) જો 'યોમ'નો આપણે 'યુગ' તરીકે અર્થ કરીએ, તો કુદરતી વ્યવસ્થાની સમતુલા જળવાય નહિ. ત્રીજો દિવસે ઈશ્વરે ધાસ, છોડ અને ઝાડપાન બનાવ્યાં. આ ત્રીજો દિવસને યુગ તરીકે ગણીએ તો હજારો વર્ષના આ ત્રીજા યુગમાં ધાસ, અને સર્વ વનસ્પતિને હજારો

વર્ષ સુધી સૂર્ય વગર રહેવું પડે, કારણ, ચોથે દિવસે એટલે કે ચોથા યુગમાં સૂર્યને તો બનાવવામાં આવ્યો. એમ અહીં મોટો પ્રશ્ન થાય કે આ બધી વનસ્પતિ હજારો વર્ષો સુધી સૂર્ય વગર કેવી રીતે રહી શકી? એ શક્ય બની શકે જ નહિં, કારણ, વનસ્પતિનું જીવન સૂર્ય પર જ આધારિત છે. આ દલીલ બતાવે છે કે 'યોમ' એટલે યુગ નહિં, પણ ૨૪ કલાકનો સામાન્ય દિવસ.

(૩) આ ઉપરાંત દરેક દિવસને અંતે ખુલાસાદર્શક "અને સાંજ થઈ તથા સવાર થઈ" વાળો શબ્દસમૂહ વાપરવામાં આવ્યો છે. એ બતાવે છે કે એ પ્રત્યેક ૨૪ કલાકનો રાત્રિ-દિવસ છે. યહૂદી ફિલે પ્રથમ 'સાંજ' પછી 'સવાર' આપ્યું છે, કારણ, યહૂદી પંચાંગ પ્રમાણે સાંજે છ વાગ્યાથી નવો દિવસ શરૂ થતો. જો 'યોમ'નો અર્થ યુગ કરીએ તો સવાર (દિવસ) હજારો વર્ષનો, અને સાંજ (રાત્રિ) પણ હજારો વર્ષની જ હોય. તો પ્રત્યેક યુગ માટે અંધકારનો (રાત્રિનો) કેટલો બધો લાંબો ગાળો થાય! એ જ દર્શાવે છે કે 'યોમ' એટલે સામાન્ય દિવસ.

(૪) દશ આજ્ઞામાંની ચોથી આજ્ઞા બહુ સ્પષ્ટપણે બતાવે છે કે ઉત્પત્તિકાર્યના છયે દિવસ અને સાભ્યાથનો સાતમો દિવસ ચોવીસ કલાકના હતા. નિર્ગમન ૨૦ : ૮-૧૧માં સ્પષ્ટ લખ્યું છે "સાભ્યાથ દિનને પવિત્ર પાળવાને યાદ રાખ. છ દિવસ તું ઉદ્યોગ કર ને તારું સઘણું કામ કર. પણ સાતમો દિવસ તારા દેવ યહોવાનો સાભ્યાથ છે, તેમાં તું કંઈ કામ ન કર... કેમ કે છ દિવસમાં યહોવાએ આકાશ તથા પૃથ્વી, સમુદ્ર તથા તેઓમાંનાં સર્વ ઉત્પન્ન કર્યા, ને સાતમે દિવસે તે સ્વસ્થ રહ્યો..."

વળી, નિર્ગમન ૧૬ : રદમાં માનના એકત્ર કરવા માટે એ જ પ્રબંધ હતો : "છ દિવસ તમે તે એકદું કરો, પણ સાતમો દિવસ સાભ્યાથ છે, તેમાં તમને કંઈ મળશો નહિં" વળી જુઓ નિર્ગમન

૩૧ : ૧૫ “૭ દિવસ સુધી કામ કરવામાં આવે, પણ સાતમે દિવસે યહોવાને સારુ પવિત્ર એવો વિશ્રામનો સાખ્યાથ છે, જે કોઈ વિશ્રામવારે કંઈ પણ કામ કરે તે જરૂર મારી નંખાય.... કેમ કે ઈશ્વરે છ દિવસમાં આકાશ તથા પૃથ્વી બનાવ્યાં, ને સાતમે દિવસે તેણો સ્વસ્થ રહીને વિસામો લીધો.” (વળી, જુઓ નિર્ગમન ૩૪ : ૨૧. ૩૫ : ૨. લેવીય ૨૩ : ૩. પુન. ૫ : ૧૩, ૧૪) આ બધાં ફરમાનોને ઉત્પત્તિકાર્યના છ દિવસ, અને વિશ્રામના સાતમા દિવસ (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧-૩) સાથે સીધેસીધો સંબંધ છે. જો ઉપરનાં બધાં ફરમાનમાં રોજિંદા ૨૪ કલાકના દિવસને જ ગણ્યો છે, તો ઉત્પત્તિના ૬ + ૧ દિવસોને ૨૪ કલાકના જ દિવસ ગણવા જોઈએ, એમાં શક નથી.

(૫) કેટલાક દલીલો કરનારા લોકો ગીતશાસ્ત્ર ૮૦ : ૪ અને પિતર ૩ : ૮ને આગળ ધરે છે. એમાં લઘું છે : “કેમ કે તારી દિનમાં હજારો વર્ષો વીતી ગયેલી કાલના જેવાં, અને રાતના એક પહોર જેવાં છે.” અને “પ્રભુની નજરમાં એક દિવસ હજાર વર્ષોના જેવો, અને હજાર વરસો એક દિવસના જેવાં છે.” આ ઉપરથી તેઓ ઉત્પત્તિકાર્યના છ દિવસોને ‘યુગ’ અથવા ‘હજાર વર્ષો’ ગણે છે. માણસનો એક દિવસ એટલે ઈશ્વરનાં હજાર વર્ષ બરાબર, અથવા માણસનાં હજાર વર્ષ બરાબર ઈશ્વરનો એક દિવસ એવો અર્થ એ કલમોમાં નથી. એટલે જ આવી દલીલ તદ્દન પોકળ છે.

ઉપરની બંને કલમોમાં માત્ર એક વાત કહેવા માગે છે કે, માણસની નજરમાં સમયના લંબાઈનું માપ છે, અને એ માપ મહત્વનું છે, પરંતુ ઈશ્વરની આગળ ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળ બધું એકાકાર છે. અને કંઈ વિસાતનાં નથી. એ બંને કલમોમાં બબ્બે ભાર જેવો કે જેવાં વપરાયું છે, એ માત્ર સરખામણી દર્શાવે છે, અને નહિ કે કાળમાન ગણતરીની સાચી હકીકત રજૂ કરે છે. એનો અર્થ એવો નથી થતો કે તમારા કેલેન્ડરમાંના જાન્યુઆરીની પહેલી તારીખ

(અથવા તો કોઈપણ મહિનાની કોઈ પણ તારીખ) એટલે એક હજાર વર્ષ! તમે એક દિવસ ઓફિસમાં (મિલમાં, બેંકમાં, શાળામાં, કે કારખાનામાં) નોકરી પર ગયા, એટલે એક હજાર વર્ષ નોકરી પર ગયા, અને એટલે એક હજાર વર્ષનો પગાર માગો! એ ગણતરી વાસ્તવિકતાથી કેટલી બધી વેગળી છે! એમ જ બાઇબલના વાક્યોનું અર્થઘટન પણ વાસ્તવિકતાની દર્શિએ જ થવું જોઈએ. બાઇબલ સૌથી વધુ વાસ્તવિક પુસ્તક છે એ ભૂલવું જોઈએ નહિ.

દિવસે :

(“તે દિવસે”) યથાયા ૧૦ : ૨૦ (તે સમયે). જખાર્યા ૧૨ : ૩, ૪, ૬, ૮, ૯. ૧૩ : ૧, ૨, ૪. ૧૪ : ૩, ૬, ૭, ૮. વગેરે. ‘યહોવાનો દિવસ’, ‘પ્રભુનો દિવસ’, ‘પ્રિસ્તનો દિવસ’ અનું એ ટૂંકું રૂપ છે. પ્રભુના પુનરાગમનના સમય માટે એ વપરાયું છે. વધુ માટે જુઓ, ‘પ્રભુનો દિવસ’.

દીદીમસ : (“થોમા જે દીદીમસ કહેવાય છે”) (યોહાન ૧૧ : ૧૬. ૨૦ : ૨૪. ૨૧ : ૨૨). દીદીમસ = જોડિયા.

દીનાર : (માથી ૨૦ : ૨. યોહાન ૧૨ : ૫).

આ ‘દીનાર’ (ગ્રીક : દેનારિયોન) રોમન સરકારનું ચલણી નાણું હતું. અને એ સિક્કો ચાંદીનો હતો. તે સમયના ખેત મજૂરોની એક દિવસની મજૂરી (રોજ) તરીકે એ અપાતો હતો. માથી ૨૦ : ૨ પ્રમાણે દ્રાક્ષાવાડીના માલિકે મજૂરોને સવારના પહોરમાં દ્રાક્ષાવાડીમાં મજૂરી કરવા એક એક દીનાર આપવાનો પરઠીને બોલાવ્યા હતા.

આજે બે હજાર વર્ષ પછી આપણો એની તે વખતની કેટલી કિંમત હશે તે સમજી શકીએ નહિ. એટલે કે એક દિવસની ખેત મજૂરીની રોજ કહેવી સારી. એટલે જ જુદા જુદા તરજુમામાં દેશ

અને રોજુના દર પ્રમાણે એની કિંમત (બાઇબલ તરજુમામાં) રજૂ કરી છે. ‘લીવિંગ બાઇબલ’માં ૨૦ ડૉલર (રૂ. ૩૪૦ લખ્યા છે. કારણ અમેરિકામાં ખેત મજૂરની રોજુ ૨૦ ડૉલર છે, ઓથોરાઇજેડ આવૃત્તિમાં એક ‘પેની’ લખ્યું છે. એ આવૃત્તિ ૧૬૧૧માં પ્રથમ બહાર પડી, તે સમયે રોજની મજૂરીનો દર એક પેની હતો. હવે નવી ઓથોરાઇજેડ આવૃત્તિ (૧૯૮૨)માં પાછું ‘દીનારિયસ’ છાય્યું છે ‘શુભસંદેશ’માં “રોજનો રૂપિયો” લખ્યું છે, કારણ, ૧૮૬૫માં એ તરજુમો બહાર પડ્યો ત્યારે ખેત મજૂરની રોજુ લગભગ એક રૂપિયા જેટલી હતી.

પ્રભુ ઈસુના સમયમાં પાલેસ્તાઇનમાં એક દિવસની મજૂરી રૂ. ૧ : ૫૦ (દોઢ રૂપિયા) જેટલી હતી. એટલે તે સમયે એક દીનારની કિંમત પાલેસ્તાઇનમાં દોઢ રૂપિયા જેટલી હતી. આજે તો ઇજરાયલમાં સામાન્ય ખેત મજૂરને ૨૦ થી ૨૫ ઇજરાયલી ડૉલર મળે છે. એટલે વિનિમય દર પ્રમાણે રૂ. ૩૪૦ થી રૂ. ૪૨૫ થાય (ઇજરાયલમાં). ભારતમાં સરકારી વ્યવસ્થા પ્રમાણે ખેત મજૂરના એક દિવસના રૂ. ૧૧ અને રૂ. ૧૭ ઠરાવ્યા છે.

ત્રણસો દીનારનું અતિર (યોહાન ૧૨ : ૫) આજે ઉપર જણાવેલા દર પ્રમાણે ઇજરાયલમાં રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦ થાય, અને ભારતમાં લગભગ રૂ. ૫,૦૦૦ થાય. અને વિનિમય દર પ્રમાણે રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦ થાય. (નાણાંના વિનિમયના દર-બદલાતા રહે છે.)

ઈસુને વાતમાં કપટથી પકડવા ફરોશીઓ જે સિક્કો લાવેલા તે આ ‘દીનાર’ (માણ્ણી ૨૨ : ૧૮-૨૧) હતો. વળી, ભલા સમર્ઝનીની વાતમાં એણે ધર્મશાળાના માલિકને ખર્ચ પેટે બે દીનાર આગોતરા આપ્યા હતા. અને વધુ ખર્ચ થાય તો વળતી વખતે ભરી આપવા કબૂલ્યું હતું (લૂક ૧૦ : ૩૫).

વળી, પાંચ હજારને જમાડ્યા ત્યારે શિષ્યોએ કહેલું, “શું અમે જઈને બસો દીનારની રોટલીઓ લઈને તેઓને ખવડાવીએ?” (માર્ક

૬ : ૩૭). એમાં કહેલા દીનાર તે આ જ દીનાર. એનો ભાવાર્થ એવો નીકળે કે તે જમાનામાં પાલેસ્તાઇનમાં ૫,૦૦૦ને જમાડવા ૨,૦૦૦ દીનાર (તે જમાના પ્રમાણે રૂ. ૩૦૦) પૂરાં પડે? પ્રકટીકરણમાં (૬ : ૬) ઘઉં તથા જવના આપેલા ખૂબ ઉંચા ભાવ તો દુકાણના સમયનાં છે, એટલે કે “એક દીનારના એક શેર ઘઉં, અને એક દીનારના ત્રણ શેર જવ” (‘શુભસંદેશ’નો તરજુમો).

દૂતો :

હિન્દુમાં ‘માલાક’ અને ગ્રીકમાં ‘એન્ગોલોસ’ શબ્દ વપરાયા છે. બંનેનો અર્થ ‘દૂત’ અથવા સંદેશવાહક’ થાય છે. બાઇબલમાં કોઈ કોઈ વાર માણસને (સંદેશવાહકને) માટે પણ આ શબ્દ વપરાયો છે (માલાખી ૨ : ૭. પ્રકટી. ૧ : ૨૦). પણ મોટે ભાગે આકાશી વ્યક્તિઓ માટે વધારે વપરાયો છે. કદાચ આપણે ‘દેવદૂતો’ શબ્દ પણ વાપરી શકીએ.

દૂતોની હયાતી પ્રભુ ઈસુએ માન્ય રાખી છે (માથી ૧૮ : ૧૦. ૨૬ : ૫૩). દૂતોને ઈશ્વરે બનાવ્યા છે, તેથી તેમનું નોખું અસ્તિત્વ છે. તેઓને આપણા જેવાં ભૌતિક શરીરો નથી. પણ આત્મિક શરીરો છે. એટલે ભૌતિક શરીરોને વજન હોય, તેઓ જગા રોકે, વૃદ્ધિ યા ટકવા માટે ખોરાક-પાણીની જરૂર હોય, એવું દૂતોને નથી; કારણ તેઓને આત્મિક શરીરો છે. (હિન્દુ ૧ : ૧૪). એટલે તેઓ વ્યક્તિઓ છે (હિન્દુ ૧ : ૧૪. ગીતશાસ્ત્ર ૧૦૪ : ૪). તેઓ અશુદ્ધ આત્માઓ જેવા શરીરવિહીન આત્માઓ નથી. જરૂરને સમયે તેમને માનવી શરીરોના જેવાં રૂપ, આકારમાં દૃશ્ય બનવાની શક્તિ પણ ઈશ્વર તરફથી આપવામાં આવે છે. (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧. નિર્ગમન ૩ : ૨. ગણાના ૨૨ : ૨૨ - ૩૧. ન્યાયાધીશો ૨ : ૧. ૬ : ૧૧, ૨૨. ૧૩ : ૩. ૬. ૧ કાળ. ૨૧ : ૧૬, ૨૦ માથી ૧ : ૨૦. લૂક ૧ : ૨૬. યોહાન ૨૦ : ૧૨. પ્રે. ફુ. ૭ : ૩૦. ૧૨ : ૭-૮ ઇત્યાદિ).

તેઓ ભલુંભૂંડું જાડી પારખી શકે છે. ઈશ્વર તથા માણસોની જેમ ભલુંભૂંડું અપનાવવાની મુક્તેચ્છા પણ તેઓને છે. એક સમયે શેતાનની આગેવાની નીચે કેટલાક દૂતોએ ઈશ્વર સામે બળવો કર્યો, અને એમ ભૂંડું પસંદ કર્યું. ઈશ્વરે શેતાનને તથા બળવાખોર દૂતોને ત્રીજા આસમાનમાંથી ફેંકી દીધા (યહૂદા કલમ ૬); કારણ, માણસને પાપની માઝી મળી શકે છે, નવી તક મળી શકે છે, પણ તેવી વ્યવસ્થા દૂતો માટે નથી. દૂતો એક વખત પાપ કરે એટલે તેમને બહાર ફેંકી દેવામાં આવે. પાપી માણસોનો છેલ્લા ન્યાય (પ્રકટીકરણ ૨૦ : ૧૧-૧૪) અગાઉ, અને ૧૦૦૦ વર્ષના રાજ પછી, શેતાનને તથા તેના અપદૂતોને સાથે અનંત અભિમાં નાખી દેવામાં આવશે.

દૂતોને નર કે નારી એવી જાતિ હોતી નથી. તેઓ પરણતા કે પરણાવતા હોતા નથી (લૂક ૨૦ : ૩૫-૩૬). નવલકથાઓમાં અને બાળવાત્તાઓમાં આવતી પરીઓ એ નારી જાતના દૂતો નથી. પરીઓ એ માત્ર કલ્યાણ છે. પરીઓનું અસ્તિત્વ છે જ નહિ. દૂતોને પ્રજોત્પત્તિની જરૂર નથી. સૃજનકાળે ઈશ્વરે તેમને અસંખ્ય સંખ્યામાં બનાવ્યા છે, અને દૂતોને મૃત્યુ ન હોવાથી એ સંખ્યામાં ઘટાડો થતો નથી (લૂક ૨૦ : ૨૬.. હિન્દૂ ૧૨ : ૨૨). તેઓની સંખ્યા કોટાનકોટી છે.

માનવીઓ મૃત્યુ બાદ દૂતો બનતા નથી. માનવીકોટી અને દૂતકોટી અલગ અલગ છે. ખ્રિસ્તી મંડળીમાં એવી માન્યતા છે કે નિર્દોષ બાળકો મરી જાય ત્યારે તેઓ નાના નાના દૂતો બની જાય છે, એ માન્યતા તદ્વન ખોટી અને બાઇબલ વિરુદ્ધની છે. ખ્રિસ્તના લોકો તેમ જ નિર્દોષ બાળકો મૃત્યુ બાદ મહિમાવંતાં શરીરો ધારણ કરેલાં અને અમર મનુષ્યો જ રહે છે. પ્રભુ ઈસુના જન્મનાં ચિત્રોમાં નાના નાના પાંખાળા દૂતો ચીતરેલા જોવા મળે છે. પણ એ માત્ર ચિત્રકારની કલ્યાણ જ છે - 'નાના નાના દૂતો' હોતા જ નથી. બધા જ

દૂતો પુખ્ત વયના જ ઉત્પન્ન કરેલા હોય છે. તેઓ ઘરડા થતા નથી, મૃત્યુ પામતા નથી.

દૂતો માણસો કરતાં અતિ ઘણા બુદ્ધિશાળી અને જ્ઞાની છે, પણ તેઓ ઈશ્વર જેવા સર્વજ્ઞ યા સર્વજ્ઞાની નથી (૨ શમુઅલ ૧૪ : ૨૦. માથી ૨૪ : ૩૬). પતિત થયેલા દૂતો તરીકે તેઓ પ્રિસ્તને ઓળખી શક્યા હતા. (લૂક ૪ : ૩૪). દૂતો જ્ઞાન પિપાસુ છે (૧ પિતર ૧ : ૧૨). એમ જ દૂતો માનવો કરતાં અતિ ઘણા શક્તિશાળી છે. દૂતોની પ્રચ્યંડ શક્તિ આગળ માનવીની શક્તિ કોઈ વિસાતની નથી (ગીતશાસ્ત્ર ૧૦૩ : ૨૦. ૨ પિતર ૨ : ૧૧. ૨ થેસ્સા ૧ : ૭. ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧૧). તેઓના સામર્થ્યનો કંઈક ઘ્યાલ નીચેની કલમો પરથી આવશે: માથી ૨૮ : ૨. પ્રે. કૃ. ૫ : ૧૮. ૧૨ : ૭, ૨૭) એક જ દૂતે ૧,૮૫,૦૦૦ (એક લાખ પંચાસી હજાર) આશ્થૂરીઓને માર્યા હતા (૨ રાજ ૧૮ : ૩૫). તેઓને 'લાગડી' હોય છે (૧ પિતર ૧ : ૧૨) અને 'સંકલ્પબળ' હોય છે (યહૂદા ક. ૬).

દૂતોને જૂના કરારમાં 'દેવના દીકરા' કહેવામાં આવ્યા છે. ચિત્રોમાં દૂતોને પાંખોવાળા ચીતરવામાં આવ્યા છે, પણ તેઓને પાંખો હોતી નથી. કેટલાક કરુબો અને એવી દૂતકોટીની અમુક જાતોને પાંખો હોય છે.

વિશ્વાસ કરનારા પ્રિસ્તીઓ ન્યાયને 'દહાડે દૂતોનો ન્યાય કરશે (૧ કોરિન્થી. ૬ : ૩). એ ન્યાયકાળ પતિત બનેલા 'અપદૂતો' વિશેનો છે.

દૂતો અન્ય કોઈ ગ્રહમાંથી ઉત્તરી આવેલા પૂર્વ વિકસિત માનવો નથી. દૂતો તો ઈશ્વરની બનાવેલી એક કોટી છે. વિજ્ઞાને આજ સુધી કોઈપણ ગ્રહમાં માનવો તો શું, પણ અન્ય જીવો અથવા જુદા પ્રકારનું જીવન શોધી કે પુરવાર કરી શક્યા જ નથી. મંગળના ગ્રહમાં કોઈક પ્રકારનું જીવ હશે એવી માન્યતા આ વિજ્ઞાનીઓ અગાઉ ધરાવતા

હતા. પણ મંગળના ગ્રહનું યાન મારફતે નિરીક્ષણ કર્યાના પરિણામે એ આશા ઠગારી નીવડી છે. એરિક વોન ડેનિકને એનાં પુસ્તકો ('ચેરિથ્યુસ ઓફ ગોડસ', 'મિરેકલ્સ ઓફ ગોડસ', 'એકોર્ટિગ ટુ ધી એવિડન્સ', 'ગોલ્ડ ઓફ ધી ગોડસ' અને 'ઈન સર્વ ઓફ એન્થ્યન્ટ ગોડસ')માં કલ્પનાના ઘોડાઓની લગામો ધૂટી મૂકીને અનેક પ્રકારની એવી કલ્પનાઓ કરી છે. એ કહે છે કે, હજકીએલના પુસ્તકમાં જે રથ આપ્યો છે, તે અન્ય ગ્રહમાંથી આવ્યો હતો, ખુદ ઈશ્વર પોતે પણ અન્ય ગ્રહમાંથી આવેલો મહામાનવી હતો. આ બધી ગાંડી અને મિથ્યા કલ્પનાઓ અને વજૂદ વગરના તર્કો છે.

હિન્દુ (જૂના કરાર)માં દૂતો માટે 'માલાક' શબ્દ છે, અને ગીક (નવા કરાર)માં 'એન્ગોલોસ' શબ્દ છે. એ બંનેનો અર્થ સંદેશવાહક થાય છે. તેઓ ઈશ્વરના ગ્રીજા આસમાનમાં ઈશ્વરના રાજ્યાસન આસપાસ તેની તહેનાતમાં રહે છે (પ્રક્રી ૫ : ૧૧. ૭ : ૧૧). દૂતો ઈશ્વરના સંદેશવાહકો અને સેવકો છે. વળી, પ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરનારાંઓના સંબંધમાં દૂતો સેવા કરનાર આત્માઓ છે. "શું તેઓ સર્વ સેવા કરનારા આત્મા નથી? તેઓને તારણનો વારસો પામનારાઓની સેવા કરવા સારુ બહાર મોકલી દેવામાં આવ્યા નથી?" (હિન્દુ ૧ : ૧૪, પ્રે. ફુ. ૧૨ : ૭. ૨૭ : ૨૩-૨૪. લૂક ૧૬ ; ૨૨. યહૂદા ક. ૮).

આ વિશે વધુ જુઓ : ૧ રાજ ૧૮ : ૫. ગીતશાસ્ત્ર ૩૪ : ૭. ૮૧ : ૧૧. દાનિયેલ ૬ : ૨૨. માથી ૨ : ૧૩, ૧૮. ૪ : ૧૧. લૂક ૨૨ : ૪૩. પ્રે. ફુ. ૫ : ૧૮. ૧૨ : ૭-૧૦. હિન્દુ ૧ : ૧૪. માથી ૧૮ : ૧૦. ગીતશાસ્ત્ર ૮૧ : ૧૧.

પ્રત્યેક માણસના જન્મથી માંડીને તે મૃત્યુ પામે ત્યાં સુધી ઈશ્વરનો દૂત તેની સાથે સાથે જ રહે છે. "કેમ કે હું તમને કહું છું કે આકાશમાં તેઓના દૂત મારા આકાશમાંના બાપનું મોં સદા જુએ છે." (માથી

૧૮ : ૧૦). “ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે. તે (પિતર)નો દૂત હશે” (પ્રે. કૃ. ૧૨ : ૧૫). વળી જુઓ હિંબુ ૧ : ૧૪. એ જ પ્રમાણે શેતાનનો અપદૂત (અશુદ્ધ આત્મા) પ્રત્યેક માણસની પાસે રાખવામાં આવેલો હોય છે. એમ જ દરેક દેશો અને પ્રજાઓ માટે પણ ઈશ્વરના દૂતો અને શેતાનના અપદૂતો રખાયેલા છે. દાનિયેલ ૧૦ : ૧૩માં જગ્ઘાવેલો ‘હરાનનો સરદાર’ અને ૧૦ : ૨૦માં જગ્ઘાવેલો ‘શ્રીસનો સરદાર’ એ કોઈ માનવી નહિ, પણ શેતાનનાં દુષ્ટાનાં લશકરોમાંનો સરદાર યા અપદૂત છે.

અપદૂતો એટલે કે શેતાનના અશુદ્ધ આત્માઓ (દુષ્ટાત્માઓ) બે પ્રકારના છે : (૧) અંધકારના ખાડાઓમાં બંધનમાં કે રખાયેલા ન્યાયકાળ લગી તેઓ બંધનમાં રખાયેલા છે (૨) પિતર ૨ : ૪. યહુદા ક. દ. ૧ કોરિન્થી. ૬ : ૩). (૨) બંધનમાં નથી, પણ તેમના મુખ્ય સરદાર શેતાનની જેમ પૃથ્વી પર ભટક્યા કરે છે, અને માણસોને હેરાન કરે છે. ‘ભૂતો’ તરીકે જેમને ઓળખવામાં આવે છે તે બધા આ અપદૂતો છે. મરેલાં માણસોના આત્મા ‘ભૂત’ બની શકતાં જ નથી. શેતાન તથા તેના અપદૂતોનો વાસો ‘વાયુમંડળ’ (અંતરિક્ષ)માં છે (એફેસી ૨ : ૨. દ. ૧૨ : ૭-૮). અને આખરે તેમને અગ્નિ તથા ગંધકની ખાઈમાં નાખી દેવામાં આવશે (પ્રક્રી. ૧૨ : ૭-૮).

દૂર્વા :

ધિર્મયા ૪૮ : ૬ “તમારો જીવ લઈને નાસો, ને રાનમાંની દૂર્વા જેવા થાઓ.” દૂર્વા એટલે ‘દરો’ અથવા ‘ધરો’. હિંબુ પ્રમાણે આ કઈ વનસ્પતિ હશે તે ચોક્કસ કહેવાય નહિ. કેટલાક અંગ્રેજ તરજુમાઓમાં ‘જંગલી ગધેડાં’ પણ કર્યું છે. મલતબ કંઈક આવી છે કે દીવાલોના રક્ષણ નીચે નહિ, પણ રણમાં નજીન વાતાવરણમાં ઉછરનાર જેવા થાઓ.

દેશજાતિઓ : (માણ્યી ૨૫ : ૩૧-૪૬).

આ 'દેશજાતિઓ'નો મૂળ ગ્રીક ભાષામાં 'અથનોસ' શબ્દ નવા કરારમાં ૧૫૮ વખત વપરાયો છે. ગુજરાતી તરજુમામાં એમાંથી ૮૨ વખત 'વિદેશીઓ' તરજુમો કર્યો છે, ૬૧ વખત 'પ્રજા' કે 'દેશજાતિઓ' કરવામાં આવ્યો છે, અને પાંચ વખત 'વિધર્મીઓ' કરવામાં આવ્યો છે, પણ એકેય જગાએ એને 'મૂખેલાં' તરીકે કે 'પુનરુત્થાન પામેલાં' તરીકે કરવામાં આવ્યો નથી. આ ફકરામાં જે ન્યાયકાળ આપવામાં આવ્યો છે તે જીવંત અને હયાતી ધરાવનારી પ્રજાઓનો ન્યાય છે. યોગેલ ૩ : ૧૧-૧૬માં પણ આ ન્યાયકાળ વિશે આપવામાં આવ્યું છે.

દેહના નાશને સારુ શોતાનને સૌંપવો :

પહેલા કોરિંથી. ૫ : ૨, પમાં આમ આપવામાં આવ્યું છે : “જેણો એ કામ કર્યું તેને તમારે તમારામાંથી દૂર કરવો જોઈતો હતો... તમારે એવા માણસને દેહના નાશને સારુ શોતાનને સૌંપવો કે, જેથી પ્રભુ ઈસુના દિવસમાં તેનો આત્મા તારણ પામે.”

કોરિંથની મંડળીમાં કોઈ એક ખ્રિસ્તી માણસે પોતાની સાવકી માને પોતાની સ્ત્રી તરીકે રાખી હતી, અને એવું ભયંકર કૃત્ય કર્યું હતું. સંત પાઉલ આ પત્રમાં એ પ્રસંગ વિશે લખતાં કહે છે કે “એવા માણસને તમારે તમારામાંથી દૂર કરવો જોઈતો હતો.” ‘મતલબ કે એને મંડળી બહાર મૂકવો જોઈતો હતો.’ વળી, પાઉલ એમ પણ કહે છે કે “તમારે એવા માણસને દેહના નાશને સારુ શોતાનને સૌંપવો, કે જેથી પ્રભુ ઈસુના દિવસમાં તેનો આત્મા તારણ પામે.” અહીં એક તારણ પામેલા અને મંડળીમાં જોડાયેલા ખ્રિસ્તી માણસે આવું પાપ કર્યું છે.

કોઈ પણ ખ્રિસ્તી માણસ, એટલે કે પ્રભુ ઈસુની પાસે આવેલો માણસ પાપ કરે તો એ તેનું પાપ ઈશ્વરની અને તેની વચ્ચે પડદા

સમાન આવી જાય છે, અને સંગત તૂટે છે. આ પડદો દૂર થાય અને સંગત ફરીથી ચાલુ થાય માટે, પાપ થાય કે તરત ખ્રિસ્તી માણસે આવું પાપ કર્યું છે.

કોઈ પણ ખ્રિસ્તી માણસ, એટલે કે પ્રભુ ઈસુની પાસે આવેલો માણસ પાપ કરે તો એ તેનું પાપ ઈશ્વરની અને તેની વચ્ચે પડદા સમાન આવી જાય છે, અને સંગત તૂટે છે. આ પડદો દૂર થાય અને સંગત ફરીથી ચાલુ થાય માટે, પાપ થાય કે તરત ખ્રિસ્તી માણસે પાપ કબૂલાત કરી લેવી રહી.

પણ જો આ વિશ્વાસી માણસ પાપ કબૂલાત નથી કરતો ત્યારે તો પવિત્ર આત્મા તેને પાપ કબૂલાત કરવા ચેતવે છે. છતાંથે જો તે પાપ કબૂલાત ન કરે તો પ્રભુ ઈસુ તેને શિક્ષા કરે છે. જેમ પિતા પોતાના પુત્રના ભલા માટે, તેની વિશોભિત વર્તશૂકને કારણે, તેને સોટી મારે છે જેથી તે પાછો સીધા માર્ગ પર આવે, તેમ પાપ તરફ વળેલા વિશ્વાસી માણસને પ્રભુ 'સોટી' મારે છે (જુઓ, હિન્દુ ૧૨ : ૫-૧૧). એ 'શિક્ષા' યા 'સોટી' અનેક પ્રકારની હોઈ શકે : માંદગી, નાણાંભીડ, નોકરી તૂટવી, વિપરિત સંજોગો ઉભા થવા, વગેરે પ્રકારની 'સોટી' હોઈ શકે.

ઈશ્વરની 'સોટી' વાગ્યા કરે છતાં જો ખ્રિસ્તી જન પાપથી ન ફરે, અને પાપ કબૂલાત ન કરે, તો પ્રભુ એને મૃત્યુ દ્વારા તેડાવી પણ લે. એટલે અહીં પાઉલ કહે છે કે, "તમારે એવા માણસને દેહના નાશને સારુ શેતાનને સંચાપવો." એટલે કે એના પાપને કારણે શિક્ષા તરીકે શેતાન તેના શરીરમાં વ્યાધિ લાવે અને તેનું મરણ નિપાત્વાને.

પ્રભુની પરવાનગીથી શેતાન ખ્રિસ્તી માણસના શરીરને વ્યાધિગ્રસ્ત બનાવી શકે છે, અને મૃત્યુ પણ નિપાત્વાવી શકે છે. પ્રભુની પરવાનગી વગર શેતાન તેમ કરી શકતો નથી. પ્રભુએ પરવાનગી આપી એટલે શેતાને અયૂબના શરીરમાં ભયંકર વ્યાધિ લાગુ કર્યો.

જો પ્રભુએ અયૂબના જીવને બચાવવાનું ના કહ્યું હોત તો શેતાન તેનો જીવ પણ લેત અને તેનું મૃત્યુ નિપાતવત (અયૂબ ૧ : ૧૨. ૨ : ૫, ૬).

“ભાઈઓ (ખ્રિસ્તી જનો) ઉપર દોષ મૂકનાર શેતાન (પ્રકટી. ૧૨ : ૧૦), અને “તમારો વૈરી શેતાન” (૧ પિતર ૫ : ૮). ખ્રિસ્તીજનના પાપને કારણો તેન શિક્ષા પમાડવાના હેતુથી, તેને શેતાનના હવાલામાં સૌંપવામાં આવે એવી માગણી શેતાન ઈશ્વરની આગળ કરતો જ હોય છે. જ્યારે ઈશ્વર શેતાનને એની છચ્છા પ્રમાણો કરવાને એને પરવાનગી આપે છે ત્યારે એ માણસને “શેતાનના હવાલામાં સૌંઘ્યો” એમ ગણાય છે (સરખાવો, ગીતશાસ્ત્ર ૧૦૮ : ૬).

શેતાન ખ્રિસ્તીના માત્ર શરીરને સ્પર્શ કરી શકે છે, એના આત્માને નહિ. પાઉલ સ્પષ્ટ લખે છે કે “તમારે એવા માણસને દેહના નાશને સારુ શેતાનને સૌંપવો. જેથી પ્રભુ ઈસુના દિવસમાં તેનો આત્મા તારણ પામે” (૧ પિતર ૫ : ૫). ખ્રિસ્તી જનના દેહને શિક્ષાની આખરી સોટી તરીકે શેતાનને સૌંપવામાં આવે અને તેના શરીરનું મૃત્યુ થાય, પણ એ માણસ ખ્રિસ્તનો હતો, અને તારણ પામેલો હતો એથી સ્વર્ગમાં તો જવાનો જ. “પ્રભુ ઈસુના દિવસમાં,” એટલે પ્રભુના પુનરાગમન સમયે, પુનરુત્થાન પામીને પ્રભુ ઈસુની તહેનાતમાં ઊંચકાઈ જવાનો.

અહીં રોમન કેઠોલિક તરજુમો વધારે સ્પષ્ટ છે તે જોઈ લઈએ : “તમે બધા, મારો આત્મા અને ભગવાન ઈસુની શક્તિ – બધાંએ ભેગાં મળીને આવા માણસને શેતાનને સૌંપી દેવો, જેથી એના પાપી દેહનો ભલે નાશ થાય, પણ પ્રભુના આગમનને દિવસે એના આત્માનો ઉદ્ધાર થાય.”

અહીં ૧ કોરિન્થી. ૫ : ૫માં “દેહને” શબ્દ વાપર્યો છે, અને શરીરને નહિ. ‘દેહ’ માટે ગ્રીકમાં ‘સાર્ક’ શબ્દ વાપર્યો છે. અને ‘સાર્ક’

એટલે 'આત્મા'ની વિરુદ્ધનો વ્યક્તિત્વનો ભાગ. ગલાતિ ૫ : ૧૬-૧૮ એ વાત સ્પષ્ટ કરે છે : “પણ હું કહું છું કે, આત્માથી ચાલો, એટલે તમે દેહની વાસના તૃપ્ત કરશો નહિ. કેમ કે દેહ આત્માની વિરુદ્ધ ઇચ્છા કરે છે. અને આત્મા દેહની વિરુદ્ધ, કેમ કે તેઓ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે.... દેહનાં કામ તો ખુલ્લાં છે....”

આમ, શરીરની સૌંપડી શેતાનને હવાલે કરવાથી અને શરીરનું મૃત્યુ થવાથી પાપ કરનાર 'દેહ' અથવા દેહિક સ્વભાવ નાશ પામે છે. અને એ પ્રિસ્તી જન વધુ પાપ કરી શકતો નથી કે પાપમાં પડ્યો રહેતો નથી.

પ્રેરિતોનાં ફૃત્યોના પાંચમા અધ્યાયમાં અનાન્યા અને સાઝીરાની વાત આપી છે. તેઓ પ્રિસ્તને સૌંપાયેલાં હતાં, અને મંડળીમાં જોડાયેલાં હતાં. પણ તેમના પાપને કારણે પિતર તેમના દેહોને શેતાનને હવાલે સૌંઘ્યા એટલે તેઓ તત્કાળ મૃત્યુ પામ્યા, પણ પ્રભુના પુનરાગમન સમયે તેઓ મહિમાવંતાં શરીરમાં ઊઠશે અને તેમના આત્માઓની સાથે જોડાઈને પ્રભુ ઈસુની પાસે ઉંચકાઈ જશે.

વળી, જુઓ ૧ તિમોથી ૧ : ૨૦ અહીં પાઉલ લખે છે કે “તેઓમાંના હુમનાય તથા આલેકસાંદર છે. તેઓ દુભાર્ષણ કરતાં ન શીખે માટે મેં તેઓને શેતાનને સૌંઘ્યા.” અહીં “શેતાનને સૌંઘ્યા”નો અર્થ કોઈક પ્રકારની શારીરિક બીમારી કે તકલીફમાં તેમને મૂક્યા. રોમન કેથોલિક તરજુમો જરા વધારે સ્પષ્ટ છે : “એ લોકોમાં હુમનાયસ અને સિકંદર પણ છે. જેમને મેં શેતાનને સૌંપી દીધા છે, જેથી તેઓ શીખે કે, ઈશ્વરનિંદા ન કરવી.”

પાઉલને પણ, ઈશ્વરની મંજૂરીથી, શેતાન તરફથી “દેહમાં કાંટો” આપવામાં આવ્યો હતો. પાઉલ આ સંબંધી લખતાં કહે છે : “વળી, એ પ્રકૃટીકરણોની અત્યાંત મહત્ત્વાને લીધે હું અતિશય વડાઈ ન કરું (એટલે કે અતિશય અભિમાન ન કરું, કે ફુલાઈ ન જાઉ.) માટે

મને શિક્ષા આપવા સારુ શેતાનના દૂત તરીકે મને દેહમાં (ગ્રીક : સાર્ક) કાંટો આપવામાં આવ્યો કે, જેથી હું અતિશય વડાઈ ન કરું.” અહીં “મને શિક્ષા આપવા સારુ” એ તરજુમો બરાબર નથી. રોમન કેથોલિક તરજુમામાં આમ મૂક્યું છે : “જે મને ઉંઘ્યા અને માર માર કર્યા કરે, જેથી,” એ કંઈક સારું છે. કોઈ એક જ શબ્દ વાપર્યા હોત તો સારું. દા. ત., “મુક્કા માર્યા કરે.” “ફટકા માર્યા કરે,” ઇત્યાદિ.

દેહમાં કાંટો :

પાઉલ પોતા વિશે લખે છે (૧ કોરિન્થી. ૧૨ : ૭). : “વળી, એ પ્રકટીકરણોની અત્યંત મહત્તમાને લીધે હું અતિશય વડાઈ ન કરું. માટે મને શિક્ષા આપવા માટે શેતાનના દૂત તરીકે મને દેહમાં કાંટો આપવામાં આવ્યો.” તો એ શો કાંટો હતો?

સંત પાઉલનો “દેહમાં કાંટો” શો હતો તે આપણે જાણતા નથી, પણ કેટલાક અભ્યાસીઓ સૂચ્યવે છે કે પાઉલના શરીરમાં કોઈ પ્રકારની માંદગી કે તકલીફ હતી, જેવી કે આધાશીશી, આંખની તકલીફ, લખતાં-વાંચતાં તકલીફ પડતી હશે. કેટલાક કહે છે કે કે પાઉલની આ તકલીફને લઈને તે પોતાના પત્રો બીજાની પાસે લખાવતો હતો. ગલાતીઓને પત્ર તેણે પોતે લખ્યો. તેમાં તે લખે છે કે “જુઓ, હું મારે પોતાને હાથે કેવડા મોટા અક્ષરોથી તમારા પર લખું છું.” (ગલાતી ૫ : ૧૧). તેની આંખો નબળી હશે એવું અનુમાન આ શબ્દો પરથી નીકળી શકે છે. વળી, બીજા કેટલાક જગ્યા, ગલાતી ૪ : ૨-૧૫ પરથી, અને ખાસ કરી ૪ : ૧૫ (“જો બની શકત તો તમે તમારી આંખો કાઢીને મને આપત”) પરથી માને છે એને આંખની તકલીફ હતી. પણ (૪ : ૧૫માં) તો રૂઢિપ્રયોગ વાપર્યા છે. કોઈના પ્રત્યે ખૂબ વહાલ કે ભાવના હોય તો આપણે કહીએ છીએ કે “હું મારી આંખો કાઢી આપવા તૈયાર છું.” કેટલાક સૂચ્યવે છે કે તેને

વારંવાર મલેરિયા થઈ જતો હતો. કોઈ સૂચવે છે તેને ફેફસાનું દઈ (વાઈ, અપરમાર) હતું. આપણે કંઈ જ ચોક્કસ જાણતા નથી.

પાઉલ પોતાની તકલીફ વિશે કહે છે કે “શોતાનનો દૂત” એટલે કે (અયૂબની જેમ) ઈશ્વરની મંજૂરીથી શેતાને તેના શરીરમાં કંઈક તકલીફ ઉભી કરી હતી. પાઉલ એ તકલીફ દૂર થાય માટે ત્રણ વાર પ્રાર્થના કરી (૧૨ : ૮), પણ ઈશ્વરે એ દૂર ન કરી. ઊલદું કલ્યું કે, “તારે માટે મારી ફૂપા પૂરતી છે, કેમ કે મારું સામર્થ્ય નિર્બળતામાં સંપૂર્ણ થાય છે.” પાઉલ પોતે ખુલાસો કરે છે કે “એ પ્રકટીકરણોની અત્યંત મહત્તમાને લીધે હું અતિશય વડાઈ ન કરું. માટે મને.... દેહમાં કાંઠો આપવામાં આવ્યો.”

આ પરથી કેટલોક બોધ આપણાને મળે છે : (૧) આપણે નમ્ર રહીએ માટે એવા કોઈક કાંટાની જરૂર ઈશ્વર આપણા જીવનમાં આવવા દે એમાં ઈશ્વરનો શુભ હેતુ હોય છે. (૨) ઈશ્વર હંમેશાં આપણી માંદગી કે મુશ્કેલી દૂર નથી કરતા, પણ એમના ભંડારમાં આપણે માટે વધતું સારું રાખ્યું હોય છે. ઈશ્વરના લોકો માટે નબળાઈ, માંદગી, આફત અને રોગ પણ ઈશ્વરની પરોક્ષ મંજૂરીથી મોકલવામાં આવ્યાં હોઈ શકે, અને એ દ્વારા ઈશ્વરનો મહિમા થશે. આપણાને નમ્ર બનાવવામાં આવશે, અને ઈશ્વરનો વત્તો આશીર્વાદ મળશે. (૩) ઈશ્વર પર પ્રેમ કરનારાં અને તેમની છચ્છાને માન આપનારાં માટે સર્વ સંજોગોમાં તેમની ફૂપા બિલકુલ પૂરતી હોય છે. (૪) પ્રભુ છચ્છે છે કે આપણું મહત્ત્વ છચ્છવા કરતાં તેમનું મહત્ત્વ જંખીએ. આમીન.

૪

ધર્મલેખો :

(લૂક ૨૪ : ૨૭) “બધા ધર્મલેખો” એટલે જૂનો કરાર. “મોશોથી તથા બધા પ્રબોધકોથી માંડીને બધા ધર્મલેખોમાંથી” પ્રભુ ઈસુના

સમયમાં માત્ર જુનો કરાર હતો. જુના કરારના ત્રણ ભાગ હિંબુ બાઇબલમાં આ પ્રમાણે હતા : (૧) 'મોશો' અથવા 'નિયમશાસ્ત્ર' (તોરાહ) - ઉત્પત્તિથી પુનર્નિયમ : પાંચ પુસ્તકો, (૨) 'પ્રબોધકો' (નબીમ) - યહોશુઆથી રાજા (રૂથ નહિ), યશાયાથી માલાખી ('યિર્મયાનો વિલાપ' અને 'દાનિયેલ' નહિ) - એકવીસ પુસ્તકો, અને (૩) 'લખાણો' (કેન્યુબીમ) - એમાં ગી. શા. નીતિવચ્ચનો, અયૂબ, ગી. ગી., રૂથ, યિર્મયા વિલાપ, સભાશિક્ષક, એસ્તર, દાનિયેલ, એજરાનહેભ્યા, અને કાળવૃત્તાંત. - તેર પુસ્તકો. યહુદી અને આપણા જુના કરારમાં માત્ર બે ફરક છે : (૧) પુસ્તકોની ગોઠવણીનો કમ જુદો, અને (૨) શમુઅલ, રાજાઓ, અને કાળવૃત્તાંતના બબ્બે ભાગ નહિ. (જુઓ માથી પ : ૧૭. ૭ : ૧૨. લૂક ૨ : ૨૨. ૨૪ : ૨૭, ૪૪-૪૫. પ્રે. કૃ. ૧૩ : ૧૫, ૩૮, ૪૦, ૨૮ : ૨૩).

ધર્મસુધારણા – રીફર્મેશન (Reformation) :

આ બાઇબલનો શબ્દ નથી, પણ મંડળીના ઇતિહાસનો શબ્દ છે, પણ અગત્યનો હોઈને અહીં લીધો છે. "રોમન કેથોલિક સંપ્રદાયનાં અનેક દૂષણો દૂર કરવા સારુ યુરોપમાં ૧૬મી સદીમાં માર્ટિન લુથરની આગેવાની હેઠળ થયેલી મહાન ધાર્મિક હિલચાલ. એ સમયનો રોમન કેથોલિક સંપ્રદાય સુધારા સ્વીકારવા ઇચ્છતો નહોતો, તેને પરિણામે મહાન પ્રોટેસ્ટન્ટ મંડળીઓની સ્થાપના થઈ. ધર્મસુધારણાના કેટલાક મુખ્ય સિદ્ધાંત : બાઇબલ તરફ પાછા વળો; ન્યાયીકરણ દ્વારા નથી થતું. પણ વિશ્વાસ દ્વારા થાય છે, વિશ્વાસ કરનારા તમામ યાજકપદનાં અધિકારી છે, દરેક દેશની ભાષામાં બાઇબલનું ભાષાંતર થવું જોઈએ, અને ભજનસેવા માતૃભાષામાં થવી જોઈએ." (અંગ્રેજ - ગુજરાતી ઈશ્વરવિદ્યાનો પારિભાષિક કોશ. પૃ. ૧૦૮).

ઇ.સ. ૧૫૦૦ થી ૧૬૫૦નો સમય "ધર્મસુધારણા" નો ગણાય છે. અત્યાર સુધી "ઇસ્ટરન ઓર્થોડોક્સ" મંડળી (ગ્રીક ઓર્થોડોક્સ,

રશયન ઓર્થોડોક્સ, સિરિયન ઓર્થોડોક્સ, કોપ્ટિક વગેરે). અને પોપની રોમન કેથોલિક મંડળી એવાં બે ફાંટા મંડળીના હતા. માર્ટિન લુથરના રોમન કેથોલિક મંડળી સામેના વિરોધથી ('પ્રોટેસ્ટ'થી) પ્રોટેસ્ટની અસ્તિત્વમાં આવી.

ધંતરમંતર : (પુનર્નિયમ ૧૮ : ૧૦, ૧૨).

'(આવા શબ્દો માટે જુઓ, "મોહિની લગાડનાર")'

..ધિક્કારપાત્ર વસ્તુઓની પાંખ પર વેરાન કરનાર :

(દાનિયેલ ૮ : ૨૭) પ્રલુદિસુ દાનિયેલના આ ભવિષ્યકથનની પુનરુક્તિ માથીમાં કરે છે : "ઉજ્જડની અમંગળપણાની નિશાની" (માથી ૨૪ : ૧૫).

"આખરી જ્યિસ્તવિરોધી" ("શાપદ" અથવા 'પાપનો માણસ' ૨ થેસા ૨ : ૩, ૪) ફરીથી બાંધવામાં આવેલા યરુશાલેમના મંદિરના પરમપવિત્રસ્થાનમાં પોતાની મૂર્તિની સ્થાપના કરશે, અને યદૂદીઓ પાસે એની પૂજા કરાવશે, એ વિશે આ ઉલ્લેખ છે. 'વેરાન કરનાર' અથવા 'ઉજ્જડ' શબ્દો જ્યિસ્તવિરોધી માટે વાપર્યા છે. દાનિયેલના સિતેરમા (સાત વર્ષના) અઠવાડિયાની અધવચમાં આ બનશે.

દાનિયેલના સમયમાં આ ભવિષ્યવાણી અંત્યોખસ એપિફાનસમાં પૂર્ણ થઈ હતી. સિરિયાના આ રાજાએ યરુશાલેમ જીતી લઈ પવિત્ર મંદિરની વેદી ઉપર ભૂંડ વધેરીને વેદીને અપવિત્ર કરી હતી (ઈ. પૂર્વ ૧૭૫-૧૬૪). મક્કાબીઓએ ઈ. પૂર્વ ૧૬૫માં મંદિરને શુદ્ધ કર્યું હતું.

ન

નથીનીમ : (=અર્પાઈ જવું).

બાબિલના બંદીપ્રવાસ પછી બાઇબલનાં જે પુસ્તકો લખાયાં

તેમાં આ નામ (નથીનીમ) વપરાયું છે. યરુશાલેમના મંદિરમાં સેવા કરનારાઓને આ નામ આપવામાં આવ્યું છે. એ નામનો અર્થ 'અપાઈ જવું' થાય છે, અને મંદિરની સેવાને માટે અલાહિદા કે અલગ કરાયેલા માટે આ નામ વપરાયું છે. અને આ નામ બાઇબલમાં સતત વખત વાપરવામાં આવ્યું છે.

એ વિશે ઊતરી આવેલી લોકવાર્તા એમ જણાવે છે કે એ સેવા આપનારાઓનું મૂળ નામ ગિબાઓની છે (યહો. ૮ : ૨૭). પણ પાછળથી તેમને નથીનીમ નામ મળ્યું છે. બંદીપ્રવાસ પછી તેઓ વધુ માનપાન પામતા થયા. દાવિદ રાજાએ મંદિરમાં લેવીઓને મદદરૂપ થવા માટે આ લોકોને નીભ્યા હતા (અઝરા ૮ : ૨૦). બંદીપ્રવાસમાંથી પાછા ફરેલા નથીનીમો ફક્ત ૬૧૨ હતા (અઝરા ૨ : ૫૮. ૮ : ૨૦. નહેખ્યા ૭ : ૪૬).

નવા કરારમાં આ નામ આવતું નથી, કારણ, તેઓ સમગ્ર સમાજમાં ભજી ગયા.

નથીનીમ : ૧ કાળ. ૮ : ૨. અઝરા ૨ : ૪૩, ૫૮, ૭૦. ૭ : ૨૪. ૮ : ૧૭, ૨૦. નહેખ્યા ૩ : ૨૬, ૩૧. ૭ : ૪૬, ૬૦, ૭૩. ૧૦ : ૨૮. ૧૧ : ૩, ૨૧.

નવા વર્ષનું પર્વ :

આ તહેવાર માટે યહૂદી નામ 'રોશ હાશાના' છે. ધાર્મિક નવું વર્ષ નિસાન અથવા આબિબ માસની પહેલી તારીખે, જ્યારે સિવિલ નવું વર્ષ ઉમાં માસ તીશરી (અથાનીમ)ની પહેલી તારીખે. (અત્યારે ઇજરાયલી સરકાર સિવિલ વર્ષ પ્રમાણે ચાલે છે).

નવો જન્મ : (યોહાન ૩ : ૩, ૭).

ગ્રીકમાં 'ગોન્નેથે આનોથેન' શબ્દો વાપર્યા છે. ગોન્નેથે એટલે જનમવું, અને આનોથેન (કુંદંત) એટલે નવો અથવા ઉપરથી.

ગુજરાતીમાં 'નવો' અને તરજુમો કર્યો છે. પહેલો જન્મ તે માબાપથી મળતો દેહિક જન્મ, અને 'નવો' જન્મ એટલે ઈશ્વર તરફથી, આત્માથી કે ઉપરથી જન્મ. એ જ અધ્યાયમાં ખુલાસો છે કે 'આત્માથી જન્મેલું' (૩ : ૫, ૬, ૮).

દેહથી જે જન્મેલું છે, અને નવો જન્મ પામ્યું નથી, તે ઈશ્વરનું રાજ્ય જોઈ શકતું નથી, અને તેમાં પ્રવેશી શકતું નથી. એટલે જ નવો જન્મની જરૂર. નવો જન્મ પામ્યું ન હોય તે ઈશ્વરને રીજવી શકે જ નહિ. નવો જન્મ પામેલામાં જ ઈશ્વરનો આત્મા કામ કરે છે, દોરવણી આપે છે, પાપ ઉપર વિજય પમાડે છે, આત્મિક સામર્થ્ય આપે છે.

નહુશ્તાન : (૨ રાજા ૧૮ : ૪).

'નહુશ્તાન' એટલે 'પિતાળનો (કાંસાનો) સાપ.' મોશેએ અરણ્યમાં જે પિતાળનો (કાંસાનો) સાપ બનાવ્યો હતો (ગણાના ૨૧ : ૮) તેની છજરાયલ લોકો પાછળથી પૂજા કરવા લાગ્યા હતા, તેથી યહૃદિયાના રાજ હિઝકિયાએ એના કકડા કરી નાખ્યા.

નાઓમી : (રૂથ ૧ : ૨) = મીઠી, મધુરી. (મીઠી બહેન, મધુરીબહેન).

અલીમેલેખની પત્ની, તથા માહલોન અને કિલ્યોનની મા. કનાનમાં દુકાળ પડવાથી તે પતિ અને પુત્રો સાથે મોઆબ દેશમાં જઈને વસી. ત્યાં મોઆબમાં એના બંને દીકરાઓએ મોઆબી પત્નીઓ કરી. તેમનાં નામ રૂથ અને ઓર્પાહ. મોઆબમાં અલીમેલેખ અને તેના બે પુત્રો મૃત્યુ પામ્યા.

કનાન દેશમાં દુકાળ દૂર થયો, એટલે નાઓમી કનાન પાછી વળી, રૂથ એની સાથે કનાન આવી, અને ઓર્પાહ મોઆબમાં જ રહી. પાછળથી રૂથને બોઆજ જે અલીમેલેખનો સગો હતો તે પત્ની તરીકે લે છે.

નાજરક્રત : (ગુ. વૈરાગી પ્રત) ગણના ૬ : ૧-૨૧.

“ઈશ્વરની સેવામાં વૈરાગી થવાનું ખાસ પ્રત.” પુરુષ પણ લઈ શકે, અને સ્ત્રી પણ કેટલાંક જણ અમુક મુદ્દત માટે આ પ્રત લેતાં, તો કેટલાંક જન્મથી જ નાજરી હતાં. પ્રત લેનાર ‘નાજરી’ કહેવાય. ‘નાજરી’એ દારુ કે દ્રાક્ષાની બધી બનાવટોથી દૂર રહેવાનું હતું, એનાં છોતરાં કે ભી પણ તે ખાઈ શકે નહિ. તેના માથા પર અસ્ત્રો પ્રત દરમિયાન ફરે નહિ. ‘મૂઢેલાં’ના સ્પર્શથી તેણે દૂર રહેવાનું (પ્રભુ ઈસુ નાજરક્રતધારી નહોતા, પણ તેઓ નાજારેથના રહેવાસી હતા, એટલે તે ‘નાજારી’ કહેવાતા, અને તેમના પંથનાં માણસો ‘નાજારીઓ’ તરીકે ઓળખાતા (પ્રે. ફુ. ૨૪ : ૫).

નાજારી : (= નાજારેથનો રહેવાસી). માથી ૨ : ૨૩.

આ કલમમાં છે કે, “અને તે નાજારી કહેવાશો, એવું પ્રબોધકોનું કહેલું પૂરું થાય તે માટે તે નાજારેથ નામના નગરમાં જઈ રહ્યો.” આ ખિતાબ અથવા સંજ્ઞાસૂચક શબ્દ ફક્ત અહીં એક જ વખત ઈસુ પ્રિસ્તને માટે વાપર્યો છે. અન્ય સ્થળોએ એ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે પણ ત્યાં બધે નાજારેથના ઈસુ એ દર્શાવવાને નાજારી શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે (માર્ક ૧ : ૨૪. ૧૦ : ૪૭. ૧૪ : ૬૭ વગેરે).

પહેલી જ વખત એ શબ્દ વપરાયો છે ત્યારે એમ કહેવામાં એટલો જ અર્થ સમાયેલો હતો કે ઈસુ નાજારેથના રહેવાસી, પણ પાછળથી એ શબ્દ તિરસ્કારને માટે વપરાયો લાગે છે.

કેટલાક અભ્યાસકો માને છે કે આ શબ્દમાં હિન્દુ ભાષાના ‘નેતસર’ (અંકુર) શબ્દનું સૂચન કરવામાં આવ્યું છે (યશાયા. ૧૧ : ૧).

પ્રભુ ઈસુના અનુયાયીઓને આ શબ્દ લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે : “કેમ કે આ માણસ અમને.... નાજારીઓના પંથનો આગેવાન

(પાઉલ) માલૂમ પડ્યો છે.” (પ્ર. ફુ. ૨૪ : ૫). ઇજરાયલ અને સિરિયામાં હજુ પણ પ્રિસ્તીઓને આ નામ આપવામાં આવે છે. મુસ્લિમો પ્રિસ્તીઓને ‘નસારા’ કહે છે, અને ‘નસારા’ એ ‘નાઝારી’ શબ્દનું જ રૂપ છે.

‘નાઝરબ્રત’ માટે જુઓ, એ શબ્દ.

‘નાશ’ :

યોહાન ૩ : ૧૬માં આપેલા ‘નાશ’ શબ્દનો શો અર્થ થાય છે? કેમ કે ઈશ્વરે જગત પર એટલો પ્રેમ કર્યો કે તેણે પોતાનો એકાડીજનિત દીકરો આપ્યો, એ સારુ કે જે કોઈ તેના પર વિશ્વાસ કરે તેનો નાશ ન થાય, પણ તે અનંતજીવન પામે.” મરણ પછી ભૂંડા લોકોની હયાતી (શરીર અને આત્માની હયાતી) કાયમ માટે ખલાસ થઈ જતી નથી શું? નાશ પામતી નથી શું?

યોહાન ૩ : ૧૬માં આવતા ‘નાશ’ શબ્દનો અર્થ ખલાસ થઈ જવું કે, હસ્તીલોપ થઈ જવું એવો થતો નથી. જે હેતુને માટે વ્યક્તિ કે વસ્તુને બનાવવામાં આવી છે એ હેતુ એનાથી સરી ન શકે એવી એની હાલત થઈ જાય એને ‘નાશ’ થયો કહેવાય. ગુજરાતી બાઇબલમાં ‘નાશ’ શબ્દ છે, અને અંગ્રેજમાં ‘પેરિશ’ (perish) અથવા ‘ડીસ્ટ્રોય’ (destroy) શબ્દ છે. તેને માટે ગ્રીક નવા કરારમાં ‘આપોલ્યુમી’ શબ્દ વાપર્યો છે. એનો અર્થ હસ્તીલોપ અથવા હયાતી ખલાસ થઈ જવી એવો થતો નથી. બીજો એક ગ્રીક શબ્દ ‘ઓલ્યુમા’ શબ્દ એ જ અર્થમાં વપરાય છે એનું જોરદાર રૂપ ‘આપોલ્યુમી’ છે.

ઉપર જણાવેલા શબ્દનો અર્થ ‘હસ્તીલોપ’ નાહિં, પણ પતન, પાયમાલી, ખરાબી થાય છે. અથવા હાનિ, નુકસાન, ખોટ અને ગુમાવવું પણ થાય છે. આ ‘આપોલ્યુમી’ શબ્દનો (અને અન્ય ભાષાઓમાં એનો તરજુમો થયેલો હોય ત્યાં બધે એનો) અર્થ ‘કલ્યાણનો નાશ’, ‘ભલું થવામાંથી પતન’, અથવા ‘હિત થવું બગડે’ તેવો થાય છે, પણ

કોઈ કાળે એનો અર્થ હ્યાતી મટી જવી કે હસ્તીલોપ થવો એવો થતો નથી. નીચેની કલમો પરથી એ જોઈ શકાશે. નીચેના દાખલા તરીકે આપેલી એકએક કલમમાં 'આપોલ્યુમી' શબ્દ મૂળ ગ્રીકમાં પાઠમાં વાપર્યો છે.

લૂક ૫ : ૩૭ "મશકોનો નાશ થશે" (આપોલ્યુમી). જૂની મશકોમાં નવો દ્રાક્ષારસ ભરવાથી મશકોનો હસ્તીલોપ થતો નથી, એટલે કે મશકોની હ્યાતી ખલાસ થઈ જતી નથી, પણ મશકોને જે હેતુથી બનાવવામાં આવી તે હેતુ હવે ફાટી ગયેલી (નકામી બની ગયેલી) મશકો દ્વારા સરવાનો નથી. તેઓ નિરૂપયોગી બની ગઈ છે. મશકોની હ્યાતી તો ચાલુ જ છે.

લૂક ૧૫ : ૪ "સો ઘેટાં હોય, અને તેઓમાંનું એક ખોવાયું હોય." 'ખોવાયેલું.' અહીં પણ ગ્રીકમાં 'આપોલ્યુમી' શબ્દ વાપર્યો છે. ખોવાયેલા ઘેટાનો હસ્તીલોપ થયો નથી. માત્ર એ ખોવાઈ ગયું છે.

લૂક ૧૫ : ૨૪ "કેમ કે આ મારો દીકરો મૂખેલો હતો, તે પાછો જીવતો થયો છે, તે ખોવાયેલો હતો, (અહીં 'આપોલ્યુમી' વાપર્યો છે) પણ પાછો જડ્યો છે." અહીં દીકરાની હ્યાતી મટી ગઈ નથી. પણ તે માત્ર ખોવાઈ ગયો છે.

યોહાન ૬ : ૨૭ "જે અન્ન નાશવંત (આપોલ્યુમી) છે તે ને સારુ નહિ, પણ જે અન્ન અનંતજીવન સુધી ટકે છે, જે માણસનો દીકરો તમને આપશે, તને સારુ મહેનત કરો." અહીં પણ નાશવંત માટે 'આપોલ્યુમી' શબ્દ ગ્રીકમાં વાપર્યો છે.

૧ પિતર ૧ : ૭ "નાશવંત સોના કરતાં." (અહીં પણ નાશવંત શબ્દ માટે મૂળ ગ્રીક 'આપોલ્યુમી' શબ્દ વાપર્યો છે). એમાં સોનાની હસ્તી લુપ્ત થવાની વાત જ નથી.

ઉપરના પાંચેય દાખલામાં વસ્તુઓ વિશે આપણો જોયું. હવે નીચેની કેટલીક કલમોમાં વ્યક્તિ માટે જોઈએ. એ બધામાં પણ

ગ્રીકમાં આપોલ્યુમી શબ્દ વાપર્યો છે, અને એમાં એકમાં પણ હયાતી મટી જવી કે હયાતીનો લોપ થઈ જવો એવો અર્થ જ નથી.

માથ્યી ૨ : ૧૩ “બાળકને મારી નાખવા સારુ ડેરોદ તેની શોધ કરવાનો છે.” અહીં પણ “મારી નાખવા” માટે ગ્રીકમાં “આપોલ્યુમી” શબ્દ વાપર્યો છે. (નવા કરારમાં ‘મૃત્યુ’ હયાતીની બે પ્રકારની હાલત જ દર્શાવે છે.)

માથ્યી ૮ : ૨૫ “ઓ પ્રભુ, અમને બચાવ, અમે નાશ પામીએ છીએ” દૂબતી હોડીમાંના શિષ્યો આ બૂમ પાડે છે. અહીં પણ “અમે નાશ પામીએ છીએ” ત્યાં ગ્રીક શબ્દ ‘આપોલ્યુમી’ વાપર્યો છે. અહીં પણ હસ્તીલોપની વાત નથી.

માથ્યી ૨૨ : ૭ “એથી રાજા ગુરુસે થયો, ને તેણો પોતાનું લશ્કર મોકલીને તે ખૂનીઓનો નાશ કર્યો.” અહીં પણ “નાશ કર્યો” માટે મૂળ ગ્રીકમાં ‘આપોલ્યુમી’ શબ્દ વાપર્યો છે. એમાં પણ ખૂનીઓનો હસ્તીલોપ દર્શાવ્યો નથી.

માથ્યી ૨૭ : ૨૦ “ને ઈસુને મારી નંખાવે.” અહીં પણ “મારી નંખાવે” માટે ગ્રીકમાં “આપોલ્યુમી” શબ્દ વાપર્યો છે. અહીં પણ હસ્તીલોપની વાત નથી.

માથ્યી ૧૦ : ૨૮ “અને શરીરને જેઓ મારી નાખે છે, પણ આત્માને મારી નાખી શકતા નથી, તેઓથી બીહો મા, પણ એના કરતાં આત્મા તથા શરીર, એ બંનેનો નાશ નરકમાં જે કરી શકે છે તેનાથી બીહો.” આ કલમમાં પણ “નાશ... કરી શકે છે” એને માટે ગ્રીકમાં ‘આપોલ્યુમી’ વાપર્યું છે. અહીં શરીર કે આત્માની કોઈ હસ્તી મટી જવાની વાત નથી. શેતાન શરીર તેમ જ આત્માનું ઉપયોગીપણું કાયમ માટે ખલાસ કરી દે છે, એ અર્થમાં નાશ.... કરી શકે છે, શબ્દો વાપર્યા છે.

લૂક ૧૩ : ૩, ૫ “પણ જો પસ્તાવો કરશો નહિં, તો તમે સર્વ

તે જ પ્રમાણે નાશ પામશો. (કલમ પમાં પણ એ જ શબ્દો છે.) અહીં પણ “નાશ પામશો” શબ્દો માટે મૂળ ગ્રીકમાં ‘આપોલ્યુમી’ શબ્દ વાપર્યો છે. એમાં હસ્તીલોપ નથી, પણ જે હેતુને માટે વ્યક્તિ ઉપન્ન કરવામાં આવી હતી તે હેતુ માટે, તે કાયમને માટે બગડી ગઈ, એવો અર્થ છે.

યોહાન ઉ : ૧૬ “તેનો નાશ ન થાય, પણ તે અનંતજીવન પામે. અહીં પણ, આપણે શરૂઆતે જોઈ ગયા તેમ, ‘આપોલ્યુમી’ ગ્રીક શબ્દ “નાશ ન થાય” માટે મૂળ ગ્રીક પાઠમાં વાપર્યો છે. અને અહીં પણ વ્યક્તિના વિધંસ કે હસ્તીલોપની વાત નથી.”

વળી, જુઓ યોહાન ૧૦ ; ૨૮. ૧૭ : ૧૨. રોમન ૨ : ૧૨. ૧ કોરિન્થી ૧૫ : ૧૮. ૨ કોરિન્થી ૨ : ૧૫. ૪ : ૩. ૨ થેસ્સા. ૨ : ૧૦. યાકૂબ ૪ : ૧૨. ૨ પિતર ૨ : ૬, ૮ આ બધાં રેફરન્સમાં ગ્રીકમાં ‘આપોલ્યુમી’ શબ્દ વાપર્યો છે, અને એમાં ક્યાંયે હસ્તીલોપ, વિધંસ, સત્યાનાશ કે એવી કોઈ ભાવના નથી. આ ઉપરાંત ગ્રીક પાઠમાં ૧ કોરિન્થી ૫ : ૫. ૧ તિમોથી ૫ : ૩. ૨ થેસ્સા ૧ : ૬. ૧ તિમોથી ૬ : ૮માં ‘આલેશ્ટ્રોસ’ શબ્દ વાપર્યો છે. પણ તેનોયે અર્થ ક્યારેય હસ્તીલોપ થતો નથી.

શરતી અમરપણું : કેટલાક પ્રિસ્તી સંપ્રદાયો જેમને દુર્મતો કહેવામાં આવે છે તેમાં શરતી અમરપણું માનવામાં આવે છે. એટલે કે આત્મા અમર નથી, પણ જેઓએ પ્રભુ ઈસુનો સ્વીકાર કર્યો છે તેઓ જ પુનરુત્થાનમાં આત્માનું અમરપણું પામશે, પણ જેઓએ પ્રભુ ઈસુનો સ્વીકાર કર્યો જ નહિ હોય તેઓ બધાંના આત્માઓ તથા શરીરોનો કાયમને માટે હસ્તીલોપ થઈ જશે. તેઓનાં શરીરો તથા આત્મા કાયમને માટે ખલાસ અથવા લુખ થઈ જશે. આ દુર્મત માનનારા સર્વ કાલિક સજામાં માનતા નથી, કારણ કે તેઓની માન્યતા પ્રમાણે પ્રભુ ઈસુને નહિ સ્વીકારનારા સર્વનાં શરીરો અને આત્મા

કાયમને માટે ખલાસ થઈ જશે, તેમની હયાતી લુપ્ત બની જશે. પણ આ માન્યતાની વિરુદ્ધ નીચેની દલીલો એ મતને જૂઠો ઠરાવે છે.

(૧) પ્રભુ ઈસુએ સાર્વકાળિક સજા અને સાર્વકાળિક અજિન વિશે કહ્યું છે : માથી ૨૫ : ૪૬ “અને તેઓ સાર્વકાળિક શાસ્ત્રન (સજા)માં જશે, પણ ન્યાયીઓ સાર્વકાળિક જીવનમાં જશે.” માર્ક ૬ : ૪૩-૪૮ “... તને બે હાથ છતાં નરકમાં ન હોલવાનાર અજિનમાં જવું, તેના કરતાં ફૂઠો થઈને જીવનમાં પેસવું એ તારે માટે સાર્દું છે... તને બે આંખ છતાં નરકઅનિમાં નંખાવું, કે જ્યાં તેઓનો કીડો મરતો નથી, ને અજિન હોલવાતો નથી. તેના કરતાં કાણો થઈને ઈશ્વરના રાજ્યમાં પેસવું એ તારે માટે સાર્દું છે.” માથી ૨૫ : ૪૧ “પછી ડાબી તરફનાઓને પણ તે કહેશે કે, ‘ઓ શાપિતો, જે સાર્વકાળિક અજિન શેતાન તથા તેના દૂતોને સારુ તૈયાર કરેલો છે, તેમાં તમે મારી આગળથી જાઓ.’” (વળી, જુઆ૦ પ્રક્રિકરણ ૨૦ : ૧૦).

(૨) કુદરતમાં પણ હસ્તીલોપ છે જ નહિઃ : ધર્માદાધનામિકના બંને નિયમો બતાવે છે કે પદાર્થો શક્તિમાં અને શક્તિ પદાર્થોમાં ફેરવી શકાય છે, અને શક્તિનો જથ્થો જે શરૂઆતથી હતો તે ઓછો થતો નથી કે, વધારી શકાતો નથી, તો જો કુદરતમાં કશાનો હસ્તીલોપ થતો જ નથી, તો પછી આત્મિક દુનિયામાં પણ હસ્તીલોપ થતો જ નથી. હા, નાશ થાય એટલે કે હેતુ બર આવે નહિઃ, એટલો જ અર્થ છે.

(૩) પતિત દૂતોનો હસ્તીલોપ થયો નથી : ધરૂપ ૧ : ૬ : “વળી, જે દૂતોએ પોતાની પદવી જાળવી રાખી નહિઃ, પણ પોતાનું સ્થાન છોડી દીધું, તેઓને મોટા દિવસના ન્યાયકરણ સુધી તેણે અંધકારમાં સનાતન બંધનમાં રાખ્યા છે.” તો જો દૂતોનો હસ્તીલોપ થયો નથી, તો પતિત માણસોનો હસ્તીલોપ સંભવી શકે નહિઃ.

(૪) ધનવાન અને જિભારી લાજરસની વાત હસ્તીલોપની વિરુદ્ધ

શીખવે છે : (લૂક ૧૬ : ૧૮-૧૯) આ સત્ય ઘટનામાં ઈશ્વરને નહિ અપાયેલો ધનવાન માણસ હસ્તીલોપ પાખ્યો નથી પણ હ્યાત છે, વાત કરે છે, સાંભળે છે, અને યાદ કરે છે. (લાજરસને ઓળખે છે, ને તેનું નામ યાદ છે). પૃથ્વી પરનાં પાંચ ભાઈઓને યાદ કરે છે, વળી, અષ્ટ્રાહમ પિતા તેને કહે છે : “દીકરા,... તે સંભાર” (લૂક ૧૬ : ૨૫).

કેટલાક એમ કહે છે કે ધનવાન અને લાજરસની વાત એ માત્ર ઈસુએ કહેલું દસ્તાંત છે, એટલે એને હકીકત તરીકે ન લઈ શકાય ના, આ દસ્તાંત નથી. કોઈ પણ દસ્તાંતમાં પ્રભુ ઈસુએ કોઈ વ્યક્તિને નામ આપ્યું નથી, ફક્ત બનેલી બિનામાં જ નામ આપ્યાં છે અને આ ઘટનામાં લાજરસનું નામ આપ્યું છે. વળી, બીજી એક પ્રભુ ઈસુની ખાસિયત આ બિનામાં પણ છતી થાય છે. પાપી અથવા ભટ્ટ વ્યક્તિઓનાં નામ વૃત્તાંતમાંથી ટાળ્યાં છે, જેમ કે સેખારના ફૂવાવાળી સ્ત્રીનું નામ નથી આપવામાં આવ્યું, એમ જ વ્યભિચારના પાપમાં પકડાયેલી સ્ત્રી, ઈસુના પગોને ચોટલે લૂધતી પાપી સ્ત્રી, અને એમ જ અહીં ઈશ્વરથી વિમુખ એવા ધનવાન માણસનું નામ નથી આપવામાં આવ્યું.

(૫) અગાઉ આપણે જોયું તેમ ‘મૃત્યુ’ તેમ જ ‘જીવન’ હ્યાતીની જુદી જુદી હાલત અથવા સ્થિતિ છે. એમા હસ્તીલોપને સ્થાન નથી. મૃત્યુ હોય તો તેમાં પણ હ્યાતી તો ચાલુ જ રહે છે.

(૬) ૧ કોરિંથી. ૧૫ : ૫૨-૫૪માં આપ્યું છે : “મૂંબેલાં અવિનાશી થઈને ઉઠશે... વિનાશીને અવિનાશીપણું ધારણ કરવું પડશે, મર્યાને અમરપણું ધારણ કરવું પડશે.” એમાં ‘વિનાશીને’ એટલે શરીરમાં જે મૃત્યુ પાખ્યો છે તેને પુનરુત્થાનમાં અવિનાશીપણું (મહિમાવંતું શરીર) ધારણ કરવું પડશે, અને ‘મર્યાને’ એટલે કે પ્રભુના પુનરાગમન સમયે જેઓ જીવતાં છે તેઓનાં શરીર ‘મર્ય છે, તેથી પુનરાગમન સમયે તેમનાં શરીરોને ‘અમરપણું’ ધારણ કરવું પડશે.

આ બે બાબત ફક્ત પહેલા પુનરૂત્પાન વખતે ખ્રિસ્તના લોકોને માટે જ છે.

(૭) મૃત્યુ એ ધૂટાં પાડનાર તત્ત્વ છે. શરીરિક મરણ શરીરને આત્મા તથા પ્રાણથી જુદું પાડી દે છે. આત્માનું 'મરણ' અથવા 'નાશ' એટલે ઈશ્વરના પ્રેમ અને પવિત્રાઈથી સદાયે દૂર રખાવું, તેમ જ ઈશ્વરના સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા કાયમું માટે ભૂંસાઈ જવા.

બેસ્વાદ બનેલા નમક સમાન એ બધા કિસ્સામાં છે. બે સ્વાદ બનેલું નમક કશા જ ઉપયોગનું નથી, માત્ર માણસોના પગ તળે ફેંકાવા યોગ્ય છે. એમ ઈશ્વર-વિમુખ વ્યક્તિ પોતાને માટેના હેતુ પ્રમાણો નથી રહેતી, એટલે તે 'નાશ' પામી છે. મીઠું કે આત્માનો એમાં હસ્તીલોપ થતો નથી.

(૮) ઈશ્વરનાં સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા પ્રમાણો ઘડાયેલો આત્મા અમર છે. એટલે તેનો હસ્તીલોપ કોઈ કાળે પણ નહિ થાય.

(૯) 'નાશ' (આપોલ્યુમી)નો ઊલટો શબ્દ છે 'અનંતકાળનું જીવન.' આ અનંતકાળનું જીવન કે 'અનંતજીવન' એ આપણો હાલ જીવીએ છીએ તે કરતાં ગુણાધર્મમાં જુદા પ્રકારનું જીવન છે. ('આયોનિયોસ ઝોએ - અનંતજીવન'). 'અનંતજીવન' આ પૃથ્વી પરના કુદરતી જીવનકાળમાં શરૂ થઈ શકે છે, એ જેટલું સાચું તેટલું જ 'નાશ' પણ આ કુદરતી જીવનમાં જ શરૂ થાય છે.

(૧૦) કાયમને માટે હસ્તીલોપ હોય તો નરકમાં અનંતકાળ માટે થનાર ઓછીવતી સજા, જે વિશે પ્રભુ ઈસુએ કહ્યું છે તે વાત ખોટી ઠરે. દુષ્ટો અને પાપીઓને અનંતકાળ સુધી નક્કિનમાં રહેવાનું તો છે જ, પણ એમની સજા, એમનાં કૃત્યોના પ્રમાણમાં, ઓછીવતી એટલે કે સજાની તીવ્રતા કે મૃદુતા જુદા જુદા અંશની હશે. જુઓ, માણ્યી ૧૧ : ૨૦-૨૪. લૂક ૧૨ : ૪૭, ૪૮. જો મૃત્યુ પછી વ્યક્તિનો દુષ્ટો અને પાપીઓનો હસ્તીલોપ થતો હોય, તો ઓછીવતી

તીવ્રતાવાળી અનંતકાળિક શિક્ષા દર્શાવતી કલમોનો કોઈ અર્થ રહેતો નથી. ના, મૃત્યુ પછી હસ્તીલોપ નથી, પણ અનંતકાળ સુધી દુષ્ટો તથા પાપીઓની અનંતકાળ માટેની હસ્તી નકારિનમાં રહે છે.

બાઇબલ પોતે જ. 'નાશ' શબ્દનો ખુલાસો આપે છે. બીજા થેસ્સાલોનિકા ૧ : ૮માં આમ લખ્યું છે : "તેઓ પ્રભુની હજૂરમાંથી તથા તેના મહિમાવાન સામર્થ્યથી દૂર રહેવાની શિક્ષા એટલે અનંતકાળનો નાશ ભોગવશે."

'નિકોલાયતીઓનાં કામ' : પ્રકૃટી. ૨ : ૬.

'નિકોલાયતીઓનો બોધ' : પ્રકૃટી. ૨ : ૧૫.

પ્રેરિતોનાં કૃત્યો ૬ : પમાં મંડળીએ સાત માણસોને સેવાને માટે ચૂંટી કાઢ્યા તેમાં સાતમા વિશે આમ લખ્યું છે : "તથા અંત્યોભના યદ્દૂઢી થયેલા નિકોલાસને તેઓએ ચૂંટી કાઢ્યા." કેટલાક અભ્યાસીઓનું કહેવું છે કે આ જ નિકોલાસે પાછળથી દુર્ભત ફેલાવ્યો. આપણી પાસે કોઈ સબળ પુરાવો નથી.

શરૂઆતની મંડળીના કેટલાક ધર્મપિતૃઓના (ઈજનેશિયસ, આઇરેનિયસ, એલેક્ઝાન્ડ્રિયાના કલેમેન્ટ, તુર્તિલિયન અને હિસ્પોલિટસના) કહેવા પ્રમાણે કેટલાક પ્રિસ્તીઓ પ્રિસ્તી હોવા છતાં અનેતિક જીવન જીવતા હતા. કુટુંબની બહાર અન્ય છોકરીઓ કે પરિણીત સ્ત્રીઓ સાથે શરીરસંબંધ કરતા હતા, અને બીજાં ઘણાં અનેતિક કામો કરતા હતા. આ કામોને પ્રકૃટીકરણ ર : ૬ "નિકોલાયતીઓનાં કામો" તરીકે ઓળખવામાં આવ્યાં છે. પાછળથી એ માન્યતા એકં બ્રાહ્મ સિદ્ધાંત અથવા 'બોધ' બની ગયો. આ માન્યતા આવી હતી કે, તમારો આત્મા પ્રિસ્તને સૌંઘ્યો છે એટલું બસ. તમે ઉમર પ્રમાણેનું બ્રાહ્મ શરીર-જીવન જીવો, પણ તેથી આત્માને આંચ આવતી નથી. આ મત પાછળથી ઠીક ઠીક ફેલાયો. એને જ પ્રકૃટી.

૨ : ૧૫ “નિકોલાયતીઓનો બોધ” કહ્યો છે. આજના આપણા વીસમી સદીના જમાનામાં જેને ‘મુક્ત પ્રેમ’ (free love) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, અને પશ્ચિમ તેમ જ પૂર્વની દુનિયા સમૂહ-આંધણીયાં કરે છે, એ જ ‘નિકોલાયતીઓનો બોધ અને કામો’ છે. આજના ‘સ્વિંગિંગ’ અડાઓ (પતિ-પત્નીઓની રાત માટે અદલાબદલી કરવાની કલબો) લગ્ન વગર કે લગ્ન બહાર શરીર-સંબંધ બાંધવા, સજીતીય (પુરુષ પુરુષ સાથે અને સ્ત્રી સ્ત્રી સાથે) શરીર-સુખ માણવું-ચેનચાળા કરવા, એ બધું આ ‘નિકોલાયતીઓના બોધમાં અને નિકોલાયતીઓના કામો’માં ખેપે છે. (હું અહીં પ્રિસ્તમાં માનનારાંઓ વિશે લખું છું, બહારની દુનિયા વિશે નહિ).

નિનવેહ :

નીનસ દેવ કે નીન દેવીનું રહેઠાડા. નિનવેહનો સૌથી પ્રથમ ઉલ્લેખ ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૧માં આપેલો છે : “તે (નિમ્રોદ) આશ્શૂરમાં ગયો, અને નિનવેહ... વસાવ્યું.” એ પછી એ શહેરનો ઉલ્લેખ યૂનાના સમયમાં આવે છે, યૂના પ્રબોધકોને નિનવેહ મોકલવામાં આવે છે (યૂના ૧ : ૧-૨). આ સમયે નિનવેહ આશ્શૂર રાજ્યની રાજ્યધાની તરીકે એક ભવ્ય અને જામેલું શહેર હતું (યૂના ૨ : ૩. ૪ : ૧૧. ૨ રાજા ૧૮ : ૩૬. યશાયા ૩૭ : ૩૭).

આ શહેરના નાશ વિશે નાહૂમ પ્રબોધકે ભવિષ્યવચન કહ્યું હતું (નાહૂમ ૧ : ૧૪. ૩ : ૧૮). થોડા સમય પછી સફાન્યા પ્રબોધકે પણ એવું જ ભવિષ્ય ભાઘ્યું હતું (સફાન્યા ૨ : ૧૩-૧૫). એ પછી યૂના કરારમાં એનું નામ આવતું નથી, પણ નવા કરારમાં સુવાર્તામાં એનો ઉલ્લેખ આવે છે (માથી ૧૨ : ૪૧. લૂક ૧૨ : ૩૨).

નિનવેહ તૈથિસ નદીની ડાબી બાજુએ આવેલું હતું. તે શહેર બાબિલોન શહેર કરતાં મોટું હતું એમ કહેવાય છે. એ નિનવેહનો ઘેરાવો ૬૦ માઈલ (૮૬.૬ કિ.મી.) જેટલો હતો. (યૂના ૩ : ૩). એની

આસપાસનો કોટ ૧૦૦ ફૂટ ઊંચો અને ત્રણ મોટરગાડીઓ સાથે સાથે ઢોડી શકે તેટલો પહોળો હતો. શહેરની વસ્તી આશરે છ લાખની હતી.

આ મહાનગરની ભૂંડાઈ ખૂબ વધી ગઈ હતી, એટલે ઈશ્વરે તેનો નાશ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું (યૂના ૧ : ૧-૨). પણ યૂનાનો બોધ સાંભળીને રાજાથી માંડી રંક લોકો - સર્વએ પશ્ચાત્તાપ કર્યો. એથી ઈશ્વરે તાત્કાલિક એનો નાશ ન કર્યો (યૂના ૩ : ૫-૧૦. માથ્યી ૧૨ : ૪૧). પણ ફરી પાછી તેમની ભૂંડાઈ વધતી ચાલી, એટલે આખરે ઈશ્વરે એમનો નાશ કર્યો (નાહૂમ ૩ : ૧-૧૪. ૧ : ૧૪. યશાયા ૧૦ : ૧૨). માદીઓ, બાબિલોનીઓ અને સિથિયનોએ મળીને બે મહિનાના ધેરા પછી એ શહેરનો ઓગષ્ટ, ઈ.સ. ૬૧૨માં નાશ કર્યો. શહેરનું પતન થવામાં બે બાબતોએ મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો. દુશ્મનોએ શહેરના પાણી-પુરવઠાના જળાશયોને એક સામટું શહેર પર છોડી મૂક્યું. અને શહેર પાસોની કોસર નદીનાં પાણી રેલની પેઠ શહેર પર ફરી વળ્યાં. એટલે સૂર્યના તાપમાં સૂક્કવેલી ઈટોનો કોટ અને શહેરની છમારતો પાણીમાં ઓગળી ગયાં.

આવું આજના ન્યૂયોર્ક જેવું મોટું નગર એટલી હદે નાશ પામ્યું કે ઘણાં સેકાં સુધી તે કયે ઠેકાણો બાંધેલું હતું તેની ખબર પણ પડતી નહોતી. પણ ૧૮મી સદીમાં સર ઓસ્ટીન લેયાર્ડ અને બીજાઓએ આ શહેરના ઢગલા શોધી કાઢ્યા. અને એ પછી તો પુજ્કળ ખોદકામ થયું. (આ વિશે વધુ માટે જુઓ : W. F. Albright in O. T. Commentary, Philadelphia, ૧૯૪૮ પૃ. ૧૩૮). ઓસ્ટીન લેયાર્ડ ૧૮૪૭માં પ્રથમ સફળ ખોદકામ કર્યું, અને આશ્શૂરી રાજ સાન્હેરીબનો ભવ્ય મહેલ શોધી કાઢ્યો (૧૮૪૮-૧૮૫૧). મહેલના ૭૧ ઓરડાઓ છે. અને દીવાલોને કંડારેલી લાદીઓથી મફવામાં

આવી હતી. આશ્શૂર દેશના રાજાઓની હકીકત અને ઇતિહાસ તેમ જ તેમના રિતરિવાજે, ભીતો તથા સ્મારકસંભો ઉપર કોતરેલાં આ મહેલો અને આસપાસ જોવા મળે છે. એ બધી વિગતો બાઇબલના ઇતિહાસને સાચો ઠેરવે છે. સાન્ડેરીબના પૌત્ર આશ્શૂરબાનીપાલની (ઈ. પુ. ૬૬૮-૬૨૬) મોટી લાયબ્રેરી પણ આ ભંગારમાંથી શોધી કાઢવામાં આવી છે. એમાં આશ્શૂરી ભાષામાં લખવામાં આવેલી બાવીસ હજાર હંટો મળી આવી છે, જે પુરાણા જગતના ઇતિહાસ પર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે. એમાં દુનિયાની ઉત્પત્તિનું અને જળપ્રવાહનું વૃત્તાંત પણ આપવામાં આવ્યું છે. અહીં ખોદી કાઢેલી ઘણી ચીજવસ્તુઓ પારીસ અને લંડન વગેરે શહેરોનાં સંગ્રહસ્થાનોમાં રાખવામાં આવી છે.

ખંડિયેરના એક મિનારા પર એક કબર જોવા મળે છે, અને તે યુનાની કબર તરીકે ઓળખાય છે. ખંડિયેરોના ભંગારના જે તોતિંગ મોટા ટેકરાઓ પડ્યા છે તેમાં ૩૦-૪૫ કૂટ ઊંદું ખોદા પછી જ આશ્શૂરી સમયના અવશેષો આવે છે. જે બધા મહેલો ખોદી કાઢવામાં આવ્યા છે એમાંનો એક તો હાલના જમાનાનું એક મોટું ગામ વસે તેટલી જગા રોકી રહ્યો છે.

‘નિયમશાસ્ત્ર’ અથવા ‘મોશો’ : (જુઓ, ‘ધર્મલેખો’).

નિર્માણ :

પ્રે. કૃ. ૧૩ : ૪૮ “અને અનંતજીવનને સારુ જેટલા નિર્માણ થયેલા હતા તેટલાએ વિશ્વાસ કર્યો.”

(જુઓ, “પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ”).

નિષ્કપ્ત : (જુઓ, “ઢોંગી”).

નીસાન : નહેયા ૨ : ૧. એસ્ટેર ૩ : ૭.

(નીસાન = શરૂઆત, આરંભ, બાંકુ).

યહુદી ધાર્મિક કેલેન્ડરનો પહેલો માસ, અને સરકારી કેલેન્ડરનો સાતમો માસ, બાઇબલના 'પંચગ્રંથ'માં (પહેલાં પાંચ પુસ્તકમાં) એ 'અભીબ' માસ તરીકે ઓળખાય છે. સિતેર વર્ષના બંદીવાસથી એ 'નીસાન' તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો. આ માસની પહેલીએ 'વસંતસંપાત.' એની ૧૦મીએ પાસખાનો હલવાન પસંદ કરી રાખતો, ૧૪મીની સાંજે કપાતો, અને એનું રક્ત બારણાં પર છંટાતું, અને એ જ સાંજથી (૧૫ મીથી) ૨૧મી સુધી બેખમીર રોટલીનું પર્વ પળાતું (નિર્ગ. ૧૨ : ૩-૮, ૧૫-૨૦. લેવીય ૨૩ : ૪-૮). 'પાછલા વરસાદ'નો આખરી ભાગ, જવની કાપણી. અંગેજુ કેલેન્ડર પ્રમાણો પાછલો અર્ધો માર્ય અને આગલો અર્ધો એપ્રિલ આંવે.

નોંદ દેશ :

ઉત્પત્તિ ૪ : ૧૬, ૧૭માં છે, "અને યહોવા આગળથી કાઈન નીકળી ગયો, ને એદનની પૂર્વગમ નોંદ દેશમાં રહ્યો. અને કાઈન પોતાની વહુને જાડી." પ્રશ્ન એ થાય છે કે હજુ તો આદમ અને હવા તથા કાઈન અને હાબેલ એટલી જ વસતી છે, અને કાઈન નોંદ દેશમાં જાય અને પત્ની કરે! તો એ નોંદ દેશના મનુષ્યો શું આદમની ઓલાદ કરતાં જુદી ઓલાદ હતી!

આદમ અને હવાને ઉત્પત્તિ ૫ : ૪ પ્રમાણો અનેક ઘણાંબધાં દીકરાદીકરીઓ હતાં, અને તેઓ બધાં અંદર અંદર પરણ્યાં હતાં. કાઈન પણ આમ પોતાની બહેન કે કાકાની કે માસીની દીકરી કે ફોઈની દીકરી સાથે પરણ્યો હશે. અને ઈશ્વરે કહેલું કે, "સફળ થાઓ, ને વધો, ને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો...." તે પ્રમાણો આ બધાં સંતાનો, અમે તેમનાં સંતાનો, ઇત્યાદિ પૃથ્વી ઉપર ઘણા પ્રદેશમાં જઈ વસ્યાં હતાં. આદમ ૮૭૦ વર્ષ જીવ્યો, એટલામાં પ્રજાની કેટલી ભારે વૃદ્ધિ થઈ હશે! ભારત ૧૮૪૭માં સ્વતંત્ર બન્યો ત્યારે

ભારતીની વસ્તી ઉચ્ચ કરોડની હતી, તે માત્ર ઉદ્વર્ગમાં આજે ૧૯૮૪માં ૬૮ કરોડની થઈ છે! – અને તેથે કુટુંબનિયોજનના કાયદા નીચે! જ્યારે આદમના જમાનામાં ‘કુટુંબનિયોજન’ નહોતું, પણ “સફળ થાઓ, વધો અને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો,” એ યોજના હતી.

નોંદ દેશ એદનની પૂર્વગમ આવેલો હતો. બાઇબલમાં એદન સ્થળ વિશે જે અછાતો ઉલ્લેખ તે પરથી કહી શકાય કે બાબિલોનિયા કુ મેસોપોતામિયા પ્રદેશમાં (હાલના છરાક પ્રદેશમાં) એદન વાડી હતી, તો નોંદ દેશ એની પૂર્વગમ આવે. નોંદ=રખડવું, ભટકવું, કે દેશનિકાલ.

છરાનના અખાતની ઈશાને (ઉત્તર-પૂર્વ) આવેલાં બુસોરાહ અને બુશાયર શહેરોના લોકોનું કહેવું છે કે નોંદ દેશ આ બે શહેરો વચ્ચે આવેલો હતો. આદમ અને હવાનાં વંશજ નોંદ દેશમાં વસ્યાં હશે.

ન્યાયકાળો :

ન્યાય એ ઈશરના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાંનો એક છે : “અના કામો કરનારાઓની વિરુદ્ધ ઈશરનો ન્યાય સત્યાનુસાર છે” (રોમન ૨ : ૨).

આમ તો ન્યાયકાળો અનેક છે, અને જુદા જુદા પ્રકારના છે. જેમ કે, વ્યક્તિઓનો ન્યાય : અનાન્યા અને સારીરા. પ્રે. ફુ. ૫ : ૧-૧૧. શહેરનો ન્યાય : તૂર નગરી. હજકિયેલ રફમો અધ્યાય. જુદી જુદી પ્રજાઓનો ન્યાય : અમોરીઓ. ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૧૬. શેતાનનો : પ્રકટી. ૨૦ : ૧૦ ઇત્યાદિ. પણ મુખ્યત્વે સાત ન્યાયકાળ છે :

૧. વિશ્વાસ કરનાર ખિસ્તીનાં પાપોનો ન્યાય : વધસ્તંભ ઉપર (યશાયા ૫૩ : ૪-૬. રોમન ૮ : ૧).
૨. ખિસ્તનો માણસ પોતે પોતાનો ન્યાય કરે છે (૧ કોરિંથી. ૧૧ : ૩૧).

૩. પ્રિસ્તના માણસનાં કામોનો ન્યાય : ખરું જોતાં એનાં કામો પ્રમાણો છનામની વહેચણી છે – મંડળીનું ગગનગમન થયા પછી (૧ કોરિંથી. ૩ : ૧૦-૧૫. ૨ કોરિંથી. ૫ : ૧૦).
૪. જીવંત દેશજાતિનો ન્યાય : મહાવિપત્તિના રૂપમાં - પ્રલુદ ઈસુ પૃથ્વી ઉપર આવશે ત્યારે (હજકિયેલ અધ્યાયો ઉદ્ - ઉચ્).
૫. પતન પામેલા દૂતોનો ન્યાય : ઈસુ પ્રિસ્તના સહસ્રાબ્દી રાજ્ય પછી (યહૂદા દઢી કલમ).
૬. મૃત્યુ પામેલાં પાપીઓનો ન્યાય : હાલની પૃથ્વી અને આકાશ ટળી જશે તે પછી (પ્રકટી. ૨૦ : ૧૧-૧૫).
(વધારે વિગતસર જોવા માટે જુઓ, લેખકનું પુસ્તક : ‘પુનરુત્ત્યાનો અને ન્યાયકાળો’).
૭. ન્યાયસભા : (માર્ક ૧૪ : ૫૫. ૧૫ : ૪૩. લૂક ૨૨ : ૬૬. ૨૩ : ૫૦).

યહૂદીઓની આ વરિષ્ટ ન્યાયસભા હતી. એને ‘સાહેદ્રીન’ કહેવામાં આવતી. એમાં કુલ ૭૦ સભ્યો બેસતા. અને એના પ્રમુખસ્થાને પ્રમુખ યાજક બેસતા. ગામડાં માટે અને અમુક વિસ્તારો માટે નાની નાની અદાલતો હતી, પણ આ ‘સાનહેદ્રીન’ એ સૌથી મોટી અને યહૂદીઓની આખરી અદાલત હતી.

ન્યાયીકરણ : (૧ કોરિંથી. ૬ : ૧૧) :

પાપી માણસ જ્યારે પ્રિસ્તને સૌપાય છે, ત્યારે તેનાં પાપ માફ થાય છે, અને પ્રિસ્તનું ન્યાયીપણું આ પ્રિસ્તી જનને પહેરાવાય છે, એટલે ઈશ્વરની દાખિલમાં તે હવેથી ન્યાયી ગણાય છે. કારણ કે પ્રિસ્તે તેનાં પાપ પોતાને શિરે લઈ લીધાં છે. આ પ્રિસ્તી જન પાપ વગરનો નથી, પણ ઈશ્વર તેને ન્યાયી ગણે છે. વિશ્વાસ દ્વારા કૃપાથી આ દરજાએ પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, ઈશ્વર જે ન્યાયાધીશ છે, તે પોતે આ વિશ્વાસી જનને દોષરહિત ગણે છે (રોમન ૩ : ૩૧. ૮ : ૧, ૩૧ : ૩૪).

ન્યાયીપણું :

આખા બાઇબલમાં આ શબ્દનો વપરાશ ઘણો જ વધારે જોવા મળે છે. નવા કરારમાં તો તે ખૂબ વપરાયો છે. જુના કરારમાં મૂળ હિન્હુ શબ્દ 'સીદિક' અને તે ઉપરથી બનેલો 'સીદકાનું' શબ્દ વારંવાર વપરાયો છે. અને નવા કરારમાં મૂળ ગ્રીક શબ્દ 'ટિકિયા' અને તે ઉપરથી બનેલો શબ્દ 'ટિકાયોસુનેમ' પણ અનેકવાર વપરાયો છે. એનો સીધો અર્થ તારવીએ તો એ થાય કે 'ઈશ્વરને ગમે અથવા પસંદ પડે તેવી ચાલ.' જુના અને હાલના ગુજરાતીમાં શબ્દને વિશ્વાસુ રહેવા માટે 'ન્યાયીપણું' 'ન્યાયી' એવો બધે તરજુમો કર્યો છે, એટલે ભાષા બોધક બનતી નથી કે અર્થ સ્પષ્ટ થતો નથી. જો પ્રત્યેક સ્થળે વાક્યોના અર્થ પ્રમાણો ગુજરાતી શબ્દો મુકાયા હોત તો ભાષા જીવંત અને અર્થપૂર્ણ બનત.

એ શબ્દનો અર્થ દિલની શુદ્ધતા અને જીવનની નિખાલસતા થાય છે. ખરા હોવું અને ખરું ચાલવું.

ઈશ્વરનું 'ન્યાયીપણું' એટલે ઈશ્વરની નેતિક હક્કુમતમાં તેમની પવિત્રાઈ. એ ઈશ્વરનો મૂળ ગુણધર્મ છે. ઈશ્વર આખી સૃષ્ટિના ન્યાયી સંચાલક છે. ઈશ્વર તેમના વહીવટમાં અને ન્યાયતુલનામાં તેમ જ બદલો કે શિક્ષા આપવામાં તદ્દન અદલ છન્સાફી છે.

'ખ્રિસ્તનું ન્યાયીપણું' એમાં એમની પૂરેપૂરી સંપૂર્ણતા કે નિષ્કલંકતાનો સમાવેશ થઈ જાય છે, અને એ ઉપરાંત તે નિયમને સંપૂર્ણપણે આજાધીન રહ્યા તે બાબતનો પણ એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે, તેમ જ આપણો નિયમભંગ કર્યો તેની સંપૂર્ણ શિક્ષા તેમણે આપણે બદલે વેઠી તેનો પણ એ શબ્દમાં (ખ્રિસ્તના ન્યાયીપણામાં) સમાવેશ થઈ જાય છે. એમની પવિત્રાઈ, અદલ છન્સાફીપણું, અને વિશ્વાસુપણું દર્શાવવા માટે આ શબ્દ વારંવાર વપરાયો છે (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૨૫. પુન. ૬ : ૨૫. ગી. શા. ૩૧ : ૧).

૧૧૯ : ૧૩૭, ૧૪૨. યશાયા ૪૫ : ૨૩. ૪૬ : ૧૩. ૫૧ : ૫-૮.
૬૬ : ૧).

નિયમશાસ્ત્રનું ન્યાયીપણું એટલે નિયમશાસ્ત્રની માગ પૂરી કરવી
(રોમન ૩ : ૧૦, ૨૦. ૮ : ૪).

વિશ્વાસ દ્વારાનું ન્યાયીપણું એટલે વિશ્વાસ દ્વારા જે નિર્દોષપણું
કે દોષમુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે (રોમન ૩ : ૨૧-૨૮. ૪ : ૩-૨૫.
૫ : ૧-૧૧. ૧૦ : ૬-૧૧. ૨ કોરિન્થી. ૫ : ૨૧. ગલાતિ ૨ : ૨૧).
જ્યારે વિશ્વાસી જન ઈસુ પ્રિસ્તનો પોતાના તારનાર તરીકે સ્વીકાર
કરે છે ત્યારે પ્રિસ્તનું સંપૂર્ણ ન્યાયીપણું એ વિશ્વાસીને લેખે ગણવામાં
આવે છે, એટલે કે તે દોષરહિત કે નિષ્કલંક છે તેમ ગણવામાં આવે
છે (૧ કોરિન્થી ૧ : ૩૦. ૨ કોરિન્થી. ૫ : ૨૦, ૨૧).

૫

“પગ ઢાંકવા ગયો” (=હાજતે ગયો) :

ન્યાયાધીશો ૩ : ૨૪. ૧ શમુઅલ ૨૪ : ૩.

બાઇબલમાં ઉપરની બે જગાઓએ “પગ ઢાંકવા”નો શબ્દપ્રયોગ
વપરાયો છે. હિન્દુ ભાષામાં એ રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ “જાજરુ ગયો”
થાય છે. ન્યાયા. ૩ : ૨૪માં ‘તે હાજતે (=જાજરુ) ગયો હશે’ થાય
છે. એ જ પ્રમાણે ૧ શમુઅલ ૨૪ : ૨૮માં “અને શાઉલ તેમાં હાજતે
(=જાજરુ, ગયો)” થાય છે. કેટલાક લોકો ભૂલથી એનો અર્થ કરે છે કે
શાઉલ ઊંઘી જવા અથવા આરામ કરવા આ ગુફામાં આવ્યો હતો.
આવો અર્થ ખોટો છે. અંગ્રેજમાં અધિકારયુક્ત (કિંગ જેમ્સ) આવૃત્તિ
સિવાય અન્ય કોઈ પણ આવૃત્તિમાં આ જોઈ લેશો.

પગરે ફરતા : (૧ કોરિન્થી. ૮ : ૮) = ખળામાં કરેલા હુંડાં કે કણસલાંના
ઢગલા પર બળદ ફેરવવા તે.

પચાસમા દિનનું પર્વ : (લેવીય ૨૩ : ૧૫-૨૧).

અને 'કાપડીનું પર્વ' પણ કહેવામાં આવે છે. બેખમીર રોટલીના પર્વના સાભાથ (શનિવાર) પછી સાત સાભાથ ગણ્યા પછીનો દિવસ (રવિવાર) "પચાસમા દિનનું અથવા કાપડીનું પર્વ" છે. પૂર્વઘાયા તરીકે એ પવિત્ર આત્માના ઉત્તરવાનો દિન છે. અને ઉપર આપેલી ગાણતરી પ્રમાણે જ પ૦૧ના દિવસે પવિત્ર આત્મા ઉત્તર્યો. 'પેન્ટેકોસ્ટ' = પચાસમો.

પરાત્પર : (ગી. શા. ૮૧ : ૧) = પરથી પણ પર; શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ; સર્વોચ્ચ.

પલેથીઓ : (જુઓ, 'કરેથીઓ').

પવિત્રીકરણ : (૨ થેસ્સા. ૨ : ૧૩. ૧ પિતર ૧ : ૨ વગેરે).

બાઇબલમાં ત્રણ જુદા જુદા અર્થમાં શબ્દ વપરાયો છે. પ્રથમ, કોઈ ખાસ સેવાને માટે વ્યક્તિ કે ચીજ અલાહિદી કરવામાં આવે, બીજું, માણસ પ્રિસ્તનો સ્વીકાર કરે તે જ ધરીએ તેનું પવિત્રીકરણ થાય છે, એટલે કે વિશ્વાસ કરનાર આ વ્યક્તિને, તે ગમે તેટલી નિર્બન્ધ હોય તોપણ, ઈશ્વર તેને પ્રિસ્તમાં હક્ક કે પદવીની રૂએ પવિત્ર ગણે છે. ત્રીજું, પ્રિસ્તી જનનું દરરોજ ઈશ્વરની ફૂપામાં વૃદ્ધિ પામતા જવું.

પશ્ચાત્તાપ અથવા પસ્તાવો :

નવો કરાર શીખવે છે કે પશ્ચાત્તાપ (પસ્તાવો) કરવાથી ઈશ્વર માફ કરે છે, અને પશ્ચાત્તાપ કરનારને ફરીથી પોતાનાં બનાવીને અપનાવે છે. તો યહૂદાએ પશ્ચાત્તાપ કર્યો (માથી ૨૭ : ૩, ૪) તોપણ તેને માફ કરવામાં આવ્યું નહિ? એ દુઃખની વાત છે કે નવા કરારમાં શ્રીક ભાષાના બે જુદા જુદા શબ્દોનો એક જ તરજુમો 'પશ્ચાત્તાપ' આપવામાં આવ્યો છે. એ વિશે આપણો જોઈએ : પહેલો શબ્દ

‘મેતાનોયિયા’ નામ છે, અને ‘મેતાનોયિયો’ કિયાપદ છે. એકનો અર્થ ‘પસ્તાવો’ યા ‘પશ્ચાત્તાપ’ (નામ) છે, અને બીજાનો ‘પસ્તાવો’ યા ‘પશ્ચાત્તાપ કરવો’ (કિયાપદ) થાય છે. ‘મેતા’ એટલે ‘પાછળથી’. ‘નોયિયા’ કે ‘નોયિયો’ એટલે ‘પાછળથી ભાન થવું’ યા ‘પાછળથી મનપલટો થવો.’ ‘નોયિયો’ એટલે ભાન થવું, સત્ય પકડવું. એ પરથી ‘નુસ’ શબ્દ ગ્રીકમાં છે, એટલે કે ‘ભન’ = નેતિક બાબતોનો નિર્ણય લેવાનું સ્થળ.

એ શબ્દનો અર્થ નવા કરારમાં બધે ૪ ‘મનપલટો’ અથવા “હદ્યપલટો” થાય છે. ‘પાપ તરફથી ફરીને ઈશ્વર તરફ વળવું’ એ એનો સાચો અર્થ છે. એમાંયે આ શબ્દમાં “પાપનો પસ્તાવો” એ બાબત પર ભાર મૂકવામાં આવેલો નથી, પણ ‘મનપલટા’ ઉપર ખાસ ભાર મુકાયો છે. તેથી નવા કરારમાં જ્યાં જ્યાં આ શબ્દ (મેતાનોયિયો-કિયાપદ, કે મેતાનોયિયા-નામ) વપરાયો છે, ત્યાં ત્યાં મનપલટો કે હદ્યપલટો એ મુખ્ય વિષય બની રહે છે. એમાં માત્ર મનનો સાદો પલટો સૂચવાયો નથી, પણ વ્યક્તિના મન (હદ્ય)ની અગાઉની જે સ્થિતિ હતી તેની સર્વ અસરો પલટો ખાઈને ઊલટી જ દિશા તરફ એ મનસ્થિતિ વળે છે, અને અગાઉ કરતાં ઊલટી જ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે. અને નવા કરારમાં આ શબ્દના વપરાશ પ્રમાણે મનપલટો હંમેશાં સારી દિશા તરફનો જ બતાવ્યો છે. આ કિયાપદ માથીમાં પાંચ વખત (૩ : ૨, ૪ : ૧૭, ૧૧ : ૨૦, ૨૧, ૧૨ : ૪૧), માર્કમાં બે વખત, લૂકમાં નવ વખત, પ્રેરિતોનાં ફૃત્યોમાં પાંચ વખત, પત્રોમાં એક વખત (૨ કોરિન્થી ૧૨ : ૨૧), અને પ્રકટીકરણમાં ભાર વખત વપરાયું છે. ‘મેતાનોયિયા’ નામ તરીકે પણ અનેક વાર વપરાયું છે, — શરૂઆત માથી ૩ : ૮, ૧૧થી થાય છે.

હવે ‘પશ્ચાત્તાપ’ (પસ્તાવો) માટેનો બીજો ગ્રીક શબ્દ જોઈએ :

‘મેતામેલોમાઈ.’ સાચા અર્થમાં આ જ શબ્દનો અર્થ પશ્ચાત્તાપ (પસ્તાવો) થાય છે, ‘મેતા’ એટલે પાછળથી, અને ‘મેલો’ એટલે ચિંતા કરવી કે દુઃખી થવું. એટલે આખો અર્થ : ‘પાછળથી ખેદ કરવો.’ ગુજરાતી શબ્દ સંસ્કૃત પરથી આવ્યો છે, અને એ શબ્દનું રૂપ આ પ્રમાણો બન્યું છે : પશ્ચાત્ત = ‘પાછળથી’ અથવા ‘પછી’, તાપ=ખેદ, દુઃખ. યા તાપ. એમ પશ્ચાત્તાપ એટલે પાછળથી થતો તાપ યા ખેદ, યા દુઃખ, કોઈ કાર્ય કરી દીધા પછી ઓ કાર્યને કારણો થતો ખેદ. એમાં મનપલટાની યા ફદ્યપલટાની વાત છે જ નહિ. ‘પસ્તાવો’ શબ્દ ‘પશ્ચાત્તાપ’ શબ્દનું જ પ્રાકૃત રૂપ ‘પશ્ચાતા’ પરથી બનેલો ગુજરાતી શબ્દ છે, – અર્થ એનો એ જ છે.

મૂળમાં આ શબ્દ ‘મેતામેલોમાઈ’ વ્યાકરણ પ્રમાણો સખ્યલેદ (અં. પેસિવ વોઈસ)માં વપરાય છે. : “મને પસ્તાવો થયો.” ગુજરાતીમાં પણ અસલ એમ જ હતું. પાછળથી આ શબ્દમાં બાઇબલનો અર્થ મૂકવાથી હવે આ સ્વરૂપમાં વપરાય છે : “મૈ પસ્તાવો કર્યા.” (જોકે એ બંને વપરાશમાં વ્યાકરણ પ્રમાણો અકર્મક પ્રયોગ જ રહે છે, એટલે કે કર્મ પ્રમાણો કિયાપદ, જાતિ અને વચન ધારણ કરે તે કર્મણિ પ્રયોગ).

હવે આપણો યદ્દૂદા વિશો જોઈએ : તેણો ભૂલ કરી પણ ‘મેતાનોયિયા’ અર્થાત્ મનપલટો કે ફદ્યપલટો કર્યો નહિ, પણ ‘મેતામેલોમાઈ’ અર્થાત્ પાછળથી તેને ખેદ થયો. ફદ્યપલટો કર્યો હોત તો જરૂરથી પ્રભુ ઈસુએ તેને માફ કર્યું હોત, અને તેને વધાવવાને આખું સ્વર્ગભૂવન ઉમટત. પણ તેણો ખેદ કર્યો, પણ ફદ્યપલટો કર્યો નહિ.

પ્રભુ ઈસુ ત્રિકાળજ્ઞાની ઈશ્વર હોઈને તેમણે અગાઉથી જોયું હતું કે યદ્દૂદા આ પ્રમાણો કરશે, અને ફદ્યપલંટો નહિ કરે. માટે જ પ્રભુ ઈસુએ કહ્યું : “તે જન્મ્યો ના હોત, તો એના માટે સારું થાત” (માર્ક ૧૪ : ૨૧). (આ વિષય પર વધુ પ્રકાશ માટે જુઓ, લેખકનું

પુસ્તક : બાઇબલ અભ્યાસ - ભાગ ૨જો, પૃષ્ઠ ૪૩-૪૫ અને પૃષ્ઠ ૬૩-૭૦).

આ ઉપરાંત યહૂદાને "વિનાશનો દીકરો" કહ્યો છે (જુઓ, યોહાન ૧૭ : ૧૨), અને એના વિશે લખ્યું છે : "... યહૂદા પતિત થઈને પોતાને ઢેકાણો ગયો" (પ્રે. કુ. ૧ : ૨૫).

પસંદ કરવું, પસંદ કરવામાં આવેલી :

(યશાયા ૪૫ : ૪. એફેસી ૧ : ૪) સમૂહ પસંદ કરાયેલી ઇજરાયલ પ્રજા, બિસ્તની મંડળી. ૧ પિતર ૧ : ૧ પસંદ કરાયેલી વ્યક્તિ. ૧ પિતર ૧ : ૧ ઈશ્વરના પૂર્વજ્ઞાન પ્રમાણો અને (રોમન ૮ : ૧૧. ૧૧ : ૫-૬) ફક્ત ઈશ્વરની કૃપા દ્વારા જ પસંદગી. આ પસંદગી ઈશ્વરની ઈચ્છા દ્વારા જ થાય છે (યોહાન ૧૫ : ૧૬). આને ઈશ્વરવિદ્યાની ભાષામાં "પસંદગીનો સિદ્ધાંત" (અં. Doctrine of Election) કહે છે.

આ ઉપરાંત જુઓ, કલમો : યોહાન ૧૫ : ૧૮. લૂક ૬ : ૧૩. પ્રે. કુ. ૮ : ૧૫. ૧ કોરિન્થી. ૧ : ૨૭-૨૮.

આ "પસંદગી"ના વધુ ખુલાસા માટે જુઓ "પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ."

પસ્તાવો : (જુઓ, 'પશ્ચાત્તાપ').

'પશ્ચાત્તાપ'નું એ અપભંશ રૂપ છે. પશ્ચાત્તાપ એટલે કોઈપણ કાર્ય કર્યા પછીનો (પાછળનો) તાપ. તાપ એટલે ખેદ. જ્યારે નવા કરારમાં ગ્રીક શબ્દ 'મેતાનોઇયા' - (જેનો તરજુમો 'પસ્તાવો' કર્યો છે) - એનો અર્થ હુદયપલટો યા મનપલટો છે. પ્રભુ ઈસુને પરસ્વાધીન કરાવ્યા પછી યહૂદા ગળે ફાંસો ખાઈને મરી ગયો, એને માટે માથી ૨૭ ; ઉમાં 'પશ્ચાત્તાપ' શબ્દ વાપર્યો છે, જ્યારે માથી ૧૧ : ૨૧. ૩ : ૨. લૂક ૧૫ : ૭માં પણ 'પસ્તાવો' શબ્દ છે. પણ ગ્રીકમાં યહૂદા

માટે (માથી ૨૭ : ઉમાં) ‘મેતામેલોમાઈ’ (=કામ કર્યા પછીનો જેદ યા દુઃખ) છે, જ્યારે બીજે બધે ‘મેતાનોઇયા’ (=મનપલટો) છે.

પહોર : (લૂક ૧૨ : ૩૮ વગેરે). પ્રહર. એક પ્રહર એટલે ત્રણ કલાક. દિવસના ચાર પહોર અને રાત્રિના ચાર પહોર. આઠ પહોરનો એક દિવસ રાત.

પાત્મસ ટાપુ : (પ્રક્રી. ૧ : ૬) :

એજિયન સમુદ્રનો જે ભાગ આયકારિયન સમુદ્ર તરીકે ઓળખાય છે ત્યાં આવેલા ટાપુઓના જૂથમાંનો આ એક ટાપુ હતો. આ પાત્મસ ટાપુ ઝડપાન વગરનો ખડકણ અને બોડો ટાપુ હતો. એ તદન ઉજ્જડ હતો. આથી રોમન સરકાર ગુનેગારોને આવા શુષ્ક ટાપુ પર ભૂખે મરવા મોકલી આપતી હતી. ત્યાંની ખાણોમાં આ ગુનેગારોને મજૂરી કરવી પડતી હતી. ડોમિશ્યન બાદશાહે આ પાત્મસ ટાપુ પર ઈ. સ. ૮૫માં પ્રેરિત યોહાનને ઘકેલી મૂક્યો હતો, જેથી અ! ઘડપણાવસ્થામાં સંત ભૂખમરાથી મરી જાય. “ઈસુ ખ્રિસ્તનું પ્રક્રીકરણ” એટલે કે પ્રક્રીકરણનું પુસ્તક તેને અહીં આ ટાપુ પર થયું હતું. સંત યોહાન આ ટાપુ ઉપર મરી ગયો નહોતો.

પાપ :

પાપનું ઉદ્ભવસ્થાન શેતાન છે. તે ઈશ્વરનો બનાવેલો કરુંબ હતો (હજકી. ૧ : ૫. ૨૮ : ૧૨), અને તેને ઊંચી પદવી અને મોટી સત્તા સૌપેલી હતી. પણ તેના અહંકારને લીધે પાપની શરૂઆત થઈ, અને તેનું પતન થયું (યશાયા ૧૪ : ૧૨-૧૪). શેતાને હવાને પાપમાં પાડી, અને એમ આદમ-હવા દ્વારા પૃથ્વીમાં પાપ પેહું (રોમન ૫ : ૧૨). અને એમ આખી માનવજીત પતિત બની. પાપની શિક્ષા દ્વારા શારીરિક અને આત્મિક મૃત્યુ આવ્યું (ઉત્પત્તિ ૩ : ૧૭, ૧૯).

આ પાપની શિક્ષામાંથી તથા પાપની પકડમાંથી ભયવાનો કોઈ છલાજ નથી, સિવાય કે પ્રભુ ઈસુનું કૂસ પરનું બલિદાન. તે તે ઈશ્વરપુત્ર છતાં લોકોનાં પાપનું મુક્તિમૂલ્ય ચૂકવવા સદેહ બન્યા, કૂસ ઉપર બલિ બની ગયા, મૃત્યુ પામ્યા, અને ત્રીજે દિવસે સજીવન થયા. એ નિષ્ઠલંક ઉદ્ધારક પ્રભુ ઈસુ પર જે વિશ્વાસ લાવે તે નાશમાંથી ભયી જાય, અને અનંતજીવન પામે (યોહાન ૩ : ૧૬). મૃત્યુકારક પાપને બદલે તેનામાં હવે ખ્રિસ્તનું જીવન રાજ કરે.

એમ અજવાળાનો અભાવ એટલે અંધારું, એમ શુદ્ધ અને પવિત્ર જીવનનો અભાવ એટલે પાપ, એમ નથી. એટલું જ નહિ પણ પાપનું માત્ર નકારાત્મક અસ્તિત્વ જ નથી. પાપ એ તો બંદખોર માનવી આત્માનો ઈશ્વર સામેનો વાસ્તવિક બળવો છે.

ઈશ્વરની આજ્ઞાનું ઉત્સંઘન એ પાપ છે. ઈશ્વરની જાહેર કરેલી છચ્છાની વિરુદ્ધનું જે કંઈ વલણ, હેતુ અને વર્તનમાં હોય તે પાપ છે (રોમન ૩ : ૨૦. ૪ : ૧૫. ૭ : ૭. યાકોબ ૪ : ૧૨, ૧૭). આપણે પોતાની સામે કે બીજાંઓ સામે ખોટું કર્યું હોય તો પણ એ ઈશ્વરની સામે જ કરેલું પાપ છે. પાપનું જેર અથવા પાપનું પાપપણું એ ઈશ્વરની વિરુદ્ધ કરેલું છે તેમાં (ગી. શા. ૫.૧ : ૪).

ઈશ્વર પ્રેમ છે, અને ઈશ્વરનું વ્યક્તિત્વ તેમ જ તેમની આજ્ઞા કે નિયમ પ્રેમમાંથી જ ઉદ્ભવવેલાં અને પ્રેમસ્વરૂપ જ છે. એમની તમામ આજ્ઞાઓનો અને આદેશોનો સરવાળો પ્રેમ જ છે. એમ પાપનું ઉદ્ભવસ્થાન અને એની પ્રકૃતિ અહંકાર અને સ્વાર્થ છે. ઈશ્વરને સ્થાને અહમ્ભૂને મૂકવામાં આવે છે એ જ પાપનું ગર્ભાશય બની જાય છે (રોમન ૧૫ : ૩. ૧ કોરિંથી. ૧૩ : ૫. ૨ તિમોથી ૩ : ૧, ૨. ૨ થેસસા. ૨ : ૩, ૪). સર્વ પ્રકારના અનાજ્ઞાધીનપણાની નીચે પાયા તરીકે સ્વાર્થ અને અહમ્ભૂ હોય છે. અને એ સ્વાર્થ યા અહમ્ભૂ ઈશ્વરની આજ્ઞાની સામે ટકરાય છે ત્યારે એ ઈશ્વર પ્રત્યે વેરભવના રૂપમાં પ્રગટ છે.

રોમન દ અને ઉચ્છ્વાયોમાં વપરાતો 'પાપ' શબ્દ તે માણસના પાપી સ્વભાવ માટે વપરાયો છે, અને નહિ કે એ પાપમય સ્વભાવમાંથી પ્રગટાં પાપકૃત્યો.

પાપ માટે હિંબુ શબ્દ 'હાતા'આહ' છે, અને ગ્રીક શબ્દ 'હેમાર્તિયા' છે. અને એ બંનેનો અર્થ સત્ય માર્ગમાંથી ફંટાઈ જવું, એ અથવા સત્ય માર્ગને ચૂકી જવું. હિંબુ ભાષામાં પાપ માટે અનેક બીજા શબ્દો છે. ગ્રીક શબ્દ 'હેમાર્તિયા'નો ઉપર જળાવ્યો તે અર્થ થાય છે, અથવા બીજારૂપમાં કહીએ તો 'નિશાનચૂક' પણ થાય છે. પણ નવા કરારમાં એ જ અર્થ સચ્ચવાઈ રહ્યો નથી, પાપના જુદા જુદા પ્રકારને માટે એ જ શબ્દ વપરાતો આવ્યો છે.

પાપના જુદા જુદા અર્થ (સ્કોફિલ્ડ : ૫૪ ૧૨૧૪).

(૧) ઉલ્લંઘન, મર્યાદાભંગ (transgression) : આજ્ઞાને ઓળંગી જવી. હદ ઓળંગી પાર જવું (ગી. શા. ૫૧ : ૧. રોમન ૨ : ૨૩).

(૨) હડહડતો અન્યાય (iniquity) : ખુલ્લી રીતે મના કરેલી હોય કે ન હોય, પણ જે મૂળભૂત રીતે જે ખોટું છે તે કરવું (રોમન ૧ : ૨૧-૨૩).

(૩) ભૂલ, કસૂર (error) : જે સત્ય છે તેથી દૂર જવું (રોમન ૧ : ૧૮. ૧ યોહાન ૩ : ૪).

(૪) નિશાનચૂક (missing the mark) : ઈશ્વરના ધોરણને ચૂકી જવું (રોમન ૩ : ૨૩).

(૫) ઈશ્વરી સત્તામાં માનવી છચ્છાની અનધિકૃત ધૂસણાખોરી (trespass) : (એફેસી ૨ : ૧).

(૬) આત્મિક અરાજકતા, અંધાધૂંધી (lawlessness) : (૧ તિમોથી ૧ : ૮).

(૭) અવિશ્વાસ રાખીને ઈશ્વરની સચ્ચવાઈનું અપમાન કરવું (unbelief) : (યોહાન ૧૬ : ૮).

પાપનું શરીર :

રોમન ૬ : ૬ “વળી એ જાડીએ છીએ કે આપણું જૂનું માણસપણું તેની (ઈસુની) સાથે વધ્યતંભે એ માટે જડાયું કે પાપનું શરીર નિરર્થક થાય, એટલે કે હવે પછી આપણે પાપની ગુલામગીરીમાં રહીએ નહિ.” અહીં “પાપના શરીર” માટે મૂળ ગ્રીકમાં ‘તો સોમા’ (= શરીર) તેસ હેમાતિયાસ (= પાપના). પણ એ પરથી આપણે એમ માનવું નથી કે આ આપણું માનવી શરીર (= કાયા) તે પાપી છે. એવા પ્રકારની વિચારશ્રેષ્ઠી હિંદુ ફિલસ્ફોઝીની છે. આ કલમમાં એનો અર્થ પાપની પાછળનું ગોઠવાયેલું ચાલક બળ કે સિદ્ધાંત કે એનો શક્તિસ્થોત થાય છે. અને એ સિદ્ધાંત કે શક્તિસ્થોત એનાં અંગો દ્વારા કાર્ય સાધે છે, પણ પાપની ગાદી છચ્છાશક્તિમાં કે સંકલ્પશક્તિમાં છે.

પાપનો માણસ : ૨ થેસ્સા. ૨ : ૩. (જુઓ, ‘વિનાશનો પુત્ર’).

પારાટેસ : (= પર્સિયનમાં ‘બગીયો’).

લૂક ૨૩ : ૪૩. ૨ કોરિન્થી. ૧૨ : ૪. (જુઓ, ‘નરક’).

પારે ફરનાર : ૧ તિમોથી ૫ : ૧૮. (જુઓ, ‘પગરે ફરતા’).

પાલેસ્તાઇન દેશ : (જુઓ, ‘કનાન દેશ’).

પાસખા પર્વ : (હિન્દુ : પેસેખ = પડતું મૂકવું).

ઇજરાયલીઓનું નીસાન (અબિબ) માસની ૧૪મીએ આવતું પર્વ. મિસરની ગુલામીમાં છૂટકારો પામીને એ દિવસની સાંજે તેઓ મિસર છોડી નીકળ્યા. તેની યાદગારીનું પર્વ. મૃત્યુદૂતે મિસરી ઘરોનાં પ્રથમજનિતોને ભારી નાખ્યાં, પણ ઇજરાયલી ઘરોને ‘પડતાં મૂક્યાં’ (નિર્ગ. ૧૨ : ૨૩-૨૭). પાસખા પર્વમાં પાસખાનો હલવાન કાપવામાં આવે છે. આ પર્વ ઈશ્વરનો ખરો હલવાન, પ્રભુ ઈસુ. વધેરાવાનો હતો એની પૂર્વછાયારૂપ છે.,

‘પાસખા’ એટલે ‘પડતું મૂકવું’ હિન્દુમાં ‘પેસેખ’, શ્રીકમાં ‘પાસખા’ અરામી ભાષામાં લખાતા ‘પાસખા’ શાખના ઉચ્ચાર પ્રમાણોની જોડણી શ્રીકમાં અપનાવી છે. અંગ્રેજમાં ‘પાસ્સોવર’, અને ગુજરાતીમાં શ્રીક અથવા અરામી ‘પાસખા’ વપરાય છે. મિસરની ગુલામગીરીમાંથી ઈશ્વર ઈજરાયલ પ્રજાને મોશેની મારફતે છોડાવવા માટે મિસરી ઘરોમાંથી પ્રથમજનિતોને મારી નાખ્યા તે રાત્રે ઈજરાયલી કુટુંબોને ઈશ્વર તરફથી ફરમાન હતું કે તેઓ તેમના ઘરના બારણા ઉપર લોહીનો છાંટકાવ કરો, જેથી મૃત્યુ તેમના ઘરોમાં પ્રવેશ નહિ. ત્યારથી પાસખાનો વિધિ શરૂ થયો.

આ વિધિ માટે પ્રત્યેક કુટુંબે એક ખોડખાંપણ વગરનું હલવાન લઈને કાપવાનું હતું, અને કાપેલા હલવાનના લોહીને ઓતરંગ ઉપર છાંટવાનું હતું. કાપેલા હલવાનને અનિમાં શેકીને તે ખાવાનું હતું. એની સાથે બેખમીર રોટલી અને કડવી ભાજી ખાવાની હતી. વર્ષના પ્રથમ માસ ‘નિસાન’ માસની ૧૪મીની રાત્રે તેઓ મિસરથી નીકળ્યા, તેની યાદગીરી તરીકે વર્ષોવર્ષ આ પાસખાનું પર્વ (પેસેખ) તેઓએ પાળવાનું હતું.

પણ એ પર્વની ઉજવણી પાછળ ઈશ્વરનું ઊંડું રહસ્ય તથા યોજના સમાયેલાં હતાં. જગતની અને પાપની ગુલામગીરીમાંથી સૌ મનુષ્યોને મુક્ત કરવા માટે ઈશ્વરનો હલવાન પ્રભુ ઈસુ ખિસ્ત પૃથ્વી પર આવવાનો હતો, અને કુસ પર બલિ બની જવાનો હતો. એની પૂર્વધારા તરીકે આ પેસેખ પર્વ ઈશ્વરે સ્થાપ્યું હતું. બાઇબલ વારંવાર જણાવે છે કે “લોહી વહેવડાવ્યા વગર પાપની માફી મળતી નથી” (હિન્દુ ૮ : ૨૨)

આદમ અને હવાના પાપને કારણે તેમની ઉઘાડી પડેલી લાજ ઢાંકવા ઈશ્વરે હલવાન કાપી, તેના ચામડાનાં વસ્ત્ર બનાવીને તેમને પહેરાવ્યાં. પાછળથી વેદી પર ચઢાવવામાં આવતાં યજ્ઞો અને બલિદાનો

• પણ પાપીને માટે નિર્દોષનું લોહી વહેવડાવવાના પ્રતીકરૂપ હતાં. ભવિષ્યમાં કૂસ પર સાચા બલિ બનનાર પ્રભુ ઈસુની એ પૂર્વછાયાઓ હતી.

“હલવાન એબ (ખોડખાંપણ) રહિત તથા પહેલા (એક) વર્ષનો નર હોવો જોઈએ” (નિર્ગમન ૧૨ : ૫). પ્રભુ ઈસુ પરમપવિત્ર પરમેશ્વર હતા, તેમનામાં કોઈ પાપ નહોતું. એટલે જ પ્રભુ ઈસુની પૂર્વછાયાસમું હલવાન ખોડખાંપણ રહિત હોવું જોઈએ. “આ (નિસાન) માસને દશમે દિવસે.... હલવાન... લેવો.... અને તે જ માસના ચૌદમા દિવસ સુધી તમારે તે રાખી મૂકવો, અને ઇજરાયલની આખી મંડળીના સમુદ્ધાયે તેન સાંજે કાપવો” (નિર્ગમન ૧૨ : ૩, ૬). દશમા દિવસે હલવાન લઈને રાખી મૂકવાનો હતો, અને ચૌદમા દિવસની સાંજે કાપવાનો હતો. એ બધી વિગત પ્રભુ ઈસુના પ્રતીકરૂપ હતી. જેમ વેદી ઉપર મુકાયેલા ઇસહાકને બદલે વધ કરનાર હલવાન ક્યારનોયે ઝાડીમાં ઈશ્વરે રાખ્યો હતો, એમ ઈશ્વરનો ખરો હલવાન પ્રભુ ઈસુ બલિદાન બનવા માટે જગતના મંડાણની અગાઉ રાખી મૂકવામાં આવ્યો હતો. “સૃષ્ટિના મંડાણથી મારી નંખાયેલા હલવાનના” (પ્રક્રિ. ૧૩ : ૮). “તે તો જગતના મંડાણ અગાઉ નિર્માણ થયેલો હતો ખરો, પણ તમારે સારુ આ છેલ્લા કાળમાં તે પ્રગટ થયો” (૧ પિતર ૧ : ૨૦). એમ, પાપી માનવને માટે બલિ બની જવા પ્રભુ ઈસુ, પેલા હલવાનની જેમ, અગાઉથી તૈયાર રાખવામાં આવ્યા હતા, પણ સમયની સંપૂર્ણતાએ તે પૃથ્વી પર જન્મ્યા અને કૂસ પર વધેરાયા.

નિસાન માસના ચૌદમા દિવસની સાંજે પાસખાનો હલવાન કાપવાનું ફરમાન હતું. એ જ પ્રમાણે ઈસુ નિસાન માસના ૧૪મા દિવસની સાંજે મર્યા. એ નિસાન માસ હતો, અને પાસખાનું પર્વતાણું આવ્યું હતું (યોહાન ૧૮ : ૧૪, ૩૧). સવારના નવ વાગે તેમને કૂસે

જડવામાં આવ્યા, ("દિવસને ત્રીજે કલાકે" માર્ક ૧૫ : ૨૫). અને યરુશાલેમના મંદિરમાં સાંજના અર્પણની વેળાએ, એટલે કે ઢળતી સાંજના ત્રણ વાગે ("નવમી હોરા" માથી ૨૭ : ૪૬, ૫૦. "નવમા કલાકે," માર્ક ૧૫ : ૩૪. વળી, જુઓ લૂક ૨૩ : ૪૪-૪૬.) તેમણે પ્રાણ છોડ્યા - યરુશાલેમના મંદિરમાં સાંજના અર્પણ માટે બલિ વધેરાતો હતો બરાબર તે જ સમયે. ૧ કોરિંથી. ૫ : ૭. પ્રમાણે "આપણા પાસ્ખાયજનનું બલિદાન પણ આપણી વતી આપવામાં આવ્યું છે."

"અને તેઓ તે જ રાતે તે માંસ અગ્નિમાં શેકીને બેખમીર રોટલી સાથે ખાય (નિર્ગમન ૧૨ : ૮). આ પર્વમાં ફક્ત બેખમીર રોટલી જ વાપરવાનો હુકમ હતો. બાઇબલમાં બધે જ ખમીર ભૂંડાઈ તથા ભેળસેળની ઉપમા તરીકે વપરાયું છે. પ્રભુ ઈસુ તો સંપૂર્ણ પાપરહિત છે, એ દર્શાવવા તેમના પ્રતીકરૂપ "પાસ્ખા પર્વ"માં ખમીર બિલકુલ વાપરવાનું નહોતું, એટલું જ નહિ પણ એ દિવસો દરમિયાન એમનાં ઘરોમાંથી ખમીર દૂર કરવાનું હતું. નિર્ગમન ૧૨ : ૧૮-૨૦ જણાવે છે : "પહેલા (નિસાન) માસના ચૌદમા દિવસની સાંજથી માંડીને તે માસના એકવીસમા દિવસની સાંજ સુધી તમારે બેખમીર રોટલી ખાવી. સાત દિવસ તમારાં ઘરોમાં કંઈ પણ ખમીર રહેલું ન જોઈએ. કેમ કે જે કોઈ ખમીરી વસ્તુ ખાય તે માણસ ઈજરાયલની જમાતમાંથી નાબૂદ કરાશે, પછી તે પરદેશી હોય કે એતદેશી હોય. કંઈ પણ ખમીરી વસ્તુ તમારે ખાવી નહિ, તમારાં સર્વ રહેઠાણોમાં તમારે બેખમીર રોટલી ખાવી."

પાસ્ખાની સાંજ પછી સાંજે છ વાગે ૧૫મો દિવસ શરૂ થતો. એ પંદરમાંથી એકવીસમા દિવસ સુધી ઈજરાયલીઓએ "બેખમીર રોટલીનું પર્વ" પાળવાનું હતું. "બેખમીરી રોટલીનું પર્વ" વિશ્વાસી જનોની પ્રિસ્ત સાથેની નિકટ સંગત સૂચ્યવે છે. 'પાસ્ખા' એ પ્રભુ

ઈસુનું મૃત્યુ, અને સાથે જગત સંબંધીનું આપણું મૃત્યુ પણ સૂચવે છે. નવા જીવનમાં પાપરહિત પ્રિસ્તની સંગતમાં છીએ ત્યાં પાપ ન હોય, એટલે જ આ બેખમીરી પર્વના ટાણે ઇજરાયલી ઘરો અને રહેઠાણોમાંથી ખમીર દૂર કરવાનું હતું.

“તેઓ તે કડવી ભાજી સાથે ખાય” (નિર્ગમન ૧૨ : ૮). મિસરમાં ઇજરાયલ પ્રજાને જે કપરી ગુલામી કરવી પડતી હતી, અને એની કપરી યાતના ભોગવવી પડતી હતી. તેની યાદગીરી તરીકે પાસ્ખા પર્વમાં કડવી ભાજી ખાવાની હતી.

“અને તેના (પાસ્ખાના કાપેલા હલવાનના) રક્તમાંથી લઈને જે ઘરોમાં તેઓ તે (હલવાનનું માંસ) ખાય તેમની બંને બારસાખો ઉપર તથા ઓતરંગ ઉપર તેઓ છાંટે” (નિર્ગમન ૧૨ : ૭). “તમે જે ઘરોમાં રહો છો તે ઉપરનું રક્ત તમારા લાભમાં ચિછુરૂપ થશે, અને જ્યારે હું મિસર દેશ પર મરો લાવીશ, ત્યારે હું તે રક્ત જોઈને તમને ટાળી મૂકીશ, ને તમારો વિનાશ કરવાને તમારા પર મરકી આવશે નહિ” (નિર્ગમન ૧૨ : ૧૩. વળી, વાંચો નિર્ગમન ૧૨ : ૨૨-૨૭).

ઘરમાં હલવાન કાપવામાં આવ્યું હોય, પણ જો ઘરના બારણાની બારસાખો ઉપર તથા ઓતરંગ ઉપર એનું લોહી છાંટવામાં ન આવ્યું હોય, તો એ કંઈ લાભદાયી બનતું નથી. બારણા પર લોહીનો છંટકાવ અતિ આવશ્યક હતો. એમ જ આપણા પાસ્ખાનો હલવાન ક્યારાનોયે વધેરાયો છે, પણ જો વ્યક્તિ પોત પોતાના ફદ્યના દ્વાર પરનો છંટકાવ ન પામે, એટલે કે પ્રભુ ઈસુના મૃત્યુ દ્વારા થતી મુક્તિનો વ્યક્તિ પોતે અંગત અનુભવ ન પામે, તો પ્રિસ્તનું મૃત્યુ એ વ્યક્તિને અનંત મૃત્યુમાંથી કાઢીને અનંતજીવન પમાડી શકતું નથી.

ગૂફાનો ગૂડો લઈ, તેને લોહીમાં જબોળીને બારણાની બંને બારસાખો ઉપર તથા ઓતરંગ (બારણાના ઉપરના લાકડા) ઉપર લોહીના થાપા મારવામાં આવતા. જમણી તથા ડાબી તરફથી બંને

બારસાખો ઉપર થાપો મારવાથી આપોઆપ કૂસની નિશાની યા સંજ્ઞા બને છે (રોમન કેથોલિક બાઈઓ જેમ છાતી ઉપર હાથ ફેરવીને કૂસની નિશાની યા સંજ્ઞા કરે છે તેમ જ). કૂસ પર વહેવડાવવામાં આવેલું પ્રભુ ઈસુનું લોહી જ માણસમાત્રને 'મુક્તિ' (ઉદ્ધાર, છુટકારો) બખે છે. પ્રકટીકરણ રૂપ : ઉમાં લઘ્યું છે : "જ્યાં સુધી અમે અમારા દેવના દાસોને તેઓનાં કપાળ પર મુદ્રા કરી ન રહીએ, ત્યાં સુધી તમે પૃથ્વીને અથવા સમુદ્રને અથવા જાડોને ઉપદ્રવ કરશો નહિ." એમાં આવેલા 'મુદ્રા' શબ્દ માટે હિન્દુ કક્ષાવારીનો છેલ્લો (રૂમો) અક્ષર 'તાવ' લખાતો હતો. હિન્દુમાં તાવ એટલે મુદ્રા એ 'તાવ' અક્ષરોનો આકાર બિલકુલ કૂસ જેવો હતો. અયૂબ ૩૧ : ઉપમાં 'ચિંદુ' માટે એ જ 'તાવ' વપરાયો છે : "જો, આ રહ્યું મારું ચિંદુ, સર્વશક્તિમાન મને ઉત્તર આપે તો કેવું સારું!" હજકિયેલ ૮ : રૂમાં પણ આવેલા શબ્દ 'ચિંદુ' માટે એ જ હિન્દુ શબ્દ 'તાવ' વપરાયો છે. અને આપણે જોયું તેમ એ 'તાવ' કૂસના આકાર જેવો જ લખાતો હતો. (હજકિયેલ ૮ : ૪ "યહોવાએ તેને કહ્યું કે, નગરમાં એટલે યરુશાલેમમાં..... ધિક્કારપાત્ર કૃત્યોને લીધે નિસાસા નાખતા હોય તથા રડતા હોય તેઓનાં કપાળ પર ચિંદુ કર)."

પાસખા પર્વની ઉજવણીમાં સહૃદી અગત્યનો ભાગ તો હલવાનને કાપવાનો તથા બારણા ઉપર તેનું લોહી છાંટવાનો હતો. નિર્ગમન ૧૨ : ૧૪ પ્રમાણો તેમજો યહૃદીઓએ વંશપરંપરા નિત્યના વિધિથી આ પર્વ પાળવાનું હતું. પણ યહૃદીઓ આજે લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષથી (ઈ. સ. ૭૦થી માંડીને) હલવાન કાપતા નથી. તેઓ પાસખા પણે છે ખરા, પણ હલવાન કાપતા નથી. પાસખાના ભોજન વખતે જમણાના મેજ ઉપર ફક્ત હલવાનના પગના નાળાનું સૂકું હાડકું (હિન્દુ : ઝારોઆહ) રાખવામાં આવે છે. તેઓ બેખમીરી રોટલી ખાય છે, અને કડવી ભાજી પણ ખાય છે, પર્વ વખતે પુછતા ચાર પ્રશ્નો પણ

પુછાય છે, પણ હલવાન કાપતા નથી. યહૂદીઓ એના કારણ તરીકે લેવીય ૧૭ : ૩-૭, ૮, ૯ પ્રમાણે જણાવે છે કે દરેક અર્પણ યા બલિદાનને કાચ્ચા પછી મુલાકાતમંડપ યા મંદિરના દ્વાર પાસે એને લાવવું જ પડે. ન લાવે તો એ વ્યક્તિ ઉપર ઈશ્વરનો શાપ-કોપ ઉત્તરે. હાલ લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષથી મંદિર નથી, કે મુલાકાતમંડપેય નથી, તો પાસ્ખાનું હલવાન ન જ વધેરી શકાય.

ઉપરની દલીલ યહૂદીઓની નજરે વાજબી હશે! પણ પ્રિસ્ત આપણો પાસ્ખાનો હલવાન આજથી બે હજાર વર્ષ ઉપર સદાને માટે કપાઈ ચૂક્યો છે, એટલે પાસ્ખાનો હલવાન યહૂદીઓએ કે કોઈએ હવે કાપવાનો રહેતો નથી. કદાચ યહૂદીઓ મંદિરમાં આવાં બલિદાનો ન ચઢાવે માટેય પ્રભુએ મંદિરનો નાશ (તિતસ બાદશાહને હાથે ઈ. સ. ૭૦માં) થવા દીધો હશે!

પાસ્ખા પાળતી વખતે યહૂદીઓ બીજી અનેક કિયા કરતા હોય છે. દાખલા તરીકે કેટલીક ઉપર ઉપરથી જોઈ લઈએ : માલાખીના પુસ્તકમાં ૩ : ૧, ૨માં મસીહની આગળ એનો દૂત આવશે એ વિશે લઘ્યું છે, અને માલાખી ૪ : ૫માં લઘ્યું છે : “જુઓ, યહોવાનો મહાન તથા ભયંકર દિવસ આવે તે પહેલાં હું તમારી પાસે એલિયા પ્રબોધકને મોકલી દર્શા.” એ ઉપરથી યહૂદીઓ પાસ્ખા પાળતી વખતે આખરના તબક્કામાં ઘરનું બારણું ખુલ્ખું કરી આવે છે, જેથી આવનાર એલિયા અંદર આવે. વળી, તેઓ ભોજન વખતે એલિયા માટે ખાલી ખુરસી અને ખેટ પણ મૂકે છે. તેઓ આ સમયે સમૂહમાં બોલે છે યા ગાય છે : “એલિયાહુ હા નવી (નબી), એલિયાહુ હા તિશબી, એલિયાહુ, એલિયાહુ, એલિયાહુ, ગા ગિલ્યાદી” (પ્રબોધક એલિયા, તિશબી એલિયા, ગિલ્યાદી એલિયા, પ્રબોધક એલિયા, વહેલા આવો). પણ પછી કોઈ આવતું નથી, એટલે તેઓ બારણું બંધ કરે છે.

વળી, પાસ્ખા વખતે દ્રાક્ષના રસ સાથે પાણીના મિશ્રણવાળા

ચાર ઘાલા પણ જુદે જુદે સમયે પીવે છે : પહેલો ઘાલો ‘આશીર્વાદનો ઘાલો’ કહેવાય છે (૧ કોરિંથી. ૧૦ : ૧૬. “આશીર્વાદના જે ઘાલા પર આપણો આશીર્વાદ માગીએ છીએ....”). એ ઘાલો લેતી વખતે કુટુંબનો વડીલ બોલે છે. : “બાહુખ અતાહ અદૌનાય એલોહીનું મેલેખ હા ઓલામ, બોરાઈ પારી હાગાફેન” (દ્રાક્ષાવેલાનાં ફળ તમે જ ઉત્પન્ન કર્યા છે એવા સૂચિના રાજા, ઓ અમારા પ્રભુ, તમને ધન્ય હો). બીજો ઘાલો પીધા પછી કડવી ભાજી લેવામાં આવે છે. ‘કડવી ભાજી’ મિસરની કડવી ગુલામી દર્શાવે છે. એ પછી ખરેખરું પાસ્ખાનું ભોજન લેવામાં આવે છે. એ પછી ગીતશાસ્ત્રમાંથી કેટલાંક ગીત ગાયા બાદ ત્રીજો ઘાલો લેવામાં આવે છે. એને “ઉદ્ધારનો” (તારણનો) ઘાલો કહેવામાં આવે છે. એને “ઉદ્ધારનો” (તારણનો) ઘાલો કહેવામાં આવે છે. (“હું તારણનો ઘાલો લઈને યહોવાના નામને વિનંતી કરીશ” ગી. શા. ૧૧૬ : ૧૩). સરખાવો, લૂકુ ૨૨ : ૨૦.

આખરે ચોથો ઘાલો લીધા પછી ગીતશાસ્ત્રનાં ‘હાલેલ’ ગીતો ગવાય છે. એને એ પછી ‘એલિયા’ માટે બારણું ખોલવાની કિયા થાય છે. પ્રત્યેક યહૂદી કુટુંબ એવી આશા રાખે છે કે હમણાં જ એલિયા અંદર આવશે, એને પાછળ આવનાર મસીહાની છડી પોકારશે, એને મસીહા આવીને પોતાના લોકને ‘ઓરેલ્ યીજરાઇલ’ (યીજરાયલની ભૂમિ)માં લઈ જશે, પણ એલિયા આવતો નથી. એટલે તેઓ છેલ્લે ગાય છે : “લ’શાના(હ) હા બા બ’થીરુશાલેઈમ” (આવતે વર્ષ યરુશાલેમમાં હોઈશું). યીજરાયલમાં આવ્યા પછી આ વાક્ય પડતું મુકાય છે.

આ ઉપરાંત, બેખમીરી રોટલીના ત્રણ કકડા કરવા એને એમાંનો વચ્ચલો કકડો સંતાડવો (ઈસુનું દ્રુત સૂચક?), પછી એને બહાર કાઢવો (ઈસુનું ઉત્થાન સૂચક?), (વચ્ચલો કકડો એટલે પિતા, પુત્ર એને

પવિત્રાત્મામાંથી વચલો 'પુત્ર' કે પછી કુસે લટકાયેલા ત્રણમાંથી વચલો?) (યહૃદીઓ તો ત્રણ કકડાનો અર્થ કરતાં એમાં આખી યહૃદી પ્રજાની એકતા જુએ છે. ત્રણ ભાગ એટલે (૧) સામાન્ય યહૃદી લોકો, (૨) યાજકવર્ગ, અને (૩) લેવીવર્ગ, ખાયેલા કકડાને એક વર્ષ માટે અભરાઈ પર મૂકી રાખવો (સ્વર્ગગમનનું સૂચક?) અને આવતા પાસ્ખા પર્વ વખતે એ ઉત્તારવો (પુનરાગમનનું સૂચક?). વળી, તેઓ સરકામાં ફળોને બોળીને ચૂના જેવું દ્રાવણ બનાવીને (મિસરની ગુલામીમાં બાંધકામમાં તેઓને જે ચૂનો વાપરવો પડતો તેની યાદમાં) પીએ છે. ઉપરથી ઘણી બધી કુલ્લક કિયાઓ નિયમશાસ્ત્રમાં ક્યાંયે આપેલી દેખાતી નથી. કેટલાક લેખકો એ બિનજરૂરી કિયાઓમાં ખ્રિસ્તી અર્થ જુએ છે. એમાં કેટલું તથય હોઈ શકે?

પાંગતે : (યોહાન ૨૦ : ૧૨).

પાંગત = પથારી કે ખાટલાનો પગ તરફનો ભાગ. (પગ ઉપરથી).

પિતળ :

બાઇબલના જમાનામાં પિતળ બનાવાતું (તાંબું અને જસત) નહોતું, પણ કાંસું (તાંબું અને કલાઈ) વધારે વપરાતું, એટલે બાઇબલમાં પિતળની જગાએ કાંસું કે તાંબું શબ્દ હોવો જોઈએ.

પુનરુજ્જીવન : (જુઓ, 'રીનેસાં').

પુનઃસ્થાપના થવાના સમયો (Times of Restitution) :

પ્રે. ફ્ર. ઉ : ૨૧ "ઈશ્રરે જગતના આરંભથી પોતાના પવિત્ર પ્રબોધકોનાં મુખ દ્વારા જે વિશે કહ્યું છે તે સધળાંની પુનઃસ્થાપના થવાના સમયો સુધી આકાશમાં તેણે (એટલે ઈસુએ) રહેવું જોઈએ."

ગુજરાતીમાં 'પુનઃસ્થાપના' અને અંગ્રેજીમાં 'રેસ્ટિટ્યુશન' મૂળ શીક 'એપોક્યાતાસ્તાસીસ' (=મૂળ સ્થિતિમાં પાછું સ્થાપવું), ઈશ્રરે પ્રબોધકો દ્વારા જે કેટલીક બાબતોની પુનઃસ્થાપના વિશે કહ્યું છે તે

બાબતોનો આ પુનઃસ્થાપનાના સમયોમાં સમાવેશ થાય છે, જેમ કે (૧) ઇજરાયલ પ્રજાને વચનના પ્રદેશમાં પાછા સ્થાપવામાં આવશે (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૨-૩. રોમન ૧૧ : ૨૬). (૨) પાલેસ્ટિની કરારની પુનઃસ્થાપના ત્રીજી પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવશે, અને ઈસ્રૂ ખ્રિસ્ત તે પર રાજ્ય કરશે. (૨ શમુઅલ ૭ : ૧૬. ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૬-૨૮. ઝાર્યા ૧૨ : ૮).

પુંમૈથુનીઓ :

બાઇબલમાં અનેક ઠેકાડો વપરાયેલો આ શબ્દ ગુજરાતી શબ્દ કોશોમાં ક્યાંયે જોવા મળતો નથી, પણ આ બનાવેલો શબ્દ યોગ્ય છે. દા.ત., ‘પુંકેસર’ એટલે ફૂલની અંદરનો નરભીજવાળો રેસો. એમાં ‘પું’ અક્ષર ‘નર’ તરીકે ઓળખાવનારો છે. ‘પુંલિગ’ એ વ્યાકરણમાં નરજાતિ દર્શાવનાર શબ્દ છે. એમાં ‘પું’ અક્ષર તે લિંગભોદ બતાવે છે, અને ‘સ્ત્રીલિંગ’થી ઊલટો છે. એમ ‘પુંમૈથુનીઓ’ શબ્દ છૂટો પાડીએ તો આમ થાય : ‘પું’ એટલે ‘નર’ અથવા ‘પુરુષ’, ‘મૈથુન’ એટલે ‘શરીરસંભોગ’ અને ‘પુંમૈથુનીઓ’ એટલે પુરુષ પુરુષ વચ્ચેનો શરીરસંભોગ, અથવા સજીતીય સંભોગ. એ શબ્દને ટેકનિકલ શબ્દ ગણીએ, તો સ્ત્રીનો અન્ય સ્ત્રી સાથેનો શરીરસંબંધ, એમ કદાચ ગણી શકાય. અંગ્રેજીમાં ‘હોમોસેક્સ્યુઅલ’ શબ્દ બંને જાતિના (નર અને નારીના) પોતપોતાની જાતિ પ્રત્યેના આકર્ષણ તથા શરીરસંભોગ, માટે વપરાય છે તેમ. પહેલો તિમોથી ૧ : ૧૦માં ગુજરાતીમાં ‘પુંમૈથુનીઓ’ અને હિંદી બાઇબલમાં ‘પુરુષગામીઓ’ વાપર્યું છે. મરાઠીમાં ‘પુંમૈથુનીઓ’ અને સંપૂર્ણ બાઇબલમાં ‘પુરુષભોગીઓ’ વાપર્યું છે. સદોમના આ પાપ (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૪-૫) ઉપરથી અંગ્રેજીમાં એ પાપનું નામ ‘સડોમી’ પાડ્યું છે. ઘણી મૂર્તિપૂજામાં આવી ભ્રષ્ટતા ભળેલી હતી.

પૂરીમ પર્વ : (અસ્તેર ૮ : ૨૦-૩૨).

(‘પૂર’ એટલે ચિહ્નીઓ. અસ્તેર ૮ : ૨૪, ૨૬).

યહૃદી (ધાર્મિક) કેવેન્ડરના બારમા માસ ‘અદાર’ની ૧૪મી અને ૧૫મી તારીખોએ આ પૂરીમ પર્વ પાળવામાં આવે છે. (અસ્તેર ૮ : ૨૧). ઈરાનના સામ્રાજ્યના અહાશ્વેરોશ રાજા અને અસ્તેર રાણીના સમયમાં જે દિવસોમાં દુશ્મનો યહૃદી સમગ્ર પ્રજાનો નાશ કરવાના હતા, બરાબર તે જ દિવસોમાં રાજાના ફરમાન દ્વારા યહૃદીઓએ દુશ્મનોનો સંહાર કર્યો. એ વિજય, બચાવ, અને આનંદના દિવસની વર્ષાવર્ષ નિયમિત ઉજવહૃદી તે આ પૂરીમ પર્વ.

પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ (ઈશ્વરનાં) :

હિન્દુ ધર્મમાં ‘નસીબવાદ’ અને ઈસ્લામમાં ‘કિસ્મતવાદ’ છે, એવું બાઇબલમાં નથી. નસીબવાદ કે કિસ્મતવાદ એમ શીખવે છે કે ઈશ્વરે (વિધિએ, વિધાતાએ, અલ્લાએ આપણા જીવનના અને વિશ્વ-જીવનના બધા પ્રસંગોને) અગાઉથી ઠરાવ્યા છે. એમના સમયો-સંજોગો ઠરાવ્યા છે, અને એની પ્રક્રિયાઓના માર્ગો અગાઉથી જીવામાં જીણી વિગતો સાથે યોજ્યા-ઠરાવ્યા છે. અને એ જ પ્રમાણે બધું બન્યા કરવાનું, એમાં મીન-મેખ ફેર પડવાનો નહિ.

બાઇબલનું શિક્ષણ જુદું છે. ઈશ્વર ત્રિકાળજ્ઞાની હોવાથી ભૂત અને ભવિષ્ય તેમની આગણ વર્તમાન જ બની રહે છે. એટલે ઈશ્વરે પોતાની આ અગમદાસ્તિ (પૂર્વદાસ્તિ) દ્વારા બધું અગાઉથી બનતું હોય તેમ જોયું, અને પછી એ જ પ્રમાણે ઈશ્વરે ઠરાવ્યું પણ. ફલાણું આ પ્રમાણે બનનાર છે એ ઈશ્વરે અગાઉ જોયું, અને એ પ્રમાણે ઈશ્વરે એને નિર્માણ કર્યું. બાઇબલમાં ‘પૂર્વજ્ઞાન’ અને ‘પૂર્વસંકલ્પ’ સાથે સાથે જ જાય છે. પ્રે. કૃ. ૨ : ૨૭ “દેવના સંકલ્પ તથા પૂર્વજ્ઞાન પ્રમાણે તેને (પ્રભુ ઈસુને) પરસ્વાધીન કરવામાં આવ્યો.” વળી, જુઓ રોમન ૮ : ૨૮, ૨૯. ઈશ્વરનાં પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ સાથે સાથે જ જાય છે.

એટલે જ પ્રત્યેક માણસના પ્રત્યેક કૃત્યોની પસંદગીની કે યોજનાની પૂરેપૂરી જવાબદારી એ માણસની જ રહે છે. એના પ્રત્યેક કૃત્યો, પસંદગી કે યોજનાની જવાબદારી એની પોતાની જ હોઈને એનાં પરિણામ પણ એના શિરે રહે છે, એને માટે એ જ જવાબદાર છે, - એને માટેની શાબાશી કે શિક્ષા તેની જ રહે છે.

એમ, પ્રભુ પરમેશ્વરની જગતના મંડાણ અગાઉની કરેલી યોજના યા પૂર્વસંકલ્પ (પૂર્વઠરાવ) એમના પૂર્વજ્ઞાન પ્રમાણો હતાં. અને એ પ્રમાણો પ્રભુ ઈસુ પરસ્વાધીન કરાવાના હતા. અને કૂસ પર બલિદાન બનવાના હતા. છતાં યદ્દૂદાએ તેમને પરસ્વાધીન કર્યા તે કૃત્યની પૂરેપૂરી જવાબદારી યદ્દૂદાની જ છે, એને માટે એ જ જવાબદાર છે, એના પરિણામનો ભોક્તા યદ્દૂદાએ જ બનવાનું રહે છે. પ્રભુ ઈસુ અગાઉથી (પૂર્વજ્ઞાન દ્વારા) જાણતા હતા કે યદ્દૂદા પોતાને પકડાવશે. માટે પ્રભુ ઈસુએ પેલું વાક્ય ઉચ્ચાર્યુ કે, “તે જન્મ્યો ના હોત, તો એના માટે સારું થાત” (માથી ૨૬ : ૨૪). યદ્દૂદા પોતાના મનના મનસૂબા (વિચારણા) પ્રમાણો પ્રભુ ઈસુને પકડાવે છે, એટલે એ નકાર્ધીન બની જાય છે.

આમ છતાં જો યદ્દૂદાએ પશ્ચાત્તાપ કરીને પ્રભુ ઈસુની માર્ગી લીધી હોત, તો એને માર્ગ થયું હોત, અને યદ્દૂદાને વધાવવા આખું આકાશ ઊમટયું હોત. પણ તેણે શોક કર્યા, પણ પશ્ચાત્તાપ ન કર્યા, પ્રભુ ઈસુની માર્ગી ન માર્ગી! અને એ પણ પ્રભુ ઈસુએ પૂર્વદૃષ્ટિથી જોયું હશે કે આમ જ બનશે.

પોતાની પસંદગીની જવાબદારી વ્યક્તિની પોતાની જ રહે છે, એના કેટલાક દાખલા બાઇબલમાંથી જોઈએ : યમ્ભિયા ૨૭ : ૫-૮ સુધીમાં યહોવા પોતે નબૂખાદનેસ્સારને છજરાયલને શિક્ષા કરવા વાપરશે, અને નબૂખાદનેસ્સાર યહોવાના દાથમાં સબળ સાધન તરીકે વપરાશે એવું ભવિષ્યકથન કર્યું છે, અને એ પ્રમાણો જ બન્યું. પરંતુ

૫૦મા અધ્યાયમાં ઈશ્વરનાં વચનો એ જ પ્રબોધકની મારફતે બાબિલોન સામે ઉચ્ચારવામાં આવ્યાં છે (ખાસ કરીને જુઓ, કલમો ૧૧-૧૬, ૧૭-૧૮).

યોસેફના ભાઈઓએ યોસેફને ખાડામાં નાખી દીધો, અને વેચી દીધો. યોસેફ મિસરનો ઘણી બન્યા પછી પોતાના ભાઈઓને પોતાની ઓળખ આપતાં કહે છે : “હવે તમે મને અહીં વેચી દીધો, એને લીધે તમે દિલગીર ન થાઓ, ને તમારા મનમાં બળાપો ન કરો. કેમ કે જ્ઞાન બચાવવાને દેવે તમારી આગળ મને મોકલ્યો... એ માટે તમે તો નહિ, પણ દેવે મને અહીં મોકલ્યો” (ઉત્પત્તિ ૪૫ : ૫, ૮). હા, યોસેફના આ બધા સંજોગોને રોમન ૮ : ૨૮, ૨૯ પ્રમાણે ઈશ્વરે પોતાની સનાતન યોજનામાં ગુંઠી લઈને માત્ર યોસેફને માટે જ ફાયદાકારક, નિપણવ્યા એમ નહિ, પણ મિસરને માટે, ઈજરાયલનાં કુળોને માટે, અને આસપાસના અન્ય દેશોને માટે પણ ફાયદાકારક નિપણવ્યા. હા, બૂરાઈ કરનાર ભાઈઓને માટે પણ એમાંથી ફાયદો નિપણવ્યા. ઈશ્વરે એ યોજના કરી, પણ યોસેફના ભાઈઓની બૂરાઈ એમને માથે રહી; એના પરિણામે એમણે વેઠવાં જ રહ્યાં.

નિર્માણ : (પ્રે. ફુ. ૧૩ : ૪૮). ‘પૂર્વસંકલ્પ’ના અર્થમાં લેવાનું છે. એ બે શબ્દોના અર્થમાં કોઈ ફરક નથી.

“ઈશ્વરની પસંદગી” (પસંદગીનો સિદ્ધાંત, Doctrine of Election) પણ ઈશ્વરના પૂર્વજ્ઞાન તથા પૂર્વસંકલ્પ પ્રમાણે જ છે. (૧) ઈશ્વરની ઇચ્છા, (૨) ઈશ્વરની કૃપા, (૩) ઈશ્વરનું પૂર્વજ્ઞાન, અને (૪) ઈશ્વરનો પૂર્વસંકલ્પ - એ બધાં ઈશ્વરમાં એકી ક્ષણો અને એક સમૂહમાં સાથે જ હોય છે, અને એમાંથી કંઈ પણ આગળ પાછળના વિચાર કે સ્કુરણારુપ નથી. (જુઓ, અલગ શબ્દ ‘પસંદ કરવું’, ‘પસંદ કરવામાં આવેલી’).

પૂર્વનો તારો : (માથી ૨ : ૨).

પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્તના જન્મ સમયે પૂર્વના દેશોના માગીઓ તારાની

એધાણીએ ઈસુનું ભજન કરવા આવ્યા. માથી ર : રમાં લઘું છે : “યહૂદીઓનો જે રાજ જન્મ્યો છે, તે ક્યાં છે? કેમ કે પૂર્વમાં તેનો તારો જોઈને અમે તેનું ભજન કરવા આવ્યા છીએ.”

સેકાંથી માણસોમાં જિજાસા થયા કરે છે કે, આ તારો કઈ જાતનો યા કયો તારો હશે. એ વિશે અનેક સંશોધનો તથા અનુમાનો કરવામાં આવ્યાં છે, અભિપ્રાયો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે, અને મતો પણ ઉભા થયા છે.

“અમે પૂર્વમાં તેનો તારો જોયો” એમાંથી “પૂર્વમાં” માટે શ્રીક શબ્દ છે : ‘એન તે અનાતોલે.’ એનો અર્થ ‘પૂર્વમાં’ થાય, અને “એના ઉગમણ વખતે” પણ થાય.

માથી ર : રમાં ‘તેનો તારો’ એ શબ્દો વાપર્યા છે. અસલની ખ્રિસ્તી મંડળીનો ઓરીગન નામનો ધર્મપિતૃ (ઈ.સ. ૨૦૦) માનતો હતો કે બેથવેહેમનો એ તારો તદ્દન ‘નવો તારો’ હતો, એટલે કે આ ખાસ પ્રસંગને માટે જ એ નવો તારો સૃજવામાં આવ્યો હતો.

કેટલાક બીજા માને છે કે, એ તો બે ગ્રહો એ સમયે ભેગા થયા હતા, અને તેથી મોટો પ્રકાશ તેમાંથી નીકળતો હતો. શાહી ગણિતશાસ્ત્રી અને ખગોળવેતા જોહાનીસ કેપલરે પ્રાગ શહેરમાં દૂરબીન વડે ઈ.સ. ૧૬૦૭ના ડિસેમ્બરની ૧૭મીએ બે ગ્રહો - શનિ તથા બૃહસ્પતિનો યોગ (યુતિ યા જોડાણ) જોયું અને નોંધ્યું હતું. બંને એક જ તારા જેવા દેખાતા અને બહુ પ્રકાશિત હતા. યહૂદી રાબ્બીઓના લખાડોમાં (રાબ્બી અબ-આર્બનલના લખાણમાં) એવી માન્યતા નોંધેલી છે કે, મીન નક્ષત્રમાં શનિ અને બૃહસ્પતિના જોડાણ સમયે મસીહા જનમશે. કેપલરે વારંવાર કરેલી ગણતરી એમ બતાવે છે કે ઈ.સ. પૂર્વ ૬માં મીન નક્ષત્રમાં શનિ અને બૃહસ્પતિનો યોગ થયો. આ વિશે પુસ્તકો પણ છાયાં. એ જ અરસામાં (ઈ.સ. પૂર્વ ૬માં) પ્રભુ ઈસુનો જન્મ થયો.

ઈ.સ. ૧૮૨૫માં જર્મન અભ્યાસક અને નિષ્ણાત એવા પી.સ્કેનાબેલે બાબિલોનની પાછળથી પ્રચલિત થયેલી શાંકુ આકારની લિપિ ઉકેલી. તે જમાનાની સંસ્થાઓનું આ લિપિમાં વર્ણન હતું. એમાં બાબિલોનના સિપાર શહેરની વેધશાળા (જ્યોતિર્વિદ્યા)ના નિરીક્ષણો વિશે પણ વિસ્તારથી નોંધ છે. આપણા કેલેન્ડરની કાળગણતરી પ્રમાણે ઈ.સ. પૂર્વ ૭માં પાંચ મહિના સુધીનો આ શાનિ તથા બૃહસ્પતિના યોગનો અભ્યાસ (યા નિરીક્ષણ) આપ્યો છે.

આજે 'કોઝમિક' ઘડિયાળ દ્વારા હજારો વર્ષ પહેલાંની તારાઓ તથા નક્ષત્રોની કક્ષા જોઈ-જાણી શકાય છે. વળી, આજે ખાનેટોરિયમ દ્વારા પણ એ જ રીતે હજારો વર્ષ પહેલાંની નક્ષત્રોની કક્ષા જોઈ-જાણી શકાય છે. ચાહે તે વર્ષ, માસ તથા તારીખની નક્ષત્રોની કક્ષા એ બંને રીતે અણીશુદ્ધ જાણી શકાય છે. એ બંને પદ્ધતિ દ્વારા પણ જોઈ શકાયું છે કે, ઈ. સ. ૭માં શાનિ તથા બૃહસ્પતિ નક્ષત્રોની યુતિ થઈ હતી - કેપલરે ગણ્યું હતું તેમ જ. વળી, એ પણ જોઈ શકાયું છે કે, થોડા જ મહિનાના ગાળામાં ગ્રહ વખત એ યોગ યા યુતિ થયાં હતાં. ગણિતની ચોક્કસ ગણતરીમાં દેખાયું એટલે કે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે આ ત્રણે જોડાણ ભૂમધ્ય સમુદ્ર આસપાસ વધુ સ્પષ્ટ દેખાયાં.

અત્યારની ગણતરી મુજબ ઈ.સ. પૂર્વ ૭ના ફેબ્રુઆરીના અંતમાં શાનિ તથા બૃહસ્પતિનું જોડાણ શરૂ થયું. બૃહસ્પતિ પોતાના કુંભ નક્ષત્રમાંથી નીકળીને મીન નક્ષત્રમાં શાનિ તરફ વળ્યો. આ જોડાણ એપ્રિલની ૧૨મીએ સવારમાં દેખાવા શરૂ થયું. એ બંને ગ્રહોનું બીજું જોડાણ ઓંકટબર ઉછાએ (ઈ.સ. પૂર્વ ૭) થયું, અને ત્રીજો યોગ ડિસેમ્બર ર્યથીએ થયો. ઈ.સ. પૂર્વ દિના જાન્યુઆરીના અંતમાં બૃહસ્પતિ આધો ખસી ગયો.

પ્રશ્ન એ પણ થાય કે પૂર્વ પ્રદેશના લોકો બેથલેહેમ કેમ ગયા? ઈરાનના તથા આસપાસના વતનીઓ પ્રત્યેક જાણીતા તારાનો અર્થ

કરતા. ખાલ્ટીઓની માન્યતા મુજબ મીન નક્ષત્ર પણ્ચમ ભડીના દેશોનું ચિહ્ન હતું. વળી, યહૂદીઓમાં ચાલતી આવેલી માન્યતા પ્રમાણે મીન નક્ષત્ર 'ઈણાએવ' ની નિશાણી, યા મસીહનું ચિહ્ન હતું.

વળી, સૂર્યના જૂના માર્ગ અને નવા અમણાની વચ્ચે આ નક્ષત્ર હોઈને એ જૂના જમાનાનો અંત અને નવા જમાનાના ઉદયના પ્રતીક તરીકે મનાતું. તે ઉપરાંત બૃહસ્પતિને બધી પ્રજાઓ રાજવી ગ્રહ માને છે. અને જૂની યહૂદી માન્યતા મુજબ શનિ ઈજરાયલના રક્ષણાની નિશાણી ગણાતું. બાબિલોનમાં શનિના ગ્રહને સિરિયા (અરામ) તથા પાલેસ્તાઇનનો 'ખાસ તારો' કહ્યો છે.

હવે, ઓક્ટોબર ઉચ્ચાં (ઈ.સ. પૂર્વ ઉમાં) આગળ ઉપર જણાવેલું બૃહસ્પતિ તથા શનિનું જોડાણ થયું. એ દિવસ યહૂદીઓનો પ્રાયશ્ક્રિતનો દિવસ હતો. કદાચ એ તારો (યોગજોડાણ) જોઈને માગીઓએ મુસાફરી શરૂ કરી હોય. વેપારીઓની તથા અન્ય મુસાફરોની વણજાર જે રસ્તે જતી તે પર ઊંટો દ્વારા મુસાફરી કરતાં દોઢ બે માસ વીતી જાય. આમ એ માગીઓ નવેમ્બરના અંત ભાગમાં યરુશાવેમ આવી પહોંચે. એ સમયે બે ગ્રહોનું જોડાણ દેખાતું બંધ થયું હોય, અને આથી માગીઓ હેરોદ રાજી પાસે ખબર કાઢવા જાય (માણ્ણી ૨ : ૨-૩). ફરી તેઓ હેરોદ પાસેથી બેથલેહેમ જવા નીકળ્યા ત્યારે "તેઓ તારાને જોઈને મહા આનંદથી હરખાયા" (માણ્ણી ૨ : ૯-૧૦). ખગોળવેતાઓના ઉપર જણાવેલા અભ્યાસ તથા નિરીક્ષણ પ્રમાણે બૃહસ્પતિ તથા શનિનું જોડાણ ફરી ડિસેમ્બર ર્થીએ (ઈ.સ. પૂર્વ દમાં) થયું.

બાઇબલના બીજા કેટલાક અભ્યાસકોનું માનવું એવું છે કે, આ ખાસ તારો એ કોઈ તારો નહોતો, પણ આકાશી દૂત હતો. સામાન્ય રીતે તારાઓ ચાલતા એટલે કે મુસાફરોની આગળ ચાલતા હોતા નથી, મકાન (ગભાણ) પર થંભતા નથી. આ તારો નહિ પણ ખાસ કામગીરી સૌપાયેલો દૂત હતો. બાઇબલમાં કેટલીયે જગાએ

‘દૂતો’ને માટે ‘તારા’ શબ્દ વપરાયો છે. દાખલા તરીકે, અયુબ
૩૮ : ૬-૭ “જ્યારે પ્રભાતના તારાઓ ભેગા મળીને ગાયન કરતા
હતા, અને સર્વ દેવદૂતો હર્ષનાદ કરતા હતા.....!”

પૂર્વસંકલ્પ (ઈશ્વરનો) :

(જુઓ, “પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ”).

“પૃથ્વીના નીચેના ભાગોમાં ઉત્તર્યો” : (એફેસી ૪ : ૮).

મૃત્યુ પામેલા લોકોના આત્મા શોઓલમાં (હિન્દુ શબ્દ) અથવા
હાડેસમાં (ચીક શબ્દ) જાય છે. એ ‘શોઓલ’ અથવા ‘હાડેસ’ના બે
ભાગ છે : એકમાં ન્યાયીઓના આત્માઓ જાય છે. એ ભાગને
અધ્રાહમ પિતાની ગોદ અથવા પારાદેસ કહે છે. અને બીજા ભાગમાં
બાકીના આત્માઓ (પાપીઓના આત્મા) જાય છે. એને ‘હાડેસ’ કહે
છે. પારાદેસમાં પરમ આનંદ છે, જ્યારે ‘હાડેસ’માં પીડા છે (લૂક
૧૬ : ૨૭-૨૮, ૨૮). એ બંનેની વચ્ચમાં ખાઈ છે, અને કોઈ એકમાંથી
બીજામાં સ્થળાંતર કરી શકતો નથી.

એમ માનવામાં આવે છે કે આ બંને ભાગ પૃથ્વીના નીચેના
ભાગોમાં છે, અને પોતાના મૃત્યુના સમયથી માંડીને ઉત્થાન સુધીમાં
પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વીના આ નીચેના ભાગોમાં ઉત્તર્યો હતા.

પણ પોતાના ઉત્થાન સમયે પ્રભુ ઈસુ નીચેથી પારાદેસ
(અધ્રાહમ પિતાની ગોદ) ભાગ ઉપર ત્રીજા આસમાને લઈ ગયા.
એટલે એ ભાગ હવે પૃથ્વીના નીચેના ભાગોમાં નથી, પણ ઉપર
ત્રીજા આસમાને છે. અને હવે મૃત્યુ પછી ન્યાયીઓના આત્માઓ
ઉપર પારાદેસમાં જાય છે.

પેરેસ-ઉજ્જાહ : ૨ શમુઅલ ૬ : ૮. (=ઉજ્જાહની શિક્ષા).

“પોતાના સ્વરૂપ તથા પ્રતિમા પ્રમાણો” : (ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૬).

ઈશ્વરે માણસ બનાવતાં પૂર્વ કહ્યું કે, ‘આપણે પોતાના સ્વરૂપ

તथા પ્રતિમા પ્રમાણે માણસને બનાવીએ” અનો અર્થ એવો નથી થતો કે હાથ, ભૌ, પગ, ઈત્યાદિ અવયવોવાળા માણસ; કારણ, ઈશ્વર આત્મા છે, અને તે સ્થૂળ શરીર નથી.

ઈશ્વરનું સ્વરૂપ અને પ્રતિમા એ આત્મિક ગુણધર્મ બતાવે છે. ત્રણ બાબતમાં ઈશ્વરે માણસને પોતાનાં સ્વરૂપ અને પ્રતિમા બક્ષયાં :

(૧) ઈશ્વરની સમજબુદ્ધિ જેવી સમજબુદ્ધિ માણસને આપી, જેથી એમના જેવું સમજી-વિચારી શકીએ.

(૨) ઈશ્વર જેવી ઈશ્વરાશક્તિ માણસને આપી, જેથી ઈશ્વરની જેમ ભલું, સારું, નીતિયુક્ત આપણે પણ ઈશ્વરી-ચાહી શકીએ.

(૩) ઈશ્વર જેવી લાગણી મનુષ્યને આપી, જેથી ઈશ્વર જેમાં આનંદ એવામાં જ આપણે પણ આનંદીએ.

પશુપંખીઓને એ ત્રણ દાન આપવામાં આવ્યાં નથી. ઈશ્વરે માણસને, વ્યક્ત કરવા માટે, વાચા અને ભાષા પણ આપી છે. પશુપંખીઓને એ વરદાન પણ આપવામાં આવ્યું નથી.

પ્રતિષ્ઠાપવ :

યદ્દૂઢી પર્વ અથવા ઉત્સવ હિંદૂમાં ‘હાનુભા’ તરીકે ઓળખાય છે, અને આજે પણ યદ્દૂઢીઓ એને ઉજવે છે. ઈસવી સન પૂર્વ બીજી સદીમાં અંત્યોખસ એપિકાનસે યરુશાલેમના મંદિરની વેદી ઉપર ભૂડ વધેરીને એને ‘અપવિત્ર’ કરી, તે પછી ઈ.સ. પૂર્વ ૧૬૫માં યદ્દૂઢા મક્કાબીએ એને શુદ્ધ કરી, પ્રતિષ્ઠાક્રિયા કરી તે દિવસથી આ પ્રતિષ્ઠાપવ પાળવામાં આવે છે. પર્વની ઉજવણી આઈ દિવસ ચાલે છે. યદ્દૂઢી નવમા માસ ‘કિસ્લેવ’ના રૂપમા દિવસથી એની શરૂઆત થાય છે (નવેમ્બર-ડિસેમ્બર). યોહાન ૧૦ : ૨૨.

પ્રથમજનિત :

ગ્રીક શબ્દ : પ્રોતોતોકોસ (Prototokos). એ બે ગ્રીક શબ્દોનો બનેલો છે : પ્રોતોસ (Protos) = પ્રથમ, અને તિક્તો (Trktio) = જનમવું.

એટલે ગુજરાતી બાઇબલમાં પણ 'પ્રથમ' અને 'જનિત' એમ બે શબ્દો જોડીને એક શબ્દ બનાવ્યો છે. અને એનો અર્થ થાય છે : "આખી સૃષ્ટિ કરતાં પહેલો જન્મેલો."

કુવારી માતા મરિયમને પેટે પ્રથમ જન્મેલો. લૂક ૨ : ૭. "અને તેને પોતાનો પ્રથમ દીકરો જન્મ્યો." રોમન કેથોલિક તરજુમામાં છે : "તેમણે (મરિયમે) પોતાના પહેલા ખોળાના પુત્રને જન્મ આપ્યો." આ કલમમાં ગ્રીક શબ્દ 'પ્રોતોતોકોસ' શબ્દ વાપર્યો છે (= પ્રથમ જન્મેલો, અથવા પહેલા ખોળાનો). આ ઉપરથી કેટલાક દલીલ કરે છે કે મરિયમને પાછળથી બીજાં સંતાન થયાં હશે. તો આ કહે છે કે સુવાત્તામાં ઈસુનાં ભાઈબહેનોની જે વાત આવે છે (માથ્યી ૧૨ : ૪૬-૫૦. માર્ક ૩ : ૩૧, ૩૨. લૂક ૮ : ૧૮-૨૧. માથ્યી ૧૩ : ૫૫-૫૬. માર્ક ૬ : ૩. યોહાન ૭ : ૩-૧૦) તે ઈસુનાં ભાઈબહેનો મરિયમથી થયેલાં સંતાનો હતાં, જ્યારે બીજા કેટલાક કહે છે કે એ બધાં ભાઈબહેનો ઈસુનાં સગાં ભાઈબહેનો (અથવા દૂધભાઈબહેનો) નહોતાં. લાઇટફૂટ (Lightfoot) નામનો બાઇબલ-અભ્યાસી એવો ખુલાસો કરે છે કે "તેને પોતાનો પ્રથમ દીકરો જન્મ્યો" એમાંના "પ્રથમ જન્મેલા" અથવા 'પહેલા ખોળાનો' એ શબ્દ વિશે કાયદો (કાયદાશાસ્ત્ર) એમ નથી. સૂચવતું કે પાછળથી બીજા પુત્રો તેને થયા હશે કે નહિ, પણ એટલું જ સૂચવે છે કે આ અગાઉ તેને બીજો પુત્ર થયો નહોતો. મિસરી ઘરોમાં 'પ્રથમજનિત' જે માર્યાં ગયાં તેમાંના કેટલાંક તો માત્ર એકનું એક સંતાન હશે.

"જ્યેષ્ઠપુત્ર" ના અર્થમાં આ પ્રોતોતોકોસ શબ્દ જૂના કરારના સપ્તાતિ તરજુમામાં નિર્ગમન ૪ : ૨૨ અને પુન. ૨૧ : ૧૬, ૧૭માં વપરાયા છે.

નવા કરારમાં, ઉપર જણાવ્યું તે લૂક ૨ : ૭ સિવાય અન્ય પાંચ

જગાએ આ ‘પ્રોતોતોકોસ’ શબ્દ વપરાયો છે. આપણો એ પાંચેય કલમોને કાળકમ પ્રમાણો એક પછી એક તપાસી લઈએ :

૧. કલોસી ૧ : ૧૫. એમાં સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ અગાઉના અનાદિકાળમાં પુત્રનું સ્થાન કેવું હતું તે દર્શાવ્યું છે. એટલે કાળકમમાં આ કલમ પહેલી આવે. અહીં એ શબ્દનો તરજુમો ‘પ્રથમજનિત’ કર્યો છે. એ આખો વાક્યભાગ આવો છે : “સર્વ સૃષ્ટિનો પ્રથમજનિત.” અહીં કલોસીઓના પત્રમાં પ્રલુ ઈસ્યુનું વર્ણન કરતાં આ શબ્દો વાપર્યા છે એનો અર્થ એવો નથી કે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિમાં તેનું સ્થાન પ્રથમ આવે છે, એટલે કે સહુ કરતાં પહેલો ઉત્પત્તન કરાયો. ના, એ અર્થ નથી. સંત પાઉલ અહીં એ કહેવા માગે છે કે આખીયે સૃષ્ટિ - એટલે કે દૂતો, અપદૂતો, શોતાન, માણસ અન્ય જીવસૃષ્ટિ, વનસ્પતિસૃષ્ટિ, અને જડ પદાર્થો - એ બધાં કરતાં પ્રલુનું સ્થાન આગવું પડે છે, અને એ બધાંની હ્યાતી અસ્તિત્વમાં આવી ત્યાર પહેલાંનો તે છે. ગી. શા. ૮૮ : ૨૭માં એ જ વાત રજૂ કરી છે : “વળી હું તેને મારો જ્યેષ્ઠ પુત્ર (પ્રોતોતોકોસ = પ્રથમજનિત), પૂઢ્યીઓમાં શ્રેષ્ઠ બનાવીશ.”

પ્રલુ ઈસ્યુ તો અજન્મા અને સનાતન પુત્ર છે, અને કલોસી ૧ : ૧૫નો અર્થ એ થાય છે કે સારીયે સૃષ્ટિ ઉત્પત્ત કરાઈ ત્યાર પહેલાંના તે છે. કારણ, એના પછીની (૧ : ૧૬) કલમમાં જ આપ્યું છે કે, “તેનાથી બધાં ઉત્પત્ત થયાં.” યોહાન ૧ : ૩ પણ એ જ વાત કહે છે : “તેનાથી (આદિએ હતો તે શબ્દથી) સધળું ઉત્પત્ત થયું.”

અહીં ‘જનિત’ (ગ્રીક : તિક્તા) શબ્દનો, માણસ અને પ્રાણીઓ જન્મે છે તેમ, જનમવા સાથે કોઈ સંબંધ નથી. ગ્રીકમાં એ ફબ વપરાય છે એટલે ગુજરાતીમાં પણ એવો જ તરજુમો કર્યો છે. એનો અર્થ ‘પ્રથમ’, ‘પહેલાંનો’, કે ‘શ્રેષ્ઠ’ થાય છે. રોમન કેથોલિક

બાઇબલમાં આવું છે : “આખી સૃષ્ટિમાં એ જ પ્રથમ સ્થાને છે.” એ બરાબર છે.

અહીં ઈશ્વરપિતાની સાથે ઈશ્વરપુત્રની સનાતન સંગત અને સંબંધ સૂચવેલાં છે, અને વાક્યના બંને અર્થમાં સચ્ચવાય છે કે,

(અ.) સર્વ સૃષ્ટિ કરતાં તે પ્રથમજનિત છે. ઈશ્વરવિદ્યાની ગૂઢ ભાષામાં લખીએ તો :

“દેવથી દેવ જ, જોતથી જોત જ,...
દેવથી જન્મેલો, પેદા નહિ કરેલો;...”

(ભજનસંગ્રહ, ગી. નં. ૭૦, શ્લોક ૨).

નિકેયાનું વિશ્વાસનામું : “તે સર્વ યુગો પૂર્વ પિતાથી જન્મેલો, એટલે ઈશ્વરથી, જોતથી જોત, ખરા ઈશ્વરથી ખરો ઈશ્વર, સૃજયેલો નહિ, પણ જન્મેલો, પિતાની સાથે એક જ સત્ત્વનો જેના દ્વારા સર્વ કાંઈ ઉત્પન્ન થયું....”

(નિકેયાનું વિશ્વાસનામું - ભજનસંગ્રહ પૃ. ૩૨૫).

બ. અને આખી સૃષ્ટિ તેના વડે ઉત્પન્ન થઈ, અથવા તેણે પોતે ઉત્પન્ન કરી. વ્યાકરણ પ્રમાણે છહી વિભક્તિ સંબંધાર્થ (કલમ ૧૬ પ્રમાણે).

૨ કલોસી ૧ : ૧૮ અને પ્રકૃટીકરણ હ : ૫ કાળકમ પ્રમાણે આ કલમોનું સ્થાન બીજું આવે. કલોસી ૧ : ૧૮માં છે : “તે આરંભ એટલે મૂઅલાંમાંથી પ્રથમ ઊઠેલો છે, કે જેથી સઘળાંમાં તે શ્રેષ્ઠ થાય.” આ કલમમાં “મૂઅલાંમાંથી પ્રથમ ઊઠેલો” માટે ગ્રીકમાં છે:

પ્રોતોતોકોસ એક તોન નેકોન
પ્રથમ ઊઠેલો માંથી મૂઅલાં

(પ્રોતોસ એટલે પ્રથમ, અને તિક્તો = જન્મ આપવો). અને પ્રકૃટી ૧ : ૫માં ગ્રીકમાં બિલકુલ કલોસી ૧ : ૧૮ જેવું જ છે, ફક્ત ગુજરાતીમાં “મૂઅલાંમાંથી પ્રથમજનિત” છે, એટલે કે ગ્રીકનો શબ્દાર્થ લીધો છે.

પ્રકૃતીકરણ ૧: ૫

ગ્રીક : પ્રોતોતોકોસ એક તોન નેકોન

પ્રથમજનિતમાંથી મરેલાંઓ

'પ્રથમ જનિત' એ પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત માટે વાપરવામાં આવેલો ખિતાબ છે. 'જનિત' શબ્દનો અર્થ યોહાન ૩ : ૧૬માં (એકકીજનિત), કે કલોસી ૧ : ૧૫માં (સૃષ્ટિનો પ્રથમજનિત) જેમ ખાસ કંઈ થતો નથી. માત્ર ગ્રીક રૂઢિ છે, તેમ અહીં પણ 'જનિત' શબ્દ કંઈ જ વધારાનું સૂચ્યવતો નથી. રોમન ડેથોલિક બાઇબલમાં આપ્યું છે : "મરેલાંઓમાંથી સજ્જવન થનારાઓમાં પ્રથમ." અને એ બરાબર છે.

પહેલો કોરિથી. ૧૫ : ૨૨, ૨૩માં આપ્યું છે : "ખ્રિસ્ત દ્વારા સર્વ સજ્જવન થશે. પણ દરેકને પોતપોતાને અનુકૂળે : ખ્રિસ્ત પ્રથમફળ, ત્યાર પછી જેઓ ખ્રિસ્તના છે તેઓને તેના (પ્રભુ ઈસુના) આવવાની વેળાએ સજ્જવન કરવામાં આવશે." એમ ખ્રિસ્ત પ્રથમફળ છે. મૃત્યુ પામેલાંમાંથી સજ્જવન થનાર પ્રભુ ઈસુ પહેલો છે. (વાજરસ, યાદરસની દીકરી, નાઈન નગરની વિધવાનો દીકરો - એ બધાં પાછાં કબરમાં સૂઈ ગયાં, મૃત્યુ પર વિજયવાન થયાં નથી. પણ પ્રભુ ઈસુ તો કબર અને મૃત્યુ પર વિજયવાન થયેલા પહેલા જ છે. મૃત્યુમાંથી પુનર્જિવિત થવામાં તેમનું સ્થાન પ્રથમ છે.

૩. રોમન ૮ : ૨૯. "જેથી તે ઘણા ભાઈઓમાં જ્યેષ્ઠ થાય." આ કલમ એ બતાવવા માગે છે કે મંડળીમાં પ્રભુ ઈસુનું સ્થાન પ્રથમ છે. ગ્રીકમાં એ જ શબ્દ "પ્રોતોતોકોન."

પ્રોતોતોકોન એમ પોલોઈસ એદલફોઈસ

જ્યેષ્ઠ માં ઘણા ભાઈઓ

અગાઉ આપણે જોઈ ગયા કે 'પ્રોતોતોકોસ'નો અર્થ 'જ્યેષ્ઠ' 'પહેલા ખોળાનો,' અથવા 'પ્રથમ' પણ થાય છે. બાકી 'પ્રોતોતોકોસ'

એ બે ગીક શબ્દોનો બનેલો, અને મૂળ અર્થ ‘પ્રથમજનિત’ થાય છે. (‘પ્રોતોસ’ એટલે ‘પ્રથમ’ અને ‘તિક્તો’ એટલે ‘જન્મ આપવો.’).

૪ હિન્દુ ૧ : દુઃપ્રભુ ઈસુના પુનરાગમન (બીજી વખતના આવવા) વિશેનો અહીં ઉલ્લેખ છે. આ કલમમાં આપ્યું છે : “વળી, જ્યારે તે પ્રથમજનિતને જગતમાં લાવે છે, ત્યારે તે (ઇશ્વરપિતા) કહે છે કે, ઈશ્વરના સર્વ દૂતો તેનું ભજન કરો.” પ્રભુ ઈસુ પોતાના પ્રથમ આગમન સમયે દીનહીન બાળક બનીને આવ્યા, દાસનું રૂપ ધરીને (ફિલિપી ૨ : ૭, ૮) આવ્યા, પણ પુનરાગમનમાં તે મહામહિમામાં ‘ન્યાયાધીશ’ તથા ‘રાજાઓના રાજા અને પ્રભુઓના પ્રભુ’ તરીકે આવશે. અને સર્વ દૂતો અને જડ તથા ચેતન સૂચિ તેનું ભજન કરશે. “.... આકાશમાંના, ભૂમિ પરનાં તથા લૂંમિ તળેનાં સર્વ ઈસુને નામે ધૂંટરો પડીને નમે; અને ઇશ્વરપિતાના મહિમાને અર્થે દરેક જીબ કબૂલ કરે કે ઈસુ ખ્રિસ્ત પ્રભુ છે” (ફિલિપી ૨ : ૧૦, ૧૧).

એ જ વાત ગીતશાસ્ત્ર ૮૮ : ૨૭, ૨૮માં આપી છે : “વળી, હું તેને મારો જ્યેષ્ઠ પુત્ર, પૃથ્વીના રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ બનાવીશ... આકાશના દિવસોની પેઠે તેનું રાજ્યાસન સદા ટકશે.”

અહીં હિન્દુ ૧ : દુમાં પણ ‘પ્રોતોતોકોન’ ગીક શબ્દ છે. અને અનો અર્થ પ્રથમજનિત કર્યો છે.

હિન્દુ ૧૧ : ૧૮માં મિસરમાંના યહુદીઓના પ્રથમજનિતો વિશે ગીકમાં ‘પ્રોતોતોકા’ બહુવચન વાપર્યું છે. અને હિન્દુ ૧૨ : ૨૭માં મંડળીના સભ્યો માટે પણ બહુવચનમાં ‘પ્રોતોતોકોન’ શબ્દ વાપર્યો છે. ‘એકલેસિયા પ્રોતોતોકોન.’ અનું ગુજરાતી છે : ‘પ્રથમ જન્મેલાની સાર્વજનિક સત્તા’ કર્યું છે.

આમ ‘પ્રથમજનિત’માં આપણે કહ્યું કે એ શબ્દમાં જન્મ આપવા કે લેવા સંબંધી કંઈ નથી. એમ છતાં પણ નિકેયાના વિશ્વાસનામામાં

આપેલા (ભજનસંગ્રહ પૃ. ૩૨૫) ઈશ્વરવિદ્યાના ગૂઢ શબ્દોનો અર્થ પ્રભુ આપણાને સમજાવો : “તે સર્વ યુગો પૂર્વ પિતાથી જન્મેલો, એટલે ઈશ્વરથી ઈશ્વર, જોતથી જોત, ખરા ઈશ્વરથી ખરો ઈશ્વર, સુજાયેલો નહિ, પણ જન્મેલો, પિતાની સાથે એક જ સત્ત્વનો, જેના દ્વારા સર્વ કંઈ ઉત્પન્ન થયું.” આ વિશ્વાસનામાના શબ્દો સંપૂર્ણપણે બાઇબલ આધારિત છે.

એટલે જ ભક્તકવિએ ગાયું કે,

“દેવથી દેવ જ, જોતથી જોત જ,

કુંવારી ઉદરે તે અવતર્યો,

દેવથી જન્મેલો, પેદા નહિ ફરેલો,

રે, આવો તેને ભજાએ, પ્રભુને.”

(ભજનસંગ્રહ, ગીત નં. ૭૦, શ્લોક બીજો).

પ્રથમફળનું પર્વ : (લેવીય ૨૮ : ૮-૧૪).

ફસલ કાપતાં પહેલાં લીધેલાં પ્રથમફળનું પર્વ. પાસ્ખા પર્વથી ત્રીજો દિવસ તે ‘પ્રથમફળ પર્વ’ નીસાન અથવા આબિબ માસમાં ૧૬મીએ આવે. પૂર્વધારા તરીકે એ દિવસ પ્રભુ ઈસુના પુનરુત્થાનની આગાહી કરતો હતો. એ જ દિવસે પ્રભુ ઈસુ ઉઠ્યા.

પ્રબોધક :

જૂનાં ગુજરાતી બાઇબલમાં ‘ભવિષ્યવાદી’ શબ્દ હતો. મૂળ હિન્દુમાં ‘નબી’ (નવી) શબ્દ છે. એના તરજુમા માટે ‘નબી’ અથવા ‘પયગંબર’ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. મૂળ હિન્દુ શબ્દનો અર્થ પ્રભુવતી પ્રભુનાં વચ્ચન આપણાને જણાવે, તે ભવિષ્યવાદી હોય, ઠપકો હોય, દિલાસો હોય, કે ઉતેજન કે પ્રેરણા હોય.

“પ્રબોધકો” : (જુઓ, “ધર્મલેખો”).

પ્રબોધકોના પુત્રો : (૨ રાજા ૨ : ૩, ૫, ૧૫. ૪ : ૧. ૬ : ૧. ૮ : ૧).

આ શબ્દપ્રયોગ જૂના કરારમાં વારંવાર વપરાયો છે. એ બધા પ્રબોધકોના દીકરાઓ નહોતા, પણ પ્રબોધકોની સેવા માટે તાલીમ આપનારી શાળાઓમાં ભણતા જુવાનો હતા. આજની ઈશ્વરવિદ્યા-શાળાઓ કે બાઇબલ સેમિનરીઓ જેવી કંઈક એ વ્યવસ્થા હતી. એની શરૂઆત કરનાર શમુઅલ પ્રબોધક હતો. એના જીવનકાળ દરમિયાન સૌથી પહેલી આવી શાળા રામાહમાં (૧ શમુઅલ ૧૮ : ૧૮, ૨૦) સ્થપાઈ. એ પછી બીજાં સ્થળોએ પણ એવી શાળાઓ સ્થપાઈ. જેમ કે બેથેલ (૨ રાજા ૨ : ૩), યરેખો (૨ રાજા ૨ : ૫). ગિલ્ગાલ (૨ રાજા ૪ : ૩૮). ૨ રાજા ૬ : ૧માં પણ આવી શાળા જણાવી છે, પણ સ્થળનું નામ નથી આપ્યું. જૂના કરારના સમય સુધી આવી ‘પ્રબોધક શાળાઓ’ ચાલતી હતી.

પ્રભાતના પુત્ર : (યશાયા ૧૪ : ૧૨).

શોતાન માટે આ ખિતાબ વપરાયો છે. (જુઓ, ‘લ્યુસીફર’).
પ્રભાતનો પ્રકાશિત તારો : (પ્રકૃટી. ૨૨ : ૧૬).

પ્રભુ ઈસુએ પોતાને માટે આ ખિતાબ વાપર્યો છે. “મેં ઈસુએ મારા દૂતને મોકલ્યો છે કે તે મંડળીઓને સારુ આ સાક્ષી તમને આપે. હું દાવિદનું થડ તથા સંતાન, અને પ્રભાતનો પ્રકાશિત તારો છું.” પણ ‘ખિતસ્તવિરોધી’એ નામ ધારણ કરશે. (જુઓ, ‘લ્યુસીફર’).

પ્રભુ :

હિન્દુમાં ‘યાહવે’, અને મૂળ ‘યહવહ’. (ભૂલથી ‘યહોવાહ’) = “હું જે છું તે છું”. (નિર્ગમન ઉ : ૧૪). યહૂદીઓમાં ‘યાહવે’ નામ એટલું પવિત્ર અને ગંભીર હતું કે ફક્ત પ્રમુખ યાજક જ વર્ષમાં એક વખત એ નામ ઉચ્ચારતો. પ્રાયશ્વિતને દિવસે તે વર્ષમાં એક વાર પરમપવિત્રસ્થાનમાં જતો ત્યારે ઉચ્ચારતો. એ સિવાય આ નામ કોઈ

યહૂદી બોલતો કે વાંચતો નહોતો, અને બદલે 'અદોનાય' નામ બોલતો કે વાંચતો.

પ્રભુનો દિવસ :

પ્રભુનો દિવસ એટલે યહોવાનો દિવસ. યશાયા ૧૦ : ૨૦. યોઅલ ૧ : ૧૫. સફાન્સા ૧ : ૭. ૨ થેસ્સા ૨ : ૨. ૨ થેસ્સા. ૨ : ૨માં અંગ્રેજીમાં Day of the Lord (ડે ઓફ ધી લોર્ડ) છે. ગ્રીકમાં 'હેમેરા તુ પ્રિસ્તુ' (પ્રિસ્તનો દિવસ) છે. યોઅલ ૧ : ૧૫માં "યહોવાનો દિવસ નજીક છે, ને તે સર્વશક્તિમાનની પાસેથી વિનાશરૂપ આવશે" (યોઅલ ૧ : ૧૫). જુના કરારમાં આપેલા યહોવા અને નવા કરારના પ્રિસ્ત એ બંને એક જ છે. ઈશ્વરત્વના ત્રિઅકપણાની બીજ વ્યક્તિ છે.

પ્રિસ્ત પુનરાગમન સમયે ગગનમાં ઉત્તરે. મંડળીનું ગગનગમન થઈ જાય, એ પછી તરત આ 'પ્રભુનો દિવસ' શરૂ થશે, અને અત્યારનાં આકાશ તથા પૃથ્વી ટળી જાય અને નવાં આકાશ તથા પૃથ્વી આવે ત્યાં સુધી 'પ્રભુનો દિવસ' ચાલશે.

એ સમયગાળામાં પ્રિસ્તવિરોધીનો અમલ, મહાવિપત્તિ, પ્રભુ ઈસુનું સંતો સાથે પૃથ્વી પર ઉત્તરવું, પ્રિસ્તવિરોધી તથા સૈન્યોનો નાશ, યહૂદીઓનો ઉદ્ધાર, જીવંત પ્રજાઓનો ન્યાય (માથી ૨૫ : ૩૧-૪૬), એક હજાર વર્ષનું રાજ્ય, શેતાનનું આખરી યુદ્ધ અને તેને અભિન તથા ગંધકની ખાઈમાં નાખી દેવાવું, આકાશ તથા પૃથ્વીનું ટળી જવું, પાપીઓનો ન્યાયકાળ (પ્રકટી. ૨૦ : ૧૧-૧૫), નવાં આકાશ અને નવી પૃથ્વી આ બધું થશે.

આ દિવસમાં પ્રભુ (પ્રિસ્ત, યહોવા) માણસોના જીવન વ્યવહારમાં બહુ ખુલ્લી રીતે ભાગ ભરજવશે, - આશીર્વાદરૂપે પણ અને શાપ, ન્યાયકાળ અને મહાવિપત્તિરૂપે પણ.

(૨) 'પ્રભુનો દિવસ': (પ્રકટી. ૧ : ૧૦). એટલે રવિવાર અથવા

‘અઠવાડિયાનો પહેલો દિવસ’ એ માટે જુઓ, “સાબાથ્ય”માં, બીજે પાને.

પ્રમુખ યાજક :

યદ્ધૂદી યાજકવર્ગમાંથી જે યાજકો સૌથી ઊંચું પદ ધરાવતો હોય અને યદ્ધૂદીઓની વરિષ્ઠ અદાલતોનો (સાન્હેન્દ્રિનનો) પ્રમુખ હોય તે, વર્ષમાં એક દિવસે (પ્રાયશ્ક્રિતને દિવસે) તે પરમપવિત્રસ્થાનમાં જતો, અને પોતાનાં તેમ જ સર્વ યદ્ધૂદી લોકોનાં પાપોને માટે બહિરાન ચઢાવતો.

પ્રયાણકાળ :

પાઉલ લખે છે કે : મારો પ્રયાણકાળ પાસે આવ્યો છે (૨ તિમોથી ૪ : ૬). મૃત્યુનો સમય. આ શબ્દ માટે મૂળ ગ્રીક શબ્દ વહાણના ઉપડવા માટે વપરાતો શબ્દ છે. ગ્રીક : એનલુસિસ (analysis)=ગુંથેલી વસ્તુન જુદા જુદા ભાગોમાં ધૂટી કરવી. જમીન પરના થાંભલાઓથી લહાણાના બાધેલાં દોરડાં છોડી નાખવાં, એ પરથી અંગ્રેજ શબ્દ એનાલીસિસ (analysis) બન્યો છે. પરદેશ ગયેલું વહાણ પાછું સ્વદેશ જવા નીકળવાનું છે, ધજા-પતાકોથી એને શાશગારવામાં આવ્યું છે, બંદરના ઝીલાઓએથી દોરડાં છોડી નાખવામાં આવે છે, બેન્ડવાડાં વાગવા માંડ્યાં છે, અને બેન્ડની તજોં સાથે વહાણ પાણી પર ધીરેધીરે સરકવા માંડે છે - એનો માટે એ ગ્રીક શબ્દ વપરાયો છે.

પ્રાગટ્ય : (= પ્રગટ થવું).

પ્રભુ ઈસુના પુનરાગમનનાં બે પગથિયાં થશે : પહેલું પગથિયું ‘ગગનગમન’ હશે. એમાં પ્રભુ ઈસુ મંડળીરી ધનને લેવા ગગનમાં ઉત્તરશે, અને મંડળી ગગનમાં ઊંચકાઈ જશે (૧ થેસ્સા. ૪ : ૧૫-૧૭). એ પગથિયું ચોરની પેઠે થશે. બીજું પગથિયું (પ્રાગટ્ય) ઉપલો બનાવ બન્યા પછી સાત વર્ષ બનશે. પ્રભુ ઈસુ પોતાની મંડળી અને

દૂતો સાથે પૃથ્વી ઉપર ઉત્તરશે. આખી દુનિયાને એની ખબર પડશે. “વીજળી પૂર્વથી નીકળીને પચ્છિમ સુધી ચમકે છે, તેમ જ માણસના દીકરાનું આવવું થશે” (માથી ૨૪ : ૨૭). આ બીજા પગથિયાને ‘પ્રાગટ્ય’ કહેવામાં આવે છે. તે યરુશાલેમની પૂર્વ જૈતૂન પહાડ ઉપર ઉત્તરશે (અખાર્ય ૧૪ : ૪). તે ઉત્તરીને પ્રિસ્તવિરોધીનો અને તેનાં લશકરોનો નાશ કરશે, જીવંત પ્રજાઓનો (દેશજાતિઓનો) ન્યાય કરશે (માથી ૨૫ : ૩૧-૪૬). એ પછી તે યરુશાલેમથી એક હજાર વર્ષ સુધી પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરશે.

પ્રાયશ્ચિત :

જૂના કરારમાં પ્રાયશ્ચિત માટે જે હિન્દુ શબ્દ ‘કફાર’ વપરાયો છે તેનો અર્થ ‘ઢાંકણા’ થાય છે. “પાપને માટે પ્રાયશ્ચિત કરવું” એ શબ્દમાં ‘માઝી’ સમાયેલી નથી, પણ પ્રાયશ્ચિત માટે માણસ જે પશુ-પંખીનું બલિદાન કરે છે, એથી માત્ર અનું પાપ ઢંકાઈ જાય છે, પણ દૂર થતું નથી. પણ એટલાથી ઈશ્વર તેને માઝી બક્ષે છે. પણ એ બધાં પાપો ઈશ્વરના ખરા હલવાનની ઉપર એકઠાં થાય છે. એટલે જ ભક્ત દાવિદ કહે છે :

“જેનું ઉલ્લંઘન માફ થયું છે, તથા જેનું પાપ ઢંકાઈ ગયું છે તેને ધન્ય છે” (ગી. શા. ૩૨ : ૧).

જૂના કરારમાં કોઈ પણ યજો અને બલિદાનો માણસનાં પાપ માફ કરી શકતાં નથી, “કેમ કે ગોધાઓનું તથા બકરાઓનું રક્ત પાપો દૂર કરવાને સમર્થ નથી” (હિન્દુ ૧૦ : ૪).

ઈસુ પ્રિસ્તાનું બલિદાન જ માત્ર સૌ કોઈનાં પાપ દૂર કરી દઈ શકે છે, અને સંપૂર્ણ માઝી આપી શકે છે : “જુઓ, ઈશ્વરનું હલવાન, કે જે જગતનું પાપ હરણ કરે છે.” (યોહાન ૧ : ૨૮).

પ્રાયશ્ચિતનો દિવસ :

ઇજરાયલીઓનાં ધાર્મિક પર્વો યા ઉત્સવોમાં આ દિવસ બહુ

મહત્ત્વનો ગણાતો. વર્ષમાં ફક્ત એ જ દિવસ પ્રમુખ ચાજીક પરમપવિત્રસ્થાનમાં જતો. અને છજરાયલ લોકોનાં આખા વર્ષનાં પાપો માટે બલિદાનો દ્વારા પ્રાયશ્ક્રિત કરતો (લેવીય ૧૬). યદ્વારી સાતમા માસ 'તીશરી' (અથવા એથાનીમ)નો દશમો દિવસ 'પ્રાયશ્ક્રિતનો દિવસ' પાળવામાં આવતો. હિંદુ ભાષામાં એને 'યોમ કિષ્યુર' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એ પણ ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવની પ્રતિછાયા છે. (વધુ માટે જુઓ, શબ્દકોશમાં 'અજાગેલ').

પ્રેતોરિયમ :

(માર્ક ૧૫ : ૧૬) "સિપાઈઓ તેમને (ઈસુને) પ્રેતોરિયમ નામે કચેરીમાં લઈ ગયા." એના બે અર્થ થાય છે : (૧) રોમન છાવડીમાં મુખ્ય સ્થળ, મુખ્ય કમાન્ડરનો તંબુ. (૨) પ્રાંતનો ગવર્નર યા હાકેમ રહેતો હોય તે મહેલ. યરુશાલેમમાં મહાન હેરોદ પોતાને માટે બનાવેલા મહેલમાં, આ વિભાગનો હાકેમ કાઈસારિયાથી આવીને યરુશાલેમમાં થોભતો ત્યારે રહેતો, ખાસ કરીને અધિકારયુક્ત કામો માટે આવતો ત્યારે સિપાઈઓ પ્રભુ ઈસુને આ મહેલમાં લઈ આવ્યા. માથી ૨૭ : ૨૭માં "મહેલમાં" શબ્દો છે. ફિલિપી ૧ : ૧૩માં "રાજ્યદરબાર" કર્યું છે. યોહાન ૧૮ : ૨૮, ઉત્તમાં "દરબારમાં" છે. (યોહાન ૧૯ : ૮ 'દરબાર' પ્રે. કુ. ૨૩ : ૩૫ 'દરબાર').

'પ્રેમ' અને 'હેત' (જુઓ, 'હેત' અને 'પ્રેમ').

પ્રેરિતો :

માથી ૧૦ : ૨ વગેરે ગ્રીક : એપોસ્ટોલોસ. અંગ્રેજી : apostle (એપોસ્લ). એનો અર્થ છે : કામગીરી સહિત મોકલેલો. 'પ્રેરિતો' બહુવચન છે. 'પ્રેરિતો' શબ્દ ગુજરાતીમાં વધારે વપરાશમાં છે. પ્રેરણા કરેલો અથવા પ્રેરેલો. 'પ્રેષિત' શબ્દ અધરો, અપરિચિત અને સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવો નથી.

પ્રભુ ઈસુ માટે એ શબ્દ વાપર્યો છે (હિંબુ ૩ : ૧). કારણ, પિતાએ એમને ખાસ કાર્ય સૌંપીને મોકલ્યા હતા. પ્રભુ ઈસુએ પોતાની સેવાની શરૂઆતે આ પદ માટે શિષ્યોને તેડ્યા હતા. પ્રભુ ઈસુના શિષ્યો તો ઘણા હતા : પાંચસો, એમાંથી નાનું વર્તુળ સિતેરનું અને પ્રેરિતપદ માટે બાર જણા.

ગીતશાસ્ત્ર ફેલ : ૨૫માં ભવિષ્યવાણી લખવામાં આવી છે કે, “તેનું અધ્યક્ષપદ બીજો લે,” તેમ યથૂદાના મૃત્યુ પછી એ પદ માથ્યીઅસને સૌંપવામાં આવ્યું (પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૦-૨૬). જો કે માથ્યીઅસને કોઈ જગાએ પ્રેરિત તરીકે સંબોધ્યો નથી, પણ બાઇબલમાં તેના વિશે લખ્યું છે કે, “પછી અગિયાર પ્રેરિતોની સાથે તે પણ પ્રેરિત તરીકે ગણાયો.” (પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૬).

સઞ્ચિતન થઈ સ્વર્ગ ગયેલા પ્રભુ ઈસુએ પોતે પાઉલને પ્રેરિતપદ આપ્યું (પ્રે. ફુ. ૧૩ : ૨-૪. ૧ કોરિન્થી. ૧૫ : ૮, ૮). અને બન્નાબાસને પણ પવિત્ર આત્માએ આ પદ માટે તેડ્યો (પ્રે. ફુ. ૧૩ : ૨-૪).

પ્રેરિતપદની ઓળખની નિશાનીઓ નીચે પ્રમાણે હતી :

(૧) પ્રભુ ઈસુએ પોતે તેમને નીમ્યા હતા, અથવા બન્નાબાસની જેમ પવિત્ર આત્માએ એ પદ સૌંપ્યું હતું (માથ્યી ૧૦ : ૧-૨. માર્ક. ૩ : ૧૩-૧૪. લૂક ૬ : ૧૩. પ્રે. ફુ. ૬ : ૬, ૧૫. ૧૩ : ૨. ૨૨ : ૧૦, ૧૪-૧૫. રોમન ૧ : ૧). (૨) તેમને ચિંહો તરીકે અમુક કૃપાદાનો કે ચમત્કારિક શક્તિઓ આપ્યાં હતાં. અને એ પદ એમને ઈશ્વર તરફથી મળ્યું છે એના પ્રમાણપત્રો તરીકે આ કૃપાદાનો હતાં (માથ્યી ૧૦ : ૧. પ્રે. ફુ. ૫ : ૧૫-૧૬. ૧૬ : ૧૬-૧૮. ૨૮ : ૮-૯). (૩) “તેના પુનરૂત્થાનના સાક્ષી થવું જોઈએ” (પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૨). એટલે કે બધા પ્રેરિતોને પ્રભુ ઈસુએ પોતાના પુનરૂત્થાન પદ્ધી દર્શન દીધાં હતાં. અગિયાર શિષ્યોને તો મેડી ઉપર દર્શન થયાં હતાં (માથ્યી ૨૮ : ૧૬-૨૦. માર્ક. ૧૬ : ૧૪. લૂક ૨૪ : ૩૩, ૩૬ યોહાના

૨૦ : ૨૬). માથીએસ વિશે એ વિશેની સ્પષ્ટતા પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૧-૨૬માં આપવામાં આવી છે. પ્રેરિત પાઉલ વિશે પણ ૧ કોરિંથી ૧૫ : ૮માં સ્પષ્ટતા આપી છે. બાનાબાસને ઉત્થાન પામેલા ઈસુનું દર્શન ક્યારે થયું તે બાઇબલમાં જણાવ્યું નથી. પણ તેને પણ દર્શન દીધું તો હશે ૪.

૬

ફરોશીઓ :

જૂના અને નવા કરાર વચ્ચેના ૪૦૦ વર્ષના ગાળામાં યહૃદીઓમાં જુદા જુદા પંથો ઊભા થયા તેમાંનો આ એક પંથ. પ્રભુ ઈસુના સમયમાં પણ તેઓ હતા. અને પ્રભુ ઈસુ સાથે ટકરાતા હતા. નિયમશાસ્ત્રને તેઓ ચુસ્તપણે વળગી રહેતા. શરૂઆતમાં તેઓ પ્રાર્થના, પશ્ચાત્તાપ અને દાનધર્મ ઉપર ખૂબ ભાર મૂક્તા હતા. ધર્મના રક્ષકો તરીકે તેમણે સારી સેવા બજાવી હતી, પણ પ્રભુ ઈસુના સમયમાં તેઓ માત્ર બાધ્યાચારી અને દંભી બની ગયા હતા. યહૃદીઓનાં બીજાં જૂથ કરતાં ફરોશીપંથીઓ મોટી સંખ્યામાં હતા. ફરોશી = અલગ બનેલા.

ફારુન : (અં. ફરો) = મહાન ઘર.

ઇજિપ્તના (મિસરના રાજાઓનો ખિતાબ. જેમ જાપાનના રાજાઓ 'મિકાડો' કહેવાતા. જૂનાગઢના 'નવાબ' કહેવાતા, બાલાસિનોરના 'બાબી' કહેવાતા તેમ. શરૂઆતના રાજવંશોમાં 'ફારુન' એ માત્ર મુખ્ય રાજકર્તા માટે માનવાચક સંજ્ઞા કે પદવી હતી, પણ XVIIIમાં બળવાન રાજવંશથી માંડીને ઇજિપ્તે આખા પૂર્વના દેશો પર રાજ કરવા માંડયું (આશરે ૧૫૫૦-૧૩૨૦ ઈ. પૂર્વ) ત્યારથી ઇજિપ્તના રાજકર્તાઓનો અધિકારયુક્ત ખિતાબ બની ગયો.

બાઇબલમાં આપેલા કેટલાક ફારુનો

પિતૃઓના જમાનાના (અખ્રાહમ, ઈસહાક અને યાકોબના સમયના) યહૃદીઓ પર જુલમ ગુજારનારા (આશરે ઈ. પૂર્વ ૧૪૮૨-૧૪૫૦).

નિર્ગમન સમયનો	(આશરે ઈ. પૂર્વ ૧૪૫૦-૧૪૨૫).
શલોમોન રાજાનો સસરો	(આશરે ઈ. પૂર્વ ૮૬૦-૮૨૨).
ફારુન શિશાક-રહાબઆમના સમયનો;	
શિશાક પછીનો ઇથ્યોપી ઝેરાહ	(આશરે ઈ. પૂર્વ ૮૧૩-૭૭૯)
સો	(આશરે ઈ. પૂર્વ ૭૩૨-૭૨૪).
તિદ્દિકાહ (૨ રાજા ૧૮ : ૬);	
ફારુન-નકોહ (૨ રાજા ૨૩ : ૨૮);	
હોફા	(આશરે ઈ. પૂર્વ ૫૮૮-૫૬૮).

૬

બાલ અથવા બાલિમ, બાલ : (ન્યાયાધીશો ૨ : ૧૧, ૧૩).

કનાનીઓનો ફળદુપતાનો દેવ. એનું સ્ત્રીરૂપ અથવા દેવીરૂપ તે અશોરાહ, અશોરીમ. અથવા આશ્તારોથ. ઇજરાયલ લોકો કનાન દેશ જીતીને તેમાં વસતા થયા, ત્યાર પછી અનેકવાર બાલની મૂર્તિપૂજામાં ઢળી પડતા. બાલની પૂજામાં ઘડી વિષયવાસના અને ભ્રષ્ટતા ભરેલાં હતાં.

બાલિમ : (હિન્દુ : 'બાલ'નું બહુવચન).

આ સામાન્ય બહુવચન બાલદેવ વિશેના જુદા જુદા ખ્યાલો માટે છે. અનેક પ્રકારના બાલદેવો હતા, જેમ કે બાલ શામેમ (=આકાશનો દેવ), તે ફિનિશ્યન પ્રજાનો દેવ હતો, બાલ મેલ્કાર્ટ, તૂરવાસીઓને દેવ, બાલ સફોન, ઉગારિતના કનાનીઓનો દેવ.

બાલ-પેયોર :

મોઓબીઓનો એક દેવ. એ મૂળ 'બાલ' છે, પણ પેયોર પર્વત ઉપર એની પૂજા કરવામાં આવતી, એટલે એ 'બાલ-પેયોર' તરીકે ઓળખાય છે. એની પૂજા ભયંકર ભ્રષ્ટતા, લંપટતા તથા

નજનતાથી ભરેલી હતી. મોઆબનાં મેદાનમાં છજરાયલ લોકોને ભમાવીને આ બઆલ-પેયોરની પૂજામાં અને એની સાથેની ભષ્ટતામાં સંડોવવામાં આવ્યા (ગણના ૨૫ : ૧-૮, ગી. શા. ૧૦૬ : ૨૮, હોશિયા ૮ : ૧૦).

બદામડીનો ફણગો : (ધિર્મયા ૧ : ૧૦).

શયાળામાં છજરાયલ પ્રદેશમાં બધી વનસ્પતિ જાણે મરી ગઈ હોય એમ લાગે છે. એવામાં વસંત આવતાં સૌથી પ્રથમ જેનો ફણગો ફૂટતો હોય, અને જેનું જાડ જીવંત બનતું લાગતું હોત તો તે બદામડી છે. એટલે જ બદામડી માટેના હિંબુ શબ્દનો અર્થ “જાગ્રત (હિંબુ : શાકેદ) જાડ” થાય છે. અને ૧૨થી કલમમાં અના જેવા જ ઉચ્ચારવાળા શબ્દ વાપરીને પ્રભુ કહે છે : ‘મારું વચ્ચન સંપૂર્ણ કરવા માટે હું ‘જાગ્રત’ (હિંબુ ; ‘શાકેદ’) છું’ છજરાયલમાં બદામડીને જાન્યુઆરી આખરમાં મોર આવે છે તથા ફણગા ઝૂટે છે. એ વખતે પાંદડાં હોતાં નથી, એટલે ગુલાબી છાંટવાળા શેત મોરથી આખું બદામડીનું વૃક્ષ મોરી ઊઠ્યું હોય છે. માર્યમાં બદામો લાગે છે.

હારુનની સૂકી લાકડી બદામડીની હતી. તેને મોર, કળીઓ આવ્યાં હતાં. અને પાકી બદામો પણ બેઠી હતી (ગણના ૧૭ : ૮). એ તો પ્રિસ્તના પુનરુત્થાનની ઉપમાસમ હતી.

બલઆમનો બોધ (પ્રકટી ૨ : ૧૪) અને બલઆમનો માર્ગ (૧ પિતર. ૨ : ૧૫).

બલઆમની વાત ગણના ૨૨ થી ૨૫માં અધ્યાય સુધીમાં આપી છે. મિસરથી નીકળેલા યહૃદીઓએ (હિંબુઓએ) કનાન પહોંચતાં અગાઉ મોઆબના મેદાનમાં છાવણી કરી, ત્યારે મોઆબનો રાજા ગભરાયો. તેણે શિનિયાર પ્રદેશથી (બાબિલોન, મેસોપોતામિયા, આશુરી કે આજના છરાકથી) બલઆમ નામના પ્રબોધકને બોલાવ્યો, અને પુષ્કળ સોનું અને દ્રવ્ય આપવાની લાલચ આપી, જેથી તે આવીને

યહૂદીઓને શાપ આપે, પણ ઈશરે તેને શાપ આપતાં વાર્યો. આથી બલઆમે યહૂદીઓને શાપ તો ન આયો, પણ (ગણના ૨૫મા અધ્યાય પ્રમાણે) તેણે યહૂદીઓને ભ્રષ્ટ માર્ગમાં દોર્યા, જેથી તેઓ ઉપર ઈશરનો કોપ આવે અને ઈશર તેઓનો વિનાશ કરે. શાપ દ્વારા જે કરવું હતું તે ભ્રષ્ટતા દ્વારા અમલી બનાવ્યું.

યહૂદીઓ ઉપરની દોરવણી અને પરીક્ષણ પ્રમાણે મોઆબી કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓ સાથે પરણ્યા, ભેળસેળ બન્યા અને ઈશરનો કોપ પોતા ઉપર ઉતાર્યો. આવા ‘દીકરી-બ્યવહાર’થી તેઓએ મોઆબી દેવ-દેવીઓની પૂજા પણ કરી હતી (જુઓ ગણના ૨૫ : ૧-૮). આથી ઈશરના કોપને કારણે ૨૪,૦૦૦ (ચોવીસ હજાર) યહૂદીઓ માર્યા ગયા!

બલઆમ યહૂદીઓને શાપ ન જ આપી શક્યો. કારણ, ઈશરે તેને સખ્ત રીતે વાર્યો હતો. પણ તેણે યહૂદીઓને ભ્રષ્ટતાનો બોધ આયો. એ જ “બલઆમનો બોધ.”

“બલઆમની ભૂલ”

“તેઓ કાઈનને માર્ગ ચાલ્યા, તેમ જ દ્વયલાલસાને માટે બલઆમની ભૂલમાં ઘસી ગયા, અને કોરાહના બંડમાં નાશ પામ્યા” (યહૂદા કલમ ૧૧મી). “બલઆમના માર્ગ” માં આનો ખુલાસો આવી જાય છે.

બલઆમનો માર્ગ : (૨ પિતર ૨ : ૧૫).

“ખરો માર્ગ મૂકીને તેઓ અવળો માર્ગ ગયા છે, અને બેઓરનો (દીકરો) બલઆમ, જે અન્યાયનાં ફળ પર મોહ પામ્યો, તેને માર્ગ ચાલનારા થયા.” બલઆમ યહૂદીઓને શાપ તો ન દઈ શક્યો, પણ રાજા બાલાકે ઘર ભરીને ધન (ગણના ૨૪ : ૧૩) આપવા કર્યું હતું તે ધન માટે તેનું (બલઆમનું) મન મોખ્યું હતું. એટલે

રાજા બાલાક જેને શત્રુઓ ગણાતો હતો તેમને બલઆમે બચાવ-પેયોરના પંથમાં (ગણના ૨૫ : ૩) ભેળવ્યા. આ પંથ મૂર્તિપૂજાનો અને નેતિક ભ્રષ્ટતાનો પંથ યા માર્ગ હતો. એ દ્વારા યહૂદીઓ મોઆબી કન્યાઓ પરણીને ભ્રષ્ટ બન્યા; એટલું જ નહિ, પણ ભયંકર વ્યાખ્યારની ભ્રષ્ટતામાં પડી ગયા. બચાવ-પેયોરની મૂર્તિપૂજામાં આ ભ્રષ્ટતા સાંકળેલી હતી.

પેસાને ખાતર અને લોભની દાખિએ ધર્મનાં કામકાજ કરવાને પણ “બલઆમનો માર્ગ” કહ્યો છે. એ બધાં “ભાડૂતી ધર્મચારીઓ” છે.

બળાત્કાર : આકાશના રાજ્ય ૫૨.

માથી : ૧૧ : ૧૨. “અને યોહાન બાપ્તિસ્તના વખતથી તે હજુ સુધી આકાશના રાજ્ય પર બળાત્કાર કરાય છે, ને બળાત્કાર કરનારાઓ બળાત્કારથી તે લઈ લે છે.”

લૂક ૧૬ : ૧૬. “નિયમશાસ્ત્ર તથા પ્રબોધકો યોહાન સુધી હતા; તે વખતથી ઈશ્વરના રાજ્યની સુવાર્તા પ્રગટ કરવામાં આવે છે, અને હરેક માણસ તેમાં બળાત્કારથી પેસે છે.”

રોમન કેથોલિક તરજુમામાં માથીમાં ‘બળજખરી’, અને લૂકમાં ‘બળપૂર્વક’ શબ્દો વાપર્યા છે. નવા હિંદીમાં (૧૯૭૮) “બલપૂર્વક પ્રવેશ હો રહા હૈ, બલપ્રયોગ કરને વાલે ઉસ પર અધિકાર કર રહે હૈ।” “ઔર પ્રત્યેક વ્યક્ત ઉસમે બલપૂર્વક પ્રવેશ કરને કા પ્રયત્ન કર રહા હૈ।”

અંગ્રેજીમાં : “Kingdom of heaven suffereth violence, and the violent take it by force” (માથી ૧૧ : ૧૨).

ગ્રીકમાં વાક્યરચના ગુજરાતી કરતાં જરા સહેજ ટૂકી છે : “બિયાજેતાઈ, કાઈ બિયાસ્તાઈ હાર્પાજૌસીન આઉટેન.” ગ્રીક શબ્દો

પ્રમાણો ગુજરાતી આમ થાય : “બળાત્કારથી લેવાય છે, અને, બલાત્કારીઓ (=બલાત્કાર કરનારાઓ), બળજબરીથી લઈ લે છે, તે.”

ગ્રીકમાં બિયાજો (Biazo) = બળજબરી કરવી, કે બળ વાપરવું (બિયા = બળ, બળજબરી). માથી ૧૧ : ૧૨માં (વ્યાકરણની દાખિએ) સહભેદ વાપરવામાં આવ્યો છે. લૂક ૧૬ : ૧૬માં Middle voiceમાં વ્યાકરણની દાખિએ છે : “તેમાં બળાત્કારથી પેસે છે.” ગ્રીકમાં છે : “કાઈ (=અને) પાસ (=પ્રત્યેક જણ) આઈસ (= into = અંદર) આઉટેન (=ાં=તેમાં) બિયાજેતાઈ (=forces = ધર્સી જાય છે = (એટલે કે) બળપૂર્વક પેસે છે. આ ‘મિલ્લ વોઈસ’ કાર્યના કર્તાનો કાર્યમાં જે ખાસ રસ છે તે દર્શાવે છે. જોકે લૂકમાં ગ્રીક રચના જુદી છે, પણ મોલ્ટન અને મિલિગન (Moulten & Milligan); ‘Vocabulary’માં જણાવે છે કે લૂકના વિધાનને આમ મૂકી શકાય : “everyone is entering it violently.” = દરેક જણ બળપૂર્વક એમાં પ્રવેશે છે.

માથી ૧૧ : ૧૨ ગ્રીક કિયાપદ ‘બિયાજો’ (= બળ કરવું) ને લગતું નામ ‘બિયાસ્તેસ’ (= બળ, બલાત્કાર) આપ્યું છે, પણ તરજુમામાં ‘બળ-કરનારાઓ, અથવા બલાત્કાર-કરનારાઓ,’ અથવા ખરું જોતાં ‘બલાત્કારીઓ’ વાપર્યું છે.

લૂક ૧૬ : ૧૬માં જ્યાં ‘બિયાજેતાઈ’ (= forces = ધર્સી જાય છે) કિયાપદ છે, ત્યાં માથી ૧૧ : ૧૨માં કિયાપદ ‘હાર્પોજો’ (= ઝુંટવી લેવું, બળપૂર્વક કે બલાત્કારથી લઈ લેવું)નું રૂપ ‘હાર્પોઝાસિન’ વાપર્યું છે. (=બલાત્કારથી કે ‘ધગશના અદમ્ય જુસ્સાથી’ લઈ લે છે, એટલે કે ‘ધગશના અદમ્ય જુસ્સાથી’ તેઓ આકાશના રાજ્યમાં પ્રવેશ મેળવી લે છે. ‘બિયાસ્તીઈ’ (=બલાત્કારીઓ, ધગશવાળાઓ).

આ બધાનો અર્થ લંબાણપૂર્વક કંઈક આવો થાય કે, જેઓ આતુરતા અને ધગશથી ભરેલા લોકો છે તેઓ, સત્યર્મના શરૂ

જેવા સાદુકીઓ અને ફરોશીઓના વિરોધ આગળ જૂદી ન જતાં, આકાશના રાજ્યમાં પ્રવેશવા યાહોમ કરીને ઝંપલાવે છે, અને આકાશી રાજ્યના વારસદાર બની જાય છે.

“બળાત્કાર કરનારાઓ બળાત્કારથી તે (આકાશનું રાજ્ય) લઈ લે છે,” એટલે કે યધૂદી સમાજમાં શાસ્ત્રીઓ, ફરોશીઓ, યાજકો વગેરેનો ઉચ્ચ વિરોધ હોવા છતાંથે ઘણા બધા લોકો હિંમત રાખીને તથા સામનો વેઠીને પણ આકાશના રાજ્યના વારસદાર બનતા હતા, એટલે કે યોહાન બાપ્તિસ્તના તથા પ્રભુ ઈસુના શિક્ષણનો સ્વીકાર કરતા હતા, અને એમના પક્ષમાં ભળતા હતા. કેટલાકને તો સમાજમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવતા હતા, તોપણ નીડરતાપૂર્વક (“બળાત્કારથી”) અડગ રહેતા હતા અને સામનો વેઠતા હતા. “યોહાન બાપ્તિસ્તના સમયથી” એમ બનવું શરૂ થયું હતું.

“આકાશના રાજ્ય પર બળાત્કાર કરાય છે,” એનો કેટલાક અભ્યાસીઓ જુદો જ અર્થ તારવે છે. યોહાન બાપ્તિસ્ત આકાશના રાજ્યના આગમનની છઢી પોકારતો હતો, અને પ્રભુ ઈસુ એ રાજ્ય સ્થાપવાના હતા. એ બંને ઉપર શાસ્ત્રીઓ, ફરોશીઓ અને સાદુકીઓ, તેમ જ અન્ય કેટલાક લોકો શત્રુતા અને ઉશ્કેરાટભરી નજરે જોતા હતા અને વર્તતા હતા. આમ, આકાશના રાજ્યના બે અગ્રેસરો ઉપર જે જુલમ, ત્રાસ યા બળાત્કાર કરાતો તે આકાશના રાજ્ય ઉપર જ બળાત્કાર થયો ગણાય.

બાઇબલ :

ધર્મગ્રંથ – જૂનો અને નવો કરાર મળીને આખું બાઇબલ બને છે. સમરૂનીઓ જૂના કરારનાં પહેલાં પાંચ પુસ્તક જ માન્ય રાખે છે; યધૂદીઓ જૂના કરારને માન્ય રાખે છે; ખ્રિસ્તીઓ આખા બાઇબલને માન્ય રાખે છે. જૂના કરારમાં ઉદ્, અને નવા કરારમાં ર૭ પુસ્તકો છે. રોમન કેથોલિકો એપોકીઝ તરીકે ઓળખાતાં

કેટલાંક પુસ્તકોને તેમના બાઇબલમાં (જૂના કરારમાં) ઉમેરે છે. આ પુસ્તકો 'નિયમગણ' (કેનન = માપદંડ)થી પ્રમાણિત અને માન્ય રખાયેલાં નથી. અસલ હિંદુમાં યહૂદીઓના જૂના કરારમાં ફક્ત ઉચ્ચ પુસ્તકો જ હતાં. 'બાઇબલ' શબ્દ 'બિબ્લોસ' (=પુસ્તક), 'બિબ્લિયોન' (=નાનું પુસ્તક), અને 'બિબ્લિયા' (= પુસ્તકો) પરથી બન્યો છે. અધ્યાયો અને કલમો, સગવડને ખાતર, પાછળથી ઉમેરવામાં આવ્યાં હતાં.

બાટી :

છાણાંની આંચથી શેકેલો કણકનો ગોળો કે જાડી ભાખરી. બાઇબલમાં દ્રાક્ષાની બાટી શબ્દ વપરાયેલો છે. (૨ શમુઅલ ૬ : ૧૮). સૂરી દ્રાક્ષામાંથી બાટી બનાવવામાં આવતી.

બાપ્તિસ્મા :

ગ્રીક : બાપ્તિસ્મા-બાપ્તિસ્મોસ, (Baptisma, Baptismos). અં. બેપ્ટિઝમ. (કિયાપદ : દુ બેપ્ટાઇઝ; નામ : બેપ્ટિસ્ટ). હિંદી : બપતિસ્મા. કિયાપદ : 'બપતિસ્મા' લેના/દેના; નામ : 'બપતિસ્મા દાતા'). ગુજ. રોમન કેથોલિક : સ્નાનસંસ્કાર. (કિયાપદ : સ્નાનસંસ્કાર દેવો/આપવો. નામ : સ્નાનસંસ્કારક.)

ગુજરાતીમાં ક્યો શબ્દપ્રયોગ ખરો? (૧) બાપ્તિસ્મા જેણે લેવાનું છે તેને માટે 'લેનાર' પ્રયોગ બરાબર છે; 'પામનાર' બહુ વપરાશમાં નથી, અને બહુ ઠીક લાગતો નથી. (૨) જે વ્યક્તિ બાપ્તિસ્મા દે છે, તેને માટે 'કરનાર' કરતાં 'આપનાર' શબ્દપ્રયોગ વધારે સારો, શોભતો અને માનભર્યો લાગે છે. જો બાપ્તિસ્માને માત્ર વિધિ કે કિયા જ ગણવામાં આવે તો વિધિ કે કિયા કરનાર ચાલે; પણ જો બાપ્તિસ્માને સંસ્કાર ગણવામાં આવે તો આપનાર વધારે શોભે.

ગ્રીક : બાપ્તિસ્મા નામ. ડિયાપદ : 'બાપ્તિઝોઓ' અને 'બાપ્તો' (= to dip, બોળવું કે ઝૂબકી મારવી) પરથી બન્યો છે. આખી પ્રક્રિયામાં ઝૂબકી મારવી, પાણીમાં નિમજજન, અને પાણીમાંથી બહાર આવવું, એ સમાયેલું છે. પણ કેટલાક અભ્યાસકો એમ માને છે કે એ એનો પ્રાથમિક અર્થ નથી, અને સામાન્ય અર્થ પણ નથી; પણ તારવી કાઢેલો અને ગૌણ અર્થ છે. તેઓ એમ માને છે કે બાપ્તિસ્મા આપવાનું માધ્યમ કે સાધન તે જે વ્યક્તિ કે વસ્તુને બાપ્તિસ્મા આપવાનું છે તેને બહુ નિકટપણે વળગેલું હોવું જોઈએ.

યોહાન બાપ્તિસ્તના જમાનામાં ઘણા નાના નાના ધર્મો હતા જે જુદા જુદા પ્રકારનાં બાપ્તિસ્મા આપતા હતા; જેમ કે મિશ્રા ધર્મમાં આખલાના લોહીમાં વ્યક્તિને જબોળતા હતા.

બાપ્તિસ્માની ત્રણ રીતો પ્રચલિત છે : (૧) પાણીમાં ઝૂબકી મરાવીને; (૨) પાણી રેડીને; અને (૩) પાણી છાંટીને. (ગ્રીકના નામયોગી કે શબ્દયોગી અવ્યય 'એન' (en) અને 'આઇસ' (eis) એ બંનેએ આ ત્રણ રીતો અંગેની ચર્ચાઓમાં ઘણો પ્રાધાન્ય ભાગ ભજવ્યો છે. ગ્રીક 'એન' એટલે અંગેજી 'in' અને ગુજરાતી 'માં' (દા : હદ્યમાં, વરસાદમાં, કાદવમાં રમવું; તેલમાં તળવું – એનો અર્થ 'તેલ વડે તળવું' પણ થાય). ગ્રીક 'આઇસ' એટલે અંગેજી 'into' અને ગુજરાતીમાં 'અંદર' (બહારથી કશાકની અંદર, ગતિસૂચક અર્થમાં).

બાપ્તિસ્મા જુદા જુદા પ્રકારનાં છે :

૧. યોહાન બાપ્તિસ્તનું બાપ્તિસ્મા : માથી ઉ જે અધ્યાય. પ્રે.કૃ. ૧૮ : ૨૫. ૧૮ : ૧-૬ પસ્તાવાનું બાપ્તિસ્મા. યોહાન લોકોને બોલાવતો હતો કે લોકો પસ્તાવો (હદ્યપલટો) કરીને પાપની માફી પામે, અને આકાશના રાજ્યને માટે તેઓ લાયક થાય. મસીહ આવી રહ્યો છે, અને તે આકાશનું રાજ્ય સ્થાપવાનો

છે. “પસ્તાવો કરો, કેમ કે આકાશનું રાજ્ય પાસે આવ્યું છે.” ઈસુ ખ્રિસ્ત ઉપરના વિશ્વાસની એમાં વાત જ નથી.

૨. ખ્રિસ્તી બાપ્તિસ્મા : માથી ૨૮ : ૧૮. પિતા, પુત્ર અને પવિત્ર આત્માને નામે બાપ્તિસ્મા. પ્રભુ ઈસુ પર વિશ્વાસ કરવો અને તેમને પોતાના તારનાર તરીકે સ્વીકાર કરવો, એ પ્રાથમિક અને એકમાત્ર જરૂરિયાત છે. એમાં પસ્તાવો (=પશ્ચાત્યાપ, હદ્યપલટો, [ગ્રીક : મેતાનોયિયા=‘મેતા’ એટલે ‘પાછળથી’, અને ‘નોયિયા’ એટલે ‘ભાન થવું’], બરાબર ‘નવું મન’ કે ‘નવું હદ્ય’) આવી જાય છે. એટલે એને ‘નવો જન્મ’ અથવા ‘નવી ઉત્પત્તિ’ કહે છે.

ખ્રિસ્તનો સ્વીકાર કરતાંની સાથે પવિત્ર આત્મા તેનામાં આવીને વસે છે, પણ બાઇબલ એક વાતે સ્પષ્ટ છે કે ખ્રિસ્તી બાપ્તિસ્મા એ થયેલા આંતરિક અનુભવની માત્ર બાબ્ય નિશાની છે. એકલા પાણીના બાપ્તિસ્માથી મનશુદ્ધિ કે ઉદ્ઘાર મળતાં નથી. એ તો ‘સાક્ષી’નો વિધિ અને બાબ્ય જાહેર અર્પણનો વિધિ છે. રોમન કેથોલિકો અને અન્ય કેટલાક (લ્યુથરન, ગ્રીક ઓંથોડોક્સ ચર્ચાઝ, ચર્ચ ઓફ ઇંગ્લાંડમાં કેટલાક, અને પ્રોટેસ્ટંટ એપિસ્કોપલ ચર્ચ) માને છે કે પાણીના બાપ્તિસ્માથી માણસ ‘નવી ઉત્પત્તિ’ (બેપ્રિઝનલ રીજનરેશન) બને છે, તેવું બાઇબલ શીખવતું નથી.

ઇવાન્જેલિકલ (સુવાર્તાનુકૂલ) મંડળીઓ એમ માને છે કે બાપ્તિસ્મા એ માત્ર ઉમેદવારને મંડળીમાં દાખલ કરવાની ધર્મક્ષિયા જ નથી, પણ વ્યક્તિનું આત્મિક શુદ્ધીકરણ થયું છે તેની નિશાની તરીકે ઈશ્વરી કૃપાનું ચિહ્ન અને મહોર (મુદ્રા) છે.

ખ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરનાર માણસ જાહેરમાં પ્રભુ ઈસુના મૂત્ય, દફન અને પુનરુત્થાન સાથેની પોતાની એકરૂપતાની સાક્ષી આપે છે. (પ્રે. ફ્ર. ૧૮ : ૫. રોમન ૬ : ૩, ૪. ૧ કોરિંથી. ૧ : ૧૩-૧૭. ૧૨ : ૧૩. ગલાતિ ૩ : ૨૭. કલોસી ૨ : ૧૨).

માથી ૨૮ : ૧૯નું વિધાન, “બાપ તથા દીકરા તથા પવિત્ર આત્માને નામે તેઓને બાપિસ્મા આપતા જાઓ,” (સરખાવો, પ્રે.કૃ. ૮ : ૧૬. ૧ કોરિંથી. ૬ : ૧૯-૨૦. ગલાતિ ૬ : ૧૪) એ એવું દર્શાવે છે કે બાપિસ્મા લેનાર વ્યક્તિ હવેથી ઈસુ પ્રિસ્તની સાથે અતિ સૂક્ષ્મ રીતે સંકળાયેલી છે, અને ઈસુ પ્રિસ્તની જ મિલકત છે.

૩. પ્રભુ ઈસુની ભયંકર સત્તાવહી, વેદનાઓ, અને વધસ્તંભ પરનું મૃત્યુ – એ બધાં માટે પ્રભુ ઈસુ “એક બાપિસ્મા” શબ્દપ્રયોગ વાપરે છે. એ કહે છે : “મારે એક બાપિસ્મા પામવાનું છે; અને તે પૂરું થાય ત્યાં સુધી હું કેવો સંકોચમાં આવેલો છું!” (લૂક ૧૨ : ૫૦). ‘બાપિસ્મા’ શબ્દના જે અનેક અર્થો બાઇબલમાં કરવામાં આવ્યા છે એમાંનો આ એક છે.

૪. પ્રિસ્તની પાછળ ચાલનારાઓએ જે બધાં સંકટો અને સત્તાવહીઓ વેઠવાનાં છે, તેને પણ “બાપિસ્મા” કહેવામાં આવ્યું છે. અહીં મંડળીનાં સંકટો અને સત્તાવહીઓ એ, પ્રભુ ઈસુએ બીજાંઓને માટે અને બદલે વેઠ્યું તેવાં નથી, પણ પ્રભુ ઈસુનાં દુઃખોની સંગતમાં વેઠેલાં સંકટો અને સત્તાવહીઆ. “ઈસુએ તેઓને કહ્યું કે..... જે ઘાલો હું પીઉં છું તે શું તમે પીઈ શકો છો? અને જે બાપિસ્મા હું લઉં છું, તે બાપિસ્મા, શું તમે લઈ શકો છો? અને તેઓએ કહ્યું કે, અમે તેમ કરી શકીએ છીએ. પણ ઈસુએ તેઓને કહ્યું કે, જે ઘાલો હું પીઉં છું તે તમે પીશો ખરા, ને જે બાપિસ્મા હું લઉં છું તે બાપિસ્મા તમે લેશો ખરા;....” (માર્ક ૧૦ : ૩૮,૩૯. વળી, જુઓ માથી ૨૦ : ૨૨, ૨૩).

૫. બાપિસ્મોસ (Baptismos) વડીલોના સંપ્રદાયો પ્રમાણોનું નહાવું-ધોવું, અને માટે આ બાપિસ્મોસ શબ્દ વાપર્યો છે. “કેમ કે ફરોશીઓ તથા બધા યહૂદીઓ વડીલોના સંપ્રદાય પાળીને હાથ સારી પેઠે ધોયા વિના ખાતા નથી; અને ચૌટેથી આવીને નાહ્યા

વિના તેઓ ખાતા નથી; અને વાટકા તથા ગાગરો તથા ત્રાંબાનાં વાસણ તથા ખાટલાઓને ધોવા હત્યાદિ બીજી ઘણી કિયાઓ પાળવાને તેઓએ સ્વીકાર્યું હતું.” (આધોયેલે હાથે (શિષ્યો) રોટલી કેમ ખાય છે? એ પ્રશ્ન. માર્ક ૭ : ૧-૫).

હિન્દુ ૬ : ૧, રમાં પણ આ શાબ્દ ‘બાપ્તિસ્મોસ’ છે : “અને નિર્જીવ કામો સંબંધીના પસ્તાવાનો તથા ઈશ્વર પરના વિશ્વાસનો, તથા બાપ્તિસ્માઓ સંબંધીના ઉપદેશનો....” (નિર્ગમન ૧૮ : ૧૦-૧૪. હિન્દુ ૮ : ૧૦).

૬. જળપ્રલય વખતે વહાણમાં જે આઠ જળ હતાં તેઓ જાણે કે આકસ્મિક મૃત્યુ, દટાવું, અને પુનરુત્થાન પામવું – એ બધાને માટે બાપ્તિસ્માની ઉપમા ૧ પિતર ઉ : ૨૧માં વાપરવામાં આવી છે.

૭. છજરાયલ લોકો રાતા સમુદ્રને પાર કરતાં વાદળાં અને સમુદ્ર મધ્યેથી ચાલ્યાં (નિર્ગ. ૧૪ : ૧-૩૧), એમાં તેઓ બાપ્તિસ્મા પામ્યાં. “આપણા સર્વ પૂર્વજો વાદળાની છાયા નીચે, સમુદ્રમાં થઈને પાર ગયા; અને તેઓ સર્વ મોશેના અનુયાયી થવાને વાદળામાં તથા સમુદ્રમાં બાપ્તિસ્મા પામ્યાઃ....” (૧ કોરિન્થી. ૧૦ : ૧-૨).

૮. પવિત્ર આત્માનું બાપ્તિસ્મા : (પ્રે.કૃ. ૨ : ૧-૧૩). “યોહાને પાણીથી બાપ્તિસ્મા કર્યું ખરું; પણ થોડા દિવસ પછી તમે પવિત્ર આત્માથી બાપ્તિસ્મા પામશો” (પ્રે.કૃ. ૧ : ૫).

૯. પવિત્ર આત્માથી તથા અભિનથી બાપ્તિસ્મા : યદ્દૂઢી પ્રજા પર જે મહા વિપત્તિ આવી પડનાર છે તે અભિનનું બાપ્તિસ્મા. માથી ૩ : ૧૧. લૂક ૩ : ૧૬.

કેટલીક મંડળીઓ બાળકોને બાપ્તિસ્મા આપવામાં માને છે, જ્યારે બીજી મંડળીઓ માત્ર પુખ્ત વયનાંને ૪, વિશ્વાસની કબૂલાત

પછી, બાપ્તિસ્મા આપે છે. બંને પક્ષો પોતાની રીત માટે બાઇબલને જ આધાર ગણે છે.

મુક્તિફોજ (સાલ્વેશન આર્મી) પાણીથી બાપ્તિસ્મા આપતા નથી. પણ 'ફોજ'ની ઘજા નીચે થઈને ઉમેદવારને પસાર કરે છે. કવેકરો (જ્યોર્જ ફોક્સને સ્થાપન કરેલ સોસાયટી ઓફ ફેન્ડર) નામના પથના માણસો) બાપ્તિસ્મામાં બિલકુલ માનતા નથી.

પ્રભુ ઈસુએ લીધેલું બાપ્તિસ્મા : માથી ઉ : ૧૩-૧૭. માર્ક ૧ : ૮-૧૧. લૂક ૩ : ૨૧-૨૨. યોહાન ૧ : ૨૮-૩૩. યોહાન બાપ્તિસ્તનું બાપ્તિસ્મા તો પસ્તાવાનું બાપ્તિસ્મા હતું. પ્રભુ ઈસુ તો નિષ્પાપ હતા. એમણે પસ્તાવાનું બાપ્તિસ્મા લેવાની શી જરૂર હતી?

પણ પ્રભુ ઈસુએ આ બાપ્તિસ્મા લીધું તેનો અર્થ, તેનું મહત્ત્વ અને તેનો હેતુ જુદાં જ હતાં, અને અજોડ હતાં. બીજા લોકો યોહાનનું બાપ્તિસ્મા લેતા હતા તેનાથી આ જુદું હતું; કારણ, ઈસુએ પાપ-કબૂલાત કરી નહોતી, અને કરવાનીયે નહોતી.

આ 'પ્રિસ્તી બાપ્તિસ્મા' પણ નહોતું. પ્રિસ્તી બાપ્તિસ્માનો અર્થ અને હેતુ આગળ આપેલા લખાણમાં આવી ગયો છે; એટલે આ પ્રિસ્તી બાપ્તિસ્મા નહોતું. આ બનાવનો મુખ્ય હેતુ અને અર્થ પ્રભુ ઈસુએ પોતે પોતાના શબ્દો દ્વારા જણાવી દીધો છે.

પ્રભુ ઈસુ યોહાન પાસે બાપ્તિસ્મા પામવા આવ્યા ત્યારે 'યોહાને તેમને વારતાં કહ્યું કે, "તમારાથી મારે બાપ્તિસ્મા પામવું જોઈએ, ને શું તમે મારી પાસે આવો છો?"' પણ ઈસુએ તેને ઉત્તર આપ્યો કે, "હમણાં એમ થવા દે. કેમ કે સર્વ ન્યાયીપણું એમ પૂરું કરવું આપણાને ઘટારત છે.'" ત્યારે યોહાને તેમને બાપ્તિસ્મા પામવા દીધું' (માથી ઉ : ૧૩-૧૫).

પ્રભુ ઈસુ 'સર્વ ન્યાયીપણું' એમ પૂરું કરવાની વાત કરે છે તે ક્યું ન્યાયીપણું? એ તો ધાર્મિક વિધિઓ પૂરા કરીને કે પાળીને ન્યાયીપણું પૂરું કરવાની પ્રભુ ઈસુ વાત કરે છે. મસીહ (ખ્રિસ્ત) તરીકેના પોતાના નિમાયેલા મિશનમાં (સૌંપાયેલા સેવાકાર્યમાં) જાહેર પ્રવેશ કરતાં પહેલાં મોશેના નિયમશાસ્ત્રે એ વિશે જે વિધિઓ ઠરાવેલા હોય તે પૂરા કરીને નિયમશાસ્ત્રના પાલનથી ન્યાયી ઠેરવાવાની પ્રભુ ઈસુ વાત કરે છે.

લેવીય કાયદાશાસ્ત્ર એમ જણાવે છે કે દરેક યાજક જ્યારે ત્રીસ વર્ષનો થવા આવે ત્યારે તેનો અર્પણવિધિ થાય (ગણના ૪ : ૩. લૂક ૩ : ૨૩). આ અર્પણવિધિમાં બે વિધિઓ સમાયેલા હતા : (૧) સ્નાનશુદ્ધિ, જેને માટે શબ્દ છે : બાપ્તિસ્મા. નિર્ગ. ૨૮ : ૪. લેવીય ૮ : ૬ અને (૨) અભિષેક. નિર્ગ. ૨૮ : ૭. લેવીય ૮ : ૧૨. (આખું બાઇબલમાંથી વાંચો : નિર્ગ. ૨૮ : ૧-૩. ૨૮ : ૧-૮. વળી, જુઓ લેવીય ૮ : ૬-૧૬). યોહાન બાપ્તિસ્તે પ્રભુ ઈસુને યરદન નદીમાં 'સ્નાન' કરાવ્યું, એટલે કે બાપ્તિસ્મા આખું અને આકાશ ઊંઘડી ગયું, અને ઈશ્વરે પોતે પવિત્ર આત્મા પ્રભુ ઈસુ ઉપર કબૂતરની પેઠે ઉતારીને તેમનો અભિષેક કર્યો (માથી ૩ : ૧૬-૧૭). અને આકાશવાણી થઈ કે, "આ મારો વહાલો દીકરો છે, અના ઉપર હું પ્રસન્ન છું." એમ વિધિઓ પ્રમાણેનું ન્યાયીપણું પ્રભુ ઈસુએ આ પ્રસંગ દ્વારા પૂરું થવા દીધું. પ્રભુ ઈસુ આ સમયે આશરે ત્રીસ વર્ષના હતા (લૂક ૩ : ૨૩).

પ્રભુ ઈસુ ઈશ્વરથી નિમાયેલા યાજક હતા, એટલું જ નહિ પણ તે સનાતન યાજક છે (ગી. શા. ૧૧૦ : ૪. હિન્દુ ૧૩ : ૧૧), અને ઉદ્ઘારના કાર્ય માટે ઈશ્વરે પવિત્ર આત્મા દ્વારા તેમનો અભિષેક કર્યો. (માથી ૩ : ૧૬. પ્રે. કૃ. ૪ : ૨૭. ૧૦ : ૩૮).

બાબિલ : (જુઓ, 'બાબિલોન').

બાબિલોન :

હિબ્રૂમાં બધે જ બાબિલ લખાયું છે, પણ એની ગ્રીક જોડણી બાબિલોન (Babulon) આપી છે, એટલે ગુજરાતી બાઇબલમાં બંને રૂપો (હિબ્રૂ 'બાબિલ' અને ગ્રીક 'બાબિલોન') વપરાયાં છે. હિબ્રૂ રૂપ તે મૂળરૂપ છે. એટલે 'બાબિલ' એનો અર્થ થાય છે 'ગૂંચવાડો'. પણ આ શહેર બાંધનાર નિમ્રોદ કદાચ એને બાબ=દ્વાર, છલ=દેવ. (દેવનું દ્વાર) કહ્યું હશે. ભાષાના આ સ્થળે થયેલા ગૂંચવાડા પછી હિબ્રૂઓને મન એ નામ 'બાલાલ' મૂળ સાથે જોડાયેલું રહ્યું 'બાલાલ' એટલે ગૂંચવાડો ઉભો કરવો.

પાછળથી બાબિલોન શિનઆર પ્રદેશનું (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૦. ૧૧ : ૨) અથવા ખાલદીઓના દેશનું પાટનગર બન્યું. અસલ શહેર ઈ. પૂર્વ ૨૨૩૦માં બંધાયું. શરૂઆતમાં એરેખ, આક્કાદ અને કાલ્નેહ મોટાં શહેરો હતાં, અને બાબિલ ગામનું હતું. પણ ઈ. પૂર્વ ૧૭૦૦ પછી એ બહુ ભવ્ય રાજ્યાની બની ગયું. એની તોતિંગ દીવાલો, લોખંડ અને પિતાળના એના દરવાજા, તથા એના ઝૂલતા બાગો, દુનિયાની અજાયબીઓ બની ગયાં. ઉત્પત્તિ અધ્યાય ૧૧નો બુરજ અહીં બાંધવામાં આવેલો.

બાબિલોન યુક્તિસ નદી પર આવેલું હતું, અને નિનવેહ તેગ્રિસ નદી પર હતું. બાબિલોન જેની રાજ્યાની હતું તે રાજ્ય પણ બાબિલોન રાજ્ય તરીકે ઓળખાતું; અને એ શહેર અને રાજ્યનો છતિહાસ સાથે સાથે ગૂંચાયેલો છે. નિનવેહ આસપાસનું રાજ્ય આશ્શૂરના રાજ્ય તરીકે ઓળખાતું. અને એક સમયે આ આખો જ વિસ્તાર મેસોપોટેમિયા (=બે નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ) તરીકે પણ ઓળખાતો.

નબુખાદનેસાર અને તેના પછી તેના બે વંશજના સમયમાં બાબિલોન વિશ્વસામ્રાજ્ય બન્યું હતું. અને ઈ. પૂર્વ ૬૦૬માં તેણે

યરુશાલેમ પર ચઢાઈ કરી હતી. અને ઈ.પૂર્વ પટ્ટમાં તેણે યહૂદિયાને જીતી લીધું, મંદિરનો નાશ કર્યો, અને લોકોને સોનારુપા સહિત બાબિલોન વર્ષ ગયો (દાનિયેલ ૧ : ૧-૩).

આ પ્રદેશ બાઇબલમાં જુદા જુદા સમયે જુદાં જુદાં નામે ઓળખાયો છે : શિનઆર (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૦. ૧૧ : ૨), બાબિલોન કે બાબિલોન કે બાબિલોનિયા, બાબિલ (દાનિયેલ ૧ : ૧), મેસો-પોટામિયા, આશ્શૂર (યશાયા ૧૮ : ૨૩, ૨૪); અને આજે ઈરાક.

બાલ : (હિન્દુ : બા-આલ=શેઠ અથવા ધણી).

ફિનિકે (ફિનિશિયન) લોકોના દેવો માટે સામાન્ય નામ. યહૂદી લોકો યહોવાની ભક્તિ કરતાં કરતાં આ બાલ દેવની પૂજામાં સરી જતા. બાલની પૂજા સાથે અનેક વિદેશી રીતરિવાજો અને જાતીય વ્યાખ્યાન સંકળાયેલાં હતાં.

ઘરના માલિક માટે પણ ‘બાલ’ શબ્દ વપરાતો (નિર્ગ. ૨૨ : ૭. ન્યાયા. ૧૮ : ૨૨). જમીનના માલિક માટે પણ એ શબ્દ વપરાતો (અયૂબ ૩૧ : ૩૮-૩૯). ઢોરોના માલિક માટે પણ વપરાતો (નિર્ગ. ૨૧ : ૨૮. યશાયા ૧ : ૩) વગેરે. શહેરોનાં કે માણસોનાં નામમાં પણ આ શબ્દ આગળના પ્રત્ય્ય તરીકે વપરાતો, જેમ કે બાલ-ગાદ, બાલ-હનાન, ઇત્યાદિ.

ફિનિશિયન લોકોના મુખ્ય નર દેવ માટે પણ આ નામ વપરાતું. ઉગારિત સ્થળેથી મળી આવેલી ભાટીની પાટીઓ પરથી જાણવા મળે છે કે કનાની દેવોમાં એ મુખ્ય હતો, અને બાલનો પિતા એલ હતો. એ એલ સર્વ દેવ-દેવીઓનો પિતા ગણાતો. તે ‘દાગોન’નો પણ દીકરો ગણાતો. (હિન્દુ : ‘દાગોન’=અનાજ). દાગોન તે જૂના કનાની અને મેસોપોતામિયાનો દેવ ગણાતો, અને એને ખેતીવાડીનો દેવ ગણવામાં આવતો. એમ બાલ પણ ખેતરોનો,

ફોરફાંકનો અને ઘેટાંબકરાંનો દેવ મનાતો. ફળદુપતાનો અને સંતાનો આપનાર દેવ પણ એ ગણાતો. એટલે જાતીય ભ્રષ્ટતા એની ભક્તિ સાથે સંકળાયેલી હતી.

બાલને વાદળ-વરસાદનાં તોફાનોનો દેવ પણ માનવામાં આવતો, એટલે તોફાનોનો દેવ 'હદાદ' અને 'બાલ' એક છે, એમ ગણીને કનાની પ્રજાઓ એની પૂજા કરતા. વાદળોની ગર્જનાઓ એની વાણી મનાતી.

એના યાજકો કે પૂજારીઓ એની પૂજા મંદિરમાં કરતા, અને હવામાન સારું હોય ત્યારે બહાર ખેતરોમાં અને કુંગરો પર એની ભક્તિ કરતા. એને ઉચ્ચસ્થાનો કહેવામાં આવતાં. જૂના કરારમાં આવાં ઉચ્ચસ્થાનોનો ઉલ્લેખ વારંવાર આવે છે. આ બાલ-પૂજામાં પ્રાણીઓ વધેરવામાં આવતાં, ધર્મવિવિધ તરીકેનાં જમણો રાખવામાં આવતાં, અને વિષયવાસનાભર્યા નાચ અને ગાણાં પણ થતાં, અને સાથે સાથે અશ્લીલ વર્તન અને જાતીય ભ્રષ્ટતા પણ સંકળાયેલાં હતાં. પર્વતીય વેદી પાસે લિંગ જેવો 'પવિત્ર સંભ' (મસ્સેબાઇ) અને પાસે જ અશોરાહનું યોનિરૂપ ચિહ્ન રાખવામાં આવતું. એ બંને માનવી ફળદુપતાનાં ચિહ્ન ગણાતાં.

પેલાં 'ઉચ્ચસ્થાનો'માં ઓરડીઓ રાખવામાં આવતી, અને એ ઓરડીઓ "પવિત્ર વેશ્યાધામો" હતાં. એમાં પુરુષ-વેશ્યાઓ (પુંમૈથુનીઓ) એટલે કે "કેદિશીમ", અને પવિત્ર સ્ત્રી-વેશ્યાઓ એટલે કે "કેદેશોથ" ફૂટણાખાનાં ચલાવતાં હતાં (૧ રાજ ૧૪ : ૨૩, ૨૪. ૨ રાજ ૨૩ : ૭). બાલની પૂજા સાથે સંકળાયેલો આ વ્યતિચાર, અતિ પવિત્ર અને ન્યાયી ઈશ્વરની કડક નીતિધોરણે ભક્તિ કરતી યદૂદી પ્રજા માટે ભારે આકર્ષણ અને ભયંકર ફાંદારૂપ બની જતો.

નીતિના પતનના સમયોમાં યદૂદીઓ પોતાનાં સંતાનોનાં

નામ સાથે 'બાલ'નું નામ જોડતા હતા, જેમ કે, યરુભ્બઆલ (ન્યાયા. ૭ : ૧), એશબાલ (૧ કાળ. ૮ : ૩૩), મરીબ-બઆલ (૧ કાળ. ૮ : ૩૪). પણ જ્યારે ધર્મજાગૃતિનો સમય આવતો અને લોકો યહોવા તરફ પણ ફરતા, ત્યારે એવાં નામોમાંથી 'બઆલ'વાળો ભાગ પડતો મૂકીને તેની જગ્યાએ 'બોશેથ' (એટલે કે 'શરમ') ઉમેરવામાં આવતો; જેમ કે, યરુભ્બઆલને બદલે 'યરુભ્બોશેથ' (૨ શમુ. ૧૧ : ૨૧), ઇશબાલને બદલે ઇશ-બોશેથ (૨ શમુ. ૨ : ૮), મરીબઆલને બદલે મરીબોશેથ (૨ શમુ. ૪ : ૪, ૮ : ૬, ૧૦).

બાલના નામ સાથે જોડેલાં કેટલાંક સ્થળોનાં નામ આ પ્રમાણે છે : બઆલ-ગાદ (=શુભ નસીબનો દેવ. યહો. ૧૧ : ૧૭), બઆલ-હામોન (=દોલતનો દેવ. ગી. ગી. ૮ : ૧૧), બઆલ-હાસોર (=બાલનું ગામ. ૨ શમુ. ૧૩ : ૨૩), બઆલ-મેઓન (=રહેઠાણનો દેવ. ગણના. ૩૨ : ૩૮), બઆલ-પેઓર (=ઉઘાડનો દેવ. પુન. ૪ : ૩), બઆલ-તામાર (= ખજૂરી અથવા પામ વૃક્ષનો દેવ. ન્યાયા. ૨૦ : ૩૩), અને અનેક બીજાં સ્થળો.

બાલજબુબ :

પલિસ્તીઓના એકોન શહેરમાં બાલદેવની પૂજા થતી હતી તેનું નામ. બાલદેવના નામનું એ માત્ર એક રૂપ હતું. બાલ આ રૂપમાં માખીઓ લાવનાર દેવ ગણાતો. એટલે માખીઓના ઉપદ્રવને તે શાંત પાડનાર કે દૂર કરનાર ગણાતો. પૂર્વના દેશોમાં માખીઓનો ઉપદ્રવ વ્યાપકપણામાં ફેલાતો રહેતો.

ઇજરાયલના બીમાર રાજા અહાજ્યાએ પોતાની માંદગી વિશે ખેપિયાઓ મોકલીને એકોનના દેવ બઆલ-જબુબની સલાહ શોધી હતી. એની સાલ હતી ઈ. પૂર્વ ૮૪૮ (૨ રાજા ૧ : ૨-૧૬).

ફરોશીઓ બાલજબુલ (બાલજબુલ)ને દુષ્ટાત્માઓનો સરદાર યા રાજા ગણતા હતા. (માથી ૧૨ : ૨૪). ફરોશીઓ પ્રભુ ઈસુ પર એવું દોષારોપણ કરતા હતા કે તે બાલજબુલની મદદથી માણસોમાંથી અશુદ્ધ આત્માઓ કાઢતો હતો. પણ પ્રભુ ઈસુએ એ વાતનો રદિયો આપતાં જણાવ્યું કે પોતે બાલજબુલ (બાલજબુલ)ની મદદથી માણસોમાંથી અશુદ્ધ આત્માઓને કાઢતો નથી (લૂક ૧૧ : ૧૮-૨૩).

સર્વ મૂર્તિપૂજાની પાછળ દુષ્ટાત્માઓ છુપાયેલા છે, એ વિશેની પ્રેરિત પાઉલની રજૂઆત જુઓ : ૧ કોરિન્થી. ૧૦ : ૨૦. “પણ હું કહું છું કે વિધરીઓ જે બલિદાન આપે છે તે તેઓ ઈશ્વરને નહિ, પણ ભૂતપિશાચોને (=દુષ્ટાત્માઓને) આપે છે.” (વળી, આગણ ૨૧ અને ૨૨ કલમો પણ જુઓ).

બાલજબુલ : (જુઓ, ‘બાલજબુલ’).

બાલજબુલ અથવા બાલજબુલ : (બાલજબુલ = બાલ ઈશ્વર; બાલજબુલ = માખીઓનો સરદાર). અશુદ્ધ અથવા ભૂડા આત્માઓનો સરદાર. નવા કરારમાં શેનાનને માટે પણ આ નામ વાપરવામાં આવ્યું છે (માથી ૧૨ : ૨૪-૨૭).

બાલ-પરાસીમ : (૨ શમુખેલ ૫ : ૨૦).

પાર નીકળનારનો સ્વામી અથવા પ્રભુ.

બુલ : (અનું બીજું નામ ‘મારચેશ્વાન’).

યહૃદી ધાર્મિક ક્લેન્ડરમાં આઈમો માસ, અને સરકારી ક્લેન્ડરનો બીજો માસ. એમાં ૨૮ દિવસ હોય છે. અંગ્રેજી ક્લેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અર્ધો ઓક્ટોબર અને આગલો અર્ધો નવેમ્બર આવે. આગલો વરસાદ શરૂ થાય. અનાજની વાવણી શરૂ. પુનર્નિયમ ૧૧ : ૧૪.

બેઉલાહ : (યશાયા ૬૨ : ૪).

(ખરું જોતાં 'બેઉલા' હોવું જોઈએ). એનો અર્થ થાય છે: 'સોહાગણા', એટલે કે 'પરણોતર'. જૂનો શબ્દ 'વિવાહિતા' વિવાહ પરથી બન્યો છે: અને વિવાહના બે અર્થ થાય છે : સગાઈ (વેવિશાળ), અથવા લગ્ન.

બેખમીર રોટલીનું પર્વ : (લેવીય ૨૩ : ૪-૮).

યહૂદી ધાર્મિક પંચાંગ પ્રમાણે દર વર્ષે પ્રથમ માસના (નીસાન અથવા આબીબના) પંદરમા દિવસથી માંડીને પૂરા સાત દિવસ સુધી બેખમીર રોટલીનું પર્વ પાળવાનું હતું. એટલું જ નહિ, ઘરમાં પણ ક્યાંયે ખમીર હોવું જોઈએ નહિ. પાસખા પર્વની સાંજથી જ આ પર્વ શરૂ થઈ જતું.

બેથલેહેમ : (=રોટલીનું ઘર).

યરુશાલેમથી હેબ્રોન અને ત્યાંથી ઇજિપ્સ (મિસર) જવાના ધોરી માર્ગ ઉપર આવેલું છે. અને યરુશાલેમથી દક્ષિણે પાંચ માઇલ (આઠ કિલોમિટર) દૂર આવેલું છે. સમુદ્રની સપાટીથી ૨૫૫૦ ફૂટ ઊંચાઈએ આવેલું છે, અને યરુશાલેમથીએ એકસો ફૂટ ઊંચું છે.

યાકોબની પત્ની રસ્તે મૃત્યુ પામતાં બેથલેહેમ પાસે તેને દાટવામાં આવી હતી. એ ધોરી માર્ગ એની કબર આવેલી છે. શરૂઆતમાં એ એફાથાહ તરીકે ઓળખાતું હતું (ઉત્પત્તિ ૩૫ : ૧૮, ૪૮ : ૭). અને બેથલેહેમ - એફાથાહ તરીકે પણ બાઇબલમાં ઓળખવામાં આવ્યું છે (મિખાઈ ૫ : ૨), અને બેથલેહેમ-યહૂદિયા તરીકે (૧ શમુઅલ ૧૭ : ૧૨), યહૂદિયાના બેથલેહેમ તરીકે (માથી ૨ : ૧), અને દાવિદના શહેર તરીકે (લૂક ૨ : ૪. યોહાન ૭ : ૪૨) પણ ઓળખાય છે. ઇજરાયલ પ્રજાએ પાલેસ્તાઈન

દેશનો કબજે લીધા પછી પણ એ જૂના નામે ઓળખાતું રહ્યું (રૂથ ૧ : ૨. ૪ : ૧૧. ૧ શમુ. ૧૭ : ૧૨. ૩૮. ૩૩. ૧૩૨ : ૬. મિખાહ ૫ : ૨, વગેરે).

દેશને કબજે લીધા પછી બેથલેહેમ યહૂદાના કુળને ફાળે આવ્યું (ન્યાયા. ૧૭ : ૭. ૧ શમુઅલ ૧૭ : ૧૨. રૂથ ૧ : ૧, ૨). બેથલેહેમના ઈઃસાને ધિફતાહ પછી ઈજરાયલનો ન્યાય કર્યો (ન્યાયા. ૧૨ : ૮). નાઓમીનો વર અને માહલોન અને કિલ્યોનનો પિતા અલીમેલેખ બેથલેહેમનો વતની હતો (રૂથ ૧ : ૧, ૨). રૂથ મોઆબણનો પતિ પણ બેથલેહેમનો હતો (રૂથ ૨ : ૧, ૪, ૧૧).

દાવિદ રાજાનો જન્મ પણ બેથલેહેમમાં થયો હતો, અને તેનો રાજ્યાભિષેક પણ અહીં જ થયો હતો (૧ શમુઅલ ૧૬ : ૧). દાવિદના ત્રણ શૂરવીરોએ આ બેથલેહેમના કૂવાનું પાણી દાવિદને માટે આપ્યું હતું (૨ શમુઅલ ૨૩ : ૧૫). આજે પણ બેથલેહેમમાં ચાં કૂવો બતાવવામાં આવે છે.

પ્રભુ ઈસુનો જન્મ પણ બેથલેહેમમાં થયો હતો (માથી ૨ : ૧) બેથલેહેમની ધર્મશાળા, જેમાં યોસેફ તથા મરિયમને ઉત્તરવાની જગા મળી નહોતી, એ ધર્મશાળા બહુ જૂની હતી, અને દાવિદ રાજાના મિત્ર બાર્ઝિલ્લાયના પુત્ર કિલ્હામે (૨ શમુઅલ ૧૮ : ૩૭) બંધાવી હતી એમ કહેવાય છે. એક ઉત્તરી આવેલી વાત એમ બતાવે છે કે પ્રભુ ઈસુનો જે જગાએ જન્મ થયો હતો તે જ જગાએ દાવિદનો પણ જન્મ થયો હતો. પ્રભુ ઈસુ પોતાના ધર્મ-સેવાના ગાળામાં બેથલેહેમ ગયા હોય એવું સુવાતારોમાં જણાવ્યું નથી. હેરોદ રાજાના હુકમથી બેથલેહેમનાં નર-બાળકોને મારી નાખ્યાં (માથી ૨ : ૧૬. સરખાવો, ધિર્મયા ૩૧ : ૧૫. મિખાહ ૫ : ૨).

બીજું એક બેથલેહેમ ગામ જબુલૂનના વિસ્તારમાં આવેલું હતું (યહો. ૧૮ : ૧૫). હાલ નાઝરેથથી ઈશાન ખૂણો ૭ માછલ

(૧૧.૩ કિ. મિ.) પર આવેલા બેછત-લાહમ નામના આવેલા સ્થળો આ જબૂલુનવાળું બેથલેહેમ આવેલું હતું.

બેથાનિયા : (= ખજૂરીનું ઘર).

અંગ્રેજમાં એને બેથાની કહેવામાં આવે છે તે બરાબર નથી. એનું ખરું નામ બેથાનિયા છે. જેતુન પહાડના દક્ષિણ ઢોળાવ પાસે (માર્ક ૧૧ : ૧) આવેલું છે. યરુશાલેમથી પૂર્વમાં લગભગ બે માઠલ (૩.૨ કિ.મિ.) દૂર આવેલું છે. અત્યારે તો મોટર બસ દ્વારા જઈ શકાય છે. યરુશાલેમથી યરેખોના રસ્તા પર આવેલું છે. ત્યાં અગાઉ ખજૂરીનાં ઘણાં ઝાડ હતાં, એટલે એને આ નામ આપવામાં આવ્યું હશે.

લાજરસ અને તેની બહેનો માર્થા અને મરિયમ અહીં રહેતાં હતાં. પ્રભુ ઈસુ અવારનવાર આ ઘરમાં પરોણા તરીકે આવતા હતા. પ્રભુ ઈસુના જીવનના ઘણા બધા બનાવો આ ગામ સાથે સંકળાયેલા છે. ચાર દિવસથી મરી ગયેલા લાજરસને પ્રભુ ઈસુએ અહીં જીવતો કર્યો હતો. અહીં નીચે ઉત્તરવાનાં કેટલાંય પગથિયાંવાળી લાજરસની કબર બતાવવામાં આવે છે. હું તેમાં ઉત્તર્યો હતો. હાલ મરિયમ-માર્થિના કહેવાતા ઘર પર મંદિર બાંધેલું છે. તદ્દન નાનું ગામ છે. હાલ એને 'ઓલ-આજારિયા' (લાજરસની જગ્ગા) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. યોહાન ૧ : ૨૮માં બેથબારાને બદલે 'બેથાનિયા' નામ આપ્યું છે. એ બીજું કોઈ 'બેથાનિયા' હશે; માર્થા-મરિયમવાળું નહિ.

માર્થા ૨૧ : ૧૭. ૨૬ : ૬. માર્ક ૧૧ : ૧, ૧૧, ૧૨, ૧૪ : ૩. લૂક ૨૪ : ૫૦. યોહાન ૧૧ : ૧. ૧૨ : ૧.

બેથેર પર્વત : (=વિચ્છેદન, ધૂટા પડવું). ગી. ગી. ૨ : ૧૭.

લબાનોન પર્વતમાં આવેલી પર્વતીય હારમાળા. વળી, ગી.

ગી. ૮ : ૧૪માં આપેલો "સુગંધી દ્રવ્યોનો પર્વત" પણ આ જ બેથેર પર્વત હશે.

બેથેલ :

અખ્રાહમે અહીં બેથેલમાં વેદી બાંધી હતી (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૮). વળી યાકોબે પણ અહીં વેદી બાંધી હતી (ઉત્પત્તિ ૨૮ : ૧૦-૨૨). અહીં યાકોબને સ્વર્ગથી જમીન સુધીની સીડી ટેખાઈ હતી, અને દૂતો એની ઉપર ચડતા-ઉત્તરતા હતા. બેથેલ એટલે "ઈશ્વરનું ઘર". ત્યાં તેણે પથ્થર ઊભો કર્યો, અને તેલથી અભિષેક કર્યો; અને એમ પોતાનું અર્પણ ઈશ્વરને કર્યું. હારાનથી યાકોબ પાછો ફરે છે ત્યારે તે શખેમથી આવે છે, અને ફરી પથ્થર ઊભો કરે છે (ઉત્પત્તિ ૩૫ : ૧-૮, ૧૪-૧૫. વળી, જુઓ ૨૮ : ૧૮-૧૯).

બેથેલ=ઈશ્વરનું ઘર. યરુશાલેમથી બાર માછલ (૧૮.૨) કિ.મી) દૂર ઉત્તરે આવેલું હતું (ઉત્પત્તિ ૨૮ : ૧૮). બિન્યામીનના કુળને એ સૌપાયું હતું, પણ પાછળથી યોસેફનો વારસો બન્યું હતું (ન્યાયા. ૧ : ૨૨-૨૬). એફાઈમના વારસાહક્કના સીમાડા પાસે જ એ આવેલું હોઈ, રાજ્યના જ્યારે ભાગલા પડ્યા ત્યારે ઉત્તરના રાજ્યમાં (દશ કુળો સાથે; ઇજરાયલના રાજ્યમાં) તે ગયું. અહીં કરારકોશ લાવવામાં આવ્યો હતો (ન્યાયા. ૨૦ : ૨૬-૨૮). ઇજરાયલ લોકોના ચુકાદા આપવા માટે શમુઅલે ત્રણ કર્યેરીનાં સ્થળ રાખ્યાં હતાં, તેમાં બેથેલ એક હતું (૧ શમુઅલ ૭ : ૧૬). યરોબઆમે પોતાના રાજ્યમાં બે સ્થળે વેદીઓ બાંધી, અને સોનાના વાધરડાની મૂર્તિઓ ઊભી કરી, એમાં બેથેલ એક હતું (૧ રાજા ૧૨ : ૨૮-૩૩). યોશિયા રાજાએ એ સર્વ મૂર્તિપૂજા દૂર કરી (૨ રાજા ૨૩ : ૧૫-૨૦).

આજે એ સ્થળે બૈતીનનાં ખંડર જોવા મળે છે. છેક ઈ. પૂર્વ ૨૧મી સદીથી ત્યાં વસવાટ શરૂ થયો હતો.

બેર-શોભા :

આ વેદી ઈસહાકના જીવન સાથે ખાસ વણાયેલી છે. ઈશ્વરે ઈસહાકને અહીં દર્શન આપ્યું, અને પોતે અબ્રાહમ સાથે જે કરાર કર્યા હતા તે બધાનું પુનરુચ્ચારણ કરીને એ કરારો ઈસહાક સાથે પણ સ્થાપ્યા (ઉત્પત્તિ ૨૬ : ૩-૫). એ પછી યાકોબે પણ અહીં બલિદાન આપ્યું હતું, અને ઈશ્વરે તેને અહીં દર્શન દીધું હતું (ઉત્પત્તિ ૪૬ : ૧-૪). (વળી, જુઓ ઉત્પત્તિ ૨૧ : ૩૩).

બેર-શોભા = સમનો ફૂવો, અથવા સાતનો ફૂવો. પાલેસ્તાઈનનું છેક દક્ષિણો આવેલું શહેર, એટલે છેક ઉત્તરના “દાનથી બેર-શોભા” સુધી એવી કહેવત બની ગઈ હતી. ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને મૃત સરોવર વચ્ચેના પ્રદેશમાં એ આવેલું હતું. અહીં ફૂવો ખોદવામાં આવ્યો હતો, અને અબ્રાહમ તથા અબિમેલેખ રાજા વચ્ચે કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, એ ઉપરથી ‘બેર-શોભા’ નામ પડ્યું (= સમનો ફૂવો) (ઉત્પત્તિ ૨૧ : ૩૧). અબ્રાહમ અને ઈસહાકનું એ મનપસંદ સ્થળ હતું (ઉત્પત્તિ ૨૬ : ૩૩). એસાવે પોતાનો જ્યેષ્ઠપણાનો હક્ક યાકોબને વેચ્યો, ત્યારે ઈસહાક અહીં બેર-શોભામાં રહેતો હતો.

આ પ્રદેશ સિમયોનના કુળને મળ્યો હતો (૧ કાળ. ૪ : ૨૮). એલિયા અહીં નાસી આવ્યો હતો.

બેલ્યાલ : (૨ કોરિંથી. ૬ : ૧૫).

અત્યાર અગાઉનાં ગુજરાતી બાઇબલોમાં જૂના કરારમાં પુન. ૧૩ : ૧૩. ન્યાયા. ૧૮ : ૨૨. ૨૦ : ૧૩. ૧ શમુઅલ ૧ : ૧૬. ૧૦ : ૨૭ વગેરે સ્થળે ‘બલીયઆલપુત્રો’ કે ‘બલીયઆલપુત્રી’ શબ્દો હતા. એની જગાએ હવે ‘નકામા’ કે ‘નકામી’ શબ્દો છે. આ બલીયઆલપુત્રો/પુત્રી એ કોઈ વિશેષનામ કે કુળસંશા નથી. એનો

અર્થ માત્ર 'નકામા' (નકામી) અથવા 'તોફાની' કે 'અંધાધૂંધી ફેલાવનારા' થાય છે. પણ નવા કરારમાં (૨ કોરિંથી. ૬ : ૧૫) 'બેલ્યાલ' વાપર્યું છે, તે 'શોતાન' માટે વપરાયું છે. શોતાનમાં સર્વ પ્રકારની ભૂંડાઈ પરિપૂર્ણ રીતે સમાયેલી છે.

બોળ :

માગીઓએ બાળઈસુને ચરણો બોળ ધર્યું હતું (માથી ૨ : ૧૧). અરબસ્તાનનાં ખાસ જાડનો એ ગુંદર છે. એની વાસ મધુરી હોય છે. એ ખૂબ કીમતી હોય છે. (ગી. ગી. ૧ : ૧૩). દવાના રસાયણ માટે પણ વપરાય છે (માર્ક ૧૫ : ૨૩). યહૂદીઓ દફન માટે શબને તૈયાર કરવામાં બોળ વાપરતા. નીકોદેમસ લગભગ ૧૦૦ શેર બોળ તથા અગરનું મિશ્રણ ઈસુના શબને લગાડવા લાવ્યો હતો (યોહાન ૧૮ : ૩૮).

૮

ભજનસ્થાનો (ઇજરાયલનાં) :

ઇજરાયલ લોકોનાં ભજનસ્થાનોમાં આપણે યરુશાલેમનું નામ સાંભળીએ છીએ. પણ એ ઉપરાંત શિલોહમાં શમુઅલને મંડપમાં સેવા માટે સૌપવામાં આવ્યો હતો (૧ શમુઅલ ૧ : ૩, ૭, ૮, ૩ : ૩). ગિલ્બાલ (યહો. ૪ : ૧૮ અને આમોસ ૪ : ૪), (૧ શમુઅલ ૭ : ૧૬). બેથેલ (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૮, ૩૫ : ૧૫) વગેરે કેટલાંય બધાં આવાં સ્થળો વિશે વાંચીએ છીએ. ત્યાં આવાં કેટલાંક ભજનસ્થળો હતાં! અને જુદા જુદા સમયે તે બદલાતાં રહેતાં હતાં!

ઇજરાયલનાં ભજનસ્થળો વિશે મેં અન્ય સ્થળે લઘ્યું છે. આ ભજનસ્થળો સમયે સમયે બદલાતાં રહ્યાં છે, પણ દાવિદ રાજાની કારકિર્દીના પાછલા સમયથી યરુશાલેમ એકલું ૪ ભજન-સ્થળ

તરીકે ચાલુ રહ્યું છે. આ બધાં સ્થળો વિશે ટૂંકમાં જોઈએ.

ધર્મપિતૃઓ અને મોશેના સમયમાં ધાર્મિક સ્થળો :

ધર્મપિતૃઓ અખાહમ, ઇસહાક અને યાકોબના સમયમાં તેઓએ કનાન દેશના વિસ્તારમાં અનેક વેદીઓ બાંધી હતી. જે સ્થળોએ ઈશ્વરે તેમને દર્શન દીધાં કે ઈશ્વર સાથે તેમને સાક્ષાત્કાર થયો તે તે સ્થળે તેમણે વેદીઓ બાંધી અર્પણ ચઢાવ્યાં, માનતાઓ માની, અને ઈશ્વરની આગળ પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી. એમાંની કેટલીક આપણો જોઈએ.

જુઓ : શાખેમ, બેથેલ, મામરે, બેર-શેબા, અને મુલાકાતમંડપ. ઇજરાયલ લોકોએ કનાન દેશ જીતી લીધા પછી સ્થાપેલાં

આરાધનાનાં જુદાં જુદાં સ્થાનો :

જુઓ : ગિલ્ગાલ, શિલોહ, મિજ્ઝપાહ, અને ઓફાહ (ન્યાયા. ૬) - અહીં ગિદ્યોનને ઈશ્વરના દૂતનું દર્શન થયું. પછી દાન : (ન્યાયા. ૧૭ અને ૧૮) આખરે મૂર્તિપૂજાનું ધામ બન્યું. પછી પરુશાલેમ.

'ભયંકર રોગ તેના અવયવોનો નાશ કરશો' (અયૂબ ૧૮ : ૧૩).

આ વાક્યમાં 'ભયંકર રોગ' માટે હિંબૂમાં "મૃત્યુનો પ્રથમજનિત" અર્થવાળો શબ્દ છે. એ એનો અર્થ સૌથી ભયંકરમાં ભયંકર રોગ, અથવા સૌથી વધુ પ્રાણધાતક રોગ થાય છે. એટલે જ એને મૃત્યુનો પ્રથમજનિત કહ્યો છે.

"ભલુંભૂં જાણારાં ઈશ્વરના જેવાં" :

ઉત્પત્તિ ૩ : ૫ માં શોતાન હવાને કહે છે : "કેમ કે ઈશ્વર જાણો છે કે તમે ખાશો તે જ દિવસે તમારી આંખો ઉધડી જશો, ને તમે ઈશ્વરના જેવાં ભલુંભૂં જાણારાં થશો." તેમ જ

૩ : ૨૨માં આદમ-હવાના પતન પછી ઈશર કહે છે : “જુઓ, તે માણસ આપણામાંના એકના સરખો ભલુંભૂંદું જાગનાર થયો છે.” તો ‘ઈશરના જેવાં ભલુંભૂંદું જાગનારાં’ એટલે શું? પાપ કરવાથી માણસ ઈશરના જેવું કેવી રીતે બની શકે? પાપ કરવાથી તો માણસ શેતાન જેવું થાય!

આદમ અને હવા ઉત્પત્ત કરાયાં તે સમયે તેઓ પાપરહિત અને નિર્દોષ બાળક જેવાં નિર્દોષ હતાં. જેમ નાના બાળકને ભલા કે ભૂંડાનું કંઈ જ ભાન હોતું નથી. - તે ભલા અને ભૂંડાના બેદ પારખી શકતું નથી એવાં જ તે બંને જણ હતાં. ભલું શું કે ભૂંડું શું તેનો બેદ તેઓ જાગતાં નહોતાં.

ઈશર અને આકાશી દૂતો ફક્ત ભલા અને ભૂંડાના બેદ પારખી શકતા હતા. એટલે શેતાને હકીકત તો સાચી જ કહી કે ઈશર જેમ ભલુંભૂંદું જાણો છે, તેમ તમે પણ ખાવાથી ઈશરની જેમ ભલુંભૂંદું જાગનારાં થશો. પણ હકીકત સાચી હોવા છતાં એ માત્ર છેતરામણાભર્યું કથન હતું.

ઈશર તો ઈશર હોવાથી એના જ્ઞાન દ્વારા ભલું કે ભૂંડું જાણો છે. ઈશરને ભલું કે ભૂંડું પારખવાની દર્શિ પામવા ભલા કે ભૂંડાના અંગત અનુભવમાં ઉત્તરવાની જરૂર હોતી નથી. પણ આદમ અને હવા તો નિર્દોષ હતાં. ભલુંભૂંદું જાગાવાની વિવેકબુદ્ધિ તેમનામાં ખીલી નહોતી. એટલે શેતાન જ્યારે પરીક્ષણ લાવે છે ત્યારે તેમાં તેઓ લપસી પડે છે. આ તેમનો અંગત અનુભવ બને છે. હવે તેમનાં આત્મચક્ષુઓ ભૂંડાઈને અંગત અનુભવથી પારખી શક્યાં છે, અને એનાં ભૂંડાં પરિણામો હથોડાની જેમ, તેમના હદ્યના પટ ઉપર જોરજોરથી ઠોકીઠોકીને નેતિક સભાનતાની જાણ કરે છે. આમ ઈશરની જેમ તેઓ ભલાભૂંડાના જ્ઞાનવાળાં અથવા તો નેતિક સભાનતાવાળાં બન્યાં.

પણ આમાં શેતાને તેમને ખરેખરાં છેતર્યા! તેઓ ઈશ્વરના જેવાં ભલુંભૂંડું પારખનારાં બન્યાં ખરાં, પણ ઈશ્વર જેવાં નિષ્કલંક તેઓ ન થયાં. આવા ભયંકર પરિણામ વિશે શેતાને તેમને જાણ કરી નહોતી. આમ પાપના અંગત અનુભવ દ્વારા તેઓ ઈશ્વરની જેમ ભલુંભૂંડું પારખનાર બન્યાં ખરાં, પણ ઈશ્વરની જેમ પુણ્યવાન કે પવિત્ર તેઓ બન્યાં નહિ; એટલું જ નહિ, પણ આપખણે પવિત્ર બનવાની શક્યતા તેમનામાં તલમાત્ર રહી નહિ. પાઉલ એ પરથી કહે છે : “દયચ્છવાનું તો મારામાં છે, પણ સારું કરવાનું મારામાં નથી. કેમ કે જે સારું હું દયચ્છું છું તે હું કરતો નથી; પણ જે ભૂંડું હું દયચ્છતો નથી તે હું કર્યા કરું છું.” (રોમન ૭ : ૧૮, ૧૯). આમ, ઈશ્વર જેવાં બનવા જતાં શેતાનનું માનવાથી તેઓ દુઃખી દુઃખી બની ગયાં.

હા, ઈશ્વર જેવાં ભલુંભૂંડું જાણનારાં, જતાં ઈશ્વર જેવાં નિષ્કલંક તથા પવિત્ર તેઓ બની શક્યાં હોત. શેતાન જ્યારે પરીક્ષણ લઈને આવ્યો ત્યારે તેઓ શેતાનથી દૂર ભાગી ગયાં હોત, અને પોતાની પસંદગીથી પ્રભુની આજ્ઞા પાળવાનું પસંદ કર્યું હોત, તો તેઓ એ અંગત પસંદગીના અંગત અનુભવ દ્વારા ઈશ્વરના જેવાં ભલુંભૂંડું જાણનારાં તો બન્યાં જ હોત, અને વધારામાં તેઓ ઈશ્વરની જેમ પવિત્ર, નિષ્કલંક બન્યાં હોત. આવી અંગત પસંદગી કરી હોત તો તેમની બાળક જેવી નિર્દોષતા (ભલુંભૂંડું જાણવાની ઊણપ) ગઈ હોત અને પવિત્ર બન્યાં હોત.

પતિત માનવી હવે તો, માત્ર બલિદાન થયેલા તથા મૃત્યુંજ્ય બનેલા ખ્રિસ્ત પર શ્રદ્ધા લાવવાથી નવો જન્મ પામે, અને એનામાં આવેલા “ખ્રિસ્તના સ્વભાવ” (ખ્રિસ્તના આત્મા યા પવિત્ર આત્મા) દ્વારા પવિત્ર બની શકે (હિન્દુ ૨ : ૧૧).

‘ભલુંભૂંડું જાગવાનું વૃક્ષ’ : (જુઓ, ‘જીવનનું વૃક્ષ’).

‘ભલુંભૂંડું જાગવાનું વૃક્ષ’ અને ‘જીવનનું વૃક્ષ’ એ શું છે? શું એ ખરેખરાં જાડ હતાં? - કે માત્ર ઉપમાઓ હતી? શું એ જાડોનાં ફળોના ગુણધર્મ ‘મૃત્યુ’ અને ‘જીવન’ હતાં? ભલુંભૂંડું જાગવાનું વૃક્ષને સ્ત્રીપુરુષના જાતીય વ્યવહાર સાથે સંબંધ ખરો? જેમ કેટલાક કહે છે તેમ?

ઉત્પત્તિ ૨ : ૮-૧૭માં આ બધી વિગત આપી છે. આ બંને વૃક્ષ વાડીની વચ્ચમાં ઉગાવવામાં આવ્યાં હતાં (ઉત્પત્તિ ૨ : ૮). તે વૃક્ષો ઉપમાઓ નહિ, પણ ખરેખરાં વૃક્ષ હતાં. અને જેમ અન્ય વૃક્ષોના ફળની જેમ જ એમના ફળો હતા. અંદર લઘ્યું છે : “યહોવા દેવે ભૂમિમાંથી સર્વ પ્રકારનાં વૃક્ષ જેનાં ફળ જોવામાં સુંદર તથા ખાવામાં સારાં છે તેઓને, ને વળી વાડીની વચ્ચમાં જીવનનું વૃક્ષ, તથા ભલુંભૂંડું જાગવાનું વૃક્ષ પણ ઉગાવ્યાં.” ભલુંભૂંડું જાગવાના વૃક્ષના ફળ વિશે પણ હવાનો અભિપ્રાય તૃ : ઇમાં એવો જ આપ્યો છે : “અને તે વૃક્ષનું ફળ ખાવાને વાસ્તે સારું, ને જોવામાં સુંદર, ને જ્ઞાન આપવાને છથ્થવાજોગ એવું એ વૃક્ષ છે.”

‘ભલુંભૂંડું જાગવાનું વૃક્ષ’ એ સાચુકલું જાડ હતું. અને એના ફળમાં કોઈ એવો ગુણ નહોતો કે જેને લીધે એ ખાવાથી માણસ મૃત્યુ પામે. એમાં કોઈ જાદુઈ કે માનસિક અસરો ઉપજાવે એવો પણ કોઈ ગુણ નહોતો. વળી, કુદરતી અને ભૌતિક ફળ આત્માનું મૃત્યુ તો નિપજાવી શકે જ નહિ. યાદ રાખીએ કે ઈશ્વરે છ દિવસમાં જે બધું બનાવ્યું તેને ‘સારું’, ‘ઉત્તમ’ અને ‘ઉત્તમોત્તમ’ કહ્યું હતું. એ બધાંમાં કશું જ મૃત્યુકારક કે નુકસાનકારક નહોતું. માત્ર આદમ-હવાના પાપ પછી શાપની અસરોથી સૂચિ શાપિત બની (ઉત્પત્તિ ૩ : ૧૭-૧૮. રોમન ૮ : ૨૦-૨૩), એટલે આ જાડનું ફળ કોઈ અશુભ અસરો ઉપજાવે તેવું નહોતું. એમાં માણસને માટે

મૃત્યુ લાવનાર શારીરિક અને આત્મિક મૃત્યુ લાવનાર એક જ બાબત હતી, - ઈશ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન. ઈશ્વરે “તે માણસને એવો હુકમ આપ્યો કે, વાડીના હરેક વૃક્ષ પરનું ફળ તું ખાયા કર; પણ ભલુંભૂંકું જાગ્રવાના વૃક્ષનું તારે ખાવું નહિં; કેમ કે જે દિવસે તું ખાશે તે જ દિવસે તું મરશે જ મરશે” (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧૬, ૧૭).

ઈશ્વરની આજ્ઞા તોડવી તેમાં જ પાપ હતું. એ જાડની કોઈ ખાસ પ્રકૃતિ નહોતી. તો પ્રશ્ન થાય છે કે ઈશ્વરે શા માટે એવી આજ્ઞા આપી? જો એવી આજ્ઞા ન આપી હોત તો આજે દુનિયાની હાલત છે તે ન હોત! પણ આ તો “ચોર કોટવાળને દંડે” એના જેવો પ્રશ્ન થયો!

પશુપંખીઓને નથી આપું એવું અદ્ભુત દાન ઈશ્વરે માણસને આપું. ઈશ્વરે માણસને મુક્તેચ્છા આપી. માણસને સ્વતંત્રતા બક્ષી. પોતે જે છઢે તે પ્રમાણો કરે. પસંદગી કરવાની શક્તિ આપી. યંત્રો અને જડ પદાર્થો બહારની દરમિયાનગીરી, બહારની દોરવણી કે બહારના બળ પ્રમાણો હાલે છે, ચાલે છે, અને ફરે છે. જીવસૂચિ એટલે કે પશુપંખીઓ અને જીવજંતુઓ, ઈશ્વરે તેમની અંદર મૂકેલી વૃત્તિઓ અને વલણોથી જ દોરવાય છે; જ્યારે માત્ર માણસ સ્વતંત્ર મુક્તેચ્છા પ્રમાણો પસંદગીઓ કરે છે, અને તે પ્રમાણો વર્તે છે.

પણ જો મુક્તેચ્છા અથવા નેતિક, આત્મિક અને શારીરિક પસંદગી કરવાના બે માર્ગો કે અનેક માર્ગો કે દિશાઓ જ ન હોય, તો ‘મુક્તેચ્છા’ની ઉત્તમ બક્ષિસનો કોઈ અર્થ રહ્યો ન હોત. એટલે જ ઈશ્વરે મુક્તેચ્છાનું ઉત્તમ દાન કે બક્ષિસ આપી; પણ સાથે સાથે પસંદગી કરવાના બે માર્ગ પણ આપ્યા. જેથી માણસ પોતાની મુક્તેચ્છા સ્વતંત્ર રીતે વાપરે. એક માર્ગ હતો : ઈશ્વરની આજ્ઞા શિરોમાન્ય રાખી ફળ ન ખાવું; અને બીજો માર્ગ હતો : ઈશ્વરની

આજી ભલે રહી! હું મારી સ્વતંત્ર મુક્તેચ્છા તથા સમજભુદ્ધિ વાપરીને ફળ ખાઈશ. આ સાપ (સાપના ઇપમાં શોતાન) કહે છે તે સાચુંયે હોય! કદાચ સાપ-શોતાન કહે છે એવો એમાં લાભ છુપાયેલોયે હોય! ભલે, મેં મારો નિર્ણય કર્યો છે; મુક્તેચ્છા વાપરી છે. થનારી હોય તે થાય. જોઈ લઈશું. હું 'આ' ફળ ખાઈશ જ. પરીક્ષણ આવ્યા અગાઉનો 'નિર્દોષ' માણસ ઊલટો રીતે પોતાની મુક્તેચ્છા વાપરી શક્યો હોત. પરીક્ષણ, અને પસંદગીના બીજા માર્ગને નકારી કાઢીને પોતાની મુક્તેચ્છા વાપરીને તેણે ઈશ્વરની આજીને જ પસંદ કરી હોત, તો એ માણસ 'પાપી' બનવાને બદલે 'પવિત્ર' બન્યો હોત. આપણે જાણતાં કે અજાણતાં, દરરોજ મુક્તેચ્છા વાપરીને હરધડીએ પસંદગી કર્યે જ જઈએ છીએ. શમુઅલ કહે છે ને કે 'પોતાની વાણી પળાયાથી યહોવા જેટલો રાજી થાય છે, તેટલો દદનાર્પણથી તથા યજ્ઞોથી તે થાય છે શું? જો, યજ્ઞ કરતાં આજીપાલન સારું છે' (૧ શમુઅલ ૧૫ : ૨૨). પ્રભુ ઈસુ પણ કહે છે : "જો તમે મારા પર પ્રેમ રાખો છો, તો મારી આજીઓ પાળશો" (યોહાન ૧૪ : ૧૫). ઈશ્વર કોઈની મુક્તેચ્છાની સામે જોરજુલમ કરતા નથી; વિનંતીઓ-કાકલૂદીઓ કરે છે.

હવે, આ જાડ વિશેના પ્રશ્નનો બીજો ભાગ જોઈએ : "ભલુંભૂં જાણવાના વૃક્ષને સ્ત્રીપુરુષના જાતીય વ્યવહાર સાથે સંબંધ ખરો કે નહિ?" ના, બિલકુલ નહિ. ઘણાં વર્ષાં ઉપર ગુજરાતમાં એક આગેવાન પ્રિસ્તી માણસ મંડળીના જુવાનોને બાઇબલ શીખવતા હતા. તેમણે આવો ખુલાસો કર્યો : "વાડીની વચ્ચમાં" આ વૃક્ષ હતું. શરીર તે વાડી છે, અને પુરુષ અને સ્ત્રીનાં જાતીય અંગો શરીરના વચ્ચલા ભાગમાં છે. અને આદમ અને હવાએ શોતાનના પરીક્ષણમાં પડીને વાડીની વચ્ચેના વૃક્ષનું ફળ ખાયું, એટલે કે બંને જણે જાતીય શરીરસુખ માણ્યું, અને ઈશ્વરનો શાપ વહોયો.

આગેવાનનો આ બાઇબલ-ખુલાસો તદ્દન ખોટો હતો, અને બાઇબલ શિક્ષણની વિરુદ્ધનો હતો. કેમ? તે જોઈએ :

જાતીય અંગો ઈશ્વરે જ ઉત્પત્ત કર્યા છે. અને પાપપ્રવેશ પહેલાં, એટલે કે પ્રથમથી જ ઈશ્વરે આદમ-હવાને આશીર્વાદ અને આદેશ આપ્યો કે, “સફળ થાઓ, ને વધો, ને પૃથ્વીને ભરપૂર કરો...” (ઉત્પત્તિ ૧ : ૨૮). એમાં અરસપરસ જાતીય શરીરસંબંધ કરવા, સંતાનો પેદા કરવા, માણસજીતને વધારવા, અને પૃથ્વીને ભરી દેવા ઈશ્વરે તેમને આશીર્વાદ અને આદેશ આપ્યા. હિંદુમાં એ શબ્દો વ્યાકરણની દિષ્ટિએ ‘આજ્ઞાયો’ છે. અને એ આજ્ઞા પાછળ હેતુ છે. પતન પહેલાં એ આશીર્વાદ આપ્યો હતો, એટલે પતિપત્નીનો જાતીય શરીરસંબંધ એ પાપ નથી; ગેલટો ઈશ્વરચીંદ્રો પવિત્ર નિર્મળ સંબંધ છે.

જ્યારે ઈશ્વરે આદમને પહેલવહેલો બનાવ્યો ત્યારે તે ઉભયલિંગી હતો. હવા આદમના શરીરમાં જ હતી. બાઇબલના જ શબ્દો લઈએ : “દેવે માણસને ઉત્પત્ત કર્યું, તે દિવસે દેવની પ્રતિમા પ્રમાણો તેણે તેને બનાવ્યું. પુરુષ તથા સ્ત્રી તેણે તેઓને ઉત્પત્ત કર્યા; અને તેઓને આશીર્વાદ દીધો, ને તેઓની ઉત્પત્તિને દિવસે તેણે તેઓનું નામ “આદમ પાડ્યું” (ઉત્પત્તિ ૫ : ૧, ૨). પણ સહવાસ, સંગત અને સહાયને માટે તેમને ધૂટાં પાડ્યાં, એટલે કે ઉભયલિંગી આદમમાંથી સ્ત્રી(હવા)ને અલગ કરી.

પતિપત્ની વચ્ચેનો જાતીય શરીરસંબંધ, આપણો જોયું તેમ, અને બાઇબલ શીખવે છે તેમ, પવિત્ર અને નિર્મળ છે. જો આદમ-હવાનું પતન ના થયું હોત તોયે, ઈશ્વરના આશીર્વાદ અને આદેશ મુજબ તેમનો જાતીય શરીરસંબંધ થાત, સંતાનો થાત, અને પૃથ્વીને ભરપૂર કરત. પાપરહિત અવસ્થામાં એવાં સંતાનો થયાં હોત, તો તેઓ પાપરહિત, નિર્દોષ અને પવિત્ર

હોત. પણ પાપપ્રવેશ પછી સંતાનો થયાં, એટલે આખીયે આદમજાતનું પાપી છે.

બીજું એક વાત : પતિપત્નીના જાતીય શરીરસંબંધના ત્રણ હેતુ છે : (૧) પ્રજોત્પત્તિનો હેતુ. પણ એનો એટલો જ હેતુ નથી. (૨) પતિપત્ની ‘એક દેહ’ બને, અને ‘એક દેહ’ના પ્રેમની ચરમ સીમા તેઓ માણે. પતિપત્ની વચ્ચે પ્રેમ બાંધે (હિન્દુ ૧૩ : ૪. નીતિવચ્ચનો ૫ : ૧૫-૧૮); અને (૩) વ્યભિચાર ન પ્રવેશે માટે (૧ કોરિંથી. ૭ : ૧-૫). જાતીય આકર્ષણ અને જાતીય શરીરસંબંધની છચ્છા એ ઈશ્વરી દાન છે. પણ પતિપત્નીના સંબંધની બહાર આ છચ્છા સંતોષવી એ પાપ છે. એમાં પુરુષ કે સ્ત્રીની સામી જાતિ પર ફૂદાંદિ તે પણ પાપ છે (માથી ૫ : ૨૮).

ત્રીજું એક વાત : પશુપંખીઓ અમુક ચોક્કસ સમયે ઝાતુમાં આવે છે, કે ‘ગરમી’માં આવે છે. અને તે વખતે તેઓ વિરુદ્ધ જાતિ તરફ જાતિ સંબંધ માટે આકર્ષાય છે. એ વૃત્તિ કે વલણથી તેઓ દ્ઘોરવાય છે. પણ માણસજાતમાં એવું ઝાતુમાં આવવું કે ‘ગરમી’માં આવવું ‘હોતું’ નથી. ઈશ્વરે એને મુક્તેચ્છા અને સમજબુદ્ધિ આપી છે. તે વાપરીને પતિપત્ની શરીરસંબંધ માણે, જેથી એ સંબંધ ડવસખોરી ન બને, કે સામા પાત્રને ન તલપાવે, કે એના પ્રત્યે નિષ્કર્ષ ન બને.

ચોથી એક વાત : ઈશ્વરે એક પુરુષ અને તેને માટે એક સ્ત્રી બનાવી. અને ઈશ્વરનો નિયમ આજ સુધી એ જ રહ્યો છે - એક પતિ માટે એક પત્ની. આખી દુનિયાની પુરુષ અને સ્ત્રીની વસતી ૧,૦૦૦ પુરુષે ૮૭૫ થી ૮૯૧ સ્ત્રીના પ્રમાણમાં રહી છે. અને જો અલગ અલગ દેશોની વસતી જોઈએ, તો પણ પુરુષ-સ્ત્રીનું પ્રમાણ એ જ રહ્યું છે. એટલે બહુપત્નીપણું કે ઘડા પતિ એ ઈશ્વરની વ્યવસ્થા સામેનું પાપ છે. અખ્રાહમે સારાહ ઉપરાંત હાગારને લીધી, એ પાપ જ છે. દાવિદ અને શાલોમોને અનેક પત્નીઓ કરી

તે પાપ છે. બાઇબલ એની સામે ઢાંકપિછોડો કરતું નથી. મુસ્લિમ ભાઈઓને ચાર પત્ની કરવાની ધૂટ છે, એ પણ ઈશ્વરની વ્યવસ્થાની વિરુદ્ધનું છે.

ભાગળ / ગો :

(ગીતશાસ્ત્ર ૨૪ : ૭, ૮. યશાયા ૪૫ : ૧, ૨. ઇત્યાદિ. લૂક ૭ : ૧૨) એ બધી જગાએ 'ભાગળ' નહિ, પણ 'દરવાજો/જા' જોઈએ (અગાઉની આવૃત્તિઓમાં).

ભારોટિયો : (ગ્રીક : ડોકોસ = પાટડો, મોભ).

'ભારવટ' અથવા 'ભારવટિયો'. ઘરનો મોભ. ઘરનો આ મોભ આખા ઘરનો ભાર ઉપાડે છે એટલે એને 'ભારવટિયો' કહે છે. "કાટ(કાઠમાળ)માંથી ભારોટિયો તેને સામો જવાબ આપશો" (હબાક્કુક ૨ : ૧૧); સામાની આંખમાં તો માત્ર તણખલું છે, જ્યારે પોતાની આંખમાં તો મોભ (પાટડો, ભારવટિયો) છે! તોયે બીજાની આંખનું તણખલું કાઢવા જાય છે! (માથી ૭ : ૩, ૫) તણખલા માટે ગ્રીક : કાર્ફોસ = જીણી ૨૪, રૂની ૨૪કણ જેવું.

ભૂતપિશાચોને (દુષ્ટ આત્માઓને) : ૧ કોરિંથી. ૧૦ : ૨૦.

આ કલમમાં ગુજરાતીમાં છે કે, "વિધર્માઓ જે બલિદાન આપે છે તે તેઓ દેવને નહિ, પણ ભૂતપિશાચોને આપે છે; અને તમે ભૂતપિશાચોનો સંગ કરો, એવી મારી ઇચ્છા નથી." મૂળ ગ્રીકમાં "ભૂતપિશાચો" માટે 'દાયમોનિઓઇસ' (daimonios) અને બીજી વાર 'દાયમોનિયોન' (daimonian) છે. એટલે 'દુષ્ટાત્માઓને' અને 'દુષ્ટાત્માઓ' થાય છે. અંગ્રેજમાં demons (ડીમન્સ) છે. 'ભૂતપિશાચો' એ તરજુમો ભૂલભરેલો છે. ભારતમાં જેને 'ભૂત' કહેવાય છે, એવો અર્થ નવા કરારમાં છે જ નહિ. રોમન કેથોલિક

તરજુમામાં ‘અપદેવતાઓ’ છે. નવા હિંદીમાં (૧૯૭૮) ‘દુષ્ટાત્માઓ’ છે.

ભૂતો : (જુઓ, અશુદ્ધ આત્મા).

ભૂવો : (પુન. ૧૮ : ૧૦-૧૨).

આવા શબ્દો માટે જુઓ, “મોહિની લગાડનાર.”

મ

મનાશશાનું કુળ અને એફાઇમનું કુળ :

મનાશશા અને એફાઇમ તો યૂસફના દીકરા હતા. જ્યારે ઇજરાયલનાં બાર કુળોનાં નામ તો યાકોબના બાર દીકરાઓ પરથી પડ્યાં. પણ યૂસફને ‘બમણો હિસ્સો’ મળનાર હતો - જ્યેષ પુત્રને બમણો હિસ્સો મળે. અને યૂસફ જ્યેષ નહોતો, છતાં તેને જ્યેષ ગણ્યો હતો (૧ કાળ. ૫ : ૧-૨). એટલે એના બંને દીકરા કુળપતિઓ બન્યા. જ્યારે યૂસફને નામે કુળનું નામ નથી પડ્યું. બીજું કે યાકોબે કહ્યું હતું : “...એફાઇમ તથા મનાશશા, તેઓ મારા છે; રેઉબેન તથા શિમયોનની પેઠે તેઓ મારા થશે” (ઉત્પત્તિ ૪૮ : ૫).

મરણકારક પાપ :

પહેલા યોહાન ૫ : ૧૬, ૧૭માં આમ લખ્યું છે : “મરણકારક નથી એવું પાપ જો કોઈ પોતાના ભાઈને કરતો જુઓ તો તેણે માગવું, એટલે મરણકારક નથી એવું પાપ કરનારાઓને માટે ઈશ્વર તેને જીવન આપશે. મરણકારક એવું પણ પાપ છે; તે વિશે હું કહેતો નથી કે વિનંતી કરવી. સર્વ અન્યાય પાપ છે; અને મરણકારક નથી એવું પણ પાપ છે.”

વિશ્વાસી જન જ્યારે પાપ કરે ત્યારે તેણે ઈશ્વરની આગળ પાપકબૂલાત કરી લેવી જરૂરી છે. પણ જો વિશ્વાસી જન એ પાપમાં

ચાલ્યા જ કરે તો ઈશ્વર તેને સોટી મારે છે, જેથી તે સીધા રસ્તા પર આવે. પણ જો સોટી વારંવાર વાગ્યા કરે છતાં તે જન પાપ-કબૂલાત ન જ કરે, તો ઈશ્વર તેને શારીરિક મૃત્યુ દ્વારા ઘેર બોલાવી લે, એ અનું પાપ અને માટે મૃત્યુકારક પાપ થયું.

પહેલા કોરિંથી. ૫ : ૨, ૫ પ્રમાણે એવા વિશ્વાસી જનના આ પાપ માટે ઈશ્વરને વિનંતી ન કરતાં તેને “તેના દેહના નાશને સારુ શેતાનને સૌંપવો.” “દેહનો નાશ” એટલે દેહનો હસ્તીલોપ નહિં, પણ કંઈ તો શારીરિક પીડા અથવા મૃત્યુ.

બાકી સર્વ પાપ સરખાં જ છે. બાઇબલ નાનાં અને મોટાં એવાં પાપના ભાગ પાડતું નથી.

આ પાપ માટે ઈશ્વર તે વિશ્વાસી જનને નરકે નાખી દેશે નહિં. એ માણસ પ્રિસ્તને સૌંપાયેલો છે, અને તેનું તારણા (ઉદ્ધાર) તે ખોશે નહિં. એટલું જ કે ઈશ્વર તેને શારીરિક મૃત્યુ દ્વારા ઘેર તેડાવી લે છે, જેથી તે વધુ પાપ કરે નહિં. (આના અનુસંધાનમાં જુઓ ૧ કોરિંથી. ૧૧ : ૩૦. ‘ઉંઘ’ શબ્દ બાઇબલમાં વિશ્વાસી જનના મૃત્યુ માટે વપરાયો છે.

મરશે જ મરશો :

બાઇબલમાં લઘું છે, “કેમ કે જે દિવસે તું ખાશે તે જ દિવસે તું મરશે જ મરશો” (ઉત્પત્તિ ૨ : ૧૭). જે દિવસે માણસ ભલુંભૂં જાગવાના વૃક્ષનું ફળ ખાશે તે જ દિવસે, બેશક, તે ચોક્કસ મરશે જ મરશો. એમાં મીનમેખ ફરક નહિં. આ શબ્દોમાં ત્રીપાંખી મૃત્યુ સમાયેલું હતું. આદમ અને હવાએ આ ફળ ખાધું તે જ સમયે એમનો આત્મા મરી ગયો. ઈશ્વર સાથેની સંગત તૂટી. એ આત્મિક મૃત્યુ હતું. (૨) વળી, દૈહિક મૃત્યુ પણ તેમનામાં તે જ ઘડીએ પ્રવેશ્યું. તેઓ અમર ઉત્પત્ત કરાયેલાં હતાં, પણ આ ફળ ખાવાને લીધે મૃત્યુની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ ગઈ. તેમના શરીરના અનેક પ્રકારના કોશો મરવા લાગ્યા, અને

અમુક સમયે (આદમ ૮૩૦ વર્ષે) મૃત્યુ પામ્યાં. મૃત્યુની અસર નીચે બધાં માણસો આવેલાં હોઈને બાળક માના ઉદરમાં હોય છે ત્યારથી જ મૃત્યુની પ્રક્રિયા એનામાં શરૂ થઈ જાય છે. (૩) પાપનું સૌથી મોટું પરિણામ એ તો 'બીજું મરણ' (પ્રકટીકરણ ૨૦ : ૬) છે. એ અનંતકાળિક મૃત્યુ છે. એમાં માણસ ઈશ્વરની સંગતથી સર્વકાળ માટે દૂર ગેહનામાં દુઃખ અને વેદના ભોગવતો રહેશે.

મરેલાંને માટે બાપ્તિસ્મા લેવું :

૧ કોરિંથી. ૧૫ : રદ્દમાં પાઉલ લખે છે : “જો એમ ન હોય તો જેઓ મૂખેલાંને સારુ બાપ્તિસ્મા પામ્યા, તેઓનું શું થશે? જો મૂખેલાંનું પુનરુત્થાન થતું જ નથી, તો તેઓને માટે લોકો શા સારુ બાપ્તિસ્મા પામે છે?” મૂખેલાંને માટે બાપ્તિસ્મા પામવું એટલે શું?

આ કલમનો સો ટકા સંતોષકારક ખુલાસો હજી મળ્યો નથી. બધા મળીને લગભગ ૩૦ જેટલા જુદા જુદા ખુલાસાઓ રજૂ કરવામાં આવે છે. કોઈ એક ખુલાસા પર વધુ ભાર મૂકે છે. પાઉલ આ આખા અધ્યાયમાં પુનરુત્થાનની આવશ્યકતા અને ખાતરી પર દલીલો રજૂ કરે છે. આ કલમ પણ એક દલીલ તરીકે આપી છે. આપણો કેટલાક ખુલાસા પર નજર નાખીએ.

(૧) મરેલાંને બદલે બાપ્તિસ્મા : આ દલીલ રજૂ કરનારા એમ કહે છે કે કોરિંથમાં તે સમયે એક રીતરસમ ચાલતી હતી. કોઈ પ્રિસ્તી શ્રદ્ધાળું બાપ્તિસ્મા પામ્યા વગર મરી જાય, તો બીજો કોઈ તેને બદલે બાપ્તિસ્મા પામે. આવાં બાપ્તિસ્મા ઈસવી સનની બીજી સદીમાં થતાં હતાં, પણ તે માર્સોનીઓ જેવા કેટલાક દુર્મત (પાખડ) સંપ્રદાયોમાં જ ફક્ત થતાં. પરંતુ પાઉલ આ પત્ર લખે છે તે પહેલી સદીમાં તો આવાં બાપ્તિસ્મા થતાં હોય એવાં કોઈ એધાણ મળતાં નથી. બાપ્તિસ્મા બાબતના વહેમમાંથી બાપ્તિસ્મા એક જાદુ છે એવી આ માન્યતા પાંગરી. જો કોઈ બાપ્તિસ્મા પામ્યા વગર મરી જાય, તો

વિશ્વાસીઓ માટે સ્વર્ગમાં જે મહા આનંદનો વારસો રાખી મૂકવામાં આવ્યો છે તેમાં તે પ્રવેશ પામી શકશે નહિ; એ આનંદનો તે ભાગીદાર થઈ શકે નહિ. પોતાનું સગુંવહાલું કે ભિત્ર આ આનંદમાંથી બાકાત ન રખાય, માટે જીવતાં સગાં કે ભિત્ર એ મરેલાને બદલે બાપ્તિસ્મા પામતાં. આજ સુધી અંગલીકનો અને રોમન કેથોલિકોમાં ખ્રિસ્તી ઘરનું કોઈ માણસ - અને ખાસ કરીને બાળક - બાપ્તિસ્મા પાયું ન હોય અને મરવા પડ્યું હોય, તો જલદી જલદી તેને બાપ્તિસ્મા અપાવી દે છે, એના જેવું જ.

આખા અધ્યાયમાં પાઉલ “હું” અને “આપણો” એમ પહેલો પુરુષ વાપરે છે, જ્યારે આ કલમમાં ત્રીજો પુરુષ વાપર્યો છે : ‘જેઓ’, ‘તેઓનું’, ‘લોકો’, વગેરે. આવી માન્યતા ધરાવનાર કેટલાક લોકો પુનરુત્થાનમાં માનતા નહોતા, એટલે પાઉલ એમ કહેવા માગે છે કે, જો મૂખેલાં પાછાં ઊઠતાં નથી, તો તેઓને બદલે બાપ્તિસ્મા પામવાનો શો અર્થ? પાઉલ આવા રિવાજનો માત્ર ત્રીજા પુરુષમાં ઉલ્લેખ કરે છે (દલીલ માટે); પણ એ રિવાજને તે માન્યતા આપતો નથી. આફ્ઝોઈ બાર્કલે અને એવા કેટલાક આ દલીલને માન્ય રાખે છે.

(૨) મરેલાને ખાતર બાપ્તિસ્મા : બીજાઓના જીવંત શબ્દોની કે મૃત્યુની સાક્ષી દ્વારા જેઓએ ખ્રિસ્તનો સ્વીકાર કર્યો, તેઓ પેલાં મરી ગયેલાંના પ્રેમને ખાતર કે સન્માનને ખાતર બાપ્તિસ્મા લે છે, એ વિશે અહીં પાઉલ લખે છે, એવું કેટલાકનું માનવું છે. (આપણામાંના ઘણાં જરૂર બીજાઓની સેવા, પ્રાર્થનાઓ, આંસુઓ, આશાઓ, સાક્ષી કે પ્રેમ દ્વારા ખ્રિસ્તની પાસે લેવાયાં છીએ.) અહીં પણ પાઉલની દલીલ લાગુ પડે છે કે જો મૂખેલાંનું પુનરુત્થાન નથી, તો અગાઉ સાક્ષી આપીને કે આપણાને ખ્રિસ્તની પાસે લાવીને મરી ગયાં તેઓએ પાછાં ઊઠવાનાં નથી, અને તેઓની સાક્ષીને ખાતર બીજાં જેઓએ

બાપ્તિસ્મા લીધું, તેઓ પણ ઊઠવાનાં નથી, તો બાપ્તિસ્મા લેવાનો શો અર્થ રહ્યો? - કારણ, બાપ્તિસ્મા તો મરણ પામવું, દટાવું અને પાછા ઊઠવાનું પ્રતીક છે. જો પાછા ઊઠવાનું જ નથી, તો બાપ્તિસ્માનો કંઈ અર્થ રહેતો નથી.

(૩) મૂખેલા શહીદોની કબર ઉપર બાપ્તિસ્મા લેવું : આ કલમમાં 'માટે' કે 'સારુ' શબ્દ વાપર્યો છે તેનો મૂળ ગ્રીક શબ્દ 'હુપર' છે, અને એના બે અર્થ થાય છે : સ્થળ દર્શાવવા એ શબ્દ વપરાયો હોય, તો તેનો અર્થ 'ઉપર' થાય છે; અને જો વ્યક્તિ કે વસ્તુના સંદર્ભમાં એ શબ્દ વપરાયો હોય, (અને બહુધા એ રીતે આ શબ્દ વપરાયો છે) તો એનો અર્થ 'ને બદલે', 'ના વતી' થાય છે. આ બીજા અર્થવાળી દલીલ આપણે સૌ પ્રથમના ખુલાસામાં જોઈ ગયા.

'હુપર'ના પહેલા અર્થ પ્રમાણો, એટલે કે સ્થળ દર્શાવવા, 'ઉપર'ના અર્થમાં વિશ્વાસની સાક્ષી આપતાં આપતાં શહીદ બનેલા - મરી ગયેલા વિશ્વાસીની કબર ઉપર કહે છે કે કેટલાક બાપ્તિસ્મા વિશેષ છે એમ તેઓ માનતા. તેઓ અદૃશ્ય શાહેદોની વાદળાંતુપી ભીડની વચ્ચે બાપ્તિસ્મા લેવાનો મહિમા ગણે છે. આવો ખુલાસો કેટલાક આપે છે, પણ એમાં કંઈ વજૂદ દેખાતું નથી; કેમ કે પાઉલ આ પત્ર લખે છે ત્યારે હજુ પ્રિસ્તીઓની સત્તાવહી પૂરજોસમાં શરૂ થઈ નથી, એટલે ઘણા શહીદો હોઈ શકે નહિં.

(૪) મંડળીમાં મૂખેલાનું ખાલી પડેલું સ્થાન લેવા બાપ્તિસ્મા પામવું : 'હુપર'નો બીજો અર્થ અહીં પણ લાગુ પાડી શકાય. આ ખુલાસો રજૂ કરનારા અભ્યાસીઓ લશકરની ઉપમા રજૂ કરે છે. લડાઈના મોરચા ઉપર પહેલી હરોળમાં રહીને લડનારા મરી જાય - ખપી જાય, ત્યારે તરત જ પાછળની હરોળના સેનિકો આગલી હરોળમાં ખાલી પડેલાં સ્થાન લે, એમ જ મંડળીમાં સેવા આપતાં આપતાં બુગુર્ગો વિરામ પાખ્યા, તેમનું સ્થાન બાપ્તિસ્મા પામીને

નવા ભરતી થયેલા જુવાનો લેવા આવે છે. આ મુજબ સ્કોર્ટિલ્ડ આવો ખુલાસો આપે છે : “જો મૂખેલાં પાછાં ઉઠવાનાં નથી, તો પછી ભરણ પામેલાં વિશ્વાસીઓની ખાલી પડેલી જગાઓ લેવા માટે પ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરવાનો અને બાપ્તિસ્મા પામવાનો શો અર્થ રહ્યો? જો ભરણ પછી જીવન ન હોય, તો જીવનના લાભ શા માટે ગુમાવવા?”

(૫) ક. બાપ્તિસ્મા લઈને થોડી વારમાં ભરી જવું : ગ્રીક શબ્દ ‘હુપર’ પરથી બેન્ગલ જેવા આવો અર્થ તારવે છે અથવા આ પ્રમાણે વાંચે છે. બેન્ગલ કલમનું વાચન આ પ્રમાણે કરે છે : ‘મૂખેલાં’ ઉપર (તરત જ ઉપર) બાપ્તિસ્મા પામવું, એટલે કે બાપ્તિસ્મા પામીને તરત મૂખેલાંમાં ભળી જવું. બાપ્તિસ્મા પામવાના તેમના શ્રમનો બદલો તેમને એટલો જ મળે છે કે તેઓ કાયમને માટે મૂખેલાંમાં ભળી જાય છે.

ખ. મૃત્યુકાળ સમય સુધી બાપ્તિસ્મા મુલતવી રાખવું, અને મૃત્યુ પૂર્વ થોડી વાર પર જ બાપ્તિસ્મા લેવું : પુરાણી મંડળીમાં કેટલાક લોકો બાપ્તિસ્મા લેવાનું છેક મૃત્યુ સમય સુધી મુલતવી રાખતા.

(૬) ‘મૂખેલાં’ શબ્દ માત્ર બાપ્તિસ્માનું પ્રતીક ભારપૂર્વક દર્શાવવા વાપર્યો છે : આ આખી કલમમાં પાઉલ બાપ્તિસ્માના પ્રતીકની જ વાત કરે છે, અને શારીરિક મૃત્યુ પામેલાં વિશે તે અહીં બોલતો કે વિચારતો નથી. બાપ્તિસ્મા એ તો પ્રિસ્તની સાથે મૃત્યુ પામવું, દટાવું, અને પુનરુત્થાન પામવું. એટલે બાપ્તિસ્મા લેનાર મૂખેલા છે, – પ્રિસ્તમાં મૂખેલા છે. આ પરથી દલીલ આમ સ્પષ્ટ થાય છે કે બાપ્તિસ્મામાં તો ભરણ, દટાવું અને ઉત્થાન પામવું સમાયેલાં છે; પણ જો મૂખેલાંનું પુનરુત્થાન ન હોય તો બાપ્તિસ્માનો અર્થ અધૂરો રહે છે, અને એટલે બાપ્તિસ્મા લેવામાં કંઈ અર્થ રહેતો નથી (જુઓ, રોમન ૬ : ૧-૧૧).

(૭) કલમના વિરામચિહ્નનું સ્થાન ખસેડવા સૂચવતો ખુલાસો : આ ખુલાસો ધરાવનારાનું કહેવું છે કે આપણે તો મૂળ ગ્રીકમાં લખાયેલા પાઠનો

અંગ્રેજુ, ગુજરાતી કે અન્ય તરજુમો જ વાપરીએ છીએ. અને એ મૂળ ગ્રીક પાઠનો સો ટકા ચોક્કસ અર્થ આપણા તરજુમાઓમાં ન ઉત્તર્યો હોય તો? આજથી લગભગ ૨૦૦૦ વર્ષ ઉપર વપરાતા શ્રીકાન્દ્રાર્થ, રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ, ઇત્યાદિનું આપણને સાચું ભાન છે કે કેમ? બીજી બાબત, અસલ ગ્રીક પાઠમાં વિરામચિહ્નો હતાં જ નહિ. પાછળથી બાઇબલઅભ્યાસીઓએ વિરામચિહ્નો ઉમેર્યા. આમ કરવામાં કોઈ ખોટી જગ્યાએ વિરામચિહ્ન મુકાઈ ગયું હોય તો જુદો જ અર્થ નીકળે.

આ ઉપરથી કેટલાકનું માનવું છે કે આ રહ્મી કલમમાં વિરામચિહ્નના ફેરફારની જરૂર છે. તેઓ અંગ્રેજમાં વિરામચિહ્નનો આવો ફેરફાર કરે છે : “What shall they do that are being baptised? It is for the dead (for corpses) if the dead (dead people) rise not.” ગ્રીક વાક્ય ગોઠવણી પ્રમાણે ગુજરાતીમાં આખી રચના આ પ્રમાણે થઈ શકે : “જો એમ હોય તો જેઓ બાપ્તિસ્મા પાખ્યા તેઓનું શું થશે? મૂઽએલાંને (મુડદાંને) માટે જ? – જો મૂઽએલાં (મરી ગયેલાં) માણસોનું પુનરુત્થાન થતું નથી, તો તો પછી મૂઽએલાંને (મુડદાંને) માટે લોકો શા માટે બાપ્તિસ્મા વે છે?” ગ્રીક શબ્દ ‘નેકોન’નો અર્થ “મૂઽએલાં” પણ થાય, અને ‘મુડદાં’ પણ થાય. આમ, સરળ ગુજરાતીમાં આખા વાક્યનો અર્થ આવો થયો : “જો એમ હોય તો જેઓ બાપ્તિસ્મા પાખ્યાં તેઓનું શું થશે? તેઓ કાયમ મુડદાં રહેવા જ બાપ્તિસ્મા પાખ્યાં એમ થયું ને! તો પછી મુડદાં જ બનવા માટે શા સારુ લોકો બાપ્તિસ્મા પામે છે?”

અથીયે સરળ રીતે અને અંદરની જ ભાષા લઈને ગુજરાતીમાં આમ પણ થઈ શકે : “જો મૂઽએલાં ઊઠતાં નથી તો બાપ્તિસ્મા પામવાનો શો અર્થ? અને કાયમ મુડદાં જ બની રહેવા લોકો શા સારુ બાપ્તિસ્મા લેતા હશે?”

મર્મો (રહસ્યો) : અં. મિસ્ટરીઝ. ગ્રીક : મુસ્તેરિયોન.

નવા કરાર પ્રમાણે, સમજુ ન શકાય એવી બાબતોને મર્મ

અથવા રહસ્ય તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા નથી, પણ ઈશ્વરની કોઈ યોજના કે ઈશ્વરનો હેતુ જે તેમના મનમાં તો અનાદિકાળથી હોય, પણ માણસને તે જણાવ્યો ન હોય, અને ફક્ત જ્યારે એ 'યોજના' કે 'હેતુ' જાહેર કરવાનો સમય આવે ત્યારે જ ઈશ્વર તે જણાવે, એ 'યોજના' યા 'હેતુ' નવા કરારની ભાષામાં 'મર્મ' કહેવામાં આવે છે.

એવા અગિયાર મર્મો છે; અને તે "ઈશ્વરના મર્મો" તરીકે ઓળખાય છે. એમાંના આઠ મર્મો સંત પાઉલ મારફતે પ્રગટ કરવામાં આવ્યા, એક મર્મ પ્રિસ્તની મારફતે પ્રગટ થયો, અને બાકીના બે મર્મ સંત યોહાનને પ્રગટ કરવામાં આવ્યા. આ અગિયાર મર્મ નીચે પ્રમાણો છે – વધુ વિગતવાર એ વિશે જાણવું હોય તો જુઓ, લેખકનું પુસ્તેક 'બાઇબલનો વિવેચનપૂર્વ માહિતીકોશ', ભાગ ૧લો, પ્રકરણ XXVII, પૃ. ૨૮૮.

- (૧) દેહધારીપણાનો મર્મ. ૧ તિમોથી ૩ : ૧૬.
- (૨) વ્યક્તિના અંતરમાં પ્રિસ્તના વસવાનો મર્મ. (આમાં રોમન કેથોલિક તરજુમો વધારે સારો છે.) કલોસી ૧ : ૨૬-૨૭.
૨ : ૨૦.
- (૩) પ્રિસ્તના શરીરરૂપી મંડળીમાં યહૂદીઓ અને વિધર્મીઓના એકીકરણાનો મર્મ. એફેસી ૩ : ૩-૬.
- (૪) સાત તારા અને દીવીઓનો મર્મ. પ્રકટી. ૧ : ૧૨-૨૦.
- (૫) આકાશના રાજ્યના મર્મો. માથી ૧૩ : ૧૦-૧૧.
- (૬) જીવતા સંતોના ગગનગમનના મર્મ. ૧ કોરિંથી. ૧૫ : ૫૧-૫૨.
- (૭) હજરાયલ પ્રજામાં આવેલી કઠિનતા(અંધાપા)નો મર્મ. રોમન ૧૧ : ૨૫.
- (૮) ભૂંડાઈનો મર્મ (ગુજ. અધર્મની ગુપ્ત અસરો). ૨ થેસ્સા.
૨ : ૩-૧૨.

- (૮) મહાન બાબિલોનનો મર્મ. પ્રકટી. ૧૭ : ૪-૬.
- (૯) પ્રિસ્તની કન્યારૂપી મંડળીનો મર્મ. એફેસી. ૫ : ૨૩-૨૨.
- (૧૧) પાપને કારણે વિખૂદું પડેલું સર્વ કંઈ પ્રિસ્તમાં પાછું મેળવી લેવાનો મર્મ. એફેસી ૧ : ૮, ૧૩.

મસીહ :

હિન્દુ શબ્દ. એનો અર્થ “અભિષિક્ત.” આવનાર તારનાર માટે આ જિતાબ હતો. ગ્રીકમાં એનું સમાંતર રૂપ ‘પ્રિસ્ત’ (પ્રિસ્તોસ) છે. એનો અર્થ પણ ‘અભિષિક્ત’ છે. જૂના કરારમાં પ્રબોધકોએ એ તારનારના આવવા વિશે ભવિષ્યવાણીઓ ભાખી હતી.

મંડળી :

મૂળ ગ્રીકમાં ‘એકલેસિયા’ (=બહાર નીકળી આવવા તેડાયેલા). ‘એક’ = બહાર; ‘કાલેઓ’ = તેડાયેલા. રોમન કેથોલિક (ગુજરાતી) બાઇબલમાં ‘ધર્મસંધ’ શબ્દ વાપર્યો છે.

બાઇબલ શિક્ષણ પ્રમાણે ‘મંડળી’ એટલે વિશ્વાસ કરનારાં તથા તારણ પામેલાં માણસોનો સમૂહ. માત્ર બાપ્તિસ્મા પામેલાં માણસોના સમૂહને માટે ખરી રીતે મંડળી શબ્દ વાપરી શકાય નહિ. બાપ્તિસ્મા લીધું હોય પણ તારણ પાખ્યાં ન હોય, અને નવા જન્મનો અનુભવ ન પાખ્યાં હોય, તેવાં માણસોને ઈશ્વરની મંડળીનાં સભ્ય ગણી શકાય જ નહિ.

મંડળી માટે મૂળ ગ્રીક ભાષામાં ‘એકલેસિયા’ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, અને એ પરથી ગુજરાતીમાં કોઈ કોઈ વાર મંડળી માટે ‘કલિસિયા’ શબ્દ વપરાય છે. હિન્દીમાં તો તે રૂઢ્ય્યોગ બની ગયો છે. આ ‘એકલેસિયા’, અથવા ‘મંડળી’ એટલે અલગ કરાયેલા લોકો. જગત, જેનો અધિકારી અને દેવ શેતાન છે, એ જગતમાંથી અલગ કરાયેલાં, પ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ રાખનારાં અને કુસના ઝંડા નીચે અલગ કરાયેલા લોકો એટલે મંડળી.

મંડળીના ત્રણ ભાગ છે : પહેલો ભાગ તે વિશ્વમંડળી. દેશ, જાતિ, રંગ કે અન્ય એવા કોઈ પણ ભેદભાવ વગર આખા વિશ્વભરમાં જે બધાં મુક્તિ (તારણ) પામ્યાં છે, અને નવા જન્મના અનુભવમાં આવ્યાં છે તે બધાંની મંડળી. એ વિશ્વમંડળી થઈ. એને માટે 'યુદ્ધ ચહેલી' મંડળી શબ્દ વપરાય છે. અંગેજમાં એને 'ચર્ચ ધ મિલિટન્ટ' (church the Militant) શબ્દપ્રયોગ વપરાયો છે.

બીજો ભાગ એટલે વિશ્વભરમાંથી જે બધાં યુદ્ધ ચહેલી મંડળીમાંથી મૃત્યુ પામીને પારાડેસમાં પહોંચ્યાં છે, તે બધાં આ મંડળીનાં છે. એને માટે 'વિજયવંત મંડળી' શબ્દપ્રયોગ વપરાય છે, અને અંગેજમાં એને 'ચર્ચ ધ ટ્રાયંફન્ટ' (Church the Triumphant) શબ્દ છે.

ત્રીજો ભાગ તે 'સ્થાનિક મંડળી,' નવા કરારમાં કોરિંથની મંડળી, એફેસસમાંની મંડળી, રોમન મંડળી, ફિલિપ્પીની મંડળી, એવા શબ્દપ્રયોગ આ સ્થાનિક મંડળીઓ માટે વપરાયા છે. આજના જમાનામાં આપણો અમદાવાદની મંડળી, સુરતની મંડળી, વલસાડની મંડળી ઇત્યાદિ શબ્દપ્રયોગ એ જ રીતે વાપરીએ છીએ. એ સ્થાનિક મંડળીમાં પણ જેઓ પ્રિસ્ટ પર વિશ્વાસ નહિ કરનારા અને મુક્તિના (એટલે કે નવા જન્મના) અનુભવમાં નહિ આવેલા એવા લોકો ભલે તેઓ બાંનિસ્મા પામ્યા હોય, તોપણ - સ્થાનિક મંડળીના કે વિશ્વમંડળીના - સભ્યો નથી.

'નિનોમિનોશનલ' (સાંપ્રદાયિક અથવા જુદાં જુદાં જૂથોની) મંડળીઓને કઈ કક્ષામાં મૂકી શકાય? નવા કરારમાં એવું કોઈ રૂપ દેખાતું નથી. સંત પાઉલ આવી પરિસ્થિતિ માટે કંઈક આવા શબ્દપ્રયોગ વાપરે છે : "તમારામાં મતભેદ પડ્યા છે... તમારામાંનો કોઈ કહે છે કે, હું તો પાઉલનો; કોઈ કહે છે કે, હું તો આપોલસનો; કોઈ કહે છે કે, હું તો કેફાસનો; અને કોઈ કહે છે કે હું તો પ્રિસ્ટનો છું. શું પ્રિસ્ટના વિભાગ થયા છે?" (૧ લો કોરિંથી. ૧ : ૧૧-૧૩).

માગીઓ : (માથી ૨ : ૧-૧૨).

અંગ્રેજુ બાઇબલમાં 'વાઇઝ મેન' (wise men) શબ્દ વાપર્યો છે. ગ્રીક નવા કરારમાં 'માગોઈ' શબ્દ વાપર્યો છે. 'માગી' અથવા 'માગોસ' કે 'માગુસ' શબ્દ મૂળે પર્સિયન યા ફારસી ભાષાનો શબ્દ છે. બહુ પુરાણી પર્સિયન ભાષામાં 'માગો' છે.

આ 'માગુસ' શબ્દ ઉપરથી અંગ્રેજુ શબ્દો 'મેજિક' (= જાદુ) અને 'મેજિકિસિયન' (= જાદુગર) બન્યા છે. પ્રેરિતોનાં કૃત્યો ૧૩ : ૬, ૮માં ગુજરાતી બાઇબલમાં 'જાદુગર' શબ્દ વાપર્યો છે. ત્યાં મૂળ ગ્રીકમાં 'માગોસ' છે. માથીમાં અને પ્રેરિતોનાં કૃત્યોમાં મૂળ ગ્રીકમાં એક જ શબ્દ એટલે 'માગોસ' શબ્દ વપરાયો છે. પ્રે. કૃ. ૮ : ૮માં પણ સિમોનને માટે 'સિમોન માગુસ' શબ્દ વપરાયો છે.

જુના કરારમાં દાનિયેલ ૨ : ૨. ૪ : ૭. ૫ : ૭, ૧૧, ૩૦ 'ખાલદીઓ' છે તે બધા એ 'માગી' વર્ગના હતા. તેઓને ગુપ્તવિધાઓ જાણનારા, જોખીઓ અને જોખ જોનારા તથા શકુન જોનારા માનવામાં આવતા હતા. પણ જુઓ, દાનિયેલ ૧ : ૨૦. વળી, ૫ : ૧૧.

બાળદીસુને જોવા આવેલા માગીઓ સંખ્યામાં કેટલા હતા તે વિશે બાઇબલમાં કંઈ આપવામાં આવ્યું નથી. પણ લોકમાન્યતામાં ત્રણની સંખ્યા ચોટી રહી છે. કદાચ તેઓએ ત્રણ પ્રકારની ભેટ - સોનું, બોળ, અને લોબાન - ચઢાવી તે પરથી એવી માન્યતા ઊભી થઈ હશે. વળી કેટલાંક ગીતો ("પૂર્વના અમ રાજન ત્રણ") અને ઊંઠો પર આવતા ત્રણ માગીઓ જેવાં ચિત્રો અને લોકવાત્તાઓમાં ત્રણ માગીઓ આવતા હોઈ આ પ્રકારની લોકમાન્યતા દફ થતી ગઈ.

વળી, આ માગીઓ રાજાઓ હતા ("પૂર્વના અમ રાજન ત્રણ") એ માટે આપણી પાસે કોઈ પુરાવો નથી. કદાચ ગી. શા. ૬૮ : ૩૦, ૩૨. ૭૨ : ૧૦. યશાયા ૪૮ : ૭. ૬૦ : ૩, ૧૦ ઉપરથી એવો ઘ્યાલ બંધાયો હોય.

બહુ પુરાણા સમયથી પ્રિસ્તી મંડળી એમ માનતી આવી છે કે પ્રિસ્તનું ભજન કરવાને આવેલા સૌથી પહેલા વિધમાંઓ તેઓ હતા.

તારો માગીઓને પૂર્વના દેશોથી યરુશાલેમ સુધી દોરી લાવ્યો નહોતો. માગીઓએ માત્ર પૂર્વમાં તેઓએ એ તારો જોઈને અમે તેનું ભજન કરવા આવ્યા છીએ” (માથી ૨ : ૨). “ત્યારે હેરોદ તે માગીઓને ગુપ્તમાં બોલાવીને, તારો કઈ વેળાએ દેખાયો, તે વિશે તેઓ પાસેથી ચોક્સાઈથી ખબર મેળવી” (માથી ૨ : ૭). વળી, જો એ તારો આખે રસ્તે માગીઓને દોરતો હોત, તો તારાની પાછળ પાછળ તેઓ બેથલેહેમ કેમ ન ગયા, અને યરુશાલેમમાં હેરોદ રાજાની પાસે ગયા?

પેલો તારો તેમને યરુશાલેમમાં ફરી દેખાયો, અને હવે એ તારો તેમને યરુશાલેમથી દોરતો બેથલેહેમ લઈ ગયો, અને “બાળક હતો તે ઠેકાણા ઉપર આવીને થંત્યો” (માથી ૨ : ૮). માગીઓએ તારાને ફરી પાછો યરુશાલેમમાં જોયો ત્યારે તેઓ મહા આનંદથી હરખાઈ ઊઠ્યા. “અને તેઓ તારાને જોઈને મહા આનંદથી હરખાયા” (માથી ૨ : ૧૦). જો તારો તેમને યરુશાલેમ સુધી દોરી લાવ્યો હોત, તો આમ તારાને જોઈને મહા આનંદથી શા માટે હરખાય? પણ અગાઉ પૂર્વમાં જે તારો જોયો હતો તે જ તારો પાછો યરુશાલેમમાં દેખાયો, તેથી જ તેઓ આનંદવિભોર બની ગયા. વળી, જો તારો તેમને સતત દોરતો હોત તો તેઓ હેરોદને શા માટે “યધૂદીઓનો રાજા ક્યાં જન્મ્યો છે” એવું પૂછત?

માગીઓ ગભાણમાં આવ્યા નહોતા. હા, ભરવાડો ગભાણમાં આવ્યા હતા, પણ માગીઓ તો મરિયમ અને યોસેફ અન્ય કોઈ ઘરમાં બેથલેહેમમાં રહેતાં હતાં ત્યાં આવ્યા હતા. “અને તેઓ તારાને જોઈને મહા આનંદથી હરખાયા, અને ઘરમાં જઈને તેઓએ બાળકને તેની મા મરિયમની પાસે દીઠો, ને પગે પડીને તેનું ભજન કર્યું”

(માથી ૨ : ૧૦, ૧૧). નામનોંઘળી પૂરી થઈ ગયા પછી લોકો પોતાનાં રહેઠાણનાં ગામોએ પાછા ગયા હશે, એટલે બેથલેહેમમાં ઘણાં ઘરો ખાલી થયાં હશે, અને એવા એકમાં બાળઈસુ, મરિયમ અને યોસેફ ગયાં હશે. અને એવા ઘરમાં માગીઓ આવ્યા.

મરિયમ અને યોસેફ બાળઈસુની સાથે ઓછામાં ઓછું સવા મહિનો – કે ઓથીયે વધારે – બેથલેહેમમાં રહ્યાં હશે. લેવીય ૧૨ : ૨-૪માં આખ્યું છે : “ઇજરાયલપુત્રોને એમ કહે કે, કોઈ સ્ત્રીને હમેલ રહીને તને પુત્ર અવતરે, ત્યારે તે સાત દિવસ સુધી અશુદ્ધ ગણાય... અને આઠમે દિવસે તે [પુત્ર]ની સુત્રત કરવી. અને તે સ્ત્રીનું શુદ્ધીકરણ થતાં સુધી તેત્રીસ દિવસ સુધી તે સુવાવડી ગણાય; તેના શુદ્ધ થવાના દિવસ પૂરા ન થાય ત્યાં સુધી તે કોઈ શુદ્ધ વસ્તુનો સ્પર્શ ન કરે, તેમ જ પવિત્રસ્થાનમાં પણ ન આવે.” આમ મરિયમ એટલા દિવસ સુધી મંદિરે ગઈ નહિં હોય.

“અને જ્યારે પુત્રને લીધે કે પુત્રીને લીધે તેના શુદ્ધ થવાના દિવસ પૂરા થાય, ત્યારે તે દહનાર્પણને સારુ પહેલા વર્ષનું એક હલવાન, તથા પાપાર્થાર્પણને સારુ કબૂતરનું એક બચ્યું અથવા એક હોલો મુલાકાતમંડપના બારણા આગળ યાજકની પાસે લાવે” (લેવીય ૧૨ : ૬. વળી સરખાવો કલમ ૮). અને એમ મરિયમ પણ શુદ્ધીકરણ માટેના તેત્રીસ દિવસો પૂરા થયા પછી ઉપરનું (કલમ ૮માં સૂચવેલું ગરીબોએ આપવાનું) અર્પણ લઈને મંદિરે બાળઈસુ તથા યોસેફ સાથે આવી (લૂક ૨ : ૨૨-૨૪). અને એ નિયમશાસ્ત્રના વિધિઓ પૂરા કર્યા પછી જ તેઓ નાજારેથ પાછા ગયાં. “પ્રભુના નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે બધું કરી ચૂક્યા પછી તેઓ ગાલીલમાં પોતાને શહેર નાજારેથ પાછાં ગયાં” (લૂક ૨ : ૩૮). આમ, તેઓ, ઈસુના જન્મ પછી, ઓછામાં ઓછા તેત્રીસ દિવસ પછી જ નાજારેથ ગયાં હશે, અને ત્યાં લગી બેથલેહેમમાં રહ્યાં હશે, અને બેથલેહેમમાંના આ તેમના આશરે

દોઢેક માસના વસવાટ દરમિયાન માગીઓ આવ્યા હતો.

માગીઓમાંનો એક ભારતનો હતો, અને તેનું નામ 'વિશ્વામિત્ર' હતું, એ નરી કલ્યના જ છે. કોઈ કહે છે આ ગ્રણનાં નામ મેલશીઅર, કાસ્પર અને બેલ્થસાર હતાં. એ માત્ર કલ્યના છે. કોઈ માગીનું નામ આપણો અથવા અન્ય કોઈ જાણતું નથી. વળી તેઓ ક્યા દેશના હતા એ પણ કોઈ જાણતું નથી. એવી જાણકારી હોવી એ માત્ર કલ્યના જ છે. બાઇબલમાં માત્ર એટલું જ આચ્યું છે કે, "ત્યારે જુઓ, માગીઓએ પૂર્વથી પરશાલેમમાં આવીને પૂછ્યું" (માણ્યી ૨ : ૧).

માણસ :

માણસના ત્રણ પ્રકારના વર્ગ; માણસના ત્રણ પ્રકારના સ્વભાવ પ્રમાણેના વર્ગ. ૧ કોરિંથી. ૨ : ૧૪. "સાંસારિક માણસ ઈશ્વરના આત્માની વાતોનો સ્વીકાર કરતું નથી; કેમ કે તે વાતો તને મૂર્ખતા જેવી લાગે છે; અને તેઓ આધ્યાત્મિક રીતે સમજાય છે, માટે તે (સાંસારિક માણસ) તેમને સમજી શકતું નથી. કલમ ૧૫, પણ જે જન આધ્યાત્મિક છે તે સર્વને પારખે છે, પણ પોતે કોઈથી પરખાતો નથી."

૧ કોરિંથી. ૩ : ૧-૩ : "ભાઈઓ, જેમ આધ્યાત્મિકોની સાથે વાત કરું તેમ તમારી સાથે હું વાત કરી શક્યો નહિ, પણ જેમ સાંસારિકોની સાથે, એટલે જેમ પ્રિસ્તમાં બાળકોની સાથે તેમ [મેં વાત કરી]. બીજી કલમ : મેં તમને દૂધથી પાણ્યા છે, અનથી નહિ; કેમ કે હજુ સુધી તમે સમર્થ નહોતા, અને હમણાં પણ સમર્થ નથી; ત્રીજી કલમ : કેમ કે તમે હજુ સાંસારિક છો; કેમ કે તમારામાં ઈષા તથા કર્જિયા છે, માટે શું તમે સાંસારિક નથી, અને સાંસારિક માણસોની પેઠે વર્તતા નથી?"

ઉપરના ફક્રામાં તેમ જ પોતાના પત્રોમાં પાઉલ માણસોને ત્રણ વર્ગમાં નીચે પ્રમાણે વહેંચી નાખે છે :

(૧) ફુદરતી માણસ ('Natural man'). આદમનો સ્વભાવ

ધરાવનાર માણસ. યાકોબ ૩ : ૧૫માં અને એહિક, વિષયી તથા શોતાનનો કહ્યો છે. (ઈશ્વરના – અથવા “રાજ્યના” સંતાનો અને સામેનાં તે શોતાનનાં સંતાનો) (માથી ૧૩ : ૩૮). યહૂદી કલમ ૧૮ : વિષયી ગ્રીક : સુખીકોસ (Psuchikos) ઈન્ડ્રિય જ્ઞાનભાનથી ચાલનારો, એટલે કે દેહના વિષયોને તૃપ્ત કરનાર. આવો માણસ પવિત્ર આત્માથી નવો જન્મ પામ્યો નહિ, તે પ્રિસ્તના કુટુંબમાં મેળવાયો નથી. તે શોતાનનું સંતાન છે. નવો જન્મ પામ્યા વગર કોઈ પણ માણસ ઈશ્વરના રાજ્યમાં પ્રવેશ પામતું નથી. અરે, ઈશ્વરનું રાજ્ય તે જોઈ પણ શકતું નથી (યોહાન ૩ : ૩, ૫).

(૨) આત્મિક અથવા આધ્યાત્મિક (Spiritual man). ગ્રીક : ન્યુમાતિકોસ (pneumatikos) = નવો જન્મ પામેલો માણસ; પવિત્ર આત્માથી જન્મેલો માણસ; ઉપરથી જન્મ પામેલો માણસ; પવિત્ર આત્માથી ભરેલો અને આત્મામાં ચાલતો માણસ; ઈશ્વરની સાથે પૂર્ણ રીતે ચાલતો માણસ. (એકેસી ૫ : ૧૮-૨૦).

(૩) સાંસારિક માણસ = carnal (કાર્નિલ), ગ્રીક : સાર્કિકોસ (sarkikos) = નવો જન્મ પામેલો છતાં સાંસારિક વાનાં પાછળ તલસતો માણસ. પ્રિસ્તમાં એ પ્રોઢ નથી બનતો, પણ ‘બાળક’ જ રહે છે. તેની વૃદ્ધિ થતી નથી (૧ કોરિંથી. ૩ : ૧-૪). અંગ્રેજી ‘કાર્નિલ’ શબ્દ લોટિન ‘કાર્નિસ’ શબ્દ પરથી બન્યો છે, અને એનો અર્થ ‘માંસ’ થાય છે. ગ્રીક શબ્દ ‘સાર્કિકોસ’ ‘સાર્ક’ પરથી બન્યો છે, અને એનો અર્થ ‘દેહ’ થાય છે. એટલે આવા સાંસારિક માણસને દૈહિક પણ કહી શકાય.

કુદરતી માણસ વિદ્વાન હોઈ શકે, નમ્ર હોઈ શકે, વાચાળ, ગમી જાય તેવો, હોઈ શકે; પણ બાઇબલના આત્મિક શિક્ષણથી તે દૂર છે; જ્યારે સાંસારિક માણસ ઈશ્વરનાં વચ્ચનોની માત્ર સાદી વાત, એટલે કે ‘દૂધ’ જેવી વાત સમજી – પચાવી શકે છે (૧ કોરિંથી. ૩ : ૨).

નવા જન્મ સમયે માણસમાં પ્રિસ્તનો આત્મા તેનામાં આવીને વાસો કરે છે, પણ ‘જૂનું માણસપણું’ અથવા પહેલા આદમનો સ્વભાવ તેનામાં રહે છે; એટલે એક ઘરમાં બે ભાડૂત જેવી સ્થિતિ થઈ. આથી આત્મિક કે આધ્યાત્મિક માણસમાં “આત્મિક યુદ્ધ” તો તે માણસના મૃત્યુ સુધી ચાલવાનું જ.

આ માણસની આત્મિક પ્રગતિનો આધાર તે કોને પોષણ પૂરું પાડે છે તે પર રહે છે, – એનામાં રહેલા ‘જૂના સ્વભાવને’ કે આવી વસેલા ‘ઈશ્વરના આત્માને’.

માના : (= આ શું?)

સિનાયના પ્રદેશમાં થતાં કેટલાંક ઝડોભાંથી આવો માના જેવો રસ જરે છે, અને લોકો તેને ખોરાક તરીકે વાપરે છે. મિસરીઓ માનાસમાં આ ખોરાકથી પરિચિત હતા, અને સિનાય પ્રદેશમાંથી તેઓ મંગાવતા હતા. ઉનાળામાં મે-જૂન માસમાં છ થી દસ અઠવાડિયાં સુધી આવો ખોરાક મળતો. એ ખોરાક માત્રા જેવો જ દેખાય છે. જરતી વખતે મેલા પીળા રંગનો હોય છે, પણ પથ્થર પર પડ્યા પછી એ સર્ફેદ બની જાય છે. એનો સ્વાદ પણ બાઇબલમાં વર્ણવેલા માનાના સ્વાદ જેવો હોય છે.

પરંતુ ઇજરાયલીઓએ અરણ્યમાં જે માત્રા ખાધું તે તો ઈશ્વરે તેમને ચમત્કારિક રીતે પૂરું પાજ્યું હતું. ઇજરાયલીઓએ પૂરાં ૪૦ વર્ષ સુધી દરરોજ આ ખોરાક ખાધો. તેઓ તેમની મુસાફરી મિસરમાંથી શરૂ થઈ તેના “બીજા માસના પંદરમાં દિવસે” સીનના અરણ્યમાં આવ્યા, એ પછી બીજા દિવસથી જ માના શરૂ થયું. તે ૪૦ વર્ષની મુસાફરી પૂરી કરી તેઓ યરદન નદી ઓળંગીને ગિલ્ગાલમાં આવ્યાં અને એ દેશનું અજ્ઞ ખાધું તેના બીજે દિવસે માત્રા વરસવું બંધ થયું (જુઓ, નિર્ગમન ૧૬ : ૩૫. પુન. ૮ : ૩, ૧૬. નહેખ્યા ૮ : ૨૦. ગીતશાસ્ત્ર ૭૮ : ૨૪ અને આખરે યહોશુઆ ૫ : ૧૦-૧૨).

(૧) એ અરણ્યમાં માત્રા જેવો, જાડોમાંથી કુદરતી રીતે મળતો ખોરાક વર્ષ દરમિયાન માત્ર ઉનાળાના બેએક મહિનામાં જ મળે છે, જ્યારે માત્રા તો શિયાળે-ઉનાળે બારે માસ મળ્યું.

(૨) જાડોમાંથી નીપજતા માત્રા જેવો કુદરતી ખોરાક, માત્ર સિનાયના અરણ્ય વિસ્તારમાં જ થાય છે; જ્યારે માત્રા તો સિનાયના અરણ્યમાં તેમ જ યરદન અભિન્કોણના પ્રદેશો એટલે દક્ષિણ-પૂર્વ પ્રદેશોમાં ઇજરાયલીઓને દરરોજ મળ્યું – જ્યાં જ્યાં પડાવ નાખ્યો ત્યાં ત્યાં બધે મળ્યું.

(૩) પેલો કુદરતી ખોરાક સારામાં સારા વર્ષ આખા સિનાય પ્રદેશોમાંથી આખા વર્ષની પેદાશ તરીકે માત્ર અર્ધો ટન જેટલો જ મળે છે. એ તો ફક્ત ૨૫૦ કે ૩૦૦ માણસોનો એક દિવસનો ખોરાક થયો. આમ, કુદરતી રીતે અરણ્યમાં આખા વર્ષ દરમિયાન નીપજતો માત્રા જેવો ખોરાક માત્ર અઠીસો માણસોને એક જ દિવસ ચાલે, જ્યારે ઇજરાયલીઓ તો ૨૦ લાખ લોકો હતા. આટલા મોટા સમુદ્ઘાયને (૨૦ લાખ લોકોને) કેટલો બધો ખોરાક ‘માત્રા’ જોઈએ? દરરોજનો ૪,૬૦૦ ટન ખોરાક જોઈએ. વીસ લાખ લોકો એટલે ભારતમાં વસતીની સંખ્યા પ્રમાણે છઢા નંબરે આવતા અમદાવાદ શહેરની વસતી કરતાં વધારે લોકો થયા. ૧૯૭૧ની વસતીગણતરી પ્રમાણે અમદાવાદમાં ૧૩ લાખ લોકો હતા. એ વધીને ૧૯૮૧માં કદાચ ૨૦ લાખ થાય કે ૨૨ લાખ થાય. આટલા મહા સમુદ્ઘાયને કેટલો બધો ખોરાક જોઈએ! છતાં ઈશ્વરે તેમને નિયમિત દરરોજ જરૂરિયાત પ્રમાણે માત્રા પૂરું પાડ્યું.

ગણાના ૧ : ૪૫, ૪૬માં ઇજરાયલી છાવણીની વસતીગણતરી આપી છે. એમાં લઘ્યું છે : “વીસ તથા તેથી વધારે વર્ષની ઊંમરના જેટલા પુરુષો લડાઈમાં જવાને શક્તિમાન હતા, તેઓની ગણાના છ લાખ ત્રણ હજાર પાંચસો ને પચાસની થઈ.” આમાં લેવીના કુળના

લડાયક જીવાનોને તો ગણ્યા નથી (ગણના ૧ : ૪૭, ૪૮). આ ઉપરથી ગણતરી કરીએ તો ઈજરાયલની કુલ વસતી વીસ લાખ કરતાં ઠીક ઠીક વધારે થાય.

એટલા બધા લોકોને (વીસ લાખને) દરરોજ કેટલું બધું માત્રા જોઈએ! દરેકને એક ઓમેર (એટલે કે લગભગ સાડાચાર રતલ અથવા બે કિલોગ્રામ) માત્રા જોઈએ (નિર્ગમન ૧૬ : ૧૬). એ પ્રમાણે ૨૦ લાખ લોકોને સરેરાશ રતલ અગર ૪૦ લાખ ઓમેર (અથવા ૮૦ લાખ રતલ અગર ૪૦ લાખ કિલોગ્રામ) માના દરરોજનું જોઈએ. એટલે કે દરરોજ ૨,૭૦,૦૦૦ મળા અથવા ૪,૬૦૦ મેટ્રિક ટન માત્રા જોઈએ. આ તો એક જ દિવસનું!

ભારતીય રેલવેના ભારખાનાનાં સામાન્ય વેગન(ડબ્બા)ની ધારણાશક્તિ (કેપેસિટી) ૨૦ મેટ્રિક ટનની હોય છે. એક ભારખાનામાં સરેરાશ ૪૦ વેગન ગણ્યા એ તો ૪,૬૦૦ ટન માત્રા ઉપાડીને લઈ જવા ચાલીસ-ચાલીસ વેગનવાળાં આઈ ભારખાનાં (ગુડ્સ ટ્રેઇનો) જોઈએ! આ ૨૦ લાખ ઈજરાયલીઓના સમુદ્દરાયને દરરોજની જરૂરિયાતનું ૪,૬૦૦ ટન માત્રા પહોંચાડવાને દરરોજનાં આઈ ભારખાનાં દોડાવવાં પડે. વીજળીબળથી ચાલતાં ભારતનાં આધુનિક ભારખાનાની ધારણાશક્તિ (એક આખા ભારખાનાની ધારણાશક્તિ) ૨,૦૦૦ ટનની હોય છે. અમદાવાદથી વડોદરા તરફ જતાં ભારખાનાની શક્તિ ૨,૦૦૦ ટનની, જ્યારે વિરમગામ તરફ જતાં ભારખાનાની ધારણાશક્તિ ૧,૮૦૦ ટનની હોય છે. એવાં આધુનિક ભારખાનાં પણ ત્રણ જોઈએ!

(૪) માત્રા દરરોજ વરસતું, માત્ર સાબ્બાથને દિવસે નહિ. એ પણ ચમત્કાર દર્શાવે છે. કુદરતમાં એવું ન હોય.

(૫) અઠવાડિયાના બાકીના દિવસોમાં વ્યક્તિ દીઠ એક ઓમેર કરતાં વધારે જો કોઈ એકનું કરતું તો તેમાં કીડા પડતા અને ગંધાઈ

ઉદ્ધતું (નિર્ગ. ૧૬ : ૨૦), પણ છફે દિવસે (સાખ્યાથને આગળે દિવસે) તેમને વ્યક્તિ દીઠ બજે ઓમેર માત્રા એકહું કરવાનું હતું, અને એમાંથી અર્ધું સાખ્યાથ દિન માટે રાખવાનું હતું. પણ સાખ્યાથે એ બગડતું નહિ (નિર્ગ. ૧૬ : ૨૨-૨૮)! વળી, ભવિષ્યની પેઢીઓને સ્મરણ અને સાક્ષી પેટે એક ઓમેર (બે કિલો) જેટલું માત્રા કરારકોશમાં રાખી મૂકવાનું ઈશ્વરે ફરમાવ્યું, એ માત્રા પણ બગડ્યું નહિ કે ગંધાઈ ઉદ્ઘચ્યું નહિ. એ પણ ચમત્કારિક બીના.

(૬) ઈશ્વરે બક્ષેલું માત્રા શેકી શકાતું, બાઝી શકાતું, અને એની રોટલી પણ બનાવી શકતી; જ્યારે કુદરતી રીતે અરણ્યમાંથી મળતા પદાર્થની રોટલી બની શકતી નથી, એને શેકી કે રાંધી પણ શકાતું નથી.

(૭) ઈશ્વરે બક્ષેલું માત્રા ખોરાક તરીકે પૂરતા પ્રમાણમાં લઈ શકાતું, જ્યારે કુદરતી મળતો પદાર્થ મોટે ભાગે દવાના રૂપમાં વપરાય છે, અને જો વધુ માત્રામાં લેવામાં આવે તો રેચ લાગે. એ ઠીક ઠીક રેચક હોય છે.

(૮) ઈજરાયલ લોકો માનવી કે કુદરતી આધાર પર ભરોસો ન ટેકતાં સંપૂર્ણપણે ઈશ્વર પર જ આધાર રાખે, માટે ઈશ્વરે પોતે તેમને આ રસ્તે ચલાવ્યા, અને આખે રસ્તે ૪૦ વર્ષ સુધી માત્રા પૂરું પાડ્યું.

સિનાય પ્રદેશમાં ખોરાકની કોઈ વ્યવસ્થા નથી. એ આખો પ્રદેશ તદ્દન ઉજ્જડ, વેરાન અને દુંગરાળ છે. ફળવૃક્ષો પણ નથી. માત્ર કવચિત્ જંગલી જેતુન અને રાની મધ્ય મળે છે. મૂસા આ પ્રદેશથી અને એ પ્રદેશની આખી પરિસ્થિતિથી પૂરેપૂરો પરિચિત હતો; કારણ, તેણો અગાઉ ૪૦ વર્ષ આ પ્રદેશમાં ગાણ્યાં હતાં. આ બધું જાણ્યા છતાં મૂસા, ઈશ્વરની દોરવણી પ્રમાણો, વીસ લાખ ઈજરાયલીઓને આ ધોમધખતા ઉજ્જડખંખ પ્રદેશમાં દોરી લાવ્યો હતો, જેથી ઈશ્વરના

આધારનો પાઠ તેઓ પાકો ભણો. ઈશ્વરે આ પાઠ તેમને ૪૦ વર્ષ સુધી માત્રા પૂરું પાડીને પાકો ભણાવ્યો.

માઝી :

ગ્રીક : 'આઇસિસ' = દૂર કરી દેવું. અ. 'રીમિશન' / ફરગીવનેસ.

માથી ૨૬ : ૨૮. પ્રે.કૃ. ૧૦ : ૪૩. હિંબુ ૮ : ૨૨. માર્ક ૧ : ૪.

લૂક ૧ : ૭૭. ઉ : ૩. ૨૪ : ૪૭. પ્રે.કૃ. ૨ : ૩૮. ૫ : ૩૧. ૧૦ : ૪૩.

૧૩ : ૩૮. ૨૬ : ૧૮. હિંબુ ૧૦ : ૧૮.

દરગુજર : રોમન ૩ : ૨૫માં વાપર્યા છે. ત્યાં ગ્રીક છે : 'પારેસિસ' = દેવું અથવા પાપ પસાર કરી દેવું.

જૂના કરારમાં પ્રાયશ્કિત્તનો બલિ અને માઝી બંને જોડાયેલાં છે (લેવીય ૪ : ૨૦, ૨૬).

મામરે :

અખ્રાહમ લોટથી ધૂટા પડ્યા પછી આવીને અહીં તંબુ તાણે છે : "ત્યારે અખ્રાહમ પોતાનો તંબુ પાડીને મામરેનાં એલોન વૃક્ષો જે હેબ્રોનમાં છે તેઓ તળે આવીને રહ્યો, ને ત્યાં તેણે પ્રભુને નામે એક વેદી બાંધી" (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૮). ઇસણાક અને યાકોબ પણ વારંવાર અહીં આવતા હતા. હેબ્રોન અને મામરે વારંવાર એક જ સ્થળે નોંધેલાં જોવા મળે છે (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૮. ૨૩ : ૧૯. ૩૫ : ૨૭). અખ્રાહમ, સારાહ, ઇસણાક, રિબકાહ, વગેરેની કબરો હેબ્રોન પાસે અહીંથી થોડે જ દૂર છે (માઘ્યેલાહની ગુફા).

આજે પણ આ સ્થળે એક અતિ પુરાણું એલોનવૃક્ષ હયાત છે. સિમેન્ટ અને લોખંડી ગર્ડરોથી તેને ટેકા આપવામાં આવ્યા છે. એની આસપાસ ચોતરો છે, અને લોખંડની મજબૂત વાડ કરી લેવામાં આવી છે. એમ માનવામાં આવે છે, અને ત્યાં તખ્તી પણ મારેલી છે કે આ મામરેનું એલોનવૃક્ષ છે. હેબ્રોનની સામે જ એ આવેલું છે. અને

માખ્પેલાહની ગુફા (કબરો)થી એક ખેતરવા દૂર આવેલું છે. હું ૧૯૫૪માં અને ૧૯૮૬માં, એમ બે વખત એ સ્થળે ગયો છું.

અહીં અખ્રાહમે ત્રણ દૂતોની આગતાસ્વાગતા કરી હતી (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૧, ૧૦, ૧૪).

મામરેનાં એલોન વૃક્ષો : (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૮). જુઓ : મામરે.

“મારા કુંગર” : (હજકિયેલ ઉત્પત્તિ ૨૪ : ૨૬). સિયોન પર્વત.

મારાન-આથા (મારાનાથા) : ૧ કોરિન્થી. ૧૬ : ૨૩.

ગુજરાતી બાઇબલમાં આ શબ્દોનો ફક્ત તરજુમો આપ્યો છે : “આપણો પ્રભુ આવનાર છે.” પણ મૂળ ગ્રીકમાં ‘મારાન-આથા’ આપ્યું છે. અસલ તો આ બે અરામી (સિરિયાક) ભાષાના બે શબ્દો છે, અને અહીં નવા કરારમાં ગ્રીક જોડણીમાં આપ્યા છે. ‘મારાન’ એટલે પ્રભુ; અને ‘આથા’ એટલે આવ્યા છે’ એવો અર્થ કેટલાક કરતા હતા. પણ હાલના ખુલાસાકારો એનો અર્થ વર્તમાનકાળનો તારવે છે : “આવે છે; અથવા ભવિષ્યકાળનો કરે છે : “આવશે.” કેટલાક અરામી વિદ્ધાનો એમ માને છે કે આ બીજો શબ્દ તો ‘થા’ છે, અને તે ઉદ્ગારનો શબ્દ છે, એટલે કે “આવો.” એમ આ બંને શબ્દો મળીને અર્થ થાય કે “અમારા પ્રભુ, આવો,” અથવા “હે પ્રભુ, આવો.” પણ લખાડાનો આજુબાજુનો સંબંધ બતાવે છે કે પ્રેરિત પાઉલ અહીં પ્રાર્થનાના રૂપમાં (‘આવો’) આ શબ્દો નથી વાપરતા કે છથણાના રૂપમાં (‘આવે’) નથી વાપરતા; પણ ભવિષ્યકાળરૂપ નિવેદન કરે છે (‘આવનાર છે’). એટલે આ બે અરામી શબ્દોનો અર્થ થયો કે, “આપણા પ્રભુ આવનાર છે.”

ઘણી વખત અંગ્રેજીમાં કે ગુજરાતીમાં આ બે શબ્દોને ભેગા લખવામાં આવે છે, જેમ કે, Maranatha – મારાનાથા. પણ એ બે અલગ શબ્દો છે, અને એને કાં તો ‘મારાન આથા’ અથવા ‘મારાન થા’ લખવામાં આવે છે.

માલ્કામ : (સફાન્યા ૧ : ૫. ૧ રાજા ૧૧ : ૫. ૨ રાજા ૨૩ : ૧૩).

આમ્રોનીઓનો રાષ્ટ્રીય દેવ. આમ્રોનીઓનું જોઈને કેટલાક છજરાયલીઓ એની પૂજા કરતા થયા હતા.

માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજ : (યશાયા ૮ : ૧, ૩).

“વળી યહોવાએ મને કહ્યું, તારે સારુ મોટી પાટી લઈને તે પર સાધારણ લિપિમાં ‘માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજને સારુ’ લખ.” એ પછી યશાયાની પત્નીને પુત્ર જન્મ્યો. પ્રભુએ યશાયાને કહ્યું, “તેનું નામ ‘માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજ’ પાડ, કેમ કે તે છોકરામાં ‘મારા બાપ’, ને ‘મારી મા’, એમ કહેવાની સમજજા આવશે તે પહેલાં, દમસ્કનું દ્રવ્ય તથા સમર્ઝનની લૂંટ આશ્શૂરના રાજાની પાસે લઈ જવામાં આવશે.”

“માહેર-શાલાલ-હાશ-બાજ”નો અર્થ છે : “જડપી લૂંટ, ત્વરિત લૂંટ.” યશાયાનો આ દીકરો બોલતો થાય એવામાં જ સમર્ઝન એટલે છજરાયલનું રાજ્ય, અને દમસ્ક એટલે સિરિયા (અરામ)નું રાજ્ય આશ્શૂરના રાજાથી પરાજ્ય પામશે, અને એ બંને દેશોનું દ્રવ્ય આશ્શૂરનો રાજા લઈ જશે. આમ, પ્રભુએ યશાયાને એના પુત્રનું નામ ખાસ ભવિષ્યવાણીરૂપ પાડવા કહ્યું હતું.

માંડવાપર્વ : (લેવીય ૨૩ : ૩૩-૩૬).

યહૃદી (ધાર્મિક) સાતમા માસ (તિશરી અથવા એથાનીમ)ની ૧૫મીએ ‘માંડવાપર્વ’ આવે છે. કાપણી વગેરે પતી ગયા પછી યહૃદીઓ ગામ-ઘરબાર છોડીને ખેતરો કે વનમાં ડાળાં-વેલાના માંડવા બનાવીને આઠ દિવસ સુધી તેમાં રહેતા, અને આનંદ કરતા. એને હિંદુમાં ‘સુક્કોથ’ કહે છે. પૂર્વધાર્યા તરીકે સહસ્રાબ્દી રાજ્યના સમયની એ આગાહી છે.

મિખાઅલ : (=ઈશ્રરના જેવો).

પ્રમુખ દૂતોમાંનો એક, અથવા તેઓમાંનો મુખ્ય (દાનિયેલ

૧૦ : ૧૩. સરખાવો, યહૂદા હમી કલમ). એનું વર્ણન : ઇજરાયલના સરદાર તરીકે (દાનિયેલ ૧૦ : ૨૧), ઇજરાયલના સંકટમાં મદદે ઉભો રહેતો (દાનિયેલ ૧૨ : ૧). છેલ્લા સમયની મહા વિપત્તિ વખતે, એટલે કે 'યાકોબના સત્તાવણીના સમયે' (ધિર્મેયા ૩૦ : ૭) મિખાઅલ, યહૂદીઓના ખાસ રક્ષક તરીકે ઉભા રહેશે. વળી, તે આકાશમાં શાપદની (શોતાનની) સામે લડીને તેને હરાવશે (પ્રકટી. ૧૨ : ૭).

મિધાનીઓ :

અખ્રાહમનો કટૂરાહથી થયેલો ચોથો પુત્ર તે મિધાન, અને અના વંશજો તે મિધાનીઓ. એ આરબ પ્રજા હતી. તે સાઉદી અરેબિયાની ઉત્તરે આવેલા અરષ્યમાં રહેતી હતી. સિનાય (અથવા 'હોરેબ') પર્વત તે તેમનાં ઘેટાંબકરાંના ચારાની જગા હતી. તેઓ રાજકર્તા કોમ હતી. તેઓ વ્યાપાર પણ કરતા હતા. યોસેફને તેના ભાઈઓએ જેઓના હાથમાં વેચ્યો હતો તેઓ ઇશમાઅલીઓ હતા, અને એ ઇશમાઅલીઓ મિધાનીઓનો એક સંધ હતો (ઉત્પત્તિ ૩૭ : ૨૫, ૨૭).

મોશે મિસરમાંથી નાસી આવીને મિધાની વિશ્રોને ત્યાં રહ્યો હતો, અને તેની મોટી દીકરી મિધાની સિંઘોરાહ સાથે લગ્ન કર્યા હતાં.

મિધાનીઓએ શરૂ શરૂમાં ઇજરાયલીઓ સાથે સારા સંબંધ રાખ્યા હતા, પણ જ્યારે ઇજરાયલીઓ તેમના દેશમાં થઈને જવા લાખ્યા ત્યારે તેઓએ મોઆબના રાજા બાલાકની સાથે મળીને તેઓને અટકાવ્યા (ગણના ૨૨ : ૪-૭).

ઇજરાયલ પ્રજાને શાપ આપવા તેઓએ બલઆમને બોલાવ્યો, પણ પ્રભુએ તેને અટકાવ્યો. પરંતુ બલઆમે નેતિક કુમાર્ગ દોર્યાં ઇજરાયલીઓને મિધાનીઓ સાથે રોટીબેટી વ્યવહાર કરતા કર્યા,

અને ઇજરાયલીઓ તેઓનાં પાપના ભાગીદાર બન્યા. એટલે ઈશ્વરે ઇજરાયલ પર મરકી મોકલી, અને એ મરકીથી ૨૪,૦૦૦ કરતાં વધારે ઇજરાયલીઓ માર્યા ગયા (ગણના ૨૫ : ૮). મોશેએ ઈશ્વરના કહેવાથી ૧૨,૦૦૦ માણસોની ફોજ સાથે એલઆઝારના દીકરા ફીનહાસને મોકલ્યો. તેણે મિદ્યાનીઓ પર હુમલો કરીને તેમના પાંચ રાજાઓને મારી નાખ્યા, બલઆમને પણ મારી નાખ્યો, અને મિદ્યાની સ્ત્રી-છોકરાંને કબજે કરી લીધાં, તેમની બધી મિલકત લુંટી લીધી, અને તેમનાં નગરો અને છાવણીઓને બાળી નાખ્યાં (ગણના ૩૧ : ૮-૧૨, ૪૭૦, ૧૩ : ૨૨-૩૫). એમ તેઓનો યરદનની પૂર્વનો બધો. મુલક જીતી લઈ રેઉબેન, ગાંડ અને મનાશેહના અર્ધ કુળને વહેંચી આપ્યો.

એ પછી ૨૫૦ મિદ્યાનીઓ, અમાલેકીઓ તથા “પૂર્વ તરફના લોકો” સાથે સંપ કરીને ઇજરાયલીઓની સામે થયા, અને ઇજરાયલીઓને હરાવીને સાત વર્ષ સુધી તેમને હેરાન કર્યા. પણ ગીદિયોને એસ્ટ્રાએલોનના મેદાનમાં મિદ્યાનીઓને ભારે હાર ખવાડી, અને તેઓની સત્તામાંથી ઇજરાયલીઓને છોડાવ્યા (ન્યાયા. ૬ : ૩૩-૮ : ૨૨). એમ મિદ્યાનીઓનો કાયમનો નાશ કર્યો. એ પછી તેઓનો હિતિહાસ જાણવા મળતો નથી.

મિલકોમ : (૨ રાજા ૨૩ : ૧૩).

આમ્રોનીઓનો દેવ. (રાષ્ટ્રીય દેવ). ૧ રાજા ૧૧ : ૫, ૩૩.

મિલાપ : રોમન ૫ : ૧૦, ૧૧. (જુઓ, ‘સમાધાની’).

મિસ્પાહ :

બિન્યામીનના વતનમાં એ આવેલું હતું (ન્યાયા. ૨૦ : ૧-૩, ૨૧ : ૧, ૫, ૮). પ્રભુની આગળ ગંભીર પ્રતિશા લેવા ઇજરાયલીઓ અહીં મિસ્પાહમાં મળ્યા હતા. શમુઅલના સમયમાં ઇજરાયલીઓ

પ્રભુની ભક્તિ કરવા અહીં એકત્ર મળ્યા હતા (૧ શમુએલ ૭ : ૫-૧૨).
મિસ્પેછ = પહેરેગીરનો બુરજ.

લાબાન અને યાકોબે અહીં કરાર કર્યો હતો, અને કરારના સાક્ષીરૂપે પથ્થરનો એક ઢગ ઉભો કર્યો હતો. લાબાને તે ઢગલાને યગાર – સાહદૃથા (= અરામી ભાષામાં : સાક્ષીરૂપ ઢગલો), અને યાકોબે તેને ગાલઅદ (હિન્દૂ ભાષામાં : સાક્ષીરૂપ ઢગલો), નામ આપ્યું. વળી, તેઓએ જુદા પડતાં તેનું નામ મિસ્પેછ (= ચોકીનો બુરજ) પાડ્યું. “યહોવા મારી અને તારી વર્ચ્યે ચોકસાઈ કરો” (ઉત્પત્તિ ૩૧ : ૪૬-૪૮). યહોશુઆ ૧૩ : ૨૬માં જે રામાથ – મિસ્પેછ આવે છે તે અને આ એક જ ગામ છે.

મુકરર પર્વો, યહોવાનાં :

લેવીય ૧૨માં અધ્યાયમાં “પ્રભુનાં સાત મુકરર (= ઠરાવેલાં) પર્વો” આપ્યાં છે. યહૂદીઓના પાછળના ઇતિહાસમાં બીજાં બે પર્વો ઉમેરાયાં. એમ એ નવ પર્વો નીચે પ્રમાણે છે :

૧. પાસખાપર્વ : (લેવીય ૨૭ : ૪, ૫. નિર્ગ. ૧૨ : ૪૩-૧૩ : ૧૦. માથી ૨૬ : ૧૭-૨૦). યહૂદી માસ નિસાન (આબીબ). અંગ્રેજ માસ : માર્ચ-એપ્રિલ. નિસાનનો દિવસ ૧૪મો. એ પર્વનો અર્થ : કુસ પર ઈશ્વરના હલવાન પ્રભુ ઈસુનું બલિદાન.

૨. બેખમીર રોટલીનું પર્વ : (નિર્ગ. ૧૨ : ૧૪. લેવીય ૨૭ : ૪-૮). યહૂદી નિસાન (આબીબ) માસ. દિવસ ૧૫માંથી ૨૧. અંગ્રેજ માસ : માર્ચ-એપ્રિલ. એ પર્વ “ખ્રિસ્ત સાથે મંડળીની સંગત”ની પૂર્વધારા હતી. ‘ખમીર’ પાપ અથવા ભેળસેળ સૂચવે છે.

૩. પ્રથમ ફળની પૂળીનું પર્વ : (લેવીય ૨૭ : ૮-૧૪). યહૂદી નિસાન (આબીબ) માસ. બેખમીર રોટલીના સાખ્બાથની પછીનો દિવસ (રવિવાર). અંગ્રેજ માસ : માર્ચ-એપ્રિલ. આ પર્વ પ્રભુ ઈસુના પુનરુથાનની પૂર્વધારા છે.

૪. પચાસમા દિન (પેન્ટેકોસ્ટ)નું પર્વ : (લેવીય ૨૩ : ૧૫-૨૧. પુન. ૧૬ : ૮-૧૨). યહૂદી માસ : સીવાન. બેખમીર રોટલીના સાભાથ પછી સાત સાભાથ (શનિવાર) ગણીને તે પછીનો દિવસ (રવિવાર). આ પચાસમાનો દિન અથવા પૂર્વ ગણાય. આ પર્વને “અઠવાદિયાનું પર્વ” (પ્રે. ફુ. ૨ : ૧) પણ કહે છે. એ દિવસે પવિત્ર આત્મા ઉત્ત્યા (પ્રે. ફુ. ૨ : ૧). આ પર્વ મંડળીના જન્મની પૂર્વધાયા છે. અંગ્રેજ માસ મે-જૂન છે.

૫. રષાંશિંગાડાનું પર્વ : (રોશ હાશામાહ) : (ગણના ૧૦ : ૧-૧૦). યહૂદી માસ : તીશરી. એના દિવસો ૧૫ માથી ૨૨ મો દિવસ. અંગ્રેજ માસ : સપ્ટે.-ઓક્ટોબર. એ બે બનાવોની પૂર્વધાયા છે : મંડળી માટે ગગનગમન, અને યહૂદી માટે તેઓનું ઇજરાયલમાં એકત્ર થવું. હજુ તો ઈશ્વર એક એક યહૂદીને ઇજરાયલમાં એકત્ર કરશે.

૬. પ્રાયશ્ક્રિત-દિનનું પર્વ (યોમ કિષ્યુર) : (લેવીય ૨૩ : ૨૬-૩૨. વળી, લેવીય ૧૬ : ૧-૩૪. છિથ્રૂ ૮ : ૭). યહૂદી માસ : તીશરી. એનો ૧૦મો દિવસ. અંગ્રેજ માસ : સપ્ટે.-ઓક્ટોબર. આ પર્વ પણ બે બાબતોની પૂર્વધાયા છે : મંડળી માટે ગગનમાં પ્રિસ્તના ન્યાયાસન આગળ તેમનાં કામોનું ઇનામ મળનાર છે તે વિશે; અને ઇજરાયલીઓ માટે યહૂદીઓનો કરુણ વિલાપ અને સામૂહિક હૃદયપલટો.

૭. માંડવાપર્વ (સુક્કોથ) : (લેવીય ૨૩ : ૩૩-૩૪. નહેભ્યા ૮ : ૧૩-૧૮. યોહાન ૭ : ૨). યહૂદી માસ : તીશરી. એના ૧૫ માથી ૨૨ મા દિવસ સુધી. અંગ્રેજ માસ સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર. બે બાબતની પૂર્વધાયા : મંડળી માટે મંડળી નવા યરુશાલેમમાં. અનંતકાલિક આનંદમાં. ઇજરાયલ માટે સહસ્રાબ્દી રાજ્ય, નવું આકાશ, નવી પૃથ્વી અને અનંતકાલિક આનંદમાં.

૮. પ્રતિષ્ઠાપર્વ (હાનુખાહ = દીવા) : (યોહાન ૧૦ : ૨૨). યહૂદી માસ કિસ્લેવ. એનો ૨૫મો દિવસ. આઠ દિવસની ઉજવણી. અંગ્રેજ માસ નવેમ્બર-ડિસેમ્બર.

જુના કરારમાં મોશેનાં પાંચ પુસ્તકમાં બધાં પર્વો આપવામાં આવ્યાં છે. એમાં આ 'પ્રતિષ્ઠાપર્વ' આવતું નથી. આ પર્વની સ્થાપના ઈ. પૂર્વ ૧૬૫માં (પ્રભુ ઈસુના જન્મ પહેલાં લગભગ ૧૬૫ વર્ષ પર) થઈ. સિરિયાના રાજા અંત્યોખસ એપિફાનસે પાલેસ્ટાઈન દેશ કબજે કર્યો હતો અને યરુશાલેમ પર પણ પોતાની સત્તા જમાવી હતી. એણે યહૃદ્દીઓ પર સખત જીવમ ગુજાર્યો, અને તેમની ઉપર શ્રીક સંસ્કૃતિ લાદી. વળી, યરુશાલેમના મંદિરમાં એણે મૂર્તિની સ્થાપના કરી તથા પવિત્ર વેદી ઉપર ભૂંડ વધેયી. અંત્યોખસ એપિફાનસ ઈ. પૂર્વ ૧૬૫માં મરી ગયો.

યહૃદ્દીઓએ એનો સખત સામનો કર્યો. મક્કાબી ભાઈઓએ યુદ્ધનો મોરચો સંભાળ્યો. યહૃદ્દા મક્કાબીએ મંદિરનું શુદ્ધીકરણ કર્યું. મંદિર ભ્રષ્ટ થયા પછી બે વર્ષ બાદ (ઈ. પૂર્વ ૧૬૫ માં) મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કિયા કરી. ત્યારથી એ દિવસ પ્રતિષ્ઠાપર્વ તરીકે પળાતો આવ્યો છે. પ્રભુ ઈસુના સમયમાં એ પળાતો હતો. અને આજે વીસમી સદીમાં પણ એ 'પ્રતિષ્ઠાપર્વ' યહૃદ્દીઓ પાળતા આવ્યા છે. એને તેઓ 'હાનુભા' તરીકે ઓળખે છે. 'હાનુભા' એટલે 'દીપાવલી'. એટલે આ પર્વ 'દીપાવલીપર્વ' તરીકે પણ ઓળખાય છે. યહૃદ્દીઓ આ દિવસે ખાસ દીવડા પેટાવે છે.

'માંડવાપર્વ'ની જેમ આની ઉજવણી થાય છે. યહૃદ્દી કિસ્લેવ માસની પચીસમીએ (ડિસેમ્બરના બીજા અઠવાડિયામાં) એ ઉજવણી શરૂ થાય અને આઠ દિવસ ચાલે. પાલેસ્ટાઈનમાં આ પર્વ શિયાળામાં આવતું. પ્રભુ ઈસુ ઓછામાં ઓછું એક વખત તો આ પર્વ સમયે યરુશાલેમમાં હતા (યોહાન ૧૦ : ૨૨).

૮. પૂરીમ (= ચિહ્નીઓ) : (એસ્તર ૮ : ૧૮-૩૨). યહૃદ્દી માસ અદાર. એનો ૧૪ મો અને ૧૫ મો દિવસ. અંગેજી માસ : ફેબ્રુઆરી-માર્ચ. દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓ સામે યહૃદ્દીઓનો જે વિજય અને

બચાવ એસ્ટેર રાણીના સમયમાં થયો તેની યાદગીરીનું પર્વ. પૂર = ચિહ્ની, પૂરીમ = ચિહ્નીઓ.

યહોવાનાં મુકુરર પર્વો સાત છે. અને એ વિશે લેવીયના પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યું છે. બાકીનાં બે પર્વો, એટલે કે પૂરીમપર્વ અને પ્રતિષ્ઠાપર્વ એ બે પાછળથી ઉમેરાયાં.

ઉપરનાં નવ પર્વોમાં ત્રણ પર્વો, એટલે પાસ્ખાપર્વ, પચાસમાનો દિન અને માંડવાપર્વ વખતે, દરેક યહૂદી પુરુષે યરૂશાલેમના મંદિરે જવું ફરજિયાત હતું (નિર્જમન ૨૭ : ૧૪-૧૮).

મુક્તિ : (જુઓ, 'અનંતજીવન').

મુક્તિમૂલ્ય : (જુઓ, 'ઉદ્ધાર').

મુલાકાતમંડપ : (નિર્જમન ૨૫-૨૮ અધ્યાયો).

ઇજરાયલ લોકો મિસરથી નીકળી કનાનમાં જતા હતા ત્યારે હોરેબ (સિનાય) પર્વત ઉપર પ્રથમ ઈશ્વરે મોશેને એક 'મુલાકાતમંડપ' જ્યાં પોતાનો વાસો રહે, એ બાંધવા સૂચવ્યું, અને એનો નમૂનો બતાવ્યો. એ પ્રમાણે મોશેએ મુલાકાતમંડપ બનાવડાવ્યો. ઇજરાયલ લોકોની છાવણી જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં આ મુલાકાતમંડપ પણ ઉપાડીને લઈ જવામાં આવતો. આ મંડપમાં મોશે ઈશ્વરની છચ્છા કે યોજના જાણવા જતો. ઈશ્વરની ત્યાં કાયમની હાજરી છે તે દર્શાવવા દિવસે એની ઉપર મેઘસ્તંભ (વાદળનો સ્તંભ) અને રાત્રે અજિસ્તંભ રહેતો હતો. આ મેઘસ્તંભ કે અજિસ્તંભ ખસે ત્યારે ઇજરાયલની છાવણી ઊપડતી, અને એ સ્તંભ થોલે ત્યારે છાવણી પડાવ નાખતી. અર્પણ અને બલિદાનો આ મંડપમાં ધરવામાં આવતાં. આ મુલાકાતમંડપના ત્રણ ભાગ હતા - આંગણું, પવિત્ર સ્થાન, અને પરમપવિત્રસ્થાન. પ્રમુખ યાજક વર્ષમાં માત્ર એક જ દિવસે એટલે કે પ્રાયશ્કિત્તને દિવસે પરમપવિત્રસ્થાનમાં જઈ શકતો. (મુલાકાતમંડપના માપ

તथા વર્ણન માટે જુઓ, નિર્ગમન રફ્તમો અધ્યાય તેમ જ ઉદ : ૮-૩૮).

હિંબુમાં બે શબ્દ એના નામ માટે વપરાયા છે : ઓહેલ = તંબુ, અને મિશકાન = રહેઠાણ. પણ બંને નામ બહુ ચોકસાઈથી અલાહિદાં ગણવામાં આવતાં. ઓહેલ એ કાપડનું છત, અને મિશકાન એટલે મુલાકાતમંડપની જે લાકડાની દીવાલો હતી તે.

(એને 'સુક્કોથ' અથવા મંડપ કે માંડવો પણ કહેતા (લેવીય ૨૭ : ઉ૪. ગી. શા. ૭૬ : ૨. અયૂબ ૭૬ : ૨૮. યશાયા ૪ : ૬. આમોસ ૮ : ૧૧. જખાર્યા ૧૪ : ૧૬). પણ આ શબ્દ મૂર્તિના માંડવા માટે ખાસ વપરાતો.

ઈશ્વરની હાજરી અહીં રહેતી હતી. યહૂદીઓ એક શબ્દ વાપરતા (જે બાઇબલમાં નથી : શકીના = ઈશ્વરનું દ્રવ્ય ગૌરવ). આ મુલાકાતમંડપમાં ઈશ્વરની આપેલી રીતરસમ પ્રમાણે યજો અને બલિદાનો ચઢાવવામાં આવતાં. પરમપવિત્રસ્થાનમાં 'કરારકોશ' અથવા 'સાક્ષકોશ' રહેતો. એમાં આટલી બાબતો રાખવામાં આવતી : (૧) દશ આજ્ઞાઓ, (૨) મોશેનું નિયમશાસ્ત્ર – એટલે કે મોશેનો પંચગ્રંથ ([પાંચ પુસ્તકો] યોશિયા રાજાના વખતમાં એ મળી આવ્યું હતું. ૨ રાજા ૨૨ : ૮). (૩) માત્રા, (૪) હારુનની કળી ફૂટેલી લાકડી વગેરે. પણ શલોમોન રાજાના સમયમાં માત્ર દશ આજ્ઞાની બે પાટી જ એમાં હતી (૧ રાજા ૮ : ૬).

આ કરારકોશ ઉપર નરદમ સોનાનું દ્યાસન હતું. આ દ્યાસન આગળ યજના લોહીનો છંટકાવ થતો. દ્યાસન પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્તની પીઠ કે માથું સૂચ્યવે છે. "યહોવાએ તેના પર આપણ સર્વનાં પાપનો ભાર મૂક્યો છે" (યશાયા ૫૭ : ૬).

ઈ. સ. ૭૦માં રોમન સેનાપતિ તિતસે યરુશાલેમના મંદિરનો નાશ કર્યો, ત્યારે તે કરારકોશ અને દ્યાસન વગેરે રોમ લઈ ગયો. કરારકોશ ક્યાં છે તે કોઈ આજે જાણતું નથી.

“મૂખેલાં પોતાનાં મૂખેલાંને દાટે” : (માથી ૮ : ૨૧, ૨૨).

હા, મૂખેલાં માણસો બીજાં મૂખેલાંને દાટી શકે નહિ. આ વાક્યમાં પ્રભુ ઈસુ આત્મિક અર્થમાં આ ઉક્તિ વાપરે છે. તેમના કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે આત્મિક રીતે જેઓ (આત્મામાં) મરેલાં છે, એવાં જગતીજનો એવાં જ અન્ય જગતીજનો સાથેનો સંસાર-વ્યવહાર કે ‘હળે હાથ દીઘા પદ્ધી પાછું વળીને જોવું નહિઃ’.

“મૂખેલાંમાંથી પુનરુત્થાન” : (લૂક ૨૦ : ૩૫, ૩૬).

ગુજરાતીમાં આ વાત સ્પષ્ટ થતી નથી, પણ ગ્રીકમાં (તેસ આનાસ્તાસિયોસ તેસ એક નેકોન) બહુ સ્પષ્ટ છે, તેસ = ધી (આર્ટિકલ), આનાસ્તાસિયોસ = પુનરુત્થાન, તેસ = જે [છે], એક = મધ્યેથી, નેકોન = મૂખેલાં. એટલે કે મૃત્યુ પામેલાંમાંથી અમુક નીકળી આવે અને બાકીનાં બીજાં બધાં મૃત્યુ પામેલાં જ રહે. આમ, બધાંનું સમગ્ર પુનરુત્થાન અહીં બતાવાયું નથી, પણ ખાસ પ્રકારનું પુનરુત્થાન જેને પ્રક્રિયા ૨૦ : ૫, ઇમાં ‘પહેલું પુનરુત્થાન’ કહ્યું છે તે. એમાં ફક્ત ‘પ્રિસ્તના’ અથવા ‘પ્રિસ્તમાં’ ‘ઉંઘી ગયેલા’ લોકો જ, પ્રભુ ઈસુના ગગનમાં ઉત્તરવાને સમયે સજ્જવન થઈ ઉઠશે.

મૂખેલાંમાંથી પ્રથમજનિત : (પ્રક્રિ. ૧ : ૫).

(જુઓ, ‘પ્રથમજનિત’).

મૂઢ મારનાર : (પુન. ૧૮ : ૧૦-૧૨).

આવા શબ્દો માટે જુઓ, ‘મોહિની લગાડનાર’.

મૂલ્યવાન મોતી : (જુઓ, ‘સંતાપેલું દ્રવ્ય’).

મૃગશીર્ષ : (અયૂબ ૮ : ૮, ૩૮ : ૩૧).

કરોડો તારાઓનું બનેલું એક નક્ષત્ર. એને ‘હરણી’ તેમ જ ‘ભરત’ પણ કહે છે. (અં. Orion – ઓરિયોન).

મેધધનુષ્ય :

ઉત્પત્તિ ૮ : ૧૩-૧૬. વળી, હજકી. ૧ : ૨૮. પ્રકટી. ૪ : ૩. ૧૦ : ૧. જળપ્રલય પછી પ્રભુએ નૂહ સાથે કરાર કર્યા કે જગતના અંત સુધી ફરી પાણીથી પૃથ્વીનો નાશ નહિ થાય. અને એ કરારના ચિહ્ન તરીકે મેધધનુષ્યને સ્થાપ્યું. એનો અર્થ એમ નથી થતો કે અગાઉથી જે મેધધનુષ્ય હતું, તેને જ પ્રતીક તરીકે નક્કી કર્યું. પણ આ પહેલી જ વખત આકાશમાં મેધધનુષ્ય દેખાયું, અને પ્રભુએ એને કરારની સાબિતીના પ્રતીક તરીકે નીભ્યું. આ અગાઉનું વાતાવરણ એવું હતું કે એમાં મેધધનુષ્ય બનતું જ નહોતું. આ પહેલી જ વખત દેખાયું.

મેલ્ઝીસેટેક :

ઉત્પત્તિ ૧૪માં અધ્યાયમાં મેલ્ઝીસેટેકની વાત આવે છે. આખ્રામ (અબ્રાહમ) કદોરલાઓમેર અને તેની સાથેના રાજાઓને હરાવીને તથા પોતાના ભત્રીજા લોતને છોડાવીને પાછો આવતો હતો, ત્યારે સાવેમનો રાજા મેલ્ઝીસેટેક અબ્રાહમને મળવા સામો આવ્યો. અબ્રાહમે તેને જીતની લૂંટનો દશાંશ આપ્યો, જ્યારે મેલ્ઝીસેટેક તેને રોટલી અને દ્રાક્ષારસ આપ્યાં, અને આશીર્વાદ પણ આપ્યા.

યરુશાલેમ અને આસપાસના પ્રદેશમાં આ વાત બની તે સમયે કનાન દેશની મૂળ પ્રજા કનાનીઓ વસતા હતા. (દાવિદ રાજના સમયમાં એટલે કે લગભગ ૮૮૦ વર્ષ પછી દાવિદ યરુશાલેમ જીતી લીધું.)

મેલ્ઝીસેટેકના નામનો અર્થ “ન્યાયીપણાનો રાજા” થાય છે. અને ‘સાલેમ’ (શાલેમ) એટલે “શાંતિ”, એટલે તે “શાંતિનો રાજા” હતો. તે સાલેમ જે પાછળથી યરુશાલેમ કહેવાયું તેનો રાજા હતો. અબ્રાહમે તેને દશમો ભાગ (હિસ્સો) આપ્યો. મેલ્ઝીસેટેક વિશે લખવામાં આવ્યું છે કે તે “પરાત્મર ઈશ્વરનો યાજક” હતો. તેણે યાજક તરીકે દશાંશ સ્વીકાર્યો, અને એ જ યાજકપદના અધિકારથી

અધ્રાહમને આશીર્વાદ આપ્યો (જુઓ, ઉત્પત્તિ ૧૪ : ૧૯-૨૦).

ગીતશાસ્ત્ર ૧૧૦ : રૂમાં મેલ્ખીસેટેકનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે, “યહોવાએ સમ ખાધા, તે પસ્તાવો કરશે નહિં, કે તું મેલ્ખીસેટેકના ધારા (પરંપરા) પ્રમાણે સનાતન (એટલે કે સર્વકાળનો) યાજક છે.” આમાં એવું ભવિષ્યકથન છે કે આવનાર મસીહ આ મેલ્ખીસેટેકની માફક, અધિકારના મહત્વ પ્રમાણે સાર્વકાલિક રાજ અને યાજક થશે.

હિન્દુ ૫ : રૂમાં ગી. શા. ૨ : ૭ અને ૧૧૦ : ૪ એ બંને કલમોને ટાંકીને પ્રભુ ઈસુનો મેલ્ખીસેટેક સાથે કેવો ખાસ પ્રકારનો સંબંધ છે કે મળતાપણું છે તે લંબાણથી બતાવવામાં આવ્યું છે. એ મળતાપણું નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) મેલ્ખીસેટેક અને પ્રભુ ઈસુ – બંને જણ લેવીકુળની બહારના હતા. પ્રભુ ઈસુ યહૂદા કુળના હતા; મેલ્ખીસેટેક તો બારેય કુળની બહારનો અને પરદેશી હતો. જ્યારે ઈજરાયલ લોકોમાં યાજકપદ માત્ર લેવીકુળમાં જ હતું. બધા યાજકો લેવીકુળમાંથી જ આવતા.

(૨) બંને જણ અધ્રાહમ કરતાં મહાન કક્ષાના હતા. અધ્રાહમ મેલ્ખીસેટેકને દશાંશ આપે છે, અને તે મેલ્ખીસેટેક પાસેથી આશીર્વાદ મેળવે છે (હિન્દુ ૭ : ૪, ૭-૧૦); એટલે અધ્રાહમ કરતાં મેલ્ખીસેટેક મહાન છે. વળી, અધ્રાહમ પ્રભુ ઈસુને ‘મારા પ્રભુ’ કહે છે. વળી, પ્રભુ (ઈસુ) કહે છે : “હું તારા બાપદાદાઓનો ઈશ્વર, એટલે અધ્રાહમનો, ઈસહાકનો તથા યાકોબનો ઈશ્વર છું” (પ્રે. કૃ. ૭ : ૩૨). વળી પ્રભુ ઈસુ કહે છે : “તમારો બાપ અધ્રાહમ મારો સમય જોવાની આશાથી હર્ષ પામ્યો, અને તે જોઈને તેને આનંદ થયો... હું તમને ખચીત ખચીત કહું છું કે અધ્રાહમનો જન્મ થયા પહેલાંનો હું છું” (યોહાન ૮ : ૫૬, ૫૮).

(૩) એ બંનેની શરૂઆત તથા અંત વિશે કંઈ જ માહિતી

આપવામાં આવી નથી, કે જગ્યાવવામાં આવ્યું નથી. હિન્દુઓના પત્રનો (૭ : ૩) અર્થ એવો નથી થતો કે મેલ્ખીસેટેકનો જન્મ કદી થયો નહોતો કે, તે કદી મરણ પામ્યો નહોતો. એનો માત્ર એટલો જ અર્થ નીકળે છે કે તેનાં માબાપ કે જન્મમરણ વિશે ક્યાંયે કંઈ ઉલ્લેખ નથી. યાજકવર્ગની હારમાળામાં મેલ્ખીસેટેકનાં માબાપની યાદી કે કુળની યાદી આપવામાં આવી નથી. જેમ એનાં માતાપિતા વિશે ક્યાંયે કંઈ જ ઉલ્લેખ નથી, તેમ પ્રભુ ઈસુના સનાતનપણામાં તે માબાપ રહિત છે. (સદેહપણામાં તે માતા મરિયમ પેટે જન્મ્યા તે તદ્દન જુદી વાત છે. કારણ, એ જન્મ પહેલાં તેઓ સનાતન સમયથી હતા.)

(૪) મેલ્ખીસેટેક રાજા હતો અને યાજક પણ હતો. ઉત્પત્તિ ૧૪ : ૧૮માં આવ્યું છે કે “અને શાલેમનો રાજા મેલ્ખીસેટેક રોટલી તથા દ્રાક્ષારસ લાવ્યો; અને તે પરાત્પર દેવનો યાજક હતો.” વળી, હિન્દુ ૭ : ૨ “તેના નામનો અર્થ તો ન્યાયીપણાનો રાજા, અને પછી શાલેમનો રાજા, એટલે શાંતિનો રાજા છે.” પ્રભુ ઈસુ પણ “સનાતન યાજક” તેમ જ “શાંતિ અને ન્યાયીપણાનો રાજા છે.” અત્યારે પ્રભુ ઈસુ પિતાને જમણો હાથે બેસીને યાજકપણું એટલે મધ્યસ્થી કરે છે. અને પુનરાગમનમાં તે સત્તા ધારણ કરીને યરુશાલેમમાંથી ૧૦૦૦ વર્ષનું રાજ્ય કરશે.

વળી, જુઓ હિન્દુ ૬ : ૨૦, ૭ : ૨૩, ૨૪. પણ મેલ્ખીસેટેક તે પ્રભુ ઈસુ નથી. એ બંને જુદી જુદી વ્યક્તિ છે.

મેસોપોટેમિયા (મેસોપોતામિયા) :

જુઓ, બાબિલોન. એનો અર્થ થાય છે : બે નદીઓ (યુઝેન્ટિસ અને તેગ્રિસ) વચ્ચેનો પ્રદેશ.

મોઆબ = ‘મારા પિતાથી.’

લોટની મોટી દીકરીને એના પિતા દ્વારા ગર્ભ રહ્યો, ને દીકરો

જન્મ્યો. એનું નામ 'મોઆબ' પાડવું. એનાથી જે પ્રજા થઈ તેઓ મોઆબીઓ તરીકે ઓળખાયા (ઉત્પત્તિ ૧૮ : ૩૭).

મોટી પાંખોવાળો ગરુડ :

(હાજરીયેલ ૧૭ : ૩) બાબિલ માટેની ઉપમા.

"બીજો ગરુડ" (૧૭ : ૭) મિસર માટેની ઉપમા.

મોહિની લગાડનાર : (પુન. ૧૮ : ૧૦, ૧૨) :

આ એક મેલી વિદ્યા છે, અને શેતાન તથા તેના અશુદ્ધ આત્માઓ દ્વારા માણસ આ શક્તિ મેળવે છે. એ 'વશીકરણ' કે 'કામણા'ને નામે પણ ઓળખાય છે. આ મેલી વિદ્યા દ્વારા મેલાં કામો કરવા છ પ્રકારના અભિયાર યા મંત્રપ્રયોગ કરવામાં આવે છે : (૧) મારણ, (૨) મોદન, (૩) સ્તંભન, (૪) વિદ્વેષણ, (૫) ઉચ્ચારન, અને (૬) વશીકરણ.

ધંતરમંતર (પુન. ૧૮ : ૧૦, ૧૨). એ પણ શેતાની મેલી વિદ્યા છે. ('ધંતર' એ સંસ્કૃત તંત્ર શબ્દ ઉપરથી છે.) એમ જ 'મંતર' એ મંત્ર ઉપરથી છે. અશુદ્ધ આત્માઓને આકર્ષવા અમુક મંત્રતંત્ર ઉચ્ચારવાના હોય છે. (સામાન્ય રીતે ધૂતી લેવાની કળાને પણ ધંતરમંતર કહે છે. પણ એ જુદી વાત છે). મનુષ્યો, પ્રાણીઓ, અથવા કુદરતી બાબતો અસરો પાડવા ધંતરમંતર વપરાય છે.

જાદુગર (અથવા ઈલમી) : જાદુ પણ શેતાની વિદ્યા છે. અને જાદુકિયાઓ અનેક પ્રકારની છે. શેતાની માધ્યમો દ્વારા એ વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. પણ ભાષાઓ બોલવી, માંદાને સાજા કરવા, વગર હથિયારે અને કાપ વગર ઓપરેશનો કરવાં, શરીર એક જગાએ સ્થિર રહે અને આત્મા બધે ફરવા નીકળે, કે કોઈ વખતે શરીર અને આત્મા આપોઆપ બધે ફરવા નીકળે, માધ્યમ દ્વારા અશુદ્ધ આત્માઓ પાસેથી સંદેશા મેળવે, અને તેમની સાથે વાતચીત કરે.

મૂસા(મોશે)એ ઈશ્વર-આજાથી ચમત્કારો કરેલા, એટલે આ

શેતાની જાદુગરો મૂસાને પોતાનો આદિ ગરુ માને છે. બાઇબલમાં મૂસાનાં લખેલાં પાંચ પુસ્તકો છે. પણ આ જાદુગરો માને છે કે મૂસાએ છહું પુસ્તક જાદુવિદ્યા પર લઘું હતું, અને એ પુસ્તકની નકલો તેઓની પાસે છે. એમાં જાદુવિદ્યા વિશે લઘું છે. પણ આ લોકો એક વાત ભૂલી જાય છે કે મૂસાએ જ પુન. ૧૮ : ૧૦-૧૨. જાદુગરો અને એવી વિદ્યા આચરનારાઓને હજરાયલ મધ્યેથી દૂર કરવા (નિર્ગ. ૭ : ૧૧, પ્રે. ફુ. ૧૮ : ૧૩-૧૭, પ્રે. ફુ. ૮ : ૮, ૧૧. ૧૩ : ૮, ૧૦).

ભૂવો : (પુન. ૧૮ : ૧૦, ૧૨) સં. ભૂતવાદિન = ભૂત કાઢનાર. અશુદ્ધ આત્મા કાઢનાર (શેતાની વિદ્યાથી).

મૂઠ મારનાર : (પુન. ૧૮ : ૧૦, ૧૨). પીડા કરવાનો કે મારી નાખવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ, મારણયંત્રનો પ્રયોગ કરનાર. આ પણ મેળી વિદ્યા કે શેતાની વિદ્યા છે.

બાબિલોનમાંથી આ બધી મહિન વિદ્યાઓ શરૂ થઈ, અને માનવામાં આવે છે કે નિભ્રોદ એનો પ્રષેતા હતો. આ છેલ્લા જમાનામાં જ્યારે પ્રભુ ઈસુનું આવવું તદન નજીબીક છે, ત્યારે એ શેતાની વિદ્યાઓ ભરપૂરપણે ફાલશે અને ફેલાશે, અને વિશ્વાસ કરનારાઓને ભુલાવામાં નાખવામાં આવશે. પણ ૧ યોહાન ૪ : ૧ પ્રમાણો : “વહાલાંઓ, દરેક આત્મા પર વિશ્વાસ ન રાખો, પણ આત્માઓ ઈશ્વર પાસેથી છે કે નહિ એ વિશે તેઓને પારખી જુઓ.”

૪

યબૂસ : (= પાણી વિનાની ટેકરી, ધ્ંદી નાખેલી જગ્ગા).

સિયોન પર્વત પર આવેલું કનાનીઓનું શહેર હતું (યહોશુઆ ૧૫ : ૮. ૧૮ : ૧૬, ૨૮). યરુશાલેમનું પુરાણું નામ યબૂસ છે (ન્યાયા. ૧૮ : ૧૦). વળી, તેને ‘દાઉદનું નગર’ અને ‘સિયોનનો કિલ્લો’ એવું નામ પણ આપવામાં આવ્યું હતું (૧ કાળ. ૧૧ : ૪, ૫). આ શહેર ખૂબ જ મજબૂત રીતે બાંધવામાં આવ્યું હતું એટલું જ નહિ પણ

કુદરતી રીતે શહેર એવા સ્થળે આવેલું હતું કે તેને જીતી લેવું દુશ્મનો માટે બહુ જ મુશ્કેલ હતું (૨ શમુઅલ ૫ : ૮). લઘું છે કે “આંધળા તથા લંગડા” પણ શત્રુને હાંકી કાઢી શહેરનો બચાવ કરી શકે એમ હતું.

દાવિદ રાજાએ યબૂસને જીતી લીધું, અને આ શહેરના કિલ્લામાં દાવિદ પોતે રહ્યો, અને તેણે શહેરનું નામ ‘દાવિદનગર’ પાડ્યું (૨ શમુ. ૫ : ૬-૮. ૧ કાળ. ૧૧ : ૪-૬). પાછળથી એનું નામ યરુશાલેમ પડ્યું.

યબૂસીઓ : (૨ શમુઅલ ૫ : ૬, ૮. ૨૪ : ૧૬, ૧૮. ૧ કાળ. ૧૧ : ૬. ૨૧ : ૧૮. ઝાર્યા ૮ : ૭).

કનાની પ્રજાઓમાંની એક તેઓ દુંગરોમાં રહેનાર પ્રજા હતી (ગણના ૧૩ : ૨૮. યહો. ૧૧ : ૩). યરુશાલેમ મૂળમાં તેઓનું નગર હતું (યહો. ૧૫ : ૬૩), અને એ ‘યબૂસ’ નામે ઓળખાતું હતું (૧ કાળ. ૧૧ : ૪). તેઓ લડાયક પ્રજા હતી. યબૂસ અથવા યરુશાલેમના રાજાએ ગિબાઓન સામે બીજાઓને એકઠા કર્યા હતા (યહોશુઆ ૧૦ : ૧-૪). હાસ્સોરના રાજા યાબિને છજરાયલ પ્રજા સામે યુદ્ધ ચઢવાને જે અનેક પ્રજાઓને આમંત્રણ આપ્યું હતું તેમાં યબૂસીઓ પણ જોડાયા હતા. (યહો. ૧૧ : ૧-૫), અને એ યુદ્ધમાં યરુશાલેમનો વિદેશી રાજા, બીજા રાજાઓની સાથે માર્યા ગયો હતો (યહો. ૧૨ : ૧૦). અને યહોશુઆ ૧૨ : ૭ને કારણે એમ લાગે છે કે એ માર્યા ગયેલા રાજાઓના પ્રદેશો યહોશુઆએ કબજે કર્યા હશે. એમ છતાં તેઓનું યરુશાલેમ યહોશુઆએ કબજે કર્યું હોય તેમ લાગતું નથી (ન્યાયા. ૧ : ૨૧). આખરે દાવિદ એ શહેર કબજે લીધું (૨ શમુઅલ ૫ : ૬-૮. ૧ કાળ. ૧૧ : ૪-૬).

એ પછી ફરીથી એક જ વાર યબૂસી નામનો ઉલ્લેખ છે. બીજા શમુઅલ ૨૪ : ૧૮માં અને એ પછીની કલમોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, દાવિદ રાજાએ યબૂસી અરાબાહની ખળી પ્રભુનું મંદિર બાંધવાને

વેચાતી લીધી. પહેલા કાળવૃત્તાંતમાં (૨૧ : ૧૪-૨૭) એ જ વાત આપવામાં આવી છે; ફક્ત અરાબ્બાઈ યબૂસીનું નામ ઓનાન યબૂસી તરીકે આપવામાં આવ્યું છે.

નહેખ્યા ૮ : ૮માં યબૂસીઓ અને બીજી પ્રજાઓનાં નામ છે, પણ એ તો ભૂતકાળની માત્ર યાદી છે. અને જખાર્યા ૮ : ૭માં કોઈ એકોન યબૂસીની યાદ આપી છે. પણ એજરા ૮ : ૧, ૨ માં યબૂસીઓની એક ચોક્કસ પ્રજા તરીકેની હયાતી દર્શાવે છે.

યરદન નદી : (= નીચે ઉત્તરનાર).

લબાનોન, સિરિયા, ઇજરાયલ અને જોર્ડન રાજ્યોના પ્રાણસમી યરદન નદી ઉત્તરમાં આવેલા હિમાયાદિત પર્વતમાંથી નીકળી આવે છે. એની શરૂઆત ત્રણ નાની નદીઓથી થાય છે. હેર્માનની હારમાળાના લબાનોન પર્વતમાંથી હસ્બની બરઈધીત નદીઓ, અને સિરિયામાંથી બાનિયાસ નદી નીકળે છે. તેઓ આગળ વધીને ઇજરાયલમાં દાન નદીને મળે છે. થોડે આગળ જતાં અસલ યરદન શરૂ થાય છે.

યરદન ૧૫૮ માઈલ લાંબી છે. એના વળાંકોની લંબાઈ ન ગણીએ તો સીધી લીટીમાં ૧૦૪ માઈલ લાંબી ગણાય. એ નદી એની શરૂઆતથી જ એકદમ ઝડપથી નીચે ઉત્તરતી હોય છે. સરેરાશ દર એક માઈલે નવ ફૂટ નીચી ઉત્તરતી હોય છે. બાનિયાસની ગુફાઓમાંથી એની શરૂઆત થતાં એ દરિયાઈ સપાટીથી ૧,૦૦૦ ફૂટ ઊંચી હોય છે, પણ પછી ગાલીલ સરોવર આગળ એટલે કે એની ગ્રીઝ ભાગની મુસાફરી પૂરી થતાં તો આ નદી દરિયાઈ સપાટીથી ૬૮૦ ફૂટ નીચી ઉત્તરી હોય છે. અને અંતે છેક મૃત સરોવરે પહોંચતાં દરિયાઈ સપાટીથી એ ૧,૨૮૭ ફૂટ નીચે ઉત્તરી પડી હોય છે! ‘યરદન’ નામનો અર્થ જ ‘નીચે ઉત્તરનાર’ થાય છે.

દુનિયાની બધી નદીઓ કરતાં આ નિરાળી નદી છે. કારણ,

એનો મોટો ભાગ એ દરિયાઈ સપાટીથી નીચે વહેતી હોય છે; પૃથ્વીભરમાં જમીનના પડની સહુથી મોટી અને ઊંડી ફાટોમાંની એકમાં થઈને આ નદી વહે છે. મોટા ઇતિહાસવાળી આ નાની નદી પ્રતિ વર્ષ હજારો ટન ક્ષારો મૃત સરોવરમાં ઠાલવ્યા જ કરે છે.

યરુશાલેમ :

આ શહેર શરૂઆતમાં યબૂસીઓના હાથમાં હતું. દાવિદ રાજાએ તેને જીતી લીધું, અને પોતાની રાજધાની બનાવ્યું. દાવિદ ઈશ્વરનો કરારકોશ કિર્યાથ-યારીમથી લાવીને (૨ શમુઅલ ૬) એક તંબૂમાં રાખ્યો. પાછળથી દાવિદે યરુશાલેમના વિસ્તારમાં આવેલી ઓર્નાનની ખળી અને આસપાસની જમીન ખરીદી લીધી. અણાહમ મોરિયાહ પર્વત પર ઇસહાકનું બલિદાન દેવા ગયો હતો, અને જ્યાં ઇસહાકને બદલે જાડીમાંના ઘેટાનું બલિદાન દેવાયું હતું, તે આ જ જગ્ગા. દાવિદ ત્યાં ભવ્ય મંદિર બાંધવાની તૈયારી કરી. અને તેના પુત્ર શલોમોને ત્યાં દુનિયાનાં ભવ્ય સ્થળોમાંનું આ અતિ ભવ્ય મંદિર બાંધ્યું. ઓછામાં ઓછુ વર્ષમાં ત્રણ વખત ત્રણ પર્વો પાળવા યદ્દૂદીઓ દુનિયાભરમાંથી યરુશાલેમ આવતા.

આ મંદિરનું માપ મુલાકાતમંડપના માપ પ્રમાણે હતું, એટલું જ કે કેટલાક ગણું મોટું. યજ્ઞયાગ અને બલિદાન અહીં દેવાતાં. પવિત્ર સ્થાન અને પરમપવિત્રસ્થાન વચ્ચે જંગી અને ભારે વજનદાર પડદો આવેલો હતો. પરમપવિત્રસ્થાન $30' \times 30' \times 30'$ હતું. અને : પવિત્ર સ્થાન $60'$ લાંબું, $30'$ પદ્ધોણું, $45'$ ઊંચું હતું.

એનો નાશ નભૂખાદનેસ્સારે ઈ. પૂ. ૫૮૬માં કર્યા હતો, અને ઝરુબ્બાબેલે ઈ. પૂ. ૫૧૫માં એને ફરી બંધાવ્યું હતું. મહાન હેરોએ એને ૪૨ વર્ષમાં કક્કે કક્કે સમારી વિસ્તુત બનાવ્યું હતું. રોમન સેનાપતિ તિતસે ઈ.સ. ૭૦માં તેનો સંપૂર્ણ નાશ કર્યા, ત્યારથી આજ સુધી એ ફરી બંધાવ્યું નથી, પણ મંડળીના ગગનગમન પછી એ બંધાશે,

અને માત્ર સાત જ વર્ષમાં એનો નાશ થશે. પણ હજાયેલ પ્રબોધકની ભવિષ્યવાણી પ્રમાણે સહસ્રાબ્દી રાજમાં ફરી બંધાશે.

યરુશાલેમનું મંદિર ઘડેલા પથ્થરોનું બનાવેલું હતું. એનું માપ અંદરના માપ પ્રમાણે છે : “૮૦’ લાંબું, ૨૫’ પહોળું અને ૪૫’ ઊંચું હતું. એનું ધાબું એરેજ વૃક્ષના લાકડાના પાટડા તથા પાટિયાંનું બનાવેલું હતું. એને એના ઉપર આરસપણાણ જડવામાં આવ્યા હતાં. (૧ રાજા દ : ૨-૧૦) જોસીફસે પોતાના પુસ્તક ‘એન્ટિકિવટીજ’ ૮ : તેમાં કદાચ મંદિરનું પામ આ પ્રમાણે છે. ૮૦’ લાંબું ૮૦’ ઊંચું અને ૩૫’ પહોળું હતું.” બાઇબલ જણાવે છે કે “તેણો (શલોમોને) આખા મંદિરને લગતા માળ બનાવ્યા, તે દરેકની ઊંચાઈ ૭.૫’ હતી, અને પ્રત્યેક માળની પહોળાઈ ચઢતા કરે ૭.૫૮ અને ૧૦મા ફૂટની હતી (૧ રાજા દ : ૬). તે માળનો આધાર એરેજ વૃક્ષનાં લાકડાં વડે મંદિર પર રહેલો હતો.” (૧ રાજા દ : ૧૦). મંદિરને અંદરથી ચોખ્યા સોનાથી મઢી લીધું. મંદિરની પરસાળોનું માપ ઉપરના માપમાં આપ્યું નથી. આખા જ મંદિરની રચના તથા ભવ્યતા માટે વાંચો ૧ રાજા દ અને ૭ અધ્યાયો. વળી, ૨ કાળવૃત્તાંત ૩ જો અધ્યાય. દીવાલો પથ્થરની હતી, અને ઉપર એરેજ કાષ્ઠથી જડી દેવામાં આવી હતી. અને એ કાષ્ઠ ઉપર ચોખ્યું સોનું મઢેલું હતું.

મંદિરને ફરતી ત્રણ પરસાળો હતી. અંદરની અથવા પહેલી પરસાળ યાજકો માટે હતી. વચ્ચેલી અથવા બીજી પરસાળ લોકો માટે હતી. મંદિર ઊંચું અને યાજકોની પરસાળ એનાથી નીચી, અને લોકોની પરસાળ એથીએ નીચી હતી.

તિતસે નાશ કર્યો તે પછી લગભગ ૧૯૦૦ વર્ષ ઈ.સ. ૧૮૬૭ના જૂનમાં ૪ દિવસના યુદ્ધમાં હજારાયલીઓએ યરુશાલેમ જીતી લઈ હજારાયલી સત્તા આ શહેર પર સ્થાપી, અને એને હજારાયલની રાજ્યાની બનાવ્યું.

યશુરન : (= સીધો, પ્રમાણિક, નેક).

પુન. ૩૨ : ૧૫. ૩૩ : ૫, ૨૬. યશાયા ૪૪ : ૨.

ઇજરાયલ પ્રજાને ઈશ્વરે આપેલું માનવંત તેમ જ લાડકું નામ.

યહોવા :

ગુજરાતી બાઇબલમાં જૂના કરારમાં ‘યહોવા’ શબ્દ વપરાયો છે, પણ અંગ્રેજ બાઇબલોમાં ‘યહોવા’ (Jehovah) ક્યાંયે વપરાયો નથી. અંગ્રેજું આવૃત્તિઓમાં બધે જ ‘જેહોવા’ને બદલે ‘લોર્ડ’ (Lord) શબ્દ વાપર્યો છે. એની જોડણીમાં પ્રથમ અક્ષર મોટો કેપિટલ છે, અને પછીના ત્રણ અક્ષરો નાના પણ કેપિટલમાં જ છે, ફરક એટલો જ કે એ ત્રણ કદમ્ભાં નાના છે.

જૂનો કરાર હિબ્રૂ ભાષામાં લખાયો છે, અને નવો કરાર ગ્રીક ભાષામાં લખાયેલો છે. હિબ્રૂમાં (જૂના કરારમાં) ‘યહોવા’ શબ્દ છે. ખરું જોતાં હિબ્રૂમાં મોટે ભાગે ‘અદોનાય’ શબ્દ વાપર્યો છે. ‘યહોવા’ તો અતિ પવિત્ર નામ ગણાતું, અને યહૂદીઓ એ નામ કદ્દી ઉચ્ચારતા પણ નહિ. યહૂદી લહિયાઓ જૂના કરારના પાઠની નકલો ઉતારતાં જ્યારે જ્યારે ‘યહોવા’ શબ્દ આવતો ત્યારે ટાંક (નીબ) બદલતા અને નવી ટાંક વાપરતા.

વળી, મૂળ હિબ્રૂમાં સ્વરો નહોતા, એટલે હિબ્રૂમાં યહવહ (YHvh) લખાતું. સિતર વર્ષના બંદિવાસ પછીથી પાછળથી (ઇ. પૂર્વ ૫૭૮) સ્વરો ઉમેરવામાં આવ્યા, એટલે ‘યહોવાહ’ એમ હિબ્રૂમાં લખાયું. પણ મેં આગળ જણાવ્યું કે ‘યહોવાહ’ એ અતિ પવિત્ર શબ્દ હોવાથી એને બદલે ‘અદોનાય’ લખાતું. ‘યહોવાહ’ના સ્વરો ‘અદનાય’માં મુકાયા અને ‘અદોનાય’ લખાયું. આમ ‘યહોવાહ’ શબ્દને બદલે ‘અદોનાય’ લખાતું અને વંચાતું.

‘અદોનાય’નો અર્થ ‘શોઠ,’ ‘ધઢી,’ ‘પ્રભુ’ થાય છે. એટલે જૂના કરારની અંગ્રેજું આવૃત્તિઓમાં એ જ અર્થનો અંગ્રેજ શબ્દ વપરાયો

છે, પણ એની જોડણીમાં બધા કેપિટલ છે, એટલે કે 'LORD' વપરાયું છે; અને જ્યાં પૃથ્વી પરના 'શેઠ' અથવા 'માલિક' શબ્દ હોય ત્યાં 'lord' એમ નાની એબીસીડી વપરાઈ છે.

હવે નવા કરાર જોઈએ : એ તો ગ્રીકમાં લખ્યો છે, અને ગ્રીક ભાષામાં 'શેઠ,' 'ધણી,' 'માલિક,' કે 'પ્રભુ' માટે 'ક્યુરિયોસ' શબ્દ છે તે વપરાયો છે, અને અંગ્રેજ નવા કરારમાં એનો સમાનાર્થ શબ્દ 'Lord' (લોર્ડ) વપરાયો છે. જ્યાં જ્યાં એ શબ્દ 'પ્રભુ' અર્થમાં વપરાયો છે, યા ઈસુને માટે વાપર્યો છે, ત્યાં ત્યાં પહેલો અક્ષર 'અલ' કેપિટલ લખવામાં આવ્યો છે (Lord).

ગુજરાતી નવા કરારનો તરજુમો ગ્રીક ઉપરથી કરવામાં આવ્યો હોઈ એ બધે 'પ્રભુ' શબ્દ વાપર્યો છે. પૃથ્વી પરના માણસોના માટે 'શેઠ,' 'ધણી,' 'માલિક,' વાપર્યું છે. ગ્રીક નવા કરારમાં 'ક્યુરિયોસ' શબ્દ છે, 'જેહોવાહ' નથી. 'ક્યુરિયોસ'નો તરજુમો 'પ્રભુ' કરવામાં આવ્યો છે.

હવે 'દેવ' શબ્દ વિશે જોઈએ : જૂના કરારમાં 'અલોહીમ' શબ્દ 'દેવ' માટે વપરાયો છે. ઉત્પત્તિ ૧ : ૧માં "આદિએ દેવે આકાશ તથા પૃથ્વી ઉત્પત્ત કર્યા," – એ કલમમાં 'દેવ'ને માટે હિન્દુમાં 'અલોહીમ' શબ્દ વાપર્યો છે, અને અંગ્રેજમાં 'ગોડ' (God) વાપર્યો છે. (આ 'અલોહીમ' શબ્દ અજાયબ શબ્દ છે. 'અલોહીમ' એ બહુવચન છે. એમ, એ તૈક દેવ સૂચવે છે. ભજવાલાયક દેવ માટે 'અલાહ' નામ પણ હિન્દુમાં વપરાયું છે. અરબીનું નામ 'અલાહ' પણ એ મૂળમાંથી આવ્યું છે. ગુજરાતીમાં લખવા માટે 'અલા' અને 'અલા' લખાય છે; 'હ' ઉચ્ચારાતો કે લખાતો નથી. 'યહોવાહ'નો 'હ' પણ ગુજરાતીમાં લખાતો કે ઉચ્ચારાતો નથી.)

નવા કરારની ગ્રીક ભાષામાં 'દેવ' માટે 'થીઓસ' શબ્દ વાપર્યો છે, અંગ્રેજ બાઇબલમાં 'ગોડ' (God) શબ્દ વાપર્યો છે, અને ગુજરાતીમાં

‘દેવ’ વાપર્યું છે; ‘થીઓસ’ અને ‘દેવાસ’ અસલ કોઈ એક મૂળમાંથી આવ્યું છે. એટલે થીક ‘થીઓસ’નું ગુજરાતીમાં ‘દેવ’ કર્યું છે. પણ ભારતમાં તું કરોડ દેવો હોવાને કારણે આ શબ્દ ‘દેવ’ બરાબર લાગતો નથી, એટલે બાઇબલના હવેના તરજુમાઓમાં ‘દેવ’ ને બદલે ‘ઈશ્વર’ શબ્દ વપરાય છે.

અંગ્રેજી જૂના કરારમાં LoRD God (લોર્ડ ગૉડ) શબ્દ ઘણીવાર વપરાયો છે (જુઓ, ઉત્પત્તિ ૨ જો અધ્યાય). ત્યાં ગુજરાતીમાં ‘યહોવા’ દેવે’ એમ તરજુમો કર્યો છે. મૂળ હિન્દુમાં એલોહીમ યહોવા (એલોહીમ અદોનાય) છે.

ગુજરાતી નવા કરાર (ખાસ કરીને પત્રો તથા પ્રકટીકરણ)માં ઈસુ માટે ‘પ્રભુ’ શબ્દ વાપર્યો છે.

જૂના કરારમાં જ્યાં ‘યહોવા’ લખ્યું છે, એ જ વાત નવા કરારમાં આપી હોય ત્યાં ‘પ્રભુ’ લખ્યું છે. જુઓ, ગીતશાસ્ત્ર ૩૪ : ૮ “અનુભવ કરો અને જુઓ કે યહોવા ઉત્તમ છે.” જ્યારે નવા કરારમાં ૧ પિતર ૨ : ૩ “(જો તમને એવો અનુભવ થયો હોય કે પ્રભુ દયાળું છે.)” વળી, જુઓ યશાયા ૮ : ૧૩ “સેન્યોના [દેવ] યહોવાને પવિત્ર માનો.” એને માટે નવા કરારમાં જુઓ, ૧ પિતર ૩ : ૧૫ “ખ્રિસ્તને તમારા પ્રભુ તરીકે તમારાં અંતઃકરણમાં પવિત્ર માનો.” આમ છતાં સંત પાઉલ પોતાના પત્રોમાં કોઈ કોઈ વાર ‘દેવ’ને માટે ‘પ્રભુ’ શબ્દ વાપરે છે.

યહોવા તરફથી દુષ્ટ આત્મા :

પહેલો શમુઅલ ૧૬ : ૧૪-૨૩ સુધીમાં ચાર વખત આપ્યું છે કે “યહોવા તરફથી એક દુષ્ટ આત્મા તેને (શાઉલને) હેરાન કરતો હતો.” “જો, ઈશ્વર તરફથી એક દુષ્ટ આત્મા તને હેરાન કરે છે.” ઇત્યાદિ.

આદમ અને હવાએ પાપ કર્યું ત્યારથી શેતાન માણસોનાં શરીર,

પ્રાણ અને આત્માના હવાલાના કબજાનો હક્ક કરે છે. અને તે જગતનું ધષીપણું પણ ધારણ કરે છે. શોતાનના અપદૂતો અથવા અશુદ્ધ આત્માઓ (અથવા દુષ્ટ આત્માઓ) આ કાર્યમાં શોતાનના હુકમો પ્રમાણે રચ્યાપણ્યા રહે છે. આ જંગમાં શોતાન અને તેના દુષ્ટ આત્માઓ માણસના શરીર અને આત્માને પારાવાર નુકસાન પહોંચાડે છે. એની બીજી બાજુ ત્રિએક ઈશ્વર અને તેમના દૂતો પણ માણસોનાં શરીર, પ્રાણ અને આત્માઓને ઉગારી લેવા, તથા સૃષ્ટિને પતનમાંથી બહાર કાઢવા, શોતાનના લશકરોની સામે યુદ્ધ કરી રહ્યા છે. આ યુદ્ધ અવિરત અને દરેક પળે ચાલ્યા જ કરે છે. એકએક આત્માને માટે આ યુદ્ધ ચાલ્યા જ કરે છે.

પાઉલ પ્રેરિત એફેસી ૬ : ૧૧-૧૮માં આ આત્મિક અવિરત યુદ્ધ વિશે લખે છે : “શોતાનની કુયુક્તિઓની સામે તમે દફ રહી શકો માટે ઈશ્વરનાં સર્વ હથિયારો સંજો. કેમ કે આપણું આ યુદ્ધ રક્ત તથા માંસની સામે નથી, પણ (શોતાની લશકરોના) અધિપતિઓની સામે, અધિકારીઓની સામે, આ અંધકારરૂપી જગતના સત્તાધારીઓની સામે, આકાશી સ્થાનોમાં દુષ્ટતાનાં આત્મિક [લશકરો]ની સામે છે.”

યુગોથી આ યુદ્ધ ખેલાઈ રહ્યું છે. આમ તો આ યુદ્ધ ભીતરી છે, પણ આખાયે બાઇબલમાં અવારનવાર આ યુદ્ધના અણસારા સપાઠી બહાર આવતા નજરે પડે છે. ઈશ્વર શોતાનને માણસોનાં શરીર તથા આત્માઓને રંજાડવા બહુ મર્યાદિત પ્રમાણમાં રજા આપતા અવારનવાર બાઇબલમાં આપણો જોઈએ છીએ; જેમ કે અયૂબની મિલકતને તથા તેના શરીર સ્પર્શ કરવા મંજૂરી આપી (અયૂબ ૧ : ૧૨ - ૨ : ૭. અખાર્ય ૩ : ૧-૫. લૂક ૨૨ : ૩૧. જુઓ, રોમન કેથોલિક બાઇબલ, ૨ કોરિન્થી. ૧૨ : ૭ વગેરે).

આમ, ઈશ્વર શોતાનને મર્યાદિત પ્રમાણમાં માણસને આફતમાં

લાવવા અને રંજાડવા મંજૂરી આપે છે ત્યારે જાણો કે એ આફત, કે રંજાડ, કે ભ્રમણા “ઈશ્વર તરફથી છે” – એમ લખવામાં આવ્યું હોય છે. પણ એ આફત, કે રંજાડ કે ભ્રમણા ઈશ્વરે મોકલી હોતી નથી – ઈશ્વરે તો માત્ર શેતાનને મયારિટ પરવાનગી આપી હોય છે. પહેલા શમુઅલ ૧૬ : ૧૪ની વાત પણ એવી જ છે. “યહોવા તરફથી એક દુષ્ટ આત્મા શાઉલને હેરાન કરતો હતો.” – એમાં ઈશ્વરે આ દુષ્ટ આત્માને મોકલ્યો નહોતો, પણ તેમ કરવાની શેતાનને પરવાનગી આપી હતી. શાઉલે પવિત્ર આત્માને નકાર્યો હતો, એટલે શેતાનનો આત્મા એનામાં પ્રવેશો એ માટે શાઉલે માર્ગ ખુલ્લો કર્યો હતો.

આમ, ઈશ્વર માણસને સ્પર્શવાની પરવાનગી શેતાનને આપે છે, ત્યારે આફત ઈશ્વર તરફથી છે એવી રજૂઆત બાઇબલ કરે છે; જેમ કે “ઈશ્વર તરફથી એક દુષ્ટ આત્મા” ૧ શમુઅલ ૧૬ : ૧૫. “અને હું ફારુનનું હદ્ય હઠીલું કરીને મારાં ચિંઠ તથા ચમત્કારો મિસર દેશમાં વધારીશ.” નિર્ગમન ૭ : ૩, ૧૩, ૧૪ વગેરે.

ઈશ્વરની સીધી છચ્છા અને પરોક્ષ પરવાનગી અલગ અલગ વસ્તુ છે. અંગ્રેજીમાં એને ઈશ્વરની ‘ડાયરેક્ટ વિલ’ (Direct will) (સીધેસીધી છચ્છા), અને ‘પરમિસિવ વિલ’ (Permissive will) (પરોક્ષ છચ્છા) કહે છે.

યહોવાનો દૂત :

અં. ‘ધી એન્જલ ઓફ ધી લોર્ડ’ ઉત્પત્તિ ૧૬ : ૭. ન્યાયા. ૨ : ૧. ‘ઈશ્વરનો દૂત’ ઉત્પત્તિ ૨૧ : ૧૭. ‘તેની (યહોવાની) હજૂરનો દૂત’ યશાયા ૬૩ : ૮ અને ‘કરારનો દૂત’ માલાખી ૩ : ૧.

બાઇબલમાં બીજા સર્વ દૂતો કરતાં આ દૂત જુદ્દો તરી આવે છે. એ તો યહોવા પોતે છે, એટલે કે ‘શબ્દ’ સદેહ થયો તે અગાઉનો સનાતન સમયનો ઈશ્વરપુત્ર અથવા શબ્દ છે. તે પોતે માણસોની આગળ સ્વયં પ્રગટ થાય છે. વળી, ઉત્પત્તિ ૩૧ : ૧૧-૧૩માં તો એ

દૂત પોતાની ઓળખ આપે છે : “અને ઈશ્વરના દૂતે મને સ્વભામાં કહ્યું, યાકોબ; અને મેં કહ્યું, કે હું આ રહ્યો. અને તેણે કહ્યું..... તે બેથેલનો ઈશ્વર હું છું....” વળી, નિર્ગ. ઉ : ૨-૭માં એ જ દૂત મોશેને કહે છે : “અને યહોવાના દૂતે ઝડપ મધ્યે અભિની જ્વાળામાં તેને દર્શન દીધું.... ‘હું તારા પિતાનો ઈશ્વર, અભાઈમનો ઈશ્વર તથા ઇસહાકનો ઈશ્વર તથા યાકોબનો ઈશ્વર છું.’ અને મોશેએ પોતાનું મુખ સંતાજ્યું; કેમ કે ઈશ્વરની તરફ જોતાં તે બીધો. અને યહોવાએ કહ્યું કે, મેં મિસરમાંના મારા લોકનું દુઃખ નિશ્ચે જોયું છે....” વળી, જુઓ નિર્ગ. ઉ : ૧૩-૧૫ (હું છું).

ઈશ્વરનો જે સ્વભાવ, લક્ષણ કે ગુણધર્મ અને ઈશ્વરના વિશેખાધિકારો તે આ દૂતના પણ બતાવ્યા છે. તેણે હાગારને કહ્યું, “અને યહોવાના દૂતે હાગારને કહ્યું, હું તારો વંશ ઘણો વધારીશ, ને ન ગણાય એટલે સુધી તે વધશે,” વગેરે (ઉત્પત્તિ ૧૬ : ૧૦, ૧૧). વળી, હાગાર તેને સર્વ કંઈ જોનાર ઈશ્વર તરીકે ગણે છે અને વર્તે છે (ઉત્પત્તિ ૧૬ : ૧૩).

યાકોબ આ દૂત વિશે કેવું બોલે છે! (ઉત્પત્તિ ૪૮ : ૧૫, ૧૬). યાકોબ તેને યહોવા જ ગણે છે.

ધિશ્રો : (= શ્રેષ્ઠતા).

મિદાનનો યાજક અથવા સરદાર. કદાચ આ બંને પદ એક જ વ્યક્તિને સૌંપાયેલાં હતાં. મોશે મિસર દેશમાંથી નાસીને ધિશ્રોને ત્યાં ૪૦ વરસ સુધી રહ્યો હતો, અને ધિશ્રોની જ્યોષ પુત્રી સિંઘોરાહને પરાય્યો હતો (નિર્ગમન ઉ : ૧. ૪ : ૧૮), ઈ. પૂર્વ લગ્નમણ ૧૪૭૫માં ધિશ્રોની સલાહ પ્રમાણે મોશેએ સર્વ ઈજરાયલપુત્રોમાંથી હોશિયાર માણસોને ચૂંટી કાઢીને તેઓને લોકોના અધિકારીઓ ઠરાવ્યા, એટલે હજાર હજારના ઉપરીઓ, સો સોના ઉપરીઓ, પચાસ પચાસના ઉપરીઓ, તથા દશ દશના ઉપરીઓ ઠરાવ્યા. અને તેઓ સર્વ પ્રસંગે

લોકોનો ન્યાય કરતા, અને અધરા મુક્દમા તેઓ મોશેની પાસે લાવતા (નિર્ગ. ૧૮મો અધ્યાય).

અરણ્યના વિસ્તારનું મોશેના સસરાને સારું જ્ઞાનભાન હતું તેથી મોશેએ અને આગેવાનોએ તેને પોતાની સાથે આખી મુસાફરીમાં આવવા વિનંતી કરી (ગણના ૧૦ : ૩૧, ૩૭). નિર્ગમન ૨ : ૧૮માં એનું નામ રેઉઅલ આપ્યું છે. વળી, પાછું નિર્ગમન ૩ : ૧માં અને ૧૮માં અધ્યાયમાં એને ફરીથી પિથ્થો કહ્યો છે. પણ ગણના ૧૦ : ૨૮માં એને 'મિદાની રેઉઅલ' કહ્યો છે (સરખાવો, ન્યાય. ૪ : ૧૧). કદાચ સાચી વાત એમ હશે મોશેના સસરાનાં બે નામ હશે – કે કદાચ પિથ્થો એ જિતાબ અને અટક એટલે કે કૌટુંબિક નામ હોય, અને રેઉઅલ એ એનું પોતાનું નામ હોય. હોબાબ તે રેઉઅલનો દીકરો હતો (ગણના ૧૦ : ૨૮).

યુરાક્યુલોન :

(એ પવન 'યુરાક્યુલોન', અને 'યુરોક્યુદોન' નામે પણ ઓળખાય છે). પ્રે. કૃ. ૨૭ : ૧૪. એને 'ઈશાની પવન', અથવા 'ઈશાની આંધી' કહી શકીએ. એ મહાવંટોળ જેવો ખતરનાક પવન હોય છે. આજે પણ વહાણવટીઓને એ વિસ્તારમાં આ 'ઈશાની આંધી' સત્તાવે છે.

યોહાન બાપ્તિસ્ત :

પ્રભુ ઈસુના આવવાની છીરી પોકારનાર. યોહાનના જન્મ અગાઉ ૪૦૦ વર્ષના ગાળા દરમિયાન ઈશ્વર તરફથી કોઈ પ્રબોધક આવ્યો નહોતો. યોહાન આવ્યો ત્યારે કોઈ એકાદ યદ્દૂઢી હયાત નહોતો જેણે કોઈ પ્રબોધકને જોયો હોય કે સાંભળ્યો હોય. એટલે ૪૦૦ વર્ષ પછી આવા પ્રબોધકનું આવવું તે એક મહા મોટો બનાવ હતો. યોહાન અને એની કામગીરી વિશે યશાયા પ્રબોધકે ભવિષ્યક્થન

કર્યું હતું (યશાયા ૪૦ : ૩. સરખાવો, માથી ઉ : ઉ અને માલાખીએ પણ ભવિષ્ય કર્યું હતું : માલાખી ઉ : ૧).

યોહાનનાં માતાપિતા યાજકવર્ગનાં હતાં. તેના પિતા જખાર્યા અભિયાના વર્ગના યાજક હતા (લૂક ૧ : ૫. ૧ કાળ. ૨૪ : ૧૦). અને તેની માતા એલિસાબેટ હારુન યાજકની દીકરીઓમાંની હતી (લૂક ૧ : ૫). બંને જણ ઘણાં વૃદ્ધ થયાં હતાં, અને કોઈ સંતાન નહોતું. પ્રભુના દૂત તરફથી મળેલા સંદેશા પ્રમાણે તેમને ત્યાં યોહાનનો ચમત્કારિક જન્મ પ્રભુ ઈસુના જન્મ અગાઉ છ મહિના પહેલાં કદાચ છ. પૂર્વ પમાં થયો. યોહાનનો જન્મ યહૂદ્યાના પહાડી મુલકમાં થયો હતો. એલિસાબેટ ત્યાં કદાચ એકાંતને માટે ગઈ હશે. દૂતના સંદેશા પર સંદેહ લાવવાને કારણે જખાર્યા મૂંગો બની ગયો. પણ યોહાનના નામકરણ સમયે તેનું મૂંગાપણું જતું રહ્યું.

દૂતે યોહાન વિશે કર્યું હતું કે “તે પ્રભુની આગળ મોટો થશે, ને દ્રાક્ષારસ કે દારુ તે પીશે નહિ. તે પોતાની માના પેટથી પવિત્ર આત્માએ ભરપૂર થશે” (લૂક ૧ : ૧૫). અને એમ જ બન્યું. તે જન્મથી ‘નાણરી’ અથવા વૈરાગી હતો.

યોહાન ઉપદેશ આપવા અને આવનાર લોકોને બાપ્તિસ્મા આપવા જહેરમાં આવ્યો તે અગાઉ તે કયાં રહ્યો, શું કર્યું, તે બાબતો વિશે બાઇબલમાં કંઈ જ આપવામાં આવ્યું નથી. ફક્ત એક જ વાક્યમાં એ બધું આ પ્રમાણે આપ્યું છે : “છોકરો મોટો થયો, અને આત્મામાં બળવાન થતો ગયો, અને છજરાયલમાં તેના પ્રગટ થવાના દિવસ સુધી તે રાનમાં રહ્યો” લૂક ૧ : ૮૦. જેમ યોહાનના બાળપણથી માંડીને તેની સેવાના શરૂઆતના સમય સુધીના તબક્કા માટે કંઈ જ નોંધ નથી, એમ જ પ્રભુ ઈસુની બાર વર્ષની ઊમરના એક બનાવ પછી એમની સેવાની શરૂઆતના સમય સુધીના બારથી ત્રીસ વર્ષના ગાળામાં દુનિયાના ઘણા દેશોમાં (જેમ કે ભારત, તિબેટ, વગેરેમાં)

ફરવા તથા શીખવા ગયા હતા એવાં વાહિયાત તર્કોભર્યાં પુસ્તકો લખાયાં છે.

જેમ પ્રભુ ઈસુ આશરે ત્રીસેક વર્ષની ઉંમરે જાહેર જીવનમાં આવ્યા, તેમ યોહાન પણ એટલી જ ઉંમરે, પણ પ્રભુ ઈસુથી છ મહિના વહેલો જાહેર જીવનમાં આવ્યો. (સરખાવો, લૂક 3 : 9-2, 29-23. 9 : 24-26, 46, 47). “હવે તિબેરિયસ કાઈસારની કારકિર્દીને પંદરમે વર્ષ..... તે વખતે જ્યાર્યાના દીકરા યોહાનની પાસે રાનમાં ઈશ્વરનું વચન આવ્યું” (લૂક 3 : 9-2). તે લોકોને પ્રગટ કરતો હતો કે, “પસ્તાવો કરો કેમ કે આકાશનું રાજ્ય પાસે આવ્યું છે.” વળી, તે લોકોને પસ્તાવાનું બાપ્તિસ્મા પ્રગટ કરતો હતો.

યોહાને કોઈ ચમત્કાર કર્યા નહોતો (યોહાન 10 : 41), છતાં ઘણા લોકો તેનું સાંભળવા અને બાપ્તિસ્મા પામવા આવતા હતા, અને ઘણા બધાએ તેના પર વિશ્વાસ કર્યા. (યોહાન 10 : 41, 42). એનો ચમત્કારેક જન્મ, અને કપરું વૈરાગી જીવન; વળી, વધતી જતી લોકલાગડી કે કોઈ મહાન વ્યક્તિ (મસીહ) આવનાર છે, અને યોહાનની પ્રબોધવાણીમાં ગાજતો સત્યનો રણકો – એ બધાને લઈને લોકોનું આકર્ષણ ગજબનું હતું.

પ્રભુ ઈસુ પણ યોહાનની પાસે બાપ્તિસ્મા પામવા આવ્યા. પ્રભુ ઈસુના ત્યાં આવ્યા પહેલાં યોહાને પવિત્ર આત્માની પ્રેરણાથી પ્રભુ ઈસુ વિશે લોકોને ઘણું બધું જણાવ્યું હતું (લૂક 3 : 14-19. માથી 3 : 11-12). પ્રભુ ઈસુ જ્યારે બાપ્તિસ્મા લેવા આવ્યા ત્યારે યોહાને ના પાડી, અને કહ્યું કે, “મારે તમારી પાસે બાપ્તિસ્મા પામવું જોઈએ” (માથી 3 : 14). પણ પ્રભુ ઈસુએ કહ્યું કે, “હમણાં એમ થવા દો. કેમ કે સર્વ ન્યાયીપણું એમ પૂરું કરવું આપણને ઘટારત છે” (માથી 3 : 15). એટલે યોહાને પ્રભુ ઈસુને બાપ્તિસ્મા આપ્યું. (પ્રભુ ઈસુના ઉપરના શબ્દોનો શો અર્થ છે તે માટે જુઓ આ જ પુસ્તકમાં).

એ પછીની યોહાનની સેવા : યોહાને પ્રભુ ઈસુના આગમનની છડી પોકારી, અને તેમને બાપ્તિસ્મા આપ્યું. અને પ્રભુ ઈસુએ પોતાની ધર્મસેવા શરૂ કરી. હવે યોહાનની ધર્મસેવા મહદ્દ અંશે પૂરી થઈ. હવે છડી પોકારનારની જરૂર રહી નહિ. કેમ કે જે રાજ્ય વિશે તે પ્રગટ કરતો હતો તેનો રાજા હવે આવી ગયો હતો. પણ એ પછી પણ યોહાને લોકોને બાપ્તિસ્મા આપવાનું ચાલુ રાપ્યું (યોહાન ૩ : ૨૩. ૪ : ૧). વળી, તેણે પોતાના શિષ્યોને કેટલીક નૈતિક અને ધાર્મિક ફરજો – જેવી કે ‘ઉપવાસ’, ઇત્યાદિ, વિશે શીખવતો રહ્યો (ઉપવાસ : માથી ૮ : ૧૪. લૂક ૫ : ૩૩. પ્રાર્થના : લૂક ૧૧ : ૧). વળી, તે પ્રભુ ઈસુ વિશે સાક્ષી આપતો રહ્યો કે, “ઈશ્વરનું ખરું હલવાન તે એ જ છે” (યોહાન ૧ : ૨૮, ૩૫-૩૭).

યોહાન કેદખાનામાં અને તેનું મૃત્યુ : આ પછી યોહાન બાપ્તિસ્તની સેવાનો ઝંજાવાતી અંત આવ્યો. હેરોદ આન્તિપાસે પોતાના ભાઈ ફિલિપની પત્ની હેરોદિયાસને પોતાની પત્ની તરફે ઘરમાં ઘાલી હતી તે બાબતે અને એનાં બીજાં પાપોને માટે યોહાને તેને ઠપકો આપ્યો હતો (લૂક ૩ : ૧૮). આથી હેરોદ યોહાનને કેદમાં નાખ્યો હતો. તે આ કેદમાં (પેરીઆની દક્ષિણ સરહદ પર મૃત સરોવરના પૂર્વકંઠે આવેલા માખીરસ કિલ્વામાં) હતો ત્યારે તેણે પોતાના બે શિષ્યોને પ્રભુ ઈસુની પાસે મોકલીને પુછાવ્યું હતું કે, “જે આવનાર છે તે શું તું જ છે કે અમે બીજાની વાટ જોઈએ?” પોતાના શિષ્યોને પ્રભુ ઈસુની પાસે મોકલવાનો તેનો હેતુ એ હતો કે પોતાના શિષ્યો તેમની વફાદારી યોહાન તરફથી ફેરવીને પ્રભુ ઈસુ તરફ વાળે. વળી, યોહાનને જેલમાં નાખવાથી તેના શિષ્યો નાસીપાસ થયા હશે તેમને વિશ્વાસમાં દઢ કરવા માટે પણ યોહાને તેમને ઈસુ પાસે મોકલ્યા. પ્રભુ ઈસુએ યોહાન સંબંધી બહુ ભવ્ય સાક્ષી આપી (લૂક ૭ : ૧૮-૨૮).

હેરોદિયાસનું મન યોહાન સામે કડવાશથી ભરપૂર હતું, અને તે તેનું કાસળ કાઢવા માગતી હતી. પણ હેરોદ યોહાનને ન્યાયી માણસ ગણતો હતો (માર્ક ૬ : ૨૦), અને વળી, તે લોકોથી બીતો હતો (માથી ૧૪ : ૫). પણ લાગ આવતાં હેરોદિયાસે યોહાનનું માથું કાપી નંખાવ્યું. એના શિષ્યો આવીને એનું ઘડ લઈ ગયા, અને દાટવ્યું (માથી ૧૪ : ૩-૧૨. માર્ક ૬ : ૧૭-૨૮).

યોહાન એલિયા જેવો આસ્થાવાદી હતો. તેનો સંદેશો સચોટ અને સીધો હતો. પણ તે ખૂબ સ્વદમન કરનારો, નમ્ર સ્વભાવનો હતો. લોકો જે મહા મોટું માન આપવા માગતા હતા તે તેણે સ્વીકાર્યું નહિ, પણ પ્રભુ ઈસુના છિડીદાર તરીકેનું સ્થાન તેણે સ્વીકાર્યું, અને કહ્યું : “હું ઘટતો જાઉં, પણ તે (ઈસુ) વધતા જાય, એ અવશ્યનું છે” (યોહાન ૩ : ૩૦).

૨

રફાઈઓ : (= વીર, રાક્ષસ).

પાલેસ્તાઇન દેશના મૂળ વતનીઓને આ નામ આપવામાં આવેલું છે (ઉત્પત્તિ ૧૪ : ૫. ૧૫ : ૨૦. પુન. ૨ : ૧૧. ૩ : ૧૧. યહો. ૧૨ : ૪). કનાનીઓએ રફાઈઓને જીતીને તેમની માલમિલકત લુંટી લીધી. એ પછી આ પ્રજા રફાઈઓ તરીકે ઓળખાતા હતા.

“રણિયામણા દેશમાં” : (દાનિયેલ ૮ : ૮. ૧૧ : ૧૬).

તે સમયનો પેલેસ્તાઇન કે આજનો ઇજરાયલ દેશ.

રાષ્ટ્રી : (= મારા સ્વામી, ગુરુ).

હિન્દુ ભાષામાં ‘રષ્ટ્ર’ નો અર્થ મોટો કે વૃદ્ધ થાય છે. એટલે યધૂદીઓ પહેલા દરજાના શિક્ષકને ‘રષ્ટ્ર’ કહેતા હતા, અને એ પછીના દરજાવાળાને ‘રાષ્ટ્રી’ કહેતા હતા. પરંતુ સૌથી મોટો હોદ્દો ધરાવનારને ‘રાષ્ટ્રોની’ (મારા માલિક), શ્રેષ્ઠ માન, કહેતા હતા

(યોહાન ૨૦ : ૧૬). મહાન હેરોદના સમયથી આ રિવાજ પ્રચલિત થયો. એ અગાઉ આ શબ્દ વપરાતો લાગતો નથી. જુઓ, માથી ૨૩ : ૭, ૮. ૨૬ : ૨૫, ૪૮. માર્ક ૧૪ : ૪૫. યોહાન ૧ : ૩૮, ૪૮. ૩ : ૨, ૨૬. ૪ : ૩૧. ૬ : ૨૫. ૮ : ૨. ૧૧ : ૮.

રાષ્ટ્રોની : (જુઓ, રાષ્ટ્રી).

રાહાબ : (ગી. શા. ૬૮ : ૩૧. ૭૪ : ૧૩. ૮૭ : ૪. ૮૮ : ૧૦. યશાયા ૫૧ : ૮, ૧૦. ઇજકી. ૨૮ : ૩. ૩૨ : ૨).

એ બધી જગાએ મિસર (ઇજિપ્ત)ને માટે કાવ્યમય ભાષામાં ‘રાહાબ’ નામ વાપર્યું છે. એમાં નદી (નાઈલ) કે દરિયાઈ રાક્ષસી પ્રાણીનો ઉલ્લેખ છે. મૂળે એ શબ્દ દંતકથાના કોઈ જણરાક્ષસ માટે વપરાયો છે. બાઇબલમાં સાંકેતિક અર્થમાં ‘મિસર’ (ઇજિપ્ત) માટે વાપર્યો છે.

રીનેસાં :

(Renaissance, Renascence) = પુનરુજ્જવન, નવજીગૃતિ, નવોત્થાન. આ બાઇબલનો શબ્દ નથી, પણ મંડળીના ઇતિહાસનો છે.

“ઇ.સ. ૧૪૫૫માં તુકુ સૈન્યે કોન્સ્ટાન્ટિનોપલ જીતી લીધું પછી પૂર્વ યુરોપીય પંડિતો અને તેમના ગ્રંથો પશ્ચિમના પ્રદેશોમાં પ્રવેશ પામ્યા; ગ્રીક અને લોટિન પ્રદેશોનાં કલા અને સાહિત્યનું નવેસરથી સંશોધન થવા લાગ્યું, અને તેને પરિણામે કલા, સાહિત્ય અને વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રે યુરોપમાં જે પુનરુજ્જવન પ્રગટ્યું તેને ‘રીનેસાં’ કહે છે.” (અંગ્રેજ-ગુજરાતી ઈશ્વરવિદ્યાનો પારિભાષિક કોશ, પૃષ્ઠ ૧૧૦).

રૂથ (રૂથ ૧ : ૪) = મિત્રતા.

રૂમાલ : (લૂક ૧૮ : ૨૦. યોહાન ૧૧ : ૪૪. ૨૦ : ૭).

એમાંની છેલ્લી બે કલમોમાં ઈસુના શબને માથે બાંધેલો લૂગડાનો કકડો. અને લૂક ૧૮ : ૨૦માં એક તાલંતવાળાએ એ તાલંતને

રૂમાલમાં (કે લૂગડાના કકડામાં કે પૈસા રાખવાના લૂગડાના સાધનમાં) ઘાલીને દાટી રાખ્યો.

ગ્રીક શબ્દ 'સુદારીઓન'. એનો અર્થ રૂમાલ પણ થાય, અને કપડાનો કકડો પણ થાય. લોટિન શબ્દ 'સુદારિયમ'. 'સુદોર' (=પરસેવો) ઉપરથી બન્યો છે. એટલે આ 'સુદારિયમ'નો અર્થ મોં લૂછવાને માટે વપરાતો કાપડાનો કકડો; એટલે એને રૂમાલ કહી શકાય. એમ ગ્રીક શબ્દ 'સુદારીઓન'નો અર્થ રૂમાલ કરી શકાય. મૃત માણસના માથે બાંધવા માટે વપરાતા શબ્દ માટે ગ્રીક અને લોટિનમાં એ શબ્દો વપરાતા હતા. પ્રે. ફુ. ૧૮ : ૧૨માં પણ રૂમાલ શબ્દ (ગ્રીકમાં 'સુદારીઓન') વપરાયો છે.

ગુજરાતી 'રૂમાલ', એ મૂળે ફારસી શબ્દ છે. હાથ, મોં લૂછવાને માટે વપરાતા લૂગડાના કકડાને રૂમાલ કહે છે; અને 'રૂમાલી' એટલે નાનો રૂમાલ કે લૂગડાનો કકડો. મુસલમાન બહેનો ઘરમાં માથે ઓઢવાને માટે જે નાનું ઓઢણું વાપરે છે, એને પણ રૂમાલી કહે છે; એટલે એને માથાબંધન સાથે સંબંધ છે.

રેઉઅલ : (જુઓ, ધિથ્રો, મોશોનો સસરો).

રેખાબીઓ :

રેખાબના પુત્ર યહોનાદાબથી જે સંતાનો થયાં તેઓ રેખાબીઓ કહેવાયા. તેમનો સંબંધ કેનીઓની સાથે હતો, કેમ કે રેખાબના પિતા હામ્માથથી કેનીઓ થયા છે (૧ કાળ. ૨ : ૫૫). રેખાબીઓ હજરાયલીઓ સાથે પાલેસ્તાઇનમાં રહેતા હતા, અને તેમની સાથે મળી ગયા હતા. કેનીઓ ઘર-ગામ વસાવી રહેતા હતા (૧ શમુઅલ ૩૦ : ૨૮), પણ રેખાબીઓ તેમના પિતા યહોનાદાબની આજી માનીને ઘર કે ગામ વસાવી રહેતા નહિ, તેમ જ દ્રાક્ષારસ કે દારૂ પીતા નહિ. તેઓ તંબુઓમાં જ રહેતા, અને પોતે માત્ર પ્રવાસી છે એમ ગણીને રહેતા (ધિર્મયા ૩૫ : ૭).

રે તેજસ્વી તારા :

(યશાયા ૧૪ : ૧૨) “રે તેજસ્વી તારા, પ્રભાતના પુત્ર, તું ઊંચે આકાશમાંથી કેમ પડ્યો છો!” અંગ્રેજીમાં : “O Lucifer, son of the morning!” આ શબ્દો તેમ જ કલમ ૧૨-૧૪ શેતાન માટે વપરાયાં છે. જે ધોરણે અને પદ્ધતિએ દુનિયા ચાલી રહી છે, તેનો અધિકારી શેતાન છે.

હિન્દૂમાં અહીં ‘હેલેલ’ શબ્દ વપરાયો છે, અને તેનો અર્થ થાય છે ‘રે તેજસ્વી.’ ‘લ્યુસીફર’ શેતાનનું એક નામ છે. ભૂજિયાં, આગિયાં, શેવાળનાં જંતુઓ અને ઊંડા મહાસાગરોનાં માછલાં વગેરે જીવોમાં પ્રકાશિત પદાર્થ હોય છે તેને અંગ્રેજીમાં ‘લ્યુસીફેરિન’ કહે છે. એ તત્ત્વ ઠંડું અજવાણું (પ્રકાશ) આપે છે. શેતાન એક સૃજાયેલો દૂત (તારો) અથવા કરુબ હતો, પણ પાછળથી અહંકારને લીધે તેનું પતન થયું. આ ‘લ્યુસીફેરિન’ પરથી તે લ્યુસીફર કહેવાય છે.

દૂતો માટે બાઇબલમાં કોઈ કોઈ વાર ‘તારા’ શબ્દ વપરાયો છે, જેમ કે અયૂબ ૩૮ : ૬-૭. “જ્યારે પ્રભાતના તારાઓ ભેગા મળીને ગાયન કરતા હતા, અને સર્વ દેવદૂતો હર્ષનાદ કરતા હતા.” વળી, પ્રકટી. ૮ : ૧, ૨ “ત્યારે મેં એક તારો આકાશમાંથી પૃથ્વી પર પડેલો જોયો. તેને ઊંડાણના ખાડાની કુંચી આપવામાં આવી. તેણે ઊંડાણના ખાડાને ઉધાડ્યો.....” એટલે અહીં શેતાનને ગુજરાતીમાં “તેજસ્વી તારા” નામ આપવામાં આવ્યું છે.

લ

લહિયો :

લખવાનું કામ કરનારો માણસ (હજકી. ૮ : ૨) યર્મિયાએ બારુદ પાસે એનાં વચ્ચે લખાવ્યાં હતાં (યર્મિયા ૩૬ : ૪).

લિવયાથાન : (યશાયા ૨૭ : ૧).

આ કલમમાં આ પ્રમાણે લઘું છે : “તે દિવસે યહોવા પોતાની સખત, મહાન તથા સમર્થ તરવારથી, વેગવાન સર્પ લિવયાથાનને, ને ગુંધળિયા સર્પ લિવયાથાનને જોઈ લેશે; અને જે અજગર સમુદ્રમાં રહે છે તેને તે મારી નાખશે.”

અરબી ભાષામાં તેમ જ હિન્દુમાં સમુદ્રમાંનાં વાંકડિયાં અને ગુંધળિયાં પ્રાણીઓ માટે આ શબ્દ લિવયાથાન વપરાય છે. અર્થી યશાયા કાવ્યમય ભાષામાં કહેવા માગે છે કે ન્યાયકાળે ઈશ્વર શેતાનનો નાશ કરશે, (એટલે કે અનિખાઈમાં નાખી દેશો).

લીબિયા : (= ઉજ્જડ ભૂમિ). પ્રે. કૃ. ૨ : ૧૦.

લૂબીઓનો દેશ (૨ કાળ. ૧૨ : ૩. ૧૬ : ૮. દાનિયેલ ૧૧ : ૪૩). આ લૂબીઓ તે મિસરાઈમના વંશજ હતા (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૩). લીબિયા દેશ ભૂમધ્ય સમુદ્ર ઉપર મિસર દેશની પશ્ચિમે આવેલો હતો. પચાસમાના પર્વ વખતે ત્યાંથી પણ યહૂદીઓ યરુશાલેમ આવ્યા હતા (પ્રે. કૃ. ૨ : ૧૦). કુરેની શહેર તેનાં પાંચ મુખ્ય શહેરોમાંનું એક હતું.

જૂના કરારમાં આ દેશને ફૂટ પણ કહે છે. (હિઝકી. ૩૦ : ૫. ૩૮ : ૫).

લીબેરતીની : (= ગુલામીમાંથી છૂટેલાં).

આ નામ આખા બાઇબલમાં ફક્ત પ્રે. કૃ. ૬ : ૮માં આવે છે. ‘સિરિયાના યુદ્ધ’માં જે યહૂદીઓ કેદીઓ તરીકે પકડાયા હતા, અને તેમને રોમમાં રાખવામાં આવ્યા હતા, ઈ.સ. ૧૮માં તેઓ છુટકારો પામ્યા. તેઓમાંના કેટલાક જણ છુટકારો પામ્યા પછી યરુશાલેમમાં વસ્યા હતા તેઓએ પોતાનો આગવો સમાજ સ્થાપ્યો હતો, અને પોતાના છુટકારાની યાદમાં ‘લીબેરતીની સભા’ નામ આપું હતું.

લેવી :

(૧) લેવીના કુળની કોઈ પણ વ્યક્તિ, મોશે, હારુન અને મરિયમ લેવી વંશનાં હતાં. (૨) ધાર્મિક વિધિઓ પળાવવામાં યાજકને મદદરૂપ થનાર વ્યક્તિ. મોટે ભાગે એ લેવી વંશનો જ હોય.

લો-આમ્રી : (= 'મારા લોક નહિ').

પ્રબોધક હોશિયાએ પોતાના બીજા પુત્રને (અથવા ત્રીજા સંતાનને) ઈશ્વરના કહેવાથી આ સાંકેતિક નામ આપ્યું હતું, જેનો અર્થ ઈશ્વરે પોતે જ એ કલમોમાં (હોશિયા ૧ : ૮, ૨ : ૨૩, ૧ પિતર ૨ : ૧૦માં) બતાવ્યો છે કે, "તમે મારા લોક નથી, ને હું તમારો [ઈશ્વર] થઈશ નહિ."

લોભાન : (માથી ૨ : ૧૧).

માગી લોકોએ બાળ ઈસુને ચરણે લોભાન ધર્યું હતું. વળી, પરમપવિત્રસ્થાનના પવિત્ર ધૂપમાં એ લોભાન વપરાતું હતું (નિર્ગ. ૩૦ : ૩૪). એક પ્રકારનાં જાડનો એ ગુંદર યા જરેલો રસ છે. ઈરાન અને અરબસ્તાનમાં એની પેદાશ હતી. એ તેલી અને ચીકાશવાળું હોય છે.

લો-રૂહામાહ : (= 'દ્યા નહિ પામેલી'). (હોશિયા ૧ : ૬).

ઈશ્વરના કહેવાથી હોશિયાએ પોતાની પહેલી દીકરીનું (અથવા બીજા નંબરના સંતાનનું) નામ લો-રૂહામાહ રાખ્યું. એ ઉપરથી પ્રભુ ઈજરાયલ પ્રજાને એટલું કહેવા માગે છે કે "હું હવે પછી કદી ઈજરાયલ લોકો પર દ્યા રાખીશ નહિ, ને તેમને કદી માફ કરીશ નહિ." આ લખાણમાં 'ઈજરાયલ પ્રજા' એટલે ઉત્તરનું રાજ્ય જેની રાજ્યધાની સમર્પણ હતું, એ સાતમી કલમ (૧ : ૭) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

લોહીનાં ટીપાં - ગેથસેમાનેમાં :

આ કેટલી વેદના! પરસેવા વાટે લોહી ઝર્યું! શરીરશાસ્ત્ર અને માનસશાસ્ત્રની ભાષામાં આ તો પારાવાર મનોવેદના અને માનવમનથી ખમી શકાય તે કરતાં અધિક ત્રાસનું આ પરિણામ હોય.

વૈદ્યકીય ઇતિહાસમાં આવા લોહીભર્યા પરસેવાના કિસ્સા નોંધેલા છે. એને વૈદ્યકીય ભાષામાં ‘હેમાતી ડ્રોસીસ’ કહે છે. લાંબી શારીરિક નબળાઈ, તીવ્ર માનસિક યાતના અને મૃત્યુના ઘેરા ઓળા નીચે કૃવિન્દુ માણસોને પરસેવા વાટે જરાતરા લોહી ઝર્યું હોય એવા કિસ્સા નોંધાયેલા છે. સામાન્ય રીતે તો એવા ઘેરા શોકમાં માણસ બેભાન બની જાય છે અને શોકની પરમ માત્રા અનુભવતો નથી. એવી ઘરીએ બેભાનપણું એ ઈશ્વરનો આશીર્વાદ છે. પણ માણસ બેભાન ન બને તો ‘હેમાતીડ્રોસીસ’ શક્ય બને. પણ ઈસુનો કિસ્સો અનોખો છે. તે સશક્ત અને પૂર્ણ તંદુરસ્ત હતા. મોતથી પણ ડરતા નહોતા. શું તેમજો ચકમક ખડકની જેમ યરુશાલેમ જવા પોતાનું મુખ દફ રાખ્યું નહોતું?

અહીં ‘ટીપાં’ માટે મૂળ ગ્રીક ભાષામાં ‘થ્રોમ્ભોસ’ શબ્દ વાપર્યા છે (લૂક ૨૨ : ૪૪). વૈદ્યકીય વિજ્ઞાન પ્રમાણે લોહીની વિકૃત અવસ્થાને કારણે હદ્યમાં, મગજમાં કે અન્યત્ર નસોમાં લોહીનો ગણો બાજે છે. એ જીવલેણ દરદને ‘થ્રોમ્ભોસીસ’ કહે છે, એટલે કે લોહીના ગણા બાજવા. ઈસુને પરસેવે પ્રવાહી લોહીનાં ટીપાં નહિ, પણ બાજેલા લોહીની કણીઓ કે ગણા ઝર્યા, એવું કંઈક આ ગ્રીક શબ્દ કહે છે. તેથી, અંગ્રેજ ઓથોરાઇજ્ડ આવૃત્તિમાં અને રીવાઇજ્ડ સ્ટાન્ડર્ડ આવૃત્તિમાં પણ ‘ગ્રેટ ડ્રોપ્સ’ (મોટાં ટીપાં), ન્યુ ઇંગ્લિશ બાઇબલ આવૃત્તિમાં ‘કલોટ્સ’ (ગણા), શુભસંદેશમાં ‘મોટાં ટીપાં’ વાપર્યું છે. ભવે આપણી આવૃત્તિમાં ‘ટીપાં’ વાપર્યું હોય. લૂક સિવાય બીજી

સુવાર્તાઓમાં આ બીના આપવામાં આવી નથી. લૂકની સુવાર્તાનો લેખક લૂક ડૉક્ટર હતો. એણે વૈદ્યકીય તપાસની સ્પષ્ટ વિગતો પ્રમાણે રજૂઆત કરી.

લ્યુસીફર : (ગુજ. તેજસ્વી તારા).

(યશાયા ૧૪ : ૧૨) “રે તેજસ્વી તારા, પ્રભાતના પુત્ર, તું ઊચે આકાશમાંથી કેમ પડ્યો છે! હિંબુમાં ‘હેલેલા’ શબ્દ છે. લ્યુસીફર એનો તરજુમો છે. લોટિનમાં ‘લ્યુસીફર’ છે, તે ઉપરથી અંગેજી બાઇબલોમાં ‘લ્યુસીફર’ નામ છે. ભૂજિયાં, આગિયા, શેવાળ, ઊંડા સમુદ્રનાં માછલાં, હત્યાદિનો ઠંડો પ્રકાશ લ્યુસીફરીન તત્ત્વને લઈને હોય છે. એ ‘લ્યુસીફરીન’ અને ‘લ્યુસીફર’ એક જ ધાતુમાંથી બનેલા શબ્દો છે. ‘ઠંડો પ્રકાશ’ એટલા માટે કે એ પ્રકાશમાં જરા પણ ગરમી હોતી નથી. દુનિયાનાં પ્રકાશ ઉત્પત્ત કરનારાં સાધનો (કેરોસીન, પેટ્રોલ, વીજળી, કોલસો, તેલ, કાર્બન, લાકડું, ચકમક – એ બધાં સાધનો) પ્રકાશ કરતાં ગરમી બૃહુ પ્રમાણમાં આપે છે. વિજ્ઞાનીઓ ‘ઠંડો પ્રકાશ’ શોધવા અને ઉત્પત્ત કરવા અથાગ પરિશ્રમ કરી રહ્યા છે, પણ ઈશ્વરે તો ઉત્પત્તિકાળે જ ઠંડો પ્રકાશ આપનારાં ભૂજિયાં, આગિયા બનાવ્યાં છે.

‘લ્યુસીફર’ એ સ્વયંપ્રકાશિત અને ઠંડું અજવાળું આપનાર મુખ્ય દૂત હતો, પણ પાછળથી અહંકારને લઈને શેતાન બન્યો. ‘લ્યુસીફર’ = તેજસ્વિતા અથવા પ્રકાશધર. આ સંજ્ઞા (કે નામ) શેતાનને આપવામાં આવી છે. આ નામ સાથે (આ વાક્યમાં) ‘પ્રભાતનો પુત્ર’ એ વિશેપણ પણ જોડવામાં આવ્યું છે. (યશાયા ૧૪ : ૧૨-૧૪).

અહીં યશાયા ૧૪માં બાબિલોનના બાદશાહ વિશે લખવામાં આવ્યું હોય એમ દેખાય છે; પણ એમાં સ્પષ્ટ વાત શેતાન વિશે છે. એના અતિમાન, મહિમા અને પતન વિશે ઉલ્લેખ છે. હજકી. ૨૮ : ૧૨-૧૪માં જાણો કે તૂરના રાજા વિશેનું લખાણ તે પણ શેતાન વિશે

જ છે. પૃથ્વીનાં સામ્રાજ્યો – તૂર, બાબિલોન, હરાન, ગ્રીસ, રોમ, વગેરે સામ્રાજ્યોની પાછળ ખરો સંચાલક શેતાન છે. (જુઓ, માણ્યી ૪ : ૮-૯. યોહાન ૧૪ : ૩૦. ૨ કોરિન્થી. ૪ : ૪). આ બે સંદર્ભોમાં માત્ર વ્યક્તિગત શેતાન વિશે નહિ, પણ જગતનાં રાજ્યોની પાછળ જે આસુરી બળ કે સત્તા કામ કરી રહ્યાં છે તે વિશે ઉલ્લેખ છે. એ જ સત્તા કે અધિકારી જગતનાં રાજ્યોનું સંચાલન કરે છે, અને પોતાના આયોજન પ્રમાણો તેમને ચલાવે છે, વળાંકો આપે છે, અને પોતાનું ધાર્યું કરાવે છે.

‘પ્રભાતનો પ્રકાશિત તારો’ (પ્રકટી. ૨૨ : ૧૬) એ નામ ખરેખર તો પ્રભુ ઈસુનું છે. “મેં ઈસુએ મારા દૂતને મોકલ્યો છે કે તે મંડળીઓને સારુ આ સાક્ષી તમને આપે. હું દાવિદનું થડ તથા સંતાન, અને ‘પ્રભાતનો પ્રકાશિત તારો છું’” – પણ ‘પ્રિસ્તવિરોધી’ એ નામ પોતે ધારણ કરશે.

૧

વચનનો દેશ : (જુઓ, કનાન દેશ).

ઈશ્વરે અખ્રાહમને જે વિશાળ દેશ આપવાનું વચન આપ્યું હતું, એ ‘વચન’ બાઇબલમાં નીચેની કલમોમાં ફરી ફરી યાદ કરાવવામાં આવ્યું છે : ઉત્પત્તિ ૧૫ : ૧૮-૨૦. ગણના ૩૪ : ૩-૧૨. પુનર્નિયમ ૧૧ : ૨૪-૨૫. યહોશુઆ ૧ : ૩-૪. ૨ રાજી ૧૪ : ૨૫. હજકી. ૪૮ : ૧-૨૮. યશાયા ૧૮ : ૨૩-૨૫.

આ ‘વચનનો દેશ’ તે ‘કનાન’, અથવા પાલેસ્તાઇન અથવા આજનો ઇજરાયલ દેશ, અને એ ત્રણો ઉપરાંત વધારાનો વિશાળ મુલક.

ભવિષ્યમાં મળશે : એ આખોયે વિસ્તાર આજ સુધી કઢી ઇજરાયલીઓને મળ્યો નથી. પણ પ્રભુ ઈસુ આવીને પૃથ્વી ઉપર

આવીને 'દાવિદની ગાઢી' સ્થાપન કરશે, અને યરુશાલેમમાં રહીને આખી પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરશે, ત્યારે વચ્ચનાનો આ આખોયે વિસ્તાર હિઝરાયલને મળશે. અને દુનિયાભરના બધા જ યહૂદીઓ ત્યાં આવીને વસશે. એક પણ યહૂદી તે વખતે આ પ્રદેશની બહાર રહેતો નહિ હોય.

એ વિસ્તાર : એ મળનાર પ્રદેશમાં નીચેના દેશો સમાઈ ગયેલા હશે : હિઝરાયલ, જોર્ડન, થોડોક મિસરનો ભાગ, આખો લબાનોન દેશ, આખો સિરિયા દેશ, બાબિલોનનો પ્રદેશ (જેમાં 'ઉર' નગરી આવી જશે, આશ્શૂરનો (હાલના ઇરાકનો) કેટલોક પ્રદેશ, અને સાઉદી અરેબિયાનો ઉત્તરનો અમુક ભાગ.

વડીલ : (અં. એલ્ડર. ગ્રીક : પ્રેસ્બ્યુટોરાસ). ઉંમરમાં પાકટ.

આમ તો એ શબ્દ વિશેષજ્ઞના રૂપમાં અને સરખામણીસૂચક છે, અને તેથી અંગ્રેજીમાં 'એલ્ડર' એટલે કે બીજાના કરતાં મોટો કે વડીલ, એ અર્થમાં છે ('એલ્ડર સન' લૂક ૧૫ : ૨૫. યોહાન ૮ : ૮). જીવનમાં આગળ વધેલો પ્રે. કુ. ૨ : ૧૭. હિબ્રૂ ૧૧ : ૨માં ગ્રીકમાં 'પ્રેસ્બ્યુટરોઈ' (બહુવચ્ચન) છે, અને અંગ્રેજીમાં 'એલ્ડર્સ' છે, જ્યારે ગુજરાતીમાં 'વડીલો' નહિ કરતાં 'પ્રાચીન કાળના ઈશ્વરભક્તો' એમ કર્યું છે. મૂળમાં 'પ્રાચીન કાળના ઈશ્વરભક્તો' જેવું કંઈ જ નથી. અસલ તો 'પ્રેસ્બ્યુટરોઈ' (કે અંગ્રેજીમાં 'એલ્ડર્સ' છે. એટલે રોમન કેથોલિક તરજુમામાં 'પૂર્વજો' કર્યું છે. અથવા 'પિતૃઓ' પણ કરી શકાય.) એમ જ માથી ૧૫ : ૨. માર્ક ૭ : ૩, ૫ માં 'વડીલો' શબ્દ વાપર્યો છે. "વડીલોના સંપ્રદાય". ૧ તિમોથી ૫ : ૨માં પ્રેસ્બ્યુટેરાસ (વિશેષજ્ઞનું સ્ત્રીલિંગ) મંડળીની "વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ" (અં. એલ્ડર વિમન) વાપર્યું છે. એ 'એલ્ડર વિમન' પદવીને કારણે નહિ, પણ ઉંમરને કારણે 'એલ્ડર' (વૃદ્ધ) કહેવાઈ છે. સપ્તતિ તરજુમામાં (જૂના કરારના ગ્રીક તરજુમામાં ઉત્પત્તિ ૫૦ : ૭ અને ગણના ૨૨ : ૭માં વિદેશીઓના

આગેવાનો માટે, મોશેને મદદરૂપ થતા સિતોર આગેવાનો માટે, અને શલોમોને બોલાવેલા આગેવાનો માટે 'પ્રેસ્બ્યુટેરોન' (એલડર્સ, વડીલો) શબ્દ વાપર્યો છે.

'સાન્ડેક્રિન'ના સભ્યો માટે પણ એ જ શબ્દ વાપર્યો છે (માથ્યી ૧૬ : ૨૧. ૨૬ : ૪૭). વળી, મંડળીઓમાં પવિત્ર આત્માએ ઉભા કરેલા અને પ્રમાણિત કરેલા એવાને મંડળીની આત્મિક દેખભાગને માટે નીમેલાઓ માટે પણ એ જ શબ્દ વાપર્યો છે.

નવા કરારમાં ઈશ્વરની એક વ્યવસ્થા જોવા મળે છે કે મંડળીઓમાં એક કરતાં વધુ વડીલો નીમવામાં આવતા (પ્રે. ફુ. ૧૪ : ૨૩. ૨૦ : ૧૭. ફિલિપી ૧ : ૧. ૧ તિમોથી ૫ : ૧૭. તિતસ ૧ : ૫). એમને માટે 'એપિસ્કોપોઈ' (અં. બિશપો, ગુજ. અધ્યક્ષો) શબ્દ વાપર્યો છે (જુઓ, પ્રે. ફુ. ૨૦માં સરખાવો કલમો ૧૭ અને ૨૮. અને તિતસ ૧માં સરખાવો કલમો ૫ અને ૭). એમના કાર્યક્ષેત્રનો પ્રકાર દર્શાવવા એ 'એપિસ્કોપોઈ' શબ્દ વાપર્યો છે; જ્યારે 'પ્રેસ્બ્યુટેરોઈ' (એલડર્સ, વડીલો) શબ્દ એમના આત્મિક અનુભવની પાકટતા કે પ્રોફ્લાને માટે વાપર્યો છે. તેઓએ મંડળીમાં પોતાની આત્મિક ગુણવત્તાના પુરાવા બતાવી આચ્ચા હોય તેમને વડીલો તરીકે નીમવામાં આવતા. એમની આત્મિક ગુણવત્તાનાં પ્રમાણો જુઓ : તિતસ ૧ : ૬-૮. સરખાવો ૧ તિમોથી ૩ : ૧-૭ અને ૧ પિતર ૫ : ૨.

પ્રકટી. ૪ : ૪, ૧૦. ૫ : ૫-૧૪. ૭ : ૧૧, ૧૩. ૧૧ : ૧૬. ૧૪ : ૩. ૧૮ : જના 'ચોવીસ વડીલો' એ તદ્દન જુદી વાત છે. પણ એ દૂતો નથી. દૂતો માટે 'વડીલ' (પ્રેસ્બ્યુટેરોઈ) શબ્દ કદી વપરાયો નથી.

'પ્રેસ્બ્યુટેરિયોન' એટલે 'પ્રેસ્બેટેરી', અથવા 'વડીલસભા' (લૂક ૨૨ : ૬૬. પ્રે. ફુ. ૨૨ : ૫). (યહૃદીઓમાં). વળી, જુઓ ૧ તિમોથી ૪ : ૧૪.

વધુ પ્રકાશ માટે જુઓ : 'અધ્યક્ષ'.

વડીલો :

(૧) જૂના કરારના સમયમાં કુળના, પ્રજાના કે શહેરના આગેવાનોને 'વડીલો' કહ્યા છે; (૨) નવા કરારમાં ત્રણ જુદાં જુદાં જૂથોને 'વડીલો' કહ્યા છે : (ક) સુવાત્તાઓમાં જેમનો પ્રભાવ કે અસરો પડે તેવા ધાર્મિક યદ્દૂઢી આગેવાનોને 'વડીલ' કહ્યા છે; - જેમાંના કેટલાક વરિષ્ઠ અદાલતના (સાન્દેશિનના) સભ્યો હતા; (ખ) પ્રેરિતોનાં ફૃત્યોના ૧૧ થી ૨૧ અધ્યાયોમાં અને પત્રોમાં પ્રિસ્તી મંડળીમાં અમુક પદ ધરાવતા આગેવાનો જેમના હાથમાં મંડળીના કેટલાક કામની જવાબદારી હતી તેઓને 'વડીલો' કહ્યા છે; અને (ગ) પ્રકટીકરણમાં સ્વર્ગાય વેદી આગળ ઊભી રહેતી ખાસ વ્યક્તિઓને 'ચોવીસ વડીલો' કહ્યા છે, - કદાચ ઈશ્વરના લોકોના તેઓ પ્રતિનિધિઓ હશે.

વધસંભની સજા :

વધસંભની સજા બહુ ભયંકર, ઘાતકી અને લાંબી વેદનાભરી હતી. ગુલામો અને બંડખોરો માટે રોમન સરકાર આ પ્રકારની સજા ફટકારતી. રોમન નાગરિકને એ સજા કદી દેવાતી નહિ. પથ્થરે મારવાની, આગમાં બાળી નાખવાની, ફાંસો દેવાની કે માથું કાપી નાખવાની સજાઓ વધસંભની સજા આગળ બહુ સૌખ્ય ગણાય. વધસંભની સજામાં ગુનેગારને લાકડાના થાંબલે ખીલા મારીને લટકાવી દેવામાં આવતો, અને એ થંબ ઉપર ગુનેગાર બેત્રણ દિવસ સુધી જીવતો પીડાયા કરતો. ખીલાની તીવ્ર વેદના ઉધાડા ઘાઓમાં ઊઠતી, નસો બધી ગરમ ગરમ થઈને તતી ઊઠતી, તાવથી શરીર ભાંગી જતું, તરસ બેસુમાર લાગતી, - અને પાણી તો મળે નહિ!

વિશ્રામ મેળવવા શરીરની સ્થિતિ જરીયે ન બદલી શકાય. જરાકેય હવનચલન ભયંકર વેદના ઉપજાવે. ખીલાના ઘાથી હાથોમાં ઊઠતી તીવ્ર વેદનાને શાંત પાડવા ગુનેગાર પોતાના પગ ઊંચા કરી હાથોમાં ઢીલ મૂકવા જતો, તો પગોમાં ખીલાને લીધે પારાવાર વેદના ઊઠતી. એમ પગને રાહત આપવા જતાં હાથોમાં કાળી વેદના ઊઠતી, અને શાસ લેવામાં ભારે મુશ્કેલી પડતી. એકેય સ્થિતિમાં શાંતિ મળતી નહિ. ઉઘાડા ઘા પર લચકાબંધ માખો અને મચ્છરો બણાબણ્યા કરે, – ઉડાડી શકાય નહિ.

વધસ્તંભની શિક્ષામાં મોટે ભાગે હાથો અને પગોમાં ખીલા મારી વધના લાકડા સાથે ગુનેગારને જરી દેવામાં આવતો. ઈસુના વધસ્તંભમાં મોટા ભાગનાં ચિત્રોમાં એમની હથેલીઓમાં ખીલા મારેલા દેખાડવામાં આવે છે. પણ ઘણાનું કહેવું છે કે હથેલીઓમાં ખાસ માંસ કે મોટાં હાડકાં હોતાં નથી, અને અધ્યર લટકેલા શરીરના સાઈસિતેર કિલો વજનને કારણે કાણાં પડી ગયેલી હથેલીઓ ફાટી જાય, અને વધસ્તંભેથી હાથ છૂટી જાય, – શરીર લબડી પડે. એટલે જ એ ખીલા કાંડાંમાં માર્યા હશે. કેટલાક કેસોમાં ખીલા નહિ, પણ શાણના દોરડાથી કસીને હાથો અને પગો સંભ સાથે જકડી દેવાતા.

ત્રણ ત્રણ દિવસ સુધી એવી કારભી વેદના થતી કે જડાયેલા ગુનેગારો શાપ, ગાળો અને ભયંકર અપશબ્દો ઉચ્ચારતા, બૂમાબૂમ કરતા, જીભ કચડી નાખતા, પોતાના જન્મદિનને શાપ આપતા. કરુણ આકંદ સાથે મોતને જંખતા, પણ મોત જટ આવતું નહિ. વધસ્તંભની આવી ભયંકર વેદનાએ ગ્રીક તેમ જ અંગ્રેજી ભાષાને એક શબ્દ આખ્યો છે: ભયંકરમાં ભયંકર એવી તીવ્ર વેદના માટે ગ્રીક ભાષામાં શબ્દ છે: ‘ક્રૂસિયાતસ.’ અને એ પરથી અંગ્રેજમાં છે ‘એક્સક્રૂસિયેટિંગ’ (excruciating). એ બંને શબ્દો ‘ક્રૂસ’ ઉપરથી બનેલા છે.

કુસની સજા ઈરાનમાં શરૂ થઈ. ઈરાનીઓના દેવ અહુરમજદ

માટે બધી જમીન પવિત્ર મનાતી હોવાથી ભયંકર ગુનેગારને અધ્યર ટાંગવામાં આવતો, જેથી ભૂમિ અપવિત્ર ન થાય. ઈરાનથી આ સજા કાર્થ્યજ ગઈ, અને ત્યાંથી રોમનોની પાસે આવી. ત્યારથી રોમનો એ સજા વાપરતા થયા.

પ્રભુ ઈસુને વધસ્તંભે જડવામાં આવ્યા તે વિશેનું વર્ણન ચારેય સુવાર્તામાં આપવામાં આવ્યું છે (માથી ૨૭ : ૩૧-૫૬. માર્ક ૧૫ : ૨૦-૪૦. લૂક ૨૩ : ૨૬-૫૬. યોહાન ૧૮ : ૧૫-૩૭).

મોશોએ રાનમાં ઊભો કરેલો પિતાળનો સાપ (ગણના ૨૧ : ૧-૮) પ્રભુ ઈસુના વધસ્તંભ પર લટકાવાની પૂર્વધારારૂપ હતો (યોહાન ૩ : ૧૪. ૨ કોરિંથી. ૫ : ૨૧).

વધસ્તંભ પ્રભુ ઈસુના મૃત્યુની અને બલિદાનની સંજારૂપ છે (૧ કોરિંથી. ૧ : ૧૮-૨૫. ગલાતિ ૨ : ૨૦. ૫ : ૨૪).

વધસ્તંભ તો ઈશ્વરના હૃદયમાં સુજનકાળથી હતો :

ભલે ઇતિહાસમાં આજથી લગભગ બેઅંક હજાર વર્ષ ઉપર આ વધસ્તંભ ધરતી ઉપર ગોઠવાયો; ઈશ્વરના હૈયામાં તો સૃષ્ટિના મંડાણકાળથી જ એ વધસ્તંભ હતો. માનવની પતિત હાલત ઈશ્વરે અગમદાસિ દ્વારા અગાઉથી જોઈ, ત્યારથી જ આ વધસ્તંભનો નિર્ણય ઈશ્વરના સનાતન છરાદાઓમાં લેવાઈ ચૂક્યો હતો તેથી જ પ્રભુ ઈસુ વિશેના ઉલ્લેખમાં લખાયું કે “સૃષ્ટિના મંડાણ અગાઉ વધેરાયેલો બલિ” (પ્રકટી. ૧૩ : ૮. ૧ પિતર ૧ : ૧૮-૨૦).

એમ ઈસહાકનું બલિદાન દેવા અબ્રાહામે છરો ઉગાભ્યો ત્યારે એ ઈસહાકને ઉગારવા અને એની જગાએ બલિ બની જવા જાડીમાં પેલો ઘેટો ક્યારનોયે રખાયો હતો, એમ જ માનવજાત માટે બલિ બની જવા ઈશ્વરના એકમાત્ર બલિરૂપ ઈસુ પ્રિસ્તને ક્યારનાયે નિર્માણ કરવામાં આવ્યા હતા.

વિશ્વના મંડાણ અગાઉ તેઓ નિર્મિત થઈ ચૂક્યા હતા.

ઈસવીસનની પહેલી સદીમાં પ્રભુ ઈસુ ખિસ્તનું પૃથ્વી પર દેહધારી થઈને આવવું એ તો માત્ર ઈશ્વરના પ્રેમાળ હૈયાની સનાતન યોજના મૂર્તિમાન બની. સમયની સંપૂર્ણતાએ સનાતન ઈશ્વરીય શબ્દ - બ્રહ્મ (ઈશ્વરપુત્ર) માનતજાતનાં પાપોને માટે બલિ બની જવા દેહધારણ કરીને પૃથ્વી પર અવતર્યા.

ઈશ્વરને બાઇબલમાં પ્રેમાળ પિતા તરીકે ઓળખાવ્યા છે. આ પ્રેમાળ પિતા સૃજનકાળથી જ માણસના જીવનમાં પોતાને પ્રેમ અને રહેમથી સંડોવતા આવ્યા છે. વધ્યસંભ ઈશ્વરના એ પ્રેમ અને સંડોવાયાપણાની અપૂર્વ અને ચોક્કસ સાબિતી છે.

જૂના કરારમાં પશુપક્ષીઓનાં બલિદાનો અપાતાં. એ તો માત્ર ઈશ્વરે સૂચયવેલી અવેજી વ્યવસ્થા હતી. પશુપક્ષીનાં અર્પણો દ્વારા પાપમુક્તિ થઈ શકતી નથી. એ તો વેવિશાળની વીંટી જેમ માત્ર આવનાર ખરા બલિ પ્રભુ ઈસુની એધારી હતાં. કન્યાએ આંગળીએ ચઢાવેલી વેવિશાળની વીંટી તેને યાદ દેવડાવે છે કે તેને વરરાજ મળવાનો છે. એમ જ એ બધાં અર્પણો આવનાર ખરા અર્પણ પ્રભુ ઈસુની યાદ દેવડાવતાં હતાં. ઈશ્વરે પોતે આ વ્યવસ્થા આપીને એ સૂચયવેલું કે પોતે માનવજાતની સાથે પોતાને સંડોવે છે.

વસ્યો :

(“શબ્દ સદેહ થઈને આપણામાં વસ્યો” યોહાન ૧ : ૧૪).
 ગ્રીક : “કાઈ એસ્કેનોસેન એન હેમિન”. (અને વસ્યો મધ્યે આપણી).
 એસ્કેનોસેન = (શબ્દાર્થ) તંબુ તાણયો, અથવા મંડપ, માંડવો રોષ્યો.
 ગ્રીક કિયાપદ ‘એસ્કેનોસેન’ તે સ્કેનૂ ધાતુ પરથી બન્યો છે, અને તેનો અર્થ તંબુ તાણાવો થાય છે. ગ્રીકમાં ‘સ્કેને’ એટલે તંબુ. પ્રકટી. ૭ : ૧૫માં ‘મંડપરુપે રહેશે’; પ્રકટી. ૨૧ : ૩ ‘ઈશ્વરનો મંડપ માણસોની સાથે છે.’ એમાં પ્રભુ ઈસુ ખિસ્ત માનવી શરીરમાં આપણી મધ્યે ‘વસ્યો’ અથવા ‘છે’.

‘અને આપડી મધ્યે વસ્યો’ : એ માત્ર ‘સંદેહ થયો’ એ શબ્દોની પુનરુક્તિ નથી. પણ સુવાત્તાનો લેખક આ એક વાત સ્પષ્ટ કરવા માગે છે કે, એ સનાતન શબ્દે માનવ દેહ ધારણ કર્યો, અને લગભગ સાડાતેની વર્ષ સુધી માણસોની મધ્યે વસ્યો.

‘આપડી મધ્યે વસ્યો’, એ બહુ ગહન શબ્દો છે. સમય અને સ્થળનાં બંધનોથી પર એવો શબ્દ દિક્ક અને કાળની માનવમર્યાદામાં પુરાયેલો બને એ કેવી ગહન વાત! સમગ્ર માણસજીત ઉપર ઊતરેલી એદનના શાપની અસરો માનવી બનેલા પ્રભુ ઈસુને પણ અસરો પહોંચાડે! એમને થાક-થકાવટ લાગે, વેદના અને દુઃખ, ભૂખ અને તરસ લાગે! જીવનના સ્વામીના હાથપગોમાં તીક્ષ્ણ મોટા ખીલા હથોડાથી માર્યા હશે ત્યારે કેવી કાળી વેદના ઊઠી હશે! અને એ લોખંડી કે હાડકાંની કરચોગુંથ્યા કોરડાઓ એમની પીઠમાંથી અને પેટ પરથી માંસ અને લોઈ કાઢતા હશે ત્યારે કેવી ભયંકર અને અસહ્ય વેદના તેમને થતી હશે! કારણ, તેમણે માનવી દેહ ખરેખર ધારણ કર્યો હતો. ગેથસેમાને બાગમાં એમને અકથ્ય મનોવ્યથા થઈ કે એમના ઘરસેવામાં લોઈ ટપક્યું!

એમને ગેથસેમાને બાગમાં મધરાતે પકડયા પછી ફૂસ પર લટકાવી દીધા ત્યાં સુધી કોઈએ તેમને ખોરાક કે પાણી ધર્યાં નહિ, મહાસાગરો અને નદીઓ વહાવનાર ઈશ્વર આવી બૂમ પાડે કે “મને તરસ લાગી છે,” કારણ, ‘શબ્દ સંદેહ થઈને આપડી મધ્યે વસ્યો.’

વાળું : (યોહાન ૧૨ : ૨). રાત્રિભોજન.

વિદેશીઓ :

યદૂદીઓ સિવાયની અન્ય બધી જ પ્રજાઓ માટે ‘વિદેશીઓ’ શબ્દ વપરાયો છે. અંગ્રેજમાં ‘જેન્ટાઇલ્સ’ શબ્દ છે. બલઅામના શબ્દો પ્રમાણો “તેઓ (યદૂદીઓ) અલાહિદા રહેનાર લોક છે, અને

દેશજાતિઓ લેગા તેઓ ગણાશે નહિ" (ગણાના ૨૩ : ૮). બાઇબલ પ્રમાણે યહૃદીઓ માટે પ્રત્યું એ "મારા લોક" એવી ઓળખ આપી છે.

યરુશાલેમના મંદિરમાં યહૃદી મારાસ સિવાય કોઈ પણ વિદેશી કે પરદેશી "વિદેશીઓનાં આંગણાંથી આગળ જઈ શકતો નહિ. આ એક નીચી દીવાલ હતી. ત્યાં એક જાહેરખબર લગાડેલી રહેતી કે જો કોઈ વિદેશી આ આંગણાં ઓળંગળિને આગળ જશે તો તરત જ તેને મારી નાખવામાં આવશે. (પ્રે.કૃ. ૮ : ૧૫. રોમન ૧૫ : ૧૫, ૧૬).

પણ 'સુવાર્તા'ના આમંત્રણ દ્વારા વિશ્વાસથી મફત ફૂપા પામીને ખિસ્તની મંડળીના સૌ કોઈ ભાગીદાર બની શકે છે – પછી તે યહૃદીઓ હોય કે વિદેશીઓ હોય. (યોહાન ૩ : ૧૬ "જે કોઈ તેના પર વિશ્વાસ કરે"; કોલોસી ૩ : ૧૧ "તેમાં નથી ચીક કે યહૃદી, નથી સુન્તતી કે બે સુન્તતી, નથી બર્બર, નથી સિથિયન, નથી દાસ કે સ્વતંત્ર; પણ ખિસ્ત સર્વ તથા સર્વમાં છે.")

જુઓ, અલગ શબ્દો : "વિદેશીઓના સમયો"; "વિદેશીઓની સંપૂર્ણતા માંડે આવે."

વિદેશીઓના સમયો :

લૂક ૨૧ : ૨૪માં પ્રત્યુ ઈસુએ કહ્યું છે કે, "તેઓ (યહૃદીઓ) તરવારની ધારથી માર્યા જશે, અને ગુલામ થઈને બધા દેશોમાં લઈ જવામાં આવશે, અને વિદેશીઓના સમયો", પૂરા નહિ થશે, ત્યાં સુધી યરુશાલેમ વિદેશીઓ ખૂંઢી નંખાશે." યહૃદી (ઇજરાયલી) પ્રજા સિવાયના બાકીના બધા લોકો કે પ્રજાઓ તે વિદેશીઓ ગણવામાં આવ્યા છે. જ્યાં સુધી યરુશાલેમ પારકી પ્રજાઓ એટલે કે વિદેશીઓના હાથમાં હશે, ત્યાં સુધી યરુશાલેમ પર યહૃદીઓની સત્તા નહિ હોય, અથવા વિદેશીઓથી તે ખુંદાતું રહેશે.

વિદેશીઓની સત્તા યરુશાલેમ પર ક્યારથી શરૂ થઈ, અને ક્યાં સુધી રહેશે? બાબિલના રાજા નબૂખાદનેસ્સારે યરુશાલેમ ઉપર

ઈ. પૂર્વ ૬૦૬માં ચઢાઈ કરી, ત્યારથી યરુશાલેમ વિદેશી સત્તા નીચે આવ્યું, અને “વિદેશીઓના સમય” ત્યારથી (ઈ. પૂર્વ ૬૦૬થી) શરૂ થયા. દાનિયેલના બીજા અધ્યાયમાં જે મહામોટી મૂર્તિ નભૂખાદનેસારે જોઈ તે આખી જ મૂર્તિ વિદેશીઓના સમય ક્યારથી શરૂ થયા, અને કયાં સુધી રહેશે તે બતાવે છે.

હજુ પણ ‘વિદેશીઓના સમયો’ ચાલુ જ છે. જોકે ઇજરાયલનું રાજ્ય મે ૧૪, ૧૯૪૮ રોજ સ્થપાયું છે, અને ૧૯૬૭માં ઇજરાયલીઓએ યરુશાલેમ જીતી લીધું છે, પણ પવિત્ર મંદિરનો ભાગ વિદેશીઓનો મનાય છે. ત્યાં મુસ્લિમોની મસ્ઝિદ ‘ડોમ ઓફ ધી રોક’ છે; એટલે વિદેશીઓના સમયો હજુ ચાલુ જ છે. હવે કોઈ પણ ક્ષણો પ્રભુ ઈસુ ગગનમાં ઉત્તરશે અને મંડળીનું ગગનગમન થશે, એ પછી દાનિયેલ ૭ : ૭-૮, ૨૦-૨૮. ૮ : ૮-૧૪, ૨૩ : ૨૬. ૮ : ૨૬-૨૭, તેમ જ પ્રકટીકરણ હતમાં જરૂરાવ્યા પ્રમાણો ‘ખ્રિસ્તવિરોધી’ની સત્તા યરુશાલેમ કેન્દ્રમાં રાખીને પૃથ્વી પર સર્વત્ર પ્રવર્તશે. ઇજરાયલ ઉપર પણ એની જ સત્તા હશે.

‘ગગનગમન’ ના સમયથી સાત વર્ષે પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી પર ઉત્તરશે, ખ્રિસ્તવિરોધી અને એનાં લશ્કરોનો નાશ કરશે, અને આખી પૃથ્વી ઉપર દાવિદની રાજ્યગાદી તે ફરીથી સ્થાપન કરશે. યરુશાલેમથી તે રાજ્ય કરશે. પ્રભુ ઈસુના રાજ્યનો પ્રારંભ થશે, ત્યારે “વિદેશીઓના સમયો” પૂરા થશે. દાનિયેલ ૨ : ૪૪-૪૫માં વગર હાથોએ કાપી કઢાયેલી શિલા એ જ ઈસુ ખ્રિસ્તનું પૃથ્વી પરનું રાજ્ય. “દાવિદની રાજ્યગાદી ફરી સ્થાપન થઈ, એ જ ઈસુ ખ્રિસ્તના રાજ્યની સ્થાપના. આવનાર “આકાશનું રાજ્ય” તે પણ એ જ.

વિદેશીઓની સંપૂર્ણતા માંહે આવે :

રોમન ૧૧ : ૨૫ “વિદેશીઓની સંપૂર્ણતા માંહે આવે ત્યાં

સુધી ઇજરાયલમાં કેટલેક ભાગે કઠિનતા થઈ છે, એ રહસ્ય વિશે તમે અજાણ્યા રહો, એવી મારી ઇચ્છા નથી."

પ્રભુ ઈસુના શરીરસમી ખ્રિસ્તની મંડળીમાં આવનાર બધા જ વિદેશીઓ આવી જાય, અને પ્રભુના પૂર્વજ્ઞાન અને પૂર્વસંકલ્પ પ્રમાણે પસંદ કરાયેલો એકેએક વિદેશી ખ્રિસ્તમાં આવી જાય ત્યાં સુધી.

"વિદેશીઓના સમયો" એ તદ્દન અલગ બાબત છે. એનો સમય છે ઈ. પૂર્વ ફોંડમાં નબૂખાદનેસ્સારે યરુશાલેમ પર પહેલો હુમલો કર્યો ત્યારથી માંડીને પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી પર આવીને યરુશાલેમની ગાઢી પર બેસી એક હજાર વર્ષનું રાજ્ય શરૂ કરે ત્યાં સુધી.

જ્યારે "વિદેશીઓની સંપૂર્ણતા"નો સમય પચાસમાને દિવસે મંડળીનો જન્મ થયો ત્યારથી માંડીને પ્રભુ ઈસુના ગગનમાં ઉત્તરવા અને મંડળીના ગગનગમન સુધી છે.

વિધિઓનું ખત : (કોલોસી ૨ : ૧૪).

ગ્રીક : 'ઐરોગ્રાફોન' (= ખત, નામું, હાથ-લખાણ) તોઈસ (= માં, એટલે કે 'નું' ડોમાસીન (= વિધિઓ, જુઓ, એફેસી ૨ : ૧૬ "વિધિઓમાં સમાએલી આજ્ઞાઓ સાથેના નિયમ [શાસ્ત્ર]રૂપ વેરને"). જુઓ, એફેસી ૨ : ૧૬ આખી કલમ.

'ખત' અથવા 'હાથ-લખાણ' સૂચવે છે : (૧) દશ આજ્ઞાઓનું લખાણ હાથ-લખાણ હતું, – નિર્ગમન ૨૪ : ૪. મોશેએ લખી; નિર્ગમન ૩૧ : ૧૮ "તેને (મોશેને) બે સાક્ષપાટી, એટલે ઈશ્વરની આંગળીથી લખેલી બે શિલાપાટીઓ આપી."

"આપણી વિરુદ્ધ હતું," અને "આપણાને પ્રતિકૂળ હતું" = (ગ્રીક : હુપેનાન્તિયોન) આપણા વૈરીરૂપ હતું. નિયમ એની માગણીઓને કારણે આપણી વિરુદ્ધ હતો, એટલું જ નહિ, પણ આપણી ઉપરના એના આક્ષેપોને કારણે તે આપણા વૈરી હતો. જેમ આપણા ચઢેલા દેવાનું લખાયેલું ખત પોકારી પોકારીને એની માગણીઓ આપણી

સામે ધરે, તેમ જ આ વિધિઓનું ખત આપણી સામે માગણીઓ પોકારતું હતું.

પણ પ્રભુ ઈસુએ નિયમનું સંપૂર્ણ પાલન કરીને અને આપણી સામેની એની માગણીઓ પૂરી કરી દઈને એ ખતને રદબાનલ કર્યું, એટલું જ નહિ, પણ વધસ્તંભ ઉપરના ખીલાઓ દ્વારા, એમના શરીરમાં, વચ્ચમાંથી કાઢી નાખ્યું (ફાડી નાખ્યું). અને કહ્યું, “સંપૂર્ણ થયું” (યોહાન ૧૮ : ૩૦). (ગ્રીક : તેતેલેસ્તાઈ = ચૂકવાઈ ચૂક્યું; ભરપાઈ થઈ ગયું).

વિનાશનો દીકરો : (યોહાન ૧૭ : ૧૨).

પણ ઈસુએ યહૃદા છસ્કારિયોતને માટે આ શાબ્દો વાપર્યા : “વિનાશનો દીકરો.” પિતર એનો ખુલાસો કરે છે : પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૫ “પ્રેરિતપદમાંથી યહૃદા પતિત થઈને પોતાને ઠેકાડો ગયો.” = વિનાશનો પુત્ર વિનાશને ઠેકાડો ગયો. વળી, જુઓ પ્રે. ફુ. ૧ : ૨૦. વળી, ૨ થેસ્સા ૨ : ઉમાં “ખ્રિસ્તવિરોધી” માટે “પાપનો માણસ” અને “વિનાશનો પુત્ર” શાબ્દ વાપર્યા છે.

વિનાશનો પુત્ર : (૨ થેસ્સા. ૨ : ૩).

અંગ્રેજમાં : ધી સન આંફ પર્ડિશન (the son of perdition). ‘પર્ડિશન’ એટલે ‘વિનાશ’ (હસ્તીલોપ નહિ). ગ્રીકમાં : ‘હો યુઈઓસ તેસ એપોલેયાસ.’ ‘યુઈઓસ’ = પુત્ર, તેસ = નો, એપોલેયાસ = વિનાશ.

ખ્રિસ્તવિરોધીને માટે અહીં આ શાબ્દ વપરાયો છે (જુઓ, ‘ખ્રિસ્તવિરોધી’). અને ‘વિનાશ’નો પૂરો અર્થ સમજવા જુઓ, ‘નાશ’ એટલે શું? યોહાન ૧૭ : ૧૨માં પ્રભુ ઈસુએ યહૃદાને માટે આ જ શાબ્દો વાપર્યા છે : “વિનાશનો દીકરો.”

બીજા થેસ્સા. ૨ : ઉમાં ખ્રિસ્તવિરોધીને માટે “પાપનો માણસ” નામ પણ વાપર્યું છે. આખી કલમ આમ છે : “અમ થતાં પહેલાં

ધર્મત્યાગ થશે તથા પાપનો માણસ, એટલે વિનાશનો પુત્ર, પ્રગટ થશે.” અંગ્રેજમાં ‘મેન ઓફ સીન.’ ગ્રીકમાં પણ એ અર્થના જ શબ્દો છે. છેલ્લા દિવસોમાં ખ્રિસ્તવિરોધી આવનાર છે, એનો અહીં ઉલ્લેખ છે.

વિશ્રામવાર :

બાઇબલમાં ‘વિશ્રામવાર’ એટલે ‘સાભાથ’ (શનિવાર) છે; નહિ કે રવિવાર.

વિશ્વાસ :

ગ્રીક : પીસ્તીસ (pistis). એનો પ્રાથમિક અર્થ મક્કમ સમજાવટ, સચોટ સમજણ અને ખાતરી થાય છે. સાંભળવાથી ખાતરી થવી (સરખાવો, સંબંધિત ગ્રીક શબ્દ ‘પાઇધો’ (peitho = ખાતરી કરાવવી). નવા કરારમાં આ શબ્દ દરેક વખતે ઈશ્વર પરના કે ખ્રિસ્ત પરના, અથવા આત્મિક બાબતો પરના વિશ્વાસ માટે જ વપરાયો છે.

ગુજરાતી ભાષામાં ઈશ્વરી બાબતો ઉપરના વિશ્વાસ માટે શ્રદ્ધા શબ્દ વપરાય છે, અને માણસોના અરસપરસના વિશ્વાસ માટે ‘વિશ્વાસ’ કે ‘ભરોસો’ શબ્દો વપરાય છે. જેમ કે, “મને તમારા પર (માણસો પર) ભરોસો છે, - વિશ્વાસ છે.” પણ ‘ઈશ્વર પર મને શ્રદ્ધા છે’ એમ વપરાય છે. રોમન કેથોલિક તરજુમામાં આ ‘શ્રદ્ધા’ શબ્દ ગ્રીક ‘પીસ્તીસ’ માટે વાપર્યો છે.

રોમન કેથોલિક તરજુમો આ બે દાયકાની પેદાશ છે, પણ ગુજરાતી પ્રોટેસ્ટન્ટ તરજુમો ૧૫૦ વર્ષ પુરાણો છે, અને ગ્રીક પીસ્તીસ શબ્દનો તરજુમો ‘વિશ્વાસ’ કરીને એમાં જે ખ્રિસ્તી ઊડો અર્થ (અથવા) બાઇબલનો અર્થ મૂક્યો, એટલે એનો અર્થ શ્રદ્ધા કરતાં ઊડો અને ગણન બની જાય છે. શ્રદ્ધા શબ્દ એ માટે છીછરો પડે.

માણસ માણસ વચ્ચેનો સંબંધ દર્શાવતાં ગુજરાતીમાં ‘વિશ્વાસ’ શબ્દ વપરાય છે, તેના કરતાં અદશ્ય ઈશ્વરની સાથેનો માણસનો

સંબંધ દર્શાવતાં જે 'વિશ્વાસ' શબ્દ બાઇબલમાં (ગુજરાતી) વાપર્યો છે, અને ખ્રિસ્તી સાહિત્યમાં વપરાયો છે, તેનો અર્થ ખૂબ ઊડો છે; કારણ, મૂળમાં ગ્રીક ભાષાના શબ્દ 'પીસ્તીસ' અને કિયાપદ 'પીસ્તીઓ' માં એ ઊડો અર્થ (અદશ્ય ઈશ્વર સાથેના સંબંધમાં) સમાયેલો છે. અને એના તરજુમાં તરીકે બાઇબલમાં 'વિશ્વાસ' શબ્દ વપરાય છે ત્યારે એમાં પણ એ ગણન અર્થ ઉતારીને જ સમજવાનું છે. એ ગણન અર્થ આ છે :

(૧) 'મક્કમ ખાતરી' અચળ અને અડગ ખાતરી. ઈશ્વરે જે પ્રકટીકરણ અથવા સત્ય કુદરતમાં અને બાઇબલમાં (એના આત્મા તથા પુત્ર દ્વારા) પ્રગટ કર્યું છે તે પ્રકટીકરણ કે સત્યનો સંપૂર્ણ સ્વીકાર આ વિશ્વાસમાં રહેલો છે (૨ થેસ્સા. ૨ : ૧૧, ૧૨).

(૨) આ વિશ્વાસમાં ઈશ્વરને પોતાની સંપૂર્ણ સૌંપણી સમાયેલી છે (યોહાન ૧ : ૧૨).

(૩) આવી સંપૂર્ણ સૌંપણીમાંથી પ્રેરણા પામીને ઉદ્ભવતી વર્તશૂક (૨ કોરિથી. ૫ : ૭).

સંદર્ભ પ્રમાણે આમાંની ગમે તે એક યા બીજી બાબતો પર ભાર મુકાયેલો હોય છે.

"માન્યતા" કે કિયાપદ "માનું છું" એ માત્ર એક અભિપ્રાય છે, જે સાચો હોય કે ના પણ હોય. 'વિશ્વાસ' માટે એવું નથી. વિશ્વાસ તો જે વસ્તુઓની આશા આપણે રાખીએ છીએ તેની [અણાઈ વાનાંની] ખાતરી છે (હિન્દુ ૧૧ : ૧). અખ્રાહમના વિશ્વાસનું વિષય યા પાત્ર તે ઈશ્વરે તેને આપેલું વચન નહોતું; એનો વિશ્વાસ તો ઈશ્વર ઉપર જ આધારિત હતો. ઈશ્વરે તેને આપેલું વચન એ તો માત્ર. એક સાનુકૂળ પ્રસંગ હતો (રોમન ૪ : ૧૭, ૨૦, ૨૧).

વિસ્મરણા દેશમાં : (ગી. શા. ૮૮ : ૧૨).

અંગ્રેજી : Land of forgetfulness. મૃત્યુલોક, શોઓલ (હિન્દુ)

અથવા હાડેસ (શ્રીક) જ્યાં મરેલાંના આત્મા પુનરુત્થાન સુધી રહે છે. (જુઓ, કલમ ૧૧).

વેંગણાં : (ઉત્પત્તિ ૩૦ : ૧૪-૧૬).

અહીં વપરાયેલો 'વેંગણાં' શબ્દ એ ખરો તરજુમો નથી. એ રીંગણાં કે વંતાક (સં. વૃત્તાક) નથી. એ ભૌયરીંગણાંની વાત છે. અંગ્રેજી બાઇબલોમાં 'શ્રીન્જોલ' (=રીંગણા) શબ્દ નહિ, પણ 'મેન્ડ્રેક' (mandrake) શબ્દ વાપર્યા છે. એ ભૌયરીંગણાં કે 'મેન્ડ્રેક' એ તદ્દન જુદી જ વનસ્પતિ છે. વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં એનું નામ છે મેન્ડ્રાગોરા ઓફિસીનારમ (Mandragora officinarum). દક્ષિણ યુરોપ, ઉત્તર આફ્રિકા, પશ્ચિમ એશિયા એટલે ભૂમધ્ય સમુદ્રના પૂર્વકંઠાર પ્રદેશ અને ભારતમાં એ છોડ ખાસ કરીને પડતર ખેતરોમાં અને વગડામાં થાય છે. એ શબ્દ ગીતોના ગીતમાં ૭ : ૧૭માં પણ વપરાયો છે. કેટલીક અંગ્રેજી આવૃત્તિમાં 'લવ એપલ' (Love apple) એટલે કે 'પ્રેમફળ' વાપર્યું છે. અમેરિકામાં એને 'મે એપલ' પણ કહે છે.

એને જાંબુડિયા કે ભૂરા-જાંબુડિયા રંગનાં, અને કોઈને સર્વેદ ફૂલ થાય છે. ફૂલ પંચખૂણિયા હોય છે. એનાં પાંદડાં ખાચાવાળાં હોય છે. એનાં ફળ લીલા રંગનાં અને પાકે ત્યારે ચણકતાં પીળાં થાય છે.

સંતાનપ્રાપ્તિ માટે એનાં મૂળ વપરાય છે. રોમન કેથોલિક બાઇબલમાં ઉત્પત્તિ ૩૦ : ૧૪માં એને માટે 'ધાતુવર્ધક વનસ્પતિ' નામ વાપર્યું છે, અને ગી. ગી. ૭ : ૧૭માં 'મદનવેલ' વાપર્યું છે.

રાહેલ પોતાનું વાંજિયામહેણું ટાળવા માટે લિયાહના દીકરા રૈઉબને આણોલી ભૌયરીંગણાંનાં ફળ માગે છે.

૩૧

શકુન જોવા કે જોષ જોવા :

પથ્થરો પરના આંકા, કે બલિદાનનાં પ્રાણીઓનાં કલેજાંની

હાલત, ખાલામાં પ્રવાહીના તરંગો યા રેલા, ઈત્યાદિ દ્વારા ‘ઈશ્વરેચ્છા’ અથવા કહેવાતાં દેવદેવીઓની ઈચ્છા જાણવી, કે ભવિષ્ય કેવું થશે, શાં પરિણામ આવશે, તે જાણવાની કોશિશ કરવી એ બધું શકુન જોવાનું છે. એ શેતાની છે. ઈશ્વરથી આવતી સાચી ભવિષ્યવાણીથી ઉલટું આ શેતાનપ્રેરિત પગલું છે. ઈશ્વર એ વાનાંને ધિક્કારે છે (પુન. ૧૮ : ૧૦-૧૨). જોખ જોવા એ અનું જ એક સ્વરૂપ છે.

શખેમ :

ક્નાનમાં અબ્રાહમે પહેલવહેલો મુકામ અહીં કર્યો હતો, અને વેદી બાંધી હતી (ઉત્પત્તિ ૧૨ : ૬-૭). યાકોબના જીવનમાં પણ શખેમે ભાગ ભજ્યો હતો. પોતાના મામા લાબાનને ત્યાંથી કુટુંબસહ પાછા ફરતાં યાકોબે શખેમ (= ખભો, ભેખડ)ની આસપાસ પડાવ નાખ્યો હતો, અને ત્યાં જમીન ખરીદી હતી, અને વેદી બાંધી હતી (ઉત્પત્તિ ૩૩ : ૧૮-૨૦). એની પત્નીઓએ જે વિધર્મા ઘરદેવલાં (મૂર્તિઓ) ચોરીને લાબાનને ત્યાંથી આણ્યાં હતાં તે બધાં અહીં યાકોબે દાટી દીધાં. એનો ભાવાર્થ એ થયો કે વિધર્મા મૂર્તિપૂજાને તે દૂર કરે છે અને એક સાચા ઈશ્વરને પોતાના પૂરા હૃદયથી સ્વાર્પણ કરે છે. ધર્મપિતૃઓના સમયને અંતે યોસેફનાં હાડકાં મિસરથી અહીં શખેમમાં લાવીને દાટવામાં આવ્યાં હતાં (યહોશુઆ ૨૪ : ૩૨).

યહોશુઆના સમયમાં સિનાયનો કરાર અહીં શખેમમાં તાજો કરવામાં આવ્યો હતો, અને યહોશુઆએ ત્યાં પથ્થર ઊભો કર્યો હતો (યહો. ૨૪ : ૨૫-૨૮). વળી, જુઓ ન્યાયા. ૮ : ૬. ૧ રાજા ૧૨ : ૧-૧૮.

શાષ્ટા :

ભીડિની કે અમુક બરુની જાતનો એક છોડ. એના છોડની સરાંઠીઓને (યહોશુઆ ૨ : ૬) તળાવ કે એવા પાણીમાં દિવસો સુધી પલાળી રાખવાથી એના પરના રેસા યા તાંત્રણા ધૂટા પડી જાય

છે. અને એ રેસાને વણી લઈને શાણનું કાપડ બનાવવામાં આવે છે. શરૂઆતમાં શાણનું વાવેતર મિસરમાં થતું, પણ પાછળથી યરેખો તરફનું શાણ પ્રખ્યાત થયું હતું. ગુજરાતનાં ગામડાંમાં જૂના વખતમાં હંગામી દીવા તરીકે શણિયાં (શાણનો સુકાયેલો અને તદ્દન પોચો બનેલો છોડ) વપરાતાં. શાણનું સરસ ઝીણું કાપડ વણી શકાતું (લેવીય ૧૩ : ૪૭. પુન. ૨૨ : ૧૧. ધિર્મયા ૧૩ : ૧. ન્યાયા. ૧૫ : ૧૪. હજકી. ૪૪ : ૧૭-૧૮).

શાણનું લૂગડું, જીણા શાણનાં લૂગડાં :

(અં.) લીનન, ફાઈન લીનન (Linen). મૂળ ગ્રીક ભાષામાં જુદા જુદા પાંચ શબ્દો વાપર્યા છે. બધે જ અંગ્રેજીમાં 'લીનન', અને ગુજરાતીમાં 'શાણનાં લૂગડાં' (અથવા એકવચન) કર્યું છે. આપણો એ પાંચેય શબ્દ જોઈ લઈએ.

બાઇબલમાં શાણનાં વસ્ત્રોનો બહુ ઉલ્લેખ છે. પાલેસ્તાઈન અને મિસરમાં (ઇજિપ્ટમાં) શાણનું ઉત્પાદન પુષ્કળ થતું હતું. પણ શાણનું ઉત્પત્તિસ્થાન મેસોપોટામિયા (યુફેરિસ અને તેઓના નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ – હાલનું ઈરાક) અથવા ભારત ગણાય છે. શાણનો છોડ ભીડીના છોડ જેવો જ થાય છે. ભીડીના રેસામાંથી ખાટલામાં ભરવાનું વહાણા, રસી અને દોરડાં બનાવાય છે. ભીડીના કાપેલા છોડને જેમ ભારા બાંધીને નદી-તળાવનાં પાણીમાં દુબાડી રાખવામાં આવે છે તેમ, શાણના છોડને પણ એમ જ કરવામાં આવે છે. લાંબા સમય પછી તેમને બહાર કાઢી રેસા એકઠા કરી લેવામાં આવે છે.

આ રેસામાંથી જોઈએ તેટલા બારીક તાંત્રણા કાઢી લઈ એનો વણાટ કરવામાં આવે છે. ડેરોડોટસ નામનો ઇતિહાસકાર આ શાણના તાંત્રણાની ચાર જાતો વિશે લખે છે, એમાંની એક તો એટલી બધી મુલાયમ અને જીણી હોય છે કે પ્રત્યેક દોરા અથવા તારમાં ૩૬૦ તંતુ હોય છે. યહૂદીઓ પણ શાણની હાથશાળોમાં ખૂબ કુશળ હતા.

શાણના અતિ સૂક્ષ્મ તાંત્રણાઓને લઈને એનાં વસ્ત્રો બહુ મુલાયમ બનાવી શકતાં; એટલે રાજ મહારાજાઓ એ પહેરતા. ફારુનો એ પહેરતા. લાજરસવાળો ધનવાન પણ એ પહેરતો (લૂક ૧૬ : ૧૯). મંદિરના પવિત્રસ્થાન અને પરમપવિત્રસ્થાન વચ્ચેનો જંગી પડદો પણ નીલ, જાંબુડા અને કિરમજી રંગનો 'જીણા કાંતેલા શાણ'નો હતો (નિર્ગમન ૨૬ : ૩૧. વળી, જુઓ ૨૬ : ૩૬. ૨૬ : ૧-૪).

ફારુનનાં અને યાજકોનાં 'પવિત્ર વસ્ત્રો' પણ 'જીણા કાંતેલા શાણ'નાં હતાં (નિર્ગ. ૨૮ : ૧-૮). મિસરના યાજકોનાં વસ્ત્ર પણ આવા શાણનાં બનતાં. આ બંને દેશોમાં તે જમાનામાં પણ રંગરેજો અને ધોબીઓનો ધંધો ધમધમાટ ચાલતો હતો. હેરોલ્ડ એન. મોન્ડેલકે (ન્યૂયોર્ક બોટનિકલ ગાર્ડન) પોતાના 'પ્લાન્ટ્સ ઓફ ધી બાઇબલ'માં જણાવે છે કે ત્રણ પ્રકારનું શાણ તૈયાર થતું : (૧) બરછટ. લેવીય ૬ : ૧૦. હાજરી. ૮ : ૨. દાનિયેલ ૧૦ : ૫. (૨) સારી જાતનું. નિર્ગ. ૨૬ : ૧. ઉદ્દ : ૨૭. (૩) ઉત્તમમાં ઉત્તમ. એસ્તર ૮ : ૧૫. મોર્ટખાયનો જામો. ૧ કાળ. ૧૫ : ૨૭. દાવિદનો જલ્ભ્બો. ઇજિઝ્તના (મિસરના) રાજવીઓ માટે વપરાતા શાણના કાપડના તાંત્રણા એવા તો મુલાયમ અને ચમકતા હતા કે સૂક્ષ્મદર્શક કાચ વગર પારખી ન શકાય કે રેશમ છે કે શાણ.

હવે આપણો પેલા પાંચ ગ્રીક શબ્દો જોઈ લઈએ કે જેનો તરજુમો 'શાણનાં લૂગડાં' કર્યો છે.

(૧) સિન્દોન (Sindon) જીણું શાણનું લૂગડું. માર્ક ૧૪ : ૫૧, ૫૨. "એક જુવાન જેણો પોતાના ઉધાડા અંગ પર શાણનું લૂગડું ઓફેલું હતું... તે લૂગડું મૂકીને..." અહીં 'સિન્દોના' છે. માથી ૨૭ : ૫૮. "પદી યોસેફે લાશ લઈને શાણના સફેદ લૂગડામાં તે વીટાળી, અને ખડકમાં ખોદાવેલી પોતાની નવી કબરમાં તેને મૂકી" (અહીં 'સિન્દોની' [Sindoni] છે). વળી, લૂક ૨૭ : ૫૭માં પણ 'સિન્દોની' છે : "તેણે તેને (શબને) ઉતારીને શાણને લૂગડે વીટાળ્યું..."

સપ્તાતી ચીક તરજુમામાં જૂના કરારમાં નીતિ. ૩૧ : ૨૪. ન્યાયા. ૧૪ : ૧૨ (શાણા ત્રીસ બદન). હિથ્વુનો આ ચીક તરજુમો છે.

‘સિન્ડોન’ (Sindon) શબ્દની આખરમાં ‘ઓન’ આવે છે એ તો ચીકમાં નામાર્થ પહેલી વિભક્તિનો પ્રત્યય છે. તે બાદ કરતાં સિન્દ (અથવા ‘સિંદ’ શબ્દ રહે. મૂળે તો એ ‘સિંધ’ હતો; પણ ‘સિંદ’ સ્વીકારાયું. હજુ પણ અંગેજ્ઞમાં ‘સિંધ’ માટે ‘સિંદ’ વપરાય છે. હિંદનું (ભારતનું) જીણું અને પ્રઘાત મલમલ એ દુનિયામાં બધે પંકાયેલું અને વપરાતું રહ્યું છે. પાલેસ્તાઈનમાં પણ એ મલમલ વપરાતું હતું, અને ‘સિંધ’ ઉપરથી ‘સિંદ’ અને ‘સિંદોન’ (સિન્ડોન) તરીકે ઓળખાતું હતું. એમ, પ્રભુ ઈસુના શબને ભારતનું મલમલ વીટાળવામાં આવ્યું હતું.

(૨) લીનોન (Linon) : માથી ૧૨ : ૨૦ (ધૂંઆતું) શાણ ગુજરાતીમાં છે. અંગેજ્ઞમાં Flax (ફ્લેક્સ) છે. ચીકમાં ‘લીનોન’ છે. પ્રકટી. ૧૫ : ૬માં (“તેઓએ સ્વચ્છ તથા ચળકતાં શાણનાં વળત્ર પહેરેલાં હતાં”). ગુજરાતીમાં ‘શાણનાં વસ્ત્ર’ છે; અંગેજ્ઞમાં ‘લીનન’ (Linen) છે, અને ચીકમાં ‘લીનોન’ છે.

(૩) ઓથોનિયોન (Othonion) : ઝીણા શાણનાં લૂગડાં. આ શબ્દ બહુવચન તરીકે વપરાય છે. પ્રભુ ઈસુના શબને હાથો, પગો અને શરીરે જે વીટા અથવા લાંબા લાંબા પટા વીટાળ્યા હતા તે. લૂક ૨૪ : ૧૨ “નીચા વળીને માંઢે જોયું તો તેણો (પિતરે) લૂગડાં (‘ઓથોનિયોન’=વીટા) એકલાં પડેલાં દીઠાં.” યોહાન ૧૮ : ૪૦ “ત્યારે યહૂદીઓની દાટવાની રીત પ્રમાણે તેઓએ ઈસુનું મુંડું લઈને, તેને સુગંધી દ્રવ્ય લગાડીને, શાણના લૂગડામાં (‘ઓથોનિયોન’ = વીટામાં) લપેટ્યું.” નવા (૧૮૭૮) હિંદીમાં છે : “મલમલ કી પણ્ણો મેં લપેટા.”

R. S. વર્જન (આવૃત્તિ)માં છે : લીનન કલોધ્સ (બહુવચન). ન્યૂ

ઇન્ટરનેશનલ આવૃત્તિમાં છે : wrapped... in strips of linen (રોપણ... ઇન સ્ટ્રીપ્સ ઓફ લીનન). ન્યૂ ઇંગ્લિશ બાઇબલ (NEB)માં પણ છે : 'ઇન સ્ટ્રીપ્સ ઓફ લીનન કલોથ.' કન્કોર્ડિન્ટ લિટરલ ન્યૂ ટેસ્ટામેન્ટમાં છે : "ધેય બાઇન્ડ ઈટ ઇન સ્વેધીંગ્સ" (= પાટાઓ, વીંટા, to swath = પાટાઓથી બાંધવું).

જોન વિલ્યમ હેન્રીક્સેન (એમના 'યોહાનની સુવાત્તાના ખુલાસા'માં) ગ્રીકનો આવો તરજુમો કરે છે : "બાઉન્ડ ઇટ (શબ્દ) ઇન લીનન બેન્ડજા" (= પાટાઓમાં વીંટાળ્યું).

"યદ્ધૂદીઓની દાટવાની રીત પ્રમાણો" (યોહાન ૧૮ : ૪૦). શબ્દના અલગ અલગ અવયવને એક પછી એક વીંટાઓ વીંટાળતા જાય અને સુગંધી દ્રવ્ય અંદર દબાવતા જાય. એમ આખા શરીરને સુગંધી દ્રવ્યથી અને વીંટાઓથી વીંટી દેતા.

પ્રભુ ઈસુને માટે ૧૦૦ શેર (લગભગ ૫૦ કિલો ઉપર) બોળ અને અગરનું મિશ્રણ નીકોદેમસ લાવ્યો હતો. એટલે ભરપૂરપણે આ સુગંધી દ્રવ્ય વીંટાઓમાં દાખ્યું હતું. આ દ્રવ્યમાં ચીકાશ હોઈને કબરમાં ત્રણ દિવસમાં તો એ પડ્યા કે વીંટા એકબીજા સાથે ચોટી ગયા હતા. એટલે પ્રભુ ઈસુ સજીવન થઈ કબર બહાર નીકળી ગયા, ત્યારે જેમ સાપ કાંચળીમાંથી નીકળી જાય, અને કાંચળી પડી રહે, એમ પ્રભુ ઈસુ બહાર નીકળી ગયા, અને વીંટા ચોટેલા લગભગ શરીરના આકારના કોચલા જેવા પડી રહેલા પિતરે તથા યોહાને જોયા, અને ઈસુના માથે બાંધેલો 'રૂમાલ' (જુઓ, 'રૂમાલ' = ગ્રીક : સુદારિયોન) એક બાજુએ વાળીને મૂકેલો જોયો (યોહાન ૨૦ : ૫-૮).

કેટલાક અભ્યાસકો એમ માને છે કે 'સિન્દોન' અને 'ઓથોનિયોન' એક જ વસ્તુનાં નામ છે. ફક્ત એ આખું કાપડ હોય ત્યારે 'સિન્દોન', અને વીંટા હોય ત્યારે 'ઓથોનિયોન' ગણાય. મને હજુ એનાં પૂરતાં પ્રમાણ મળ્યાં નથી; શોધું છું.

જૂના કરારમાં સપ્તતિ ગ્રીક (હિન્દુમાંથી ગ્રીક) તરજુમામાં ન્યાયા. ૧૪ : ૧૭માં અને હોશિયા ર : ૫, ૮માં આ ગ્રીક શબ્દ ‘ઓથોનિયોન’ વાપર્યો છે. ગુજરાતીમાં આ બંને જગાએ અનુકૂમે “શાણનાં ત્રીસ બદન તથા ત્રીસ જોડ વસ્ત્ર”, અને “મારું શાણ”, “મારું શાણ જે નરનતા ઢાંકવાને વાસ્તે હતાં” વાપર્યું છે. આ ‘ઓથોનિયોન’ શબ્દ તે ‘ઓથોને’નો લઘુતાવાચક (diminutive) શબ્દ છે, અને બહુવચન છે.

(૪) બુસ્સોસ (Bussos) = જીણા શાણનું વસ્ત્ર. ઉત્તમ પ્રકારના શાણ (Flax)માંથી બનાવેલું. આ અરામી ભાષામાંથી હિન્દુમાં આવેલો શબ્દ છે. સિરિયા (અરામ) દેશના શાણ (byssus) માટે વપરાય છે. આજે પણ સિરિયામાં દેશના જ શાણ માટે ‘બસ’ (bus) અરબી શબ્દ વપરાય છે. લૂક ૧૬ : ૧૮માં બુસા (busa) : શ્રીમંત માણસ “જીણાં વસ્ત્ર” પહેરતો હતો. ૧ કાળવૃત્તાંત ૪ : ૨૧માં પણ એ જ શબ્દ છે : “જેઓ શાણના જીણાં વસ્ત્ર વણનારા હતા.” ૧ કાળવૃત્તાંત ૧૫ : ૨૭ “દાવિદે શાણનો એફોદ પહેરેલો હતો” (બુસ્સીનોસ, Bussinos); ૨ કાળવૃત્તાંત ૩ : ૧૪ મંદિરનો પડદો બુસ્સોસ, Bussos; ૨ કાળવૃત્તાંત ૫ : ૧૨ લેવી કુળના મંદિરમાં ગાયકગણના ગવૈયા અને બજવૈયા “બારીક શાણનાં વસ્ત્ર પહેરીને” - બુસ્સીનોસ, Bussinos. એસ્તર ૧ : ૬ રાજાના ઉધાનમાં રંગબેરંગી પડદાઓ ટાંગવા માટે “બારીક” શાણની સૂતળી. એસ્તર ૮ : ૧૫ મોઈખાયનો “બારીક શાણનો તથા જાંબુડો જામો.” હજકી. ૨૭ : ૭ ‘બુસ્સોસ, Bussos’ “તારો સઢ મિસરના ભરત ભરેલા શાણનો હતો..... તારી છત અલીશાહના બેટોમાંથી આણોલા નીલ તથા જાંબુડા [કપડા]ની હતી.”

(૫) બુસ્સીનોસ (Bussinos) : ચોથા શબ્દ ‘બુસ્સોસ’ પરથી આ વિશેષણ બનાવેલું છે, અને સૂચવે છે કે, “બારીક શાણનું બનાવેલું.” પ્રક્રિકરણ ૧૮ : ૧૨, ૧૬માં મર્મભર્યા બાબિલોનનાં વસ્ત્ર (“બારીક શાણનું કાપડ” – “બારીક શાણનાં... વસ્ત્રથી વેચિત”); પ્રક્રિકરણ

૧૮ : ૮, ૧૪. હલવાનની કન્યાનાં શોભીતાં વસ્ત્રો ("તેને તેજસ્ત્વી, સ્વચ્છ તથા બારીક શાણનું વસ્ત્ર પહેરવા દીધું છે; તે બારીક શાણનું વસ્ત્ર સંતોનાં ન્યાયી ફૃત્યોરૂપ છે.") કલમ ૧૪ "આકાશમાંનાં સૈન્યો શેત ઘોડા પર સવાર થઈને ઊજળાં તથા શુદ્ધ બારીક શાણનાં વસ્ત્રો પહેરીને તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યાં." બાબિલોનનાં વસ્ત્રો પરથી એક અનુમાન સ્પષ્ટ છે કે ફક્ત હલવાનની કન્યાને જ માત્ર શોભે એવાં જ વસ્ત્રો બાબિલોને (જે બનાવટી મંડળી છે તેણે) પહેર્યાં છે. (Vine's Expository Dictionary of the New Testament Words; અને અન્ય માહિતી).

શબ્દ : યોહાન ૧ : ૧, ૧૪.

અં. The Word (ધી વર્ડ). ગ્રીક : હોલોગોસ. હિન્દુ : દાવાર. અરામી : મેમ્રા. જુના કરારનો અરામી ભાષામાં જે તરજુમો કરવામાં આવ્યો છે તેને 'તારગમ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એ તારગમોમાં આ 'મેમ્રા' શબ્દ ઈશ્વરની સંજ્ઞા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

નવા કરારના ગ્રીકમાં લોગોસ અને રૂહમા (Ruhma. ગ્રીક : R̄hēma) એ બંને સમકક્ષ તરીકે વપરાય છે. (માથી ૨૭ : ૧૪. ૨ કોરિંથી. ૧૨ : ૪. ૧૩ : ૧. હિન્દુ ૧૨ : ૧૮ ઇત્યાદિ).

સંસ્કૃતમાં 'શબ્દબ્રહ્મ'નો અર્થ કેટલાક લોકો કેટલીક વખતે 'ઈશ્વર(બ્રહ્મ)રૂપી શબ્દ' કે 'શબ્દરૂપી બ્રહ્મ' કરે છે. પણ મોટે ભાગે એનો અર્થ 'વેદ' થાય છે; અથવા 'વાણી', 'ભાષા' કે 'શબ્દથી પ્રતીત થતી સૂચિ' થાય છે. (સાર્થ જોડણીકોશ).

માણસનો શબ્દ તે એ માણસના આખા વ્યક્તિત્વનો નિયોડ કે સાર છે (વ્યક્તિત્વમાં એનાં શરીર, પ્રાણ, આત્મા, મન અને હદ્યનો સમાવેશ થઈ જાય.) પણ માણસનો શબ્દ એનો નિયોડ કે સાર હંમેશાં ના હોઈ શકે, કારણ, માણસ જૂહું બોલે. પણ ઈશ્વર તો સદા સત્ય છે. એટલે જ ઈશ્વરનો શબ્દ તે એનો પૂરેપૂરો નિયોડ

હોય જ હોય.

એક દાખલો લઈએ. (દાખલો મોટે ભાગે અધૂરો જ હોય છે). સ્વાઈડ પ્રોજેક્ટરમાં ‘બલ્બ’નાં ફેલાયેલાં કિરણો ‘સ્વાઈડ’ (છબી) પર કેન્દ્રિત થાય છે, અને ત્યાંથી ફરી પાછાં ફેલાઈને પડદા ઉપર પડે છે, અને પેલી જ છબી બહુ સ્પષ્ટ દેખાય છે. લગભગ કંઈક એવું અહીં કલ્પી શકાય. અગમ્ય અને અગોચર ઈશ્વરની સમગ્ર પ્રતિમા ઈસુ પ્રિસ્તમાં (લાગોસમાં) પૂર્ણપણે કેન્દ્રિત બનીને પછી આપણો એ દ્વારા ઈશ્વરને જોઈએ છીએ. “પ્રિસ્તમાં ઈશ્વરત્વની સર્વ પરિપૂર્ણતા મૂર્તિમાન છે” (કોલોસી ૨ : ૬).

લોગોસ વિશે યોહાનના મનની પૂર્વભૂમિકા

ઘણી વખત કેટલાક ભાષ્યગ્રંથો અને ભાષ્યકારો એમ કહેતા હોય છે કે, સંત યોહાને પોતાની આ ‘લોગોસ’ (શબ્દ)ની વિચારધારા ગીક ફિલસ્ફૂઝ પ્લેટોની અને એલેક્ઝાન્દ્રિયાની આસપાસ પાંગરેલી ફિલસ્ફૂઝીની અસરોમાંથી મેળવી છે. પણ એ વાતમાં કાંઈ તથ્ય નથી. જૂના કરારમાં ‘ઈશ્વરનો શબ્દ’ જ સૃષ્ટિ સૃજનાર દેવી માધ્યમ બની રહ્યો છે (યોહાન ૧ : ૩. કોલોસી ૧ : ૧૬. ઉત્પત્તિ ૧ : ૧). એટલું જ નહિ, પણ ઈશ્વરની ઇચ્છાને (અથવા ઈશ્વરના મનને) માણસની આગળ વ્યક્ત કરનાર ‘પ્રકટીકરણા’ બની રહ્યો છે.

જૂના કરાર ‘ઈશ્વરનો શબ્દ’ (વચન) અથવા ઈશ્વરના શબ્દો (= વચનો) ઘણી વાર વપરાયા છે, – ખાસ કરીને પ્રબોધકોનાં પુસ્તકોમાં. એમાં ‘શબ્દ’ (= લોગોસ) ઈશ્વરના પ્રકટીકરણનું માધ્યમ બની રહે છે. જૂના કરારમાં ‘ઈશ્વર બોલ્યો કે’; ‘ઈશ્વરે કહ્યું કે’; ‘ઈશ્વરનાં વચનો સાંભળો’; ‘યહોવાનું વચન... ની પાસે આવ્યું કે’; માલાખીમાં : ‘માલાખી દ્વારા ઈજરાયલને પ્રગટ કરવામાં આવેલી યહોવાના વચનરૂપી દેવવાણી.’

યોહાનની સુવાર્તા લખાઈ તે અગાઉ નવા કરારનાં અન્ય લખાયેલાં પુસ્તકોમાં પણ ચાર જગ્યાએ આ લોગોસનું કોઈક રૂપ ચાર વખત વપરાયું છે : (૧) પ્રે. ફુ. ૭ : ૩૮. ‘જીવનનાં વચનો’ (લોગિયા); (૨) રોમન ૩ : ૨. ‘ઈશ્વરના વચનો’ (લોગિયા તુથીયુ); (૩) હિબ્રૂ ૫ : ૧૨. ‘ઈશ્વરનાં વચનો’ (લોગિયોન તુથીયુ); (૪) ૧ પિતર ૪ : ૧૧. ‘ઈશ્વરના વચનો’ (લોગિયા થીયુ).

મૃત સરોવર પાસેથી મળી આવેલાં ‘ઓળિયાં’ (ડેડ સી સ્કોલ્સ)નો અભ્યાસ કરવાથી ઘડાા અભ્યાસકો એ તારવણી પર આવ્યા છે કે ચોથી સુવાર્તાના લેખક સંત યોહાને આ લોગોસ (શબ્દ) વિચારધારા રજૂ કરી ત્યારે તેના મગજમાં, ગ્રીક પૂર્વભૂમિકા નહિ, પણ યદ્દૂઢી પૂર્વભૂમિકા છવાયેલી હતી.

લોગોસ (શબ્દ) : પ્રભુ ઈસુનું કાર્યક્ષેત્ર સમગ્ર ઈશ્વરત્વને સંપૂર્ણ રીતે અને સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવાનું છે. અને એટલે જ યોહાને આ બહુ જ સફળ અને અસરકારક માધ્યમ (‘લોગોસ’ શબ્દ વાપર્યું છે. આ ‘શબ્દ’ (=લોગોસ) રૂપી માધ્યમ દ્વારા પ્રભુ ઈસુનું સનાતનપણું અને સંપૂર્ણ ઈશ્વરત્વ બહુ સરસ રીતે જાહેર કરે છે : “આદિએ શબ્દ હતો..... અને શબ્દ ઈશ્વર હતો” (યોહાન ૧ : ૧). વળી, જુઓ યોહાન ૧ : ૧૪ “શબ્દ (એટલે કે જે શબ્દ ઈશ્વર હતો તે) સદેહ થયો, અને આપણામાં (આપણી મધ્યે) વસ્યો.” વળી, પ્રભુ ઈસુ (શબ્દ) પોતે જ કહે છે : “જેણે મને જોયો છે તેણે બાપને જોયો છે” (યોહાન ૧૪ : ૮).

ઉપરની બે કલમો (યોહાન ૧ : ૧૪. ૧૪ : ૮) બહુ સરસ રીતે દર્શાવે છે કે સદેહ થયેલા શબ્દ દ્વારા ઈશ્વર પોતે પોતાને માણસોની આગળ બહુ સ્પષ્ટ રીતે અને સંપૂર્ણપણે પ્રકટ કરે છે, અથવા વ્યક્ત કરે છે. કારણ, “ખ્રિસ્તમાં ઈશ્વરત્વની સર્વ પરિપૂર્ણતા મૂર્તિમાન છે” (કોલોસી ૨ : ૮). ઈશ્વરને જાણવાની કે ઓળખવાની માણસમાં જેટલી હદની ધારણાશક્તિ છે, અને માણસે ઈશ્વરને અને ઈશ્વર

વિશે જાગવાની જરૂર છે તેટલી પૂરેપૂરી હદસુધી શબ્દે (પ્રભુ ઈસુએ) ઈશ્વરની ઓળખ આપી છે.

ઈશ્વરે પોતાના સંબંધીનું આખરી અને સંપૂર્ણ પ્રકટીકરણ પોતાના સદેહ પુત્ર (સદેહ શબ્દ) દ્વારા આપી દીધું છે. “તે (ઈશ્વર) આ છેલ્લા સમયમાં પુત્ર.... જેના વડે તેણે જગતોને ઉત્પત્ત કર્યા, તે દ્વારા આપણી સાથે બોલ્યો. તે તેના ગૌરવનું તેજ તથા તેના સત્ત્વની આબેદ્ધૂબ પ્રતિમા છે” (હિન્દૂ ૧ : ૧-૩).

સંત યોહાન ‘શબ્દ’ની વ્યક્તિ અને તેના કાર્ય વિશે પોતાના પહેલા પત્રમાં (૧ : ૧, ૫, ૭) તેમ જ છેવટે પ્રકટીકરણમાં (૧૮ : ૧૩) ગહન કથન કરે છે.

શરીરોનું : (રોમન ૧૨ : ૧).

અહીં ‘શરીરોનું’ ને બદલે ‘પંડનું’ કે ‘જાતનું’ હોવું જોઈએ. એમાં માત્ર ‘શરીર’ નહિ, પણ આખું વ્યક્તિત્વ સમાઈ જાય છે.

શલોમોન : (= શાંતિકુમાર અથવા શાંતિદાયક).

દાવિદ રાજાનો બાથશેબાથી થયેલો બીજો પુત્ર હતો (૨ શમુઅલ ૧૨ : ૨૪). પહેલો પુત્ર તો બાળક તરીકે જ મરી ગયો હતો (૨ શમુ. ૧૨ : ૧૯). શલોમોનનો જન્મ આશરે ઈ. પૂર્વ ૧૦૩૫માં થયો હતો (૧ કાળ. ૨૨ : ૫. ૨૮ : ૧). દાવિદ રાજાના મૃત્યુ પછી લગભગ ૧૬ કે ૧૮ વર્ષની ઊંમરે તે ગાદીએ બેઠો હતો. શલોમોન રાજા વિશે ૧ રાજા ૧-૧૧માં અને ૨ કાળ. ૧-૮ અધ્યાયોમાં આપવામાં આવ્યું છે. તેણે ૪૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યુ. (ઈ. પૂર્વ ૧૦૧૫-૮૭૫). તેની કારકિર્દીનો પહેલો અધ્યા કાળ આબાદી ભરેલો અને યશસ્વી કાળ હતો; પણ પાછલા અધ્યા કાળમાં વિધર્મા અને મૂર્તિપૂજક સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કર્યાથી અપયશ ભર્યો હતો. તેણે એ સમયમાં ઈશ્વરની નજરમાં જે ભૂંકું હતું તે કર્યુ (૨ શમુ. ૧૧ : ૧-૮. ૧૪ : ૨૧-૩૩). તેને ૭૦૦ સ્ત્રીઓ અને ૩૦૦ ઉપપત્તીઓ હતી (૧ રાજા ૧૧ : ૩).

ઈથરે તેને અપાર જ્ઞાન આપ્યું હતું (૧ રાજા ૩ : ૧૦-૧૫. વળી, ૪ : ૨૮-૩૪). અને તેની કીર્તિ આસપાસની સર્વ પ્રજાઓમાં પ્રસરેલી હતી. તેણે ૩,૦૦૦ સૂત્રો રચ્યાં, અને તેનાં ગીત ૧,૦૦૫ હતાં. “વળી તેણે વનસ્પતિ વિશે વિવેચન કર્યું, એટલે લબાનોન પરના એરેજ વૃક્ષથી માંડીને તે ભીતમાંથી ઉગ્ણી નીકળનાર ઝૂફા સુધીની વનસ્પતિ વિશે તેણે વિવેચન કર્યું. વળી, તેણે પશુઓ, પક્ષીઓ, પેટે ચાલનાર પ્રાણીઓ તથા માછલીઓ વિશે પણ વિવેચન કર્યું.” તેણે યરુશાલેમમાં અતિ ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું. એ કામ સાડા સાત વર્ષ ચાલ્યું (૨ કાળવૃત્તાંત ૩-૪ અધ્યાયો અને ૧ રાજા દિહો અધ્યાય). મંદિરના અર્પણ સમયે તેણે ૨૨,૦૦૦ ગોધા અને ૧,૨૦,૦૦૦ ઘેટાં કાપવા માટે આપ્યાં હતાં (૧ રાજા ૮ : ૬૩. ૨ કાળ. ૭ : ૫).

તેણે ઓફેલમાં પોતાને સારુ સુંદર મહેલ બનાવ્યો, જેને બાંધતાં તેર વર્ષ લાગ્યાં હતાં (૧ રાજા ૭ : ૧-૧૨). મહેલની લંબાઈ ૧૫૦ ફૂટ, પહોળાઈ ૭૫ ફૂટ અને ઊંચાઈ ૪૫ ફૂટ (૧૦૦. હાથ x ૫૦ હાથ x ૩૦ હાથ). એની આગળ વિશાળ ‘પરસાળ’ અને હજુયે આગળ “ન્યાયની પરસાળ” બાંધી હતી (૧ રાજા ૭ : ૭. ૧૦ : ૧૮-૨૦. ૨ કાળ. ૮ : ૧૭-૧૮). બીજાં પણ ઘણાં બાંધકામ તથા જળાશયો તેણે બંધાવ્યાં હતાં. સોના, રૂપા તથા મૂલ્યવાન ચીજોથી તેના ભંડાર ભરેલા હતા.

તેની એક દિવસની ખોરાકી ત૦ માપ મેંદો, ૬૦ માપ લોટ, ૧૦ પુષ્પ ગોધા, બીડમાં ચરતા ૨૦ ગોધા અને ૧૦૦ ઘેટાં, અને તે ઉપરાંત સાબર, હરણ, કાળિયાર, તથા ચરભીદાર પક્ષીઓ હતાં (૧ રાજા ૪ : ૨૨, ૨૩).

શલોમોને લોકો ઉપર પુષ્ણ કરબોજા નાખ્યા હતા. એના પછી એનો પુત્ર રહાબામ રાજ થયો. એના સમયમાં રાજ્યના બે ભાગલા થઈ ગયા : યહૂદિયાનું રાજ્ય (દક્ષિણાં), અને ઇજરાયલનું રાજ્ય (ઉત્તરનું રાજ્ય).

શાસ્ત્રીઓ :

તેઓ જુના કરારની નકલો તૈયાર કરનાર યધૂટી લહિયા હતા. જુના કરારનાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવો અને એના પાઠનું અર્થઘટન કરવું, એ તેમની કામગીરી બની ગઈ હતી. તેઓ આમાં જીજાવટભર્યા જાણકાર અને નિષ્ણાત હોવાથી 'શાસ્ત્રીઓ' કહેવાતા.

શાંતિ : અં. Peace (પીસ). ગ્રીક : આઇરેને (Eirene).

નવા કરારના દરેક પુસ્તકમાં આ શબ્દ આવે છે. ફક્ત ૧ યોહાનમાં જ નથી. આ ગ્રીક શબ્દને જુદા જુદા સંબંધો દર્શાવવા વાપરવામાં આવ્યો છે. જેમ કે (૧) માણસો વચ્ચેના એકરાગતાભર્યા, સુમેળભર્યા સંબંધ દર્શાવવા માટે, માથી ૧૦ : ૩૪. રોમન ૧૪ : ૧૮. (૨) પ્રજાઓ વચ્ચેનો સુમેળભર્યા સંબંધ દર્શાવવા, લૂક ૧૪ : ૩૨. પ્રે. ફુ. ૧૨ : ૨૦. પ્રકટી. ૬ : ૪. (૩) મૈત્રીભર્યા મીઠો સંબંધ દર્શાવવા, પ્રે. ફુ. ૧૫ : ૩૩. ૧ કોરિન્થી ૧૬ : ૧૧. હિલ્બુ ૧૧ : ૩૧. (૪) સતામણી અને પજવણી રહિત પરિસ્થિતિ દર્શાવવા, લૂક ૧૧ : ૨૧. ૧૮ : ૪૨. પ્રે. ફુ. ૮ : ૩૧. ૧૬ : ૩૬. (૫) રાજ્ય અથવા દેશમાં સુખશાંતિ હોય તે દર્શાવવા, પ્રે. ફુ. ૨૪ : ૨. (૬) મંડળીમાં વ્યવસ્થા અને શાંતિ દર્શાવવા, ૧ કોરિન્થી. ૧૪ : ૩૩. (૭) સુવાત્તા દ્વારા ઈશ્વર અને માણસ વચ્ચેનો એકરાગતા અને સુમેળભર્યા સંબંધ દર્શાવવા, પ્રે. ફુ. ૧૦ : ૩૬. એફેસી ૨ : ૧૭. (૮) નિરાંત અને એ પરથી સંતોષની લાગણી દર્શાવવા, માથી ૧૦ : ૧૩. માર્ક ૫ : ૩૪. લૂક ૧ : ૭૮. ૨ : ૨૮. યોહાન ૧૪ : ૨૭. રોમન ૧ : ૭. ૩ : ૧૭. ૮ : ૬. (જુઓ : Vine's Expository Dictionary of the New Testament Words).

મૂળ ગ્રીક ભાષામાં ઉપરના એકેએક નિર્દેશમાં 'આઇરેને' (= શાંતિ) શબ્દ વપરાયો છે. પણ ગુજરાતી તરજુમામાં બધે 'શાંતિ' શબ્દ આવતો નથી, પણ જુદા જુદા ગુજરાતી શબ્દો દ્વારા એ પ્રત્યેક

સ્થળે નોખું નોખું અર્થઘટન કર્યું છે. અભ્યાસકને સહેલું પડે એટલે ગુજરાતી તરજુમો એ પ્રત્યેક સ્થળે કેવો કર્યો છે તે મેં નીચે આપ્યું છે. (ઉપરનો ૪ નંબર અને કમ સાચવ્યો છે).

(૧) માથી ૧૦ : ૩૪. “શાંતિ કરાવવાને હું આવ્યો છું.” “શાંતિ તો નહિની.” રોમન ૧૪ : ૧૮. “જે બાબતો શાંતિકારક છે.” (૨) લૂક ૧૪ : ૩૨. “સલાહની શરતો.” પ્રે. કૃ. ૧૨ : ૨૦. “સલાહની માગણી કરી.” પ્રકટી. ૬ : ૪. “પૃથ્વી પરથી શાંતિ લઈ લેવાની.” (૩) પ્રે. કૃ. ૧૫ : ૩૩. “શાંતિથી વિદાયગીરી લીધી.” ૧ કોરિન્થી. ૧૬ : ૧૧. “શાંતિથી તમે તેને પહોંચાડજો.” હિન્દુ ૧૧ : ૩૧. “જાસૂસોનો ખુશીથી સત્કાર કર્યો.” (૪) લૂક ૧૧ : ૨૧. “ત્યારે તેનો માલ સલામત રહે છે” (એટલે કે ‘શાંતિમાં’ રહે છે). લૂક ૧૮ : ૪૨. “તારી શાંતિને લગતાં જે વાનાં.” પ્રે. કૃ. ૮ : ૩૧. “મંડળી દઢ થઈને શાંતિ પામી.” પ્રે. કૃ. ૧૬ : ૩૬. “શાંતિથી ચાલ્યા જાઓ.” (૫) પ્રે. કૃ. ૨૪ : ૨. “અમે ધણી સુખ-શાંતિ ભોગવી એ છીએ.” (૬) ૧ કોરિન્થી. ૧૪ : ૩૩. “ઈશ્વર અવ્યવસ્થાનો નહિની, પણ શાંતિનો ઈશ્વર છે.” (૭) પ્રે. કૃ. ૧૦ : ૩૬. “શાંતિની સુવાર્તા.” એફેસી ૨ : ૧૭. “શાંતિ [ની સુવાર્તા] પ્રગટ કરી.” (૮) માથી ૧૦ : ૧૩. “તો તમારી કુશળતા તેના પર આવશે.... તો તમારી કુશળતા તમારા પર પાછી આવશે.” માર્ક ૫ : ૩૪. “શાંતિએ જા.” લૂક ૧ : ૭૮. “શાંતિના માર્ગમાં દોરી જાય.” લૂક ૨ : ૨૮. “તું તારા દાસને શાંતિથી જવા દે.” યોહાન ૧૪ : ૨૭. “હું તમને શાંતિ આપીને જાઉં છું, મારી શાંતિ....” રોમન ૧ : ૭. “તમને કૃપા તથા શાંતિ થાઓ.” રોમન ૩ : ૧૭. “તેઓએ શાંતિનો માર્ગ જાણ્યો નથી.” રોમન ૮ : ૬. “આત્મિક મન તે જીવન તથા શાંતિ છે.”

“શાંતિનો દેવ” (અથવા ‘ઈશ્વર’) એ ઈશ્વર માટેનો જિતાબ છે, અને નીચેની કલમોમાં એ આપેલો છે : રોમન ૧૫ : ૩૩. ૧૬ : ૨૦. ફિલિપી ૪ : ૮. ૧ થેસ્સા. ૫ : ૨૩. હિન્દુ ૧૩ : ૨૦. સરખાવો, ૧ કોરિન્થી. ૧૪ : ૩૩. ૨ કોરિન્થી. ૧૩ : ૧૧.

હિંબુ ભાષામાં 'શાલોમ' શબ્દ છે, પણ એનો પ્રાથમિક અર્થ 'સાજાપણું', 'સારાપણું' ('કેમ, સારા છો?' એ અર્થમાં) યહૃદીઓ એકબીજાની ખબર પૂછતાં એમ બોલે છે : "માહ શાલોમખા?" = તમારી શાંતિ કેમ છે? = તમારી તબિયત કેમ છે? = કેમ, સારા છો? એટલે ૧ થેસસા. ૫ : ૨૮ માં જે ઈશ્વરનો જિતાબ "શાંતિનો ઈશ્વર" (ગ્રીક : હો થીઓસ (= ઈશ્વર), તેસ (= નો), આઇરેનેસ (= શાંતિ); અને "સંપૂર્ણ (હોલોકલેરોન)રાખે," વચ્ચે સંબંધ છે). આપણા ગુજરાતી શબ્દો 'સલામ', 'સલામત' હિંબુ શાલોમ અને 'શાલેમ' જેવા અરબી મૂળમાંથી આવેલા છે.

'આઇરેનેનું કિયાપદ "આઇરેન્યુઅંગો" માર્ક ૮ : ૫૦, "માંહોમાંદે સલાહ રાખો;" રોમન ૧૨ : ૧૮, "સઘળાં માણસોની સાથે હળીમળીને ચાલો"; ૨ કોરિંથી. ૧૩ : ૧૧, "શાંતિમાં રહો"; ૧ થેસસા. ૫ : ૧૩, "માંહોમાંદે શાંતિમાં રહો." વગેરે.

શાંતિ સંબંધીના ચાર અગત્યના નિર્દેશો આપડો જોઈ લઈએ :

(૧) "ઈશ્વરની સાથે સમાધાન" (ગ્રીક પ્રમાણે "ઈશ્વર સાથે શાંતિ"). રોમન ૫ : ૧. અહીં ગ્રીકમાં 'આઇરેનેન' (= શાંતિ) શબ્દ છે, અને નહિ કે 'કાતાલ્વાગેસ' (= સમાધાન). આ શાંતિ તે પ્રભુ ઈસુનું કાર્ય છે, અને વ્યક્તિ વિશ્વાસ દ્વારા એ શાંતિમાં પ્રવેશે છે (એફેસી ૨ : ૧૪-૧૭. રોમન ૫ : ૧).

(૨) "ઈશ્વર તરફથી શાંતિ" (રોમન ૧ : ૭. ૧ કોરિંથી. ૧ : ૩, વગેરે). સંત પાઉલે લખેલા બધા પત્રોની શરૂઆતે 'ક્ષેમકુશળતા'ના ભાગમાં આ શબ્દો આવે છે, - જોકે "ઈશ્વરથી તથા પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્તથી તમને કૃપા તથા શાંતિ હો" એમ હોય છે. આમાં સાચી શાંતિનો સોત દર્શાવ્યો છે.

(૩) ઈશ્વરની શાંતિ (ફિલિપી ૪ : ૭). આ છે પ્રિસ્તી વ્યક્તિની આંતરિક શાંતિ. જે પ્રિસ્તીજને ઈશ્વરની સાથે સુલેહશાંતિ

(સમાધાની) મેળવી છે, અને પ્રાર્થનાઓ, વિનંતીઓ અને આભારસ્તુતિ દ્વારા પોતાની સઘળી ચિંતાઓ ઈશ્વરને સૌંપી દીધી છે, એવા ખ્રિસ્તીજનના હદ્યમાં ઈશ્વરની શાંતિ ભરેલી હોય છે (લૂક ૭ : ૫૦. ફિલિપી ૪ : ૬, ૭). ઈશ્વરની જે શાંતિ ખ્રિસ્તીજનને મળે છે, એ શાંતિના ગુણધર્મ કે પ્રકૃતિ કેવાં છે તે આ શબ્દસમૂહ (ઈશ્વરની શાંતિ) દર્શાવે છે.

(૪) પૃથ્વી પર શાંતિ (ગી. શા. ૭૨ : ૭. ૮૫ : ૧૦. યશાયા ૮ : ૬-૭. ૧૧ : ૧-૧૨). પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત પુનરાગમન સમયે યરુશાલેમમાં દાવિદની ગાઢી પર બેસી આખી પૃથ્વી પર ૧૦૦૦ વર્ષ માટે રાજ્ય કરશે તારે આખી પૃથ્વી પર વિશ્વવ્યાપી શાંતિ સ્થપાશે એ વિશે આ ઉલ્લેખ છે.

શિનઆર : (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૦).

અતિ પ્રાચીન સમયમાં બાબિલને અથવા મેસોપોતામિયાના (મેસોપોટમિયાના) દક્ષિણ પ્રદેશને શિનઆર દેશ કહેવામાં આવતો. અહીં બાબિલનો બૂરજ બાંધવામાં આવ્યો હતો (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૧૦. ૧૧ : ૧-૬). હામના પોત્ર નિમ્રોદે આ સ્થળે બાબિલ શહેર બાંધ્યું હતું. શિનઆરનો રાજા આમ્રાઙ્કલ હતો (ઉત્પત્તિ ૧૪ : ૧). શિનઆર વિસ્તારમાં તુરાની કોમે વસાહત કરી. તેઓએ ત્યાંની જમીન ખસેડી અને હિંટો પારીને શહેરો બાંધ્યાં. એ પછી શેમવંશીઓએ તેમનાં શહેરો જીતી લીધાં, અને તેઓને ભગાડી મૂકી પોતે ત્યાં વસ્યા. એ પછી એવામીઓ એ પ્રદેશના માલિક બન્યા. વળી, એમની પાસેથી આમ્રાઙ્કલના પુત્ર હામુરાબીએ એ દેશ જીતી લીધો, અને ખાલ્દી કે બાબિલના નવા રાજ્યની સ્થાપના કરી.

પાછળથી (ઈ. પૂર્વ ૬૦૬-૫૮૬) ૭૦ વર્ષ માટે યહૂદીઓ બંદિવાસમાં આ બાબિલમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા (૨ રાજા ૨૪ : ૧૦-૧૭. ૨૫ : ૧-૭).

શિષ્યોલેથ : (= ભરતી). ન્યાયા. ૧૨ : ૬.

યરદન નદીની પૂર્વ તરફનાં કુળની બોલી પણ્ણિમ તરફ રહેતાં કુળોની બોલીથી 'બાર ગાઉંએ બોલી બદલાય' એમ જુદી પડતી હતી. મોઆબીઓ અને આમ્રોનીઓની સાથેના સંબંધને લીધે પૂર્વકાંઠાનાં કુળોની બોલીમાં આ ફરક આવ્યો હતો. એક વખતે પણ્ણિમ તરફ રહેતા એફાઈમીઓ ગિલઆદ પર ચઢી આવ્યા, પણ ધિફતાહની આગેવાની નીચે ગિલઆદીઓએ એફાઈમીને ભારે હાર આપી. ગિલઆદીઓએ એફાઈમીઓની સામેના આરા કબજે કર્યા, અને જે કોઈ જન આરો ઉત્તરી જવા માગતો તેની પાસે 'શિષ્યોલેથ' શબ્દ બોલાવાતો. એફાઈમીઓ એના ઉચ્ચાર બરાબર કરી શકતા નહિ. તેઓ 'શ' ને બદલે 'સ' બોલતા, એટલે કે 'શિષ્યોલેથ'ને બદલે 'સિષ્યોલેથ' બોલતા. આમ, જે એફાઈમી પકડાઈ જતો તેને ત્યાં કાપી નાખતા. એમ બેંતાલીસ હજાર (૪૨,૦૦૦) એફાઈમીઓ પકડાયા અને માર્ગ ગયા.

શિલોઓહ : (=મોકલાયેલો).

આ કુંડમાં યરુશાલેમના અજિનકોણમાં કોટ બહાર આવેલો હતો. આ કુંડ પણ ફૂટ લાબો, ૧૮ ફૂટ પહોળો, અને ૧૮ ફૂટ ઊંડો છે. આ કુંડમાં 'કુંવારીઓનો ઝરો' એ નામના ઝરામાંથી પાણી આવે છે. હિન્દૂ ભાષામાં આ કુંડને 'શેલાહ' કહે છે. નહેયા ૩ : ૧૫માં એને 'શેલાહ તળાવ' કહેવામાં આવ્યું છે. પ્રભુ ઈસુએ એક આંધળાની આંખોએ કાદવ લગાડ્યા પછી આ કુંડમાં આંખો ધોઈ નાખવા મોકલ્યો હતો (યોહાન ૮ : ૭-૧૧). વળી, જુઓ યશાયા ૮ : ૬. ૭ : ૩.

શિલોહ :

ઇજરાયલીઓએ કનાન દેશને જીતી લીધો એ પછી ગિલગાલને બદલે શિલોહને ઇજરાયલના ભજનસ્થાન તરીકે પસંદગી મળી. એ ફેરબદલી ક્યારે અને કેવી રીતે થઈ તે ચોક્કસપણે કહી શકાય નહિ.

પણ ન્યાયાધીશોના સમયમાં આ અમલીં બન્યું હતે. શિલોહ ધાર્મિક તેમજ રાજકીય કેન્દ્રધામ બન્યું, અને ઇજરાયલનાં કુળો ત્યાં ભેગાં થતાં (યહોશુઆ ૧૮ : ૧. ૨૧ : ૨. ૨૨ : ૮, ૧૨). આ સ્થળે આવીને સાત કુળોને તેમનાં વતનો જાહેર કરવામાં આવ્યાં (યહોશુઆ ૧૮ : ૮). મુલાકાતમંડપ અહીં શિલોહમાં ગોઠવવામાં આવ્યો. અને એલ્કાનાહ પોતાની બે પત્નીઓ સાથે પ્રતિવર્ષ ભજન કરવા અને પલિદાન ચડાવવા અહીં આવતો (૧ શમુઅલ ૩). બાળ શમુઅલને પ્રભુની વાણી અહીં જ સંભળાઈ હતી (વધારે માટે જુઓ ૧ શમુઅલ ૧ : ૭, ૨૪. ૩ : ૧૫. ૩ : ૩ અને ન્યાયા. ૧૮ : ૩૧). એલી યાજકના બે દીકરાઓનું જે લડાઈમાં મૃત્યુ થયું તે અફેકની લડાઈમાં ઈશ્વરનો કરારકોશ અહીં શિલોહમાંથી લઈ જવામાં આવ્યો હતો, ને લડાઈમાં એ પલિસ્તીઓના કબજામાં આવ્યો હતો. એમ લાગે છે કે એ જ અરસામાં પલિસ્તીઓએ શિલોહનો પણ નાશ કરી નાખ્યો. પુરાવિદ્યાનાં ખોદકામ પરથી એવું જણાય છે.

શીલોહ :

“શીલોહ નહિ આવે ત્યાં સુધી યહૂદાહમાંથી રાજદંડ ખસશે નહિ, ને તેના પગ મધ્યેથી અધિકારીની છડી જતી રહેશે નહિ....”
(ઉત્પત્તિ ૪૮ : ૧૦).

(૧) ‘શીલોહ’ યરુશાલેમમાં મંદિર અને અર્પણવેદી બંધાયા પહેલાં યજ્ઞો અને ભજનભજિત કરવા માટેનું પસંદ કરેલું સ્થળ હતું. યરુશાલેમ અને બેથેલના રસ્તાની પૂર્વ તે આવેલું હતું. બેથેલથી નવ માઈલ ઉત્તરે શખેમ આગળ આવેલું હતું. ઇજરાયલીઓએ મિસરથી કનાનમાં આવ્યા પછી ત્યાં વેદી બાંધી હતી, અને ન્યાયાધીશોના સમયમાં પણ વેદી ત્યાં જ હતી. પલિસ્તીઓ ત્યાંથી ‘કરારકોશ’ ઉપાડી લઈ ગયા (૧ શમુઅલ ૪). તે સમયે ઈ. પૂર્વ ૧૦૫૦માં તેઓએ શીલોહનો નાશ કર્યો, એમ લાગે છે. ઇજરાયલીઓએ કરારકોશ

પલિસ્તીઓ પાસેથી પાછો મેળવ્યો (૧ શમુઅલ ૬ : ૨૧-૭ : ૨). ત્યાર પછી તેઓ એને પાછા શીલોહમાં લઈ ગયા નહોતા.

(૨) પણ આપણી આ કલમમાંનો શાબ્દ 'શીલોહ' કોઈ સ્થળ સૂચવતો નથી, પણ વ્યક્તિ સૂચવે છે. પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્ત જે રાજા છે, તેમના માટે એ શબ્દો વાપર્યો છે. યહૂદી રાખ્બીઓ અને પ્રિસ્તી અભ્યાસકો એ વાતને ટેકો આપે છે. એ નામનો ઉચ્ચાર 'શીલો' થાય છે, 'હ' ઉચ્ચારતો નથી, એટલે ગુજરાતીમાં 'શીલો' લખાવું જોઈએ.

૪૮માં અધ્યાયમાં યાકોબ પોતાના બાર દીકરાઓને આશીર્વાદ આપે છે. 'રાજદંડ' યહૂદાહને મળે છે, નહિ કે અનાથી મોટા રેઉબેન, શિમાઓન કે લેવીને. રેઉબેને પોતાના "બાપની પથારી ભ્રષ્ટ કરી" તેથી જ્યેષ્ઠ પદનો તેનો આશીર્વાદ તે ખોઈ બેઠો (ઉત્પત્તિ ૪૮ : ૩-૪). એમ જ શિમાઓન અને લેવીએ શખેમીઓને મારી નાખવાનું કાવતરું કર્યું હતું (ઉત્પત્તિ ૩૩ : ૧૮-૨૦. ૩૪ : ૧-૩૧. ખાસ કરીને ૩૪ : ૨૫), તેને લીધે તેઓ પણ જ્યેષ્ઠપણાનો આશીર્વાદ ન પામી શક્યા (૪૮ : ૫-૬). એટલે તેઓના પછી આવતા યહૂદાહને એ આશીર્વાદ મળ્યો, અને રાજગાઢી તેના વંશવારસોમાં આવી.

આ કલમનો અર્થ થાય છે કે, 'શીલો' એટલે પ્રભુ ઈસુ આવે ત્યાં સુધી રાજગાઢી અથવા અધિકાર યહૂદાહના વંશવારસોમાં રહેશે. પ્રભુ ઈસુ આવે ત્યાં સુધી જ અધિકાર યહૂદાહમાં રહેશે એવું ભવિષ્યકથન છે. એમ જ બન્યું! પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી પર આવ્યા એ પછી સત્તા યહૂદીઓના હાથમાંથી જતી રહી. યહોશુઆના મરણ પછી ઈશ્વરની દોરવણી મુજબ, યહૂદાહના કુળના જ સૈનિકો યુદ્ધમાં પહેલા ઊતર્યા (ન્યાયાધીશો ૧ : ૧. વળી, જુઓ ન્યાયાધીશો ૨૦ : ૧૮). સૌથી પહેલો ન્યાયાધીશ યહૂદાહમાંથી થયો - ઓથનીએલ (ન્યાયા ૩ : ૮). દાવિદ રાજા અને પછીના રાજાઓ યહૂદાહ કુળના હતા. અરુબ્બાબેલ પણ (હારગાય ૨ : ૨). પ્રભુ ઈસુ યહૂદાહના કુળના

હતા. જો યદ્ધુદીઓએ તેમને રાજા તરીકે સ્વીકાર્ય હોત તો રાજદંડ યદ્ધુદાહના કુળમાં જ રહેત. પણ રાજા નકારાયા, અને યદ્ધુદીઓ આખી દુનિયામાં ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી વિખેરાઈ ગયા. એમ 'શીલો' આવ્યો ત્યાં સુધી જ રાજદંડ યદ્ધુદાહ કુળમાં રહ્યો.

શીકી : (૧ કોરિન્થી. ૮ : ૮).

બળદના મોઢે બાંધવામાં આવતી રસીની જાળી.

શુકુન જોવા : (જુઓ, શકુન જોવા).

શુદ્ધીકરણ : (લૂક ૨ : ૨૨).

ઋતુધર્મમાં આવેલી સ્ત્રી અથવા પ્રસૂતા સ્ત્રી અશુદ્ધ ગણાય. એ અશુદ્ધ પણાના દિવસો પછી શુદ્ધીકરણનો વિધિ પતાવવાનો હોય છે. લેવીયના બારમા અધ્યાયમાં એ વિધિ આપવામાં આવ્યો છે.

શોઓલ :

મરી ગયેલાંના આત્માઓનું પુનરુત્થાન સુધીનું રહેઠાણ. જૂના કરારમાં હિંબુનું એને 'શોઓલ' કહ્યું છે, અને નવા કરારમાં ગ્રીકમાં એને 'હાડેસ' કહ્યું છે. (જુઓ, નરક).

શેતાન :

(ગ્રીક : સેતાનોસ, મૂળ અરમી ભાષા પરથી ઉત્તરી આવ્યો છે.
હિંબુ : સેતાન).

શેતાનની બે મુખ્ય પ્રવૃત્તિ છે : "તે મોટા અજગરને બહાર નાખી દેવામાં આવ્યો, એટલે તે જૂનો સર્પ, જે દુષ્ટાત્મા તથા શેતાન કહેવાય છે. (૧) જે આખા જગતને ભમાવે છે તેને પૃથ્વી પર નાખી દેવામાં આવ્યો, અને તેની સાથે તેના દૂતોને પણ નાખી દેવામાં આવ્યા..... (૨) અમારા ભાઈઓ પર દોષ મૂકનાર, જે અમારા ઈશ્વરની આગળ રાતદહાડો તેઓના ઉપર દોષ મૂકે છે." (પ્રક્રી. ૧૨ : ૮, ૧૦).

આખા જગતને ભમાવવામાં માત્ર ચોરી કરવા, જૂહું બોલવા, ઈષ્ટા, અદેખાઈ, સ્વાર્થ, ઈત્યાદિ કરવા માટે જ ભમાવે છે એમ નાભિ, પણ પ્રજાઓને, રાષ્ટ્રોને તથા જનસમૂહોને અસત્ય અને ખતરનાક માન્યતાઓના અને ફિલસ્ફૂરીઓના રવાડે શેતાન ચડાવી દે છે, જેમ કે જન્મમરણના ફેરા (ઉદ્ધારનારની જરૂર નથી. માણસ પોતે જ પોતાનાં કર્મફળ ભોગવી ભોગવીને પોતાનો ઉદ્ધાર કરશે), ઉત્કાંતિવાદ (સૃષ્ટિ આપોઆપ બની), માણસના જીવનનો કે ઈતિહાસનો કોઈ હેતું નથી, કિસ્મત કે નસીબવાદ, સર્વશરવાદ (અદેતવાદ). હિટલરનો નાઝીવાદ, રશિયાનો સામ્યવાદ.

શેતાનની બીજી પ્રવૃત્તિ તે અયુબ ઉપર તેણે દોષ મૂક્યો. તેમ પ્રભુના સહૃદ્ય માણસો માટે તે ઈશ્વરની આગળ દોષ કાઢે છે, અને લૂક ૨૨ : ૩૧-૩૨, તેમની કસોટી કરે છે.

શેતાન શરૂઆતમાં ઈશ્વરે બનાવેલો કરુબ હતો (હજકી. ૧ : ૫. ૨૮ : ૧૨). અને તેને બહુ ઊંચી પદવી અને મોટી સત્તા સૌંપી હતી. પણ તેના અહંકારને લીધે તેનું પતન થયું (યશાયા ૧૪ : ૧૨-૧૪). “તેં તારા હદ્યમાં કહું હતું કે, હું આકાશો પર ચઢીશ, ને હું ઈશ્વરના તારાઓ કરતાં મારું રાજ્યાસન ઊંચું રાખીશ. હું છેક ઉત્તરના છેડામાં, સભાના પર્વત પર બેસીશ. હું મેઘો પર આરોહણ કરીશ. હું પોતાને પરાત્પર સમાન કરીશ.” (યશાયા ૧૪ : ૧૩, ૧૪). એમ સૃષ્ટિમાં પાપનો પ્રવેશ થયો.

અને આકાશમાંથી નીચે નાખી દેવામાં આવ્યો (લૂક ૧૦ : ૧૮). અને હવે પૃથ્વી અને વાયુમંડળ તેની ધમધમતી પ્રવૃત્તિનાં ધામ બની ગયાં છે (અફેસી ૨ : ૨. ૧ પિતર ૫ : ૮).

માણસની ઉત્પત્તિ પછી શેતાને સાપમાં પ્રવેશીને તે દ્વારા આદમ અને હવાને પાપમાં પડ્યાં. (ઉત્પત્તિ ૩) અને તે દ્વારા આખી માનવજાતને પાપી બનાવી (રોમન ૫ : ૧૨-૧૪). ઈશ્વરે આદમ

સાથે કરાર કર્યો, અને “સ્ત્રીના સંતાન દ્વારા” (ઈસુ પ્રિસ્ત દ્વારા) શેતાનનો નાશ કરવાનું વચન આપ્યું (ઉત્પત્તિ ૩ : ૧૫). ત્યારથી માણસજીત માટેના ઈશ્વરના કાર્યની સામે શેતાન સતત યુદ્ધે આજ સુધી ચઢેલો છે.

હાલના જગતનું ધોરણ બળ, તૃષ્ણા, લોભ, સ્વાર્થ, મહત્વાકાંક્ષા, અને પાપમય મોજમજાના સિદ્ધાંતો પર ચાલી રહ્યું છે. એ શેતાનને આભારી છે. તે આ જગતનો રાજા (યોહાન ૧૪ : ૨૦. ૧૬ : ૧૧) અને દેવ (૨ કોરિંથી ૪ : ૪) છે. “વાયુની સત્તાના અધિકારી” (એફેસી ૨ : ૨) તરીકે તેના હાથ નીચે અપદૂતો, અશુદ્ધ આત્માઓ અને દુષ્ટાત્માઓનું મહામોટું લશકર છે (માથી ૭ : ૨૨. એફેસી ૬ : ૧૦-૧૩).

ઈશ્વરે તેને આ પૃથ્વી પર ‘મરણની સત્તા’ સૌંપી છે, પણ આખરી અધિકાર પોતાના હવાલામાં રાખ્યો છે : “કે જેથી તે (ઈસુ પ્રિસ્ત) પોતે મરણ પામીને મરણ પર સત્તા ધરાવનારનો, એટલે શેતાનનો, નાશ કરે” (હિન્દૂ ૨ : ૧૪).

જોકે, ઉપર જોયું તેમ, તેના પહેલા સ્થાનમાંથી એટલે આકાશમાંથી તેને ખદેડી મૂકવામાં આવ્યો છે, પણ, અયૂબના સમયમાં બન્યું તેમ હજુ પણ અવારનવાર તે આકાશમાં ઈશ્વરની હજૂરમાં જઈ શકે છે (અયૂબ ૧ : ૬, ૨ : ૧. પ્રકટી. ૧૨ : ૭). અને “ભાઈઓ (પ્રભુના માણસો) ઉપર દોષ મૂકનાર” તરીકે ઈશ્વરની આગળ તેઓનો દોષ કાઢે છે (અયૂબ ૧ : ૬-૧૨. ૨ : ૧-૬. પ્રકટી ૧૨ : ૧૦) અને પ્રિસ્તના લોકોને ઘઉંની પેઠે ચાણી જોવાની અને કસોટી કરવાની કેટલીક સત્તા ઈશ્વરે તેને આપી છે (લૂક ૨૨ : ૩૧-૩૨. ૧ કોરિંથી. ૫ : ૫. ૧ તિમોથી ૧ : ૨૦). પણ શેતાનને મળેલી આ પરવાનગી બહુ મર્યાદિત છે. શેતાન આકાશમાં પ્રભુની હજૂરમાં જઈ શકે છે એ તેની ધૂટ, મંડળીના ગગનગમન પછી સાડાત્રણ વર્ષ બાદ એટલે કે

મહાવિપત્તિઓની શરૂઆતે લઈ લેવામાં આવશે, અને તેને અને તેનાં લશકરોને પૃથ્વી પર ફેરી દેવામાં આવશે (પ્રક્રિ. ૧૨ : ૭-૮).

પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી ઉપર બીજી વાર આવશે ત્યારે શેતાનને એક હજાર વર્ષ માટે મોટી સાંકળે બાંધી રાખવામાં આવશે (પ્રક્રિ ૨૦ : ૨). અને પ્રભુ ઈસુનું સહસ્રાબ્દી રાજ્ય પૂરું થશે ત્યારે શેતાનને પાછો છૂટો કરવામાં આવશે (પ્રક્રિ. ૨૦ : ૩, ૭-૮) પણ શેતાન પૃથ્વીનાં લશકરોને એકત્ર કરીને ઈશ્વરની સામે લડી લેવા પ્રયત્ન કરશે, પણ આકાશી અજિન એ લશકરોનો નાશ કરશે, અને શેતાનને સદાસર્વદા માટે અજિન અને ગંધકની ખાઈમાં નાખી દેવામાં આવશે (પ્રક્રિ. ૨૦ : ૭-૧૦).

(૨) દોષ મૂકનાર : અહીં મૂળ ગ્રીકમાં ‘સેતાનોસ’ શબ્દ નાથી, પણ દિયાબોલોસ શબ્દ વાપર્યો છે. અંગ્રેજીમાં એનો તરજુમો ‘દેવિલ’ કર્યો છે, ગુજરાતીમાં ‘શેતાન’ કર્યો છે. નવા કરારમાં આ શબ્દ ત્રણ વખત વપરાયો છે. (૧ તિમોથી ૩ : ૧૧. ૨ તિમોથી ૩ : ૩. તિતસ ૨ : ૩. યોહાન ૬ : ૭૦). જોન બન્યનના ‘શુદ્ધપ્રયુદ્ધ’માં દિયાબલ વાપર્યું છે.

(૩) દોષ મૂકનાર : ગ્રીકમાં ‘કાટેગોરોસ’ છે. પ્રક્રિકરણ ૧૨ : ૧૦માં શેતાન માટે વાપર્યું છે.

શેખાત :

યદૂદી ધાર્મિક કેલેન્ડરનો અગિયારમો માસ, અને સરકારી કેલેન્ડરનો પાંચમો માસ. એના ૩૦ દિવસ હતા. અંજરીને મોર અને બદામડીને ફૂલ. શિયાળુ અંજર પાકવાનો સમય. અંગ્રેજી કેલેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અધો જાન્યુઆરી અને આગલો અધો ફેબ્રુઆરી હોય.

શેખ (ઇજરાયલનો) :

જૂના કરારમાં આ શબ્દ અનેકવાર વપરાયો છે. યદૂદીઓ

પ્રજા તરીકે હંમેશાં પાપ અને બળવો કરતા હતા ત્યારે એ પ્રજાનો નાનો ભાગ ઈશ્વરને વિશ્વાસુ અને વફાદાર રહેતો હતો તે ‘શેષ.’

એ નાના જૂથને આત્મિક ઇજરાયલ કહી શકાય. એલિયાના સમયમાં ૭,૦૦૦ યદ્ધૂદીઓ હતા. જેમણે બાળની આગળ ઘુંટણ ટેકવ્યા નહોતા (૧ રાજા ૧૮ : ૧૮). યશાયાના સમયમાં “નાનો સરખો શેષ” આવો હતો. જેને લીધે ઈશ્વરે આ પ્રજાનો નાશ કરી નાખ્યો નહિ (યશાયા ૧ : ૮). બંદીવાસના સમયમાં એસ્ટેર, મોર્દ્દ્યાય, ઇજકિયેલ, દાનિયેલ, શાદ્રાખ, મેશાખ અને અબેદ-નગો જેવા વફાદાર યદ્ધૂદીઓ શેષરૂપ હતા. અને બંદીવાસમાંથી એજરા અને નહેખ્યાની આગેવાની નીચે પાછા ફરેલા પણ ‘શેષ’ હતા.

પ્રભુ ઈસુના પ્રથમાગમન સમયે યોહાન બાપ્સિસ્ટ, સિમયોન, આના અને “જેઓ યરુશાલેમના ઉદ્ધારની વાट જોતા હતા” (લૂક ૨ : ૩૮) તેઓ આવો ‘શેષ’ હતા. મહાવિપત્તિના સમયમાં આખી ઇજરાયલ પ્રજામાંથી મુદ્રાંકિત કરેલો આવો ‘શેષ’ ભાગ ઈસુ પ્રિસ્ટને મસીહા તરીકે સ્વીકાર કરશે (પ્રક્ટી. ૭ : ૩-૮). પ્રક્ટીકરણ ૭ : ૩-૮ ના ૧,૪૪,૦૦૦ની સાક્ષી દ્વારા પ્રક્ટીકરણ ૭ : ૮ના અસંખ્ય વિદેશીઓ ઉદ્ધાર પામશે. મહાવિપત્તિમાં તેમાંના કેટલાકને ખૂબ વેઠવું પડશે, જ્યારે કેટલાક યદ્ધૂદીઓ બચી જશે અને સહસ્રાબ્દી રાજ્યમાં પ્રવેશ પામશે (ઝાર્યા ૧૨ : ૬-૧૩ : ૮).

શાપદ : (પ્રક્ટી ૧૩ : ૧, ૧૧).

શાપદ એટલે શિકારી અથવા હિસ્ક પ્રાણી. અહીં હલકટરૂપમાં વાપર્યો છે.

સ

સગો : (“બોઆજ આપડાં સગો નથી શું?”) રૂથ ૩ : ૨.

પુરાણા હિન્દુ નિયમ પ્રમાણે પોતાના ભાઈની નિઃસંતાન વિધવા સાથે લગ્ન કરીને એ મરનાર ભાઈ માટે સંતાન નિપાજવવાની પ્રથા

હતી (જુઆ, પુનર્નિયમ ૨૫ : ૫-૧૦). જો ભાઈ ન હોત તો નજીવીકના સગાએ એ ફરજ બજાવવાની રહેતી. (સગો (હિંબુ : ગોઅલ) અને એનો અર્થ 'છોડાવનાર' અથવા છૂટકો યા ઉદ્વાર કરનાર થાય છે); ઉપર પ્રમાણેના હિંબુ નિયમ પ્રમાણે આ સગાએ (અથવા 'ગોઅલે') મરનારની ભિલકતને પણ છોડાવવાની રહેતી. રૂથ ૩ : ૮માંના રૂથના વર્તન વિશે પુનર્નિયમના કાયદા પ્રમાણે સ્ત્રીએ એ હક્ક માગવાની શરૂઆત કરવાની હતી. એમ, રૂથનું આ આચરણ ભિલકુલ કાયદા પ્રમાણેનું હતું. રૂથના ચારિન્ય વિશે સાક્ષી માટે જુઆ, રૂથ ૩ : ૧૦, ૧૧.

સદેહ થયો, શબ્દ :

"શબ્દ સદેહ થયો." (યોહાન ૧ : ૧૪), એટલે શું? આગળની કલમોમાં એ 'શબ્દ'ને ઈશ્વર કહ્યો છે. તો ઈશ્વર કેવી રીતે 'સદેહ' થાય, કે માણસ બને? શું એ શક્ય છે?

ઈશ્વર પોતે દેહધારી થાય, સૃજનહાર ઈશ્વર સૃજાયેલી વ્યક્તિ બને, એ માનવીની બુદ્ધિ બહારની વાત છે. કુંભાર માટલું બને એવી જ આ વાત થઈ. આદમથી માંડીને અત્યાર સુધીનાં બધાં જ માનવીનાં મગજો ભેગાં થઈને આ વાત વિચારે તોય સમજ શકે નહિ. એટલે જ ચાર્લ્સ વેસ્લી ગીતમાં કહે છે :

"સનાતન મરે! મોટો મર્મ! અજબ યોજના ! કોણથી સમજય!" (ભજનસંગ્રહ ગીત નં. ૧૮૭). પણ ઈશ્વર સદેહ થયા એ હકીકત છે.

આ 'શબ્દ સદેહ થયો' તે અંગે યોહાન ૧ : ૧૪ ઉપરાંત નીચેની કલમો જોઈ જશો તો લાભ થશો. ૧ યોહાન ૪ : ૨. રોમન ૧ : ૩. ૮ : ૩. ૨ કોરિન્થી. ૮ : ૮. ગલાતિ ૪ : ૪. ફિલિપી ૨ : ૫-૧૧. ૧ તિમોથી ૩ : ૧૬ અને હિંબુ ૨ : ૧૪.

'દેહ' માટે ગ્રીકમાં બે શબ્દો છે : 'સોમા' એટલે 'શરીર' (હાથ, પગ, વગેરેવાળું કુદરતી શરીર) અને બીજો શબ્દ છે 'સાર્ભ'

'શરીર' પણ ખરું. ૧ કોરિંથી. ૧૫ : ૩૮. ૨ કોરિંથી. ૧૦ : ૩ અં. ગલાતિ ૨ : ૨૦. ફિલિપી ૧ : ૨૦. યોહાન ૧ : ૧૪માં આ 'સાર્ક' (= દેહ) શબ્દ વપરાયો છે. સાર્ક (= દેહ)ના બીજા અનેક અર્થ થાય છે :

(૧) માણસપણા માટે જે કંઈ જરૂરનું તે બધું, એટલે કે આત્મા, પ્રાણ અને શરીર. (માથી ૨૪ : ૨૨. યોહાન ૧ : ૧૩. રોમન ૩ : ૨૦).

(૨) પ્રભુ ઈસુનું પવિત્ર માનવીપણું, જેમાં માણસપણા માટે જે કંઈ જરૂરનું તે બધું સમાઈ જાય (એટલે આત્મા, પ્રાણ અને શરીર). અહીં 'સદેહ' (એટલે ગ્રીકમાં 'સાર્ક' શબ્દ છે), એ ઈસુના સમગ્ર માનવીપણા માટે વાપર્યું છે. (યોહાન ૧ : ૧૪. ૧ તિમોથી ૩ : ૧૬. ૧ યોહાન ૪ : ૨. ૨ યોહાન ૭). હિન્દૂ ૫ : ૭માં આપ્યું છે : "તેના દેહધારીપણાના સમયમાં," એટલે કે હાલના તેમના પુનરુસ્થાન પામેલા શરીરથી જુદું પૃથ્વી પરનું તેમનું શરીર.

(૩) પ્રભુ ઈસુનું સંપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ. અહીં "મારું માંસ અને મારું લોહી" આખી વ્યક્તિ માટે વપરાયું છે. (યોહાન ૬ : ૫૧-૫૭). ૨ કોરિંથી ૭ : ૫. યાકોબ ૫ : ૩.

(૪) માનવી સ્વભાવના નબળા પાસા માટે પણ આ શબ્દ (સાર્ક) ગ્રીકમાં વપરાયો છે. (માથી ૨૬ : ૪૧. રોમન ૬ : ૧૮. ૮ : ૩ અં).

(૫) નવો જન્મ નહિ પામેલા માણસની હાલત માટે ગ્રીકમાં 'સાર્ક' શબ્દ વપરાયો છે. (રોમન ૭ : ૫. ૮ : ૮, ૯).

(૬) માણસમાં પાપના ગાદીસ્થાન માટે પણ 'સાર્ક' શબ્દ વપરાયો છે. (ર પિતર ૨ : ૧૮. ૧ યોહાન ૨ : ૧૬).

(૭) ખ્રિસ્તી માણસમાં હલકા પ્રકારનું અને થોડી મુદ્દત માટેનું તત્ત્વ કે અંશ. એને માટે પણ 'સાર્ક' શબ્દ વપરાયો છે. (ગલાતિ ૩ : ૩. ૬ : ૮. અને ધાર્મિક વિધિઓ અંગે. હિન્દૂ ૮ : ૧૦).

(૮) માણસની કુદરતી સિદ્ધિઓ. (૧ કોરિંથી. ૧ : ૨૬. ૨ કોરિંથી. ૧૦ : ૨, ૩ બ).

(૮) સંજોગો. (૧ કોરિથી. ૭ : ૨૮. જીવનની બાધ્ય બાબતો. ૨ કોરિથી. ૭ : ૧. એફેસી ૬ : ૫. હિબ્રૂ ૮ : ૧૩).

(૧૦) આ શબ્દપ્રયોગ કાવ્યના અજહલ્લક્ષણા અલંકારને આધારે કર્યો છે. અજહલ્લક્ષણા અલંકાર એટલે જ્યારે જ્યાં મૂળ અર્થ અથવા વાચ્યાર્થનો ત્યાગ થતો નથી અને બીજા અર્થનો બોધ થાય છે. દા.ત. ‘બંદૂક જોઈ બધા ભાગ્યા.’ (માણસને બંદૂક લઈને આવતો જોઈ બધા ભાગ્યા). અથવા ‘માણસ’ને બદલે હાથ શબ્દ વાપરીએ. “ઝાંગ હાથ રળિયામણા.” આત્મા જે આંતરિક અને વાસ્તવિક અથવા ખરેખરો છે તેનાથી ઉલદું જે બાધ્ય છે, અને ખરેખરું નથી તે, એટલે ‘માંસ’ એને માટે પણ ‘સાર્ક’ શબ્દ વપરાયો છે. (યોહાન ૬ : ૬૩. વળી, ૨ કોરિથી. ૫ : ૧૬). આ વાક્યમાં માંસ (સાર્ક) શબ્દ અજહલ્લક્ષણા પ્રમાણે વપરાયું છે. “સાર્ખ” = ‘દેહ’ માટે ‘માંસ’ શબ્દ વાપર્યો છે. (યોહાન ૬ : ૩૩).

(૧૧) અહીં ૧ કોરિથી ૧૦ : ૧૮ કુદરતી સંબંધ (સપિંડતા) દર્શાવવા ‘સાર્ખ’ શબ્દ વપરાયો છે, એટલે અહીં એનો ગુજરાતી તરજુમો દેહ નહિ પણ ‘જાતિ’ કર્યો છે. ગલાતિ ૪ : ૨૭માં ‘સાર્ખ’નો તરજુમો ‘કુદરતી’ કર્યો છે, અને માથી ૧૮ : ૫માં લગ્નસંબંધાર્થે ‘સાર્ક’નો તરજુમો ‘દેહ’ કર્યો છે. : “તેઓ બંને એક દેહ થશે.”

‘થયો’ (થીક : એહેનેતો) : ‘શબ્દ સદેહ થયો.’ પોતે સ્વેચ્છાપૂર્વક સદેહ થયો, અને નહિ કે ‘બનાવાયો’ (was made) કિંગ જેમ્સ આવૃત્તિમાં અંગ્રેજમાં છે તેમ.

‘થયો’ : એનો અર્થ એવો પણ નથી કે અગાઉ તે પોતે જે હતો તે મટી જઈને બીજું કશુંક બન્યો. તે ઈશ્વર હતો, કારણ, “શબ્દ ઈશ્વર હતો.” યોહાન ૧ : ૧ અને સદેહ થવામાં તે ઈશ્વર તો રહ્યો જ. અને સાથે સાથે માણસ પણ બન્યો (સદેહ થયો). લોતની સ્ત્રી ખારનો થાંભલો બની ગઈ, ત્યારે લોતની સ્ત્રી રહી નહિ. એવું અહીં યોહાન

૧ : ૧૪માં નથી બન્યું. લોત મોઆબ અને આમોનનો પિતા બને છે ત્યારે પણ તે લોત જ રહે છે. એમ 'શબ્દ' ઈશ્વર પણ રહ્યો, અને સાથે સાથે માણસ પણ બન્યો. સદેહ બનેલો ઈશ્વર સંપૂર્ણ ઈશ્વર હતો અને સંપૂર્ણ માણસ પણ હતો.

"તેણે પોતાને ખાલી કર્યો" એવું વાક્ય ફિલિપી ૨ : ૭માં ગુજરાતીમાં આપ્યું છે. "ખાલી કર્યો" શબ્દો ગ્રીકમાં છે, 'એકેનોસેન' અનો અર્થ એવો થતો જ નથી કે તે ઈશ્વર મટી ગયો કે તેણે ઈશ્વરપણું છોડી દીધું કે ઉતારી મૂક્યું. અનો અર્થ એવો પણ નથી થતો કે શબ્દ (ઈશ્વરે) પોતાનો ઈશ્વર તરીકેનો એકેય ગુણ અથવા સત્ત્વ મૂકી દીધું. હા, તેણે ઈશ્વરી મહિમા અને ગૌરવનું જે બાબ્ય રૂપ હતું તે તેણે માનવી દેહથી ઢાંકી-ઢબૂરી દીધું. 'દાસનું રૂપ' કે 'માણસોનું રૂપ'નો અર્થ એ જ થાય છે (ફિલિપી ૨ : ૭).

રૂપાંતર વખતે એ ગૌરવ અને મહિમા જરાક અંશે દશ્યમાન થયાં. (લૂક ૮ : ૨૮-૨૯). "તેઓની આગળ તેનું રૂપાંતર થયું, એટલે તેનું મોં સૂરજના જેવું તેજસ્વી થયું, ને તેનાં લૂગડાં અજવાળાના જેવાં ઊજળાં થયાં." (માથી ૧૭ : ૨). તેના સ્વર્ગીય રૂપનું વર્ણન અધૂરી અપૂરતી માનવી ભાષામાં પ્રકટી. ૧ : ૧૩-૧૭માં એવું અદભુત આપ્યું છે કે પૃથ્વી ઉપર ઈસુની છાતીને અઢેલીને બેસનાર સંત યોહાન પ્રભુ ઈસુના સ્વર્ગીયરૂપને જોઈને મૂર્છા ખાઈ ગયો. (પ્રકટી. ૧ : ૧૭). આવું પોતાનું મહિમાવંત બાબ્ય સ્વરૂપ દેહધારી બનવામાં ઈશ્વરપુત્રો ઢાંકી દીધું, એટલે કે માનવી માંસ-ચામડીમાં ઢાંકી-ઢબૂરી દીધું, "પોતાને ખાલી કર્યો." અનો અર્થ એ જ થાય છે.

સદેહ થવાની શી જરૂર? 'શબ્દ'રૂપી ઈશ્વર માણસોને પાપથી છોડાવવા મુક્તિમૂલ્ય બનીને કૂસ પર મરવા આવ્યા. પણ સનાતન શબ્દ (સનાતન ઈશ્વર) કદીયે મરી શકે જ નહિં, કારણ કે તે સનાતન

છ. એટલે – ભરવા માટે જ – તેમણે માનવી શરીર ધારણ કરવાની (સદેહ બનવાની) જરૂર ઊભી થઈ.

બીજું કે તે ‘શબ્દ’ (ઈશ્વર) સનાતન સમયથી હ્યાત હતા જ. એટલે, બીજાં માણસો જન્મે છે એમ, કોઈ નવી વ્યક્તિ તરીકે જનમવાનું નહોતું, ફક્ત માનવી શરીર જ ધારણ કરવાનું હતું.. પહેલા આદમને ઈશ્વરે માટીમાંથી ઘડ્યો અને તેનામાં જીવનનો શાસ ફૂક્યો. પણ છેલ્લા આદમને (પ્રભુ ઈસુને, ૧ કોરિંથી. ૧૫ : ૪૫) માનવી બનાવવા માટીમાંથી ઘડવાની જરૂર નહોતી. કારણ કે તે તો સનાતન ઈશ્વર તરીકે સનાતન કાળથી હ્યાત હતા જ.

સદેહ બનેલા ‘શબ્દ’નો માનવી સ્વભાવ અને પ્રકૃતિ : શબ્દ સદેહ થયો. માનવી બન્યો, પણ એ પાપરહિત સ્વભાવનો હતો. આદમના મૂળ પાપનો વારસો તેનામાં નહોતો. હા, પહેલો આદમ પ્રથમ તો પાપરહિત હતો, પણ પરીક્ષણમાં પડી જઈને પાપી બન્યો. છેલ્લો આદમ પાપરહિત હતો, અને સર્વ પરીક્ષણો પર વિજય મેળવીને તે પાપરહિત રહ્યો (યોહાન ૮ : ૪૬).

પણ સમગ્ર માનવજાત ઉપર શાપની ભૌતિક અસરો હતી. અને લીધે પ્રભુ ઈસુએ પુનરુત્થાન પહેલાંના જીવનમાં થાક-થકાવટ, વેદના, દુઃખ, ભૂખ, તરસ વગેરે અનુભવ્યાં હતાં (યોહાન ૪ : ૬, ૭. ૧૧ : ૩૩, ૩૫. ૧૨ : ૧૭. ૧૩ : ૨૧. ૧૮ : ૩૦). આવો ‘દેહ’ ધારણ કરનાર શબ્દનો આ કેવો અજાયબ, અગમ્ય અને કૃપાથી છલોછલ ભરેલો પ્રેમ!

કાયમ માટે દેહ ધર્યો અથવા સદેહ થયા : આ શબ્દે અથવા પ્રભુપુત્રે કાયમને માટે એટલે કે અનંતકાળ માટે આ માનવીદેહ ધારણ કર્યો. બેથલેહેમની ગભાણમાં તેમણે ધારણ કરેલો માનવી દેહ તેમણે કદી ઉતારી મૂક્યો નથી. તેમના પુનરુત્થાન સમયે તેમનું માનવી શરીર મહિમાવંતું માનવી શરીર બની ગયું. આપણાને પણ

પુનરુત્થાનમાં મહિમાવંતું છતાં માનવી શરીર મળશે. “આપણી અધમાવસ્થામાંના શરીરનું એવું રૂપાંતર કરશે કે તે તેના મહિમાવાન શરીરના જેવું થાય” (ફિલિપી ૩ : ૨૧).

પ્રભુ ઈસુ એ જ મહિમાવંતા માનવી શરીરે સ્વર્ગ સિધાવ્યા, અને પિતાને જમણે હાથે એ જ મહિમાવંત માનવદેહમાં પૃથ્વી પર પાછા આવશે (પ્રે. ફુ. ૧ : ૧૧). અને એક હજાર વર્ષ સુધી યરુશાલેમની દાખિદની ગાઢી પરથી રાજ્ય કરશે (પ્રકટી. ૨૦ : ૬). એ પછી નવા યરુશાલેમમાં એ જ મહિમાવંત માનવી શરીરમાં તે આપણા તેમના લોકોની સાથે અનંતકાળ માટે રહેશે. “ઈશ્વરનો મંડપ માણસોની સાથે છે. ઈશ્વર પોતે તેઓની સાથે વાસો કરશે” (પ્રકટી. ૨૧ : ૩). મંડપ શબ્દ માટે ગ્રીકમાં ‘સ્કેને’ શબ્દ છે. એનો અર્થ તંબુ અથવા મંડપ થાય છે. ગ્રીક : સ્કેનોસાઈ (= વસશે, અથવા તંબુ તાણશે), મેત (=સાથે), આઉતોન (=તેમની). યોહાન ૧ : ૧૪માં જે ગ્રીક ‘સ્કેન્નૂ’ ધાતુ ‘વસ્યો’ માટે છે, તેનું જ રૂપ અહીં પ્રકટી. ૨૧ : ઉમાં વાપર્યું છે. એટલે ઈશ્વર સદેહ આપણી મધ્યે વસશે.

સખરિઃ :

અયુબ ૮ : ૮. ૩૮ : ૩૨. તારામંડળ. (ગ્રેટ બેર - Great Bear અથવા ‘ધ ડીપર’ - The Deeper). આકાશના અમુક સાત તારાઓનું એક ઝૂથ.

સભાસ્થાન : (ગ્રીક : સુનેગોગ = એકઠા મળવું, અથવા સભાગૃહ. અંગ્રેજમાં સિનેગોગ).

યદ્વારીઓ ૭૦ વર્ષના બંદિવાસમાં બાબિલોનમાં હતા ત્યારે ત્યાં મંદિર નહોતું તે સમ્યે આ સભાસ્થાનો યા સભાગૃહો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. પાછળથી જ્યાં કંઈ થોડા જેટલા યદ્વારીઓ

રહેતા ત્યાં સભાસ્થાન બંધાતું. ગુજરાતમાં પણ એવાં સભાસ્થાન છે. ભજન, શાસ્ત્રાભાસ, ધાર્મિક શિક્ષણ, જાહેર ભજનસેવા માટે આ સભાસ્થાનો વપરાય છે. અમદાવાદમાં ‘ખારુના નાળા’ પાસે આવું એક સભાસ્થાન છે.

સમરૂન (શહેર) = પહેરેગીરીનો પર્વત.

શખેમ શહેરના વાયવ્ય (ઉત્તર-પશ્ચિમ) કોણમાં છ માઈલ (૮.૭ કિ.મિ.) દૂર ‘શોમેરોન’ નામનો પર્વત આવેલો છે. ઇજરાયલી પર્વતોનું એ હાઈ ગણાતો. ઇજરાયલના રાજા ઓમ્રીએ શોમેર નામના માણસ પાસેથી આ પહાડ બે તાલંત રૂપામાં, એટલે આશરે રૂપિયા પચીસ હજાર બસોમાં (રૂ. ૨૫,૨૦૦/- આજના ચલણ પ્રમાણે) ખરીદી લીધો હતો. અને આ પર્વતની સપાટી પર શહેર બાંધ્યું. અને પહાડના મૂળ માલિકના નામ પરથી શહેરનું નામ સમરૂન પાડ્યું (૧ રાજા ૧૬ : ૨૩, ૨૪). આ પર્વત બીજા બધા પર્વતોથી અલાહિદો અને એકાંતમાં છે. પર્વત બહુ ઊંચો નથી અને તેની ટોચ પર સપાટ મેદાન હોવાથી શહેર બાંધવાને બહુ સારું સ્થળ ગણાય. વળી, શહેરના રક્ષણ માટે પર્વતને ફરતી એક ઝીણ આવેલી હતી, અને આ ઝીણથી ૬૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ સમરૂન શહેર બાંધવામાં આવ્યું હતું.

ઇજરાયલના રાજા ઝીભીએ મૂળ રાજ્યાની તિસર્હિને બાળી મૂકી ત્યારે રાજા ઓમ્રીએ સમરૂન વસાવીને તેને પોતાની રાજ્યાની બનાવી, અને પોતાની કારકિર્દીનાં છેલ્લાં છ વર્ષ તે ત્યાં રહ્યો. ઇજરાયલી રાજાઓની શરૂઆતની રાજ્યાની શખેમમાં હતી, પણ ત્યાર પછી તિસર્હિમાં ખસેડી હતી. અને ઇજરાયલના રાજાઓએ બાવન વર્ષ તિસર્હિમાં રહીને રાજ ચલાવ્યું. તિસર્હિ બળી ગયા પછી સમરૂનને રાજ્યાની બનાવી. ઇજરાયલ રાજ્યના અંત સુધી એટલે કે ૨૦૦ વર્ષ સુધી ત્યાં જ રાજ્યાની રહી. આશ્શૂરના રાજા

શાલ્માનેસેરે સમરૂનનો ઈ. પૂર્વ ૭૨૧માં નાશ કર્યો. શહેર જેમ દેખાવમાં સુંદર હતું તેમ તે ઘણું જ મજબૂત હતું. યરુશાલેમથી સીધી લીટીમાં સમરૂન ૩૫ માછલ (૫૬.૩ કિ.મી) દૂર હતું.

ઇજરાયલના રાજ્યમાં મૂર્તિપૂજા રાજ્યની શરૂઆતથી જ હતી, પણ સમરૂન બાલ દેવની પૂજા રાજ આહાબે શરૂ કરી, અને ઉચ્ચસ્થાનો બનાવ્યાં (૧ રાજા ૧૬ : ૩૨), પણ યેહુએ તેનો નાશ કર્યો (૨ રાજા ૧૦ : ૧૮-૨૮). આહાબના સમયમાં અરામના રાજ બેન-હદાદ (બીજો) પોતાનું વિશાળ સૈન્ય તથા બત્રીસ રાજાઓના સૈન્યને લઈને સમરૂન સામે ચઢી આવ્યો, પણ તેના લશ્કરની ભારે કતલ થઈ, અને તેને પાછા જવું પડ્યું. બીજે વર્ષ તે ફરી ચઢી આવ્યો. પણ તેનું એક લાખ પાયદળ નાશ પામ્યું, અને તેને પાછા જવું પડ્યું (૧ રાજા ૨૦ : ૧-૨૨, ૨૮-૩૪). રાજ પહોરામના વખતમાં બેન-હદાદ ફરીને ચઢી આવ્યો, પણ ત્રીજી વખત તે હાર્યો (૨ રાજા ૭ : ૧-૨૦). ઇજરાયલના રાજ હોશિયાના સમયમાં શાલ્માનેસેર ચઢી આવ્યો (ઈ. પૂર્વ ૭૨૭). ધેરો ત્રણ વર્ષ ચાલ્યો, અને આશ્શૂરી રાજ સાર્ગોને સમરૂનને જીતી લીધું. એ પછી આશ્શૂરનો રાજ ઇજરાયલી લોકોને પકડી લઈ ગયો. “કેમ કે તેમણે પહોવાની વાણી સાંભળી નહિ” (૨ રાજા ૧૮ : ૮-૧૨. ૧૭ : ૩). તેણે ઇજરાયલીઓને આશ્શૂરનાં શહેરો તથા ગામોમાં વસાવ્યા, અને ત્યાંથી લોકોને લાવીને ઇજરાયલ પ્રદેશમાં વસાવ્યા. તેઓ પાછળથી ‘સમરૂનીઓ’ કહેવાયા. (જુઓ, ‘સમરૂનીઓ’ શબ્દ).

એ પછી કેટલાંક વર્ષો સુધી સમરૂન સારું વેપારરોજગારનું શહેર ગણાતું આવ્યું હતું. એ પછી સમરૂન મહાન એલેક્ઝાન્ડરના હાથમાં આવ્યું (ઈ. પૂર્વ ૩૩૧). એ પછી જોન હરકાનસે આ શહેરનો નાશ કર્યો (ઈ. પૂર્વ ૧૨૦). ત્યાર પછી પોમેના હાથમાં આવ્યું, અને તેણે એને ફરી બંધાવ્યું. એ પછી ગાબીનિયસે તેને

કરતો કિલ્વો બાંધ્યો. એ પછી ઔગસ્ટસ બાદશાહે આ શહેર મહાન હેરોદને આપ્યું. હેરોદ તેને ફરી બંધાવ્યું અને ઔગસ્ટસ બાદશાહના માનમાં તે શહેરનું નામ 'સબાસ્ટે' પાડ્યું. પ્રે.કૃ. ૮ : ૫-૧૭માં પણ આ શહેરનું નામ આવે છે – “ફિલિપે સમરૂન શહેરમાં જઈને તેઓને ખ્રિસ્ત પ્રગટ કર્યો.” હાલ આ શહેર 'સબાસ્ટે' તરીકે ઓળખાય છે. આજે આ શહેરનાં ખંડિયેરો જોઈએ તો મિખાહ ૧ : દની ભવિષ્યવાણી કેવી પૂરી થઈ છે તે જાતે જોઈ શકીએ. હું ઈ. સ. ૧૮૫૪માં ત્યાં ગયો હતો, અને પેલાં ભવિષ્યક્થનો અક્ષરશઃ પૂરાં થતાં જોયાં હતાં.

પૂરાવિદ્યાનાં ખોદકામ દ્વારા આ સમરૂન શહેર વિશે ખૂબ ઉપયોગી માહિતી મળી આવી છે. ઓછી અને આહાબ રાજાના સમયની મહામજબૂત દીવાલો અને કિલ્વેદારીના અવશેષો આજે પણ આપણાને ખ્યાલ આપે છે કે અરામી સૈન્યોની સામે કેવી રીતે શહેર ટકી શક્યું હશે! શહેરને કુદરતી પાણીનો પુરવઠો નહોતો, એટલે જે બધાં જળાશયો બાંધવામાં આવેલાં, અને પાણીનો જે અન્ય પ્રબંધ કરવામાં આવેલો તેનાં એધાણ આજે પણ પ્રત્યક્ષ જોવા મળે છે. સમરૂનીઓની સાથે કોઈ પણ જાતનો વ્યવહાર નહિ રાખવા અંગેનું બહિષ્કૃતિ કંડારેલું શિલાદેખન (જે ઈ. પૂર્વ ૮મી સદીમાં ચરોબઆમ બીજાના સમયમાં લખવામાં આવેલું મનાય છે) તેનાં ભાંગેલા કકડા આજેય જોવા મળે છે. “હાથીદાંતના પલંગો અને ધરો”નાં (આમોસ ૬ : ૪ સરખાવો ૧ રાજ ૨૨ : ૩૮) ચિહ્નો મળી આવ્યાં છે. [જુઓ : W. F. Albright's “Recent Progress in Palestinian Archaeology Bulletin 150” (April ૧૯૫૮), પૃ. ૨૧-૨૫. મિખાહ ૧ : દમાં આપ્યું છે કે “તેથી હું સમરૂનને ખેતરમાંના ઢગલા જેવું તથા દ્રાક્ષાવાડી રોપવાના સ્થાન જેવું કરીશ. અને હું તેના પથ્થરોને

નીચાણમાં ગબડાવી દઈશ, ને હું તેના પાયા ઉઘાડા કરી નાખીશ.” હોશિયા ૧૩ : ૧૬ પ્રમાણે એકાએક સમરૂનનું પતન થયું, અને મિખાઈ ૧ : ૬ પ્રમાણે “ખેતરના ઢગલા જેવું,” અને “દ્રાક્ષાવાડી રોપવાના સ્થાન જેવું” જોવા મળે છે. નગરનાં ઘરોની જગાઓમાં પણ દ્રાક્ષાવાડીઓ મેં જોઈ. આહાબના મહેલના ‘ઉઘાડા પાયા’ મેં જોયા, અને ઘરો તથા મહેલના પથ્થરો ગબડીને નીચે ઢગલો થયેલા મેં જોયા.

સમરૂનીઓ : (લૂક ૧૦ : ૩૩. ૧૭ : ૧૬. યોહાન ૪ : ૮).

યદ્ધૂટિયા પ્રાંત અને ઉત્તરે ગાલીલ પ્રાંતની વચ્ચે સમરૂનનો પ્રદેશ આવેલો હતો. આ સમરૂનના પ્રદેશમાં રહેનારા લોકો સમરૂનીઓ કહેવાતા. સમરૂનીઓ યદ્ધૂટી નહોતા. યદ્ધૂટીઓ તેમની સાથે કોઈ વ્યવહાર રાખતા નહોતા. રાજકીય વંશ, રીતરિવાજે અને ધાર્મિક તફાવતો હતા. સમરૂનીઓ માત્ર મોશેનાં પાંચ પુસ્તકોને (નિયમશાસ્ત્રને) માન્ય રાખે છે, — જૂના કરારના બીજા ભાગોને નહિ. આશ્શૂરનો રાજા ઉત્તરના છજરાયલ રાજ્ય પર ચઢી આવ્યો, દેશ જીતી લીધો, અને લોકોને બંદિવાસમાં લઈ ગયો (ઈ. પૂર્વ ૭૨૧). ઉત્તરના રાજ્યનાં ખાલી પડેલાં નગરોમાં બહારથી પરદેશી લોકોને લાવીને વસાવ્યા. પાછળથી એ બધા લોકો સમરૂનીઓ તરીકે ઓળખાયા. ૨ રાજા ૧૭ : ૫, ૬, ૨૩, ૨૪. આજે ગેરીજીમ પર્વતની તળેટીમાં લગભગ ૪૦૦ જેટલા સમરૂનીઓ રહે છે. એ સિવાય બીજે એમની વસતી નથી. તેઓ ગેરીજીમ પર્વત પર દર વર્ષ પાસ્ખા પાળવા જાય છે.

સમાધાન, મિલાપ : રોમન ૫ : ૧૦, ૧૧. ૧૧ : ૧૫. ૧ કોરિથી ૭ : ૧૧. ૨ કોરિથી. ૫ : ૧૮-૨૦. એફેસી ૨ : ૧૬. કોલોસી ૧ : ૨૦-૨૧.

આ બધા ફકરાઓમાં 'સમાધાન' શબ્દ છે. ૨ કોરિંથી. ૫ : ૧૮-૨૦માં તો ચાર વખત એ શબ્દ વપરાયો છે. ફક્ત રોમન ૫ : ૧૦, ૧૧ માં ત્રણ વખત 'મિલાપ' શબ્દ વાપર્યો છે, કારણ, ત્યાં ગ્રીક શબ્દમાં નહિ જેવો ફરક છે. ઉપરની બધી કલમોમાં ઈશ્વર સાથેનું સમાધાન (અને ત્રણ વખત 'મિલાપ') છે. ફક્ત ૧ કોરિંથી ૭ : ૧૧માં 'મેળાપ' શબ્દ છે, અને તે પત્નીએ પતિ સાથે મેળાપમાં રહેવાની વાત છે.

ઉપરની લગત્તગ બધી કલમોમાં ગ્રીક કિયાપદ કાતાલ્લાસ્સો (kattallasso) વપરાયું છે, અથવા એનાં જુદાં જુદાં ૩૫ વપરાયાં છે. અંગ્રેજમાં રેકન્સાઈલ, રેકન્સીલિયેશન (reconcile, reconciliation) છે. રોમન કેથોલિક તરજુમામાં પણ સમાધાન શબ્દ છે. ગુજરાતી 'રોમન લેન્વેજ' (પ્રેમસંદેશ)માં "મિત્રો" કર્યું છે. નવા હિન્દી (૧૯૭૮)માં મિલાપ છે.

આ ગ્રીક કાતાલ્લાસ્સો એટલે 'સમૂલું પરિવર્તન' થાય છે. પ્રાથમિક રીતે નાણાંના વિનિમય માટે આ શબ્દ વપરાતો. અહીં વ્યક્તિઓ માટે વાપર્યો છે. સમૂલા પરિવર્તન કે બદ્લાણ તરીકે વ્યક્તિઓ શર્તું મટી જઈને મિત્ર બને છે. કોઈ જગતાએ ગ્રીક કિયાપદ નહિ, પણ નામ વપરાયું છે, જેમ કે ૨ કોરિંથી. ૫ : ૧૮, કાતાલ્લાગેસ. રોમન ૫ : ૧૦, ૧૧માં ગ્રીકમાં કાતાલ્લાગે શબ્દ વાપર્યો છે.

આ સમાધાનમાં બે પ્રકાર છે : (સ્કોફિલ્ડ, પૃ. ૧૨૮૬)
 (૧) કૂસ આગળ સમાધાની થઈ તે. અહીં "ઈશ્વર પ્રિસ્તમાં પોતાની સાથે જગતનું સમાધાન" કરાવતા હતા (૨ કોરિંથી. ૫ : ૧૮). આ સમાધાનમાં ઈશ્વરમાં કોઈ પરિવર્તન થતું નથી. કેમ કે તે તો જગત ઉપર હંમેશાથી પ્રેમ કરતા જ આવ્યા છે; અને જગતનું પણ પરિવર્તન થયું નહિ, કારણ કે જગત પણ ઈશ્વર સામે પાપભર્યો

બળવો કરતું જ રહ્યું. પણ પ્રભુ ઈસુના મૃત્યુને લીધે ઈશ્વર અને જગત વચ્ચેનો સંબંધ બદલાયો. પાપને કારણો વચ્ચે ઊભો થયેલો અંતરાય ન્યાયની દસ્તિએ દૂર થઈ ગયો, એટલે ઈશ્વર જગત ઉપર જે ન્યાયકરણ અને કોપ લાવવાના હતા અને બદલે તેમણો દયા દર્શાવી. આ સમાધાનીનું કાર્ય એકલા ઈશ્વરે જાતે કર્યું, અને એમાં માણસે કંઈ ભાગ ભજવ્યો નથી.

(૨) બીજું પણ સમાધાનીનું કાર્ય છે, જે ઈશ્વરે પાપી માણસની અંદર કર્યું, જેથી માણસનું ઈશ્વર સામેનું બળવાખોર વલણ દૂર થઈ ગયું, એટલે, ખ્રિસ્ત દ્વારા કુસ પર સધારેલા સમાધાનનો સ્વીકાર કરી લેવા એ માણસને ઉત્તેજિત કરી શકાયો. (રોમન ૫ : ૧૧).

પાપી માણસની ઈશ્વર સાથે સમાધાની કરાવવાની સેવામાં ખ્રિસ્તીજનોએ પણ ભાગ ભજવવાનો છે. ખ્રિસ્તના એલચીઓ તરીકે તેમને સૌપાયેલો 'સમાધાન સંદેશો' (૨ કોરિંથી. ૫ : ૧૮) લઈ પાપીઓની પાસે જઈને તેમને વિનંતી કરે કે, "ઈશ્વરની સાથે સમાધાન કરો" (૨ કોરિંથી. ૫ : ૨૦).

રોમન ૫ : ૧માં સમાધાન શબ્દ વપરાયો છે : "આપણો આપણા પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્તને આશરે ઈશ્વરની સાથે સમાધાન પામીએ." પણ ત્યાં 'કાતાલ્લાગોસ' કે અનું કોઈ રૂપ કે કિયાપદ વપરાયું નથી, પણ 'આઈરેને' (= શાંતિ) શબ્દ વપરાયો છે. પણ આ વાક્યમાં 'શાંતિ' શબ્દ વાપરવો જરા અતડો લાગ્યો હશે, એટલે તરજુમાકારોએ 'સમાધાન' શબ્દ વાપર્યો હશે.

સરકો : (રૂથ ૨ : ૧૪).

હલકા પ્રકારનો દ્રાક્ષારસ.

સર્વસમર્થ ઈશ્વર : (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૧).

બાઇબલમાં જૂના કરારમાં યહુદીઓના પિતૃઓના જમાનામાં એટલે કે અધ્રાહમ, ઈસહાક, વગેરેના સમયમાં – સર્વસમર્થ નામ

વધારે વાપરવામાં આવ્યું છે. સિનાય પર્વત પર નિયમશાસ્ત્ર આપવામાં આવ્યું ત્યાર પૂર્વે આ નામ વિશેષ વપરાયું છે. અયૂબનું પુસ્તક બાઇબલમાં સૌથી પુરાણું પુસ્તક ગણવામાં આવે છે. એમાં “સર્વસમર્થ ઈશ્વર” નામ ઉં વખત વાપરવામાં આવ્યું છે.

મૂળ હિન્દુ લખાણમાં “એલ-શાદ્વાઈ” વપરાયું છે. અંગ્રેજીમાં તેનો તરજુમો “ઓલમાઇટી ગોડ,” અને ગુજરાતીમાં “સર્વસમર્થ ઈશ્વર” કરવામાં આવ્યો છે. “એલ” અથવા “એલોહીમ”નો તરજુમો “દેવ” અથવા “ઈશ્વર” થાય છે. અને એ “એલ” અથવા “એલોહીમ” માં જ સમર્થપણાનો અર્થ સમાયેલો છે. “શાદ્વાઈ” નામ બહુ અર્થપૂર્વી છે. હિન્દુ ભાષામાં માની છાતી (સ્તન) માટે ‘શાદ’ શબ્દ છે, અને “શાદ્વાઈ”નો અર્થ “છાતીવાળો” થાય છે. જેમ માની છાતીએ વળગેલા બાળકને સર્વ કંઈ મળી રહે છે, તેમ આ “એલ-શાદ્વાઈ” (સર્વસમર્થ ઈશ્વર)ને વળગનારને ઈશ્વરની તહેનાતમાંથી સર્વકંઈ મળી રહે છે. બાળકને માની છાતીએ ખોરાક-પોષણ, આનંદ, હુંફ, પ્રેમ, નિર્ભયતા, રક્ષણ, તાજગી, સામર્થ્ય, વૃદ્ધિ, વાત્સલ્ય, ઇત્યાદિ સર્વકંઈ મળી રહે છે, એમ જ આ ઈશ્વર પર અહેલનારને જ કંઈ જોઈએ તે બધું મળી રહે છે.

ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૧માં અને પછીની કલમોમાં સંતાન વગરના ૯૯ વર્ણના ઘરડા તથા સંતાન નિપણવવા માટે “મૂઽએલા જેવા” (હિન્દુ ૧૧ : ૧૨) અખ્રાહમને પ્રભુ પ્રથમ આ પોતાને “સર્વસમર્થ ઈશ્વર” (એલ-શાદ્વાઈ) તરીકે ઓળખાવે છે, અને કહે છે કે, “તું મૂઽએલા જેવો ભલે હો, પણ હું તને ઘણો વધારીશ... તું ઘણી દેશજાતિઓનો પૂર્વજ થશે.... કેમ કે મેં તને ઘણી દેશજાતિઓનો પૂર્વજ કર્યો છે. અને હું તને અતિશય સફળ કરીશ, ને તારાથી હું દેશજાતિઓને પેદા કરીશ, ને તારામાંથી રાજાઓ ઉત્પત્ત થશે” (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૧-૭). એમ પ્રભુ અખ્રાહમને બતાવે છે કે હું તારી

સર્વ જરૂરિયાતોને માટે “અલ-શાદ્દાઈ” (સર્વસમર્થ ઈશ્વર) છું. અહીં “સર્વસમર્થ” કરતાં “સંપૂર્ણપણે પૂરતો” છું, એવો તરજુમો વધારે બંધબેસતો બની રહે.

આ “અલ-શાદ્દાઈ” નામમાં ‘ફળવંતતા’ અને ‘સફળતા’નો અર્થ પણ સમાયેલો છે. ઉત્પત્તિ ૧૭ : ઇમાં આ “અલ-શાદ્દાઈ” (સર્વસમર્થ ઈશ્વર) અભાઇધને કહે છે, “હું તને અતિશય સફળ કરીશ.” એમ જ ઉત્પત્તિ ૨૮ : ઉમાં પણ એ જ અર્થ છે : “સર્વસમર્થ ઈશ્વર તને આશીર્વાદ દો, ને તને સફળ કરો, ને તને વધારો, કે તારાથી ઘણાં કુળ થાય.”

મોશેને યહોવાએ હોરેબ પર્વત આગળ બળતા જાડવામાં દર્શન આપ્યું, અને ઇજરાયલ લોકોને છોડાવવાનો આદેશ આપ્યો, ત્યારે યહોવાએ પોતાનું નામ “હું છું” જણાવ્યું. એ નામ પણ “અલ-શાદ્દાઈ” નામ સાથે કેટલો સુભગ મેળ જાળવે છે! “હું” અને “છું”ની વચ્ચમાં તમે તમારી ગમે તે જરૂરિયાત મૂકી શકો. અને એ ઈશ્વર તમારે માટે સંપૂર્ણપણે પૂરતો બની રહે છે : “હું જીવનની રોટલી છું;” “હું ઘેટાનનું બારણું છું;” “હું સામર્થ્ય છું;” “હું સાજાપણું છું;” “હું ખરો દ્રાક્ષાવેલો છું;” “હું આશ્રય છું;” ઇત્યાદિ. સરાફ : (હિન્દુ : “સરાફ” = અઞ્જસરખો, પ્રજ્વલિત). યશાયા ૬ : ૨-૬.

તેઓનાં આત્મિક શરીરોને માનવી શરીરનો આકાર હશે? – કે આ યશાયાના દર્શનમાં તેઓએ એવું રૂપ ધારણ કર્યું હશે? – કેમ કે એમને મુખ, હાથ, પગ અને અવાજ હતાં. તેઓને છ પાંખો હતી : બેથી તેઓ મુખ ઢાંકતા હતા (નમૃતા), બેથી પગ ઢાંકતા હતા (ઈશ્વર માટે માન અને વિવેક), અને બેથી ઊડતા હતા. (જુઓ, કરુબ).

‘સવારનો તારો’ :

“જ્યાં સુધી પોહ ફાટે ને સવારનો તારો તમારાં અંતઃકરણોમાં ઉગે, ત્યાં સુધી...” (૨ પિતર ૧ : ૧૮-૨૦). (ગ્રીક : ફોસ્ફોરસ = પ્રકાશધારી. માહિન : ‘લ્યૂસીફર’. ખગોળશાસ્ત્ર પ્રમાણે ‘વીનસ’, શુક્કનો ગ્રહ). આ કલમનો અર્થ આવો થાય : પ્રભોધકો અથવા ભવિષ્યવાદીઓ ‘દીવા’ સમાન છે, (એટલે ભવિષ્યવચનો પણ દીવા સમાન છે); પણ પ્રભુ તો પ્રભાતનો પ્રકાશધર યા જ્યોતિર્ધર છે. આ પ્રભાતી તારો પ્રભુ ઈસુ આવે ત્યાં સુધી દીવાઓના (ભવિષ્યવાદીઓના) પ્રકાશમાં ચાલો. (પ્રકટી. ૨ : ૨૮. ૨૨ : ૧૬). (વળી, સરખાવો યશાયા ૧૪ : ૧૨). ત્યાં શેતાનને માટે ‘તેજસ્વી તારા’ (લ્યૂસીફર), અને ‘પ્રભાતના પુત્ર’ શબ્દ વાપર્યો છે. એ એના પતન પહેલાંનો જિતાબ તથા સ્થિતિ છે.

સંગેમરમર :

આરસપહાણ જેવો પણ એનાથી થોડો પોચો એવો પથ્થર. જૂના સમયમાં અત્તરની શીશીઓ સંગેમરમરની બનાવવામાં આવતી. (માથી ૨૬ : ૭. માર્ક ૧૪ : ૩. લૂક ૭ : ૩૭).

સંતાડેલું દ્રવ્ય (માથી ૧૩ : ૪૪), અને મૂલ્યવાન મોતી (માથી ૧૩ : ૪૫, ૪૬).

‘સંતાડેલું દ્રવ્ય’ અને ‘મૂલ્યવાન મોતી’ એ બંને દષ્ટાંતોનો ઘણા અવળો ખુલાસો કરે છે. ઈસુ પ્રિસ્તને સંતાડેલું દ્રવ્ય અને મૂલ્યવાન મોતી ગણે છે. અને માણસ પોતાનું સર્વસ્વ વેચી દઈ આ સંતાડેલા દ્રવ્ય અને મૂલ્યવાન મોતીરૂપ પ્રિસ્તને ખરીદી લે છે. પણ એ ખુલાસો ખોટો છે. માણસની પાસે કંઈ જ નથી જેને વેચીને તે દ્રવ્ય યા મોતી ખરીદે.

ખેતર એ જગત છે (અગાઉનાં દષ્ટાંતોમાં જગાવ્યું છે તેમ), અને માણસે એ જગત ખરીદવાનું હોતું નથી, ઉલદું એણે તો જગતને ત્યાગવાનું હોય છે. વળી પ્રિસ્ત ખેતર (જગત)માં સંતાડેલા

નથી, અને જેમ પેલા માણસને ખેતરમાંથી દ્રવ્ય મળ્યું તે તેણે દાટી દીધું, એમ પાપીએ પ્રિસ્તને મેળવ્યા પછી પ્રિસ્તને ફરી સંતાડી દેવાના નથી.

ખેતર એટલે જગત ખરેખર તો ઈશ્વરનું જ છે, પણ હાલ પૂરતું શેતાને તેને પચાવી પાડ્યું છે. માથી ૪ : ૮-૯માં શેતાન પ્રભુ ઈસુને “જગતનાં સંઘળાં રાજ્ય તથા તેઓનો મહિમા દેખાડે છે,” અને કહે છે કે, “જો તું પગે પડીને મારું ભજન કરે, તો આ સંઘળાં તને આપીશ.” પ્રભુ ઈસુ પણ યોહાન ૧૪ : ૩૦માં કહે છે : “આ જગતનો અધિકારી આવે છે, અને મારામાં તેનું કંઈ નથી.” એમ શેતાને જગતનો હવાલો લઈ લીધો છે. પણ પ્રભુ ઈસુ પોતાનું સર્વસ્વ આપી દઈને (સ્વર્ગ, સ્વર્ગનો મહિમા છોડી દઈને કુસ પર પ્રાણ અપી દઈને) જગતરૂપી ખેતર ખરીદી લે છે, કેમ કે એમાં સંતાડેલું દ્રવ્ય છે.

ઇજરાયલ એ સંતાડેલું દ્રવ્ય છે. નિર્ગમન ૧૮ : ૫માં ઇજરાયલને કહે છે : “તો હવે જો તમે મારું કહેવું માનશો, ને મારો કરાર પાળશો, તો સર્વ લોકોમાંથી તમે મારું ખાસ ધન થશો; કેમ કે આખી પૃથ્વી મારી છે-” વળી, જુઓ ગીતશાસ્ત્ર ૧૩૫ : ૪ “યહોવાએ પોતાને સારુ યાકૂબને પસંદ કર્યો છે; તેણે ઇજરાયલને પોતાની ખાસ મિલકત થવા સારુ પસંદ કર્યો છે.” ઇજરાયલરૂપી દ્રવ્યને પ્રભુએ ખેતર મધ્યે (જગત મધ્યે એટલે કે પ્રજાઓ મધ્યે) સંતાડી રાખ્યું છે. હવે ટૂંક સમયમાં પ્રભુ આ દ્રવ્યરૂપી લોકને પોતાના હાથમાં લેશે. (જુઓ, રોમન ૧૧ : ૨૫). પ્રભુ ઈસુ પાછા આવશે ત્યારે તે પોતાના આ સંતાડેલા દ્રવ્યરૂપી લોકનો કબજો લેશે.

સંતો :

ગ્રીક : ‘હાગ્યોઈ’ (Hagioi) (બહુવચન) = પવિત્રો. (ગુજરાતી બાઇબલમાં ‘સંતો’ વાપર્યું છે). નવા કરારમાં લગભગ બધે બહુવચન

૪. સંત એકવચન. ગ્રીક : 'હાગિયોસ' (Hagios) = પવિત્ર. ફિલિપી ૪ : ૨૧માં ગ્રીકમાં 'પાન્તા' (panta=પ્રત્યેક), 'હાગિયોન' (Hagion) = સંત, એકવચન. "ઓસ" ને બદલે "ઓન" એ તો વિભક્તિનો બદલાયેલો પ્રત્યય છે), એટલે અંગ્રેજીમાં પણ every saint (એવરી સેઈન્ટ) કર્યું છે. પણ ગુજરાતીમાં બહુવચન "સંતો" કર્યું છે. વાક્યના અર્થમાં કોઈ ફરક પડયો નથી. હિંદીમાં 'પ્રત્યેક સંત' વાપર્યું છે.

રોમન કેથોલિક તરજુમામાં ક્યાંયે સંતો, 'પુણ્યજનો', ઈ. શબ્દ વાપર્યો નથી, પણ 'ભક્તો' વાપર્યું છે. એનું કારણ છે. રોમન કેથોલિક મંડળીમાં 'સંત (Saint)' બહુ ધાર્મિક ભક્તજન તેમને માટે એ જિતાબ વાપરવામાં આવે છે; એવો ખ્રિસ્તી મરી ગયા પણી મંડળીના ખાસ ઠરાવથી 'સંતો'ની નામાવલીમાં મુકાય છે.

પણ બાઇબલમાં (નવા કરારમાં) એકેએક ખ્રિસ્તી (વિશ્વાસીજન) માટે 'સંત' શબ્દ વપરાયો છે. જેમણે જેમણે ખ્રિસ્તને સ્વીકાર્ય છે, નવો જન્મ પામ્યા છે, એ બધાને સંતો ગણ્યા છે. ઉપર જોયું તેમ એનો અર્થ 'પવિત્રો' થાય છે. નવા કરારની દાખિએ ખ્રિસ્તને સૌંપાયેલો પ્રત્યેક જન, ભલે તે ગમે તેટલો નબળો હોય એ એની 'હાલત' છે, તોપણ 'પદવી'માં ખ્રિસ્તની સાથે સ્વર્ગીય સ્થાનોમાં બેઠેલો હોઈ (એફેસી ૨ : ૫, ૬) તે સંત છે. ર થેસ્સા. ૧ : ૧૦માં "તેના સંતો"ને "જેઓએ વિશ્વાસ કર્યો" એ રીતે પણ ઓળખાવ્યા છે.

આ ગ્રીક શબ્દ 'હાગિયોઈ' (= સંતો, અથવા પવિત્રો) જે મૂળ ધાતુ પરથી આવ્યો છે, એ મૂળ ધાતુ ઉપરથી ગ્રીક 'હાગિયાસમોસ' (Hagiastmos) પણ બન્યો છે. અંગ્રેજ બાઇબલમાં રોમન ૬ : ૧૮, ૨૨. ૧ થેસ્સા. ૪ : ૭. ૧ તિમોથી ૨ : ૧૫. હિન્દુ ૧૨ : ૧૪ કલમોમાં એનો અર્થ કિંગ જેન્સ આવૃત્તિમાં 'હોલીનેસ' (holiness

= પવિત્રતા) કર્યા છે, અને રિવાઇજડ. આવૃત્તિમાં 'સંકીર્ણિકેશન' (sanctification = પવિત્રીકરણ). એમ, સંતો એટલે પવિત્રો અથવા પવિત્રીકરણ પામેલા થાય. એનો ખુલાસો ૧ કોરિંથી. ૧ : ૩૦. ૨ થેસ્સા. ૨ : ૧૩. ૧ પિતર ૧ : ૨ પરથી મળે છે. એમાં 'ઈશ્વરને માટે અલાહિદા કરાયેલા' એવો અર્થ છે. એટલે કે બધા 'પવિત્રો' અથવા 'પવિત્રીકરણ પામેલા' લોકો (= સંતો) ઈશ્વરને માટે અલાહિદા કરાયેલા છે; જગતમાંથી અલાહિદા કરાયેલા છે.

ઉપલા ફકરામાં જે 'મૂળ' વિશે વાત કરી તે 'હાગ્નોસ' (Hagnos) છે; જે 'હાજો'માં (Hazo = પૂજ્ય ગણવું, ઉંડો આદર ધરાવવો) જોવા મળે છે. એ 'હાગ્નોસ'નો મૂળ અર્થ ચીક લોકોમાં દેવોને માટે અલાહિદા કરાયેલા એટલે કે અપાયેલા લોકો; અને એ ઉપરથી નવા કરારમાં નૈતિક અને આત્મિક અર્થઘટનમાં એ શબ્દ વપરાયો કે, 'પાપ' અને 'જગત'થી અલાહિદા કરાયેલા, અને તેથી ઈશ્વરને અર્પિત થયેલા યા પવિત્ર લોકો.

જોકે જુના કરારમાં 'સંતો' શબ્દ નથી, પણ 'અલાહિદા કરાયેલા' અને 'અર્પિત કરાયેલા' એટલે કે "પવિત્ર" અને "પવિત્રો" શબ્દો યધૂદી પ્રજા માટે, વ્યક્તિઓ માટે, અને સાધનો માટે વપરાયા છે. જુઓ, દાનિયેલ ૭ : ૨૨, ૨૫, ૨૭. (પવિત્રો = યધૂદી પ્રજા માટે); ઝખાર્ય ૧૪ : ૨૦, ૨૧. ('યહોવાને માટે પવિત્ર' - ધંટડીઓ અને તપેલાં માટે).

'અલાહિદા' જુઓ, નિર્ગમન ૧૩ : ૧૨. ૨૦ : ૧૧ (પવિત્ર). ૨૮ : ૩૬ (પવિત્ર). ૩૦ : ૧૦ ('પરમપવિત્ર'), વગેરે. ગણાના. ૨૩ : ૮ (અલાહિદા).

'સંતો' : (સંદર્ભ) માથી ૨૭ : ૫૨. પ્રે. કૃ. ૮ : ૧૩. રોમન ૧૨ : ૧૩. ૧૬ : ૨.

૧ કોરિંથી. ૧ : ૨. (કિયાપ્દ), ૧ કોરિંથી. ૬ : ૧, ૨.

૧૬ : ૧, ૧૫. એફેસી ૩ : ૮. ૪ : ૧૧. ૫ : ૩. ફિલિપી
 ૪ : ૨૧, ૨૨. કોલોસી ૧ : ૧૨. ૧ થેસ્સા. ૩ : ૧૩. ૨ થેસ્સા.
 ૧ : ૧૦. ૧ તિમોથી ૫ : ૧૦. યહૂદા ૩, ૧૫. પ્રકટી. ૫ : ૮.
 ૮ : ૩, ૪. ૧૮ : ૨૪. ૨૨ : ૨૧.

“સંપૂર્ણ દહનાર્પણા” :

દહનાર્પણનો આ એક પર્યાય છે. દહનાર્પણ માટે હિન્દુ શબ્દ
 ‘ઓલાહ’ છે, જ્યારે ‘સંપૂર્ણ દહનાર્પણ’ માટે કાવ્યમય શબ્દ ‘કાલીલ’
 (= પૂરું, આખું, અથવા સંપૂર્ણ) શબ્દ છે; અને તે ૧ શમુઅલ
 ૭ : ૮. ગી. શા. ૫૧ : ૧૮. (અને ગ્રીક : હોલાકાઉતુમા માર્ક
 ૧૨ : ઉત્તમાં વાપર્યો છે. આમેય દહનાર્પણમાં અર્પણનું પશુ કે
 પંખી (ચામડી સિવાય) આખુંયે બાળવાનું હતું, પણ અહીં આ
 કાવ્યમય શબ્દથી ‘સંપૂર્ણ’ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. ‘સંપૂર્ણ’
 ને બદલે ‘આખું’ કે ‘પૂરું’ વાપરી શકાય. અત્યાર અગાઉના
 બાઇબલમાં ‘સકળ’ શબ્દ વપરાયો હતો. યજનાં બીજાં પશુપંખી
 વેદી ઉપર આખાંયે સ્વાહા કરાતાં નહોતાં.

સંબોધક :

ગ્રીક : ‘પારાકલેતોસ’ (parakletos). પારા = પાસે, પડખે;
 કાલેઓ = બોલાવવું (દિલાસાને માટે, સહાયને માટે, પ્રેરણાને
 માટે, મધ્યસ્થી કે આપણા વતી વકીલાતને માટે બોલાવીને પાસે
 કે પડખે બેસાડવું). ગ્રીક શબ્દનો અર્થ થાય છે કે બીજાના કારણ
 માટે વિનંતી કે વકીલાત કે મધ્યસ્થી કરનાર. યોહાન ૧૪ : ૧૬માં
 અને ૧૬ : ૭માં ‘સંબોધક’ શબ્દ ગુજરાતી બાઇબલમાં વાપર્યો છે.
 ગુજરાતી વાચકને એ શબ્દ સમજતો નથી.

એને ‘સત્યનો આત્મા’ પણ એ જ કલમમાં કહ્યો છે. પવિત્ર
 આત્મા માટે આ બંને શબ્દ (‘સંબોધક’ અને ‘સત્યનો આત્મા’) વપરાયા છે. ‘સંબોધક’ આત્માનું કામ જ્ઞાન પમાડવું, જાગૃત કરવું,

ખ્રિસ્ત વિશે યાદ કરાવવું અને શીખવવું, આપણા વતી “વિનંતી” (પ્રાર્થના) તથા વકીલાત (અથવા મધ્યસ્થી કરવી, દિલાસો અને હિંમત પમાડવાં – એ છે.

જરૂર જોતાં ‘સંબોધક’ને બદલે વકીલ, સહાયક, સલાહકાર, મદદગાર કે મધ્યસ્થ સારા પડે. રોમન કેથોલિક આવૃત્તિમાં ‘બીજી બેલીને’ મૂક્યું છે. નવા હિંદીમાં (૧૯૭૮) સહાયક છે. ૧ યોહાન ૨ : ૧માં આપણા બાઇબલમાં એ જ ગ્રીક શબ્દનો અર્થ મધ્યસ્થ કર્યો છે. વળી, જુઓ રોમન ૮ : ૨૬, ૨૭.

સંબોધક (પારાકલેતોસ) શબ્દની આગળ ગ્રીક શબ્દ ‘એલ્લોસ’ (Allos = ‘બીજો’) શબ્દ છે, જેનો અર્થ થાય છે, “અના જેવો જ બીજો.” અત્યાર સુધી પ્રભુ ઈસુ જે કામ કરતા હતા તે બધું કામ આ ‘અના જેવો જ બીજો’ એટલે કે પવિત્ર આત્મા કરશે. ખ્રિસ્ત પણ અદશ્ય રહીને એ બધાં કામ કરે છે. પવિત્ર આત્મા આપણી ‘મધ્યે’ તથા ‘અંદર’ રહીને એ કાર્યો કરે છે.

સાદુકીઓ :

(દાવિદ અને શલોમોન રાજાના સમયના પ્રમુખ યાજક સાદુકના નામ ઉપરથી) (૨ શમુઅલ ૨૦ : ૨૫. ૧ રાજ ૪ : ૪). જૂના અને નવા કરાર વચ્ચેના ૪૦૦ વર્ષના ગાળા દરમિયાન યહૃદીઓના જે જુદા જુદા પંથો ઊભા થયા, તેમાં સાદુકીઓનો પંથ નાનો હતો, પણ પેસાપાત્ર અને આગેવાનો તેમાં હતા. ફરોશીઓની જેમ તેમણે પ્રભુ ઈસુનો ભારે વિરોધ કર્યો હતો. તેઓ યાજકવર્ગના હતા. ફરોશીઓથી ઊલટું, તેઓએ ગ્રીક સંસ્કૃતિ અને ગ્રીક રીતરિવાજે યહૃદીઓએ અપનાવવાની મોટી તરફદારી કરી હતી. તેઓ જગતી અને દ્રવ્ય ચાહનારા હતા. જુઓ, માથ્યી ૩ : ૭. ૧૬ : ૧-૧૨. મંદિરમાં જે બધા નાણાવટીઓ અને વેચનારા વેપારીઓ હતા એ બધાનો ડોન્ગ્રાકટ આ સાદુકીઓના હાથમાં

હતો. વરિષ્ટ અદાલત (સાન્ડેદ્રિન) ઉપર તેમની પકડ ભારે હતી. તેઓ દૂતો, આત્માઓ, પુનરુત્થાન અને ન્યાયકાળમાં માનતા નહોતા. તેઓ માનતા હતા કે મૃત્યુ સમયે શરીરની સાથે આત્મા પણ કાયમ માટે નાશ પામે છે. (માથી ૨૨ : ૨૮-૩૨. પ્રે. ફુ. ૨૩ : ચ. પ્રે. ફુ. ૨ : ૨૪, ૩૧, ૩૨. ૪ : ૧, ૨. ૫ : ૧૭, ૨૪-૨૮.

સાન્ડેદ્રિન :

સાન્ડેદ્રિન યદ્દૂદીઓની “સુપ્રિમ (વરિષ્ટ) કોર્ટ” હતી. એ ગ્રીક શબ્દનો અર્થ સભા થાય છે. એ ન્યાય ચૂકવનારી યદ્દૂદીઓની સૌથી ઉપલી અદાલત હતી. એનું હિંબુ નામ હતું : ‘બેતદિન હાગાદલ’ (= હાઇકોર્ટની વડી કાઉન્સિલ). એમાં સિતેર સત્યો અને એક વડો પાજક મળી એકોતેર જણ બેસતા હતા. આ વડી સાન્ડેદ્રિન પરુશાલેમમાં મળતી.

એ વડી અદાલતની નીચે બીજી કેટલીક ઊતરતી કક્ષાની અદાલતો હતી, અને એમાં કુલ ૨૩ સત્યો બેસતા. એમાંની બે અદાલત પરુશાલેમમાં બેસતી. અને એવી અન્ય અદાલતો દેશનાં મોટાં મોટાં શહેરોમાં બેસતી, અને ન્યાય ચલાવતી. એનાથીયે ઊતરતી ઓટલે ત્રીજી કક્ષાની અદાલતો ગામડાંમાં બેસતી. એ ગામડાંની કચેરીઓ ગણાતી અને એમાં ત્રણ ત્રણ સત્યો બેસતા.

સાખ્ખાથ :

(માથી ૧૨ : ૧. ઊત્પત્તિ ૨ : ૨-૩. નિર્ગ. ૧૬ : ૨૩. નહેયા ૮ : ૧૩-૧૪. નિર્ગ. ૨૦ : ૮-૧૧, વગેરે). હિંબુ શબ્દ સાખ્ખાથ. ગ્રીક : સાખ્ખાતોન=વિશ્રામવાર. કામમાંથી વિશ્રામ અથવા વિરામ લેવો.

યદ્દૂદીઓ અઠવાડિયાના સાતમા દિવસે (આપણે જેને ‘શનિવાર’ કહીએ છીએ, તે દિવસને) વિશ્રામવાર કે સાખ્ખાથ

ગણતા હતા. યહૂદીઓમાં અઠવાડિયાના દિવસોનાં નામ નહોતાં, તેથી અઠવાડિયાનો પહેલો, કે ચોથો, છઠો કે સાતમો દિવસ એમ ગણતા; અથવા સાખ્બાથ પછીનો દિવસ (રવિવાર, અથવા અઠવાડિયાનો પહેલો દિવસ) એમ ગણતા.

સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ ઈશ્વરે છ દિવસમાં કરી, અને સાતમે દિવસે ઈશ્વરે વિરામ કર્યો (ઉત્પત્તિ ૨ : ૨-૩). એદન વાડીના સમયથી માંડીને સિનાય પર્વત પર મોશે મારફતે દશ આજાઓ આપવામાં આવી ત્યાં સુધી સાખ્બાથ વિશે કંઈ જ ઉલ્લેખ નથી. દશ આજામાંથી ચોથી આજા સાખ્બાથપાલન વિશે છે (નિર્ગ. ૧૬ : ૨૩. નહેયા ૮ : ૧૩-૧૪), અને એ નિયમશાસ્ત્રનો એક ભાગ બની ગયો (નિર્ગ. ૨૦ : ૮-૧૧). ઈશ્વરના અલાહિદા લોક તરીકે છજરાયલ અને ઈશ્વર વચ્ચેના કરારનું એ ચિહ્ન હતું (નિર્ગ. ૩૧ : ૧૩-૧૭).

સાખ્બાથવારે સંપૂર્ણ વિશ્રામ પાળવામાં આવતો. આજે પણ ચુસ્ત યહૂદીઓ ચૂલો પેટાવતા નથી, મુસાફરીએ જતા નથી. અરે, મૈં એવાયે યહૂદીઓ જોયા છે કે જેઓ વીજળીની સ્વીચ પણ પાડતા નથી. પ્રાક્તિઓને (ગાય, બળદ, ગઘેરું, ધોડો, વગેરેને) પણ પૂરો વિશ્રામ આપવામાં આવતો.

ફરોશીઓએ સાખ્બાથપાલનના ઝીણા ઝીણા અનેક નિયમો ઘડી કાઢ્યા હતા. એટલે પ્રભુ ઈસુએ સાખ્બાથ વિશે સ્પષ્ટતા કરી હતી કે, “વિશ્રામવાર માણસને અર્થ થયો, માણસ વિશ્રામવારને અર્થ નહિ. માણસનો દીકરો વિશ્રામવારનો પ્રભુ છે” (માર્ક ૨ : ૨૭, ૨૮).

અઠવાડિયાના પહેલા દિવસને એટલે રવિવારને ‘વિશ્રામવાર’ કહેવો એ ‘નિયમ’ અને ‘કૃપા’ના જ્માનાઓને ભેણસેળ કરી દેવા બરાબર છે. રવિવાર તે સાખ્બાથ નથી. એટલે ‘સાખ્બાથશાળા’ એ

ખોટો અને જૂઠો શબ્દપ્રયોગ પુરોપ અને અમેરિકામાંથી ભારતમાં અને ગુજરાતમાં પછો છે. અને 'રવિશાળા' અથવા અંગેજ્ પ્રમાણે 'સન્ડેસ્ક્રૂલ' કહેવો તે વ્યાજબી છે. ભજનસંગ્રહમાં કેટલાંક ગીતોમાં રવિવારને વિશ્રામવાર કહ્યો છે, તે બરાબર નથી.

રવિવારને નવા કરારમાં 'પ્રભુનો દિવસ' કહ્યો છે (પ્રક્રી. ૧ : ૧૦) તે બરાબર છે. કૃપાના અથવા મંડળીના આ જમાનામાં અઠવાડિયાનો એક દિવસ એટલે રવિવાર આરામ અને પ્રભુ-મહિમા માટે પ્રભુનો દિવસ છે. એ દિવસ પ્રભુની ખાસ સંગતનો (સમૂહમાં અને વ્યક્તિગત), પ્રભુ-મહિમાનો અને પ્રભુની સાક્ષીનો દિવસ છે. રવિવારને એ રીતે વાપરીએ એ ઈચ્છવાજોગ અને આશીર્વાદિત છે. આંતરરાષ્ટ્રીય કારણોસર, થોડાક મુસ્લિમ દેશો અને ઈજરાયલ દેશ સિવાય, અન્ય દેશોમાં રવિવારને શાળાઓ, કારખાનાં અને કામધંધાઓમાંથી 'ધૂટી'નો (રજાનો) દિવસ ગણવામાં આવે છે, તે સારું છે. એ દિવસે 'બંધભારણો' ધંધારોજગાર ચલાવવા તે ઈશ્વર અને માનવસમાજ સામેનો ગુનો છે. દવાખાનાં અને એવાં પરોપકારી કામકાજ, તેમ જ માનવહિતનાં કામ (જેવાં કે વીજળિક પાવરહાઉસ, રેલવે ટ્રેનો, બસ-વિમાન સેવા, હત્યાદિ) એ ચાલુ રહે એ જુદી વાત છે.

વિશ્રામવાર (સાખ્બાથ, શનિવાર) ફરીથી મહાવિપત્તિકાળમાં પાળવાનું ચાલુ થશે (માણ્થી ૨૪ : ૨૦-૨૧), અને સહખાંબી રાજ્યકાળમાં એ ચાલુ રહેશે (યશાયા ૬૬ : ૨૩).

કોઈકે કહ્યું છે કે સાતમો દિવસ (સાખ્બાથવાર એટલે શનિવાર) સૃષ્ટિનું સૃજનકાર્ય પૂર્ણ થયું તેની યાદગારી ઉજવે છે; તો અઠવાડિયાનો પહેલો દિવસ (પ્રભુવાર, રવિવાર) ઉદ્ઘારનું કાર્ય પૂર્ણ થયું તેની યાદગારી ઉજવે છે.

સાધાંગ દંડવત્તુ પ્રણામ : (દાનિયેલ ૩ : ૭).

નીચા સૂર્ય જઈ આઠેય અંગથી કરવામાં આવતા પ્રણામ.

સાણંગ = આઠ અંગ : માથું, આંખ, હાથ, છાતી, પગ, જાંધ, મન અને વાણી.

સાંસારિક માણસ : (જુઓ, “માણસ”).

સિનાય : (= ખડકની ઉભી ધાર).

હોરેબ પર્વતમાળાનું એક શિખર. છજરાયલીઓ મિસરથી નીકળ્યા પછી ત્રીજે માસે આ પહૃતના પ્રદેશમાં આવ્યા હતા. એને બાઇબલમાં ‘હોરેબ’ તરીકે પણ ઓળખાવ્યો છે (જુઓ, હોરેબ). પર્વતના ઈશાન ખૂણો બે માઈલ લાંબું અને એક માઈલ પછોળું મેદાન આવેલું છે. અહીં છજરાયલીઓએ લગભગ એક આખું વર્ષ પડાવ નાખ્યો હતો. આ પર્વત ઉપર પ્રભુએ મોશેને દર્શા આજ્ઞાઓ આપી.

સિયોન :

યરુશાલેમમાં દાવિદે યબૂસીઓ પાસેથી જીતી લીધેલા ભાગને ‘દાવિદનું શહેર’ અથવા ‘સિયોન’ કહેવામાં આવતો. (જુઓ, ‘દાવિદનું શહેર’). પાછળથી જે પર્વત ઉપર યરુશાલેમનું મંદિર બાંધવામાં આવ્યું હતું તેને ‘સિયોન પર્વત’ તરીકે ઓળખવામાં આવતો.

સીર્ટસ (ગ્રીક શબ્દ) : પ્રે. ફુ. ૨૭ : ૧૭.

ભૂમધ્ય (મેટિટરેનિયમ) સમુદ્રના કિનારાઓમાં ઘણો ઠેકાણો રેતીમાં ‘સરકતી રેતી’ આવેલી છે, એને ગ્રીકમાં ‘સીર્ટસ’ કહે છે. એવી રેતીના કિનારા પર અથડાઈ પડવામાં ભારે જોખમ હતું. ‘સરકતી રેતી’માં પ્રવેશ્યા પછી નીકળવું મુશ્કેલ બની જાય. ખાસ કરીને ઉત્તર આફિકાના કિનારા પર આવી સ્થિતિ છે. ‘ગુડ ન્યૂઝ બાઇબલ’માં આ કલમમાં આખ્યું છે : “લિબિયાના કિનારાઓથી દૂર રેતકાંઠાઓ.” લિબિયા ઉત્તર આફિકાના કિનારાનો દેશ છે.

સીવાન :

યધૂદી ધાર્મિક કેલેન્ડર પ્રમાણે ત્રીજો માસ, અને સરકારી કેલેન્ડર પ્રમાણે નવમો માસ. આ માસમાં દ્રાક્ષાવેલાની સંભાળનું કામ. શરૂઆતનાં અંજર લેવાય. આ માસની બીજીએ 'સાત સાખ્ખાથનું પર્વ' અઠવાડિયાનું પર્વ, અથવા 'પચાસી પર્વ' આવતું (લેવીય ૨૩ : ૧૫-૨૧). એ જ દિવસે મંડળી પર પવિત્ર આત્મા ઉત્તર્યો. અંગ્રેજી કેલેન્ડર પ્રમાણે પાછલો અધ્યો મે અને આગલો અધ્યો જૂન આવે.

સુન્નત :

પુરુષની જનર્નેટ્રિયની આગલી ચામડી કાપવી તે. ઈશ્વરે ઈજરાયલ સાથે જે કરાર કર્યો તેમાંની આ એક શરત હતી કે તેમના એકેએક નર બાળકની સુન્નત આઠમે દિવસે કરવાની હતી (ઉત્પત્તિ ૧૭ : ૮-૧૪). સૌ પ્રથમ અબ્રાહમને આ વિધિ ફરમાવવામાં આવ્યો હતો. માણસના આખા આયુષ્યમાં માત્ર આઠમા જ દિવસે લોહી થીજવાનો અને શરીર પરના કાપમાંથી વહેતું અટકવાનો ગુણ ટોચની કક્ષાએ હોય છે.

સુલેમાન : (જુઓ, શલોમોન).

સુવર્ણપ્રભા : (= સોનેરી પ્રભાવવાળો પ્રકાશ). અયૂબ ૩૭ : ૨૨.

સુવાર્તા :

હિન્ડી : સુસમાચાર. રો. કે. શુભસંદેશ. ગ્રીક : ઇવાન્ગોલિયોન. શરૂઆતમાં તો આ ગ્રીક શબ્દનો અર્થ 'વધામણીની વાત માટે ઇનામ યા બદલો' થતો હતો. પણ પાછળથી એમાંથી ઇનામ યા બદલાનો અર્થ જતો રહ્યો, અને એકલો 'વધામણીની વાત' એ અર્થ જ રહ્યો. આ ગ્રીક શબ્દ ઉપરથી અંગ્રેજમાં 'ઇવેન્જેલિઝમ,'

(સુવાર્તાપ્રચાર), 'ઇવેન્જેલિસ્ટ' (સુવાર્તિક), અંગ્રેજમાં સુવાર્તા માટે 'ગોસ્પેલ' છે.

આ સુવાર્તા અથવા સુસમાચારમાં બે શુભસંદેશ છે : (૧) ઈશ્વરનું રાજ્ય, અને (૨) પ્રિસ્ત દ્વારા 'તારણ' (ઉદ્ઘાર, મુક્તિ).

પ્રભુ ઈસુના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપી મૃત્યુ, દટાવું, સજ્જવન થવું અને સ્વર્ગગમન કરવું, એ ઉપર વિશ્વાસ કરવાથી આ બંને લાભ મેળવી શકાય છે. બાઇબલમાં આના અનેક સંદર્ભ આપેલા છે.

સુવાર્તાના સંબંધમાં નીચેના ગ્રીક શબ્દો વાપરવામાં આવે છે :

(૧) 'કેરુસ્સો' = સંદેશનો ઉપદેશ આપવો. માથી ૪ : ૨૩. ગલાતિ ૨ : ૨. (૨) 'લાલેઓ' = બોલવું, કહેવું. ૧ થેસ્સા ૨ : ૨. (૩) 'દિયામાર્તુરોમાઈ' = સાક્ષી બનીને સાક્ષી આપવી. પ્રે. કૃ. ૨૦ : ૨૪. (આમાં 'માર્તુરિયોન'નું મૂળ વપરાયું છે, અને બે પરથી અંગ્રેજમાં માર્ટર=શહીદ શબ્દ આવ્યો છે. ગુજરાતીમાં 'શાહેદ' = સાક્ષી, અને 'શહીદ' - રક્તસાક્ષી) છે. (૪) 'ઇવાન્જેલિઝો' = ઉપદેશ કરવો. ૧ કોરિન્થી. ૧૫ : ૨. ૨ કોરિન્થી. ૧૧ : ૭. ગલાતિ ૧ : ૧૧. (૫) 'કાતાન્ગોલો' = પ્રચાર કરવો, જાહેર કરવું. ૧ કોરિન્થી. ૮ : ૧૪. (૬) 'દુલેઓ' - = (સુવાર્તાના પ્રસારને અર્થે) સેવા કરવી. ફિલિપી ૨ : ૨૨. (૭) 'સુનાથલેઓ એન' = સુવાર્તાપ્રચારમાં મહેનત કરવી, પ્રયાસ કરવો. ફિલિપી ૪ : ૩. (૮) 'હાઈરેન્જિયો' = સેવા કરવી, સુવાર્તામાં સેવક બનવું. રોમન ૧૫ : ૧૫, ૧૬. (૯) 'પ્લેર્સ' = સંપૂર્ણ રીતે સુવાર્તા પ્રગટ કરવી. રોમન ૧૫ : ૧૮. (૧૦) 'સુન્કાકોપાથેઓ' = સુવાર્તાને લીધે દુઃખ ભોગવવું. ૨ તિમોથી ૧ : ૮. (વળી, જુઓ ૨ કોરિન્થી. ૧૧ : ૪. રોમન ૧૦ : ૧૬. ૨ થેસ્સા ૧ : ૮. માર્ક ૧ : ૧૫. ગલાતિ ૧ : ૭).

આ 'સુવાર્તા'નો લાભ સૌ કોઈ ઉઠાવી શકે છે. કારણ, એનો લાભ કૃપા દ્વારા મફત મળે છે. માત્ર વિશ્વાસ કરવાથી મળે છે. (યોહાન ૩ : ૧૬). અને એનો લાભ કેટલો મોટો! – અનંતજીવન (જુઓ, અનંતજીવન).

એમાં સુ+વાર્તા એ છે કે માનવજીત જાતે પાપની શિક્ષામાંથી અને પાપના સામાજયમાંથી બહાર નીકળી આવે તેવી કોઈ શક્યતા નહોતી, અને એને બચાવનાર કોઈ જ નહોતો. ત્યારે પ્રભુ ઈસુ દેહધારી બન્યા, માણસને બદલે કુસ પર મરી ગયા, અને તેમણે મૃત્યુમાંથી પાછા ઊઠીને સર્વ વિશ્વાસ કરનારને ન્યાયી (નિર્દોષ) ઠરાવ્યા.

સૂફ़ : (= એક જાતનું ધાસ).

(૧) લાલ સમુદ્ર (અથવા 'રાતા સમુદ્ર')ને 'સૂફ સમુદ્ર' નામ પણ આપવામાં આવ્યું છે (પુન. ૧ : ૧). અહીં આ કલમમાં 'સમુદ્ર' શબ્દ કૌંસમાં આપવામાં આવ્યો છે, એટલે એનો અર્થ એ થયો કે મૂળ લેખમાં એ શબ્દ નથી, પણ અર્થ સમજવા આ શબ્દને કૌંસમાં મૂક્યો છે. કેટલાક અભ્યાસીઓ એમ કહે છે કે 'સૂફ' તે સમુદ્ર નથી પણ ર્થથણ છે (ગણાના ૨૧ : ૧૪). બીજા કેટલાક એમ માને છે કે યહોશુઆ ૧૫ : ઉમાં જે આકાશીમ જણાવ્યું છે તેને 'એસસુફાહ' પણ કહેવામાં આવ્યું છે તે આ 'સૂફ' છે. વળી બીજા કેટલાક ૧ શમુઅલ ૮ : પમાં જણાવેલો 'સૂફ દેશ' છે તેને આ 'સૂફ' માને છે. પણ હિન્દુમાં યામ-સૂફ એટલે, 'લાલ સમુદ્ર', અને તેનું ટૂંકું રૂપ તે 'સૂફ' (=સમુદ્ર). માટે પુન. ૧ : ૧માં 'સૂફ સમુદ્ર' લખ્યું છે તે બરાબર છે. એ લાલ સમુદ્ર માટે જ વપરાયું છે. નવા કરારમાં એને 'સૂફ સમુદ્ર' કહ્યો છે. (પ્રે. ફૂ. ૭ : ૩૬).

(૨) એક કહાથી કુળનો લેવી હતો જેનું નામ સૂફ હતું. તે શમુઅલના પિતા એલ્કાનાહનો પૂર્વજ થાય (૧ શમુઅલ ૧ : ૧. ૧ કાળ. ૬ : ૩૫).

(૩) શમુઅલનું વતન રામાહ જે પ્રદેશમાં આવેલું હતું તે પ્રદેશને 'સૂફ દેશ' કહેવામાં આવતો હતો. એમના પૂર્વજ સૂફ પરથી એ 'સૂફ દેશ' નામ પડ્યું હતું.

સૂર્યપૂજા : (૨ રાજા ૨૩ : ૫, ૧૧).

દુનિયાના લગભગ બધા દેશોમાં સૂર્યપૂજા જુદે જુદે નામે અને જુદી જુદી રીતે થાય છે. ભારતમાં પણ કોઈ કોઈ ઠેકાણે સૂર્યદેવના મંદિરો છે. પાલેસ્તાઇનની આસપાસના દેશોમાં, મિસરમાં અરબસ્તાનની સૂર્યપૂજા વ્યાપક હતી. આરબો મૂર્તિ વગર સીધી પૂજા કરતા (અયુબ ૩૧ : ૨૬, ૨૭). અખાહમના આદિ પૂર્વજો મેસોપોતામિયામાં સૂર્યપૂજા અને ચંદ્રપૂજા સાથે પરિચિત હતા. ઇજરાયલીઓ મિસરની સૂર્યપૂજાના સંસર્ગમાં આવ્યા હતા. બઆલ, મોલોખ, મિલ્કોમ (આમોનીઓની પૂજા), હદાદ (સિરિયા કે અરામીઓની પૂજા) - એ બધાં સૂર્યપૂજાનાં રૂપો છે. (વેવીય ૨૬ : ૩૦. યશાયા ૧૭ : ૮. હજકી. ૮ : ૧૫, ૧૬). 'સૂર્યના રથો'ને (૨ રાજા ૨૩ : ૧૧) ઘોડા-મૂર્તિઓ (૨ રાજા ૨૩ : ૧૧) જોડવામાં આવતી.

સેલાહ :

ગીતશાસ્ત્રમાં 'સેલાહ' શબ્દ ૭૦ વખત અને હબાક્કુકના પુસ્તકમાં ત્રણ વખત વાપરવામાં આવ્યો છે. બધી જગાએ અને કોંસમાં મૂકવામાં આવ્યો છે, અને જાહેરમાં બાઇબલવાચન કરતાં એ શબ્દ વાંચવામાં આવતો નથી. એના અર્થ વિશે કોઈ ચોક્કસ ઉત્તર નથી, પણ બે મત છે : (૧) હિન્દૂ મૂળ 'સલાલ' એટલે કે 'ઉંચકવું', 'ઉંચું કરવું' પરથી આવ્યો છે. ગીત ગાતાં ગાતાં આ જગાએ અવાજ અથવા વાઞ્ચિત્રનો નાદ ઉંચો કરવાનો હોય છે (૨) બીજાઓ કહે છે કે 'સેલાહ' આવે તે સમયે સત્તાજનો પ્રાર્થના કરે એ માટે છે, અથવા કોઈ અગત્યની વાત એ સ્થળે આપેલી છે તેને ખાસ ધ્યાનમાં લેવાનું આ સૂચન છે.

સેવકો : અં. Deacons (ડીકનો). **શ્રીક :** દિયાકોનોઈસ.

આ શ્રીક શબ્દનો અર્થ થાય છે : બીજાઓની જરૂરિયાતો ધ્યાનમાં રાખીને સેવા કે ધર્મસેવા કરતો સેવક. પ્રેરિતોને લાગ્યું કે બોધ

આપવામાં અને પ્રાર્થનામાં લાગુ રહેવામાં તેઓનો મોટા ભાગનો સમય જાય છે, એટલે પવિત્ર આત્માથી ભરપૂર એવા સાત સેવકોને નીભ્યા. ગરીબ પ્રિસ્ટીઓની સેવા કરવાનું તેમને સોંઘું. તેઓ મંડળીના સેવકો (ડીકનો) ગણાયા. મંડળીનો પહેલો શહીદ સ્ટેફન એ સાતમાંનો એક હતો. એ વાત પ્રે. ફુ. ઈ : ૧-૬માં આવે છે. સેવકો (ડીકન્સ) શબ્દો માટે જુઓ, ૧ તિમોથી ઉ : ૮-૧૩. ફિલિપી ૧ : ૧.

સ્ટોર્ટક મત : (પ્રે. ફુ. ૧૭ : ૧૮).

શ્રીક ફિલસ્ફૂઝ જેનોએ (મૃત્યુ : ઈ. પૂર્વ ૨૬૫) શીખવેલી ફિલસ્ફૂઝી - સુખ અને દુઃખથી પર થઈ જવું એમાં જ સાચો આનંદ છે. તેથી સુખમાં રાચવું નહિ, અને દુઃખ તરફ ધ્યાન ધરવું નહિ. નિર્માર્થી બની રહેવું. જીવનમાં જે કંઈ આવે તે ઉદાસીન ભાવે વેઠી લેવું.

સ્યુડો-એપોકીઝા : (જુઓ, એપોકીઝા).

૯

હમાથ : (= ડિલ્લો). ગણાના ૧૩ : ૨૧. ૩૪ : ૮.

બાઇબલમાં એને ‘હમાથનું નાંકું’ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું છે. સિરિયા દેશના ઉત્તર ભાગનું એ એક મોટું શહેર હતું. તે લબાનોન પહાડના પ્રદેશમાં પાલેસ્તાઇનની ઉત્તર સરહદ પર, હેર્માન પહાડની તળોટીમાં (યહોશુઆ ૧૩ : ૫) દમસ્ક તરફ (જખાર્યા ૮ : ૨. ધિર્મયા ૪૮ : ૨૭). ઓરોન્ટીસ નદી ઉપર આવેલું હતું. આમોસ ૬ : ૨માં તેને ‘મોટું હમાથ’ અને ૨ કાળ. ૮ : ઉમાં તેને “હમાથ-સોબાહ” કહ્યું છે. યહૂદીઓ કનાનમાં આવ્યા ત્યારે તે એક અગત્યનું શહેર હતું. દાવિદ રાજાના સમયમાં તોઈ નામનો હમાથનો રાજા હતો. દાવિદ રાજા હદ્દરએઝેરનું બધું સેન્ય સંહારીને જીત મેળવીને પાછો આવ્યો ત્યારે એ સાંભળીને આ તોઈ રાજાએ દાવિદ રાજ ઉપરે, પૌત્રાના પુત્રની મારફત સોનારુપાની સોગાદ

મોકલી હતી (૨ શમુ. ૮ : ૮, ૧૦. કાળ. ૧૮ : ૮-૧૨). શલોમોને આ શહેર જતી લીધું હતું. (૨ કાળ. ૮ : ૩). શલોમોનના મૃત્યુ પછી એ પાછું સ્વતંત્ર થયું હતું. હિન્જિકિયાના સમયમાં આશ્શૂરીઓએ તેને જતી લીધું હતું (૨ રાજા ૧૭ : ૨૪. ૧૮ : ૩૪. ૧૯ : ૧૩. યશાયા ૧૦ : ૮. ૧૧ : ૧૧), અને મહાન એલેક્જાન્ડ્રના વખત સુધી તે આશ્શૂરના તાબામાં રહ્યું હતું. ગ્રીકો આ શહેરને અંત્યોખસ એપિફનિસના માન ખાતર અને એપિફનિસ કહેતા હતા. હમણાં તે 'હમાહ' તરીકે ઓળખાય છે.

'હમાથના નાકા' તરીકે એ વચનના દેશની (પાલેસ્તાઈનની) ઉત્તરની સરહદ તરીકે ગણાય છે (ગણના ૩૪ : ૮. યહો. ૧૩ : ૫. ૨ કાળ. ૭ : ૮).

હલવાન : (યોહાન ૧ : ૩૬).

ગુજરાતી ભાષામાં 'હલવાન' શબ્દ બકરીના ધાવણા બચ્ચા માટે વપરાય છે. એનો અર્થ 'કાંબળ' અથળા કોર વગરની શાલ પણ થાય છે. 'હલવાન' શબ્દ અરબી પરથી આવેલો છે. એને માટે 'અલવાન' શબ્દ પણ વપરાય છે. ઘેટાના બચ્ચા માટે ગુજરાતી ભાષામાં 'હલવાન' કે 'અલવાન' શબ્દ નથી. પણ બાઇબલમાં એ શબ્દ અગત્યનો હોઈ અંગ્રેજી 'લેમ્બ' (lamb) માટે આપણા તરજૂમામાં 'હલવાન' શબ્દ વાપર્યો છે. 'દેવનું હલવાન' એ બાઇબલનો રૂઢ્ય્યોગ બની ગયો છે.

રોમન કેથોલિક ગુજરાતી ભાષામાં એટલે જ 'હલવાન' શબ્દ ન વાપરતાં 'દેવના હલવાન' માટે તેઓએ 'ઈશ્વરનું ઘેટું' શબ્દ વાપર્યો છે.

અજ્ઞાયબ જેવું છે કે ગુજરાતી ભાષામાં લગભગ એકેએક પ્રાણીના બચ્ચા માટે ખાસ શબ્દ છે, ફક્ત ઘેટાના બચ્ચા માટે શબ્દ નથી. દાખલા જોઈએ :

મદનિયું (હાથી), બોતડું (ળાંટ), વાછરડું કે વાછડું (ગાય), પાડું (ભોસ), લવારું કે હલવાન (બકરી), કુરકુરિયું કે ભટૂરિયું (કૂતરું), મીંડદું (બિલાડી), ભૂંડદું (ભૂંડ), વછેરો/નું (ઘોડો કે ગઘેડો), ખોલદું (ગઘેડાનું), કણો (સાપ), પીલું (મરધી), વગેરે, પણ ઘેટાના બચ્ચા માટે શબ્દ નથી. ‘ગાડરું’ એ બચ્ચા માટે નહિ, પણ ‘ઘેટા’ માટે જ વપરાય છે.

હવા (=‘સજીવ’). ઉત્પત્તિ ત : ૨૦.

ગુજરાતી શબ્દ ‘હોવું’, હયાતી, અને હિંદી ‘હુઅા’ને મળતો એ શબ્દ છે.

હાડેસ :

મરી ગયેલાંના આત્માઓનૂં પુનરુત્થાન સુધીનું રહેઠાણા, ગ્રીકમાં અને નવા કરારમાં ‘હાડેસ’ કહ્યું છે, અને જૂના કરારમાં હિબ્રૂમાં ‘શોઓલ’ કહ્યું છે. (‘હાડેસ’નો અર્થ ‘નક્ક’ થતો નથી.).

હાથ :

હાથ સંબંધીના બાઇબલમાં આપેલા જુદા જુદા રૂઢિપ્રયોગો) :

(૧) હિંબું : યાદ એટલે કે ઉધાડી હથેલી હિંબું : ‘કાફ’ પોશ (એક હાથનો ખોબો). ગ્રીક : યેર.

(૨) શરીરનો અવયવ.

(૩) એક હાથ (લંબાઈના માપ તરીકે) એટલે આશરે દોઢ ફૂટ અથવા ૧૮ ઇંચ. કોઈ કોઈ લખત એક-દોડ ઇંચનો એમાં વધારો પણ થતો.

(૪) હાથ એ માણસનાં કાર્યોની નેતિકતા કે અન્યાયીપણું દર્શાવવા માટે યોગ્ય વિશેષજ્ઞ સાથે વપરાય છે. જેમ કે ‘શુદ્ધ હાથો,’ ‘ચોખા હાથ,’ ‘અન્યાયી હાથ,’ ‘ખૂની હાથ,’ ‘લોહીથી

ભરેલા હાથ'— એ ખૂની માણસ વિશેનો ઉલ્લેખ કરે છે (અયુબ
૮ : ૩૦. ગી. શા. ૬૦ : ૧૭, ૧ તિમોથી ૨ : ૮. યશાયા ૧ : ૧૫).

(૫) હાથ ધોઈ નાખવા તે નિર્દોષતાની નિશાની છે. (પુન.
૨૧ : ૬, ૭. ગી. શા. ૨૬ : ૬. માથી ૨૭ : ૨૪).

(૬) સામાન્ય રીતે હાથ શબ્દ અધિકાર અને બળના ચિહ્ન તરીકે
વપરાય છે. અને ખાસ કરીને 'જમણો હાથ'. (નિગ. ૧૫ : ૬.
ગી. શા. ૧૭ : ૭). "યહોવા, તારો જમણો હાથ પરાકમે મહિમાવાન
છે.... તારો જમણો હાથ શત્રુઓને અફાળીને તેમના ચૂરા કરે છે."

(૭) જમણા હાથે પકડી/ઝાલી રાખવું તે રક્ષણ અને ટેકો દર્શાવે
છે. "તો મારો જમણા હાથ ઝાલી રાખ્યો છે" (ગી. શા. ૭૩ : ૨૩).
"અને તારા હાથે મને ઝાલી રાખ્યો છે" (ગી. શા. ૧૩૮ : ૫).
"તારો જમણો હાથ મને ઝાલી રાખશો." (ગી. શા. ૧૩૮ ; ૧૦).
યશાયા ૪૧ : ૧૩.

(૮) જમણા હાથે ઊભા રહેવું કે બેસવું : એ મહત્ત્વાને
શ્રેષ્ઠતા દર્શાવે છે. વળી, તે મોટામાં મોટું માન દર્શાવે છે. વળી,
એમાં રક્ષણ અને આશ્રય પણ સૂચવે છે. (ગી. શા. ૧૬ : ૮.
૧૦૮ : ૩૧. ૧૧૦ : ૫. પ્રે. ફુ. ૭ : ૫૬) "ઈશ્વરને જમણો હાથે
માણસના દીકરાને ઊભેલો હું જોઉં છું" આપણા વિશ્વાસનામાંા
પણ એ શબ્દો છે : "અને સર્વસમર્થ ઈશ્વરપિતાને જમણો હાથે
બિરાજમાન છે."

(૯) બીજાના હાથે અઢેલવું : એમાં પરિચય તથા ઘરોબો સૂચવાય
છે. અને કોઈ વખત સરસાઈ કે ઉપરીપણું પણ સૂચવાય છે. (૧ રાજા
૫ : ૧૮. ૭ : ૧૭).

(૧૦) હાથને ચુંબન કરવું તે વફાદારીનો જાહેર એકરાર, કે
સત્કાર કે સન્માન સૂચવે છે. — જેવો પ્રસંગ. (૧ રાજા. ૧૯ : ૧૮.
અયુબ ૩૧ : ૨૭. ગી. શા. ૨ : ૧૨).

(૧૧) બીજાના હાથ પર પાણી રેડવું, એનો અર્થ એની સેવા કરનાર તરીકે થાય છે. (૨ રાજા. ૩ : ૧૧).

(૧૨) હાથ પાછો ખેંચી લેવો, એટલે ટેકો કે આધાર પાછો ખેંચી લેવો... (ગી. શા. ૭૪ : ૧૧).

(૧૩) હાથ કાપી નાખવો (કે આંખ કાઢી નાખવી), એટલે આખરી હદ સુધીનો સ્વનકાર અને સ્વદમન. (માથી ૫ : ૩૦).

(૧૪) હાથ ખુલ્લો રાખવો, એ ઉદારતાનું ચિહ્ન છે. (પુન. ૧૫ : ૮. ગી. શા. ૧૦૪ : ૨૮). એ પ્રમાણે 'બંધ હાથ' એટલે બિનઉદારનીતિ. (પુન. ૧૫ : ૭).

(૧૫) (દિશાસૂચક) : જમણો હાથ 'દક્ષિણ' સૂચવે છે, અને ડાબો હાથ ઉત્તર સૂચવે છે. (અયબૂ ૨૩ : ૮. ૧ શમુ. ૨૩ : ૧૮. ૨ શુમ. ૨૪ : ૫).

(૧૬) જમણો હાથ માનનું સ્થાન ધરાવે છે. (૧ રાજા. ૨ : ૧૮), અને અધિકાર કે સત્તાનું સ્થાન સૂચવે છે. (માર્ક ૧૪ : ૬૨).

(૧૭) હાથ ઉગામવો : (યશાયા ૧ : ૨૫. "તારા પર હું મારો હાથ ઉગામીશ." અત્યાર સુધી શાંત રહેલો હાથ નામ દર્શાવાયેલી વ્યક્તિને શિક્ષા કરવાના હેતુથી ઊંચો કરાશે. (આમોસ ૧ : ૮. યિર્મેયા ૬ : ૮. હજકી ૩૮ : ૧૨. ગી. શા. ૮૧ : ૧૪). હેત દર્શાવવા, રક્ષણ કરવા કે બચાવવા હાથ લંબાવશે એવો પ્રયોગ કવચિત જોવા મળે છે, જેમ કે "હું મારો હાથ નાનાંઓ ઉપર ફેરવીશ" (ઝખાર્યા ૧૩ : ૭).

હાર-માગેદોન :

હાર-માગેદોનનું યુદ્ધ : મંડળી ગગનમાં ઊંચકાઈ ગયા પછી, પૃથ્વી ઉપર આકૃતરૂપી સાત વર્ષનો ગાળો થશે. એ સાત વર્ષને અંતે આ હાર-માગેદોનનું યુદ્ધ થશે. સાત વર્ષની અધવચયમાં એટલે કે પહેલાં સાડાત્રણ વર્ષ વીતશે એટલે પ્રિસ્ટવિરોધી યહૂદીઓ સાથેનો

કરાર તોડશે (“અને એ અહવાદિયાની અધવચયમાં તે બલિદાન તથા અર્પણ બંધ કરાવશે.”) (દાનિયેલ ૮ : ૨૭).

એ પદ્ધીનાં બાકી રહેલાં સાડાત્રણ વર્ષમાં આખી દુનિયા ઉપર મહાવિપત્તિ ઉત્તરશે. પ્રભુ ઈસુએ એ મહાવિપત્તિ વિષે આવું કહ્યું છે : “તે વેળા એવી મોટી વિપત્તિ આવી પડશે કે તેના જેવી જગતના આરંભથી તે હમજુંાં સુધી થઈ નથી, ને કદી થશે પણ નહિ” (માથી ૨૪ : ૨૧). પ્રિસ્તવિરોધી અને બીજી પ્રજાઓ મળીને, આ સાડાત્રણ વર્ષમાં યહૃદીઓ ઉપર ભયંકર જુલમ ગુજરાશે. મહાવિપત્તિ આખી દુનિયા પર આવી હશે, ખાસ કરીને યહૃદીઓને આ સમયે ભયંકર યાતનાઓ આવશે. એટલે આ સાડાત્રણ વર્ષના ગાળાને “યાકોબના સંકટનો સમય” કહ્યો છે (ધિર્મયા ૩૦ : ૭). આ સાડાત્રણ વર્ષના ગાળાને બાઇબલમાં જુદી જુદી રીતે ઓળખાવ્યો છે. “બારસો સાઠ દિવસ” (પ્રક્રિકરણ ૧૨ : ૬. યહૃદી મહિનાના ૩૦ દિવસની ગણતરી પ્રમાણો), “સમય સમયો તથા અર્ધો સમય” (એક વર્ષ, બે વર્ષ અને અર્ધું વર્ષ. પ્રક્રિકરણ ૧૨ : ૧૪), “બેતાળીસ મહિના” (પ્રક્રિકરણ ૧૩ : ૫), “કાળ, કાળો, તથા અર્ધો કાળ” (એક વર્ષ, બે વર્ષ, અને અર્ધું વર્ષ, દાનિયેલ ૭ : ૨૫).

એ પાછલાં સાડાત્રણ વર્ષને અંતે પ્રિસ્તવિરોધી આખી પૃથ્વીની પ્રજાઓનાં લશકરોને યરુશાલેમ તથા યહૃદી પ્રજાની સામે ચઢાવી લાવશે, પૂર્વના દેશોના રાજાઓ પણ આ યુદ્ધમાં લડવા જશે. (પ્રક્રિકરણ ૧૬ ; ૧૨-૧૬). યહૃદીઓ તો માંડ એક કરોડ કરતાંથે ઓછા હશે તેઓ વીસ કરોડ (પ્રક્રિકરણ ૮ : ૧૬). કરતાંથે મોટી સંઘ્યાના લશકરની સામે ક્યાંથી લડી શકે? પણ પ્રભુ ઈસુ પોતે પોતાના સંતો-સેવકોની સાથે યરુશાલેમ સામેના જૈતૂન પહાડ ઉપર ઉત્તરશે (જખાર્યા ૧૪ : ૪). અને પોતાની “માત્ર ઝુંકથી તેનો (પ્રિસ્તવિરોધીનો) સંહાર કરશે, તથા પોતાના આગમનના પ્રભાવથી તેનો નાશ કરશે” (૨ થેસ્સાલોનિકા ૨ : ૮). યહૃદીઓનો અદ્ભુત બચાવ થશે, અને

બધા યહુદીઓ, હા એકએક જગા, એકસામટા પ્રભુ ઈસુનો કાયમ માટે પશ્ચાત્તાપ સહિત સ્વીકાર કરશે. એ પછી પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્ત યરુશાલેમ રહીને આખી પૃથ્વી ઉપર એક હજાર વર્ષ સુધી (સહસ્રાબ્દી) રાજ કરશે.

યરુશાલેમથી છેક ઉત્તરે મણિદોનું મેદાન આવેલું છે, ત્યાં આ બધાં લશકરો એકઠાં થશે, એ ઉપરથી એને હાર-માગેદોનનું યુદ્ધ કહેવામાં આવ્યું છે. હિન્દુ ભાષામાં હાર એટલે 'ઢગલો' અને 'મગદોન' એટલે 'સંહાર', એટલે આખા નામનો અર્થ 'સંહારનો ઢગલો' થાય. એ આખ્યું નામ બાઇબલમાં આ પ્રમાણો આવ્યું છે : "હિન્દુ ભાષામાં જેને હાર-માગેદોન કહે છે કે તે ઠેકાણો તેઓએ તેઓને (લશકરોને) એકઠાં કર્યા" (પ્રક્રિયા ૧૬ : ૧૬). આ મેદાન નાઝારેથી દરે માઈલ દક્ષિણો, અને કાર્મેલથી ઉત્તાર-પૂર્વ આવેલું છે. એને 'અસ્ત્રાએલોનના મેદાન' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ઘડા માઈલોના વિસ્તારમાં આ મેદાન પથરાયેલું છે. છેક ઈ. પૂર્વ ૧૫૦૦ થી માંડીને આજ સુધી અનેક યુદ્ધો અહીં લડાયાં છે. નેપોલિયને તો એને દુનિયાનું સૌથી મહાન યુદ્ધમેદાન કહ્યું છે.

આ યુદ્ધની આગેવાની પ્રિસ્તવિરોધી લેશે. પૃથ્વી પરનું એ સૌથી મહાન યુદ્ધ થશે. ઉત્તરે છેક નાઝારેથી માંડીને યરુશાલેમ નજીદીક આવેલી 'યહોશાફાટની ખીજા' સુધી આ યુદ્ધ પ્રસરશે. (યોઅલ ૩ : ૨). આ યુદ્ધનું વર્ણન બાઇબલમાં અનેક જગાએ આપવામાં આવ્યું છે. (દાખલા તરીકે યશાયા ૬૩. જાખાર્યા ૧૨ : ૨-૧૧. ૧૪ : ૨-૫, ૧૨. અને ખાસ કરીને પ્રક્રિયા ૧૮ : ૧૭-૨૧).

આ યુદ્ધમાં, ઉપર જોયું તેમ, પ્રભુ ઈસુ પૃથ્વી ઉપર ઉત્તરીને જગતનાં રાજ્યોના આગેવાન 'પ્રિસ્તવિરોધી'નો નાશ કરશે, યહુદીઓનો અજાયબ બચાવ કરશે, અને એ પછી એક હજાર વર્ષ માટે પૃથ્વી ઉપર રાજ કરશે.

દાનિયેલ ૨ : ઉપની વગર હાથોએ કોતરી કઢાયેલી શિલા નબુખાદનેસ્સારના સ્વભની મૂર્તિનો નાશ કરે છે, એ ભવિષ્યકથન આ હાર-માગેદોનના યુદ્ધ-વિજયમાં પૂર્ણ થશે. પ્રભુ ઈસુ દુનિયાનાં તમામ રાજ્યોનો નાશ કરશે, અને તે પોતે યરુશાલેમથી આખી પૃથ્વી પર રાજ્ય કરશે.

હારુન :

મોશેનો મોટો ભાઈ, લેવી કુળનો. ઈશ્વરના ઠરાવ્યા પ્રમાણે તે પ્રથમ પ્રમુખ યાજક બનાવાયો. મૂસાની સાથે જઈને ફારુન રાજની આગળ તેણે બોલવાનું હતું. મોશેનો મદદનીશ. બાપ આમ્રામ, માઃ યોખેબેદ.

હાલેલૂયા : (=યાહની સ્તુતિ કરો. યાહ = યહોવા).

યહૂદી ભક્તિમાં આરાધના અને આભારસ્તુતિ માટેનો શબ્દ. (ગી. શા. ૧૦૪ : ૩૫. ૧૦૫ : ૪૫. ૧૦૬ : ૧, ૪૮. ૧૧૧ : ૧. ૧૧૨ : ૧. ૧૧૩ : ૧, ૮. ૧૧૪ : ૧૮. ૧૧૬ : ૧૮. ૧૧૭ : ૧, ૨. ૧૩૫ : ૧, ૩, ૨૧. ૧૪૬ : ૧, ૧૦, ૧૪૭ : ૧, ૨૦. ૧૪૮ : ૧, ૧૪. ૧૪૯ : ૧, ૮. ૧૫૦ : ૧, ૬). આ શબ્દ આખા નવા કરારમાં ફક્ત ચાર જ વખત આવે છે. અને તે પ્રકટીકરણ ૧૮ : ૧, ૩, ૪, ૬માં ફક્ત. ગીતશાસ્ત્રના ઉપરના જણાવેલા અધ્યાયોમાં એ શબ્દ (હાલેલૂયા) હિંદ્રૂ ભાષામાં આવે છે. એ ગીતો સ્તુતિનાં ગીતો છે. “હાલેલ” એટલે સ્તુતિ. મૂળ હિંદ્રૂ બાઇબલમાં ઉપર જણાવેલાં ઘણાં ગીતોની શરૂઆતે અને કેટલાંકમાં અંતમાં પડા. હાલેલૂયા શબ્દ આવે છે. ગુજરાતી બાઇબલમાં એ અધ્યાયોમાં “યહોવાની સ્તુતિ કરો” એમ આખ્યું છે, એટલે કે ‘હાલેલૂયા’નો અર્થ આખ્યો છે.

હિતીઓ : (=હેઠના વંશજ).

(જુઓ, ઉત્પત્તિ ૨૩ : ૩, ૫, ૭, ૧૦, ૧૬, ૧૮, ૨૦. ૨૫ : ૧૦.

૪૯ : તર. એ બધી કલમો હેથનાં સંતાનો અને વંશજો વિશે જણાવે છે. હેથની દીકરીઓ વિશે પણ ઉત્પત્તિ ૨૭ : ૪૬માં આપ્યું છે. એસાવ તેમની સાથે પરણ્યો હતો). ઉત્પત્તિ ૧૦ અને ૧ કાળવૃત્તાંત ૧માં વંશાવળીના જે કોઠા આપવામાં આવ્યા છે તેમાં હેથને કનાનના દીકરા તરીકે રજૂ કર્યા છે. કનાનનો મોટો દીકરો સિદ્ધોન, અને બીજા નંબરનો દીકરો તે હેથ. એ પછી કનાનના બીજા વંશજોનાં નામ આપ્યાં છે : અબૂસી, અમોરી, તથા જિર્ગાશી વગેરે. આમ હિતીઓ હામવંશીઓ કહેવાય. કારણ, કનાન પોતે હામનો દીકરો હતો.

પાલેસ્તાઈન અને સિરિયામાં અસલ ત્રણ કોમ વસતી હતી : (૧) સેમિટી, તેઓ સૂઅેજની સંયોગીભૂમિની પૂર્વના પ્રદેશમાં વસતા હતા, અને પોતાનાં ઢોરઢાંકને લઈને ચારાને માટે આમતેમ ભટકનાર પ્રજા હતી. (૨) ફેનિકી, તેઓ વેપારી હતા, અને ધંધો રોજગાર કરનારા હતા. (૩) હિતી, તેઓ સંપીલી અને શત્રુઓ સામે લડી લેનારી પ્રજા હતી. તેઓ દમસ્ક અને ફાત નદીના આખા પ્રદેશમાં જઈને વસ્યા હતા. તેઓનાં મુખ્ય શહેરોમાં ફાત નદી ઉપર આવેલું કાર્કિભિસ તથા કાદેશ હતા. હિતીઓ ખૂબ બહાદુર અને બળવાન હતા. ઘણા લાંબા સમય સુધી તેઓ મિસરના તથા આશ્થૂરના રાજ્ય સાથે હરીફાઈ કરનારા હતા.

યહોશુઆના પુસ્તકમાં આ પ્રજાને વારંવાર ઉત્તર ગાલીલમાં સત્તાસ્થાને જોઈએ છીએ. ઈ. પૂર્વ ૨ તમા સેકામાં આ પ્રજાએ સિરિયાના લોકો સાથે સંપ કરીને દક્ષિણ મિસર પર ચંદ્ર કરી, અને તેઓની રાજ્યધાની જોઆન શહેરને જીતી લીધું. તેઓના સરદારો કે અધિકારીઓને 'હિક્સોસ' (ભરવાડ વંશના રાજ્ય) કહેવામાં આવતા હતા, પણ તેઓને આખરે મિસરમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યા. મિસરના રાજા રામસેસ બીજાએ અન્નાંભની પછી ચારસો વર્ષ બાદ કાદેશની લડાઈમાં તેમને હરાવ્યા હતા, અને તે વખતે તેણે આ

પ્રજાને 'અધમ ખેતા' નામ આપ્યું હતું. કેટલાકનું એવું માનવું છે કે 'ખેતા' પરથી 'ખાતી' અને તે પરથી કાઠી નામ ઉત્તરી આવ્યું છે. એમ એ પ્રજાના લોક તે હાલમાં સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા 'કાઠી' લોક હશે.

અશ્રાહમે એફોન હિતી પાસેથી માઘ્યેલાહની ગુફા અને ખેતર કષ્ટસ્તાન માટે વેચાતું લીધું હતું. (ઉત્પત્તિ ૨૭ : ૧-૨૦). એસાવે પોતાની બે પત્નીઓ હિતીઓમાંથી લીધી (ઉત્પત્તિ ૨૬ : ૩૪. ૩૬ : ૨-૩). એ પછી બાઇબલમાં તેઓનું નામ કનાનના વતનીઓ તરીકે આવે છે (નિર્ગમન ૨૭ : ૨૮). તે અમોરીઓ સાથે સંબંધ ધરાવતી અને પર્વતોમાં વસનાર પ્રજા તરીકે જોવા મળે છે. ઇજરાયલના બાર જાસૂસો જાસૂસી માટે આવ્યા ત્યારે તેઓ અમોરીઓની સાથે યદ્દૂદિયાના પર્વતોમાં રહેતા હતા (ગણના ૧૩ : ૨૮). ઇજરાયલીઓનો સામનો કરવામાં તેમણે પણ અન્ય પ્રજાઓ સાથે ભાગ લીધો હતો (યહોશુઆ ૮ : ૧. ૧૧ : ૩). એ પથછી એ પ્રજા વિશે બાઇબલમાં નહિ જેવી વાત આવે છે. અહીમેલેખ (૧ શમુઅલ ૨૬ : ૬), ઉરિયાહ (૨ શમુઅલ ૨૭ : ૩૮. ૧ કાળ. ૧૧ : ૪૧). હિતી હતા.

બંદિપ્રવાસ પછી આ પ્રજા બીજી પ્રજાઓની સાથે યદ્દૂદીઓથી અલગ દેખાય છે (એજરા ૮ : ૧. નહેખ્યા ૧૩ : ૨૭-૨૮). મિસરનાં લખાણો ઉપરથી એમ દેખાય છે કે અમોરીઓ દેખાવમાં ઊંચા મજબૂત અને દેખાવે સુંદર હતા. અને હિતીઓ રંગે પીળા, મુખે વદનના દેખાવે મોગલોને મળતા આવતા હતા. તેમનું કપાળ અંદર ગયેલું, અને લાંબી આંખોવાળા તેઓ હતા. હિતીઓનું મૂળ વતન એશિયા માઇનરના તૌરસ પહાડનો પ્રદેશ હતો. એ પછી તેઓ દક્ષિણ તરફ ગયા. એ પ્રમાણે સિરિયા અને પાલેસ્તાઇનમાં પાછળ તેઓ આવ્યા. હિન્નોમપુત્રોની ખીણ :

હિન્નોમ કોણ હતો કે એના પુત્રો કોણ હતા, તે વિશે કોઈ

માહિતી મળતી નથી. પણ આ ભીણનો ઉલ્લેખ બાઇબલમાં કેટલેક કે કાણો કરવામાં આવ્યો છે (યહોશુઆ ૧૫ : ૧૮. ૧૮ : ૧૬. નહેયા ૧૧ : ૩૦. ૨ રાજા. ૨૩ : ૧૦. ૨ કાળ. ૩૩ : ૬ ઇત્યાદિ). યરુશાલેમની પશ્ચિમે અને દક્ષિણો આ ભીણ આવેલી છે. સાંકડી નદી જેવી, ખડકાળ, અને પૂર્વ સીધાં ચઢાશવાળી છે. આજે કિદ્રોન નાણા તરીકે ઓળખાય છે. એની દક્ષિણો માલેખ રાજાએ શલોમોન દેવનાં ઉચ્ચસ્થાનો બાંધાં હતાં (૧ રાજા ૧૧ : ૭). એ પાછળથી પ્રજા માટે સેકાં સુધી મૂર્તિપૂજાનું ધામ બન્યું હતું. (આહાર અને મનાશશાના વખતમાં. ૨ રાજા ૧૬ : ૩. ૨ કાળ. ૨૮ : ૩. ૩૩ : ૬). ત્યાં બાળકોને અભિનમાં હોમવામાં આવતાં (જુઓ, ગેહેના). (યિર્મયા ૭ : ૩૧. ૨ રાજા. ૨૩ : ૧૦) યોશિયા રાજાએ આ બધાં કેવી રીતે દુર કર્યા એ માટે જુઓ, ૨ રાજા ૨૭મો અધ્યાય.

હિષ્ઠૂ કે હિષ્ઠૂઓ કે હિબરી : (= પેલી તરફથી આવનાર).

બાઇબલમાં યદ્દૂદીઓને (એટલે કે ઇજરાયલીઓને) આ નામ આપવામાં આવ્યું છે. અખ્રાહમને પણ આ નામથી ઓળખાયા છે. (ઉત્પત્તિ ૧૪ : ૧૩). મિસરીઓ અને બીજા કેટલાક લોકો ઇજરાયલીઓને પરદેશી ગણીને આ નામ (હિષ્ઠૂઓ) આપતા હતા. (ઉત્પત્તિ ૩૮ : ૧૪, ૧૭. ૪૧ : ૧૨. વળી, જુઓ ૪૦ : ૧૫. નિર્ગ. ૧ : ૧૮. ઉત્પત્તિ ૪૩ : ૩૨. નિર્ગ. ૧ : ૩, ૭, ૧૫. પુન. ૧૫ : ૧૨. (નવા કરારમાં પણ જુઓ, પ્રે. ફુ. ૬ : ૧. ફિલિપી ૩ : ૫.

આ 'હિષ્ઠૂ' નામ કેવી રીતે પડ્યું એ વિશે ત્રણ માન્યતાઓ ચાલે છે : (૧) અખ્રાહમનો પૂર્વજ શેમવંશનો હેઠેર હતો (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૨૪), એટલે કદાચ એના નામ પરથી આ પ્રજાનું નામ 'હિષ્ઠૂ' પડ્યું હોય (ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૨૧). (૨) આ 'હિષ્ઠૂ' શબ્દના મૂળ ધાતુ (root) પરથી એવો અર્થ નીકળે છે કે, 'ઉતરીને આવવું' અખ્રાહમ ફાત અથવા યુઝેતિસ નદી ઉતરીને ખાલદી દેશના ઉપર શહેરથી

આવ્યો હતો, એટલે તેના વંશજોને આ નામ આપવમાં આવ્યું. (૩) 'આખાર' = પેલી તરફથી આવવું, અને 'અખાર' = પરદેશી કે મુસાફર. એ અર્થમાં એ બે શબ્દો પરથી અભ્રાહમને 'હિંબુ' કહેવામાં આવ્યો હોય, કેમ કે અભ્રાહમ ફીત નદી પારથી આવ્યો હતો, અને કનાનમાં તેમ જ મિસરમાં તે પરદેશી અન મુસાફર હતો (હિંબુ ૧૧ : ૧૩). અને આત્મિક અર્થમાં પણ એ એટલું જ સાચું હતું કે અભ્રાહમ અને અન્ય સર્વ 'વિશ્વાસ કરનારાંઓ' આ પૃથ્વી પર 'પરદેશી અને મુસાફર' હતાં.

હુસ્સાબ : (નાહૂમ ૨ : ૭).

જી. એન. બી., અને બીજી કેટલીક અંગ્રેજી આવૃત્તિઓમાં 'હુસ્સાબ' શબ્દની જગાએ 'રાણી' શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. રોમન કેથોલિક 'સંપૂર્ણ બાઇબલ'માં પણ 'રાણી' શબ્દ વાપર્યા છે.

'હેત' અને 'પ્રેમ' :

યોહાન ૨૧ : ૧૫-૧૭માં પાંચ વખત 'હેત' શબ્દ વપરાયો છે, અને બે વખત 'પ્રેમ' શબ્દ વપરાયો છે. પ્રભુ ઈસુ બે વખત પિતરને પૂછે છે કે "શું તું મારા પર પ્રેમ રાખે છે," અને પિતર હકારમાં 'હેત' શબ્દ વાપરે છે કે "હા, પ્રભુ, હું તારા પર હેત રાખું છું." એટલે ત્રીજી વખત પ્રભુ ઈસુ પિતરને પ્રશ્ન કરે છે. તેમાં 'હેત' શબ્દ વાપરે છે, અને પિતર જવાબમાં પણ હેત શબ્દ વાપરે છે. તો આ બે શબ્દમાં કંઈ ફેર છે?

'હેત' શબ્દ સંસ્કૃતમાં 'હૃદય' શબ્દ પરથી બનેલો છે. અને 'પ્રેમ' શબ્દ પણ સંસ્કૃતમાંથી આવેલો છે. એ બંને શબ્દો વચ્ચે મૂળ કોઈ ફરક નથી. હેત શબ્દ અત્યારે ગુજરાતીમાં 'પ્રેમ' કરતાં ઓછો વપરાશમાં છે, એટલે એવો કંઈક ભાસ ઊભો થાય છે કે 'હેત' એ 'પ્રેમ' કરતાં ઊતરતી કક્ષાનો છે બાકી મૂળમાં કોઈ ફરક નથી. ગ્રીકમાં બે જુદા જુદા શબ્દો વાપર્યા છે. એ બેદ સાચવવા ગુજરાતીમાં બે જુદા

જુદા શબ્દો વાપર્યા છે. બાકી “મા” પોતાના બાળક પર હેત રાખે છે, કે પ્રેમ રાખે છે” તેમાં કંઈ ફરક નથી. એવું જ ‘પ્રીતિ’ શબ્દ વિશે પણ છે. બાઇબલમાં પ્રીતિ શબ્દ અગાઉ બહુ વપરાયો છે, એટલે બાઇબલમાં પણ એ શબ્દ ઓછો વપરાય છે. પ્રીતિ શબ્દ પણ સંસ્કૃત પરથી જ આવેલો છે, અને તેનો અર્થ પણ પ્રેમ છે.

અંગ્રેજી બાઇબલોમાં બધી જ જગાએ ‘લવ’ (love) શબ્દ જ વાપર્યા છે, અને કોઈ તફાવત બતાવ્યો નથી.

ગીક ભાષામાં નવા કરારમાં બે જગાએ ‘આગાપાઓ’ અને ચાર જગાએ ‘ફીલેઓ’ શબ્દ વાપર્યા છે. કેટલાક અભ્યાસકો તફાવત બતાવે છે કે ‘ફીલેઓ’એ કુદરતી સ્નેહ દર્શાવે છે, જ્યારે ‘આગાપાઓ’ ઉચ્ચ કક્ષાનો પ્રેમ દર્શાવે છે. ટ્રેન્ચ જેવા કેટલાક અભ્યાસકો સેમ કહે છે કે ‘ફીલેઓ’ એટલે અંગત અને બુદ્ધિરહિતનો પ્રેમ છે, જ્યારે ‘આગાપાઓ’ તે વધુ બુદ્ધિશાળી પ્રેમ છે.

પણ ખરું જોતાં એવો કોઈ તફાવત બાઇબલમાં જણાતો નથી. યોહાન ૩ : ઉપમાં છે “બાપ દીકરા પર પ્રીતિ કરે છે.” (અહીં ‘આગાપાઓ’ કિયાપદ વાપર્યું છે), અને યોહાન ૫ : ૨૦માં લઘ્યું છે કે “કેમ કે બાપ દીકરા પર પ્રેમ કરે છે.” (અહીં ‘ફીલેઓ’ કિયાપદ વાપર્યું છે). શું અહીં એક જગાએ પરમેશ્વર પિતાનો પુત્ર પ્રત્યેનો પ્રેમ અંગત અને કુદરતી પ્રેમ છે, અને બીજી જગાએ ઉચ્ચ કક્ષાનો પ્રેમ છે? અથવા શું એક જગાએ બુદ્ધિરહિત પ્રેમ છે, અને બીજી જગાએ વધુ બુદ્ધિશાળી પ્રેમ છે? ના, કોઈ જાતનો તફાવત નથી.

વળી, પેલો શિષ્ય જેના પર ઈસ્ટુ પ્રેમ રાખતા હતા એ સંબંધ દર્શાવતાં યોહાન ૧૩ : ૨૩. ૧૯ : ૨૬ અને ૨૧ : ૭, ૨૦માં ‘આગાપાઓ’ શબ્દ વાપર્યા છે. જ્યારે યોહાન ૨૦ : ૨માં એ જ વાત કરતા ‘ફીલેઓ’ શબ્દ વાપર્યા છે. આમ અહીં પણ આ બે શબ્દો (આગાપાઓ અને ફીલેઓ) વચ્ચે કોઈ જ તફાવત નથી.

વળી, નવા કરારના ગ્રીક કરતાં હેલેની ગ્રીક જુદા પ્રકારનું હતું. પણ હેલેની ગ્રીકમાં પણ આ બે કિયાપદો વચ્ચે કોઈ તફાવત દર્શાવ્યો નથી.

જૂના કરારનો હિંબુમાં ગ્રીક તરજુમો થયો તેને સપ્તતિ તરજુમો કહે છે. પ્રભુ ઈસુના આવ્યા પૂર્વ વગભગ અઢીસો વર્ષ પર એ સપ્તતિ તરજુમો થયો હતો. આ સપ્તતિ તરજુમામાં ઉત્પત્તિ ૩૭ : ઉમાં 'આગાપાઓ' શબ્દ વાપર્યો છે, "હવે છારાયલ (યાકોબ) તેના સર્વ દીકરાઓ કરતાં યોસેફ પર વિશેષ પ્રીતિ કરતો હતો (આગાપાઓ)." પણ એ પછીની કલમમાં (૩૭ : ૪માં 'ઝીલેઓ' કિયાપદ વાપર્યું છે, અને ગુજરાતીમાં ત્યાં પણ 'પ્રીતિ' શબ્દ વાપર્યો છે : "અને તેના ભાઈઓએ જોયું કે તેઓનો બાપ તેના સર્વ ભાઈઓ કરતાં તેના પર વિશેષ પ્રીતિ કરે છે." ઉપર કહ્યું તેમ અહીં 'ઝીલેઓ' કિયાપદ વાપર્યું છે, જ્યારે મૂળ હિંબુ ભાષાના બાઇબલમાં આ બંને જગાએ (ઉત્પત્તિ ૩૭ : ૩ અને ૪માં) એક જ પ્રકારનું કિયાપદ વાપર્યું છે. એટલે એ સમજવું વાજબી છે કે યોધાન ૨૧ : ૧૫-૧૭માં ગ્રીકમાં 'આગાપાઓ' અને 'ઝીલેઓ' વાપર્યો છે, અને ગુજરાતીમાં 'પ્રેમ' અને 'હેત' કિયાપદો ભવે વાપર્યો હોય. પણ વાસ્તવમાં બંને કિયાપદો વચ્ચે કોઈ તફાવત નથી.

હેઠળોન : (= સમાજ, કોમ, મંડળ).

યહૂદીયાના પર્વતો મધ્યે આવેલું નગર. ભૂમધ્ય (મેડિટરેનિયન) સમુદ્રની સપાટીથી ૨,૮૦૦ ફૂટ ઊંચે આવેલું હતું. યરુશાલેમ અને બેરશોબાની વચ્ચે એટલે કે એ બંને શહેરથી વીસ વીસ માઇલ (૩૨.૨ કિ.મી.) દૂર આવેલું હતું. એશ્કોલની દક્ષિણો હતું. ઇજિપ્ત દેશના સોઓનથી સાત વર્ષ પહેલાં તે બંધાયું હતું. (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૮. ગણાના ૧૩ : ૨૨). દુનિયાનાં સૌથી પુરાતન શહેરોમાંનું આ એક છે, અને એ જ નામથી હંમેશાં જાડીતું છે. અખ્રાહમ અહીં આવીને રહ્યો ત્યાં સુધી તે હેઠળોન તરીકે જ ઓળખાતું હતું. પણ આર્બાએ

અનાકીઓ પાસેથી આ શહેર જીતી લીધું એ પછી થોડા સમય માટે એ કિર્યાથ-આર્વા તરીકે ઓળખાયું (ઉત્પત્તિ ૨૩ : ૨. યહોશુઆ ૧૪ : ૧૫. ૧૫ : ૧૩). એ પછી યહોશુઆએ આ શહેર જીતી લીધું. (યહોશુઆ ૧૦ : ૩. ૧૨ : ૧૦). અને કાલેબને આપ્યું (યહોશુઆ ૧૪ : ૧૩). એટલે સુધી એ કિર્યાથ-આર્વા તરીકે ઓળખાયું. પણ આ પછી પાછું હેબ્રોન તરીકે ઓળખાવા લાગ્યું. આ શહેરનું નામ કોઈ પ્રબોધકનાં ભવિષ્યક્થનોમાં તેમ જ નવા કરારમાં પણ આવતું નથી. મામરે નામના અમોરી પરથી એ મામરે તરીકે પણ ઓળખાતું (ઉત્પત્તિ ૧૩ : ૧૮. ૩૫ : ૨૭). અખ્રાહમે આ મામરેનાં એલોન ઝાડ નીચે પોતાનો તંબુ તાણ્યો હતો. આજે પણ ત્યાં હેબ્રોનની સામે ત્રણોક માઈલ દૂર એશ્કોલની ખીણીમાં એક અતિ પુરાંધું અને વિશાળ એલોન વૃક્ષ છે. સરકાર એની ખૂબ જાળવણી કરે છે. એને સિમેન્ટથી થાપી દેવામાં આવ્યું છે, અને લોખંડના થાંભલાના ટેકા આપવામાં આવ્યા છે. હું પહેલી વખતે ૧૮૫૪માં ત્યાં ગયો ત્યારે તો એ ઝાડ પાસે જઈ શકતું હતું, પણ છેલ્લી વખત ૧૮૮૫માં ત્યાં ગયો ત્યારે એની આસપાસ વિશાળ કમ્પાઉન્ડ કરી દેવામાં આવ્યું છે, અને લોખંડનો કઠેડો કરી દેવામાં આવ્યો છે. ખુલાસો એમ આપવામાં આવે છે કે અખ્રાહમે ત્યાં એની નીચે તંબુ તાણ્યો હતો.

અખ્રાહમની પત્ની સારાહ અહીં મૃત્યુ પામી હતી. માઘેલાહની ગુફામાં તેને દાટવામાં આવી. આ ગુફા હેબ્રોનની નજીદીક છે. ત્યાં અખ્રાહમ, ઈસહાક, રિબહાક, યાકોબ વેગેરેને દાટવામાં આવ્યાં હતાં. ત્યાં આજે મુસ્લિમોના તાબાનું વિશાળ મકાન (માસ્જિદ) છે. હેબ્રોનમાં અખ્રાહમ, ઈસહાક અને યાકોબ રહ્યા હતા. દાવિદ, યહૂદિયા પર રાજા નિમાયો ત્યારે સાડાસાત વર્ષ સુધી હેબ્રોન તેની રાજ્યાની હતી (૨ શમુ. ૫ : ૫). બારેય કુણો પર તે રાજા થયો ત્યારે પણ તે હેબ્રોનમાં જ હતો (૨ શમુ. ૨ : ૧-૪. ૧ રાજા ૨ : ૧૧). આજે આ શહેરને અલ-ખ્લીલ નામ

આપવામાં આવ્યું છે, પણ લોકો અને હેબ્રોન નામથી જ ઓળખે છે. આખ્યાલોમે દાવિદ સામે બળવો કર્યો ત્યારે તેણે હેબ્રોનમાં જ આશરો લીધો હતો.

હેર્મેસ : (પ્રે. ફુ. ૧૪ : ૧૨, ૧૩. રોમન ૧૬ : ૧૪).

(૧) હેર્મેસ એ રોમની મંડળીનો એક સભ્ય હતો, તેને સંત પાઉલ સલામ લખાવે છે. એના વિશે એક દંતકથા છે કે તે પાછળથી દલમાતીઆનો ધર્માધ્યક્ષ યા બિશપ બન્યો.

(૨) સંત પાઉલ અને બાન્દાબાસ લુસામાં આવ્યા અને જન્મથી લંગડા માણસને સાજો કર્યો ત્યારે લુસાના લોકો તે બંનેની, અનુકમે હેર્મેસ અને જૂસ (જિયુસ) તરીકે પૂજા કરવા ઉમટ્યા. એમાં હેર્મેસ દેવ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળનાર તથા વાક્યાતુર્યથી બોલનાર દેવ હતો, એટલે પાઉલને હેર્મેસ કહ્યો. બાઇબલમાં આવ્યું છે કે, “તે (પાઉલ) મુખ્ય બોલનાર હતો” (પ્રે. ફુ. ૧૪ : ૧૨).

વધુ માટે જુઓ ‘જૂસ.’

હેરોદ :

એ વ્યક્તિવાચક નામ નથી, પણ જિતાબ છે. પ્રભુ ઈસુના સમય આસપાસના અનેક અદ્ઘોમી રાજાઓ અને રાજકીય આગેવાનો એ જિતાબથી ઓળખાતા હતા. મહાન હેરોદ ઈ. પૂર્વ-૩૭-૪ સુધી યહૂદીયાની ગાદી પર હતો. એનો પિતા હેરોદ આન્તીપાતર ॥ આખા પાલેસ્તાઇન પર રાજ કરતો હતો. ઈ.પૂર્વ ૫૫-૪૩. પ્રભુ ઈસુના જન્મ વખતે મહાન હેરોદ યહૂદીયાની ગાદી પર હતો. તેણે જ બેથવેહેમનાં બાળકોને મારી નંખાવ્યાં હતાં. તેને મકાનો બંધાવવાનો ભારે શોખ હતો. યરુશાલેમના મંદિરને પાડી નાખ્યા વગર, ઈસુના જન્મ પછી તદ્દન ટૂંકા સમયમાં (ઈ. પૂર્વ ૪માં) તે મૃત્યુ પામ્યો. એના ગ્રંથ દીકરાઓને રોમન સરકારે પાલેસ્તાઇન વહેચી આવ્યું : સૌથી મોટો આર્ખલાઉસ યહૂદીયાનો રાજ થયો; ફિલિપને ઇતુરિયા સોઘું; અને હેરોદ આન્તીપાસને ગાતીલ

સૌંઘ્ય. તેણે ફિલિપની પત્ની હેરોડિયાસને રાખી હતી. લગભગ બધા હેરોદોએ યહૂદી ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો.

હેરોદ રાજાનો દૂધભાઈ મનાએન (પ્રે. કૃ. ૧૩ : ૧). હાકેમ હેરોદ - હેરોદ આન્તીપાસ - તે ગાલીલનો રાજા હતો. જુઓ લૂક ૩ : ૧. એ હેરોદનો દૂધભાઈ તે મનાએન. દૂધભાઈ એટલે મા એક જ, પણ બાપ જુદા.

હેરોદીઓ : (માથી ૨૨ : ૧૬. માર્ક ૩ : ૬. ૧૨ : ૧૩).

મહાન હેરોદના નામ ઉપરથી આ પંથીઓનું નામ પડ્યું છે. યહૂદી લોકો પરદેશી રોમન સરકારને ધિક્કારતા હતા, જ્યારે 'હેરોદીઓ' રોમન સરકારની તરફેણ કરતા, અને માનતા કે યહૂદી પ્રજાની સુખાકારી રોમન સરકાર સાથે સહકાર રાખવામાં છે. એ ધાર્મિક પંથ કરતાં રાજકીય પક્ષ હતો, એમ કહેવું બરાબર છે.

હેલેનીઓ : (પ્રે. કૃ. ૬ : ૧. ૮ : ૨૮. ૧૧ : ૨૦).

ગ્રીસ દેશના વતનીઓને નવા કરારના જમાનામાં હેલેનીઓ કહેવામાં આવતા. એટલે નવા કરારમાં આ ગ્રીકોને અમુક જગાએ 'હેલેનીઓ' કહ્યા છે. જૂના કરારમાં તેમને "યાવાનપુત્રો" કહેવામાં આવતા. એટલે જૂના ગુજરાતી (૧૯૦૮ની આવૃત્તિ)માં તેમને યાવાનપુત્રો કહ્યા છે. (યોએલ ૩ : ૬). આજના ગુજરાતીમાં 'ગ્રીકો' કહ્યા છે. ઉત્પત્તિ ૧૦ : ૨માં નુહના દીકરા યાફેથના દીકરાઓનાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે. તેમનાં એક પુત્રનું નામ 'યાવાન' છે. એના વંશજો યાવાનપુત્રો તરીકે ઓળખાયા.

હેલેન (Hellen) નામની વ્યક્તિના નામ પરથી હેલેની પ્રજાનું નામ પડ્યું. ગ્રીક સંસ્કૃતિ અને ભાષા, હેલેની સંસ્કૃતિ અને ભાષા તરીકે ઓળખાય છે.

જે યહૂદીઓ પરદેશમાં જન્મ્યા હતા, અને છિંબુ ભાષા બોલતા હતા, એવા યહૂદીઓ પણ 'હેલેનીઓ' અથવા 'હેલેની યહૂદીઓ'

તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રે. કુ. ૬ : ૧માં ૧૯૦૮ની આવૃત્તિમાં 'હેલેની યદ્દૂદીઓ' હતું. પણ હવેની આવૃત્તિઓમાં 'ગ્રીક યદ્દૂદીઓ' છે.

આવા હેલેની યદ્દૂદીઓનું આગવું સભાસ્થાન યચુશાલેમમાં હતું.

(યોહાન ૧૨ : ૨૦. પ્રે. કુ. ૧૪ : ૧. ૧૬ : ૧, ૩. ૧૭ : ૪, ૧૨. ૧૮ : ૪, ૧૭. ૧૯ : ૧૦, ૧૭. ૨૦ : ૨૧. ૨૧ : ૧૮, ૩૭. રોમન ૧ : ૧૪. ૧૬ : ૧૦, ૧૨. ૧ કોરિંથી ૧ : ૨૨ ૨૩).

હોર :

અદોમ દેશની સરહદ ઉપર સેઇર કે અદોમ પર્વતની ધારમાં આવેલું એક શિખર (ગણના ૨૦ : ૨૨-૨૮. ૩૩ : ૩૭, ૩૮). ઇજરાયલીઓને અદોમે પોતાના દેશમાં થઈને જવાને, મનાઈ કરી હતી, એટલે તેઓએ હોર પર્વત આગળ છાવડી કરી. એ સમયે પ્રમુખ યાજક હારુન પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે હોર પર્વત ઉપર ચઢ્યો, પોતાનાં વસ્ત્રો ઉતારીને પોતાના પુત્ર એલઆજારને પહેરાવ્યાં, અને પોતે આ શિખર પર ભરી ગયો (ગણના ૩૩ : ૩૭-૪૧).

હોરેબ : (= રણ).

સિનાયના રણમાં આવેલી પર્વતની હારમાળા. અનું એક શિખર સિનાય છે, જેના ઉપર પ્રભુ ઉત્તર્યા, અને નિયમની પાટીઓ મોશેને આપી. નિર્ગ. ૩ : ૧. ૧૭ : ૬. ૩૩ : ૬. ગી. શા. ૧૦૬ : ૧૮. આજે આ હોરેબને 'ધારેલ-મોશે' તરીકે ઓળખવમાં આવે છે. (જુઓ, સિનાય).

હોસાના : (=બચાવ).

ધન્યવાદ આપવા માટે શબ્દ. માંડવાપર્વ વખતે આ શબ્દ વાપરવાનો નિયમ હતો. સુવાર્તામાં પ્રભુ ઈસુને આવકાર આપવા આ શબ્દ વપરાયો છે : "દાવિદના દીકરાને હોસાના, પ્રભુને નામે જે આવે છે તે આશીર્વાદિત છે" (માથી ૨૧ : ૮, ૧૫. માર્ક ૧૧ : ૮. યોહાન ૧૨ : ૧૩. વળી. ગી. શા. ૧૧૮ : ૨૫, ૨૬).

૨૧. ડૉ. જ્યાનંદ આઈ. ચોહાનનાં પુસ્તકો

- શબગુફાનો શહીદ (અનુવાદ) ત્રણ આવૃત્તિ
- વધસ્તંભની વાટે (પાંચ આવૃત્તિ છઠી બ્રેઇલમાં)
- ગુજરાતી બાઈબલનો ઈતિહાસ
- ખ્રિસ્તી શિષ્યપણું-કઠણ માર્ગ (અનુવાદ)
- ચોથા માગીની કથા (અંગ્રેજીના આધારે)
- અજ્ઞયબ ભવિષ્યવચનો - મુક્તિય યોજનાનાં સાત પર્યો
- ઈસુ જીવનદર્શન-સચિત્ર (બાળકો માટે)
- અનોખી ઈજરાયલ પ્રજા (પાંચ આવૃત્તિ)
- બાઈબલ અભ્યાસ (બાઈબલના મૂંજવતા પ્રશ્નોના જવાબ) (ભાગ - ૧ થી ૧૧) પહેલા અને બીજાનું પુનઃમુદ્રાણ
- માનવીના દુઃખમાં ઈશ્વર ભાગ લે ખરો? (દ્રાક્ષ) બ્રેઇલમાં પણ છે.
- યરુશાલેમનું મંદિર બંધાશે ? કયારે ? કયાં ? કેમ ? (બે આવૃત્તિ)
- દાનિયેલનું પુસ્તક અને પ્રલુનું પુનરાગમન (પુનઃમુદ્રાણ)
- પુનરુત્થાનો, ન્યાયકાળો, અને પ્રલુનું પુનરાગમન
- રશીયા, ઈજરાયલ અને બાઈબલ (બીજી આવૃત્તિ)
- ચિત્રમય બાઈબલ અભ્યાસક્રમ (ચાર્ટ્સ)
- માર્ગદર્શિકા (ચિત્રમય બાઈબલ અભ્યાસક્રમ માટે)
- બાઈબલનો વિવેચનપૂર્ણ માહિતીકોશ ભાગ-૧
- આપણાં મધુરાં ગીતોના અધૂરા ઈતિહાસ
(શ્રીમતી જ્યવંતીબહેનના સહયોગથી)
- અનેક માની આંસુભરી પ્રાર્થનાનાં પરિણામે (બીજી આવૃત્તિ)
(શ્રીમતી જ્યવંતીબહેનના સહયોગથી)
- બાઈબલનો ગુજરાતી તરજુમો અને ઈશ્વરે પોતે ઉચ્ચારેલાં નામ
- માગસના મૃત્યુ પછી તેના શરીર અને આત્માનું શું થાય છે ?
- પ્રલુ ઈસુ ભારત, કાશ્મીર, તિબેટમાં કદી આવ્યા જ નથી.
- તમારા સંજોગોના સંચાલક
- વિશ્વવ્યાપી જળપ્રલય
- ખોવાયેલું ધેટું
- બાઈબલ કોણે લખ્યું ? ડ્રામા
- ખાલી કબરનો ચુકાદો
- ગાંધીજીને ગમતાં ગીતો
- ઈસુના પગલે પગલે
- ભોવતા આંકડા (અનુવાદ)